YAZILAR

DENİZ KARAKURT

© Deniz Karakurt

Her hakkı saklıdır. Kaynak belirtmeden alıntı yapılamaz, paylaşılamaz.

Yazara atıf yapılarak istenilen uzunlukta alıntılanabilir, tümüyle paylaşılabilir.

SU VE UYGARLIK

-Sivas'ta su ve medeniyet ilişkisi-

Belki ilk duyduğumuzda kulağa inanılmaz gelecektir ama, Sivas şehrinin tarihinin M.Ö. 8000'li yıllara kadar gittiği arkeolojik bulgulardan anlaşılmaktadır. Yani yaklaşık 10.000 yıllık tarihi olan bir kenttir Sivas. Elbette ki, binlerce yıl boyunca şehrin kapladığı alan bir köyden büyük değildir. Bugün anladığımız biçimiyle bir şehir niteliği taşımaz o çağlarda. Gözlerimizi kapatıp tarih içinde bir yolculuğa çıktığımızda, doğanın içerisinde kaybolmuş bir yerleşim birimi görürüz. Bugün var olan kentin yerinde tepeler, dereler, ağaçlık araziler yer almaktadır. Belki bir miktar tarıma açılmış arazi parçaları, tarlalar bulunmaktadır. Hitit devleti sınırları içerisinde bu yerleşim birimi büyür ve bugünkü ölçülerde küçük bir kasaba boyutuna ulaşır. Pers İmparatorluğu, Büyük İskender'in Makedonya İmparatorluğu, Sasaniler, Moğollar, Selçuklular, Danişmentliler, Osmanlı İmparatorluğu şehre hakim olan belli başlı devletlerdir. Elbette ki bu imparatorlukların hakimiyeti, yalnızca coğrafi, askeri veya siyasi olmayıp aynı zamanda medeniyet ve yaşam anlamında derin izler bırakmışlardır şehrin tarihi ve kültürel dokusu üzerinde. Mimarisini, tarımını, inançlarını ve dilini etkilemişlerdir.

İmparatorlukların ve yerleştirdiği kültürlerin şehirler üzerindeki etkileri farklı sosyolojik anlayışlarla ele alınıp değerlendirilerek çözümlenebilir ancak bazen basit yaklaşımların bilimsel analizlere temel teşkil edebileceği de göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda pek çok sosyolog, tarihçi ve kültür araştırmacısının bildiği basit bir gerçekle işe başlamak yerinde olacaktır. Su ve medeniyet ilişkisi…

Aksi her zaman mümkün olmakla birlikte, bir genelleme yaparak büyük medeniyetlerin ve hatta en basit yerleşim birimlerinin ve her ölçekten şehirlerin su kıyısında kurulduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Bu noktadan hareketle Sivas'ın tarihin derinliklerine uzanan geçmişinde en önemli yeri hemen yanı başında bulunan Kızılırmak'ın tuttuğu gerçeğini yadsımak mümkün değildir. Hatta biraz fazla iddialı bir yaklaşımla Kızılırmak olmasaydı Sivas da var olmazdı diyebiliriz veya Kızılırmak başka bir yerden geçiyor olsaydı muhtemelen bu şehirde orada kurulmuş olurdu öngörüsünde bulunabiliriz.

Kızılırmak Anadolu'nun en büyük akarsularından birisi olarak çevresinde kümelenen her kültüre ve topluluğa besin ve bereket sağlamış, söylencelerine halk anlatılarına konu olmuştur. Çünkü akarsu doğaya bolluk getirdiği, kurak toprağa can verdiği kadar insanoğlunun hayal gücüne, anlatım yeteneğine de coşkun bir kaynak sağlar. O nedenledir ki, bu ırmağın etrafında yeşerip büyüyen uygarlıklarda, kurulan şehirlerde onun izlerine rastlamak mümkündür. Antik dönemlerde Hitit efsanelerinde, ortaçağlarda köy odalarında anlatılan halk hikayelerinde, günümüzde Aşık Veysel'den tutun da diğer pek çok yerli ozanın şiirlerinde Kızılırmak bazen bolluk ve hayat kaynağı olarak, bazen sellerle, içine düşüp boğulanların, yıkılan köprülerin öyküleriyle can alıcı olarak tasvir edilir.

Gelin yedin kızlar yedin
Nice ela gözler yedin
Seksen doksan yüzler yedin
Kızılırmak seni seni

© Deniz Karakurt

Gençler yersin koca yersin
Gündüz yersin gece yersin
Hakim benden sormaz dersin
Kızılırmak seni seni

Dizeleri Aşık Veysel'in sazıyla birlikte dile gelmiş ve coşmuştur tıpkı Kızılırmak gibi…

Kızılırmak sözcüğünün kökenine baktığınızda, zaten bu adı neden aldığını kendisi ele vermekte ve açıklamaktadır. Kızıl bir rengi vardır, güz ve bahar aylarında. Ancak bu renk her ne kadar etkileyici çağrışımlar meydana getirse de, aslında taşıyıp götürdüğü bereketli toprakların doğal boyasından açığa çıkar. Sürükler denize doğru bu altın değerindeki bakır renkli toprakları. Gelişen tüm teknik imkanlara rağmen, toprak kaybına etkin ve geniş kapsamlı, yeterli bir çözüm üretilebilmiş değildir ve yağmur mevsimlerinde vahşi hayvanlar gibi böğürerek önüne ne çıkarsa alıp götüren bu ırmak 10 bin yıldır olduğu gibi bugünde tarıma en elverişli toprakları çalar götürür. Gerçi yeri gelmişken belirtmekte de fayda vardır. Irmak, toprak, şehir ve insan ilişkisindeki tek hırsız Kızılırmak değildir. İnsanoğlu da çok şey çalmıştır ve çalmaya da devam etmektedir, kendisini besleyen bu çalkantılı nehirden. Kendisine şaşırtıcı büyüklükte yayın balıkları veren, ışıltılı pullarından sular sıçrayan sazanlar sunan, bahçesini sulayan, önüne kurulan barajlarda elektrik üreten kızıl nehre nankörlük yapan insanoğlu, kanalizasyonlar bağlamış, plastik atıkları içine dökmüş, etrafını kirletmiş, avlanmak adına balık yavrularını öldüren patlayıcılar atmış, ilaçlar dökmüş, hatta elektrik vermiştir. Ve bütün bu olumsuzlukları artarak sürdürmektedir. Kendisine medeniyet veren suya, gayr-i medeni bir yaklaşım sergilemektedir insanoğlu. Halbuki Kızılırmak, türlü çeşitli ve farklı büyüklükteki balıklara, yengeçlere, su yılanlarına, yaban kuşlarına, sucul bitkilere, su samurlarına barınak teşkil eden, her tür canlıya ayrım yapmadan kucak açan doğal bir medeniyet beşiğidir. Örnek alındığında ibret alınacak, ders çıkarılacak büyük bir uygarlık modelidir.

Büyüklerimizden duyduğumuza göre eskiden köylerde, kırsal kesimlerde bahar aylarında tepsilerle, sinilerle peynirler, çökelekler akarsulara göllere dökülürmüş. Neden mi? Balık yavruları daha iyi beslenebilsinler diye… Doğadan yalnızca almayan, yeri geldiğinde verebilen, ondan kopuk değil doğayla bütünleşik yaşayabilen büyük bir medeniyet anlayışının görkemi karşısında saygı duymamak mümkün müdür? Günümüzün yalnızca tüketmeye, hep almaya, kirletmeye, sonuçlarını düşünmeden yok etmeye dayalı çıkarcı anlayışı ise uygarlıktan ne kadar uzak, ne kadar basit kalmaktadır yok olan bu büyük zihniyetin ve onun yansıması olan kültürün yanında. Kızılırmak, artık yitip gitmekte olan o devirlerde, kirli atık taşıyan bir akıntı değil, ondan beslenen uygarlığın ve o uygarlığa ait insanların saygı duyduğu yaşayan bir varlıktır.

Sivas'ın Zara ilçesi yakınlarındaki Kızıldağlar'dan doğan ve rengini de ilk olarak bu dağın ve etrafındaki arazilerin toprağından sindirmeye başlayan ve kendisine katılan derelerle, çaylarla daha küçük akarsularla birleşerek büyüyen bu hayal ırmağı acıları, mutlulukları, elemleri, hüznü, şenlikleri, sevinçleri taşımaktadır koynunda sonsuzluğa… Her ne kadar kirletilmiş olsa da, gelen sellerin ardından temizlenen nehrin ışıltısı vurur gece yarısı ay ışığında şehrin üzerine.

© Deniz Karakurt

Su hayat demektir. Su medeniyet demektir. Sivas her ne kadar karasal bir coğrafyanın bir bozkır kenti olarak algılansa da, aslında yanı başındaki büyük ırmağın koynuna sokulmuş, onun bolluğuna kök salmış bir su şehridir. Bu öngörüyü tarih öncesinde Sivas'ın kuruluşuna dair efsanelerde bulmak mümkündür. Tarihsel söylencelerden edinilen bilgilere göre Sivas şehri henüz yokken, bu topraklarda bir yerleşim alanı kurulmadan önce, bölgede devasa ağaçlar bulunurmuş. Bu ulu ağaçların içinde bir yerde kaynayan üç pınar varmış. Bu kaynaklardan ilki "Yaratıcı'ya şükür", ikincisi "ana babaya minnet" ve üçüncüsü de "küçüklere şefkat" anlamına gelirmiş. Zaman içinde kutsal görülen bu su kaynaklarının çevresinde küçük bir yerleşim merkezi kurulmuş ve büyüyerek bir şehir haline gelmiş. Yeri gelmişken hemen ifade etmek gerekir ki, Sivas'ta yer alan "Çermik" (kaplıca) kültürü bu suya dayalı uygarlık anlayışının doğal bir sonucudur. Günümüzde her ne kadar artan ulaşım olanakları sonucu günübirlik gidiş gelişler öne çıkmış olsa da, otellerin var olmadığı veya yetersiz olduğu dönemlerde Sivas halkı "Sıcak Çermik" ve "Soğuk Çermik" adlarıyla bilinen kaplıcaların yakınlarına çadırlar veya tahtadan sökülebilir barakalar kurarlar ve günlerce hatta haftalarca ikamet ederlerdi. Sivas'ta uzun yıllardır yaşayan her ailenin geçmişinde buna dair bir anı mutlaka vardır. Ya kendisi veya ana babası gidip o çadırları yahut barakaları kurmuş ya da bir akrabasının, komşusunun kurduğu bu geçici konutlara misafir olmuştur. Hiçbiri değilse bile en azından tanıdıklarının bu konuya dair anıları dinlemiştir.

Şehrin yaşlıları çoğu zaman caddeleri, sokakları, mahalleleri eskiden o civarda akan ancak günümüzde ya üzeri kapatılmış ya da kanalizasyon akarı haline getirilmiş olan bir derenin ya da çayın adıyla tarif ederler ve o akarsularla birlikte anımsarlar o bölgeyi; Pünzürük Çayı, Çorağan Deresi, Murdar Irmak… Sonradan ıslah edilerek çevresi mesire yeri haline getirilen Mısmıl Irmak'da yerini korumaktadır gönüllerde. Şehrin içindeki bu dereler de tıpkı kırsal kesimdeki diğer akarsular gibi Kızılırmak'a kavuşmaktadırlar.

Bir akşam günbatımında sessiz bir yerde Kızılırmak kıyısında susup nehrin çağıltısına kulak verdiğinizde size eski çağların hikayelerini anlatacaktır.

© Deniz Karakurt

SU İTLERİ

Çocukluğumda yaz tatillerim Akçakışla Köyü'nde geçti. Kırsal hayatı ve köy yaşamını tüm yönleriyle çok iyi bilirim. Aynı zamanda, köy odalarında dile getirilen sözlü anlatım geleneğini ve Anadolu halk edebiyatını yakından tanırım.

Bizler küçükken, köyümüzün içerisinden geçen ve yörede "Öz" adı verilen (Orta Asya Türkçe'sindeki, akarsu anlamına gelen "Öğüz" kelimesinin farklı bir söylenişi olduğunu yıllar sonra öğrendiğim,) Kaldırak Irmağı'nda oynar ve yüzerdik. Irmağın suyu o zamanlar boldu.

Bazı akşam üzerleri bir çocuk bağırması duyulurdu: "Su itleri geldiiiii!..." Bunu duyan biz çocuklar da su itlerini izlemek için ırmağın kenarına koşardık. Eve dönünce babaannem kendi kendine söylenirdi: "Eskiden su itleri Öz'ün içinde hoplaşırlardı. Şimdi çoluk çocuk, su itleri geldi diye seviniyor da izlemeye gidiyor; gördük diye seviniyor. Su itleri de kayboldu..." Babannem hem haklı idi hem de yanılıyordu. Haklıydı, çünkü: Su itleri onun gençlik yıllarına kıyasla gerçekten kaybolmuşlardı. Yanılıyordu; çünkü daha bütünüyle yitip gitmemişlerdi. Peki şimdi durum ne? Ben su itlerini izlemeye giden ve onları gören son neslin bir ferdi olarak kaldım. Şimdi köy çocuklarına "Su iti"ni sorduğunuzda şaşkın şaşkın bakıyorlar yüzünüze... Tanımıyorlar o hayvanı. Varlığından bile habersizler. Çünkü yok oldular bu sevimli hayvanlar; belki de çok az kalan nüfusları ile insan elinin değmediği sınırlı alanlara çekildiler.

Öz'e kirli atık sular bağlandı bir zamanlar. Basit bir ağla bir gecede çekilen balığın 3 evi doyurduğu sularda balık kalmadı. Su da kalmadı ya... (Belki abartıyorum ama o koca ırmak bir dere kadar ufaldı.) Köyden kente hızlı göç sadece belki de bu konuda fayda sağladı da, insanların köyleri boşaltmasıyla birlikte ırmaklar yeniden toparladı kendisini.

Ben ise "Su iti"nin aslında "Su samuru" olduğunu 15 yıl sonra öğrendim.

Ne istedi insanoğlu bu zavallı hayvanlardan? Su itlerinden ne istedik? Ben cevabı bilmiyorum.

***

Anadolu sözlü anlatım geleneğini yakından tanıdım kendi köyümüzde ve çevre köylerde... Eskiden kış günlerinde, köy topluluğunun ortak malı olan köy odalarında ocağın etrafında günlerce, hatta haftalarca süren masalsı öyküler anlatılırdı. Bunlar teknolojinin henüz gelişmemiş olduğu dönemlerde dizi filmlerin, arkası yarınların yerini tutardı. Ben, çocukluk yıllarımda bu sözlü anlatım geleneğinin son örneklerine tanık olma fırsatını yakaladım.

Kaldırak Irmağı ve orada yaşayan su itleri (su samurları) için ve de tıpkı onlar gibi doğal yaşamın bir parçası olan ve yitip giden Anadolu sözlü anlatım geleneği için yapılabilecek birşeyler varsa yardımcı olabilmek adına elimden geleni yapmaya çalışıyorum.

Çünkü doğayı kaybetmek, geleceğimizi kaybetmek demektir. Sözlü geleneği unutmak demek edebiyatın bir ayağının aksaması demektir. Eserlerimi yazarken hep bu anlayışla yaklaştım.

© Deniz Karakurt

MEVLANA (İLK DERS)

Şems-i Tebrizi'nin Mevlana Celaleddin Rumi'ye verdiği birinci derstir.
Sabreyleyip okuyana…

Şems-i Tebrizi bilindiği üzere Mevlana'nın gönül dünyasında ve manevi mertebeleri kat etmesinde önemli bir yere sahip olan bir şahsiyettir. O tasavvuf tarihinin en gizemli kişiliklerinden birisidir. Hakkında, hayatına dair çok da fazla şey bilinmez tarihsel olarak. Etkileyici bir karakteri vardır. Derin bir birikime ve sezgiye sahiptir. Tasavvuf tarihçilerinin verdikleri bilgiye göre; o öğrencileri eğitmez, onun işi hocaları eğitmektir. Hatta karşılaştıklarında Mevlana'nın zaten yeterince büyük bir ünü, çevresi ve etki alanı bulunduğu, ayrıca pek çok alimi etkilediği göz önüne alınırsa, Şems'in asıl işinin hocaların hocasıyla olduğu, vazifesinin onun eğitimini tamamlamak olduğu dahi öne sürülebilir. Çünkü eğitim bitmeyen bir süreçtir, insanın bildikleri bilmediklerinin yanında, anladıkları anlamadıklarının yanında, öğrendikleri henüz öğrenmediklerinin yanında neredeyse bir hiçtir. Oldukça geniş bir bilgi birikimi bulunduğu halde en basit şeyleri bile daha yeni öğrendiğini fark eden insan şaşkınlık içinde kalır çoğu zaman.

İşte Mevlana da kendisine ders vermesi (daha doğrusu muhabbet etmesi, fikir alışverişinde bulunması ve bu arada da onun ilminden yararlanmak, daha fazla şeyler öğrenebilmek) için Şems-i Tebrizi'yi ikna eder. Eve gelir, otururlar sessiz sakin bir odaya. Rahatsız edilmemek için Mevlana evdeki tüm herkesi bir yerlere göndermiştir. Çünkü karşısındaki insanda bulunan derinliğin farkındadır. İşte aşağıda anlatacağımız vaka, hocaların hocasını eğiten hocanın verdiği ilk derstir. Dikkatlice okunup, üzerinde düşünülmesinde bu nedenle büyük fayda vardır.

Şems muhabbete başlamadan önce, Mevlana'ya bir isteği olduğunu söyler. "Başüstüne," der Mevlana da… Ama duyduğunda çok şaşırır; Şems bir testi şarap istemektedir. Mevlana bu isteğin mecazi bir anlamın ardına gizlenip gizlenmediğini kavramaya çalışır. İnce bir üslupla karşısındakini kırmadan sorar. Fakat aldığı cevap açıktır; Şems şarap istemektedir. Herkesin bildiği şarap… Ardında başka bir mana falan yoktur bu isteğin. Şaşırmıştır. Ama her ne kadar şaşırırsa şaşırsın, yargılamaz, eleştirmez, ses çıkarmaz, belki de karşısındaki insanın bilgisinden alacağı şeye bakar sadece…

Fakat bir sorun vardır. Evde şarap almak için göndereceği kimse yoktur. Çünkü herkese izin vermiş veya bir yerlere göndermiştir. Giyinir sırtına cübbesini çıkar dışarıya. Ama endişelidir, çünkü bugüne kadar ağzına ne içki vurmuş, ne evine içki sokmuş ne de birinden almış veya alınırken görülmemiştir. Şarabı bulacağı tek yer aşağıdaki Yahudi mahallesidir. O yöne doğru yürümeye başlar. Canı sıkılmıştır. Ama bu kadarla da bitmez. Biraz sonra karşısındaki kalabalığı görünce anımsar; bugün pazar kurulmuştur her zamanki gibi… Pazar yerini geçer. Kalabalık kendisine yol verir, insanlar büyük hürmet göstermektedir. Verilen selamları alır. Dalgınlığı nedeniyle ara sıra unutsa da o da pek çok insana selam verir. Pazardan çıkınca biraz daha yürür ve Yahudi mahallesine ulaşır. Utana sıkıla bir kapıyı çalar.

Geri dönerken mecburen pazar yerini geçecektir tekrar. Cübbesini giymiş olduğu için memnundur.

© Deniz Karakurt

Şarap testisini cübbenin altına saklar bir eliyle ve pazarın içine tekrar girer. Yine selamlaşmalar, hürmet dolu bakışlar arasında yürür yoluna. Ama bir müddet ilerledikten sonra olanlar olur. Pazarın en kalabalık yerinde ayağı basit, küçük bir taşa takılır. Yere düşmesiyle birlikte testi kırılır. Topraktan yapılma kabın parçaları etrafa saçılır. Keskin ve yeterince iyi üretilmiş bir şarap kokusu her yana yayılır. Tüm gözler onun üzerine çevrilir. Üzerindeki giysiler, tümden kıpkırmızı boyanmıştır. Ellerinden ve kollarından yere şarap damlamaktadır. İnsanlar kim bilir neler düşünmektedirler hakkında o anda. Tüm itibarını yitirmiştir. Bunca yıldır insanların kendisi hakkında en ufak bir yanlış görmeyeceği kadar lekesiz ve örnek bir insan olmaya çalışmıştır. Ve başarmıştır da bunu. Şimdi ise tüm bu çaba sıradan bir taş parçası ve bir testi şarap yüzünden mahvolup gitmiştir. Ve Mevlana bunları da düşündükçe yüzünün rengi şarabın renginden daha kırmızı bir hale gelmektedir. Önce yerdeki testi parçalarını toplamaya çalışır. Sonra afallamış bir durumda bundan vazgeçer. Ne yapacağını şaşırmıştır. Elinde kalan birkaç kırık parça ile evine döner.

Belki kızmıştır. Kim bilir?... Bugün buradan bir şey söylemek zor. Çünkü içinde o an hissettiği duyguların başkaca bir tanığı yoktur kendisinden gayrı. Ama kesin olan bir şey varsa; kızdıysa bile o an o duyguyu da bastırıp, Mevlana olmanın nezaketinden bir şey kaybetmediği ve eve geldiğinde asla bir tek kötü söz bile söylemediğidir. Sesinin tonuna bile en ufak bir öfke veya sitem yansıtmamıştır. Ama, belki konuğu kendisi yüzünden düştüğü durumu görsün diye, belki de o şaşkınlıkla ne yaptığını bile fark etmeden, Şems-i Tebrizi'inin karşısına o vaziyette çıkar.

Fakat ikinci bir şaşkınlık daha yaşayacaktır. Şems özür dilemek yerine, şarap içmekte ısrar eder ve isteğini yineler.

Mevlana gider, üzerini değiştirir. Evden çıkar, pazar alanını geçer, aynı kapıyı çalar. Ve geri döner. Fakat bu kez dönerken testiyi gizlemeye çalışmaz. Belki artık gizleyecek bir şey kalmadığı içindir de ondan. Çünkü utanacağı kadar utanmıştır zaten. Kaybedecek bir şeyi kalmamıştır bu anlamda. Belki de anlamıştır… Bildiğimiz bir şey varsa o da, o testiyi göstere göstere kalabalığı geçtiğidir, ikinci kez üzerine dönen şaşkın bakışlar arasında.

Eve girer. Şarap testisini Şems-i Tebrizi'ye uzatır.

Şems oturduğu yerden kalkar. Testiyi alır ve masanın üzerine koyar. Sonra Mevlana'ya döner ve şöyle der:

– "İlk dersimiz tamamlandı…"

*

Rivayetlerde farklılıklar olabilir. Affola....

© Deniz Karakurt

YİTİRİLMİŞ HAYATLAR

Farkındayım. Ama bu benim kaderim.

Yeteneksizlik, yaşama beceriksizliği doğuştan gelir, daha ilk dakikadan ilk saniyeden başlayarak. Herkes, her şey, yeryüzünde var olan düzen ve işleyiş sana karşıysa yapacak, yapılabilecek hiçbir şey yoktur maalesef. Elden hiçbir şey gelmez. Bir kafese kapatılmış gibi kısılır kalırsın. Uğraşmak boşunadır. Bütün ömrün boyunca her şeyi eline yüzüne bulaştırırsın. Elini attığın, tuttuğun her işte rezil olursun.

Okul hayatın başarısızlıklarla dolar taşar. Sen anlamak istedikçe, tüm dersler karmaşıklaşır; sen öğrenmek istedikçe tüm kitaplar tüm hocalar anlaşılmazlaşır. Hepsi yeteneksizdir, yetersizdir.

İş Yok! Çalışmak istersin, işe almak için deneyim isterler, sertifika isterler, belge isterler. Referans isterler. O sertifikayı alırsın, bu kursa gidersin, falanca belgeyi almaya hak kazanırsın… Kusura bakmayın, şartlar değişti, o elinizdekiler artık yetersiz derler. Deneyiminiz yoktur. Herkes deneyimli eleman isteyince, deneyimsiz olanlar o deneyimi nerede edinecektir? Kafan almaz, cevap bulamazsın bu kadar basit bir soruya bile... Kıvranır durursun da asgari ücrete bile talim edecek bir iş bulamazsın. Etrafındakiler, ailen, tanıdıkların "çalışmıyorsun, iş bulmuyorsun" diye burnundan getirirler. Kimse anlamaz seni. Aslında hiçbiri ağzını açmasa bile sen zaten ruhsal dengeyi bir kez daha sarsıntıya uğratacaksındır, üç kuruşu bulmak ne mümkün. Yine de kimse susmaz. Ellerine geçirmişlerdir seni bir kere. Herkes konuşur.

Çalışma hayatın berbattır. Amirlerin seni sevmez, daha ilk gördükleri dakikadan itibaren senden hoşlanmazlar, arkandan dedikoduların yapılır ve bunlar kulağına gelir. Soruşturmalar, incelemeler, önüne gelip giden yazılar alışkanlık yapar. "Konuyla ilgili olarak ifadenizi yazmanız…", "belirtilen husus hakkında bilmem kaç gün içinde savunmanızı vermeniz…" rica olunur. Dilekçede arz yerine rica etmişsin, olmamış. O olmadı, bu olmadı. Bunalırsın, cinnet geçireceğini sanırsın. Olmadı, basarsın istifayı.

Yeni bir iş bulursun. Herkesin bir kariyer basamağı olarak gördüğü durumlar senin için bir cehennem azabına dönüşür. Bir dilekçeye bakar; yaz dilekçeyi ver istifanı, idari görev senin neyine...

Askerde disiplin koğuşlarına girip çıkarsın, sırsıllaşır, arsızlaşırsın.

Farkındasındır. Farkında olmak öyle sanıldığı gibi her şeyi düzeltmeye yetmez. Farkındasındır ama o yaşama yeteneksizliği yapışmıştır yakana bir kere.

Verdiğin borçlar geri dönmez. Elini attığın tüm ticari girişimler yürümez. Açtığın işyerleri batar. Kefil olursun, kazık yersin. Ortak bulursun sahtekar çıkar…

Nafile… Hiçbir çıkış yolu bulamazsın.

© Deniz Karakurt

Ve sonunda yapayalnız kalırsın. O yalnızlık çığ gibi büyür. Bir okyanus kadar derinleşir. Derinleştikçe de anlarsın ki, aslında yalnız kalmamışsın; en başından beri zaten yalnızsın. Hem de yapayalnız... Kronikleşen başarısızlıkların, artan beceriksizliklerin belirginleştirdiği, su yüzüne çıkardığı, yaşam yolunun kurguladığı bir yalnızlıktır bu.

Çocukluğundan beri, oynadığın her sokak oyununda, atari salonlarındaki her jetonuna iddiada, arkadaşlarınla yaptığın her basit müsabakada, maçta bile yenilmişsen, kazandığını hiç anımsamıyorsan bunun yalnızlıktan başka bir adı olamaz.

***

İstediğim gibi yaşamayı uzağından veya yakınından beceremedim. Üzgünüm.

Gecenin bu vaktinde bu yazıyı adam gibi yazacak temiz, boş, bembeyaz kağıtlar bulmayı bile beceremedim. Fotokopilerin, dolu kağıtların arkalarına yazıyorum bu yetenek fukarası yazıyı. Öyle yorgun, öyle çaresiz ve öyle yalnızım ki, hayat bende kördüğüm olmuş. Sanki hayatın kördüğümü benim.

Evet; yorgun, çaresiz ve yalnızım…

İnsanı kuşatan, sarıp sarmalayan, kaçışı kurtuluşu olmayan bir lanettir bu yalnızlık belki de. Uyurken, gezerken, dinlenirken, gülümserken, çalışırken, kalabalıkların içindeyken bile bilincinin derinliklerinde bir kuytuda; orada olduğunu, daima orada olacağını, senin peşini bırakmayacağını usul usul, sinsice ve sürekli olarak sana fısıldayan o yalnızlık.

Ben kendi kaderine hapsolmuş bir insanım. Çaresi yok, kaçışı kurtuluşu yok. Ben buyum, bu yazgıyı yaşamak zorundayım. Dedim ya, bu benim kaderim. Her şeyi berbat etmek benimle birlikte gelişen ama esasında benden kaynaklanmayan, yaşamın benim üzerimden yansıması olan bir özellik. Böyle olmasını ben tercih etmedim. Bu benim seçimim değildi ve olamaz da. Ama bu kadere mahkumum ve değiştirme olanağım yok. Öyle bir hak tanınmamış bana.

Beceriksizlik gölgem gibi beni sürekli izleyen bir illet… Anla diyorum, beni anla. Ama anlatamıyorum ki… Kendimi ne sana ne de kimseye anlatamıyorum. Anla desem ki neye yarar? Anlatamadıktan sonra. Anlatmayı becerebilsem bu yazı bu kadar uzun sürmez, bu kadar uzun sürmesine rağmen yine de eksik kalmazdı.

© Deniz Karakurt

MUTLULUK

Bir anda geliverir… Hiç beklemediğiniz bir anda… Çalışma odanızda oturmuş dinlenirken, yatağınıza uzanmış tavana bakarken, bir karakolun önünde nöbet tutarken, bir sınıfta ders anlatırken, bir hastaya reçete yazmış gönderirken, genişçe bir alana toplanmış askerlerin içtimasını alırken... Bir bahçede, parkta, kafede oturuyor da olabilirsiniz; bir sonbahar günü rüzgarda veya kışın ayazda karlara bata çıka yürüyor da… Tek başınıza olmanızın veya yanınızda birisinin bulunmasının hiçbir önemi yoktur.

Bir anda geliverir…

Sadece birkaç saniye veya birkaç dakika sürer. Ne zaman geleceğini, tam olarak ne kadar süreceğini asla bilemezsiniz. Ama pek sık rastlanan bir durum değildir bu. Arada bir olur. Belki yılda bir iki kez… Çok fazla uzun da değildir. Olsa olsa dakikalarla ölçülür en fazla. Arada bir yaşarsınız onu. Hiç beklenmedik bir anda kaplar tüm benliğinizi… Şaşırırsınız… Bir anda gelir mutluluk…

O kısacık zaman diliminde derin bir huzur duyarsınız… Elinizdeki çay veya kahve, belki kalem veya enjektör size inanılmaz bir coşku ve dinginlik verir. Evet coşkuyu ve dinginliği bir arada yaşarsınız… Zihniniz, gönlünüz, düşünceleriniz, düşleriniz bir okyanus kadar coşkundur ama bedeniniz kıpırdamak istemez, ağı ağır hareket eder, o anın tadını çıkarırsınız. Sakin sakin bekler, elinizdeki bardaktan o yudumu yavaş yavaş alırsınız. Var olduğunuza şükredersiniz. Her şey yolundadır. Evet, pürüzleri silip atar zihniniz ve aklınız. Ayrıntılar kaybolur. Onlara takılmazsınız. Derin bir mutluluk sadece… Anlatmak mümkün değildir. Hiçbir özel ve önemli sebebi yoktur. Özel bir gün değildir, hiç kimse hiçbir şey yapmamıştır sizin için. Yine de o basit zaman diliminde bulmuştur sizi mutluluk. Zaten bunlarla ilgisi de hiç yoktur. Kendinizi evrenin parçası olarak algılarsınız farkında olmasanız da, adını koyamasanız da. Tüm kainatla bütünleşirsiniz. Bütünleştiğinizi hissederseniz. Esen rüzgar, odaya dolan sıcak hava, dışarıdaki kamyonun sesi, kuşların cıvıltısı, apartmanda bağıran çocuk, sedyede yatan kolu kırık adam, dersi kaynatan öğrenci grubu… Hepsi gözünüze güzel görünür, kulağınıza hoş gelir… “Yaşamak varmış.”, “ iyi ki şu an burada varım,” diye geçer içinizden. Gerisi boş… Alternatif ve daha iyi bir hayat arzunuz, ideal yaşam beklentileriniz, bir üst toplumsal sınıfa geçme çabalarınız gözünüzde bir hiçtir artık. Hiçbir önemi yoktur bunların. Elinizdekilerin size yettiğine kanaat edersiniz. Sadece o an orada bulunduğunuz ve o koltukta oturuyor olduğunuz için mutlu olursunuz.

O saniyeler veya dakikalar sizi dinlendirir. Ruhunuza ve bedeninize enerji yükler. Ve o enerji size zindelik verir. Sizi haftalarca ve hatta aylarca ayakta tutar. Dinlenmenizi -en azından ruhen- sağlayan şey tatiller, uzun geziler değildir. O birden bire gelen saniyeler ve dakikalardır. Haftalarca sürecek bir tatilin bile bu birkaç dakika kadar büyük bir dinlendirici etkisi olmadığına şaşırırsınız.

Sonra ansızın geldiği gibi gider sessizce o mutluluk… Karmaşa, koşturmaca, telaş, gürültü, patırtı, stres yeniden başlar… Ama o birkaç saniye veya dakika yetmiştir size. Uzunca bir zaman dilimi boyunca size yetecek, sizi zamanın akışı boyunca ilerideki bir noktaya kadar götürecek gücü verecektir. Beklemediğiniz bir anda geri gelmek üzere…

© Deniz Karakurt

ÖLMEK

-Babaannemin ölümünün ardından, 2018 yılında-

Ölebilmek…

Dışarıda rüzgar, ağaçların dallarını yavaş yavaş hışırdatırken... Güneş, tertemiz bir gökyüzünde, ufka sapsarı gömülürken… Günün son ışığı içeriye dolarken... Birazdan sonsuzluğa karışacak olmanın korkusuyla… Yine de yaşamın değerini ve önemini bilerek… Evin başka bir köşesinde kaynatılan dibine yanmış koyun sütü kokusunun her tarafa yayıldığı, kireç badanalı bir odada… Ve kapının hemen ağzında çocuklar senin ölüyor olduğunu umursamadan koşuştururlarken… Bir bahar gününde, yağmurlar yağarken ölmek… Dışarıda, pencerenin önündeki ağaçta ıslanan güllerin kokusu, bir buğu gibi yükselen yoğun toprak kokusuna karışırken ve dallarına yuva yapmış bülbüllerin, birazdan hava kararınca ötmeye başlayacağını aklında tutarak… Bahçede sen öldükten sonra, bu gece gezinecek olan kirpinin de bir gün aynı yazgıyı paylaşacağını ve onun da seninle aynı sonsuzluğa katılacağını düşünerek… Hepimizin içinde var olduğu, yemyeşil ve toprak kokan doğa aynı zamanda zihnimize karışırken… Aralık camdan yağmurun sesi, hafif esintiyle birlikte içeriye girip dağılırken… Yıllardır meyvelerini ellerinle koparıp yediğin ama şu anda ulaşmaya mecal bulamadığın elma ağacının senden sonra da çiçek açacağını, ama yine de onun da henüz bir çekirdek olduğu, tohumdan geldiği yere döneceğini birazdan vereceğin son nefes gibi hissederek ölmek… Hemen bahçenin ilerisinde akan çağıltılı derenin daha büyük bir ırmağa kavuştuğunu idrak edebilecek açık bir bilinçle gözlerini kapayabilmek… İçinde defalarca yüzdüğün, balık tuttuğun, tarlanı suladığın suyun coşkun sesini benliğinin derinliklerinde işiterek… O ırmağın içinden çıplak ayakla geçerken olduğu giibi huzur duyarak… Kalkmaya gücünün yetmediği yatağın içinde şu anda korkuyla can çekişirken bile ruhunun, çayırlarda koşarken yeleleri rüzgarda dalgalanan atlar gibi özgür olduğunu tüm varlığınla duyumsayarak… Geçmişin ve geleceğin içinde erimek, kainatla bütünleşmek…

© Deniz Karakurt

MUSKA

Aşağıdaki mesel, içeriği itibariyle anonim bir halk anlatısıdır. Yazar yalnızca kendi üslubuyla yeniden şekillendirmiştir.

***

Ülkenin birisinde bir padişah ve onun da çok güzel bir kızı varmış; kız o kadar güzelmiş ki, cihana nam salmış, bir sürü taliplisi varmış tabiî ki; krallar, sultanlar, hanlar, şehzadeler evlenebilmek için yanıp tutuşuyorlarmış onunla. Bu padişahın bir de veziri varmış; köylü çocuğuymuş vezir, okumuş, yükselmiş saraya kadar girmiş. Köydeki anasından başka da kimseciği yokmuş bu fani Dünya üzerinde. Vezirin gönlü padişahın begüm kızında… Yanar tutuşurmuş bu aşkla; arada karşılaşır, göz göze gelirlermiş; anlarmış ki kızın gönlü de kendinde. Ama o, koca padişahın kızı, istese verirler mi hiç? Hatta kelleden olmak bile var işin ucunda, sen kimsin ki haddini bilmeyesin; en iyi ihtimal saraydan kovulmak… Ama artık bu sevdadan da duramaz halde; ne yapacak şaşırmış kalmış.

Padişah köpek yarışlarına meraklıymış, hatta hastalık halindeymiş bu merakı; ama bunca yıldır bir kere bile kendi köpekleri kazanamazmış, kahrolurmuş buna; bir kere, sadece bir kere kazansa muradına erecekmiş. Ama yok. Olmayınca olmuyor işte. Dünyanın sefasını, memleketinin saltanatını süren bu ihtişamlı sultan, ol görüp de bir köpek yarışından mutlu ayrılamazmış. Tek bir kere kazansa içi soğuyacak, gönlü ferahlayacakmış ama yok işte. Nasip kısmet… Yarışlardan sonra kırar geçirirmiş ortalığı; kimse aylarca yanına yaklaşmaya cesaret edemezmiş.

Vezir geceler boyu düşünmüş taşınmış, nasıl alırım bu kızı ben diye. En sonunda da bulmuş çözümü; tamam, demiş kendi kendine.

Padişahtan, anasının hastalığını bahane ederek bir ay izin almış, evindeki uşakla hizmetçiye izin vermiş, yükte hafif pahada ağır ne varsa satmış savmış; altınını parasını almış yanına düşmüş yola; il il, köy köy dolanmış memleketi. Ülkenin en iyi köpeğini arıyormuş. İyi köpekler buluyormuş ama deniyormuş, bakıyormuş istediğine rastlayamıyormuş bir türlü; hiçbiri yarışlardan birinci çıkacak tıynette değilmiş bu hayvanların. En sonunda köyün birisinde bir köpeğe rastlamış ki, sormayın; tazı cinsinden, toprak renginde bir hayvan... Şahin gibi uçuyor, yıldırım gibi çakıyormuş; o güne kadar izlediği yarışların tümünde gördüğü köpeklerden kat kat daha hızlıymış.

“Tamamdır,” demiş ve köpeğin sahibi köylüyle tutuşmuşlar pazarlığa; köylü kurnaz mı kurnazmış, anlamış karşısındaki adam için böylesi bir köpeğin çok önemli olduğunu, soymuş soğana çevirmiş veziri; elinde avucunda ne varsa almış. Cebinde üç beş kuruş bir şey kalmış koca vezirin, onu da kendinden ziyade köpeğin karnını doyurmaya harcamış gidene kadar. Başkente ancak güç bela dönebilmiş; yarışlardan önceki gece aç, sersefil eve girdiğinde cebinde metelik bile yokmuş. “Vakit çok geç olmadan Şeyhülislamın yanına gideyim de köpeğime bir de muska yazdırayım, tam olsun,” diye düşünmüş. Şeyhülislama eli boş gitmek olmaz, ama kesede mangır yok, dolapları açmış bakmış, hepsi tamtakır. Elinde yolda gelirken aldığı bir koyun budu var onu da köpeğe yedirecek. Ne yapsın,

© Deniz Karakurt

“Hayvan zaten tok,” demiş kendi kendine, eti sarmış sarmalamış düşmüş yola, varmış Şeyhülislamın evine. Elini öpmüş, durumunu anlatmış, bir muska istemiş bu soylu hayvana. Eti de hediye diye vermiş Şeyhülislama. Ama adamın suratı asılmış, belli ki hediyeyi beğenmemiş, fakat karşısındaki sonuçta Padişahın veziri, yarın bir gün işi düşecek; yazmamak olmamış tabi. Çıkarmış kavuğunu kafasından; “Tü!” demiş kalemin ucuna, yazmış muskayı, bağlamış köpeğin boynuna; ama suratından düşen de bin parçaymış.

O sene yarışlar kendi ülkelerinde tertiplenecekmiş, ertesi gün vezir erkenden kalkmış, köpeği yarışlara yazdırmış. Öğleden sonra Padişah ve maiyeti; diğer ülkelerin kralları, yöneticileri gelmiş oturmuşlar ala sayvana; halk da hınca hınç doldurmuş alanın etrafını. Borazan sesiyle başlamış yarışma; köpekler fırlamışlar, koşmuş durmuşlar, yenenler bir üst basamağa çıka çıka varmışlar son yarışa, lafı uzatmayalım; onu da kendi tazısı kazanınca vezirin gözleri ışıldamış. Padişahın haberi yok ya, onun da başı bir kere daha öne eğilmiş, bizim köpek yine kaybetti diye; sonra sormuşlar bu kimin köpeği, hangi kağanın tazısı diye, kimseden çıt çıkmamış. Bir adam gönderip aşağıya sordurtmuşlar, koşa koşa başka birisiyle dönmüş gelmiş gönderilen adam. Yanındaki görevliye sorduklarında;

– Sizin ya Sultanım, demiş.

Padişah şaşırmış tabi. “Nasıl olur?” diye sormuş, “Benim köpek bu değil…”

Görevli;

– Yok Sultanım, demiş. “Bu köpek sizin, hem de veziriniz kendi elleriyle getirip, köpeği sizin adınıza yarışmaya soktu. Üstelik bana teslim etti; işte kendisi de burada, sorun ona.”

O anda dünyalar padişahın olmuş, yan tarafa dönmüş, bakmış veziri yanında ayakta bekliyor gülümseyerek.

– Doğru mu bu? diye sormuş.

– Doğrudur sultanım, diye cevaplamış o da.

– Mademki, beni sevindirmek için yaptın bunu, ben de seni sevindireceğim, demiş padişah; “Dile benden ne dilersen, gücüm yetiyorsa yerine getireceğim.”

– Ne dilersem mi?

– Evet, ne dilersen…

Vezirin aradığı fırsat eline geçmiş artık; daha durur mu, lafı gediğine oturtmuş.

– Eğer müsaade buyurursanız, kızınızla evlenmek isterim.

Padişah şöyle bir duraklamış ama onca insanın, kralların, şahların, sultanların yanında verdiği sözden artık cayamamış; çok kötü tongaya basmış ama hem de öyle sevinçliymiş ki onu bile gözü görmemiş;

© Deniz Karakurt

– Ne zaman istersen o zaman başla düğün hazırlıklarına, demiş.

Vezirin ağzı kulaklarına varıyor, içi içine sığamıyor; ne diyeceğini bilemiyormuş. Neden sonra Padişah demiş ki;

– Şu soylu hayvanı getirin de bir yakından göreyim.

Birazdan köpek önündeymiş, bakmış, incelemiş kendisi de orada bulunan herkes de. Sonra, Padişah sırtını okşamış, başını sevmiş derken hayvanın boynunda eline bir şey takılmış. Bakmış, tasma değil, ucunda bir şey takılı. Vezirine dönmüş;

– Nedir bu? diye sormuş.

Vezir yanıtlamış;

– Muskadır sultanım. Biraz da onun sayesinde kazanmıştır yarışı.

Padişah merak etmiş;

– Kime yazdırdın peki?

– Şeyhülislamınız, yazdı sultanım.

Padişah şaşırmış;

– Bizim Şeyhülislamın yazdığı muskadan hayır gelmez ama, demiş şaşırarak. Biraz duraksadıktan sonra; “Hayvanın boynundan çıkarıp açın şu muskayı hele,” diye emir vermiş.

Aman padişahım çarpılırız, falan dedilerse de laf anlamamış, açtırmış; görevlilerden birisi korkarak çıkarmış hayvanın boynundan, açıp önce kendi içinden okumuş; yüzü karışmış, renkten renge girmiş. Padişah;

– Sesli oku da duyalım, demiş.

Görevli de okumuş:

Tamah ettim etine,
Muska yazdım itine;
Kazansa da neyime,
Kazanmasa bana ne.(*)

*: Halk ağzında son iki mısranın argo ifadelerle söylendiği varyasyonları da mevcuttur.

© Deniz Karakurt

KARAKURT ATA EFSANESİ

Aşağıdaki ağaçlıkta, baharları dut yaprakları üzerindeki yumurtalardan çıkan ve iştahla taze yaprakları yiyerek ve dört beş kez gömlek değiştirerek büyüyüp renkleri açılan ve artık tüyleri kaybolmuş olan ipek böcekleri görünüyordu. İyice büyüdüklerinde dudaklarından iplik gibi yapışkan bir sıvı çıkararak kendi vücutlarının etrafını örüp kozanın içinde görünmez olan, bir kaç hafta içinde ise kelebek hâline geldikten sonra ördüğü kozayı parçalayarak dışarıya çıkan bu canlılar bütün ağaçları dalamışlardı* sanki. (* Dalamak: sarmak, kaplamak, örtmek)

İki tane güçlü ve besili konur* atın çektiği araba, artık yeterli olgunluğa erişerek yumurtalarını dut yaprakları üzerine bıraktıktan sonra bir kaç gün içinde ölecek olan ipek böceklerinin tüm dalları sarmış olduğu aşağıdaki dutluğa göre daha yukarıda kalan tozlu toprak yolda ilerliyordu. (* Konur: kahverengi, koyu kestane rengi)

Arabanın yanında ilerleyen atlılardan ikisi kendi aralarında konuşuyorlardı. Saçlarının yanları hafifçe kırlaşmış olan geniş yüzlü, bıyıklı olanı diğerine doğru eğilerek fısıltı gibi duyulan bir sesle;

– İyi oldu, dedi. “Zulmedersen, mazlumun âhını alırsan oğlun böyle sürünür işte.”

Diğeri biraz daha umursamaz bir tavırla ve ötekine daha yüksek ve anlaşılır bir sesle;

– Bana ne yav! dedi; “Yerinde bir başkası olsa zaten çoktan ölmüştü.”

Lafa karışan bir başkası sesini alçaltarak anlattı:

– Duyduğuma göre çok önceleri bu beyin çocuğu olmuyormuş. Başvurmadığı hekim, kapısını çalmadığı alim kalmamış. Denemedik ilaç bırakmamış. Sonunda umudunu yitirmişken bir gece konağında her zamanki gidip yatağına girmiş ve uykuya dalmış. Düşünde ak saçlı eren kılığında ulu bir kişiyi görmüş. Kendisine "Yerini tarif ettiğim mahallede yaşlı bir kadın ile sakat oğlu var, vergi toplayan adamların onlara zulmediyor" demiş ve göründüğü gibi kaybolmuş. Korkarak uyanan bey, sabah ilk iş o evin bulunup gerçekten öyle bir ana ile oğulun yaşayıp yaşamadığının öğrenilmesini emretmiş. Doğru olduğu haberini alınca da memurlarına yaşlı kadın ile sakat oğlundan bundan böyle vergi alınmayacağını söylemiş. Tüm herkesten alınan vergileri de yarı yarıya azaltmış, insanlara adil davranılmasını buyurmuş. Bir müddet geçtikten sonra da yaptığı bu iyiliğin karşılığı mıdır artık bilinmez, bir oğlu olmuş. Ancak çocuk beş - altı yaşlarına geldiği sıralarda beyin huyu tümden değişmiş, kötü alışkanlıklar edinmiş, eğlenceye düşmüş, halkına zulmetmiş, ağır vergiler koymuş.

Diğeri hafifçe kafasını salladı, anlatılanların en azından bir kısmına pek de inanmamış görünüyordu.

Araba dutluğu da geride bırakarak ücra bir yerdeki boz tepeye doğru yaklaşırken, ilk uşağın tüm dikkatine rağmen diğerinin patavatsızlığı sonucu konuşmanın içeriğini anlayan bir başkası, içinden böylesi bir durumun herkesin başına gelebileceğini düşündü. Ama delikanlının hâli gözünün önüne geldikçe iğrenme hissine kapılıyordu. Gerçi vicdanı kendisine tiksinmemesi gerektiğini söylüyordu ama bir türlü başaramıyordu.

© Deniz Karakurt

At arabası tepenin kıyısında durdu, atlarıyla eşlik eden yedi tane iyi giyimli adam aşağıya inip arka kapıyı açtılar. Arabanın sürücüsü de oturduğu yerden kalkarak yanlarına indi diğerlerinin. İçerisinden tahta bir taşıyacağı çekerek çıkardılar. Bir kişi de arabanın içinde olmak üzere toplam dokuz kişiydiler. Hastanın her yanını artık bakanlarda iğrenti oluşturacak derecede yara bere kaplamış, elini yüzünü ve tüm vücudunu alacalar* taramıştı. Cüzzama benziyordu hastalık ve öyle bir boyuta varmıştı ki artık adam yerinden kalkmaya bile derman bulamıyordu hatta neredeyse konuşma yeteneğini bile yitirmişti, boğazından ancak kesik hırıltılar çıkarabiliyordu güçlükle. Her tarafından irinler, iltihaplar akan bedenini iri çıbanlar sarmıştı. Genci bu hâlde ilk defa orada gören yaşlı araba sürücüsü, bu zavallının sonunun bir an önce ve acısız bir biçimde gelmesi için dua etmeye başladı içinden. (* Alaca: cüzzam, deri hastalığı)

Hekim de yanlarına yaklaşıp bu biçare delikanlıya baktı, henüz bir kurtuluş ümidi olup olmadığını düşünüyordu ama gerçekten de artık çıkar bir yol yoktu, galiba Bey haklıydı. Üstelik bu yaptıkları iş doğru değildi belki de ama mecbur kalmıştı işte.

Adamlar taşıyacağı tepenin üzerine çıkarmaya başladılar.

***

Yörenin beyi, oğlunun bu hâlini görmeye artık dayanamıyor, çektiği acıların vardığı boyutu gördükçe kahroluyordu. Bu illet niye kendisi gibi her belayı hak eden zalim bir adamın başına gelmemişti de oğlu gibi kötülük, fesatlık nedir bilmez, yumuşak huylu bir insanı bulmuştu. “Ettiklerimi böyle çekiyorum ama olan bir masuma oluyor, benim günahımın bedelini o ödüyor,” diye düşünüyor, bu da azabını katlanarak artırıyordu. Ne yaptılarsa umarını* bulamamışlar, hatta zavallının acılarını bile azaltamamışlardı ve artık iş en son bu raddeye gelmişti. Bey, önce hekime oğlunu zehirletmeyi düşündü ama bunu kendi hekimi yapmazdı, adamı çok iyi tanıyordu. Belki yapacak başka birini bulabilirdi ya da cellada boğdurtabilirdi. Fakat böyle bir şeyin duyulmasından veya birilerinin anlamasından korkuyordu. Üstelik buluncu* da buna izin vermiyordu. Yine de birkaç kez gece gidip oğlunun kalbine hançeri saplayarak bu işi kendisi gerçekleştirmeyi bile düşündü. O takdirde evlat katili olacaktı ve herkes kendisini öyle anacaktı dünya durdukça… Ama çocuğunun durumu da artık yüreğini parçalıyor, acılarına bir son verilmesi gerektiğini düşünüyordu. (* Umar: çare, deva; * Bulunç: vicdan, doğruyu bulma yetisi.)

Sonunda beyin aklına bir yol geldi. Evet, o canı kendisi vermemişti ve kendisi de alamazdı o yüzden. Hele de kendi oğlununkini… O nedenle de kendisi almayacaktı. Bir dağın başına gönderip, oraya bıraktıracaktı. Ölümü kendi elinden olmayacaktı, kurdun kuşun ya da açlığın elinden olacaktı. Böylece biraz da olsa kendini kandırabilecek, avunacaktı. Artık acıları dinecekti evladının ama kendisi bu dünyada kalıp çilesini doldurmaya başlayacaktı.

© Deniz Karakurt

Oğlunun boynuna gözyaşları içinde sarılıp af dilerken delikanlının gözlerinde bir pırıltı, dudaklarının kenarında zoraki seçilebilen bir tebessüm kırıntısı gördü. Belli ki verdiği bu karardan o da memnundu, böyle lanetli bir mumya gibi yaşamaktansa ölmek evlaydı. Hem tüm günahı evladının adına kendi yükleniyordu. Onun gideceği yer cennetti, inanıyordu buna. Ama kendisi…

***

Tepenin üzerine vardıklarında artık kaç yaşında olduğu, ne kadar gösterdiği bile belli olmayan genci tahta taşıyacakla birlikte önlerindeki büyük kayanın dibine bıraktılar. İçlerinden bir iki tanesi zaman zaman geriye dönüp bakarak indiler tepeden aşağıya. Delikanlının göz ucuyla izleyebildiği adamlar birazdan yittiler. Artık burada yapayalnızdı ve gözlerini göğe dikmiş, acısız ve hızlı bir ölüm için Tanrı'ya yakarıyordu. Masmaviydi gökyüzü, tek bir bulut bile yoktu. Sonsuz bir okyanus gibiydi. Evvelde hiçbir varlık yaratılmadan önce var olan uçsuz bucaksız enginlik gökyüzünün kendisiydi, belki de onun da ötesindeydi. Henüz iyilik ve kötülük bile yokken… O su belki de hiçliğin simgesel anlatımıydı, belki de her şeyin…

Artık hava kararıyordu, gökyüzünde yıldızlar yavaş yavaş belirmeye başlamış ve dolunay çıkmıştı; serin bir rüzgâr esiyor, hava gitgide soğuyordu. Kış yaklaşıyordu zaten.

Sonra sesler duydu. Dinledi; bunların kurt sesi mi, yoksa köpek havlaması mı olduğunu ayırt edemiyordu. Herhalde kurt olmalıydılar, bu dağ başında başka ne olacaktı. Her şeye, bunca acıya rağmen içinde bir korku duydu, ölüm korkusuydu bu. Sesler yaklaşıyordu. Ölüm yaklaşıyordu. Af diliyordu içinden. Sonra canını almaya gelen bu hayvanlardan yana çevirdi kafasını. Oradalardı, gözleri ışıldıyordu alacakaranlıkta, dikkatle baktığında bunların gerçekten de kurt olduklarını anladı. Dikkatini çeken bir şey oldu bu arada; bu hayvanların da tüm vücutları yaralarla doluydu ve kanları akıyordu, kendisi gibi acınası bir hâlleri vardı. Belki bir boğuşmadan çıkmışlardı, belki koyun köpekleriyle veya başka kurtlarla dalaşmışlardı ama kesin olan şuydu ki, paramparçaydı her yanları. İlerideki bir kayanın dibinde durmuş kendine doğru bakıyorlardı, belki karınları toktu, belki de yaralı olduklarından onu gözleri görmüyordu. Ama sebebi ne olursa olsun, anlaşılan kendisine zarar vermeye pek niyetli görünmüyorlardı. Belki de herkesin iğrendiği bu hastalık nedeniyle onlar bile kendisinden tiksinmişlerdi.

Aslında çevrede tanımadıkları bir canlının kokusunu aldıkları için tedirgin olan hayvanlar bir süre sonra kayanın ardına girip gözden kayboldular ama sesleri oradan duyulmaya devam ediyordu. Uğultularını sabaha kadar işitti. Sonra tan atarken kurtlar kayanın ardından çıktıklarında gördüklerine inanamadı. Bir düş gördüğünü sandı. Sapasağlamdılar. Baştan ayağa yeniden düşündü. Hayır, yanılmıyordu. O kurtlar dün yaralıydılar ama şimdi gayet sağlıklı görünüyorlardı. Acaba bunlar başka hayvanlar mıydı? İyice düşündü; bütün gece gözüne uyku girmemişti ve kafasını kımıldatmadan o yöne bakmıştı, fakat o tarafa gidip gelen başka kurtlar görmemişti. Sonradan arkadan gelmiş de olabilirlerdi elbette ama bu çok düşük bir olasılıktı, çünkü diğer taraf bütünüyle kayalıktı. Eğer gördükleri doğruysa orada olağandışı bir şeyler vardı.

© Deniz Karakurt

Ve merak… Bu hâlde bile insanı kışkırtabiliyordu. Kararını verdi, hayatının son mücadelesini gerçekleştirecekti.

Tüm acılarına, çektiği bütün ıstıraba rağmen zorla sürünmeye başladı. Varlığının içinde bulunan tüm gücünü son defa toplamıştı ve inançla kuvvet buluyordu kendinde. Dura gide belki ikindiyi buldu kayanın yanına varması. O kısacık mesafeyi kat etmek için neredeyse bir gün uğraşmıştı. Sonra kayanın arkasına doğru çekti kendisini elleriyle, kollarıyla ve bütün vücuduyla. Döndüğünde fokur fokur kaynayan bir su gördü. Kendisini, üzerine sarılı paçavralarla birlikte bu kaynar suyun içerisine bıraktığında hava çoktan kararmıştı artık. Ertesi gün sabaha kadar orada durdu ve ondan sonraki günün sabahına…

Tan yeri ağarırken çırılçıplak ve sapasağlam olarak kaynayan suyun içinden çıktı tıpkı o kurtlar gibi.

***

Yolcu ağaçların ötesindeki kaplıcaya doğru baktı. İlerideki otlakta küçük bir çoban yalnızca danalardan ve balaklardan* oluşan yedi sekiz başlık küçük bir sürüyü güdüyordu. Havuzların biraz ötelerinde ise küçük bir türbe göze çarpıyordu. (* Balak: manda yavrusu, “Malak” da denir)

O yöne yürümeye başladı. Sırtındaki keçeden yapılma kalın abayla hayvanların yakınlarında yere oturmuş olan çobanın yanına yaklaştığında eliyle türbeyi göstererek;

– Kim yatıyor burada? diye sordu.

Çoban, gülümseyen yüzüne, duyduğu bu sorudan sonra ciddi bir ifade vererek;

– Karakurt Ata, dedi; “Şu ilerideki kayaların dibinde de kurtları yatar.”

***

Karakurt kaplıcasının şifalı suları için, yöre halkından bir ozan bir koşma söylemiş:

Nasıl methedeyim Karakurt seni
Şifalı suların incitmez teni
Garip dermanı, dertliler çaresi
Kalender Baba’dır ulun Karakurt

Emirburnu derler yücedir dağın
Kudretten kaynıyor ılıca suyun
Mekanın durağın Karalar köyün
Kırşehir’den gider yolun Karakurt

© Deniz Karakurt

Dertliler ah edip hasretin çeker
Marazı karayı kavurur döker
Kıranı belayı kökünden söker
Hasta iyi etmek huyun Karakurt

Varıp konsam eteğine salına
Çare bulsam sinemdeki yarama
Uyuz kurda dertli Bey'in oğluna
Bin bir derde deva suyun Karakurt

Deniz Karakurt'un "Elma" adlı kitabındaki bir bölümden uyarlanmıştır.

© Deniz Karakurt

BİR ANI: NAZAR DUASI VE EL VERME

Rahmetli babaannem (biz torunları “Nene” derdik) nazara uğradığını düşündüğü kişilere dua okurdu. Bunu bilenler kimi zaman ya kendileri isterdi ya da üzerinde göz olduğunu hissettiği kişilere babaannem kendisi önerirdi. Öyle her zaman değil, denk gelecek… Yaygındır; köylerde, ilçelerde hatta şehirlerde okuyan çoktur. Bildikleri duaları, sureleri okurlar insanlar. Zararsız bir gelenektir kötü niyetle kullanılmadığı sürece.

Babaannemin okuması ise biraz farklı idi. O el almıştı. İnanıp inanmamak herkesin kendi anlayışına kalmış bir konudur. Zaten meselenin kökeni de İslam öncesi çağlara Asya geleneğine uzanır. Bense olayı gözlemlediğim biçimiyle tarafsız olarak anlatıyorum. Babaannem bazen esnemeye başlardı dua okurken. Artık öğrenmiştik; kendi söylediğine göre, eğer karşıdaki kişide göz varsa oluyordu bu. Sonra bazen gözünden yaş gelmeye başlar. Nazarın büyüklüğüne göre esnedikçe esner, kimi zaman çenesi ayrılacak gibi olur, gözlerinden yaşlar boşalır. Ağlıyor sanırsınız… O kadar ki kimi kişilerde okuması kesintiye uğrar. Çenesinin yerinden çıkacağını düşünürsünüz. Hele ki babaannemin karşısında sessizce oturarak dua okunan kişi kendisi de esnemeye başlarsa çok daha kötü gözlerin etkisi altında bulunduğu anlaşılır. O kişi neden esnemeye başladığına kendisi de şaşırır. Hatta bazen okunan kişinin gözlerinden de yaşlar boşalmaya başlar. Ne kadar uzun esnediği, gözünden ne kadar çok yaş geldiği uğradığı nazarın gücüne göre değişir. Kimi zaman da bunların hiçbirisi olmaz, okuma birkaç dakikada biter, üzerinde kem göz falan yoktur ya da çok azdır. En sonda babaanneme asla bir karşılık verilmez, öyle bir niyeti de yoktur, aklından bile geçmez. Zaten bu okumaları öyle sürekli olarak da yapmaz. Sadece okunan kişi giderek mutfaktan ya yarım bardak ya bir bardak su getirir, ya da bir lokma ekmek veya çörek benzeri bir yiyecek... Onlar da yoksa bir çay kaşığı içinde çok az bir tuz... Babaannem getirilen şeyi yer veya içer.

Bir gün kendisine “Okuyan herkes esner mi?” diye sordum. “Eli olan gerçekten esner” dedi. “Sana el mi verildi?” diye sorduğumda anlattı. Kaynanası Fadime ("Ebük" lakabıyla tanınırdı, ben çocukken henüz yaşıyordu) ölmesine yakın kendisine el vermiş, o da çok uzun yıllar önce bir başkasından almış eli. Babaannem gülümsedi, “Ölmeden önce çok kişiye elini verdi kaynanam” dedi. “Öyle herkese el veriliyor mu” diye sordum. “Yok,” dedi “Sadece bir kişiye verilir.” Şaşırarak sordum bu kez (en az 6-7 kişiye dağıtmış elini çünkü); “Kaç tane kadına el vermiş diyorsun, ee o zaman o nasıl oluyor?” Babaannem “Kandırmış hepsini” dedi, “Elini isteyene yok dememiş.” Ben tekrar sordum; “O zaman sana da yalandan vermiş olabilir, elini gerçekten kime verdiğini nerden bileceğiz?” Babaannem “Bir kere eli ben istemedim, kendi verdi, ötekiler ağızlarıyla istemişler. Kendisine de sordum zaten bana da mı vermedin yoksa? diye…” Kaynanası “Sana gerçekten verdim elimi, ötekilerin hepsi yalan” demiş. Babaannem sormuş; “Onlara da böyle demediğini kim bilecek?” Ebük nine sağlam bir yemin etmiş ve “Töbeler olsun, hiçbirine demedim. Bir tek sana söylüyorum” demiş.

© Deniz Karakurt

ALKARISI

Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Akçakışla'da köyün içinde köprünün başından Acıdere'ye doğru giden aşağı yoldan yokuş yukarı çıkarken solda, Kaldırak deresinin kıyısında bir ağaç vardı. Yanlış hatırlamıyorsam bir armut ağacıydı. Yol seviyesi dereden oldukça yüksekte olduğu için dik bir kıyıda duruyordu. Gövdesi yarılmış, oyuk gibi. İçine bir adam sığar bir kovuk. Yıldırım düşmüş de bu hâle gelmiş derlerdi. Dış kısmı bir adam bileği kalınlığındaki odundan oluşan kabuktan ibaretti önden bakıldığında, içi ise tamamen boşalmış sanki. Ama aslında arka tarafı daha kalındı, ağacı herhalde gövdesinin o kalın kısmı tutuyordu ayakta; yoksa koca dallı budaklı ağaç, sırf kabukla ayakta duramazdı galiba? Yokuşu çıkarken tam derenin dibindeydi ağaç. Derenin içi de yassı, yuvarlak çağal taşlarıyla dolu… Çocukları korkutmak için, bu ağacın kovuğundan Alkarısı uzanıp da adamı içine çekermiş veya içine gireni bırakmazmış derlerdi. Geçerken korkardı çocuklar. Ağacın taa o yüksek yokuştan aşağıya, suyun içine kadar inen köklerinden dereden süzülerek giren al elbiseler giymiş, gözlerine kan oturmuş kızıl saçlı bir kadının, uzun kırmızı tırnaklı, kanlı elleriyle kimsenin olmadığı bir esnada oradan geçenleri içeri çekeceğini, girenin orada o ağacın içinde kaybolup gideceğini düşünürdüm pek çok çocuk gibi. Gebe kadınların çocuklarını düşürtürmüş yahut da loğusa kadınlara musallat olup en sonunda ölmesine sebep olurmuş derdi kimileri de...

Yıllar sonra kitaplarda karşılaştığım Alkarısının adının da tanımının da neredeyse aynı olduğunu görünce şaşırmıştım.

Ağaç uzunca bir süreden beri yok. Ne zaman niye kesildi bilmiyorum.

© Deniz Karakurt

İLGİNÇ BİR KESME İŞARETİ HATASI

Yaptığım çalışmalardan birisinde Kutlu Özen'in Sivas Efsaneleri kitabına giren bir hatayı on yıllar sonra düzeltmiştim. Kutlu hocanın herhangi bir ihmali olmadığını baştan belirteyim, çünkü kitap farklı kişilerin yaptığı derlemelerden oluşan son derece değerli ve bugün de yararlanmaya devam ettiğim eşine az rastlanır bir eserdir. Binlerce kısa anlatının her birini hocanın kendisinin o yerlere giderek doğrulaması veya yanlışlaması da zaten mümkün değildir.

Kitaptaki alıntıya göre "Alama'nın Ocağı" başlığıyla verilen ve Şarkışla'nın Elmalı köyüyle ilişkilendirilen bilginin bu köyle hiçbir ilgisi olmadığını aslında Alaman köyündeki başka bir ocağın mevzu bahis olduğunu tespit ettim. Derlemecinin gidip görmeden, (muhtemelen ilçe merkezinde) sadece anlatan kişinin kendisine söylediklerini yazıya geçirmesi ve sonrada yorumlaması nedeniyle konuyu nasıl yanlış anladığını farkettim. Mesele ilginç bir kesme işareti hatasından ibaretti. Derlemeci duyduğu kelimeyi yazıya geçirirken kesme işaretini kendi anladığı biçimde doğru olduğunu düşündüğü yere koymuştu. Oysa ki Alama’nın Ocağı değil Alaman’ın Ocağı olmalıydı. Böylece de Alama kelimesini Alma/Elma ile ilişkilendirip sonra da "bu ocak kesin Elmalı köyündedir, başka nerede olabilir ki" diye düşünerek tamamen eksik bilgiye dayalı bütünüyle yanlış bir yorum geliştirmeyecekti.

Bununla ilgili şöyle bir açıklama yazmışım:

Sivas Efsaneleri, Kutlu Özen, 2001, Bölüm: Şarkışla Efsaneleri, Sayfa: 237'de 2. Numaralı maddede “Alama'nın Ocağı” başlığında 405 — Sait Ş., Biyoloji Bölümü, 97161038, Derleme: 2000 dipnotu ile açıklanan bilgi hatalıdır. Derlemeyi yapan kişinin eksik bilgiye dayalı olarak yanlış bir yorumlama yaptığı ve bunu da doğru sanarak aktardığı anlaşılmaktadır. Alaman'ın Ocağı şeklinde düzeltilmesi gereken başlıktaki mekanın adı “Alama” değil “Alaman”dır. Elmalı köyünde şifa dağıttığına inanılan bu isimde bir ocak kesinlikle yoktur. Elmalı'da “Tekke” olarak bilinen bir kalıntı mevcuttur. Bu yerin de tanımlanan özellikler ile örtüşmediği görülmektedir. Alaman Ocağı ise aslında Colü Dede yatırı olup Alaman köyünde bulunmaktadır. Sahaya hakim olmadan yapılan derlemelerde zaman zaman rastlanan hatalara ilginç bir örnek teşkil etmektedir.

© Deniz Karakurt

ÖĞRETMEK

Sabırla okunursa birşeyler öğretmiş oluruz umuduyla...

Öğretmenin görevi öğretmektir. Öğretmen bir kişiye de aynı heyecanla öğretir bin kişiye de aynı şevk ve coşkuyla. Her zaman her koşulda öğretir. Sokrates'den öğrendik bunu. Kendi ölümüne giderken bile, idamına dakikalar kaldığı halde çevresindekilere bir şeyler öğretmeyi tercih etmiştir. Kendi yazdığı kitaplarını okuyun, hakkında yazılanlara bakın, şu anda tiyatrosu oynuyor onu izleyin. Sokrat'ın ömrünün öğretmeye adandığını göreceksiniz.

Öğretmen öğretir, eğer başka şeyler şu veya bu gerekçe ile öğretme görevinin, hatta eğitme isteğinin önüne geçiyorsa bir şeyler eksik kalmış demektir, bir şeyler yanlış gidiyordur kendisinde. Herhangi başka bir şey öğretme hevesinin önüne geçirilemez bir öğretmen tarafından. Öğretmekten sıkılamaz, bıkamaz. Eğer öyle ise bir sorun var demektir.

Çok mu önemlidir öğretmek?

Hem de sanıldığından daha çok... Hz. Ali'nin bir harf öğretene kırk yıl köle olunması gerektiği ile ilgili sözünü hepimiz biliriz. Elbette ki bir mecaz vardır orada. Ama bu konunun önemine dikkat çekmektir amaç.

Biz başka bir yoldan anlatmaya çalışalım. Değil bir harf, bir nokta bile önemlidir.

Ne kadar önemlidir bir nokta? Anlatalım...

Derler ki birisi gelmiş ve Halife Hz. Ömer'e Müslüman olmak istediğini bildirmiş ama bir şartı olduğunu söylemiş. Halife Ömer sormuş isteğinin ne olduğunu. Adam cevap vermiş. Kuran'daki falanca ayetin falanca kelimesindeki "nun" harfinin üstündeki noktayı aşağıya indirip "be" harfi yapalım... Hazreti Ömer cevap vermiş: O noktanın üzerine bir çengel asılsa, ona da bütün kainat yüklense bile o nokta yine de aşağı inmez.

"Ş" sesi İngilizce'de "sh" ile, Almanca'da "sch" ile gösterilir. Aynı şekilde "Ç" sesi İngilizce "ch", Almanca "tsch" olarak yazılır. Yeni Türk alfabesi oluşturulurken Atatürk bunu beğenmez ve her ses tek harfle belli olsun ister. Görev verdiği bir dilbilimci bir süre sonra gelerek "S" harfinin altına nokta koyulmuş olarak "Ş" harfini gösterir kendisine. Atatürk baktıktan sonra çok beğenir ve "evet böyle olsun" der. O güne kadar dünya alfabelerinin hiçbirisinde altında nokta olan S harfi (Ş) yoktur. Bu harf bugün sadece Türkçe'de değil Azerice'de ve diğer Türki Cumhuriyetlerin pek çoğunun alfabelerinde de kullanılıyor artık.

Bazen kendimize bile laf geçiremesek de bazı şeyleri kendimize dahi öğretemesek de başkalarına öğretmekten vazgeçmek gibi bir tasarrufumuz olamaz, böyle bir lüksümüz yoktur. Bir nokta kadar bir şeyler öğretebiliyorsak ne mutlu bize...

© Deniz Karakurt

BİR KİTABIN YAZILIŞ ÖYKÜSÜ

Bir kitabımın yazılış öyküsü ve ilginç bir olay...

Aktarma Sözlüğü yaklaşık 25.000 kelimeden oluşuyor. Hazırlık aşaması, gerekli bilgi birikiminin edinilmesi, konuyla ilgili altyapının sağlanması hariç, sadece yazma sürecine 3 yılımı harcadım. Yeryüzünde yaşayan Türk dillerine ve akraba dillere ait tüm sözlükleri taradım. Kırgızca'dan Tuvaca'ya, Özbekçe'den Altayca'ya, Moğolca'dan Yakutça'ya, Hakasça'dan Çuvaşça'ya kadar... 20'den fazla dil ve lehçe... Yetmedi internet veri-tabanlarını tek tek kontrol ettim. Eksik kalmasın diye elde ettiğim sonuçları eski Türk dilleri ile karşılaştırdım, bunun için de Eski Uygurca sözlüklerden Divan-ı Lügat-it Türk'e kadar tüm eski kaynakları baştan sona gözden geçirdim. 10 kişilik bir ekibin 7 yılda yapacağı işi tek başıma yaptım. Ancak kolay bir iş değildi. İlk başlarda birkaç kez ara verdim. Yöntemi tespit etmede zorluklar yaşadım, başa döndüm, bir kaç kez de yazmaktan vazgeçtim ama ertesi gün yeniden devam ettim. Ama asıl en önemlisi kitabın yaklaşık üçte birine vardığımda artık gerçekten pes etmiş olmamdır. Kesin karar vererek bu işle uğraşmaktan vazgeçtim. Çünkü çok yorucuydu. Tek başına yapılabilecek bir iş değildi. Sonunda bana hiçbir getirisi olmayacak bir çabaydı. Deneysel yönü bulunduğu için hiçbir yayınevinin basmayacağından da zaten daha yazmaya başlamadan önce bile emindim. Olayın gerisi ilginç (bence)...

Sözlüğün üçte birine gelmiştim yaklaşık olarak. Çok fazla zaman harcıyordum ama buna karşın yapılan çalışmanın doğası gereği çok yavaş ilerliyordum. Bunaltıcı... O kadar büyük hacimli bir çalışma ki gözümde büyüyordu. En az 10 senede de bitmez diyordum. Sonunda "Ne gerek var" dedim ve bıraktım, belirli bir yere kadar gelmişti ama en az üç katı da iş vardı. Bana hiçbir fayda sağlamayacak bir uğraşın neresinden dönsem yararlıdır diye düşünerek kararımı verdim ve uyguladım. Birkaç gün içinde kafam rahatladı, yorgunluğum geçti. Hayata döndüm sanki yeniden... Daha önce çalıştığım kısımları bilgisayarda klasöre koyup masaüstünden gözümün görmeyeceği başka yerlere sakladım. 2-3 hafta içinde de bu konuyu gerçekten de hayatımdan çıkardım. Ondan sonra da unuttum bile (belki de bir daha asla hatırlamayacaktım eğer aşağıda söyleyeceğim olay gerçekleşmeseydi). Sırtımdan dünyanın yükü kalkmıştı...

Yaklaşık 3 hafta sonra internette dolaşırken, nasıl olduysa bilmiyorum; oradan oraya... Gözüme bir şey takıldı. Atatürk'e dair bir hatıra anlatılıyordu. Hasta yatağında yatarken (ölmeden önce arada sırada bilincinin açılarak konuşabildiği zamanlardaki) son birkaç cümlesinden birisinde orada bulunan bir kişiye vasiyet ederek "Türkçe'yi sakın ihmal etmeyin" diyordu. Dört gün boyunca kendi kendimi yedim... Tam da konuyu kafamda kapatmışken. İlk verdiğim kararı uygulayıp daha da fazla bozmayacaktım rahatımı. Bunun için dört gün boyunca kendimle mücadele ettim. Ama öyle olmadı. Dördüncü günün gecesinde saati sabah beşe kurdum. Ertesi gün geri geçtim bilgisayarın başına. Ondan sonra da 3 yıl boyunca her gün istisnasız tam beşte kalktım, yediye kadar ortamın en sessiz olduğu zamanda çalıştım. Günde dört saat uykuyla durdum. Ama bitirdim. Diğer kitaplardan bir gün para kazanır mıyım bilmiyorum ama Aktarma Sözlüğü kesinlikle hiçbir zaman ücretli olmayacak çünkü ben onu tamamen Atatürk'ün sözü karşılığında yazdım.

© Deniz Karakurt

Çok zor birşey başarmışım gibi anlatıyorum ama savaş meydanlarında çadırda gece kitap okuyup yazı yazan bir Mustafa Kemal'in yaptığının yanında esamesi bile okunmaz.

Sözlüğü tamamladığımda bu olayı önsözünde yazmıştım. Ancak sonra "Atatürk sömürüsü yapıyor" denilir diye geri çıkardım. Bu olayı yazmam gerektiği konusunda ısrar eden ve madem ki kitaba dair herhangi maddi bir beklenti hiçbir zaman olmayacağı için kimsenin de böyle bir yorum yapmaya hakkı olamayacağı yönünde beni ikna eden kuzenim Orhan Akbulut'a teşekkür ediyorum.

© Deniz Karakurt

KAPTAN SİNBAD VE KARADELİKLER

Uzayın derinliklerinde karadelikler gerçekten var mı?

Gökbilimde genel kabul görmüş gibi algılansa da spekülatif, tartışmalı konular var aslında. Alelacele doğru oldukları var sayılmış. Belki hızla popüler oldukları, ilgi gördükleri için. Karadelik... Herşeyi yutuyor... Geriye çekilip baktığımızda aslında bir masal unsuru. Modern mit... İnsanın aklı hep aynı işliyor. Karadelikler, solucan delikleri, büyük patlama gibi teoriler doğrulanamadığı gibi aynı zamanda yanlışlanamayacak şeyler. En azından önümüzdeki bin yıl için. Karadelikler popüler kültüre malzeme sağlıyor: filmler, diziler, kitaplar, yazı dizileri, belgeseller...Eski masallardaki girenin çıkmadığı karanlık mağaralar. Bir yerden giren başka yerden çıkar yeraltı inleri. Binlerce yıl insanlar bu öykülerle eğlenmiş şimdi anlayamasak da. Ama artık onun yerine karadelikler geçti. Uzak diyarlardaki tuhaf yaratıklar yerine de uzaylılar. Yeryüzünde keşfedilmedik anlaşılmadık uzak diyar kalmadığı için onun yerine başka kavramlar koyuldu. Geçmişte bilinmeyen denizlerin ötesine giden Sinbat vardı, 1960'larda bilinmeyen uzayı keşfeden Kaptan Kirk ve Star Trek ekibi geçti onun yerine...

Ancak bilimsel açıdan ele alındığında bazı şeyler o kadar kolay görünmüyor.

1970li yılların sonunda Güneş sistemimizin dışına çıkarak yoluna devam eden Voyager-1 uzay sondası yaklaşık 25milyar km uzağa varmış. Ancak son birkaç aydır anlamsız veriler gönderiyormuş. Mesele şu; araç kendi konumlandırmasını, bizim referans noktamız olan dünyaya göre titizlikle hazırlanıp bilimsel yöntemleri kullanarak düzeltilmiş gök cisimlerine ait verilerle yaptığı için belirli bir uzaklığa kadar problem çıkmadan yolunu bulabiliyor. Ancak o kadar büyük bir boşluk var ki, yeterince uzaklaştıktan sonra doğru sandığımız konumlandırmalar ufaktan sapmalarla yanılmaya başlıyor ve bu sapmalar giderek büyüyor. Algılaması gereken gök cisimlerinin kendisine olan uzaklığını da belki de çok büyük olasılıkla doğru ölçemiyor. İnanılmaz bir mükemmelliğe ulaştığını sandığımız bilimin aciz kaldığı sınırlara varıyoruz.

Bilimsel yöntemi terketme gibi bir ihtimal düşünülemez bile, aklın yolundan çıkmak felaket olur, ancak bilimsel verilerle elde edilen bulgularla son derece gerçek sanılan olguların gelecek çağlarda bütünüyle yanlış olduklarının yine bilimsel yöntemlerle anlaşıldığı yüzlerce, binlerce örnek vardır tarihte ve her zaman olacaktır da...

© Deniz Karakurt

WELTSCHMERZ

Almanca'da bir tek bileşik kelime ile anlaşılan ama başka dillerde ancak açıklanarak anlatılabilen sözcükler. Alman dilinin yapısından kaynaklanan ilginç bir özelliktir.

1. Schadenfreude: Başkasının acılarından, yaşadığı üzüntülerden dolayı içten içe mutluluk duymak.

2. Zweisamkeit: İki farklı bedende tek kişi, ruh ikizi olmak.

3. Rückkehrunruhe: Yolculuktan sonra eve dönüşte huzursuzluk duymak, yabancılık hissi duyumsamak.

4. Weltschmerz: Var olmanın dayanılmaz acısı, düşünen adam sıkıntısı. Kelime tam olarak “Dünya Ağrısı” demek.

5. Geborgenheit: Birinin yanında kendinizi sonsuz güvende hissetmek, onun yanında huzurla dolmak.

6. Waldeinsamkeit: Doğayla (kelimenin başlangıcına göre; ormanla) bütünleşik hale gelmek, kendini doğanın bir parçası olarak hissetmek.

7. Torschlusspanik: Zamanın ne kadar hızlı geçtiğinin farkına vararak dehşete kapılmak. Zamanın akışından korku duymak. Kelime aslında geçidin kapanması anlamını içermekte.

8. Fernweh: Kendini bulunduğu yere ait hissetmeyip uzaklara kaçıp gitmek istemek. Sözcük birebir Uzaklık Acısı anlamına gelir.

9. Heimatlos: Vatansız, yurtsuz. Kendisi için hiçbir yer bir anlam ifade etmeyecek kadar dünyadan gönlü geçmiş kişi. Bir hukuk terimi olarak hiçbir ülkenin vatandaşı olmayan kişileri de anlatır.

10. Fremdschämen: Başkasının yerine utanmak, sanki kendiymiş gibi utanç ve sorumluk duymak.

11. Treppenwitz: Aklıma nasıl gelmedi, nutkum tutuldu, basiretim bağlandı, dilim bağlandı, niyeyse iş işten geçtikten sonra aklıma geldi. Ya da keşke söylemeseydim, söz ağızdan çıktı, sonradan farkettim. Kelime anlamı: Merdiven Şakası

12. Bildungslücke: Vermemiş Mabud, neylesin Mahmut. Yaşını başını almış ama dünyadan haberi yok. Hiç mi bir şey öğrenmedin?

13. Verschlimmbesserung: Kaş yapayım derken göz çıkarmak, düzeltmeye çalışırken berbat etmek.

© Deniz Karakurt

14. Habseligkeiten: Aslında çok da değerli olmayan ama kişinin kendisi için parayla ölçülemez kadar önemli olan eşyalar.

15. Kummerspeck: Moral bozukluğu nedeniyle aşırı yeme sonucu alınan fazla kilolar.

16. Erklärungsnot: Birşeyi nasıl ifade edeceğini hatırlayamamak, o anda ne diyeceğini bilememek. Derdini anlatmak için kara kara düşünmek. Düşünceleri tıkanıp kalmak.

17. Ohrwurm: Kulak kurdu. Takılıp kaldığımız beynimizde sürekli tekrarlayan düşünceler, zihin içi konuşmalar, dile dolanıp sürekli söylenen şarkılar.

18. Reisefieber: Seyahat Ateşi. Yolculuğa çıkmadan önce duyumsanan korku, tedirginlik, huzursuzluk, heyecan.

19. Allgemeinbildung: Sağduyu, basiret, büyük resmi görme, bütünsel bakış açısına sahip olma, evrensel düşüncelere sahip olma.

© Deniz Karakurt

KİTAP İLE TELEVİZYON

Kitap ile Televizyon arasındaki 2 temel fark:

1. a) Kitabı anlayabilmek için eğitim gerekir. Bu da yaşa bağlı belirli bir zihinsel yeterlik düzeyini mecbur kılar.

1. b) Televizyonu açabilen veya açık gören herkes izleyebilir. Önünde engelleyici herhangi bir eğitim kısıtlaması yoktur.

2. a) Kitap hayalgücü gerektirir. Anlatılanı okuyucu kafasında kendisi canlandırmak zorundadır. İmgelem bireysel olarak kullanılır.

2. b) Televizyonda herşey hazır sunulmaktadır. İmgelem neredeyse sıfıra iner. Hayalgücü kullanılmaz. Beyin hazıra alışır.

Örnekler:

1. Şiddet içeren olayları anlatan bir kitabı 3 (üç) yaşındaki bir çocuk zaten okuyamayacağı için anlayamayacaktır. 12 yaşındaki bir çocuk okuyabildiği halde öyle bir kitap anlama ve ilgi seviyesinin üzerinde olduğu için yine eline aldıktan bir sonra bırakacaktır. Ama televizyondaki şiddet sahnesini 2 (iki) yaşındaki bir çocuk bile izleyebilir.

2. Kitapta "adam eve geldi" diyorsa, okuyucu mecburen ev ile adam imgelemlerini zihninde kendisi oluşturacaktır, bu da düşünsel etkinliği artıracaktır. Herkesin zihninde canlanan ev ile adam farklı olacaktır. Televizyonda ise eve gelen adamı kendisine verilen görüntü ile olduğu gibi kabul etmek zorundadır. Bir tür dayatma vardır.

© Deniz Karakurt

IŞIK

Pencerelerimizi kapatacağız, içeriye girmesin diye. Perdeler yetmeyecek, dolaplarımızı camların önüne iteceğiz. Halılarla örtmeye çalışacağız dışarıya açılan tüm yerleri. Sokağa çıkamayacağız, çünkü maruz kalmaktan korkacağız. Çünkü sadece 30 saniye yeterli olacak. Evlerimizde, kapalı mekânlarda yiyecek ve suyumuzu tüketerek açlıktan öleceğiz. Sıcaklık artacak. Derilerimiz kabaracak. Yanacağız. Ama bildiğimiz şekilde bir ateşle değil. Engel olamayacağız.

Bugün sigortalar yaptırdığımız, çizildiğinde başkalarıyla kavga ettiğimiz arabalarımıza o gün lanet okuyacağız. Nefret edeceğiz egzoz gazı çıkaran tüm araçlardan. Fabrikalara övgüler yağdırmak şöyle dursun, adlarını bile duymaya, görmeye tahammül edemeyeceğiz. Lanet okuyacağız hepsine… Deodorant şişelerini görmek bile istemeyeceğiz. Bilimi, sermayenin bir oyuncağı yapanlara, onun emrine verenlere beddualar edeceğiz.

Neyden mi bahsediyoruz?

Işıktan… Yeryüzüne can veren, yaşamın kaynağı olan ışıktan. Yaratıcının en büyük lütfundan… Işık yeryüzündeki tüm enerjiyi sağlar. Ama ona doğrudan maruz kalırsanız, bu kez ölümcül bir silaha dönüşür. Onun insan, hayvan ve bitkilere faydalı olabilmesi için bir süzgeçten geçmesi gerekir. Aksi takdirde yukarıdaki söylediğimiz felaketler kaçınılmazdır.

O süzgeç de Ozon Tabakası'dır.

Maalesef Ozon Tabakası'nı yitirmemize az kaldı. Şu anda bizi ışığın zararlı etkilerinden koruyan bu filtre üzerinde, insanlık tarihinin en büyük deliği açılmış durumda. Ve kritik sınır aşıldığında o yırtığın birdenbire önüne geçilemez biçimde büyüyeceği, hiç beklemediğimiz bir anda yukarıda saydığımız şeyleri yaşayabileceğimiz tartışılıyor artık.

Yazının başındaki satırları tekrar okuyun ve gözlerinizi kapatıp hayal edin. Yaşadığınızı varsayın.

İnsanoğlunun anlaşılmaz bir huyu vardır; bir felaket başına gelene kadar umurunda olmaz. Gereken uyarıları yapanları da ciddiye almaz; hatta dalga geçer, alay eder. Bir şey olmaz der geçer. Amaaa… İş işten geçtikten sonra anlar anlayacağını.

Bizim başımıza gelmezse bile bir sonraki kuşaklar yaşayacak bunları. O kadar süre varsa tabi.

Yanlış anlaşılmasın… Bilim düşmanlığı, teknoloji karşıtlığı yapalım demiyoruz. Tam aksine bunlar doğru ve düzgün kullanılsın istiyoruz. Yukarıda yazdığımız gibi bir felaketi yaşarken, bugün en çok bilimseverlik iddiasında bulunanlar bile bilimin ve teknolojinin aslında ne kadar yanlış kullanıldığının farkına varacaktır o gün.

Bilim ve teknoloji insana hizmet ederek faydalı olur. Yokederek değil. Aynı şekilde, doğayı, yeryüzünü, atmosferi acımasızca katletmek de ancak felaketlere sebebiyet verir. O nedenle artık bilimi, bozduklarımızı düzeltmek için kullanmamızın zamanı çoktan gelmiş de geçmektedir.

© Deniz Karakurt

ORYANTALİZM

Geçtiğimiz 20 yıl içerisinde Arap Baharı ve devrilen liderler, Ortadoğu'ya yönelik olarak Avrupa ülkeleri tarafından yapılan müdahaleler ve nihayet Suriye krizi derken bu coğrafya bir kez daha tüm Dünya'nın ve ülkemizin gündeminin odak noktası haline gelmiş durumda. Birleşmiş Milletler Örgütü'nün, Nato'nun, Amerika Birleşik Devletleri'nin, Rusya'nın, Çin'in ve Avrupa ülkelerinin yaklaşımları ve müdahalelerdeki rolleri büyük önem taşımakta. Tam da bu noktada durup kritik öneme sahip kavramları örneğin emperyalizmi ve bağlantılı olarak kültür emperyalizmini, sömürgeciliği ve güncel sorunları mesela küreselleşmeyi, yayılmacılığı doğru anlamak gerekmekte, hele de doğru çözümlemeler yapabilmek isteniyorsa… Çünkü bunları doğru olarak kavrayıp, netleştirmeden bu coğrafyada oynanan oyunları, yapılan hesapları tam olarak kavrayabilmek mümkün değildir. En azından genel bir bakış açısı oluşturabilmek adına bile tarihsel arka plana da bakmak gerekmekte. Geçmişten çıkarımlar yapabilmek, her ne kadar gözden kaçırılıp ihmal edilse de çok önemli. Bu nedenle bahsi geçen küresel olgulara geçip incelemeden önce biraz daha geriye gidip bir başlangıç noktası oluşturabilmek adına başka bir kavrama bakmak ve oradan yola çıkmak, kurulan bazı planların Batılı ülkeler tarafından nasıl titizlikte tezgâhlandığını göstermesi bakımından mühimdir. Bu bakımdan bahsedeceğimiz kavramın anahtar bir öneme sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Oryantalizm.

Bu kelimeyi ilk duyduğumuzda hemen hepimizin aklına "Oryantal" sözcüğü gelir/gelecektir doğal olarak ve zihnimizde Göbek Dansı'nı çağrıştıracaktır. Ama maalesef bu bir bilim dalıdır(!). Bir keresinde bu kavramın bir bilim dalının(!) adı olduğunu söylediğimde bir öğrencim: "Kıvırma Bilimi" diyerek ilginç bir yaklaşım sergilemişti. Gülüşmeler bittiğinde biraz düşündüm ve bu tabirin aslında hiç de yersiz olmadığı kanısına vardım. Evet -aslında göbek dansıyla bir ilgisi yoktu belki ama, yine de- sonuçta aynı kapıya çıkıyordu mecazi olarak.

Oryantal kelimesi Fransızca "Orient" kökünden gelir. Orient ise "Doğu" , "Güneş'in doğduğu taraf," demektir. Bu bağlamda "Oryantal (Oriental)"; doğulu, doğuya özgü olan demektir. Bizim ilk aklımıza gelen kavramla yaklaşırsak; "doğulu dansı", "doğuya özgü dans" şeklinde algılamak daha doğru olacaktır.

Aynı kelime kökeninden gelen, Oryantalizm ise Doğubilim (Os. Şarkiyat) anlamına gelir.

Bu bilim dalı(!), Dünya tarihinin en ilginç deney alanına sahiptir. Aslında "bilim dalı" olarak sınıflandırmak, maymunu kral yapmaktan farksızdır. Bu durumun nedenlerini anlayabilmek için, neler yaptıklarına bakmak gerekir. Ne yapmıştır bu bilim dalı(!) ve ne yapmaktadır, neler yapmaya devam edecektir? Öğrencimin de söylediği üzere; "kıvıracaktır".

Oryantalizmin deney alanı, "Doğu"dur. Gerçi, bu deney alanına salt İslam coğrafyası olarak yaklaşanlar da vardır, -haksız da sayılmazlar- ama yine de bu alanı bu kadar daraltmak; Oryantalizmin mantığına ters düşer. Çünkü tıpkı bir dansöz edasıyla, masadan masaya uçar gibi; coğrafyadan coğrafyaya, kültürden kültüre konmuşlardır Oryantalist bilim adamları.

© Deniz Karakurt

Henüz yeterince anlaşılır hale gelmediğinin farkındayım. Devam edelim…

Oryantalizm nedir?

Oryantalizm; bilim kisvesi altında doğuya, doğululara, doğu kültürlerine, doğu dinlerine (yalnızca İslam'a değil), doğulu önderlere, doğu toplumlarına iftiralar atma, onları aşağılama, aşağılık kompleksine sürükleme, hareketsiz ve kımıldayamaz hale getirecek sosyo-psikolojik altyapıyı hazırlama ve yürürlüğe koyma, kendine güvenemez hale dönüştürme sanatıdır(!). Evet bir sanattır, çünkü maharet ister. Göbek Dansı ne kadar sanatsa o da o kadar sanattır. Kabul etmek gerekir ki; Göbek Dansı yetenek işidir.

Bir oryantalist -kendisine bilim adamı (!) ünvanları verilmiştir çoğu zaman- bir kitap yazar ve yayınlar. Doğu kültürüne de gerçekten de vakıftır; iyi bilir, iyi tanır. Hatta doğu kültürünün/kültürlerinin ve toplumlarının içinde uzun yıllar yaşamıştır. Bu kitabı alır okursunuz. Tespitler doğrudur. Şaşırırsınız. Ama bu kitabın bir özelliği vardır; söylediği ve herkesin doğru olarak algılayacağı 8 tane gerçeğin yanında size 2 tane büyük iftirayı, büyük yalanı da gerçek diye yutturur. Olur size 10… Bazen bu 100 olur. Çünkü 99 tane gerçeği, aradaki bir yalanı size yutturmak için yem olarak kullanacaktır. Evet şaşırmayın. O bir tane yalanı yutturmak için onbinlerce dolarlık, yüzbinlerce dolarlık bütçeler ayrılır. Kitaplar basılır, dağıtılır…

Eksik ve hatalı söyledik; geçmişte kaldı bunlar, artık daha kolay ve daha zahmetsizce yürütülüyor bu projeler. İnternet var, televizyonlar var… Kitaba gerek yok. Yalanları yutturmak da, tıpkı genetiği bozuk organizmaları yutturmak kadar kolay maalesef ve bir o kadar tehlikeli.

Neler yapmışlar? Birkaç örnek verelim.

Günümüz biliminin verileri doğrultusunda toplumbilimciler; öznel örnekler dışında insanlık tarihinde -hele de karın doyurmak amacıyla- yamyamlık diye bir olgunun hiçbir zaman var olmadığını ispatladılar. İnsan eti yiyenler elbette olmuş; adamın birisi bir dağın başında aç kalmış veya ruhsal dengesi bozukmuş… Ya da savaş sonrası düşmanın bedeninden bir parçayı yemek bazı ilkel topluluklarda bir törenmiş. Bu toplulukların sayısı da zaten çok az ve amaçları karın doyurmak değil. Ayrıca bütün bu saydığımız sınırlı durumlarda sırf Afrika'ya özgü bir durum değil, Avrupa toplumlarının geçmişlerinde de mevcut. Öyleyse yamyam zenci iftirası niye atılmış. Çok basit… Bu insanları Afrika kıtasından gemilere doldurup, köle olarak Yeni Dünya'ya taşımanın siyasi açıklaması olabilsin diye. Dikkat edelim; siyasi açıklaması olsun diye… Yani bu insanlık dışı uygulamaya karşı sesini yükseltecek olanlara karşı-sav oluşturabilmek için…

Örnekler anlatmakla bitmez; Atatürk'e atılan iftiralar, Atatürk'ü din düşmanı gibi gösteren uyduruk evraklar. Hintli Lider Gandi'ye, Afrikalı önderlere atılan iftiralar… Kuran'ın ayetlerine yönelik yorum çarpıtmaları… Doğu toplumlarının yaşayışlarının ve toplumsal hayatlarının kasıtlı olarak yanlış aktarılması… Cinsel sapkınlıkların her türünün doğululara yakıştırılması…

© Deniz Karakurt

Elbette ki; “Doğu” sütten çıkmış ak kaşık değildir, doğu kültürlerinin de hataları vardır, tarihte pek çok yanlışlıklar yapılmıştır, yapılmaya devam edilmektedir. Ama Batı’nın Doğu’ya söyleyecek lafı yoktur; bırakın geçmiş çağları, yakın tarihte Emperyalizm denen olgu ile Dünyayı sömürmüşlerdir ve sömürmeye de devam etmektedirler. Sonuçta kültürel ve doğal dengeler bozulmaktadır. İnsan doğası ve ruhsal yapısı bile anlaşılmaz ve içinden çıkılmaz bir hal almaktadır.

Oryantalizmin ipliğini ilk olarak pazara çıkaran, marifetlerini ortaya döken, 2003 yılında ölmüş olan Filistin kökenli Edward Said’dir. Amerika’da profesörlük yapmış olan Said, Hıristiyan’dır; ancak doğuya karşı yapılan tüm kültürel saldırıları bir bütün olarak algıladığı için İslam’ı ve hatta diğer doğu dinlerini ve kültürlerini daima tepkisel bir biçimde savunmuştur. Bu alanda bir başyapıt olan “Orientalisme (Oryantalizm)” adlı kitabı bir ilktir.

***

Yazımızı, Oryantalist mantığın uzantısı olan, somut bir olaya dayalı bir soruyla bitirelim: ABD, 2. Körfez Savaşı’nda akıllı füzeleri ile Bağdat’ta ilk olarak nereyi vurmuştur?

Açıklama: Akıllı füzeler (hedef olarak girilen koordinatların 50 metre uzağına düşünce patlamayan bu megatonluk bombalar) ile vurulduğuna göre yanlışlıkla olmadığı kesindir.

Cevap: Bağdat Müzesi (Avrupa ve Asya’nın en kapsamlı ve en büyük müzeleri arasında ilk üçe giriyordu.)

Bundan sonra Oryantalizmin tamamlayıcısı ve çağdaş bir uzantısı olarak Kültür Emperyalizmine bakmak gerekecektir.

© Deniz Karakurt

İNTİKAM VE ADALET

Yolculuk Başlıyor…

Hayal kurabilmek için genellikle gözün kapatılması gerektiği yaygın bir düşüncedir. Aslında gözler açıkken de hayal kurabiliyor olsak da biz geleneği bozmayalım. Gözlerimizi kapatıyoruz ve geçmişe doğru yolculuğumuz başlıyor. Gittiğimiz yerde ve zamanda bugün sahip olduğumuz ve olmadan yaşayamayacağımızı düşündüğümüz şeylerin neredeyse hiç birisi yok. Apartmanlar yok, hatta bildiğimiz anlamda evler yok. Asansör yok, otomobil yok, tren yok, uçak yok, gemi yok… Makinalar yok. Bilgisayar yok, cep telefonu yok. Doktor yok, hemşire yok, eczaneler yok, ilaç yok. Hepsinden önemlisi Devlet kurumu henüz yok. Issız, yemyeşil geniş arazilerin uzandığı, hayvanların rahatça gezindiği bir yeryüzü hayal edin. Yeryüzündeki insan topluluklarının sayısı o kadar az ki, bugün bir şehre sığan insan nüfusu tüm Dünya'ya dağılmış durumda. Hepsi bu kadar…

Bir mağara adamı gözümüze çarpıyor az ileride. Uzaktan izlemeye başlıyoruz onu. Mağarı adamı adlandırması elbette ki kendilerine mesken tuttukları bu yerlerde yaşıyor olmalarından kaynaklanıyor. Zihinsel gelişimleri ne düzeydeydi, bugünden geriye doğru baktığımızda çok da net olarak yanıtını bilemediğimiz bir soru bu. Ama insanı diğer canlılardan farklı kılan bir şeyler vardı, ve bunlar her zaman da mevcuttu; az veya çok…

Mağara adamımızı izledikçe yaşamına dair bilgiler ediniyoruz. Kendisine yakın yerlerde bulunan diğer insanlarla belirli bir iletişiminin ve etkileşiminin olduğunu görüyoruz. Ancak yine de bizim mağara adamımız tek başına yaşamını sürdürüyor. Belki bulunduğu coğrafi çevre içerisinde küçük topluluklar oluşturana insanlar vardır. Bu bireysel bir tercih mi, yoksa toplumsal yaşam biçimlerinin bir sonucu mu şu an bilemiyoruz. Bir iletişim aracı olarak dil ne düzeyde gelişmiş henüz bu konuda da bir bilgiye sahip değiliz. Mağara adamımız henüz karşı cinsten bir eşe de sahip değil. Gündüz yiyecek bitkileri topluyor veya avlanıyor gece hava kararmadan mağarasına dönüyor ve taşları kullanarak ateş yakıyor, çünkü bahar mevsimi ve havalar yeterince ısınmamış. Üzerindeki giysiler avladığı hayvanların postlarından belirli bir tecrübe ile yapılmış.

Mağara adamımız yine günlerden bir gün avlanmaya çıkıyor ve neredeyse bütün gün uğraşıyor. Sivriltilmiş bir sopayla yakaladığı büyük tavşanın kulaklarından tutmuş olarak Güneş batarken yorgun bir biçimde mağarasına geri dönüyor. Büyükçe bir kayanın önünden geçmekte iken birdenbire kendisi hiçbir şey anlayamadan, taşın arkasından başka bir mağara adamı elinde kalınca bir sopa ile fırlayarak ortaya çıkıyor ve bizim mağara adamımızın başının arkasına tüm gücüyle vuruyor. Mağara adamımız acı bir çığlık atarak yere yığılıyor ve başından kıpkızıl bir kan toprağa akmaya başlıyor. Diğer mağara adamı yere düşen tavşanı aldığı gibi hızla kaçarak uzaklaşıyor. Hikâyemizdeki başrol oyuncumuzun gözü kararıyor ve bayılıyor. Ancak birkaç saat sonra kendine geldiğinde hava çoktan kararmış olduğundan kendisini serin bir gecenin içinde buluyor ve güçlükle ayağa kalkarak mağarasının yolunu tutuyor. Bu arada başındaki yaradan dolayı da büyük bir acı duyuyor. Barınağına ulaştığında ateş yaktığı köşeye doğru ilerliyor ve orada bir süre dinlendikten sonra ateş yakarak küçük bir çukurun içinde sakladığı tahılları yenebilir bitki köklerini alarak karnını doyuruyor.

© Deniz Karakurt

Hekimsiz, ilaçsız kendiliğinden iyileşiyor birkaç hafta içerisinde. İşte tam da bu noktada onun ve bizim önümüze kritik bir soru çıkıyor. Mağara adamımız ne yapacak?

Bütün bu anlatılanlar bir hikaye olsa da emin olun tarihin bir yerinde yaşanmış olma olasılığı çok yüksek.

Aynısını o da diğerine yapacak. Kalın bir sopa bulacak ve pusuya yatacak. Sonra da düşmanının üzerine atılacak uygun zamanda. İntikamını alacak…

Aceba gerçekten öyle olabilir mi her zaman?

1. Orantısız güç uygulayıp istemediği (veya artık istediği) bir sonuca ulaşabilir. Kendisini yaralayan kişiyi öldürebilir.
2. Aralarında kan davasına benzer bir husumet gelişip başka insanlar girebilir işin içine.
3. Başarılı olduğu takdirde işin kolayına kaçarak bundan sonra avlanmak yerine başkalarını soymaya devam edebilir. Yani ezilen kişi kötü örnekleme ile ezen kişiye, zalime dönüşebilir.
4. Yanlış kişiye zarar verebilir.
5. Karşısındaki kişi sandığından daha güçlü ve yetenekli olduğu için tekrar yenilip bir kez daha yaralanabilir.
6. Etraflarındaki diğer insanlara kötü örnek teşkil ederler.

İşte de devlet kurumuna tam da bu nedenlerden ötürü ihtiyaç duymuştur insanoğlu. Adalet, intikamdan farklı bir kavram olup tarihteki denemeler neticesinde farklılaşarak ortaya çıkmıştır.

© Deniz Karakurt

BİR KEHANET

“Son balığı tuttuğunuz, son bufaloyu vurduğunuz, son ağacı kestiğiniz ve son ırmağı kuruttuğunuz zaman, işte o zaman, ancak o zaman paranın yenecek bir şey olmadığını anlayacaksınız.” (Çeroke Kızılderilileri Kehaneti – Beyaz adama söylenmiştir.)

Antropolojik sınıflandırmadaki adlarıyla “Amerind”ler, bizim yaygın olarak bildiğimiz ve kullandığımız tabirle “Kızılderili” toplulukları, zannettiğimizin aksine tek bir millet veya tek bir etnik grup olmayıp, geniş bir yelpazede çeşitli alt grupları olan değişik toplumlardır. Binlerce kabile, kavim vardır. Farklı diller konuşmuşlar, farklı geleneklere sahip olmuşlardır. Tarih içinde yok olan ve yaşamını sürdüren kabilelerin tamamı için bu durum geçerlidir. Ancak aralarında pek çok ortak nokta bulunur bu farklı diller konuşan farklı ırklardan gelen toplulukların. O yüzden hepsine ortak bir ad verilmiştir belki de. Her şeyden önce aynı coğrafyayı paylaşmışlardır hep birlikte, ta ki beyaz adam gelene kadar. Aynı yaşam biçimine sahiptirler, teknik gelişmişlik düzeyi olarak aynı seviyededirler. Derilerinin rengi aynıdır, gözleri hafif çekiktir… Ancak etnolojiye dair kitapların göz ardı ettiği veya üzerinde çok da fazla durmadığı bir diğer husus vardır ki, belki de hepsinden önemlisi budur aslında: Doğaya ve doğanın içinde barındırdığı varlıklara karşı yaklaşımları ortaktır bu kabilelerin ve onları oluşturan bireylerin. Ta ki, beyaz adam gelene kadar... Kızılderililer doğayla bütünleşik bir yaşam anlayışını hayatın merkezine koyarlar. Doğa bir tüketim malzemesi değildir. Sınırsızca, pervasızca harcanacak bir malzeme değildir. Doğaya ve içindeki canlılara karşı saygı duyarlar, ancak ihtiyacı kadarını alırlar doğadan ve mümkünse aldıklarını geri verirler daha sonra, yerine koyarlar eksilttiklerini… Bir hayvanı avladıklarında önce karşısında durup ondan kendisini öldürmek zorunda kaldıkları için özür diler, buna neden mecbur olduklarını anlatırlar ve hızını, zekasını, başka özelliklerini över ve kendisine saygı duyduklarını belirtirler. Tüketecekleri kadarını, işlerine yarayacak olanı alırlar doğadan, israf etmezler. Ta ki, beyaz adam gelene kadar, sürekli ve sınırsız tüketim mantığıyla çalışan kapitalizm gelene kadar…

Kapitalizm için; balık ancak satılabiliyorsa yani bir ticari mal olarak anlam ifade eder, öyle değilse deniz canlılarının nesilleri tükenmiş kimin umurundadır; atlar ancak binicilik kulüpleri veya at yarışları için para kaynağı olarak değerlidir. Bir ırmak rafting yapabilmek için temiz tutulur –kaldı ki o temizliği de bir işletmeci varsa o yapar ticari çıkarı gereği– zaten aksi takdirde herhangi bir doğal kaynak veya doğal alan için bir ticari çıkar söz konusu değilse veya sizin kendi malınız değilse bir kirletilmesinde mahsur yoktur kapitalist mantıkta ve onun şekillendirdiği bakış açılarında, zihniyetlerde, dünya görüşlerinde. Piknik yapılır, pet şişeler, naylon torbalar ırmaklara, göllere atılır. Fabrika atıkları, kanalizasyonlar derelere, nehirlere, denizlere bağlanır.

Bilgi toplumundan, bilinçlenmeden, bilim çağından bahsediyoruz, bu kavramlar üzerine ahkamlar kesiyoruz, teknolojinin vardığı seviyeyle övünç duyuyoruz. Ama kendimize yabancılaşmaktan kurtulamıyoruz. Neden? Çünkü doğadan ve doğallıktan uzaklaşıyoruz. Doğaya ve kendi doğasına aykırı olan herşey insanı kendine yabancılaştırır hatta insanlıktan çıkarır. Bilinçlenmekten mi dem vuruyorsunuz?

© Deniz Karakurt

“Hayvanlar olmadan insanlar nedir ki? Eğer bütün hayvanlar kaybolup giderse insanoğlu büyük bir ruh yalnızlığı içinde ölecektir. Hayvanlara ne olduysa insanlara da aynısı olur. Her şey birbirine bağlıdır. Yerkürenin başına gelen, yerkürenin çocuklarının da başına gelecektir. Her şey halkadır. Her birimiz kendi hareketlerimizden sorumluyuz. Hepsi döner dolaşır, bize geri gelir.” (Mohavk Kızılderilileri Atasözü)

Avlayacaksan en zayıf geyiği avla, çünkü sağlam olanlar yeni neslin devamını sağlayacaktır. (Sauk Kızılderilileri Atasözü)

“Yeryüzü üzerindeki her şeye saygılı ol; ister insan ister bitki olsun.” (Siyu Kızılderilileri Atasözü)

“Doğa bizim için değildir, o bizim bir parçamızdır. Onlar senin dünyasal ailenin parçalarıdır.” (Reis Seattle, Duvamiş Kızılderilileri Şefi – ABD Başkanı’na yazdığı mektuptan, 1854)

Bu sözleri söyleyen ve ilkel kabileler olarak gördüğümüz ama aslında her biri bir atom çekirdeği kadar küçük ama içinde engin bir sorumluluk taşıyan bu medeniyetler mi daha bilinçli yoksa yeryüzünü ve doğayı yok eden hayvan nesillerini, bitki türlerini ortadan kaldıran, amazon ormanlarını kesip mobilya yapan, atom bombasını kendi kafalarımızın üzerine atan biz modern(!) insanlar mı? “Yukarıdaki sözler ilkel bir bakış açısının ürünüdür, doğanın içinde yaşayan insanın o koşullarda söylemiş olduğu sözlerdir” falan diyerek yarı sosyolojik bir ahkamla işin içinden çıkamayız. Vicdanlarımızı böyle rahatlatamayız. Yeryüzü ve üzerinde yaşayan canlılar bizlere emanet edilmiştir, koruyalım ve onlara karşı merhametli olalım diye. Dünya bize armağan edilmemiştir, üzerinde istediğimiz gibi cirit atma hakkımız yoktur aslında, ama maalesef biz öyle sanmaktayız. Kunduzlardaki yaratılış harikalarını gösteren belgeseller, aynı zamanda o hayvanların korunmaları için de mücadele etmedikçe yalnızca vicdanlar bastırılacaktır. Ağaçları kesip mobilya yapmak ve iki senede bir mobilya değiştirmek; dereleri, ırmakları, su kaynaklarını kirletmek, denizlere kanalizasyon boşaltmak; balıkların soylarını kurutmak, yeryüzünü bir araba çöplüğü haline dönüştürmek, tohumların genetik yapılarıyla oynayıp bozmak, bitki örtüsünü yok etmek, gölleri, nehirleri kurutmak; her önüne gelenin bir silah alıp, adına avcılık denilerek hayvanları kürk için, deri için, zevk için, keyf için katletmek bir gün geri dönüp insanlığın başına bela olacaktır.

Son sözümüzü ise beyaz adamdan bir alıntıyla bitirelim:

“İnsan kendisinden aşağı canlıları yok etmeye cüret ettiği sürece sağlık ve huzur yüzü görmeyecektir; insanlar hayvanları katlettiği sürece birbirlerini de öldürmeye devam edeceklerdir. Tabii ki cinayet ve acı tohumları ekenler sevinç ve sevgi biçemezler.” (Pythagoras – Antik Yunan Düşünürü)

© Deniz Karakurt

ZİNDAN

Hapishane yalnızca dört duvar değildir. Kendi aslından kopan, doğasından uzaklaşan, ruhunu yitiren her şey ve her yer, hatta insan zihni bile hapishaneye dönüşebilir. Öyle de olur...

İçinde yüzdüğüm, suyunu korkmadan içtiğim ırmak lağımlarla kirletilmişse; pislikten, balçıktan, kokudan, yanına yaklaşılamıyorsa, insanlar evlerde çift çanakla ikibin bilmem kaç tane kanalı izlerken ördekler o suda yüzemiyorsa, dünya artık bir hapishanedir. Neye yarar? Böyle bir dünyada yaşamayı, yaşamak sananlara acınır ancak. Ben içindeki yengeçlerin, bacağımı ısırmasından korktuğum ırmağın aktığı dünyayı zihnimde saklıyorum. O dünyayı düşlerimde de olsa koruyorum. O yüzden de ben özgür bir insanım...

Ancak gelecek nesiller için üzülüyorum, çünkü o ırmaklara giremeyecekler, o ormanların içinde gezemeyecekler.

Doğa insana sınırsızca harcaması ve bitirmesi için teslim edilmiş bir tüketim malzemesi değildir. İnsanoğluna koruması için teslim edilmiş bir emanettir. Hayvan ve bitki türlerini yok etmek, yok olurken seyretmek, bu doğal yıkıma göz yummak ne sosyal, ne dinsel, ne de vicdani hiçbir gerekçeyle açıklanamaz. Hiçbir bahanesi olmaz... Çevreyi, bir plastik şişeyi fırlatmaktan tutun da devasa fabrikalardan zararlı gazlar salarak kirletmenin, yani en küçüğünden tutun da en büyüğüne kadar yeryüzüne verilen zararın sonuçları da yine bir biçimde insana yansıyacaktır, yansımaktadır. Bu yıkımın etkileri insanoğlu üzerinde de ortaya çıkmaktadır, hem fizyolojik hem de psikolojik olarak. Haftasonu birkaç ağacın altında piknik yapmakla, doğaya olan ihtiyaç giderilmiş olmuyor maalesef.

Son olarak, içinde bulunduğumuz bayram gününde konunun dini boyutuna kısaca değinirsek; örneğin ağaç dikmenin önemi üzerine Hazreti Peygamberin hadislerinin var olduğu bilinmesine rağmen, bütün ömrü boyunca tek bir ağaç bile dikmeden yaşayıp ölen pek çok, hem de sanıldığından daha çok müslüman vardır.

© Deniz Karakurt

NAZIM

Nazım Hikmet 12 yıldan fazla bir süre hapiste kalır, çıktığında Sovyetler Birliği'ne gider (kaçar, sığınır, iltica eder... ne farkederse sanki). Kimilerine göre bir kahraman, kimileri içinse bir haindir. Nazım, Rusya'da büyük bir törenle karşılanır. Kendisine madalyalar, onurlar, ödüller verilir, komünist devletlerin başkanlarıyla görüşür.

Ama bir de bundan sonrası vardır ve kimse bilmez işin arka tarafını, pek de fazla anlatılmaz zaten. Herkes zanneder ki, oralarda rahat içinde yaşadı, keyif sürdü. Böyle sananlar büyük bir yanılgı içindedirler. (Öyleyse okumaya devam edin...) Sovyetler Birliğinde sadece bir ay çenesini tutabilir ancak. Evet sadece bir ay. Ve sonra bir yazı yazar. Stalin'e şöyle demektedir: Benim inandığım ve sizin beni inandırdığınız, uğruna mücadele ettiğim Sosyalizm bu değil. Böyle bir sistem olamaz, bu yaptıklarınızın sosyalizmle, uzaktan yakından bir ilgisi yok ve bunun birinci dereceden sorumlusu sizlersiniz.

Kime söylemektedir bunları? Stalin'e... Yer yerinden oynar. Kimin haddine... Stalin'e karşı bırakın böyle açıktan ve bağırarak muhalefet etmeyi, en ufak bir imada bile bulunamamaktadır Sovyet politikacıları ve aydınları. Çünkü muhalefet zaten kalmamıştır da, artık şüphe duyduğu herkesi bile yedi sülalesiyle birlikte ortadan kaldırmaktadır.

Evet yer yerinden oynar, canına susamıştır Nazım ve bunu kendisi de çok iyi bilmektedir. Ama o bile bile susmaz ve sesini daha da yükseltir. Geçmişte yanılmış olabilir; ya da sistemin doğru, buna karşın uygulayıcılarının yanlış olduğunu düşünür belki; fakat bunlar onun için bir bahane değildir. Sisteme olan inancı nedeniyle yanlışı ve yanlış yapanları -en azından artık kendi gözleriyle gördükten sonra- alkışlamaz, alkışlayamaz. Korkuyu bahane ederek, ya da çıkarlarını düşünerek, sesiz kalmayı da tercih etmez. Ne yapar? Kafa tutar. Kime kafa tutmaktadır? Bir zamanlar yoldaşı olarak yücelttiği Stalin'e... Hem de herkes korkudan kaçacak delik ararken, hiç kimseden muhalefet adına çıt çıkmazken, herkes sadece dalkavukluk ve yalakalık yaparken... O konuşmaya ve eleştirmeye başlamıştır bir kere... Artık susmaya niyeti yoktur. Hem de ülkesinden kaçmış, vatandaşlıktan çıkarılmış, 12 yıl hapislerde çürümüş olduğu halde... "Bana ne, yer içer keyfime bakarım bundan sonra" demez. Hem de buna en müsait durumda olan, bundan en iyi faydalanabilecek kişi kendisi olduğu halde... Uğruna hapislerde yattığı sosyalist rejimi, daha doğrusu o rejimi dayanılmaz hale getiren yöneticileri eleştiren yazılar yazar.

Peşine KGB ajanları takılır, suikast planları hazırlanır Stalin'in emriyle... Kendisine tahsis edilen şoför, bu suikast planının içerisine nasıl dahil edildiğini Nazıma tekrar rastladığında özür dilediğini onun da özrünü kabul ettiğini söyler (karısının namusuyla nasıl tehdit edilerek buna nasıl zorlandığını yıllar sonra bir belgeselde anlatır ve bu belgeseli bizzat izlediğimi belirtmek isterim). Ama Nazım durumdan şüphelenerek Doğu Blokundaki komünist ülkelere geziye çıkar, daha sonra da Stalin ölünce suikastten vazgeçilir.

Nazım'ı seven vardır, nefret eden vardır, iyi yönleri vardır, hataları vardır ama kesin olan bir şey var ki, asla kişisel çıkarları için ve menfaatperestlik adına hareket eden birisi olmamıştır..

© Deniz Karakurt

NUN

Nun (*)

Her şey bir balıkla başladı. Herşeyi alt üst eden o balık… Hayır, aslında her şey ondan çok önce başlamıştı. Ama o balıkla karşılaşmamız bir dönüm noktasıydı. Sonradan anlasak da…

Hava kararmıştı. Buz gibi soğuk suyun içinden balıkları çıkardı satıcı. O esnada hayatları değiştiren o olay gerçekleşti. Herşeyi olduğu gibi anlatıyorum, hiçbir şey katmadan. Arkamda kekeme bir ses duydum. Uzun boylu, geniş yüzlü, bıyıklı hafif esmer bir adam; “Ne kadar” diye sordu? Balıkçı fiyat söyledi. Yanında küçük bir çocuk vardı. Satıcı kendisine parası yoksa bile iki tane balık verebileceğini, eline para geçince ne zaman isterse ödeyebileceğini söyledi son derece insancıl bir yaklaşımla. Mevsimlik göçebe işçi hafifçe gülümsedi “para yok” dedi. Balıkçı bu kez “para istemiyorum” dedi, yavaşça ama yüksek bir sesle söylemişti bunu. Adam gülümseyerek yüzlerce balığın dolu olduğu kocaman akvaryuma gözlerini dikmiş bakıyordu. Yanıt vermiyordu. Satıcı sıradaki müşterinin balıklarını temizlemek için dükkanın içine girdi. O anda bir şey farkettim, bir balık cama yaklaşmış gözlerini adama dikmiş bakıyordu. Adam da aynı şekilde balığın gözlerinin içine bakıyordu. Yoldan geçmekte olan arkadan gelen başka bir kişiyi hissederek adam bir adım sola kaydı. Bunun üzerine balık da adama göre sola doğru kayarak tekrar karşısında durdu. Şaşkın bakışlarla bir süre bu sahneyi izledim o soğuk kış gününde. Eliyle bana balığı işaret etti. “Anlamadım” diye yanıt verdim. Adam sağa doğru dönüp yürümeye başladı. O sırada balıkçı tekrar dışarı çıkmıştı. Adamın arkasından seslendi “Para istemiyorum, iki tane balık vereyim”. Göçebe işçi kafasını çevirdi hafifçe ama yürümeye devam ediyordu: “Para yok” dedi. Balıkçı “Anlamıyor mudur nedir, para istemiyorum gördün ya” dedi bana. Benim kafam ise karmakarışıktı, balıkçıya dönerek “Şu balığı da yakalayıp tartsana” dedim. Adam eline ağkepçeyi alırken “öldürme bir kovaya koy, su doldur” diye de ekledim. Balıkçı biraz şaşırarak güldü. “Canlı mı götüreceksin abi?” diye sordu. Düşüncelerimi biraz toparlayıp “Evet, o adama vereceğim, kovayı yarın getirsem sorun olmaz değil mi?” diye sordum bende. Biraz sonra balık su dolu kovanın içinde, elimde yürüyordum. Adamın peşinden koştum. Yanlarına ulaştığımda çok şaşırdılar. Adam bir parkta oturmuş sessizce başı öne eğik bekliyor, ben ise ayakta dikilmiş öylece duruyordum. Çocuk elini suyun içine sokuyor balığa dokunuyordu. Benim gözlerim boşluğa bakıyordu. Küçük çocuk kovanın içinde yavaşça dönmekte olan balıkla oynamaya çalışıyordu. Biraz sonra kafasını kaldırarak “Baba bu balık çok üzgün” dedi. Şaşırarak babasından önce ben girdim araya; “Nereden anladın, üzgün olduğunu” diye sordum. “Çünkü ağlıyor,” diye yanıtladı. Suyun içindeki bir balığın gözyaşını nasıl gördüğünü sordum, bunun mümkün olmadığını anlattım. Orada söylemedim ama kendi kendime de düşünüyordum, balıklar ağlar mıydı ki? Yani en azından bilimsel açıdan ele alındığında fizyolojileri buna uygun muydu? Sonra buna kafa yormanın gereksiz olduğunu düşünerek çocuğa yaptığım açıklamaya geri döndüm. Gözyaşını suyun içinde görmek mümkün değildi. “Ama kafasının suyun dışına çıkarmıştı” diye yanıtladı. “Suyun içinden çıkarmış kafasını, elbetteki her tarafından sular süzülür” diye itiraz ettim. Sonra derin bir sessizliğe gömüldük. Biraz sonra adam “Ben o balığı yiyemem artık” dedi. İtiraz etmek istedim ama konuşmak için ağzımı açtığımda ben de aynı fikirde olduğumu farkederek vazgeçtim ve tek kelime etmedim. Biraz daha sustuk. “Ne yapayım öyleyse?” diye bu kez ben sordum. Çocuk net bir yanıt verdi, “Onu evine geri gönder”. Evet herkes evine geri dönmeliydi. Ama nereye götürecektim? Sonra aklıma bir fikir geldi.

© Deniz Karakurt

Aldığım diğer balıkların sarılı olarak durduğu poşetin üzerinde balıkçının telefon numarası vardı. Dükkanın henüz kapanmamış olduğunu düşünerek hemen aradım. Gerçekten de balıkçının çırağı açtı telefonu. Ustanın namaza gittiğini söyledi. Şansımı deneyerek çırağa sordum. Balıkları satın aldıkları alabalık çiftliğinin adını ve yerini söyledi. En az otuz kilometre uzaktaydı. Gecenin bu vaktinde gitmek son derece anlamsız ve gereksizdi bir balık için. Tam teşekkür edip kapatıyordum ki, çırak tekrar konuştu, "Birkaç tane de ırmak balığı atmıştık bugün sabah. Ustanın dayısı ağla yakalamış, sazanları tezgahta kendisi satmak için almış ama alabalıkların sayısı az olduğu için bize getirdi. Henüz canlı oldukları için akvaryuma bıraktık biz de. Ne oldu ki abi?" Çırağı geçiştirecek birkaç cümle söyledim. Telefonu kapattığımda neşem yerine gelmişti. Nasıl bilmiyorum ama anlamıştım veya öyle olmasını umduğum için hiç şüphe duymadan inanmıştım; o balık ırmaktan gelenlerden biriydi. "Gidip balığı ırmağa salabiliriz" dedim. Çocuk "Yaşasın" dedi, sonra da sordu "Bu baba balık mı, anne balık mı"? Ben "bilmiyorum, belki de oğul balıktır," diye yanıtladım. Sonra düşündüm Kızılırmak nerden baksan yirmi dakika… Hem gece oluyor artık, dağ yoluna mı çıkacağız? Kendi kendime "Hiç gerek yok," dedim. "Derenin suyunu salmışlar, yeteri kadar su akıyor. Dere de ırmağa kavuşuyor biraz uzakta olsa da"… İlçenin dışında bir yerde bırakacaktık Kanak deresine balığı, bu saatte daha başka bir şey de gelmezdi elimizden. Yapabileceğimiz bu kadardı.

O kış günü balığı, yarımay ışığı altında soğuk suya saldık. Irmak yönüne doğru uzaklaştığını gördük. Nereden bilebilirdik? Sırrın balıkta olduğunu… Ama doğru olanı mı yaptık? Galiba… Her sorunun kesin bir cevabı olmak zorunda değildir. Bazen o soruların cevabına yıllar sonra rastlarsınız, bazen de cevaplar sorudan bile çok uzun zaman önce verilmiştir de farkına çok sonradan varırsınız. Hatta o cevap sizin doğumunuzdan ötesine bile uzanabilir. Sır balıktaydı…

Ah balık…

Yunus Peygamber yaşadığı kenti terketti, çünkü yapayalnızdı, kimse onu anlamıyordu. Kimse dinlemiyordu. Sonra karanlıkların içinde bir gemiye bindi. Her yer karanlıktı. Yine yalnızdı… Sonra lakabı Zünnun (balık sahibi) oldu. Yunus Peygamber öldü ama adı o balıkla anılıyor bugün bile. Yoksa hokkanın da mı sahibiydi? Elinde kalem mi vardı? O yüzden mi dayanamadı zulme? Çabuk pes etti? Terketti vatanını, Yaradan'ın gitme diye uyarmasına rağmen.

(*): "Nun" Arapça'da bir harfin adıdır, bu okunuşu ile "balık" demektir, şekli ise üzeri açık noktalı bir kabı andırır ve hokkayı simgeler aynı zamanda. Kalemin yazmasını sağlayan mürekkebin kabı…

© Deniz Karakurt

SINIKÇI ŞEVKET

Ailem Almanya'dan kesin dönüş yapmadan önce yaz tatillerinde Şarkışla'ya bağlı Akçakışla'ya, köydeki evimize gelirdik her yıl, iznimizin büyük bir kısmını orada geçirirdik. Dedemgil günübirlik Şarkışla'ya gittiler bir iş için. Annem, kardeşim ve ben köyde kaldık. Akşamüzeri evimizin önünde beton zemine ayakkabıların çamurlarını silmek için çakılmış eski bir küreğin ağzı olan yassı bir demire takılıp düşünce kırıverdim kolumu. 4-5 yaşındaydım galiba. Ne yapacağımızı şaşırdık. Kim çağırdı nasıl geldi hatırlamıyorum. Mekanı Cennet olsun rahmetli Lütfiye (Nutfiya) Hala geldi, annemle konuşurlarken "Sınıkçı" dediklerini duydum. Lütfiye Hala aldı beni sırtına, özden (dereden) geçtik. Ellerini de arkaya atmış beni tutuyor düşmeyeyim diye. Bir kolum tamamen sallanıyor. Elimde tereyağlı şekerli yufka dürümü, sağlam elimle canımın havliyle gidene kadar yiyip bitirmişim. Tozlu bir yoldan geçtik, köprünün ilerisinde bir eve girdik, ikinci kata çıktık. Bir adam oturuyor köşede. Sınıkçı Şevket.

– Kırılmış, dedi; "Yerine getirip saracağız."

Bir karışımı varmış, tesadüf bu ya hem de hazırda… Kolumu inceledi, macun gibi bir karışım sürüp ovaladı; bir yandan da anlatıyordu, kendisi hazırlıyormuş, içine neler kattığını falan söyledi. Sonra beni hiç uyarmaya bile gerek duymadan kolumu tutup kırılan kemikleri karşı karşıya getirdi; canım nasıl yandıysa, bar bar bağırdım. Sonra kolumun üzerine yapış yapış koyu macunu sürdü yine; içinde kuru üzüm, kayısı kakı, bal ve daha bir sürü bir şeyler varmış. Sonra kolum ısındı, ateş gibi... Nasıl yanmak ama… Üzerini sardı, bir ay yerinden oynamayacak, dedi. Gönderdi bizi. Lütfiye Hala elimden tuttu, bu sefer yürüyerek döndük eve. Kolumu boynumu astılar, tam bir ay öyle dolaştım. Hava karardıktan sonra dedemler gelince konuşmalardan duyduğuma göre; Şevket önceleri malının davarının kırılan bacağını sarmış kendi kendine, sınıkçılığı öyle öğrenmiş. Bir ay sonra Almanya'da bir poliklinikte açtıklarında röntgen çektiler. Mükemmel denk getirilmiş ve yerine kaynamış başka bir şeye gerek yok dediler. Tıp dışı uygulamalara övgü falan değildir bu, ama bir zamanların gerçeğiydi… Yıllarca evinin önünden geçerken orada otururken görürdüm. Selamlaşırdık. Hal hatır eder ayaküstü konuşurduk mutlaka Şevket Amca ile. Allah mekanını Cennet eylesin.

© Deniz Karakurt

GERÇEK BİR ALKARISI HİKAYESİ

Derlediğim gerçekten yaşanmış ilginç bir Alkarısı hikayesi...

Kaynak kişi: Servet Hakkari
Kişi bilgileri: ...

Derleyen: Deniz Karakurt

Bugün 60 yaş üstü olanlar Sivas'ta Alkarısı, Alagura gibi değişik cin, peri masalları İle büyüdüler. Benim bildiğim 3 - 4 tane değişik hikaye var ama en ilginci şöyledir. Selçuk İlkokulu yapılınca bazı sınıflar Fevzi Paşa İlkokulundan bu yeni okula geldik. Okulun yerinin eskiden mezarlık olduğu bilindiği için bu tür masallar hiç bitmezdi. Sınıf arkadaşlarımızdan birinin babası ve dedesi kasaptı. Çavuşbaşı Mahallesinde otururlardı. Dedesi bir gün Pünzürüğün Derede 25 yaşlarında dünya güzeli bir Alkarısı görüyor. Yakasında filkete iğnesi varmış. O zamanlar yakada bulunurdu bu iğnelerden. Kendi yakasından çıkarıp gizliden yaklaşarak Alkarısına takıyor iğneyi. Takınca Alkarısı kaçamazmış, iğneyi takanın emrine girermiş. Alıp eve getiriyor. Gelinine, oğluna, torunlarına tembih ederek diyorki: Sakın yakasındaki iğneyi çıkarmayın, sonra kaçar. Kaçmasın da, siz hiç çekinmeyin evin tüm bulaşık, çamaşır, yemek ne işi varsa yaptırın. Alkarısının güzelliği, çalışkanlığı tüm mahallenin diline düşüyor. Epey bir zaman böyle devam ediyor ama sonra Alkarısı kaçıyor. Arkadaşın dedesi yataklara düşüyor, çok üzülüyor. Unutmak için içkiye düşüyor. Bir gün içkiyi fazla kaçırıp ağzındaki baklayı yumurtluyor. Bir başka sarhoş kocanın zulmünden kaçan kadın Tokat'tan kaçıp Sivas'a gelmiş. Kalacak yeri yokmuş, ölmeyi düşünüyormuş. Benim arkadaşın dedesinin eşi de öleli bir sene olmuş. Kadınla anlaşıp bir plan yapmışlar. Kadın Alkarısı rolü oynayarak bir seneye yakın evde kalmış. Adam çok yaşlı kadın ise oldukça genç olduğu için bir yere kadar yürümüş bu oyun. Önce sarhoş kahrı çekmiş eski kocasında, sonra yaşlı adamın evinin hizmetçisi gibi bıkmış bunalmış. Evde hiç iş bitmiyormuş. Kadın kaçıp gitmiş en sonunda. Belki de genç birini bulmuş. Yaşlı Dede içkiyi fazla kaçırınca foyalarını ortaya dökmüş. Bugün herkese anlaşılmaz gelebilir ama o zamanlar neredeyse herkes inanmıştır o kadının Alkarısı olduğuna. Belki evdekiler değil ama dışarda sadece sözünü duyup kadının yüzünü görmeyenler inanmıştır.

© Deniz Karakurt

GARİBAN ŞEHİT ŞERİF BABA

Aslında "halk inanışı" açısından şüpheli ve kayda değerliği yetersiz bir mezar. Ancak ortaya çıkışı ile ilgili olarak edinilen bilgiler ilginç. O yüzden kaybolmasın istedim.

Ara sıra yanından geçerim. Şarkışla'nın içinde, merkezi bir yerin hemen arka sokakları. Merak ettim. Fotoğrafını çektim ve araştırmaya başladım. Olumlu, olumsuz pek çok şey anlatıldı. Söylenenlerde ortak noktalar oldukça fazlaydı (tevatür azami). Tek farkla kimi inanıyor, kimi inanmıyor ama yaklaşık aynı şeyleri söylüyorlar. Birbiri ile uyumlu, benzer ve görüş birliği yüksek olanlarını özetleyerek aktarıyorum. Kadının biri (kim olduğu belli ama sadece adının "Şerife" olduğunu söylemekle yetineyim) üç gün üst üste rüya görüyor. Rüyasında birisi kendisinin yattığı yeri tarif ediyor ve mezar yapılmasını istiyor (halk kültürü ile uyumlu görünen kısım bu. Ancak geleneksel anlatılarda bundan sonra oranın açıldığı ve içinde bir ceset bulunduğu söylenir). Mezar yeri kesinlikle kazılıp açılmamış, orada bir mefta olup olmadığına bakılmamış. Kadın etrafındaki insanlara danışıyor. Herkes bir şeyler söylüyor. En sonunda kararını veriyor. Zaten evimin önündeki kendi bahçemin içinde... Kime ne? Kendi mülkümde istediğimi yaparım mantığı ile yaptırıyor mezarı. Dolayısıyla izin alınmıyor, devlete haber verme falan gerekmiyor. Yıllar geçiyor, imar, istimlak derken ev yıkılıyor, bahçe kayboluyor ama kimse mezara dokunamıyor. Yolun ortasında kalıyor öylece.

Mezarın adı: Gariban Şehit Şerif Baba...

© Deniz Karakurt

ATMA ZİYAAAA!

Dün denk geldi “Neşeli Günler” filmini tekrar izledim. Her bir sahnesini defalarca gördüğüm için farketmiş olduğum bazı hususları ve edinmiş olduğum bilgileri yazıya dökmeye karar verdim. Bunların çoğu kendi izlenimlerim olduğu için doğrulukları tartışılabilir, kesin bir iddiam yoktur. Türk sineması Yeşilçam döneminde zekice pratik çözümlerle sorunları aşma yeteneğine sahip olmuştur. Bunlardan bazılarına değinmek istedim. Hatam varsa affola…

1. Herşeyden önce “Turşucular” filmi diye tanımlanır toplum içinde. Dünya sinema tarihinde bir filme toplumun kendisinin alternatif bir isim ürettiği başka bir örnek var mıdır? Ben bilmiyorum. Varsa bile herhalde birkaç taneden fazla değildir.

2. Filmin piyasada iki orijinal kopyası vardır. Birisinde görüntü üstten ve alttan kesiktir. Bu duruma pek çok eski Türk filminde rastlanmaktadır, sebebinin teknik nedeni hakkında herhangi bir fikrim olmadığını belirtmek isterim.

3. Erkek çocuk oyunculardan bir tanesi özellikle küçüklüğünü canlandırdığı karakterin büyüklük haline davranışını duruşunu taklit düzeyinde çok benzemektedir, aralarında bir akrabalık bağı var mı bilemiyorum.

4. Evdeki kavga sahnesinde hakem olması istendiğinde Ziya'nın tadına baktığı turşu suları aslında aynıdır. Renkleri bile aynıdır.

5. Kavga sahnesi sonrasında kardeşi Ziya'yı evden kovan Kazım, rolünü orta oyunu geleneğine uygun davranarak canlandırmaktadır. Davranışları geleneksel kalıplar içermektedir.

6. Ayrılma sonrası taşınma sahnesindeki kamyonetin içi boştur. İç kısım siyah olduğu için görünen ön tarafa sadece bir sıra sandalye dizilmiştir.

7. Taşınma sahnesinden hemen sonraki lavaboda bardak yıkama sahnesine geçerken müzikte bir kesilme vardır. Muhtemelen müzik filme eklendikten sonra kısaltma yapılmıştır.

8. Kazım Usta ütünün fişini duvardaki prize takarken fiş yere düşmektedir. Çünkü duvarda priz yoktur. Sahnenin yerleştirilmesi esnasında ütü masasının bulunduğu yerde priz olmadığı için duvara bir tane takmakla uğraşmak yerine böyle bir yola başvurulmuştur. Ayrıca birkaç dakika sonraki elbise ütüleme sahnesinde ütü buz gibi soğuktur doğal olarak.

9. Saadet hanımın eve taşıyarak getirdiği tüp boştur, çünkü o hızla o ağırlıkta bir tüpü taşıyabilmesi mümkün değildir.

© Deniz Karakurt

10. Boşandıktan sonra taşındıkları yeni dükkanlarının camlarının üzerindeki isimler film için mi yazılmıştır, yoksa bu dükkanların gerçek sahiplerinin isimleridir de filmdeki karakterlere mi verilmiştir? Bu konuyu ancak bilgi sahibi olan kişiler aydınlatabilir?

11. Oya Aydoğan'ın ilk fabrika sahnesinde içerideki aletlerin, makinaların hiçbirisi çalışmıyordur, sadece çalışan bir fabrika izlenimi oluşturacak ses efektleri eklenmiştir.

12. Ziya akşamüzeri Nilgün'ün peşinden giderken başındaki itfaiyeci kaskı balkonun alt kısmına çarpıp düşmekte. Tasarlanmış bir durum olmayabilir. Çünkü Şener Şen duraklıyor. Muhtemelen yönetmen devam etmesini söylüyor olabilir.

13. Televizyondaki Küçük Ev dizisinin sesleri TRT'den alınma orijinal sesler midir yoksa film sonradan seslendirilirken onlar da mı yeniden görüntünün üzerine konuşulmuştur? Büyük olasılıkla ikinci seçenek doğrudur.

14. Oya Aydoğan'ın erkek arkadaşına buluşma sözü verip ektiği sahnede zaman sıralamasında hata vardır, çünkü daha önceden zaten buluşmuş oldukları için, ilk kez söz verilip de ekilen bir kişi gibi davranması mantıklı değildir.

15. Oya Aydoğan'ın ikinci fabrika sahnesinde makinalar bu kez gerçekten çalışmaktadır. Büyük olasılıkla çekimler fabrikanın mesai saatlerine denk gelmiştir.

16. Ziya'nın karakolda özür dileme sahnesinde hediye ettiği jilet paketini Selim Naşit gerçekten elbisesinin içine düşürmektedir. Rol gereği değildir, jilet paketini bulamamış ama oynamaya devam etmiştir.

17. Ziya'nın düğün şekerlerini çaldığı sahnedeki gelin Şener Şen'in davranışlarına gerçekten gülmektedir.

18. Çocuklarıyla kavuşma sahnesinde rahmetli Adile Naşit gerçekten ağlıyor. Şahsi fikrimdir, öyle olmama ihtimali mevcuttur.

19. Münir Özkul, "Demek bir kadın istiyorsunuz?" dediği sahnede Batı tiyatrosunun unsurlarından yararlanıyor ve konuşması bir tiradı andırıyor.

20. Münir Özkul'un Adile Naşit'in dükkanına baskına gittiği sahnede Adile Naşit "Affetmişsin sen onu" diyor. Günümüzde pek kullanılmasa da "yanılıyorsun, hiç de bile, öyle değil" anlamlarında kullanılan bir deyim.

21. TRT'deki haber sahnesi gerçek bir haberden kesit olmayıp, film için çekilmiştir. Spikeri ise sinema oyuncusu Sezai Aydın canlandırmıştır.

22. Filmin müziklerinin önemli bir kısmı başka komedi filmlerinde de kullanılmıştır.

© Deniz Karakurt

AĞ KAYALAR EFSANESİ

Erkek çocuğu olmayan Ağca Bey çok güzel olan tek kızıyla evlenmek isteyenleri ona layık görmez. Eski Türk geleneği uyarınca defâlarca kaçırmaya çalıştıklarında ise zaten küçüklüğünden beri iyi bir savaş eğitimi almış olan kızını erkek kılığına sokar. Bir kaç yıl sonra baharda sürülerini Ağ Kayalar'a (Akdağlar'ın Akçakışla yakınlarındaki kısmı) çıkaran bir çoban dolunaylı bir gecede kavalını öyle bir çalar ki, kız büyülenmiş gibi uyanır ve sese doğru gider. Görür görmez de çobana âşık olur. Ama babası aklına gelince korkarak atına atlayıp gider. Diyar diyar gezen çoban kızı bulamayınca obasına geri döner. Ancak ertesi yıl yine Ağ Kayalar'a gelir. Kız, çobanın kavalını duyar duymaz atına atlayıp bir kez daha sese doğru gider ve onun yanına varır. Ertesi yıllarda yine böyle buluşurlar. Bir yıl fırtınalı bir günde kız yine yola çıkar ama esinti kavalın ezgilerini alıp farklı yönlere götürdüğü için sesin ne yandan geldiğini anlayamaz. Rüzgarın oyunuyla şaşırarak farkına varmadan yolunu yitirir. (Burada rüzgar aldatıcı bir motif olarak görünür.) Uzaklaşan kaval sesiyle yanlışlıkla Akdağ'ın (Ağ Kayalar'ın) tepesine yönelir. Bir uçuruma vardığının farkına bile varmadan aşağıya Kaldırak Irmağı'na düşerek boğulur. Çoban da yiter gider, kimse ondan haber alamaz.

Akçakışla köyünün adı da bu efsaneden kaynaklanmaktadır ve anlatılanlara göre köy, Ağca Bey tarafından kurulmuştur. Sultan adlı kızın düşüp boğulduğuna inanılan yere Akçakışla halkı tarafından "Sultan Gölü" denir. Ayrıca köyün ortasından geçen Kaldırak Özü (deresi, ırmağı) üzerindeki sulama amaçlı kurulan bazı bentler de yöre ahalisince "Sultanın Bendi" olarak adlandırılır.

Farklı adlarda yinelenen bir biçimde Ak/Ağ sözcüğünün kullanılması ve suyun asıl belirleyici olarak en sonda ortaya çıkışı arasındaki bağlantı asıl belirleyicidir ve Ak rengin su ile özdeşleştirilmesinin en güzel örneklerinden birisini ortaya koymaktadır.

Açıklama:
Efsane, Emin Kuzucular ve Deniz Karakurt tarafından farklı dönemlerde (yaklaşık 35 yıl arayla) iki kez yazıya geçirilmiştir. İki versiyon büyük oranda benzer olsa da arada bazı önemli farklar da bulunur. Örneğin Kuzucular varyantında Kızılırmak adı geçerken Karakurt varyantında Kaldırak Çayı'ndan bahsedilir. Ayrıca Emin Kuzucular tarafından derlenen öykü çok daha uzun ve ayrıntılıdır. Aradan geçen zaman içerisinde sözlü geleneğe dayalı toplumsal hafıza çeşitli etkenlerle zayıflamış hatta yok olmaya yüz tutmuştur.

© Deniz Karakurt

İYİ KÖTÜ ÇİRKİN – KAYIP SAHNELER

Üzerinden geçen onca zamana rağmen "İyi Kötü Çirkin" filmi sinema tarihinin en iyileri arasında yer almaya devam etmektedir. Pek çok açıdan. Müziği film ile özdeşleşmiş ve hafızalara kazınmıştır. İspanyolca ve İngilizce versiyon, VHS ve Sinema versiyonu arasındaki farklar derken her birinde olmayan sahneler ortaya çıkmış. En sonunda yakın dönemlerde bunların hepsi birleştirilerek tek bir kopya halinde piyasaya sunulmuştur. Ancak yine de bu ünlü filmin asla bulunamayan bazı kayıp sahnelerinin bir gün ortaya çıkacağı umuduyla hayranları beklemektedirler. Dikkat çekilmesi gereken husus bunların sadece kesilmiş değil gerçek anlamda kayıp sahneler olduğudur. Bazı parçalar fotoğraflarda, gazete haberlerinde bazıları ise fragmanlarda kısa alıntılarla görünmektedir. Yönetmenin neden bu sahneleri hiçbir versiyona koymadığı ayrı bir mevzudur. Sadece iki örnek vermek gerekirse; ilk olarak en meşhur kayıp sahne olan Socorro Kasabası bölümünde işin içine bir kadın (Silvana Bacci) dahil olmaktadır. Yönetmen bu durumun klasik kovboy filmlerine benzemesine neden olacağını düşünmüştür. Melekgöz'ün kendisini tanıtması ise geçmişleri bilinmeyen Kötü ve İyi karakterlerinin birinin daha bu özelliğini yitirmesine neden olacaktır. Çünkü geçmişine dair bilgi verilen tek karakter Çirkin'dir.

1. Socorro Kasabası Sahnesi
2. Melek Göz Kendini Tanıtıyor
3. Çöldeki İskelet
4. Tuco'nun Top Ateşi

© Deniz Karakurt

GÖRÜCÜ USÜLÜ EVLİLİK

Anlatacaklarım görücü usulü ile nasıl evlendiğimin ilginç öyküsüdür.

Hayatım boyunca çok tuhaf durumlarla karşılaştığımı ve başımdan çok acayip olaylar geçtiğini düşünürüm bazen. Bu da onlardan bir tanesi... İsimler ve bazı yerler hariç hiçbir şeyi değiştirmeden olduğu gibi, ne eksik ne fazla, hiçbir şey katıp çıkarmadan anlatıyorum. Takdir okuyanlarındır.

Kütahya'nın Altıntaş ilçesindeki Meslek Yüksekokulda 2 yıl çalıştıktan sonra askerliğimi yapıp memleketimde sınava girerek Şarkışla'da öğretim görevlisi olarak işe başladım. Evimiz Sivas'ta olduğu için pek çok kişi gibi bende yaklaşık 1 yıl boyunca günlük olarak gidiş geliş yaptım.

İşe başlamamla birlikte annem "Seni evlendireceğim" dedi. Askerlikte yapılmış zaten... "Sana bırakırsam kendin evlenemezsin" dedi ve görücü usulüne uygun olarak kız aramaya başladı, çoğu zaman aynı apartmanda oturan teyzemle birlikte Sivas'ı gezmeye başladılar. Yaklaşık 6 ay içerisinde kendi tabirleri ile çalmadık kapı bırakmadılar şehirde. Ama nasip midir, frekans uyuşması mıdır, anlaşmak gerekiyor işte evleneceğin insanla. Karşılıklı bir mevzu. Bir türlü olmuyordu.

Bir süre sonra bu durum evde gerginliğe yol açmaya başladı. Annem beni sıkıştırmaya "Neden uzatıyorsun?" demeye başladı. "Artık karar ver, bir an önce evlen" diye bana baskı yapıyordu.

Meslekteki ilk senelerde yoğun bir iş yükü vardı. Haftada 35-40 saat derse giriyorduk. Yorgun argın eve dönüyordum. Sonra haydi bir kız bulduk, bakmaya gidelim. O yorgunluğun üzerine bir de "neden evlenmiyorsun" tartışması başlayınca işler tamamen sarpa sarıyor ve zihnen daha yorucu bir hale geliyordu.

İşte tam bu sürecin içerisinde bir gün işyerinde odamda otururken telefonum çaldı. Ortaokul liseden beri beraber büyüdüğümüz, yediğimiz içtiğimiz ayrı gitmemiş olan arkadaşım Tekin beni arıyordu. Çok büyük sıkıntıda olduğunu bütün işlerinin ters gittiğini, konuşacak birine ihtiyacı olduğunu söylüyor ve beni yanına çağırıyordu.

Telefonda anlat derdini, böyle konuşalım, diyordum ama laf anlamıyordu. İlle de bir hafta yanıma gel diyordu.

Kendisine yeni görevimdeki ilk yılım olduğu için bir yıl boyunca izin hakkım bulunmadığını açıklamaya çalıştım ama bir türlü laf anlatamadım. Bana tanıdık birisinin yüzünü görmeye ve yanında olmasına çok ihtiyacı olduğunu söyledi. "Tanıdık başka birilerine söyle, başka biri gelsin" dedim. "Yanıma gelecek başkasını bulamam" dedi. Gelmezsem ağır bir bunalıma gireceğini söylüyordu en az yarım saattir. Zaten aynı şeyleri konuşuyorduk durmadan, değişen bir şey yok dönüp dolaşıp aynı laflar... Artık sıkıldığım için "Girersen gir bunalıma" dedim. Bana ağza alınmadık hakaretler ettikten sonra "Tüm ömrüm boyunca senin gibi birini tanımadım. Artık aramızdaki bütün hukuk bitmiştir. Ne cenazeme gel ne cenazene geleyim" dedi ve telefonu kapattı.

© Deniz Karakurt

Aradan yaklaşık bir hafta geçti yine günlerden bir gün akşam mesai bitiminde servisle yola çıkıp Sivas'a dönünce annemle aramızda yine, "niye evlenmiyorsun" tartışması açıldı ama olayın boyutları bu kez büyüdü. "Bir karar ver. Ya da artık vazgeçeceğim" dedi. Bu işlerin acele olmayacağını, öyle bir evlilikten hayır gelmeyeceğini, ileride sorunlar çıkacağını söyledim. Ama laf anlatamadım. Kavganın eşiğine varan bir tartışma yaptık.

Ertesi gün Şarkışla'ya döndüğümde öğlene doğru telefon yine çaldı. Arayan arkadaşımdı. "Karakurtçuğum çok özür dilerim, geçen gün istemeden elimde olmadan kırıcı konuştum, üzdüm seni" diyordu. Gerçekten pişman olduğundan falan değil yani benim huyumu bildiği için. Kusura bakma dedi mi birisi bana bitmiştir. Boşver der geçerim. Benim de artık biraz uzaklaşmaya ve kafamı dağıtmaya ihtiyacım olduğunu düşünerek peki dedim. "Ne yapıp ne edip bir hafta izin alacağım" diye arkadaşıma söz verdim.

Her ne kadar henüz yıllık izin hakkım olmasa da, Kanundaki mazeret izninin 5 gününü kullandığımda ve başına sonuna 2'şer gün hafta sonunu eklediğimde toplam 9 gün ediyordu. Ayarladım, denk getirdim, çantamı hazırladım ve Cuma günü mesai bitiminde Ankara'ya gitmek üzere otobüse bindim. Arkadaşım lüks bir jip ile terminalde beni karşıladı. "Araç senin mi?" diye şaşırarak sordum. "Hayır, bu şirketin arabası zaten bırakmamız gerekiyor" dedi. Evine yakın bir yerlerde olan şirketin araç parkına bıraktık. Meraktan sordum, "Bu lüks arabaları kullanmanız için size mi veriyorlar?" dedim. Anlattı. Şirketin işlerinin gezilerek halledilmesi gerektiği için çok büyük bir araç parkı bulunuyordu, çalışanlar da alarak onlarla dolaşarak gidilmesi gereken yerlere gidiyorlar sonra tekrar yerine bırakıyorlardı. "Zaten bu son kullanışım, artık işe gidemeyeceğim" dedi. Niye? diye sordum. "Eve gidince anlatırım, canım çok sıkkın" dedi. Eve varınca son zamanlarda yaşadığı türlü çeşitli sıkıntılarını bana anlattı. Ama bunlardan bir tanesi artık tüm sürecin tıkanmasına yol açan askerlik meselesiydi. İşyeri yönetimi askerliğini yapmadığı takdirde kendisini çıkarması gerektiğini söylüyordu ve bunlar da son günleriydi. "Bizim Anadolu Lisesi'nden Levent'i hatırlıyor musun?" dedim. Şu anda İzmirde merkezi bir yerdeki Askerlik Şubesinde sorumlu teğmen olarak görev yapıyordu. Telefonu aldım ve arkadaşımızı aradım. Levent bana konuyla ilgili tebliğ edilmiş herhangi bir kağıt olup olmadığını sorup, onu kendisine okumamızı istedi. Ben de Tekin'e sordum ama kağıdın iş yerinde olduğunu söyledi. Teğmen arkadaşımız yarın sabah ilk iş olarak sistemden bakacağını ama bizim anlattıklarımızdan Tekin'in ya Bakaya ya da Asker Kaçağı olduğunu her iki durumda da eninde sonunda askere gidişinin yakın olduğunu ifade etti.

Sabah kalktığımda arkadaşım bana "Bir yere kahvaltı yapmaya gidelim" dedi. Yüzünden uykusuz olduğu zaten anlaşılıyordu yine de "Bu halin ne?" diye sordum. "Hiç uyuyamadım sabaha kadar" dedi. Tüm gece boyunca düşünmüştü umutsuzca. Tam evden çıkmaya hazırlanırken telefon çaldı. Levent arıyordu. "Şimdi iş yerine geldim, gelir gelmez de sisteme girip baktım. Tekin bildiğin asker kaçağı" dedi. "Hiçbir iş yeri onu çalıştırmak istemez bir an önce bu yükten kurtulması lazım, söyle askere gitsin" dedi. Söylenenleri kendisine ilettiğimde artık bütün sinirleri alt üst olmuştu.

Üzerimizi giyindik, kahvaltıya gitmek üzere dışarı çıktık. Merdivenleri indikten sonra apartmanın dış kapısına yöneldiğimde arkadaşım kolumdan tutarak beni başka bir tarafa doğru çekiştirdi ve sinirle "o taraftan değil buradan ineceğiz" dedi. "Kapı bu tarafta" diye yanıtladım. "Ben yıllardır burada

© Deniz Karakurt

yaşıyorum, bilmiyor muyum, başka kapı var oradan çıkacağız" dedi kızgınlıktan patlamak üzere bir halde. Bir kat daha indik. Beni bu kattaki çıkış kapısının oraya kadar götürüp, "Burada bekle sakın bir yere ayrılma" dedi öfkeli bir ses tonuyla. Bu arada belirteyim ki, cümlelerin başına sonuna türlü çeşitli hakaret ve küfür içeren tanımlamalar ekliyordu bana karşı tüm süreç boyunca (bundan sonra anlatacağım kısımlarda dahil olmak üzere).

Bahçeye doğru baktım, hiç unutmam, bugün bile hafızamdadır; şehrin ortasında o beton yığını içerisinde sanki bir vaha gibi kurtarılmış küçük yeşil bir alan. Ne kadar da güzel düzenlenmiş bir yer... Huzurla izlemeye koyuldum.

Arkadaşım sinirle ve aceleyle bir kapının zilini çalıyordu, ona doğru dönerek izlemeye başladım. Biraz sonra kapı açıldı ve kapıcı olduğunu anladığım kişiye bir şeyler söylemeye başladı ismiyle hitap ederek.

Orta boylu, karayağız, zayıfça bıyıklı bir adam kapıcı... Ya Anadolu'nun bir köyünden ya da Ankara civarındaki kırsaldan gelmiş birisi. Tekin "Bundan sonra benim adım Hande Balkan tamam mı?" dedi adama. Kulaklarıma inanamadım. "Kim gelirse gelsin, beni kim sorarsa sorsun, ister arkadaş, ister akraba, ister polis, ister asker... Burada kim oturuyor dediklerinde Hande Balkan diyeceksin tamam mı?" dedi yineleyerek. Adam şaşkınlıkla artık arkadaşımın yüzüne bakmaktan vazgeçerek gözlerini karşıdaki duvara dikti. O sahneye hiç unutamam. Kapıcı şaşkın, ben şaşkın öylece bakakaldık.

Adamcağız kapıyı kapattıktan sonra benim dumura uğramış bakışlarım arasında yanıma doğru gelen Tekin; "Ne oldu, ne bakıyorsun öyle?" dedi kolumdan tuttu beni sürükleyerek dışarı çıkartırken. "Seni burada gebertmeyeyim, çık dışarı orda geberteyim" dedi. Dışarı çıktık, apartmanın bahçesinde, "Ne oldu söyle şimdi? Ne bakıyorsun öyle?" dedi.

Cevap verdim: "Bak çok güzel düşünmüşsün. Ama adam şu anda senin söylediğin ismi unutmuştur bile..."

Biraz durakladı "Niye unutsun ki?" diye sordu biraz bana, biraz kendi kendine. Sonra biraz daha düşündü ve "Evet unutmuş olabilir" dedi. "Bak" dedim "şimdi kendi ev kapındaki ve apartmanın dış kapısında zillerdeki ismin var ya onları değiştir bence."

"Benim ismim hiçbir yerde yazılı değil. Asla bir yere ismimi yazmam yani" diyerek cevapladı. "Ama bundan sonra yazman gerekiyor. Aksi takdirde hiç kimse hatırlayamaz o ismi, yaptığın plan da boşa gider" dedim.

Biraz durdu, "Senin gibi bir arkadaşım olduğu için kendimle gurur duyuyorum" dedi. Çok haklısın hemen o isimleri yazayım kapılara" diye tamamladı.

Ben yüzüne doğru tuhaf alaycı bir tavırla bakmaya devam ederken elimle de parmak uçlarımı birleştirerek harika gibisinden bir hareket yaptım dalga geçercesine ve "İşte tam beklediğim davranış bu" dedim. "Bir süre sonra da kırmızı neon ışıklarla da yazdırırsın yeni adını kendi kapının üzerine.

© Deniz Karakurt

Fazla geçmeden de müşteri kabul etmeye başlarsın, sonra bir de bakarsın ki gerisi de gelmiş bu yolun yolcusu olmuşsun" dedim. "Asıl ben senin gibi bir arkadaşım olduğu için kendimden utanıyorum" diyerek bitirdim sözümü.

Tekin tamamen zıvanadan çıktı ve türlü hakaretler küfürler etti bana. En sonunda "Nedenmiş?" diye sordu. "Sabaha kadar düşündüm böyle bir çözüm buldum, neyini beğenmiyorsun" dedi. "Bak" dedim "buraya beni kendine destek olmam için çağırıyorsun, ama yaptığın planı bile bana anlatmıyorsun. Niye geldim ben buraya, gelmemin ne amacı var. Gelmiş olmam bu şekilde ne işe yarar. Bana sorsaydın komple yanlış yaptığını söylerdim" dedim.

"Ne varmış planımda?" dedi "yapılacak başka bir şey yok, en güzel çözümü buldum. Hatalı olan ne var bu işte?" dedi. Yanıtladım. Dedim ki "Az önce Anadolu'nun bağrından kopup gelmiş bir adama, benim adım Hande Balkan dediğinin farkında mısın? Bak şu anda o kapıcının aklında binbir türlü şey dolaşıyor, seninle ilgili bin bir tane acayip şey geliyor aklına. Onun yerinde ben olsaydım şu anda çoktan polisi aramıştım. Ama sen dua et ki hem ülkemizdeki konuya karışmaktan korkmaya dayalı genel zihniyet, hem de beni ilgilendirmeyen işe bulaşmam anlayışı nedeniyle etliye sütlüye karışmazlar uzak durmaya çalışırlar. Ama yat kalk dua et apartmanda bir karı koca kavgası bile olup polis girmesin içeriye, anında yanlış anlar senin için geldiler sanır. Daha onlar bile sormadan seni ihbar eder" dedim.

"Neyi ihbar edecekmiş?" dedi. Ben de dedim ki "Şu anda seninle ilgili bin bir tane şüphe var artık adamın aklında. Kanun kaçağı olabilirsin, uyuşturucu kullanıcısı veya satıcısı olabilirsin. Evinde fuhuş yapıyor ve yaptırıyor olabilirsin. Terörist olabilirsin. Tabii bunların içerisinde asker kaçağı olma ihtimalinde var ama başarmaya çalıştığın şey bu ise evet artık o en son akla gelecek şey durumunda" dedim.

Ağza alınmayacak küfürler ettikten sonra "Sen insaniyetliğini kaybetmişsin" dedi bana. "Evet insaniyetliğimi kaybetmiş olabilirim ama aklımı kaybetmedim çok şükür" diye yanıtladım.

"Ne yani şimdi ben aklımı mı kaybetmiş oluyorum?" dedi." Neden aklımı kaybedecekmişim, yaptığımda hiç de mantıksız bir şey yok. Şimdi sana soruyorum sana birisi gelip öyle bir şey istese insaniyetlik adına öyle bir iyilik yapmaz mısın? dedi. Ben de dedimki: "Söyledim ya katiyetle yapmam, üstelik anında da polisi arardım ben olsaydım." Ben böyle diyince bir dizi küfür daha döşedi. Normalde bir başkası etmiş olsa bu küfürleri kavga sebebidir, ancak içinde bulunduğu psikolojik durum ve benim o ana kadar söylediğim lafların onun üzerinde küfürden bile daha kötü bir etki oluşturması nedeniyle bütün sakinliğimi koruyarak sadece izlemeye devam ettim. Yılların arkadaşlık hatırı var üstelik aramızda.

"Ayrıca bu arada bulduğun isim çok şahane. İki tane ünlü sinema sanatçısının isminden esinlenerek oluşturmuşsun" dediğimde şaşırdı kaldı. Gözleri faltaşı gibi açıldı."Sen nereden biliyorsun?" dedi "Ben bunu ilk defa bugün sabaha kadar düşünerek buldum, senin bilmen imkansız" dedi. Cevap verdim. "Yıllarca beraber dolaştık, beraber yedik içtik. Şurada araba çarpsa sana. Doktor sana dalak ameliyatı yapacak olsa, aletler bozulup dalağının ölçüsünü bulamasalar o ölçüyü ben veririm" dedim.

© Deniz Karakurt

Yol boyunca sessizce yürüdük, sonunda vardık metroya bindik. Hiç unutmuyorum en son vagondu, sırtımı pencere tarafına yasladım. Kendisi de en son koltuğa sırtını yasladı. Durdu durdu düşündü ve sonunda "Karakurt, düşündüm ve sen haklı olabilirsin" dedi. Geri kalan diğer günlerdeki yaptığımız tartışmalar, Hande Balkan ismi ile yaşadığı maceralar, askere gidişi orada başından geçenler başka bir zamanın hikayesidir. Bir hafta çabuk geçti otobüse bindim Sivas'a geri döndüm eve girer girmez annem "Nerede kaldın arka apartmanda bir kız bulduk" dedi. Arka apartman dediği gerçekten arka apartman. Arada 3 metre ya var ya yok. Kapılar birbirini görüyor. "Yarın bakmaya gideceğiz başka bir yere gitme" dedi.

Ertesi gün bir kez daha kız bakmaya gittik. Karşımda hayatımda gördüğüm en güzel kız duruyordu ve ışıl ışıl gözlerle bana bakıyordu. İlginç olan şeylerden biri de şudur 3 sene boyunca üniversite hayatımız birbirine denk geldiği halde bir kere bile birbirimizi görmemişiz. Farklı bölümlerde fakültelerde okuyor bile olsak yine de ilginç bir durumdur dip dibe apartmanlarda oturup da birbirimize hiç rastlamamış olmak. 2 ay sonra nişanlandık ve ondan bir ay sonra da nikah kıydık. Tüm Sivas'ı dolandıktan sonra evleneceğim kıza arka apartmanda rastladım.

Hande Balkan'ın ayağı uğurlu gelmişti.

© Deniz Karakurt

TENGER VE TENGİZ

Yıllar önce "Deniz" sözcüğünün kökeninin açıklanamadığı ve hatta Türkçe olmadığı yönünde bir kanaate ulaşıldığını çok ünlü birkaç kaynakta okuyunca şaşırmış sonra da bu ilk şaşkınlığı üzerimden atınca da biraz araştırma yaparak ve bütün edindiğim birikimi de işin içine katarak bu iddialara yanıt olmak üzere bir yazı kaleme almıştım. Olduğu gibi aktarıyorum...

Tenger günümüzde bile bazı Türk dillerinde gökyüzü anlamında kullanılan bir kelimedir. Tengiz ise Anadolu Türkçesi'ndeki Deniz sözcüğünün ilk biçimidir.

“Deniz” sözcüğünün etimolojisini açıklayamayanlar yine her zamanki gibi çeşitli biçimlerde Türkçe değildir diyerek işin içinden çıkmaya çalışmışlardır. Hatta o kadar ki, Türkler yaşadıkları coğrafya gereği gölden daha büyük su kütlesi görmemişlerdi, bu nedenle denizi tanımlamaya ihtiyaçları yoktu, bu kavram da olsa olsa deniz görmüş, deniz kıyısında yaşayan kavimlerin dilinden gelmiştir gibi açıklamalar bile yapılmıştır. Ancak bu kavmin hangisi olduğu, “Deniz”e benzer bir sözcüğün hangi yabancı dilde yer aldığı da hiçbir zaman bulunamamıştır.

Oysa ki bugün ilkel diye nitelediğimiz çok eski çağlarda yaşayan insanların anlayışına göre (bunu çeşitli anlatılarda görebilmekteyiz) ucu görünmeyen her su kitlesi denizdir. Bu bağlamda büyük göllerin hepsi deniz olarak algılanmıştır. Hatta karşı kıyısı göründüğü halde bile büyük ırmaklara da deniz benzetmesi veya tanımlaması yapıldığı bilinmektedir. Yani herşeyden önce “Deniz” kavramını” türetmiş olmak için deniz görmeye asla gerek yoktur. Üstelik Türklerin hiç deniz görmediği iddiası da zaten ayrıca gülünçtür. İnsanlar en ilkel çağlar hariç ticari amaçla bile olsa çeşitli diyarlara mutlaka yolculuklar yapmışlardır. Birileri de denizi görerek geri dönmüştür. Ancak birazdan bahsedileceği üzere Türkler “Deniz” kavramını zaten başka bir mantıkla türetmişlerdir ki, bu mantık için bugünki ölçülerde bir deniz görmüş olmaya hiç gerek yoktur. Fakat kesin olan şudur, bugüne kadar “Deniz” kelimesinin etimolojisi gerçekten de net olarak açıklanamamıştır. Oysa ki açıklama zeka ürünü muhteşem bir benzetmeye dayalıdır.

Tenger sözcüğü Türkçe’nin değişik lehçe ve şivelerinde gökyüzü demektir. Teng/Teg/Tek kökü ise dönüş bildirir, örneğin göğün dönüşü gibi. Tengiz ise sondaki eşitlik belirten -iz eki ile göğün eşiti olan varlık demektir. Burada akla gelecek olan son soru da elbetteki, niye göğün eşiti olduğudur? Yanıt aslında çok basittir. Deniz göğün maviliğini yansıttığı için…

SORUNUN ÇÖZÜMÜ BURADADIR:

Deniz kıyısında (veya yeterince büyük bir gölün kenarında) duran bir kişi ufka doğru baktığında uçsuz bucaksız sonsuzlukta birbirinin eşiti olan ve birbirinin rengine sahip olan iki varlık görecektir; Tenger ve Tengiz… Bu durumu desteklemekte olan bir hususu da belirtmekta fayda olacaktır. Macarca’da Tenger sözcüğü “Deniz” manasına gelmektedir.

- Aktarma Sözlüğü, Sayfa: 461, Dipnot: 1393, Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

OCAĞIN BATMAYA

Gerçek bir köy kahvehanesi öyküsü

Ölmüşlerin hatırasına hürmeten kişi isimlerini ve yer adlarını hayali olarak değiştiriyorum. Bunun dışında anlatacağım her şey aynen olduğu gibi yaşanmıştır. Ortaokul 2 veya 3 diye hatırlıyorum. Almanya'da yaşayan amcam istekte bulunarak dedem ve babaannemi 6 aylığına kendi yanına götürdü. Bütün yaz tatillerini köyde geçirmiş birisi olarak bu yıl gidemeyecek olmak can sıkıcıydı. Bir süre sonra halamın köye geçtiğini duyduğumda alelacele eşyalarını toplayıp önce otobüsle ilçeye geçip oradan da köy dolmuşuna bindim. Bozkurt köyünden bir amcanın bir bana dönerek Türkçe bir yanındaki köylüsüne dönüp Çeçence konuşarak yaptığı muhabbetin ardından kavşakta akasya ağacının yanında inmesiyle birlikte az bir süre daha devam eden yolculuğu tamamladım.

Aradan birkaç gün geçti geçmedi Azmi abi bizim eve geldi, hoşbeş edip konuştuktan sonra bana “Köyleri gezeceğim sen de benimle beraber gelmek ister misin” diye sordu.

Azmi abi yıllar önce ilçe merkezinde beyaz eşya tamir servisi üzerine bir işyeri açmış, yıllarca orayı işletmiş ama kumara ve alkole olan düşkünlüğü nedeniyle hiçbir zaman istediği kazancı elinde tutmayı başaramamıştı. Nihayet bir önceki yıl işlerini de yürütemez duruma düşmüştü. O kötü alışkanlıklar olmasa belki de çok iyi bir maddi duruma sahip olabilecekti. Bunları anlatmakla yanlış mı yapıyorum diye bir rahatsızlık duymadan söyleyebiliyorum çünkü kendisi de açıkça her yerde anlatırdı kumar oynadığını içki içtiğini. Zaten bilmeyen de yoktu, kendisi de gizleme gereği duymazdı. Yaptığının iyi bir şey olmadığının da farkında olurdu zaman zaman, kurtulabilmek için bir iki kere girişimde bulunduğunu da biliyorum. Bu yüzden bunları anlatmakta herhangi bir mahsur görmüyorum. Buna karşın son derece kibar bir insandı. İstanbul Türkçesine yakın bir dil ile konuşurdu köy yerinde kolay kolay rastlanmayacak bir biçimde. Kimsenin kalbini kırmazdı, konuşmalarında karşısındakinin canını sıkabilecek bir şey söylediğini fark ettiği anda sözlerini geri toparlar nazik bir biçimde gönül alırdı. Sabahları midesi ekşidiği için karbonat yutardı. Bir parmak uzunluğunda karbonat satılırdı tek kullanımlık, onlardan taşırdı yanında. Bir ucundan açar kafasını geriye iter ağzına boşaltırdı karbonatı. Aslında sabah kalkar kalkmaz aç karnına bir bardak zehir gibi demli çay ile sigarayı içmese belki de buna gerek kalmayacaktı.

Bir önceki yazın sonuna doğru dükkanı kapatıp kışı işsiz geçirdiği için tamir eşyalarını ve özellikle buzdolaplarına gaz basmaya yarayan makinayı Anadol marka arabasının arkasına yerleştirmiş, böylece köyleri günübirlik gezerek para kazanmaya çalışacaktı. “Ağzı laf yapan birine ihtiyacım var” dedi bana, “girdiğimiz köylerde insanlara niye geldiğimizi anlatacağız, gerekirse anons yaptıracağız” diye bitirdi cümlesini.

Böylece benim de, farkında olmayarak halk kültürünü bizim köyün dışındaki başka yerlerde gözlemleme ve işitme fırsatı edineceğim ilk gezilerim başlamış oluyordu. O zamanlar bu durumun ve öneminin farkında değildim tabiki. Önce köyümüze en yakın olan Yücealan köyünden başladık. Köyün girişine asılan tabelada "Hoşgeldiniz" yazıyordu. Azmi abi neşeyle "Hoşbulduuuuk!!" dedi

© Deniz Karakurt

arabayla tabelanın yanından geçerken. Ve böylece oradaki işimiz bittikten sonra çemberleri genişleterek daha ileri köylere doğru gitmeye başladık. Emlek yöresinde adım atmadığım köy kalmayacaktı…

Gerçekten de girdiğimiz köylerde anons imkanı varsa köy odalarından, muhtarlıklardan, camilerden hoparlörden duyuru yaptırıyorduk, yoksa biraz bağırıyorduk "tamirci geldi" diye… İnsanlar başımıza toplanıyordu, o zamanlar köyler kalabalıktı. En sık yaptığımız iş buzdolabına gaz basmaktı Bunun dışında yayık makineleri başta olmak üzere diğer tamir işlerini de yapıyordu Azmi abi. Hakkını vermek gerekir iyi bir ustaydı, elinden her iş geliyordu.

Hem para kazanıyordu Azmi abi, hem artık hangi öğüne denk gelirse yemeğe davet ediyorlardı ille birileri çıkıyordu bizi sofraya buyur eden. Varsa ağaçlardan meyve koparmamızı söylüyorlardı, bostanlardan salatalık domates veriyorlardı.

Böylece köy köy gezdik, dağ başlarındaki en küçük mezralara kadar bile gittik. Tepelerden yokuş aşağı inerken Anadol marka arabanın kontağını kapatıp benzin yakmasın diye kendi haline bırakıyordu aracı. İlk defa o zaman fark ettim bütün köyler birbirinin aynısı değildi (o zamanlar için söylüyorum) her birinin farklı bir kültürü vardı, her köyde farklı bir dünyanın kapıları açılıyordu. Anlatılanları dinliyordum, insanların kendi başlarından geçen öykülere birinci ağızdan tanıklık ediyordum. Geziye başladığımızın üçüncü veya dördüncü günüydü Alacaviran köyüne gittik ve orada köy ahalisinin tamir işlerine baktıktan sonra bir tepenin başında bulunan bir kahvehaneye girdik. Dinlenip çay içtikten sonra, çıkmaya yakın kahvehaneci yanımıza gelerek masaya oturdu. Azmi abiye döndü "Akşam yine iş var köyde, gelebilir misin?" dedi O da "Tamam bir iki köy daha gezelim, ben Deniz'i eve bıraktıktan sonra geri dönerim" dedi. Böylece ilginç bir biçimde her iki üç günde bir Alacaviran köyüne tekrar uğramaya başladık.

Bu şekilde bir yaz boyunca gezdik. Yazın sonuna doğru bir akşam yine eve döndüğümüzde Azmi abi, bizim bahçenin girişindeki alacanın (basit tahta kapı) önünde beni bıraktı. Yürüyerek eve doğru gittim, kapının önüne vardığımda dedemin dönmüş olduğunu gördüm.

Hoş geldiniz, ne yaptınız ettiniz muhabbetleri bittikten sonra dedem bana döndü; "Azmi ile geziyormuşsun öyle mi?" diye sordu. "Evet dede, köylere tamir işlerine gidiyoruz. Ben de ona yardımcı oluyorum" dedim. "Nasıl iyi kazanıyor mu?" dedi "Vallaha dede, çok iyi para var bu işte" dedim. Dedem biraz suskun kaldıktan sonra "Aman sakın ha onun aklına uymayasın" dedi. Şaşırdım. "Ne aklıymış dede?" diye sordum. Anlamadığımı görünce eliyle boşver gibisinden bir hareket yaptı. Yine biraz sustuktan sonra "Nerede o şimdi? Çağır da yanıma gelsin, bir konuşayım" dedi. "Alacaviran köyünde iş varmış, tekrar oraya gidecekti, yola çıkmıştır. Şimdi bulamam yani" diye yanıtladım.

Dedem kafayı kaldırdı, yüzüme tuhaf tuhaf baktıktan sonra; "Ocağın batmaya… Oğlum o iş başka iş" dedi. "Ne işiymiş dede" diye sordum. "Anlamadın mı bunca zamandır? Gidip kumar oynuyor işte" dedi. Dedemin bu sözü üzerine zihnim aydınlandı. Akşamları da gelebilirim dediğim de beni niye götürmemek için türlü çeşitli bahaneler ürettiğini şimdi anlıyordum. Gündüzleri kazandığı parayı iki üç günde bir gidip akşamları orada kaybedip geri dönüyordu anlaşılan. İçki de içilirdi elbette ki...

© Deniz Karakurt

Aradan çok zaman geçti. Azmi abi öleli yıllar oluyordu. Yüksekokulda göreve başladığımın ikinci veya üçüncü yılında yeni gelen öğrencilerle dönemin başında tanışırken “Memleketiniz neresi? Nereden geliyorsunuz?” diye sorduğumda herkes kendini tek tek tanıtırken geldiği şehri veya ilçeyi söylerken, erkek öğrencilerden birisi “Memleketim burası, Alacaviran köyünden geliyorum” dedi. İlginç bir tesadüf… “İyi bilirim oraları” diyerek başladığımız kısa söyleşinin içinde “Babam kahvehaneci, hocam” dedi. Gülümsedim, “Tepenin başındaki mi? Diye sorduğumda “Evet” diyerek yanıtladı. Öğrencilerle tanışma faslı bittikten sonra derse başladım. Sınıfın içinde gezinerek 5-10 dakika kadar ders anlattıktan sonra, herkes kafayı eğmiş söylediklerimi deftere not alırken, arkadan öğrencinin yanına doğru yaklaşıp kulağına doğru eğildim. “Baban kumar oynatmaya devam ediyor mu?” dedim. Öğrencinin gözleri şaşkınlıktan faltaşı gibi açılarak bana doğru baktı. Ne diyeceğini bilemedi. Ben anladım, sen nereden biliyorsun diye sormak istiyordu ama olmuyordu. Sessizce fısıldayarak “Uzun hikaye, sadece meraktan soruyorum” dedim. “Hayır hocam, birkaç sene önce emekli oldu, kahvehaneyi de kapattı” dedi.

Zaten artık köyler tamamen boşalıyordu, insanlar ilçeden ve en yakın şehirlerden başlayarak daha ötesinde büyük kentlere göçüyordu. Evlere giren televizyonların ardından ceplere giren telefonlarla birlikte sözlü gelenek çökmüştü. Nesilden nesile aktarılan hikayeler, efsaneler, masallar bir sonraki kuşağı anlatılmaz ve onlar tarafından da dinlenilmez hale gelmişti. Çocuklar sokak oyunlarını bırakıp bilgisayarların başına oturuyordu artık köylerde bile. Yaklaşık 10’ar yıl arayla farklı iki vesile ile bu kez çapını genişleterek Şarkışla’nın bütün köylerini iki kez, ayıca Gemerek ve Altınyayla’nın köylerinin önemli bir kısmını, Yıldızeli’nin yakın köylerini, hatta yakın şehirlerdeki komşu köyleri gezerek gördüm. Teknoloji bir yandan çok fayda sağlarken bizlere diğer yandan kültürel anlamda çok şeyler alıp götürdü.

Ben elimden geleni yaptım duyduklarımı hatırladıklarımı derleyebildiklerimi yazıya geçirmeye çalıştım.

© Deniz Karakurt

EMLEK NE DEMEKTİR?

Yıllar önce Türk Söylence Sözlüğü kitabımda "Emlek" kelimesinin anlamını etimolojik yöntemlerle açıkladığımda bunu yapan ilk kişinin ben olduğumu bilmiyordum. Yaptığım açıklamanın daha önce yapılmış olanlar arasında sadece bir alternatif olduğunu düşünüyordum ama aslında öyle değilmiş, bu konuda ilk ve tekmiş. Bunu daha sonradan fark etmiş ve öğrenmiştim. Ünlü bir veritabanında dayanaksız bulunduğu halde yine de sadece bir kelime ile "Şifacı" diye özetlenmiş olan bu açıklama ise aslında yeterli değildir. Her şeyden önce orada bahsedilen şifacı vericilik niteliğine sahip olan bir kişi değil bir yerdir. Yani tanımın, daha doğrusu yapılan özetin "şifalı bölge" olarak düzeltilmesi daha doğrudur. Ayrıca buradaki şifa vericilik özelliği tıbbi veya ilaçlara dayalı olmanın ötesinde ruhsal manevi hatta işin içine coğrafyada var olduğuna inanılan kutlu güçlerin, daha ötesinde belki de müziğin, geleneklerin bile dahil edildiği halk inanışlarına dayalı düşünce sistematiğinden kaynaklanan bütünsel bir anlayışın sonucudur. Ayrıca şunu da belirtmekte fayda vardır ki olmadığı söylenen dayanakların bir kısmı yörede tez hazırlayan bir iki yüksek lisans öğrencisi tarafından ahaliden bazı kişilerle yaptıkları yüz yüze görüşmeler sonucunda net olarak ortaya koyulmuştur, benim yaptığım çözümlemelerden çok daha sonra. Arapçadaki "Mülk" sözcüğünün çoğulu olan "Emlak" kavramı ile aralarında biçimsel bir benzerlik dışında hiçbir ilgisi olmayan bu sözcük Türkçe ilaç, şifa, tedavi gibi anlamlar içeren Em kökünden türemiştir. Halk ağzında bazen yanlışlıkla Emlak denildiği görülür. Bu bölge en az 30 köyden oluşan coğrafi, kültürel bir bütünü ifade eder.

© Deniz Karakurt

KUMARBAZ

Birkaç olaydan esinlenerek yazdığım kısa bir öyküdür. Doğru ve yanlış nedir? üzerine...

***

Gözlerini açtı…

Yüzüne keskin bir soğuk hava vurdu. Kafasını oynatmaya çalıştı ama başaramadı. Sadece çevirebildiği gözleriyle sağa sola bakındı. Yüzüne gökten ince ince bir kar dökülüyordu. Ayağa kalkabilmek için ellerini ve kollarını kullanmak istedi ama sadece sol elini oynatabildiğini fark etti. Nerede olduğunu, neden burada bulunduğunu hatırlamaya çalıştı fakat kafası allak bullak, düşünceleri darmadağınıktı. Burası neresiydi? Yarım yamalak çağrışımlar geçip gidiyordu kafasından. Durdu, amaçsızca ne yaptığını ve niye olduğunu bilmeden beklemeye başladı.

Uçağı hatırladı. Öncesinde bir havaalanı… Sonra çığlıklar, bağrışmalar… Yüreği çarpıyordu, vücudunu oynatamıyor oluşundan dolayı tamamen panikliyor kendisini delirecek gibi hissediyordu. Derin derin soludu. Sonra aniden bağırdı “yardım edin” diye ama sesini duyan olmadı muhtemelen. Çünkü cevap veren yoktu. Burası neresiydi? Ne diye burada yerde yatıyordu soğukta, açık havada? Uğultulu bir rüzgar esiyordu. Kafası boşaldı ve kendisini öylece bıraktı. Çaresizlik, umutsuzluk... Gözlerine düşen kardan gözkapaklarını kıpırdattı. Sonra aklına geldi. Ayağa kalkacaktı. Bir kere daha deneyecekti. Ellerini yere bastırıp doğrulmak istedi, herkesin yapacağı bir davranışla... Ama sadece sol elinin tepki verdiğini bir kez daha farketti. Derin bir soluk aldı, ne yapacağını bilemeden bir kez daha beklemeye bıraktı kendisini.

Artık yavaş yavaş anımsıyor ve bir sıraya koyuyordu zihninde. Rüzgarın uğultusu, ilerideki ağaçların hışırtısı olduğu anladığı seslerle birbirine karışıyordu, arada bir köpek havlaması işitmeye de başlamıştı. Anımsıyordu… Eskişehir'den otobüse binerek İstanbul'a gitmiş, orada iki gece konakladıktan sonra havaalanına geçerek bir gece vakti uçağa binmişti. Kuyruğa girdiğini, tarayıcı aygıtlardan geçtiğini, üzerinin arandığını gördü düşüncelerinde. Farklı milletlerden insanların sırada bulunduğunu yavaş yavaş hatırlıyordu. İçeride beklerlerken az ilerde oturan Alman genç bir çift gülüşerek bir şeyler konuşuyordu. Polonyalı bir adam tuvalete giderken köpeğine “Gijmot” diye hitap ederek sonra kendi dilinde bir şeyler söylemişti ve geride unuttuğu sırt çantasını göstermişti. Köpekte koşarak gitmiş ve çantanın yanında beklemişti.

Evet uçağa binip Amerika'ya Las Vegas'a gidiyordu, çünkü kendisi bir kumarbazdı. Bu ikinci gidişiydi ışıltılı şehre. Uçaklarda, otobüslerde uyumaya alışkındı, bindikten bir süre sonra gözlerini kapatarak uyumuştu. Sonra çığlıklarla bağırtılarla uyandığını hatırladı. Yapılan anonsları yeniden duydu sanki. Kemerlerini bağladıkları, başlarını ellerinin arasına aldıkları hepsi gözünün önünden geçti.

Burası neresiydi bilmiyordu ama uçak düşmüş olmalıydı. Yavaş yavaş anlıyordu, kendine geleli yarım saati geçmişti. Ama herhangi bir yardım veya müdahale belirtisi görünmüyordu. Belki de ıssız bir

© Deniz Karakurt

yerdi burası, başka bir insan sesi de duymuyordu. Her şey ihtimal dahilindeydi, Uçaktan kimse sağ çıkmamış olabilirdi, kendisi uzak bir yere savrulduğu için bulunamıyor olabilirdi. Bunları düşündükçe yüreği çarpıyor, nabzı artıyordu. Hafiften yağan karın altında gökyüzüne baktı, burada yapayalnız donarak ölecekti belki de. Birkaç kere daha bağırdı ama karşılığında hiçbir ses duymadı arada havlayan köpeğin sesinden başka. Yavaş yavaş umudunu kesiyordu. Kafasını oynatamıyor, gözlerini sağa sola çeviriyor, ileride ağaçlık bir alan görebiliyordu sadece. Sonra birden bir ağlama sesi duydu, kulak kabarttı. Rüzgarın sesinin arasından işitmeye çalıştı. Dikkatle dinledi, kesilip devam eden, susan sonra tekrar başlayan bir bebeğin ağlama sesiydi bu. Kafasını oynatmaya çalıştı ama yine beceremedi. Sesin ne taraftan geldiğini dinledi. Kendisine göre sol tarafta başının biraz arkaya doğru çaprazına düşüyordu. Gözlerini olabildiğince o tarafa doğru çevirmeye çalıştı. Boynunu zorladı, ama olmadı. Fakat gözlerini geriye doğru kaydırdığında karların ortasında tek başına duran bir şey gördü. Dikkatini verdi, evet bu bir bebek olmalıydı. Bağırdı, yardım istedi, kendisini ayağa kaldırmaya çalıştı ama nafile. Başaramıyordu… Bebek artık gittikçe daha fazla ağlıyordu. Şu anda o da sadece kendisi için değil artık bebek için de endişelenip üzülüyordu. İçinden türlü çeşitli küfürler etti kendisine ömrünü kumar yolunda heba etmiş ve nihayet işte sonu burada gelecek gibi görünüyordu, o uçağa bindiğine lanetler okudu. Sonra bebeğin sesi gittikçe artmaya başladı, acıkmış ve üşüyor olmalıydı. Arkadan köpeğin sesinin havlamasını duydu. Büyük bir çaresizlik içinde sessizliğe gömülmüş ne yapacağını bilmeden öylece bekliyordu, bütün umudunu kesti. O uçağa neden binmişti ki? Neden binecekti, sebebi çok basitti; kendisi bir kumarbazdı ve kumar oynamaya gidiyordu. Artık büyük paralarla oynuyordu hem de son 6-7 yıldır. Çok iyi yabancı dil biliyordu; İngilizce, Almanca, Arapça ve Rusça anlayıp konuşabiliyordu. Kendisi bir kumarbazdı. Ben bir kumarbazım diye söylendi içinden kendi kendine. Sonra birden aklına bir şey geldi, evet o bir kumarbazdı, hayatta yapabildiği tek şey kumar oynamaktı. Ve yine yapabildiği şeyi yapacaktı. Burada bu koşullarda kumar oynayacaktı. Düşünmeye başladı, işi buydu… Sözcükleri, sayıları, şekilleri, yüzleri aklında çok iyi tutabiliyordu, çünkü kumar oynarken çok işine yarıyordu bunlar. Düşündü ve mutlulukla yüzü hafifçe gülümsedi. Ya da öyle sandı. Hayatının son kumarını oynayacaktı ama bu kez kendisi için değil. Tüm soluğunu toplayıp zihnen yoğunlaşarak düşündü. Sonra bağırdı: “Gijmot!” Ardından aynı kelimeyi bir daha bağırdı ve dinledi. Bir daha bağırdı, dinledi. Tekrar bağırdı… Kendisi bağırdıkça köpeğin havlaması ona karşılık veriyordu. Israrla ve inatla bağırmaya devam edip dinledi. Her seferinde dinliyordu, bir süre sonra artık köpeğin seslerinin kendisine doğru yaklaşmaya başladığını ayrımsadı. Birkaç dakika sonra başında iri bir köpek gördü. Kendisine sakince bakıyordu. Biraz daha düşündü, bu kısım biraz zor oldu. Tüm gücüyle yoğunlaştıktan sonra aradığı sözcüğü de anımsadı. Sol kolunu kaldırarak bebeğe doğru işaret etti ve “Hronik” dedi. Hatırlıyordu, çantanın sahibi korumasını isterken köpeğe tam olarak böyle söylemişti. Bir daha söyledi aynı şeyi kolunu ileri doğru uzatarak. Köpek bir kendisine bir İlerideki bebeğe doğru baktı. Birkaç adım bebeğe doğru gidip geri döndü, geride yatan sahibinin cesedine baktı. Artık karar verme sırası köpekteydi. Düşündü bir süre, birkaç adım sahibine doğru ilerledi. Ama bunu gören kumarbaz inatla aynı komutu tekrarladı. Hayvan tekrar düşündü, bir biçimde sahibinin öldüğünü anlayabiliyordu. Yeni verilen komutu yerine getirmeyi seçerek bebeğe doğru koşmaya başladı. Yanına vardığında soğuktan tamamen üşümüş olan üzerinde kalın bir giysi bulunan bebek yerde yatıyor ve artık daha yorgun bir biçimde ağlıyordu. Köpek sahibine doğru tekrar baktı ve doğru olanın bu olduğunda kanaat getirdi, bebeği bekleyecekti. Kumarbaz gözünün ucuyla köpeğin yerde yatan bebeğin üzerine doğru yaklaşıp onun üzerine geçerek ezmeyecek biçimde ayaklarıyla hafifçe çöktüğünü gördü ve sıcak tutmaya çalıştığını anladı. Evet kendisi bir

© Deniz Karakurt

kumarbazdı ve yine kumar oynamıştı. Son yıllarda çok paralar kazanıyordu ama hayatında daima beyninin bir köşesinde bir pişmanlık dururdu bastırılmış bir biçimde. Ne kadar büyük bir zevkle oynarsa oynasın, daima gizli bir ur gibi orada bekleyen bir pişmanlık. Ama bu kez o yoktu o tuhaf his. Bir kez daha kumar oynamıştı ama tek bir fark daha vardı; bu kez sonucunu göremeyecekti. Çok iyi biliyordu. Yine de yapabileceği tek şeyi yapmış olmanın huzurunu duyumsuyordu içinde…

***

Bir silah patlaması sesi duyuldu. Yaşlı adam ihtiyaten havaya ateş etmişti. Karları çiğneyerek gelen bir çizme sesi bebeğin başında kesildi. Yerde kanlar içinde yatan ve hırıldayarak kan kaybetmeye devam eden köpek birkaç adım ilerideydi. İki tane boğulmuş kurt daha ötede yatıyordu. Yaşlı adam bebeğin üzerine eğildi, hafiften ağlıyor olduğu için yaşadığını anlaması uzun sürmedi. Bebeği alarak koşar adımlarla ilerideki jipe doğru götürdü ve kapıyı açarak içeriye bıraktı sonra çabucak geri dönüp elindeki tüfeği yerde yatan köpeğin üzerine doğrulttu. Elini tetiğe koydu… Tam basacakken vazgeçip köpeği de boynundan tutup sürükleyerek götürüp jpin arkasına attı, şansını denemeye karar vermişti, bu fırsat verilmeliydi. Sonra geriye doğru dönüp baktı, ileride büyük bir enkaz ve paramparça olup çevreye saçılmış pek çok metal yığını ve eşya görünüyordu. Arabaya bindi, telsizini alıp İsviçre Almancası ile bir şeyler konuştu sonra kontağı çevirdi.

1. Gijmot: Leh dilinde “Grizmot” kelimesinin okunuşu. Gökgürültüsü demektir. Köpeğin adı.
2. Hronik: Gırtlaktan gelen H harfi ile söylenir. Leh dilinde “Chronić!” sözcüğünün okunuşudur. “Koru!” demektir.

© Deniz Karakurt

KARABABA TÜRBESİ

Mergesen köyünden Karabey Tulumcu ile 12/11/2020 tarihinde yapmış olduğum ziyaret sonucunda kendisinden derlemiş olduğum bilgiler son derece değerlidir. Teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca yörede edindiğim diğer bilgiler ışığında vardığım sonuçlar eklenmiştir.

Mezar Turna Dağı'nda bulunmaktadır. Karababa Türbesi, Kazancık köyü ve Elmalı köyü arasındaki oldukça yüksek bir tepenin üzerinde yer almaktadır. Bu tepeye de "Kara Baba Tepesi" adı verilmiştir. Kazancık köyü de dağın yamaçlarında kurulmuştur. Yedi kardeşlerden ikincisi olduğuna inanılmaktadır. Yakınlarındaki bölgede başka ardıç ağacı bulunmamasına karşın Karababa'nın çevresi ardıç ağaçlarıyla doludur. Yörede bu ağaçları bizzat Karababa'nın kendi elleriyle diktiğine, bu nedenle ağaçlardan bir dal bile koparan kişinin başına büyük musibetler ve felaketler geleceğine inanılır. Bir rivayete göre ise savaş esnasında Karababa'nın başı kopar, bunun üzerine başını kolunun altına alarak vuruşmaya devam eder. Savaş bittikten sonra bir kolunda başı olduğu halde diğer eliyle mezarını yapmak için taş toplamaya başlamıştır. Taş toplarken kesik başından damlayan kandamlalarından ardıç ağaçları büyümüştür. Bugün Karababa mezarının üzerinde ardıç ağaçları bulunmaktadır ve bunlar kutsal kabul edilirler. Toplayarak mezarı için yığmış olduğu taşlar da kutsaldır. Başka bir söylentiye göre bir savaşta buradaki ağaçlar devrilmiş ancak savaş bitince bir gecede eski haline dönmüşlerdir. Türbenin güney batısında bulunan bir taş üzerinde at nalına benzer izler yer almaktadır. Rivayete göre; Ahmet Yesevi'nin yedi öğrencisi fetih için buraya gelirler. Bizanslılarla yapılan bir savaşta bunlardan birisi düşman tarafından sıkıştırılınca arkadaşlarından birisini yardıma çağırır. Yardıma gelen arkadaşının şahlanan atı bir tepeden diğerine atlamış ve nal izleri taşın üzerine geçmiş. Yöre halkından edinilen bilgilere göre Kazancık köyünden birisi yaptığı inşaat için taş bulamayınca bu yatırın çevresindeki taşları alıp götürmüş, ancak ertesi sabah kalktığında yapmış olduğu ağılın duvarlarının yerinde olmadığını, sadece çatısında kullanılan ağaç ve tahtaların yerde durduğunu görmüş. Daha sonra gidip baktıklarında taşların tepedeki yatırın çevresindeki eski yerlerine götürülmüş olduğunu anlamışlar. Anlatılan başka bir söylentide, defineciler türbenin etrafındaki kaya parçalarını uçurumdan aşağıya yuvarlarlar. Ertesi sabah geri geldiklerinde kazdıkları çukurun kapanmış olduğunu ve kaya parçalarının da yerlerine dönmüş olduğunu görürler. Şifa bulması için getirilen hasta türbenin yanında bu iş için ayrılmış bir yere yatırılır ve uyanıncaya kadar öylece bırakılır. İnanışa göre hasta, rüyasında Karababa adlı evliyayı görürse şifa bulur. Ayrıca bu mezarın yanından akan suyun da kutlu olduğuna inanılır. Ziyaret için gelen insanlar bu sudan abdest alır ve mümkünse yıkanır. Gelemeyenlere ise bu sudan götürülerek içirilir. Mezarı çevresini örten taşların büyük bir kısmı bazalttır. Asfaltsız, sadece yol bakım araçları ile düzeltilmiş ve dolambaçlı toprak yollardan ulaşılabilmektedir.

Kayıtlara göre çok yakınlarda (karayolu ile 14 km, kuş uçuşu 8 km mesafede) bulunan Elmalı köyünde de yine Karababa'ya ait olduğu söylenen bir türbe daha olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Ancak dağın arka tarafında kalan Elmalı köyündeki bahsi geçen bu yer, aslında çok büyük olasılıkla yanlış anlama sonucu başka bir yatıra ait farklı bir mezar sanılmıştır. Oysa ki, iki köy dağın farklı yönlerinde kaldığı ve etrafından karayolu ile dolaşıldığında belirli bir mesafe katedildiği için gerçekte yöre halkı tarafından aynı yerden bahsedildiği anlaşılamamıştır.

© Deniz Karakurt

Şarkışla'da "Karababa" adını taşıyan diğer dağ ve tepelerle karıştırılmamalıdır. Benzer efsanelerin anlatıldığı en yakın bölge Beyyurdu köyünün 4 km batısında ve Sivrialan köyünün 7 km güneybatısında kalan "Karaba Dağı" ve bu dağın uzantısı üzerinde Sivrialan'a 9 km uzaklıkta batı tarafındaki "Karababa Tepesi" olarak tespit edilmiştir.

© Deniz Karakurt

BİR MAHALLE KAVGASI VE DELİKANLILIK ANLAYIŞI

Sivas'ta Kadı Burhaneddin türbesinin içinde bulunduğu park alanı eğimli bir araziden oluşmaktadır. Ortaokul yıllarımda, birgün türbenin hemen yanında biraz aşağısındaki boş alanda top oynuyorduk. Dayımın benim yaşlarımda olan küçük oğlu da bizde kalıyordu tatil olduğu için birkaç günlüğüne gelmişti. Benim futboldan pek anladığım söylenemez ama işte arada sırada adama ihtiyaç olunca ve maçlar çok iddialı değilse katıldığım olurdu.

Yukarıdan parkın içinden geçen kaldırımın olduğu yerden gelen bir bağırtı üzerine kafamızı o tarafa çevirdik. Apartmanımızdaki büyüklerden birisi ortaokul son veya lise başlangıcı çağlarındaki bir çocuğa bağırıyordu, parktaki kızları rahatsız ettiği gerekçesiyle. Çok kısa bir süre içerisinde kendisine terslenen çocuğu tartakladığını gördük. Bunun üzerine çocuk giderken dönüp bağırdı, "Burada bekleyin hepinize gününüzü göstereceğim" diye. Sonra bize doğru döndü "Siz ne bakıyorsunuz lan?" dedi. "Siz de bekleyin, birazdan görürsünüz." Parktan çıkıp yukarıya Altuntabak Mahallesi'ne doğru giderken biz oyunumuza geri döndük.

Üç beş dakika oynadıktan sonra, yanımdan yuvarlanan topu ayağımla durdurup elime aldım. Herkes ne oluyor diye bana bakarken "Az önceki çocuk adam toplamaya gitti" dedim. Aramızda orada yaşça en büyük olan Fahri bana baktı, ne dediğimi anlamıştı, kısa bir süre düşündükten sonra "Doğru söylüyorsun birazdan yanında kim bilir kaç adamla gelecek, hemen gidelim buradan" dedi. Olayın ciddiyetini bir anda daha yeni anlayıvermiştik. "Boş ver oynayalım biz, ne olacak ki. Hem bizle ne alakası var" diyenlere kızarak susturdu Fahri. "Haydi evlerimize gidelim bir an önce, çabuk olun" dedi. Bir anda telaşa kapıldık ve koşarak parkın dışına yöneldik. Geride kalan topu fark ettiğimizde içimizden birisi hızla geri dönerek topu aldı ve tekrar bize katıldı.

Apartmanın önüne vardığımızda arkadaşlarımızdan birisi "Bu yaptığımız delikanlılığa sığar mı? Bildiğin kaçıyoruz" dedi. Fahri, "Birazdan döndüklerinde kaç kişiyle geleceklerini bilmiyoruz, kafamızı kırdıklarında görürsün delikanlılığı" diye cevapladı. "Sana o zaman kimse aferin delikanlı adammış demez; ne kafanı kıranlar ne anan baban ne de başkaları. Deseler deseler kırık kafa derler" diyerek tamamladı sözünü. Apartmanın kapısından içeriye girdiğimizde Altuntabak yönündeki yokuştan aşağıya doğru en az 12-13 kişinin indiğini gördük. Birinin kafasında kovboy şapkası vardı, elinde zincir taşıyordu. Kiminin elinde değnek, kiminde demir çubuk, kiminde bıçak vardı. Amerikan filmlerinden fırlamış bir sokak çetesine benziyorlardı ve hepsi de bizden yaşça oldukça büyüktü. Bir dakika kadar mahalleye dalan bu gruba baktıktan sonra hepimiz evlerimize dağıldık. 5 dakika geçti geçmedi kapımız çalındı, yıllar önce Almanya'dan gelmiş olan üst komşumuzun oğlu Serkan abi anneme telaşla "teyze teyze..." dedi geri kalan söylediklerinden hiç kimse hiçbir şey anlamadı. Ama mevzu belliydi. Birkaç dakika sonra başka bir komşumuz gelerek, parkın oradaki bakkal Asım Amca'nın kendisine telefonu açtığını ve "çocukları dışarı salmayın" dediğini bize söyledikten sonra "diğer komşulara da söyleyeceğim" diyerek gitti. Toplanan bu çete 3-4 gün boyunca mahallemizin içinde zaman zaman dolanıp geri döndüler. Polis niye aranmadı o zamanlar bilmiyorum belki iş büyümesin diye büyüklerimiz hiçbirimizi dışarı salmayarak çözümü bulmuştu.

© Deniz Karakurt

Sivas'ta geçmişte adı kavgacıya veya belalıya çıkmış mahalleler bulunurdu. Elbetteki oralarda yaşayan herkes için genellemek doğru bir şey olmasa da işte adı çıkmıştır bir kere bu yerlerin. Buralara destursuz girmek veya onlarla kavga çıkarmak delikanlılık değil olsa olsa noksan akıllılık olurdu.

© Deniz Karakurt

İFTİRA NEDİR?

Hukuk, sosyoloji, mantık ve tarihsel birikim çerçevesinde değerlendirilerek aşağıdaki bilgiler, 5-6 tane kaynak esas alınarak bir araya getirilmiştir.

İftira: Bir kişi hakkında yapmadığı bir şeyi yapmış gibi anlatmak veya başkasına bu yönde şahitlik yapmaktır. Bir kimseye asılsız olarak suç, günah yahut kusur sayılan bir söz veya davranışa dair isnadı üzerine atmaktır. Gerçekte kişide olmayan bir veya daha fazla olumsuz özelliğin, bazı kötü niteliklerin onda bulunduğunu öne sürmek de iftiradır.

1. İftiraya konu olan hususun kötü birşey olması gerekir ama kötü olmayan bir şeyi üzerine atmak da insanın ağzını (veya kalemini) yalana alıştırması bakımından tehlikelidir. Azınlıkta olan bazı kaynaklara göre isnat edilen olayın kötü birşey olması ille de gerekmez, yapmadığı bir şey söyleniyorsa yine iftiradır. Örneğin falanca kişi bir deve kesti etini fukaraya dağıttı demek, emin değilseniz, gözünüzle görmediyseniz, hele de bundan o kişinin kendisinin bile haberi yoksa yine de iftiradır.

2. Bir kişi 99 kere hem de aynı suçu işlemişse bile 100. kere onun yaptığından emin değilseniz kesin yaptı diyemezsiniz. Aksi takdirde o yüzüncü olayın vebali üzerinize kalır. İftiranın kabul edilebilir bahanesi ve gerekçesi yoktur.

3. Sizin sevmediğiniz, hoşlanmadığınız, sizinle aynı milletten veya aynı dinden olmayan ve hatta düşmanınız olan ya da düşman olduğunu düşündüğünüz yaşayan veya ölmüş kimseler ya da topluluklar hakkında yapmadığı bir şeyi söylemek yine iftiradır.

4. Yaşayan kişilere olduğu kadar ölmüş insanlara dair yalan söylemek de yine iftiradır. Hatta ölmüş kişinin kendisini savunma hakkı olmadığı için daha büyük bir vebali bulunduğunu öne süren kaynaklar vardır.

5. "Başkasından duydum, ben duyduğumu aktardım" demek vebali ortadan kaldırmaz, yine iftira sayılır. Bilmediğiniz şeyi doğrulamadan, güvenilir şahitlerle kanıtlamadan başkalarına anlatmak yine iftiradır.

6. Olup olmadığı bilinmeyen, hatta kesin emin olunmayan bir konuda kesin olmuş gibi konuşmak kuvvetli iftira şüphesi içerir. Kötü niyet (su-i niyet) olduğuna dair yorumlanır, çünkü durduk yere gerçekliği bilinmeyen bir şeyi olmuş gibi anlatmanın ve yaymanın bir mantığı yoktur, olsa olsa bir amacı bulunur. Bazı kaynaklara göre "yalan olduğu şüphesi" içermesi iftira sayılması için yeterlidir; gözle görülmemiş, ya da güvenilir şahitlerle doğrulama gereği bile duyulmamış her husus iftiradır.

7. İftira masum bir mevzu değildir, İyi niyet olduğu öne sürülemez. İyi niyetle yapıldığı öne sürülen iftiralar kötü ve beklenmedik sonuçlara yol açabilir. Örneğin şakayla bile olsa asılsız bir bilgi vermek

© Deniz Karakurt

kendi cemaati arasında itibarının düşmesine ve ticaretinin durmasına neden olabilir. O sonuçların kişinin aklına gelmemiş olması, hesaba katmamış olması iftira eden kişiyi kurtarmaz.

8. Beklenen veya beklenmedik bir sonucu olmasa, hiç kimse zarar görmese bile iftira yine de büyük bir kabahat sayılır, sonuçtan bağımsız biçimde mefhum (kavramsal) olarak yanlış bulunan bir konudur.

9. Kişiler hakkındaki zan, iftirayı aklamaz. Falanca kişi bence zalimdir, hakkında birkaç yalan söylesek ne olur ki denilemez. Hatta "galiba bu anlatılanlar doğru gibi gözüküyor" gibi gerekçelerle aktarılamaz. Anlatılan şeyin hoşunuza gidiyor olması onun doğru olduğu anlamına gelmez.

10. Ağzından duymadığı bir şeyi kendi duymuş gibi anlatmak, duyduğunu söyleyenlerin rivayetini ise şahitlerle doğrulamadan aktarmak da iftiradır. Özellikle suçlama veya olumsuz intiba içeren hususlarda "ben duydum" diyenlere karşı çok temkinli olmak ve aktarılan bu sözü yaymamak gerekir.

11. Asılsız olması ihtimali bulunan (doğrulanmamış) bilgileri, söylentileri doğruymuş gibi göstermek ve hatta bunlara "araştırmadan inanmak" bile tehlikelidir.

© Deniz Karakurt

MUT SÖZCÜĞÜ KAPI GİBİ TÜRKÇEDİR

Mutlu kelimesindeki -lu eki tamam, Türkçe bağlılık ve bulundurma bildiriyor da, kökteki "Mut" nedir? diye yanıtlanamayan bir soru var. Hele de Türkçe kelimeler "M" ile başlamaz diye dilimizin dışına itilmeye çalışılmış. O kadar ki İngilizce "Mood" (ruh hali) ile ilişkilendiren olmuş, başka yanıt bulamayanlar da en mantıklı çözüm bu sanmışlar.

Benim yaptığım izahat ise şöyledir ve ilktir. Daha önce bu bağlantıları kuran olmamıştır.

Türkçe'de zaman zaman görüldüğü üzere baştaki sesli harfin düşmesini dikkate almak, sonuca daha mantıklı bir biçimde ulaşmayı sağlayacaktır. Bu çerçevede ele alındığında Umut > Mut dönüşümündeki umutlu (beklentisi yüksek olan) manasında anlam kayması ile ortaya çıktığı söylenebilir. Ural-Altay dilbirliğinde "Amu" kökü ise yine huzur ve rahatlık, sakinlik, teselli bildirir. Buradan türeyen olası bir "Amut" (rahatlık, memnuniyet) kelimesinden "A" harfinin düşmesi ise yine diğer bir ihtimaldir. Bu bağlamda Mut ve Mun kavramları tezat oluşturur.

İngilizce'de ortaya çıkan "Mood" sözcüğünün ise Türklere komşu eski Hint kavimlerindeki kullanılış biçimi, o dönemki anlamı ve Türkçe'ye geçişindeki dönüşüme dair bilgi yoktur. Dolayısıyla tutarlı gibi görünen bu açıklama oldukça zorlamadır.

Aktarma Sözlüğü - Deniz Karakurt, Sayfa: 668, Dipnot: 3666

© Deniz Karakurt

HATAY ADININ KÖKENİ

Hatay'ın adının Hat ve Ay sözcüklerinin bileşiminden oluştuğu iddiası bana pek makul görünmüyor. Sosyal medyada yaygınlaşan bir paylaşıma göre Mustafa Kemal Atatürk bu iki sözcüğü birleştirerek şehre adını vermiştir deniliyor.

Değişik yerlerde paylaşılan bu yanlış olduğunu düşündüğüm bilgiyi düzeltmek için çok uğraştım, uğraşmaya da devam ediyorum. Hatay'ın adını Atatürk'ün verdiği kesin doğrudur. Ama Hat ve Ay bileşimi tamamen tesadüfidir. Tarihte Katay/Kıtay/Hıtay adlı bir Türk kavmi vardır Asya'da. Kelime bileşik değildir. Ne Arapça Hat ne de Türkçe Ay sözcükleri ile hiçbir ilgisi yoktur. Atatürk bu Türk boyunun adını vermiştir. Ayrıca konuyla ilgili olarak divan şiirinde sıklıkla bahsi geçen Hıta, Hıtay, Hıtai olarak anılan ülke adını da dikkate almak gerekir. Şah İsmail tarafından kullanılan Hatai/Hatayi mahlasının kökeni de bazı kaynaklarda Hıtay kavminin sanatlarına olan hayranlığı ile ilişkilendirilmektedir.

Kıtay kavmi ile ilgili iddiayı destekleyen şöyle bir görüş mevcut: Asyadaki Karahıtaylar devleti bu kavmin soyundan gelmektedir. Hatay'ın Türkiye'ye katılması sürecinde bölge halkının eski dönemlerden beri Türk olduğunu ispat amacıyla şehrin Antakya olan ismi değiştirilerek Kıtayların soyundan oldukları öne sürülmüştür. Karahıtay devleti dağılınca bazı topluluklar Anadolu ve yakınlarına gelmişler denilir. Ayrıca aslında değiştirilen şehrin adı değildir. Devletin adı Hatay yapılmıştır. Türkiye ye katıldıktan sonra bu nedenle şehrin adı ile şehir merkezinin adı farklılaşmıştır. (Atatürk benzer bir yaklaşımla Anadolu'da yaşamış olan Hititlerin ve onlardan önce aynı topraklarda yerleşmiş olan Hattilerin aslında Türk kökenli olduklarını öne sürerek bu yönde çalışmalar yaptırmıştır. Hatta kulağa daha Türkçe geldiği için ülkemizde Eti'ler tabiri tercih edilmiştir uzun bir süre.)

Hatay Valiliğinin resmi açıklamasında yine Atatürk'ün bu ismi verdiği kabul edilmekte ancak kökenine dair çok farklı bir görüş öne sürülmektedir. (Alıntı: "Hattena Krallığı adını aldıkları bilinmekte, Hatay adının da buradan geldiği sanılmaktadır. Yöreye bu adı 1936'da Atatürk vermiştir.")

© Deniz Karakurt

EMEK SİNEMASI VE FİLM ŞERİTLERİ

Sivas'ta mahallemizin alt yanında eski, kullanılmayan Emek Sineması bulunuyordu. Bozarmış, grimsi kahverengi boyalı binanın alt katı salonmuş, oldukça yüksekte kalan üst katında ise makina odası bulunuyormuş, öyle derlerdi. Eskiden insanların doldurduğu bu mekan terkedilmişti daha sonraları düğün salonu olarak kullanıldığını hatırlarım. Sinema filmleri büyülü bir alemin düşsel anlatılarıydı, hareketli suretlerin materyal alemin malzemelerine hapsedilmiş biçimleriydiler, sinema salonları ise farklı boyutların kesişim alanlarıydı. Ancak emek sineması ise uygarlığın sınırında duran daha esrarengiz bir yerdi. Başka sinemalarda film izledikten sonra bile o binaya dair bu algı yok olmadı. Çünkü içine hiç girmemiş olsak da orası sıradan bir sinema salonu değildi. Binanın arka tarafında üçüncü kat pencerelerinden birine yakın bir duvarda açılmış bir delikten içeriye girilebildiğini duyardık. O köhnemiş binada hiç görmediğimiz o tozlu odaya girerek yıllardır çalışmayan makinaya bir film şeridini takıp duvardaki perdeye çağların ötesinden gelen ve çağlar ötesine taşınacak olan renkli görüntüleri yansıtmak ve canlanan gölgeleri izlemek gizemli bir hayaldi. Kimse tırmanmaya da içerisinin karanlığına girmeye de cesaret edemese de başka sokaklardan gelen bazı gençlerin bunu başardığına dair efsaneler yayılmıştı bir kere. Bu karanlık makina odasının film şeritleriyle dolu olduğu söyleniyordu. Işığa tutunca film karelerine hapsedilmiş resimler görülebiliyormuş. Yüzlerceyi aşan yerli ve yabancı hem de olağan olmayan türden filmlere ait görüntülerin bulunduğu ise kulaktan kulağa dolaşan başka bir söylentiydi. Gizliden gizliye fısıldanırdı gençler arasında.

Sinema salonları hafızalara Sivas'ın geçmişiyle beraber gömüldüler. Duvarlara düşler çizen sobaları ile o günler zamanın içinde bir gölgeye, kızıl sarı ışık oyununa dönüşürken, hatıralar da şehrin kışın donan suları gibi donup kaldılar öylece.

© Deniz Karakurt

ALAMANYA ALAMANYA, BENİM GİBİSİNİ BULAMAN YA...

İlk hatırladığım şey gri bir gökyüzüdür. Almanya'nın soğuk ve bulanık havası… Bahsettiğim görüntünün hangi yıla ve hangi güne denk geldiğini de bilemiyorum doğal olarak. Kaç yaşındaydım o esnada? Anımsayamıyorum elbetteki. Herhalde o kasvetli gökyüzü görüntüsü, hayatımın ayrılmaz bir parçası haline gelen sıkıntılı bekleyişin tesadüfi bir simgesidir veya belki de doğrudan nedenidir.

Ve tüm yaşantıma damgasını vurmuştur.

Hiç düşündünüz mü; bu Dünya'ya dair ilk ne hatırlıyorsunuz? Bu varlık aleminin sizde bıraktığı ilk iz nedir?

Birkaç katlı bir binanın ikinci katındaydı evimiz. Alman ve Türk komşularımız vardı. Çevre apartmanlarda ise Arap, Yugoslav ve Polonların ikamet ettiklerini anımsıyorum belli belirsiz. Gelecek çağlarda gidilen bir gezegende kurulan yeni bir koloni gibi herkes kendi dünyasını da beraberinde getiriyordu buraya. Hepsi de kendi kültürüne ait nesneler, yiyecekler, içecekler ve dilleriyle birlikte gelmişlerdi.

Plaklarda, teyplerde ve kulaklarda Kayseri'li ozan Metin Türköz'ün sesi...

Alamanya Alamanya, Benim gibi işçi bulaman ya...

Bense kendisini farketmeyen bu insanların üzerinde gezinen göğün gri gözlerine bakardım.

Kısa dalgada Varşova Radyosu...

Teknolojinin, makinalaşmanın, ulaşım olanaklarının, hızın merkezi olan bu ülkeye gelen herkesin gerekçesi aynıydı; karnını doyurmak ve yapabiliyorsa biriktirmek. Daha iyi bir yaşam düzeyine ulaşmak… Bir gün memleketine geri döndüğünde bir zamanlar mümkün olmayan şeylere sahip olmak. Bunun dışındaki herşey farklıydı; dilleri, giyimleri, görünüşleri, yiyecekleri, alışkanlıkları… Aynı ülkeden gelenlerin bile yöresel ve kişisel birçok farklılıkları bulunuyordu. Daha sonra yavaş yavaş, farketmeden uyum ve benzeşim başlıyordu. Bu da önce giysiler üzerinden gerçekleşiyordu. Bir gün insanlar uzak gezegenlerdeki yerleşim birimlerine göçecek olurlarsa gerekçe yine aynı olacaktır. Fakat yine de yanlarında götürecekleri bir nesnenin içinde kültürel değerlerini de, anlam birikimlerini de taşıyacaklardır. Ruhlar da insanlarla birlikte göçecektir.

Metin Türköz'ün yüzünü çok uzun yıllar sonra, artık o gri gökyüzünden çok uzakta iken bir televizyon programında gördüm. Kendi sesinden dinledim öyküsünü... Elinde bağlaması ile gitmiş işçi olarak, çalıp söylediği türkünün bir anda nasıl bu kadar tutulduğuna kendisi de şaşırmış.

© Deniz Karakurt

KADIBURHANEDDİN TÜRBESİ

Çocukluğumuzda etrafında oynadığımız türbe, her ne kadar yakın dönemlerde yapılmış olsa da eski bir mimariye uygun görünümüyle ve orada öylece yalnız duruşuyla simgesel bir önem taşır adını verdiği mahalle için. Düşünüyorum da o yapı olmadan çevredeki sokaklar yönsüz kalırdı galiba. Evimizden hemen 40 – 50 adım ilerideki çukurluk bir alanda bulunan türbeye yaklaştığınızda süregiden manevi iklim gerçekten hissedilirdi.

Konu hakkında yeterli bilgiye sahip birisi olarak aksi yönde örnekleri pek çok defa Sivas merkezde, ilçelerinin ve köylerinin çoğunda görmüş olsam da Kadı Burhaneddin'in türbesine hiç çalama yapıldığına (çaput ve bez bağlandığına), adak adandığına rastlamadım. Kimsenin hıçkırarak ağladığına, medet dilediğine, taşkın davranışlar sergilediğine tanık olmadım. Yanlış hatırlamıyorsam galiba mezar taşına küçük cam parçacıkları tutturulmaya çalışılırdı. Onu da genelde çocuklar yapardı. Çok nadiren de geçenlerin selam verdiğini hatırlarım.

Çevresi açık mezarın altındaki geniş taş zemin ve dört sütunun üzerinde duran kubbenin görkemli görünümü, yeşillik alanın içerisinde huzur verici bir dinginliğe sahiptir. Kadı Burhaneddin de yalnız bir kişilik olarak gelmiştir bana hep. Esrarengiz, vakur, kabullenmiş, sakin, açık görüşlü, anlayış sahibi, kainatı doğru algılayan bir bilge ve şair. Türbenin hemen yanıbaşındaki Kadıburhaneddin İlköğretim okulunda okuduk tüm arkadaşlarımızla birlikte. Çukurluk alanın diğer tarafında ise tatlısu çeşmesi bulunuyordu. Önünden inen ve kışın kızak kaydığımız yokuşluk yolun diğer tarafında Asım Amca'nın Kader Bakkaliyesi bizlere mutluluk satardı. Gazoz, pişmaniye, leblebi tozu, ekmek… Az yukarıda Muhtarlık Kulübesi yer alıyordu yağlıboya gri rengiyle.

Günümüzde de pek değişen bir şey yok arasıra geçerken gördüğüm kadarıyla. Oradan geçen mahalleliler ve yolu düşen yabancılar durup ruhuna fatiha okurlar, dua ederler. Hemen yanıbaşındaki çocuk parkında çocuklar kaydırak kayar, salıncak sallanır, çimenlikte top oynarlar. Umarım bundan sonra da daima böyle olur. Kıyamete kadar şairin etrafında çocuk sesleri, kuş cıvıltıları, su şırıltısı, huzur ve dinginlik eksik olmaz.

© Deniz Karakurt

BİR ANI - BAHÇEYE SU GETİRME

Ortaokula gidiyordum, ama kaçıncı sınıftı hatırlamıyorum. Yazın en sıcak zamanı. Köydeyim, bahçe sulanacak ama harkta su yok. Gidilip getirilecek... Ama taa nereden. Suyu kendi tarlasına bostanına devirmiş herkes köyün dışında. Uzak yerler. Beton kanallar yok o zamanlar. Birileri getirir suyu bizde bağlarız evin önündeki bahçeye diye bekliyoruz. Cemil abi geldi Sivas'tan. Ertesi gün eline aldı küreği, kendisi bahçelerini sulamaya karar vermiş. "Abi getirince bizde sulasak olur mu?" diye sordum. "Sen de gel beraber getirelim suyu" dedi. Gittim dedeme sordum, iyi günündeymiş ki "Git" dedi. Aldım küreği ben de. Düştüm Cemil abinin yanına. Attık kürekleri omza. Çıktık yola. Başladık yürümeye... Harkı takip ediyoruz, suyu görmemiz gerek. Yürümeye devam ettik. Ama suyun sızıntısı bile yok. Arada konuşuyoruz, Cemil abi bana birşeyler soruyor ben de cevap veriyorum. Ama sonra çoğunlukla susup, konuşmadan yürüyoruz. Hava sıcak. Bahçelerden, bostanlardan, tarlalardan, kavaklıklardan geçiyoruz. Yol kenarında yürüyoruz. Nasılsa bir Allah'ı kulu yok. Bazen köpeklere rastlıyoruz. Kuş sesleri. Kavakların rüzgarda hışırdayan sesleri. Sıcak... Belki bir saatten fazla yürüdük. Bence iki saate yaklaştı. Bir ara sordum, neredeyiz diye. (Şimdi belki abartılı gelecek ama) "Alaman'a yaklaştık" dedi (bir köyün adıdır). Az bir süre sonrada harkta suyu gördük. Suyu bağlaya bağlaya, devrilen yerleri tutarak köye döndük. Bazen suyun kesildiğini anladık, kısa mesafelerle geri gidip, arkamızdan suyu tarlasına devirenlerden geri aldık. O su bahçelere ulaştığında hissedilen duygu çok farklıdır. Kuru topraktan sesler gelir. Bacaklarımız çamur içinde, ayaklarımız çıplak sulamayı bitirdiğimizde ikindi vaktini geçmişti.

(1 Haziran 2020 - Rahmetli Cemil Karakurt'un sosyal medya sayfasında ölümünden yaklaşık 2 yıl sonra paylaştığım anı yazısı. Allah kendisine rahmet eylesin...)

© Deniz Karakurt

KİTLESEL BİLİNÇ

Örneklerle anlatılacak olursa...

1. Ticaret ve tacirlik mesleği 5bin yıldır var olduğu halde Tüccarların oluşturduğu Burjuva Sınıfı 1600'lü yıllarda ortaya çıkmıştır. Çünkü sınıf bilincine o tarihte ulaşmışlardır.

2. Bedensel çalışma ve işçilik mesleği belki 10bin yıldır var olduğu halde İşçi Sınıfı (Proleterya) 1900'lü yılların başında ortaya çıkmıştır. Sebep aynıdır, sınıf bilincine o tarihte ulaşmışlardır.

3. Bazı kavimler tarihsel süreçler içinde millet olma bilincine ulaşmışlardır. Bu duruma çok yakın tarihlerde bile rastlanmaktadır, Örneğin Amerika Birleşik Devletleri içerisindeki nüfusu günümüzde 400 bine ulaşan kızılderili Navajo Kabilesi bir millet olduklarının bilincine 1923'te vardıklarını sembolik olarak kabul etmektedirler. O tarihte kabile konseylerini oluşturmuşlardır ve kendilerini Navajo Nation (Navaho Ulusu) olarak tanımlamaya başlamışlardır. Oysaki bu kabile binlerce yıldır orada yaşamaktadır.

4. Diaspora olmak için de başka bir ülkede yaşayan aynı uyruktan büyük bir göçmen kitlesinin var olması yeterli değildir. Bunun bilincine varmaları gerekmektedir.

Kitlesel bilinç bir örnekle şu şekilde açıklanabilir. Modern arabaların ortalama 300.000 tane yedek parçası vardır. Bunları bir yere yığmanız onu araba yapmaz. Birleştirmeniz gerekir. Rastgele birleştirmek de yeterli değildir. Mantıklı ve önceden tanımlanmış ilişkiler çerçevesinde birleştirilmelidir.

© Deniz Karakurt

UĞUNMAK VE BİLMİŞLENMEK

Sivas Yöresinden İki Kelime

1. Uğunmak
Sivas yöresinde kullanılmaya devam etse de pek çok yerde unutulmaya yüz tutan bir sözcük. Gülmekten kırılmak, gülerken sesi soluğu kesilmek. Veya acıdan kıvranmak, sesi kesilip kendinden geçerek ağlamak. Ayrıca sadece bu anlamlara da gelmez. Bir şeyin kesintisiz olarak hipnotik bir etki uyandıracak biçimde aralıksız sürmesi de yine "uğunmak" fiili ile anlatılır. Topaç çeviren çocuklar "uğundu" derler uzun süre döndüğünde. Uzun hava türkü söyleyen biri uzun havayı kesintisiz olarak çok uzattığında yine böyle denir.

2. Bilmişlenmek
Sadece Sivas yöresinde değil, tüm Türkiye'de bilindiğini sanarak notlarım arasında üzerinden atladığım ama sonradan şaşkınlık içinde TDK Derleme Sözlüğü veri-tabanında bile yer almadığını, internet aramalarında hiçbir sonuç çıkmadığını tespit ederek yazmış olduğum Aktarma Sözlüğü'ne eklediğim bir kelime. En yakın anlamı ile "Ukalalık Etmek" olarak açıkladım.

© Deniz Karakurt

TÜRKÇE ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

1. Muvaza mı, Muvaaza mı, Muvazaa mı yoksa Muvaazaa mı? Yüzlerce yıldır dilimizde ve Türk hukuk terminolojisi içinde yer alan bu kelimeyi ilk duyduğu anda, hatta yıllardır billdiği halde doğru yazabilecek üniversite mezunu kaç kişi vardır? Buna karşın ilk kez bu sözlükte "Muvazaa" karşılığı olarak önerilen ve daha önce Türkçe sözlüklerde yer almayan "Eldeşme" sözcüğünü daha ilk seferde duyar duymaz sadece ilkokul düzeyindeki yazım bilgisi ile yanlış yazabilecek insan bulabilir miyiz acaba?

2. Türkçe "Söyleyiş" kelimesini ilk kez duymuş olsak dahi nasıl yazacağımızı derhal anlarız. Çünkü bizim anadilimize aittir. Ancak bu eserin içinde defalarca kullanılmış olan "Telaffuz" sözcüğünü yoksa "Telafuz" olarak mı, yada "Telâfuz" olarak mı yazmalıydık? Aslında pek çok kişi tarafından öyle yazıldığı halde sonuncu seçeneği (Telâfuz) elesek bile ilk ikisi arasında hangisinin doğru olduğuna bile henüz karar verebilmiş değiliz. Resmi kurumlar bu konuda kesin kararını vermiş olsalar da halk tarafından ne derece anlaşılmış ve doğru kullanılmaya başlanmıştır? Yani resmi olarak karara bağlanmış olması kesinlikle yeterli bir çözüm değildir. Üstelik o resmi görüşler de sıklıkla değişebilmektedir. Bunların hepsi birer sorundur.

3. Çözüm, Türkçe'nin olanaklarını doğru kullanarak kulağa ve söyleyişe uygun kelimeleri dile yerleştirmektir. "Kur'a mı, yoksa Kura mı, Kurr'a mı ya da Kurra mı?" diye düşünmek yerine "Çekiliş" denildi mi sorun kalmaz ortada. "Çekiliş" kelimesini düzgün yazıp söyleyemeyecek kimse herhalde yok gibidir.

4. Neredeyse Türkçe zannedilecek kadar Türkçeleşmiş olan Farsça kökenli "Rastlamak" fiili bile "Raslamak" olarak yazılıp söylenmektedir pek çok insan tarafından ("t" harfine dikkat edilmeli). Örnekler sınırsız olarak artırılabilir ve yabancı dillerden alınan kelimelerde bu sorunlar her zaman mevcuttur.

Aktarma Sözlüğü, Giriş kısmından alıntılar - Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

SONRADAN GÖRMELER

Sosyal bilimler içerisinde genel kabul gören bir kurala göre toplumsal sınıfların çıkarları birbiri ile çatışır. Örneğin patron daha az ücret verip daha çok çalıştırmak isterken işçi daha az çalışıp daha çok ücret almak isteyecektir. Tarihsel süreç içerisinde sınıf bilinci kazanarak yeni ortaya çıkan bir toplumsal sınıf da kendisinden önce var olan eski toplumsal sınıflarla çatışacaktır. Örneğin 1900'lü yılların başında ortaya çıkan İşçi Sınıfı kendisinden önce ortaya çıkmış olan Burjuva Sınıfı ile çatışmıştır. Tıpkı evdeki daha büyük çocukların daha küçük olanlarla, sonradan doğan kardeşlerle çatışması gibi ya da ebeveynler ile ergenlik çağındaki evlatlarının birbirlerine ters düşmesinde belirgin bir biçimde ortaya çıkan kuşak çatışmalarında olduğu gibi. Çünkü bunların beklentileri birbirlerinden çok farklı olacaktır.

1600'lü yıllardan itibaren başlayan büyük dönüşümle birlikte Avrupa'da ticaretle zengin olan ve toprağa dayalı güç anlayışını reddeden Burjuva Sınıfı ortaya çıkmıştır. Gücünü sahip olduğu toprakların büyüklüğünden ve onların üzerindeki hayvan sürüleri ile kitlesel üretim yapan kölelerin çokluğundan alan daha eski ve daha köklü olan Soylu Sınıf, ticaretle zengin olan bu yeni toplumsal sınıfı küçümsemiş ve ülke yönetiminde söz sahibi olmak istediklerinde onları "baldırı çıplaklar", "sonradan görmeler", "ayak takımı" şeklindeki tanımlamalarla aşağılamıştır. "Siz ne anlarsınız sanattan, siyasetten, edebiyattan, müzikten, bilimden?..." Burjuva sınıfı ise oturup duygu sömürüsü yapmak veya parayı kazandık ya gerisinin ne önemi var diye üste çıkmak yerine bize çok garip gelebilecek bir tepki vermiştir. Kendisini geliştirmiş, sanat, siyaset, müzik, edebiyat, bilim, tarih, felsefe öğrenmiştir. Avrupa zenginlerinin bugün de dünyanın geri kalanındaki servet sahiplerinden en önemli farkı budur. Avrupa'daki Burjuvazi kendini geliştirmiştir. Çünkü sadece zengin olmak için değil, kendilerini kabul ettirmek için de mücadele vermişlerdir.

© Deniz Karakurt

YOOO MU? NOOO MU?

Türkçe “Yo!” denildi mi karşısındakini tuhaf bir aşağılama ile “ne kadar kaba konuşuyor” diye suçlayanlar aynı derecede eski, aynı düzeyde basit ve ilkel olan İngilizce “No!” kelimesini her yerde seslendirmeyi marifet zannedebilmektedirler. (No! sözcüğü modern çağlarda ortaya çıkmamış olup, belki de İngilizce’nin en eski kelimelerinden birisidir ve taş devrindeki insanın çıkardığı basit bir sesten kaynaklanır, tıpkı Türkçe Yo! sesinde olduğu gibi.) Şöyle de anlaşılabilir bu durum, İngilizler kendi dillerinde aslında "Yoo" demektedirler.

Yo! yerine No! diyerek mi kibar olunmaktadır? Yoksa bu sözcük modernitenin vazgeçilmez belirleyicisi mi olmuştur? Bunlar değil midir asıl gülünç olan? (Ya da acınası olan…)

Yabancı, mesela İngilizce kelimelerin pervasızca, hem de bir İngilizin ve Amerikan vatandaşının asla anlayamayacağı kadar yanlış söyleyişlerle alınıp çekinilmeden kullanılması; ama buna karşın ister derleme, ister türetme, isterse eski eserlerdeki kavramların yeniden canlandırılması yoluyla olsun Türkçeleştirme girişimlerine her tür aşağılama ve düşmanca saldırılarla yaklaşılması anlaşılabilir bir şey değildir ya da tamamen art niyetlidir. Latince kökenli “matik” kavramını bir tür son-ek olarak her kelimenin ardına eklemek kulağa hiç yabancı gelmezken, Türkçe -geç/-gaç ekini kullanmak mı alaya alınacaktır? Fakat tüm bunlara ve olumsuz ön yargılara karşın dilimize sahip çıkma zorunluluğumuzu unutmamamız gerekir.

Aktarma Sözlüğü, Giriş kısmından alıntılar - Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

KENEVİRLER VE BİR BEDDUA

Yine her zamanki gibi yaz tatilimi köyde geçirdiğim çocukluk yıllarım. Evin önündeki bahçede toprakla oynuyorum. Kafamı kaldırdığımda alacanın (bahçe kapısı) oradan içeriye 3-4 tane askerin girdiğini gördüm. Jandarmalar bizim için ahaliden sayılırdı, köyün üst başındaki (günümüzde kapatılmış) olan karakolun önünden geçerken ya da köyün içinde sık sık görürdük askerleri. Ancak böyle bir takım halinde evimize gelmeleri hiç karşılaşmadığımız bir durumdu. Önemli bir şey olmalıydı. İçeriye bağırdım: "Neneeeeee!" Bir iki kere daha seslendim. Babaannem dışarı çıktı. Karşısında askerleri görünce şaşırdı. "Hoşgeldiniz, ne var ki?" dedi. Komutan zaten bahçeye göz gezdiriyordu. Bize sormaya gerek kalmadan aradığı şeyi görmüş olacak ki, yanındaki askerlere eliyle köşedeki bir maşala keneviri işaret etti. Çok fazla bir şey olmadığı için sadece bir asker kenevirlerin olduğu yöne doğru yürümeye başladı. O sırada güneşten parladığı için askerin elindeki satırı farkettim. Babannem de "Ne oluyor?" diye komutana sorduktan sonra erin peşi sıra yürüdü hızlı adımlarla. Ben de onun ardından… Ancak asker çoktan kenevirlere ulaşmış ve kesmeye başlamıştı. Babaannem maşalaya varıp da engel olmaya çalışınca komutan ve bir asker daha yanımıza geldiler koşarcasına. Jandarma komutanı "Zorluk çıkarma teyze. Hükümetin emri böyle. Elimde yazı var bak" derken gerçekten bir kağıdı gösteriyordu. Nenem sinirden gözü dönmüş durumdaydı. Hayatında bu kadar öfkelendiğini belki bir kere daha görmüşümdür, belki de hiç. "Hükümetin başka işi, başka derdi yok muymuş?" diye bağırdı? Komutan sadece başını sallamakla yetindi. Babaannem "Bari bir ay daha duraydınız da, seneye ekmezdik. Kime ne zararı varmış?" diye sorunca komutan "Zararlı madde yapılıyor bunlardan teyze, heryerde yetişmesine izin verilmiyor" dedi. Babaannemin öfkesi artık en üst düzeye çıkmıştı, doğrudan Özal'ın adını anarak "Kaç kere gelmiş de görmüş? Çedeneden kime ne zarar gelmiş" dedi. Komutan "emir genel, herkes için teyze" dedi.

Anadolu insanının duyguları bazen şiirsel bir ahenkle ağzından dökülür yaşadıkları olaylar karşısında. Askerler kenevirlerimizi yerde serili vaziyette bırakıp kapıya doğru giderlerken babaannem yüksek sesle bağırıyordu:

Olmaz olasıca satır
Sapın kırılsın tutmaz olsun
Ağzın körelsin kesmez olsun
Böyle iş de olmaz olsun

O gün ve ertesi gün birkaç kişiden daha duyduk askerlerin bahçelerine girdiğini.

© Deniz Karakurt

YEL İPLİĞİ

Şarkışla'ya bağlı Kömürkaya (eski adı Lisanlı / Nisanlı / İhsanlı) köyünden elde ettiğim bilgiye göre; geçmişte yıllar boyunca çobanlık yapan sessiz, kendi halinde birisi olan Hasan K. adlı bir kişi tam 40 sene boyunca köyün koyunlarını otlatmış ve aynı zamanda ağrı ve sızılara karşı "Yel İpliği" bağlamış.

Yaptığım araştırmaya göre ülkemizde başka yörelerde de rastlanan uygulama kısaca şu şekilde; ince bir ipe dua okuyarak hasta kişinin kol bileğine, ayak bileğine veya beline -sıkmayacak biçimde hafiften gevşek olarak- bağlanırmış. İp kendiliğinden kopuncaya kadar orada dururmuş. Bağlama esnasında genellikle üç düğüm atılırmış. Bazen de "Dert yelden, el benden, şifa Allah'tan" gibi bir söz söylenirmiş.

Bu uygulamaya "Yel Bağlama" denildiği bilgisi de mevcut. Bunu yapan kişilere de "Ocak" veya "Ocaklı" denilir.

Benzer biçimde geçmişte Şarkışla'nın Gümüştepe (eski adı Yapaltın) köyünde Çoban Bekir Hoca'nın da bir ipliğe okuyarak düğüm attığı, ama bunu bir yere bağlamayıp okutana verdiği bilgisini edindim. Ayrıca ipliğin boyasız ve mümkünse makina üretimi olmayan çiğ (ham) iplik olması gerektiğine dair bir inanışın da var olduğunu öğrendim.

© Deniz Karakurt

KUTLU SAYILAR

Değişik ulusların arkaik (ilksel) dönemlerden kalma kendi kutsal sayıları bulunur. Birkaç örnek vermek gerekirse; Türklerde 9, Moğollarda 8, Araplarda 7, Avrupa'da 12...

Türklerde 9 rakamı ile ilgili yüzlerce örnek verilebilir. Örneğin eski Türklere göre gök 9 kattır, aynı şekilde yeraltı da 9 kattır.

7 rakamı ilerleyen dönemlerde İslamiyet'le ilişkilendirilmiştir.

Avrupa'da 13'ün uğursuz kabul edilmesi 12'den sonra gelmesi ile ilgilidir. Bu daha sonra İsa'nın 13. havarisinin ihanet ettiği öyküsüne dönüşmüştür. Avrupa Birliği bayrağındaki 12 yıldız kurucu üyelerin sayısı diye izah edilmeye çalışılsa da gerçekte bu konuyla ilgilidir. Dikkat edilirse Avrupa kökenli pek çok dilde sayma sistemi 12'ye kadardır. 11 ve 12'nin özel adı vardır. Yani (bizdeki gibi onluk sistem üzerinden adlandırılmaz). Örneğin biz On-bir derken, Almanlar "Elf" derler. Ama 13 ve sonrası yine onluk sistem üzerinden tanımlanarak devam eder. İngilizce'de yine benzer bir durum vardır. Bu ayrıca eski çağlardaki 12 tabanlı sayma sistemi ile de bağlantılı bir husustur.

© Deniz Karakurt

ÇAĞ BABA MI, DİAGORAS MI?

Haber Alıntısı: "Marmaris'te Çağ-Baba Türbesi, Yunan Savaşçı Diagoras'ın Anıt Mezarı Çıktı!" (Basında bahsi geçen haber pek çok yerde benzer ifadelerle yayınlanmıştır.)

Mesele bilimsel yaklaşımla ve tarafsız olarak değerlendirilecek olursa bu tür vakalarda daha doğru sonuçlara ulaşılabilir. Ama özellikle bugünkü koşulların dışında düşünülmelidir ve geçmiş dönemlerdeki sosyal ve teknolojik koşullar dikkate alınmalıdır. Köylerde insanlar kısmen yalıtık bir yaşam sürmektedirler. Köyü himaye eden, koruyan kutlu bir varlığa ihtiyaç duyarlar. Bununla ilişkilendirilebilecek yakın çevrede sıra dışı bir doğal oluşum (ilginç görünümlü bir tepe, ulu bir ağaç, farklı şekli olan bir kaya) veya kendilerine farklı gelen bir yapı bu amaçla hızla kullanılır kolektif bilinç tarafından. Böyle bir şey bulunamazsa zaten taş yığınları veya mezar gibi insan eliyle üretilen nesneler kutsal bir gözle görülmeye başlanabilir. Köye ve çevreye aidiyet isteği, kendi yerleşim yerinin başka yerlerden farklılığı hissi ve en önemlisi kendini güvende hissetme isteği temelde yatan en önemli güdülerdir. Bu arada İşte bu tip yapılarda bu bakış açısından nasibini alır. Onun gerçekten ne olduğunu sorgulamaya gerek bile duymadan bahsettiğimiz yaklaşımlarla kutsal bir gözle bakılmaya başlanır. - Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

DİLİMİZDEKİ ŞAMANİZM

Dilimizdeki şamanist dönemin mirası olan bazı kavramlar.

- Uykusu kaçmak: İnsanın uykuda çıkıp gezdiğine inanılan bir ruhu vardır.
- Vurgun yeme: Özellikle sünger avcılığında dalgıçlara ruhsal varlıkların zarar verdiğine inanılır.
- Tutulmak (aşk): Ruhsal bir varlığın insanı tutması, yakalaması.
- Aldanmak/aldatmak: "Al" adlı varlığın yaptığı iş ("Alkarısı" inanışı ile bağlantılı).
- Göze girmek: Ruhsal varlıkların insanların gözünde yer aldığına inanılır. Nazar mevzusu ile aynı mantıktan gelir.
- Dili bağlanmak: Aslında büyü vs. ile olduğuna inanılır.
- Esin: Eserek gelen şey (ilham). Es/Ez denen ruhla da ilgilidir.
- Yel girmek: Geçmiş çağlarda rüzgarın bilimsel açıklaması bilinmediği için canlı bir varlık olduğuna inanılır. İnsanın bedenine girebildiği düşünülür.
- Ayaz: Aynı adı taşıyan bir tanrı/kutsal ruh vardır. Kışın gökyüzünün açık olduğu zamanlarda ay görülebiliyorsa (hava bulutsuz olduğu için) ertesi gün çok soğuk olacak demektir.
- Kutlamak: "Kut" adı verilen ruhsal enerjiyi karşıdakine yollamak.
- Day durmak: "Dayıkın" adlı bir ruh vardır, çocukları korur ve onları ayağa kaldırır.
- Dinlemek/Tinlemek: Din/Tin (ruh). Ruhun sesi getirmesi.
- Ezgi: Ez/Es adlı ruhun çıkardığı ses.
- Ören: Ör/Yör adı verilen başıboş ruhların dolaştığı yer. Örek adlı şeytani bir varlık bulunur.

Birkaç örnek de Yunanca'dan...

Muse: Peri, ilham ruhu inanışından;
- Müzik: Muselerin çıkardığı ses. ("Musiki" biçiminde Arapça'ya geçmiştir.)
- Müze (Museum): Muselerin mekanı.

Bunlar sadece bazı örneklerdir, Türkçe ve Dünya dilleri bu türden geçmiş çağların düşünce yapısından gelen sözcüklerle doludur. Biraz dikkat edilirse herkes farklı bir şeyleri bulup görebilir.

© Deniz Karakurt

KONUŞMAK

Konuşmayı, "karşısındaki yenmeye çalıştığı bir savaş" sanmak malesef toplumdaki kronik iletişim sorunlarından birisidir. Konuşmak kelimesi Türkçe işteşlik bildiren -ş ekine sahiptir. Konmak fiilinden türemiş olması ilk başta ilginç hatta anlaşılmaz gelebilir. Ancak biraz dikkat edince karşılıklı konumlanma anlamını içerdiği rahatlıkla fark edilecektir (konuşlanmak fiilinde olduğu gibi). Yani konuşmak için insanın karşısında birinin olması gerekir ve bir konum alarak ona göre davranmayı içerir. Muhatap kişi sadece dinliyor olsa bile yine de orada olmak zorundadır. Konuşmak tek başına gerçekleştirilen bir davranış değildir. O kadar ki kendi kendine konuşmak için bile aslında karşısında düşsel / imgesel bir kişiye ihtiyaç duyulur. Bu nedenledir ki karşısındaki kişiyi susturma, azarlama, onu konuşamaz hale getirme (bozma) gibi uğraşlar aslında bu fiilin mantığına aykırıdır ve çelişki barındırır çünkü o da diğerini dinlemez hale gelecektir (çeşitli nedenlerle en fazla dinliyor gibi yapabilir). Dolayısıyla muhatabı susturmaya, rezil etmeye çalışmak aslında konuşmanın ne demek olduğunun bile bilinmediğini gösterir.

© Deniz Karakurt

KAPTAN REİS

Şarkışla Kızılırmak Gazetesi'nde 4 Nisan 2023 tarihinde yayınlanan "Kaptan Reis yazılı olsa da mezarın kime ait olduğu bilinmiyor" başlıklı haber için vermiş olduğum demeç...

Halk kültürümüz içerisinde rüya görerek kutlu kişilerin mezarlarının yerlerinin tespit edilmesine dair pek çok örneğe rastlanır. Bunların bir kısmı rivayet şeklinde iken özellikle yakın dönemlerde bu türden durumların yaşandığı iddia edilen olaylar neticesinde yaptırılan mezarlar gerçekten tespit edilerek kayıt altına alınmıştır. Yani mezarı yaptıranın kim olduğunun bilindiği örnekler mevcuttur. Türk İslam geleneğine uygun olarak üç gün üst üste görülen rüyalara anlatılar içerisinde sıklıkla rastlanır. Rüyada görünen kutlu kişi yer tarif eder, bazen söylenen yeri açtıklarında ne göreceklerini söyler (kılıç bulacaksınız gibi). Bazı anlatılarda ise kendisini ciddiye almayan rüyasına girdiği kişiyi korkutur. Ancak halkbilim açısından bir değer taşıması için dikkat edilmesi gereken en önemli husus en azından rivayetin içinde mezar yapılacak yerin açıldığının ve naaşın görüldüğünün söylenmesidir (mezar yapılmadan önce tarif edilen yerin önceden gerçekten açıldığını kanıtlamanın kesin bir yolu yoktur ama yine de rivayetin bunu aktarması önemlidir) çünkü bu şekilde rüyanın doğruluğu halk inanışı açısından doğrulanmış olur. Burada bahsedilen doğrulama söylentinin tutarlılığını sağlama açısından halk inanışındaki mantığa göre gelişen bir anlatım bütünlüğüdür. Bu da tarif edilen yerin kazılarak içinde bir ceset bulunduğunun rivayette yer almasıdır. Aksi takdirde kastedilen gerçek bir doğrulamanın yapılarak hukuki kayıt altına alınmış olması değildir (az da olsa bu tür örneklere de rastlanır).

Özetle, rüya görerek ortaya çıkarılan ziyaret yerlerine dair rivayetlerde mezar yapılacak yerin açılarak naaşın görülmüş olduğundan bahsedilmesi halk kültürü incelemeleri açısından önem arz eder. Aksi takdirde kayda değerliği çok zayıftır. (Gariban Şehit Şerif Baba mezarına dair yapmış olduğum bir araştırmada benzer bir sonuca ulaşmıştım.)

© Deniz Karakurt

LOUİS ZAMPERİNİ VE JAPON ESİR KAMPI

(Aşağıdaki cümleler bizzat kendisinin ölmeden önce bir programda anlatmış olduğu hayat öyküsünün bir özetidir. 2012 yılında izledikten sonra yaptığım paylaşımdır. 2014 yılında ölmüştür.)

Amerikalı Koşucu. Şu an 95 yaşında (2012). Zamperini 1936 Berlin Olimpiyatlarında Dünya Rekoru kırmış fakat olimpiyatlar iptal edildiği için madalyasını alamamıştır. İkinci Dünya Savaşında orduya katılmış, uçağı okyanusa düşmüş tam 47 gün uçsuz bucaksız sularda yaşam mücadelesi vermiştir. Japonlar kendisini okyanusta bularak esir aldıklarında vücut ağırlığı 29 kilodur ve ölmek üzeredir. Japon kamplarında tam ikibuçuk yıl acımasız koşullarda tutsak olarak kalır. Defalarca işkence görür. Sonra savaş biter ve ülkesine döner.

1998 yılında Japonyayı ziyaret eder. Japon Başbakanı kendisinden o günler adına özür diler ve şunu sorar: "Burada geçirdiğiniz o ikibuçuk yılın, küçücük bile olsa size hiç mi bir faydası olmadı?"

Zamperini büyük bir ciddiyetle yanıtlar: "O ikibuçuk yıllık esaret hayatım için size aslında teşekkür etmeliyim, çünkü beni 55 yıllık evlilik hayatıma hazırladınız.

© Deniz Karakurt

SURP NİŞAN MANASTIRININ YIKILIŞI

Sivas'taki Surp Nşan Kilisesi 1950'li yıllarda yıkılmıştır. 1949'da yıkıma başlandığı 1950'de yıkımın tamamlandığı en doğru tarih olarak görünmektedir. (1952'de yıkıldığı da söylenmektedir.)

Yıkılmadan 10 gün öncesinden başlayarak belediye tarafından anonslar yapılmıştır, çok gürültü çıkacağı ve etrafına yaklaşılmaması duyurulmuştur. Tonlarca dinamit kullanılmış ancak yine de sadece tavanı yıkılabilmiştir, o derece sağlam bir yapıdır. Bunun üzerine araçlarla ve insan gücüyle yıkıma başlanmıştır. Çıkan taşlar tane işi çok ucuz fiyatlarla satılmış ve yakın çevredeki evlerin temellerinde kullanılmıştır.

Yıkılmadan önce Çifte Minareli Medresenin arkasına düşen bir bölgede yer almıştır. Sivas'taki başka kiliselerle ismi sıklıkla karıştırılmaktadır. Ayrıca yıkım tarihi çeşitli kaynaklarda yanlış bir biçimde daha erken dönemlerde gösterilmektedir.

Bilgi: Ahmet Turan Buluz (kendisine teşekkürlerimle)

Kaynaklarda yıkım tarihi: 1915 olarak verilmektedir. Bu doğru değildir. Tespit edilemeyen bu tek kaynaktan çıkan hata yayılmıştır. Var olan bir fotoğrafta arkada Sivas Ulu Cami'nin minaresi görünmektedir. Yer doğrudur. 1950'li yılların başında yıkıldığı kesin olup tüm Sivas halkınca anımsanmaktadır. Askeri alanın yakınlarında (günümüzde içinde) kalan kilise ise başka bir yerdir ve adı da farklıdır. Buraya dair 1978 tarihi de bazı yerlerde geçmektedir. Özetle Sivas'taki bir kaç kiliseye ait bilgiler karmakarışık olarak derlenmiştir.

© Deniz Karakurt

BİR RAMAZAN FIKRASI

Ramazan fıkrası geleneği vardır, unutulmaya yüz tutmuştur. Bu fıkraların konusu genellikle Ramazan ayı ve oruçla ilgili olmak üzere sosyal hayata dairdir. Şu son günlerde hiç olmazsa bir tane ben anlatayım...

Geçmiş dönemlerde motorlu taşıtların olmadığı zamanlarda bir köyde hacı emminin birisi sabah namazı ile kalkmış, eşeğin sırtına satacağı malları yüklemiş. İlçedeki pazara gitmek üzere düşmüş yola. İlçe biraz uzakmış ki herhalde, olabildiğince erken bir vakitte çıkmış evden. Normalde sağlı sollu ikişer tane çuval yüklediği halde bu kez bir de fazladan çuval bulunuyormuş eşeğin sırtında, o yüzden daha fazla ağırlık olmasın diye kendisi öne düşmüş, yularından tutmuş başlamış yürümeye. Ramazan olduğu için üstelik bir de oruçluymuş ama yine de hayvanı yormamak için sırtına binmemiş. Bahar mevsiminin de sonları olduğu için hava çok sıcak değilmiş, hafif bir serinlik varmış. Yaşlı amca keyifle bir türkü tutturmuş. Böylece birkaç saat yürümüşler, arada durup dinlenmişler sonra tekrar kalkıp yola devam etmişler. Sonra birdenbire olanlar olmuş çok şiddetli bir fırtına çıkmış, peş peşe gelen gök gürültüsünden eşek ürkmüş. Öyle kuvvetli bir rüzgar varmış ki ağaçların dalları kırılıyormuş. Kızılca kıyamet kopmuş... Gökyüzünden sel gibi yağmur boşalmış. Ne yapacağını şaşırmış bir vaziyette sağa sola bakınarak sığınacak bir yer ararken bir ağacın üzerine yıldırım düşmüş. Ağaç eşeğin üzerine devrildiği için hayvan oracıkta ölmüş. Adamcağız kendisini bir adım yana atarak zar zor kurtulmuş. Pazarda satmak için yüklediği çuvallar yırtılıp mallar etrafa saçılmış, çamurun suyun içine dağılmış. Kendisi de üstü başı çamur içinde perme perişan bir vaziyette düştüğü yerden ayağa kalkmış. Şaşkın şaşkın etrafına bakınırken fırtına dinmiş, gökyüzü açılmış, bulutlar yavaş yavaş dağılmış. Elini cebine atıp tabakasını çıkarmış, daha önce sarıp hazırlamış olduğu sigaralardan bir tanesini alıp yaktıktan sonra derin bir kaç nefes çekmiş. Bir anda olup biten bu hengamenin şaşkınlığı içerisinde ne yapacağını bilemez bir vaziyette öylece dikilip kalmış. Sonra içtiği sigarayı fark etmiş, oruç olduğunu anımsamış. Canı iyice sıkılmış. Bir elindeki sigaraya, bir yerde yatan eşeğe, bir çamurların içinde dağılan mallarına bakmış. Sigaradan derin bir nefes aldıktan sonra kafasını gökyüzüne doğru kaldırıp: "Bunda daha bir şey yok, önümüzde iki bayram var, eşeği de kurbana sayacağım" demiş.

© Deniz Karakurt

BAY-KONUR, BAYRAK, BAYRAM

Bayram kelimesinin Türkçe "Bay/May" kökünden türediği ve Bayrak kavramı ile etimolojik açıdan akraba olduğu kanaatindeyim. Türkçe'de sık rastlanan Y/D dönüşümü dikkate alındığında aslında ilk biçimi Badram olan kelime Padram biçimi ile Farsça'ya geçmiş olabileceği gibi tamamen bir benzeşim de söz konusu olabilir.

Bay kökünden türeyen diğer sözcükler gibi zenginlik, kutsallık, yücelik bildirir. Aynı zamanda bunlar bereketle ilgili çağrışımlar yapar. Mesela bayrak ilkel dönemlerde asıldığı yere bereket getirdiği düşünülen kutlu bir nesnedir. Bayram da bu bağlamda bereket getiren yüce kutlu bir gündür.

Bay kavramına dair başka bir bilgiyle bitireyim...

Sovyetler Birliği ayaktayken Sovyet uzay araçları Baykonur uzay üssünden fırlatılırdı. Kulağa tanıdık gelir ama hep "By Conour" gibi yabancı bir sözcük sanılırdı. Aslında Kazakistan'daki bu Kozmodrom (uzay üssü) adını bulunduğu bölgeden almıştır. Bay: Efendi (zengin, kutlu, güçlü) ve Konur: Karayağız (kahverengi renkle ilgili bir sözcük olup, o bölgedeki topraklara atıf yapmaktadır).

© Deniz Karakurt

TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN TEMELİ KÜLTÜRDÜR

Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür.

Kültür; okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mana çıkarmak, uyanmak, düşünmek, zekâyı terbiye etmektir.

Bundan sonra memleketimizi kesin kurtuluşa kavuşturmak için pek kuvvetli ve esaslı önlemler almak gerekir. Bu önlemlerin en önemlisi ve en birincisi bilim ve kültürdür.

Mustafa Kemal Atatürk

***

Çocuklara bayram hediye etmeyi düşünmek; savaş koşullarında bile kültüre büyük önem veren, kitap okumayı hiçbir koşulda ihmal etmeyen, gece çadırında bile okumaya devam eden bir devlet adamının aklına gelebilirdi ancak.

Okuyan, gündemi takip eden, en az iki tane yabancı dili gerçekten bilen, araştıran, sorgulayan, düşünen bir gençlik umudumuzla...

Fikri hür (özgürce düşünen), irfanı hür (özgürce anlayabilen), vicdanı hür (özgürce karar veren) bir gençlikle gelecek daha aydınlık olacaktır. Birey olabilmek için: Fikri hür olmalıdır, yani özgürce düşünebilmelidir, her şeyi sorgulayabilmelidir, başkalarının dayattığı şekilde değil kendi bilinciyle düşünebilmelidir. İrfan'ı hür olmalıdır, özgürce anlayabilmelidir, farklı görüşlere ve düşüncelere açık olmalıdır, bunlar arasında kıyaslama yapabilmelidir, araştırmalıdır, başkalarının anla dediği şekilde değil kendi idrak yeteneği ile anlamalıdır. Vicdanı hür olmalıdır yani ulaştığı sonuçları ve aldığı kararları önce kendisi doğru bulmalıdır, başkalarının istediği şekilde değil kendi iradesiyle ile hareket etmelidir, bağımsız karar verebilmelidir. Bu yaklaşımın köklerinden beslendiği Ahmet Yesevi düşüncesinde insanın var olabilmesi için bağımsız olarak geliştirilmesi gereken üç temel esastan bahsedilmektedir: İlim, akıl, inanç...

Lütfen çocuklarımıza kitap okuma alışkanlığı kazandıralım.

© Deniz Karakurt

ÇEDU KİMDİR?

Gerçeğin kurguyla karıştığı bir Mussolini fıkrası

İtalyan faşist lider Mussolini 1940'lı yıllarda Roma'da çok büyük bir miting yapmış. Halktan geciken birisi sonradan gelerek, uğultulu tezahüratlarla inleyen meydandaki insanların arasına karışmış. Yapılan tezahürattan dolayı konuşmaya bir türlü başlayamayan yüksekçe bir yerdeki Mussolini'ye bakarken hep bir ağızdan atılan sloganlar dikkatini çekmiş. Yüzbinlerce kişi aynı anda heceleyerek Çe-Duuuuu! , Çe-Duuuu! diye aralıksız bağırıyorlarmış. Bir türlü çözememiş. Yanındaki bir kişinin kulağına eğilerek sesini zorlukla duyurarak sormuş. "Söylediğiniz kelimeden hiçbir şey anlamıyorum. Ne demek bu Çedu? Niye böyle bağırıyorsunuz?" Sorduğu kişi şaşkınlıkla yüzüne bakmış, cevap vermek için ağzını açmış. (Vereceği cevap bellidir: "Duçe! diyoruz". Mussolini'ye verilen ünvanı bilmiyor musun? Muhtemelen diyebileceği tek şey budur.) Ama sesi dikkatle dinleyince adamın haklı olduğunu düşünüp yanlış söylendiğine kanaat getirerek cevap vermek yerine o da yanındaki başka birine dönmüş ve aynı soruyu sormuş: "Neden Çe-Duuuuu! diye bağırıyoruz?" Böylece bu söz kulaktan kulağa yayılmış. Aslında ard arda sürekli tekrarlanan seslerle ilgili algı hatasıdır tüm mesele. Adam sözcüğü Çe hecesinden yakaladığı için Çe-duuuu diye duyuyormuş. Ondan sonra duyanların tamamı da dikkatlerini verince aynı şekilde algılamaya başlamışlar hep.

Gerçek: Muhalifler "lider" manasındaki Duçe sözcüğünü alaya almak için gerçekten Çedu demişlerdir. (Sözcükler İtalyanca'da "C" harfi ile Duce ve Cedu olarak yazılır. Cedu bu dilde herhangi bir anlama sahip değildir. Ancak çok ilginç bir biçimde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kısaltmasının İtalyanca karşılığı olmuştur sonradan.)

Kişisel Açıklama: Bu fıkrayı öğrendiğim kişi dışında en azından internette kendim hiçbir yerde bulamadım. Cedu olarak dalga geçildiği bazı kaynaklarda yazılıdır fakat nedenini yukarıdaki fıkra ile açıklayan herhangi bir kaynağa rastlamadım.

© Deniz Karakurt

KARA-KAZ

Türk söylencelerindeki değişik anlatılarda bahsi geçen bu kutlu hayvana değinmek istememin nedeni, bizzat gözümle görmüş olmamdır.

Altay yaratılış destanının bir versiyonunda sonsuz sular üstünde uçan siyah yaban kazından bahsedilir. O yüzden bu hayvanı gözünüzle hem de yakından görmek oldukça ilginç bir duygu veriyor insana...

Zaman zaman kuşları fotoğraflasam da bu kez çekmek nasip olmadığını belirtmek isterim. Çok yakınımda durduğu ve kaçmadığı için ürkütmek istemediğimden dolayı sadece izlemekle yetinebildim. Göç yolları ülkemize denk gelen siyah yaban kazı var mıdır? Buralarda görmek mümkün müdür? Değilse nasıl gelmiştir buralara? İtiraz edenler olabilir, o yüzden baştan belirtmek isterim. Bunların hiçbirisi yanıtını bilmediğim sorular. Kaçmadığı için önce evcil bir hayvan sandığımı da ifade etmeliyim. Evcil siyah kaz var mı onu da bilmiyorum zaten. Ama ya avcılar ya da kuş fotoğrafçıları bu durumu çok iyi bilirler. Her ne kadar profesyonel olmasam da hayvanların fotoğraflarını çekmeye başladığınızda bir süre sonra evcil olanlarla yabani olanları bir şekilde birbirinden ayırt edebiliyorsunuz.

Geçen yıl bu aylarda Mengen köyü yolunda (geri dönerken) ıssız bir yerde yolun kenarında az ileride gözüme ilişince, arabayı durdurdum. Tek başımaydım. Zaten yanımda fotoğraf makinası olmadığı için cep telefonu ile o mesafeden iyi bir çekim yapmak da çok mümkün olmadığından ürkütüp kaçırmak yerine biraz izlemeyi tercih ettim. Bütünüyle simsiyah bir kaz vardı karşımda. Biraz daha yaklaştım. Biraz daha... O da bir süre bana baktı. Ama kaçmadı...

Ertesi gün fotoğraf makinası ile gittiğimde yoktu. Çevrede kaz yetiştiren herhangi bir yer de bulamadım tüm yol boyunca. Bu yıl aynı zamanlara denk geldiği için tekrar gittim o tarafa doğru ama boşuna... (Tahrip edilmiş höyüğü gördüm ve onu fotoğrafladım.)

Ne var işte bir kaz görmüşsün diyenler olacaktır eminim. Mitolojik öyküler eski çağlarda bugün bilmediğimiz kişiler tarafından bu tür izlenimlerin sonucundaki etkilenmelerle anlatılmıştır. Yanlarından geçip gidenler dünyayı farklı bir gözle görmektedirler zaten, eline bir şey alıp öldürmeye çalışanlar ise daha başka bir türlü...

© Deniz Karakurt

MİTOLOJİK BİR KARŞILAŞTIRMA

1. Hami-Sami kökenli kavimlerde (mesela Araplarda, İbranilerde) toprak erkektir, gökyüzü ise dişidir. Örneğin ilk insan olan Adem peygamber balçıktan, çamurdan yaratılmıştır. İsmin etimolojisi zaten yine bu bağlantıyı netleştiriyor. Havva adının ise hava kelimesi ile bağlantısı yine etimologlar tarafından açıklanmıştır.

2. Ural-Altay kökenli kavimlerde (mesela Türklerde, Moğollarda) ise tam tersine toprak dişidir. Örneğin Toprak Ana denir. Gökyüzü ise erkektir. Gök Ata denir.

Dikkat edilirse Sümerlerdeki durum Ural-Altay kavimlerine benzemektedir.

Öteki taraftan Avrupa kültürleri ile Ural-Altay kavimleri arasında Güneş ve Ay konusunda benzerlik vardır. Mesela Türklerde ay erkektir, Ay Dede deriz, erkek çocuklara Ayhan ismi koyulur. Güneş ise dişidir, bu ismi kızlara veririz. Almanca'da Güneş: Die Sonne (die - dişi cinsiyet belirten artikel, "the" gibi ama dişil), Ay: Der Mond (der - erkek cinsiyet belirten artikel, "the" gibi ama eril).

Sümerlerde ise Ay tanrısı erkektir. Fakat hatırladığım kadarıyla Güneş yine erkek. Yani burada bir farklılaşma var. Şamas adlı tanrı, Güneşi sembolize ediyor. Fakat bu ismin Arapça Şems yani Güneş kelimesi ile bağlantısı dikkat değer. Dolayısıyla Sümerlere dışarıdan gelmiş bir unsurdur.

© Deniz Karakurt

İŞ KANUNU VE BAYKUŞLAR

(Biraz uzun oldu ama oldukça katkı sağlayacağı kanaatindeyim.)

Bugün övgülerle yüceltilerek bahsedilen Serbest Piyasa Ekonomisi yani Kapitalizm (ve siyasal ideolojik yansıması olan Liberalizm) ilk dönemlerinde bugünkü biçimlerinden çok uzaktırlar. Öyle çok da heveslenilesi, övülesi bir durum yoktur ortada. Avrupa sadece gidip sömürgeleştirdiği topraklarda değil, aynı zamanda kendi ülkelerinin içinde kendi halklarına zulmetmiştir. Söylenenler şimdi günümüzden geriye doğru bakınca abartılı görünmektedir belki ama aslında anlatılanlar yetersiz bile kalabilir. Hafta sonu tatili yok, yıllık izin yok, sosyal sigorta yok, emeklilik yok, mesai sınırlaması yok, yaş kısıtlaması yok, iş güvenliği yok, sağlık önlemleri yok... Yevmiyeler günlük veriliyor ertesi güne bitecek kadar... Günlük 14-16 saat çalışma süreleri... Yemeğini yiyip uyuyacak kadar zaman ancak kalıyor.

Emile Zola'nın Fransa'daki vahşi kapitalizmi anlattığı Germinal ve John Steinbeck'in ABD'deki yaşananları anlattığı Gazap Üzümleri adlı romanları vardır ve bunların filmleri de çekilmiştir. Vahşi kapitalist dönemi anlatan bu kitapları okurken veya filmlerini izlerken insanın nefesi daralır. 6 yaşındaki çocuklar 80 yaşındaki dedeler maden ocaklarına indirilmiş, ciğerleri kömür tozu ile dolmuştur. İşçi hakları diye bir şey yoktur zaten. İşçiler henüz sınıf bilincine erişmediği için proleterya (işçi sınıfı) da ortaya çıkmış değildir.

Sosyalizmin ortaya çıkışı da bütün bunlara tepkidir zaten. Bugün lanetlenen çok korkunç bir şeymiş gibi anlatılan sosyalizm o dönem işçilere cenneti vaat etmiştir. Bugün çalışma saati diye bir kavram varsa sosyalizm korkusu nedeniyledir. Yıllık izin varsa yine sosyalizmin korkusu sayesindedir. Sosyalizm Avrupa'da yayılıp kıtanın yarısı devletçi modellerle yönetilir hale gelince kapitalist sistemler kendine çeki düzen vermeye başlamak zorunda kalmıştır. Vahşi kapitalizm durduk yere insanların kara kaşı kara gözü hatırına değil sosyalizm korkusu nedeniyle terk edilmiştir. Bu bir sosyalizm övgüsü değildir, tarihsel bir gerçeğin tespitidir. Sosyalist sistemler de kendi içindeki büyük hatalar, korkunç denebilecek yanlış uygulamalar ve telafisi mümkün olmayan çelişkiler nedeniyle çökmüştür.

İş hukuku 1930'ların sonu, 40'ların başında ortaya çıkmıştır. Belki 10.000 yıldan fazla bir süredir işçilik var olduğu halde çalışma koşullarını düzenleyen iş kanunları tüm dünyada ancak bu tarihlerde oluşmaya başlamıştır. Daha önce yoktur. Bu nedenle İş Kanunu zannettiğimizden çok daha önemli bir hukuki düzenlemedir. İş hukukunu yarın kaldırırsanız vahşi kapitalist aşamaya hatta belki de kölelik sistemine geri dönersiniz. İş hukuku ortada olduğu halde, işçi lehine pek çok düzenleme içerdiği halde işçiye fazla mesai ücreti vermemek için, hafta sonu iznini vermemek için kırk kıvranan işverenleri göz önüne aldığınızda bir de hukukun olmadığını düşünün, öyle bir dünyayı hayal edin.

Bu arada belirtilmesi gereken diğer bir husus da şudur. İş Kanunu özel sektörü ilgilendirir, özel hukuk kapsamındadır ama kitapları açtığınızda karma hukuk sayıldığı aynı zamanda kamu hukukunun kapsamına da girdiği, hatta bazı kaynaklara göre kamu hukuku yönünün ağır bastığı ve bu ağırlığın

© Deniz Karakurt

da giderek arttığı söylenir. Bunun sebebi şudur. Kamu hukuku sayılmanın ölçüsü devletin zorlayıcı gücünü kullanmasıdır. Devlet zorlayıcı gücünü kullanıyorsa orada kamu hukuku vardır. Zannedildiği gibi mesele devletin taraf olup olmaması değildir yani... İş hukukunda da devlet patronu yani işvereni pek çok yerde işçinin lehine olmak üzere zorlamaktadır.

Günümüzde Japonya'da aşırı çalışmaya bağlı olarak ortaya çıkan hastalık ve ölümlere Karoşi adı verilmektedir. Japon çalışma hayatında oldukça yaygın rastlanan ciddi toplumsal sıkıntılara yol açan genel bir sorun olarak görülmektedir. İlginç bir biçimde vahşi kapitalizmin modern Japon versiyonu olarak böylesine ciddi bir sorunun devam ettiği anlaşılmaktadır. Sürekli olarak 13-14 saat çalışan erkek veya bayan personelin otobüsleri, trenleri, metroları kaçırıp yakınlardaki kafelerde geceyi geçirdikleri sık rastlanan bir durum haline gelmektedir. Buna bağlı olarak Japonya'daki aşırı çalışma nedeniyle hastalanma ve ölümlere toplumsal çözümler üretilmeye çalışıldığına tanık olunmaktadır. Bunların en ilginçlerinden birisi son zamanlarda moda olan baykuş sevme alışkanlığıdır. İçerisinde 8-10 tane baykuş bulunan kafelerde müşteriler bu kuşları ellerine alıp sevebilmektedirler, bunun aşırı çalışma stresini giderdiğine inanmaktadırlar.

© Deniz Karakurt

HİÇ YAPASIM YOK DAYI!

Yaşanmış gerçek bir olaydır...

Erkekler askerlik anılarını anlatmayı severler. Bir tane de benden...

Günümüzde kaldırılmış olan İstanbul Zırhlı Tugay Tank Taburları... Kısa dönem askerlere verilen Çavuş rütbesine sahip olduğumuz için, kışladan uzak bir yerde bulunan ve araçla gidilen Ziyaretçi Parkı'nda bizim sorumluluğumuzdaki rütbesiz erleri kapıdaki kulübeye çapraz nöbete dikeriz, yanımızdaki diğer erle birlikte parkın etrafında devriye atarız. Gez dur, karışan olmaz. Bir gün hafta sonu çarşı izninden dönüşte ziyaretçi parkına uğramadan doğrudan kışlaya gittim. İçtima alanında herkesin toplanmış olduğunu görünce koşarak vardım aralarına katıldım. Askerlerin kaç kişi olduğu sayıldı. Artık çok iyi bildiğimiz için bir kişi eksik olduğunu fark ettim (sayıyı bugün bile hatırlarım). Fısıltı ile yanımdaki arkadaşlara, "kim eksik?" diye sordum. Şevket dediler. Esas duruşu bozamazsınız, konuşamazsınız ama merak işte... Yine fısıltıyla; "ne oldu?" dedim. "Sonra anlatırız" dediler. Şevketle ilgili değişik söylentiler vardı ama en kuvvetle muhtemel olanı hap müptelası olduğuydu. İçtima dağılınca merakla sordum Şevket'e ne olduğunu. 15 gün için diskoya (disiplin koğuşuna) gittiği cevabını aldım. "Peki ne olmuş?" diye sordum. "Sen yokken bugün ziyaretçi parkına (Tugay'ın başındaki en yüksek rütbeli subay olan) Tuğgeneral araçla girmiş" dediler. Sonrası ilginç... Herkes hazırol'da kıpırdamadan dururken, korkudan titreyemezken bile, Şevket de esas duruş falan hak getire... Her tarafı ayrı oynuyor. Tuğgeneralin başına kan yürüyor. "Senin askerlik yapmaya niyetin yok mu?" diye soruyor. Şevket cevap veriyor: Vallaha hiç yapasım yok dayı!

General, şoförü olan uzman çavuşa diyorki: Al telsizi, ara disiplin koğuşunu, gelip götürsünler bunu.

© Deniz Karakurt

OY PUSULALARIYLA İLGİLİ BİR ÖNERİ

Türkiye'de malesef kişiyi değil partiyi esas alan oy pusulaları var. Herkesin istediği kişiye mühür basabildiği bir sistem olması gerektiğini sürekli savunan kişi Muhsin Yazıcıoğlu idi.

Söylemek istediğim hususlara gelmeden önce değinmeyi zorunlu gördüğüm bir konuya dair kısa da olsa bir açıklama yapmak istiyorum. Kim söylerse söylesin her bir konuda her seferinde doğrunun peşinde gidebilseydik bambaşka bir demokrasi anlayışına sahip olabilirdik. Örneğin şu yukarıda yazdığım cümleyi okuyan kişi derhal benimle ilgili bir etiket oluşturur kafasında. Oysa ki öyle değil. Durumu tespit ediyorum. Gerçeği ortaya koyuyorum. Ve kimin söylediğinden bağımsız olarak öne sürülen görüşe kişisel olarak katıldığımı ifade ediyorum.

Rahmetlinin ağzından hem ulusal hem yerel televizyonlarda defalarca duydum bu öneriyi. Hiç zor bir tarafı yok ama uygulandığında demokrasi adına çok şey değiştirebilecek basit bir yöntem. Partinin adının altında milletvekili adaylarının ismini görüyorsunuz. Merkez yönetime belki sadece sıralamayı belirleme hakkı verilebilir, o da tavsiye niteliğindedir. Yani biz 1. sıraya bu adamı koymayı tercih ettik, bu bizim tavsiyemizdir. Ama siz götürüp başkasına basabilirsiniz. Tabii bu sistemi tamamlayacak olan şey delegasyon usulü parti içi ön seçimdir (burada da ülke genelinde olmak üzere merkez yönetime sınırlı kontenjan hakkı verilir). Siyasi partiler Kanunu'nda yapılacak bir değişiklikle tüm partiler için zorunlu hale getirilir bu. Ama buna hiç yanaşan, hatta hiç gündeme bile getiren yok. Tüm partiler için yapıyorum bu eleştiriyi. Böyle bir uygulama ile demokrasi hakkıyla layıkıyla yerine gelmiş olur.

Ayrıca futbol takımı gibi parti tutma anlayışının da belirli bir oranda önüne bile geçilebilir. Mesela falanca partiye vereceğim diye kararlısınız ama pusulada sizin başka bir partide beğendiğiniz adayın adını gördünüz. Belki vicdanınız o anda o kişiye yönelmenizi sağlayabilir. Şimdiki sistemde bu adam çalışır diyorsunuz gönlünüz ondan yana ama yine de gidip oyu başkasına atıyorsunuz. Çünkü sandıkta aklınıza bile gelmiyor. Ama pusulada görürseniz fikriniz orada değişebilir. Böylece kişilerin gerçek iradeleri daha çok yansır oylamaya. Elbetteki kesin böyle olacaktır denilemez ama belirli bir oranda etkileme olasılığı var. Ayrıca gücünü parti genel merkezinden veya genel başkandan değil halktan alan milletvekilliği anlayışı oluşur.

© Deniz Karakurt

AMERİKAN YERLİLERİ KIZILDERİLİLER

Bazen tamamen yok edildikleri yönünde yanlış algılamalar var. Çok zor dönemlerden geçtikleri doğrudur, yok olan kabileler de vardır. Ancak hiç kalmadılar, tamamen bittiler, bütünüyle asimile oldular gibi yaklaşımlar doğru değil. Amerikan hükümetleri (elbette ki çıkarları doğrultusunda) zaman zaman Kızılderili kabile şeflerine oldukça saygı göstermiş. Hatta mesela bağımsızlık mücadelesi dönemlerinde kendilerine eyalet verileceği gibi izlenimler oluşturulmuş. Ekonomi kongrelerine falan çağırmışlar. Ama işleri bitince tekrar bir kenara atıp unutmuşlar. Daha sonraki dönemlerde mesela 1900'lerin başında Theodore Roosevelt 6 kabilenin şefini davet etmiş. Görkemli karşılama törenleri yapılmış.

Kültürel anlamda yükselişe geçen kabilelerle ilgili olarak ise iki önemli husus var.

1. Haritada alt sağ tarafta Şeroke (Cheroke) kabilesi var. Beyaz adamla ilk etkileşim dönemlerinde Kızılderililerin önderliğini üstlenen kabile olarak görülüyorlar, tabir caizse gelecek vaat ediyorlar. Kendi alfabelerine kadar oluşturmuşlar, kendi anayasalarını yazmışlar, bir eyalete sahip olmanın eşiğinden dönmüşler. Ama daha sonra etkileri zayıflayıp tabir caizse çöküşe geçmişler. Yine de tekrar bilinçlenerek belirli bir düzeyde de olsa kendilerine sahip çıkmayı başarıyorlar günümüzde.

2. Günümüzde ise alt sol tarafta Navajo kabilesinin olduğu yer var. Dikkat edilirse orada 4 eyalet birleşiyor. Dört Köşe deniliyor oraya. Navajolar ciddi anlamda kültürlerine sahip çıkıyorlar ve nüfusları da artıyor ve bilinçli davranıyorlar, modern toplum adapte olmuşlar ama kendi kimliklerini de koruyorlar. Yakınlarında Ute, Hopi ve Zuni kabileleri var onlara da örnek oluyorlar. Günümüzde o bölge gayri resmi olarak ilan edilmemiş bir eyalet bile sayılabiliyor kimileri tarafından. Navajolar 1900'ler sonrası hiç beklenmedik bir biçimde farklı açılardan güçlenmişler yani.

Özetle beyaz adamın gelişinden sonra Cheroke Kabilesi çok beklenti vaat etmiş ama umulmadık bir biçimde zayıflamışlar yine hiç tahmin edilmeyen bir gelişme ile Navajo Kabilesi ise yükselişe geçmiş.

Bunların dışında sonuçları netleşmeyen galiba ABD'nin tanımadığı Lakota Cumhuriyeti girişimi gerçekleşmiştir yakın tarihlerde.

© Deniz Karakurt

SATICILIK EKİ

Dayatılan bir ezberi daha bozalım. Türkçe'de satıcılık eki diye bir şey yoktur.

Dilimizde uzun zamandan beri kavramsal utandırmalar veya utanmalar oluşturuldu ve bunlar giderek artan dozda devam ediyor. Bunlara pek çok örnek verilebilir ama şu an için bir tane söylemekle yetineceğim. Dentist=Dişçi (-ist=-ci) olduğu halde bu çok korkunç bir şeymiş gibi lanse edildi. Bunu söyleyen öğrenciler sınıflarda veya başka insanlar toplum içinde azarlandı. İlginç de bir yöntem geliştirildi "dişçi ne demek, diş mi satıyor bu adam" denildi, sanki -ci/-çi eki Türkçede yalnızca satıcılık bildiriyormuş gibi. Bunu kim uydurdu bilmiyorum. "Koşucu" dediğinizde koşu satan kişi mi anlaşılmaktadır? Yorumcu, konuşmacı, bağışçı, oyuncu, yarışmacı... Oysa ki bu ekin İngilizcedeki karşılığı olan -ist ekine bakın birebir aynı anlamı içerir ve çok farklı yerlerde kullanılır tıpkı bizde olduğu gibi. Mesela İngilizcede "Doctor of Tooth" veya biraz daha Latince bir biçimde "Physician of Dent" denmiyor. Dentist deniliyor. Eksiksiz fazlalıksız "Dişçi" demek bu kelime. Özetle şunu demek istiyorum; Türkçede ciddi anlamda artık takıntıya dönüşmüş, bazen moda haline gelen, doğruluğu tartışılmadan uygulamaya koyulan erozyonlar gerçekleştiriliyor. Ben bunlara başka bir isim koyamıyorum kavramsal utanma veya utandırma diyorum.

Bir ezberi daha bozarak bitirelim. Biz tartışıyoruz; "bilim adamı" demek yerine "bilim insanı" mı diyelim "bilim kişisi" mi diyelim diye. İngilizler ise "Scientist" diyorlar. Kelimenin tam karşılığı "Bilimci" demektir.

© Deniz Karakurt

ÇOCUKLUĞUMUZUN ÇİZGİFİLMLERİ

Bir kez de ben anlatayım istedim...

Sevinçle seyrederdik. Ama gerçekten hepsi de neşe dolu kişilikler miydi?

Çocukluğumun Almanya yılları... Nils Holgerson'la tanıştım ve sonra Heidi ile… O derin hüzünleriyle ve her ne kadar etrafları kalabalık gibi görünse de, daha da derin yalnızlıklarıyla ne kadar da tanıdık geliyorlardı bu çizgi film çocukları ve ne kadar da benziyordu yaşantılarındaki bazı şeyler açısından bana ve buradaki bazı çocuklara. Doğal olarak Almanca konuşuyorlardı. Hatta bir bölümünde Heidi Almanya'ya gittiğinde İsviçre Almancasıyla konuştuğu için azar işitiyordu bakıcısından. Ve dağları özlüyordu o binaların içinde. Hatta hasta oluyordu bu özlem yüzünden. Dedesi topluma küsmüş bir ihtiyardı. Eğitimi için gittiği şehirdeki en yakın arkadaşı olan Klara o gelene kadar yapayalnızdı, o gidince yine yalnız kalacaktı. Dağlardaki arkadaşı Peter bile tüm vurdumduymazlığına karşın diğer çocuklardan ayrıydı.

Nils Holgerson ise sırtlarına bindiği uçan kazlar ile birlikte tek başına ve lanetlenmiş olarak diyardan diyara yolculuk yapıyordu. Arkadaşları insanlar değil hayvanlardı. Birkaç yıl sonra Türkiye'ye döndüğümüzde, Pazar sabahları TRT'de Türkçe seslendirilmiş olarak yayınlandığını görünce sanki bir arkadaşım da benimle birlikte gelmiş gibi sevinmiştim. Hatta bir Pazar sabahı geç kalktığım için bölümün birini kaçırdığımda ağladığımı anımsıyorum.

Sonra Esteban çıkageldi bir gün. Yine yalnızdı o da. Arkadaşları vardı elbette onun da ama yine de yalnızdı işte. Başka yalnızlarla işbirliği yapıyordu. Elbette ki o da büyük bir mutluluk ve talihtir; işbirliği yapabilecek başka yalnızlar bulabilmek. Tarih her zaman böyle bir imkan bahşetmez her yalnıza. Altından yapılmış mekanik bir kuşa binerek uçuyordu ve İspanyol sömürgecilerin talan etmek için düşlerini kurduğu Altın Şehri bambaşka bir amaçla o da arıyordu. Üniversite yıllarımda sömürgeciliğin ne olduğunu öğrendiğimde lanet okudum Cortes'e. Hiçbir gerekçeyle hiçbir zulmü mazur görmedim ve makul bulmadım. Belki de yaşamım boyunca gördüğüm, tanıdığım, tanıştığım, okuduğum, hayatlarını öğrendiğim yalnızlardan öğrendim bunu.

Red Kit yalnızlığını daha en baştan kendisi söyleyen bir kovboydu ve her bölümün sonunda Güneş tüm hüznüyle batarken ıssız çöle doğru tek başına yola çıkardı.

Hele bir de Clementine vardı ki onun yüzünden psikolojiyi dağıtmanın eşiğinde travma yaşayan çocuklar bile olmuştur. Onun hangi mantıkla ve ne amaçlarla çekildiğini ise başka bir zaman daha uzun bir biçimde anlatmak isterim...

© Deniz Karakurt

YASAK BİR AŞK

Kırgız balerina Bübüsara Beyşenaliyeva ve yazar Cengiz Aytmatov arasındaki gerçek öyküyü özetlemeye çalışacağım...

Bübüsara ünlü bir Kırgız besteci ile 18 yaşında evlenmiş ama tüm toplumsal baskılara rağmen kısa bir süre sonra boşanmayı başarmıştır. Bu evliliğinden bir çocuğu olmuştur. Daha sonra başka kişilerle çalkantılı bir aşk hayatı yaşamıştır. Kırgız balesinin simgesel ismi haline gelmiştir.

Aytmatov ile 1959 yılında tanışmalarıyla başlayıp 1973 yılına kadar 14 yıl süren yasak aşklarını bir süre gizleseler de daha sonradan ikisi tarafından da asla inkar edilmemiştir. Bübüsara henüz 46 yaşında iken vefat etmiştir. Sovyet toplumunda boşanma, yoldaşına ihanet olarak algılanarak siyasi ve mesleki kariyerlerde ciddi sorunlar çıkardığı için Bübüsara hiçbir zaman Aytmatov'un eşinden boşanarak kendisi ile evlenmesine izin vermemiştir. Bu durum bizzat Aytmatov'un ilk eşi tarafından açıklanmıştır.

Aytmatov ancak Bübüsara'nın ölümünden sonra 1980 yılında eşinden boşanmıştır ve yeniden başka bir evlilik yapmıştır.

Açıklama: Sovyet toplumunda felsefi olarak teoride aile kurumunun gerekliliği tartışılmış hatta bazen gereksiz olarak görülmüş bile olsa da pratikte boşanma dava arkadaşına (yoldaşına) ihanet olarak algılanmış, bunu yapan rejime de ülkesine de ihanet eder şeklinde bir düşünce gelişmiştir. Sovyet sistemi içerisinde boşanma oranları ilk dönemlerde oldukça düşmüştür.

(Elimde Bübüsara ve Aytmatov hakkında yazılmış Rusça, Kırgızca ve Azerice metinler vardır.)

© Deniz Karakurt

POPÜLİZM NEDİR?

Önce bir örnekle anlatalım...

Diyelim ki öğretmensiniz, ders anlatmayı sadece maaş aldığınız bir meslek olarak görüyorsanız, bunu sürdürecek bir anlayışla yaparsınız işinizi, kendinizi de yormazsınız, öğrenciyi de yormazsınız. Bir süre sonra da arkanızdan işittiğiniz övgü sözleri belirleyici hale gelir. Bolca yüksek not dağıtırsınız, anlattığınız dersi azaltıp kimsenin zihnini yorup zahmete sokmazsınız. Aldığınız alkış artar. Herkes yatmaya, rahata, hazıra konmaya biraz daha alışır.

Ama işlediğimiz derslerin içinde başka bir amacınız da varsa, öğrencileri çalıştırmak gibi, öğrenmeye zorlamak, çalışma ahlakı kazandırmak gibi mesela, onların bizden çok da hoşlanmayacağını, yakınabileceğini hatta eline geçen fırsatta bir yerlere şikayet edebileceğini her zaman göz önünde tutmamız gerekir. İyilikleri için uğraştığınız kimseler bunu anlamazlar, anlamak bile istemezler tersine size değişik düzeylerde husumet bile besleyebilirler. Dersi sadece para kazanmak için anlatıyorsanız bu olasılıklar oldukça aşağıya düşer elbette ki. Sevgi yumağına dönüşürsünüz gözlerinde. Bana ne dersiniz, ona göre davranırsınız, öğrencinin gözünde sizden iyisi olmaz. Herkes için genellemiyorum bunu elbette, tersine aklı başında öğrencilere de rastlamak mümkündür ama onlar da arada kaybolur giderler.

Ama karşılaşma ihtimaliniz olan bu olumsuzluklara karşı bakış açınız "umrumda bile değil" ise doğru olanı yapmaya, yorulmaya, kendinizi yormaya, insanlığın geleceğine katkı sağlamak için uğraşmaya, doğru yolu göstermek için çalışmaya devam edersiniz.

Ders üzerinden örneklediğim bu durum hayatın alanında karşımıza çıkar.

Popülizm en basit açıklamayla popülasyonun (topluluğun) hoşuna gidecek yaklaşımları esas alan uygulamaları gerçekleştirerek popüler (beğenilir) olmak demektir.

Hoşa giden herşeyin aslında doğru olmayabileceği dikkate alındığında kısa vadede popülerliği artıran bu uygulamaların içerisinde orta ve uzun vadeli gelecekte pek çok ciddi sorun doğuracak yanlışın bulunma olasılığının da yüksek olduğu görülecektir.

Doğru başka bir şeydir, alkışla ölçülmez..

© Deniz Karakurt

LOGAR MI RÖGAR MI?

(Gülme Krizine Giren Spiker)

Birkaç farklı yerde yaptığım paylaşımlarda "Logar Kapağı" tabirini kullandığım için tepki verenler oldu. "Galatı meşhur, lügatı fasihten evladır" diye yanıt verdim, eleştiriye devam eden bir kişi bu cümleyi bana tekrar aktarırken "fasih" yerine "fesih" yazmış. İlginç değil mi?

Baştan söylemek isterim bu tür tartışmalarda üçüncü bir çözüm yolumuz vardır. Bilenler bilirler ne olduğunu.

Yabancı kelimelerle ilgili ciddi sıkıntılarımız var. Çoğu düzgün yazılamıyor. Bunlar ayrı bir tartışmanın konusudur. Yukarıda bahsettiğim paylaşımı birer ikişer gün arayla değişik yerlerde yaptım, her birinde aynı şeyler yorumlarda farklı birkaç kişi tarafından yazıldı, "Rögar" diye düzeltilmesi yönünde eleştiri yapıldı. Eğer bilmiyor olsaydım ilkinde öğrenmiş olduğum için diğer gruplarda yaptığım paylaşımları doğru biçimi ile yazardım. Ayrıca ilk paylaşımı da düzeltmek çok zor olmazdı herhalde. Dolayısıyla yazdığım biçimin arkasındayım. Neyi ne amaçla yaptığımı da çok iyi bilen birisiyim. Olaya böyle bakarsak, Nakavt yerine Knock-out yazmamız gerek, Çaydanlık yerine Çaydan demeliyiz... Pskiyatr dedirtmeye çalışıyorlar insanlara, Tv de spikerin dili dönmedi kendi kendine gülme krizine girdi. Ne olur Psikiyatrist deyince? Muska kelimesine bakın, geldiği Arapça'da öyle bir sözcük var mı? Nusha mı dememiz gerekli yani? Ama Türkçe'ye böyle yerleşmiş diye bir yanıt verilirse ben de aynı yanıtı Logar için veririm.

Yanlış anlaşılmasın benim iddialarım doğrudur demiyorum, ama dayatılmış ezberler de tartışmaya açılmış oluyor.

© Deniz Karakurt

İSA PEYGAMBER'İN DOĞUM TARİHİ

İsa Peygamber'in doğum tarihi mevzusuna dair...

Avrupa kilise örgütleri dolayısıyla papalık kurumu ilk oluşum dönemlerinde, paganizm (Avrupa putperestliği) konusuna çok takılıyorlar, Hristiyanlık ibadet ve adetlerinin bunlarla karıştırılmasını istemiyorlar. Sonra bir şey fark ediyorlar, Hz İsa'nın doğum günü olarak kabul edilen gün 21 Aralık tarihine yani tam kış gün dönümüne denk geliyor. (Fark edemedikleri şey şu İsa peygamber belki de gerçekten bu tarihte bile doğmadı.) Pek çok kültürde geleneksel olarak kutlanan bir gün. Kökenini eski şamanist dönemlerden alıyor. Doğum tarihi olarak halk inanışı tarafından tamamen sembolik olarak o gün seçilmiş (mesela bizde de, Ortadoğuda ve Asyada da 21 Mart gününe özel önem verilir değişik olayların o günde gerçekleştiği iddia edilir, sembolik şeylerdir bunlar). Böylece İsa'nın doğum gününün eski şamanist geleneğe dayanan bir gün ile özdeşleştirilmiş olmasını kabul etmek istemiyorlar. İznik konsülü başta olmak üzere pek çok defalar bu konunun üzerinde duruyorlar. Bunun üzerine İsa Peygamber'in doğum gününü takvim güncellemesi gibi bir yöntemle kaydırmayı tercih ediyorlar. Böylece 5 gün kaydırılarak 25 aralığa denk getiriliyor. Doğu kiliseleri daha da uzaklaştırarak 6 Ocak gününe atıyor. (Tıpkı İslam inancındaki namaz saatlerinin güneşin doğuş batış ve tam tepeye çıkış saatlerine denk getirilmesinin yasaklanması gibi. Kerahet vakitleri mevzusu... Buradaki gerekçede benzer bir şeydir namazın güneşe tapınma ile karıştırılmasına engel olmaktır.)

© Deniz Karakurt

KAHİN ŞAİRLER

Avrupa'da Nostradamus, ülkemizde Müştak Baba kehanet şiirlerinin önde gelen isimleridir. Nostradamus'un şiirlerinin bazılarına baktım. Konuya dair kesin bir çözüm üretmek çok zor. Yani baktığınızda pek çoğu yorum yoluyla bazı olaylara benzetilebilecek şeyler söylüyor. Bunlar tamamen özel tasarlanmış bir teknik olabileceği gibi geleceğe dair kendi kafasındaki tahminlerin bir izdüşümü de olabilir. Yani şöyle diyebiliriz, baktığınızda Jules Verne dünyanın en büyük kahinlerinden biri olmalı olaya böyle yaklaşırsak. Fakat kendisine bilim kurgu yazarı diyoruz. Şahsi fikrim kehanet konusuna çok temkinli yaklaşmak gerek, inandırıcılık ayrı bir şeydir gerçeklik bambaşka birşey...

Falcıların bazılarının aslında tamamen gözleme dayalı bilimsel diyebileceğimiz yöntemler uyguladığı tespit edilmiş. Yani sizin ruh halinizi dikkate alabiliyorlar, bedeninizdeki bazı değişimleri farkedip hesaba katıyorlar. Kahinlerde benzer bir biçimde özel bir teknik geliştiriyorlar, gelecekte olabilecek olayları kafalarında uzun uzun düşünüp tahmin ettikten sonra özel bir şiir tekniğiyle herhangi bir olayla tesadüfi olarak örtüşebilecek şekilde yazıyorlar. Şu var ki, bazı insanların zihinleri bizim bildiğimizden farklı işliyor olabilir, kainattan farklı algılar ediniyor olabilirler, ama bunlar şu an bilimsel olarak ispatlanmış şeyler değil. Olmaz demiyorum ama bilim ispatlayana kadar ben tersini geçerli görmüyorum.

© Deniz Karakurt

NEDEN GENİŞ ZAMAN?

Anlatması zor bir konuya değineceğim. Aslında üzerinde düşünülerek biraz kendiliğinden anlaşılması gerekiyor.

İki örnek cümle üzerinden hareket edersek:

1. Tolstoy iyi bir yazardır (geniş zaman kipi)
2. Demirel iyi bir siyasetçiydi (geçmiş zaman kipi)

Öncelikle bu durumun sadece Türkçe'ye özgü olmadığını, pek çok dilde yaklaşık olarak bu şekildeki ifade tarzlarının tercih edildiğini tespit ettiğimi söylemeliyim. İlk cümleyi çok istisnai durumlar hariç geçmiş zaman kipinde kurmuyoruz yine ikinci cümleyi de çok istisnai durumlar hariç geniş zaman kipinde kullanmıyoruz.

Bu durumun anlaşılabilmesi için üzerinde biraz felsefi olarak kafa yorulması gerekiyor. Bir insanın varlığının anlamlandırılabilmesi için gerekli olan tek şey kendi zihni değildir. Dolayısıyla bu anlamlandırma için başkalarının da onun varlığından haberdar olması gerekir. Yazarların, yönetmenlerin, heykeltıraşların, ressamların, bestecilerin özetle sanatçıların ve hatta bir kısım bilim kişilerinin zihinlerinin veya bilinçaltlarının bir tarafında saklı duran ve sanata veya bilime yönelmelerini sağlayan etkenlerden birisi belki de budur. Aslında varlığı yakın bir etkileşimle tanımlanmayan insanların yaşıyor ve ölmüş olması arasında kişi için hiçbir fark yoktur. Bireysel olarak tanımadığı, dokunmadığı veya yüzünü doğrudan görmediği birisinin yaşıyor olduğuna dair kanıtı zihin bir biçimde yeterli düzeyde oluşturamadığı için çoğu zaman varlığı da bir anlam kazanmayacaktır. Aynı şekilde adı hafızalarda bir biçimde yaşayan bir insanın gerçekte ölmüş olmasının da bir farkı olmayacaktır. Ancak burada ortaya önemli bir husus çıkmaktadır, etkinliğin sürüyor olması algısı. Bu da canlılığın sürüyor olduğu algısı ile ilişkilendirilecektir zihin tarafından. Bu nedenle 200 yıl önce ölmüş bir yazardan sanki şu anda yaşıyormuşçasına bahsedilebilmektedir. Bu durumun o kişinin varlığını sürdürdüğü algısıyla ilgili olduğu açıktır. (Kişisel olarak tanıyor olsaydı belki durum farklı olabilirdi.) Siyasetçi örneğinde ise yaptığı icraatların geçmişte kalmış olduğu fikri burada öne çıkmaktadır.

© Deniz Karakurt

ÖYKÜ YAZANLARA İPUCU

Öykü yazanlar için her yerde bulamayacakları bir ipucu vermek istiyorum.

İlkokuldan başlayarak anlatılan Giriş, Gelişme, Sonuç dizilimi hepimizin aklına kazınmıştır. Ancak yazma işi bittikten sonra nereden başlayıp nereye nasıl ulaştığına bakmak gereklidir. Anlatıda başlangıçla son arasındaki ilişki önemlidir. Bu konuda değişik yöntemler vardır.

1. Tezat Tekniği:
Yazar, başta düşündüğünden veya düşündürdüğünden bambaşka bir sonuca ulaşır.

2. İlişkilendirme Tekniği:
Alakasız olaylar en sonda birbirine bağlanır. Genelde iki tane bağımsız olay anlatılır. Ama sonuç bölümünde bağlayıcı (tabiri caizse sihirli) bir cümle veya bir paragraf ile aralarında ilişki kurulur. Gerçekte böyle bir ilişkinin var olması da gerekmeyebilir bu yazarın kendi düşüncesi de olabilir.

3. Sonradan Öğrenme Tekniği:
Öyküyü anlatan yazar, gerçeği veya önemli bir bilgiyi aradan uzun bir zaman geçtikten sonra, örneğin yıllar sonra öğrendiğini söyler veya buna dair bir kısım anlatır.

4. Yanıtsız Bırakma Tekniği:
En başta oluşturulan bir soru hikayenin sonunda yanıtsız bırakılır. Tamamen yanıtsız bırakılabileceği gibi olası sonuca dair ipucu da verilebilir.

5. Duvardaki Tüfek Tekniği:
Çehov, "tiyatroda ilk sahnede duvarda bir tüfek asılıysa son sahnede mutlaka patlar" diye anlatır bu yöntemi. Hikayenin giriş kısmında fark ettirmeden anlatılan bir durum en sonunda temel belirleyici konuma getirilir.

6. Yanıltma Tekniği:
Gerçek, en sonda herkese ters köşe yaptıracak biçimde şaşırtıcı bir unsur olarak ortaya çıkar. Bunun için de anlatı boyunca tersine izlenimler oluşturulur.

7. İkinci Son Tekniği:
Ulaşılan sonuçtan sonra yeni gelişmelerle başka bir sonuca daha ulaşılır.

8. Yer Değiştirme Tekniği:
Ulaşılacak sonuç öykünün en başında verilir.

9. Dağıtma Tekniği:
Sonuç hikayenin iç kısımlarına çekilir. Aralardaki gelişmeler daha sonra anlatılır.

© Deniz Karakurt

Bunların üzerine başka yöntemler de eklenebilir hatta yazar kendi tekniğini oluşturabilir. Ancak öykünün başlangıcı ve sonu arasındaki ilişkinin etkileyicilik ve akılda kalıcılık açısından son derece belirleyici olduğu hiçbir zaman gözden kaçırılmamalıdır.

© Deniz Karakurt

SAYGI DUYMAK VE SAYGI GÖSTERMEK

Saygı Duymak ile Saygı Göstermek aynı şey değildir.

Saygı Duymak: İnsanın içinden gelen gerçek fikri ile oluşur. Zorlama ile oluşturulamaz ve değiştirilemez. Ancak zaman içinde karşılıklı etkileşimle kendiliğinden değişebilir. İçsel bir düşüncedir. Kimseye zorla saygı duydurtmak mümkün değildir, en fazla yalan söyletilebilir bu konuda. Ama yine de beyninin içindeki gerçek fikri başkadır böyle bir durumda bile. Sevgi duygusuna benzediği için onunla da karıştırılır kimi zaman.

Saygı Göstermek: Dışsal gerekçelerle hatta bazen zorlamayla oluşur. Mesela gelenekler veya hukuk kişiyi zorlayabilir. Gözlemlenebilir bir davranıştır. Kişi gerçek düşüncesi olmayan bir saygıyı ortaya koymak zorunda kalabilir. Geleneksel yapı veya hukuk sistemi, düzenin korunmasını sağlamak için bunu bireyden talep eder. Örneğin öğrencilere gerçek fikirlerine dayalı olarak davranma şansı verilse sadece iki tane öğrenci bir dersi bütün dönem boyunca işlenemez hale getirir.

Gerçekten mi saygı gösterdiğini yoksa içinden gelen saygı duyma hissini mi dışa vurduğunu anlamanın bir yolu her zaman mümkün değildir. Örneğin amiri içeri girdiğinde ayağa kalkıp önünü ilikleyen memur korkudan mı, dalkavukluktan mı, hukuk istediği için mi, yoksa gerçekten içinden geldiği için mi yapıyor bunu? İnsanları anlamakta çok iyi olduğunu iddia eden kişiler bile çok uzun yıllar kandırılabilir. Bunun cevabını anlamanın tek yolu aralarındaki eşitsiz ilişkinin sona ermesidir. Örneğin birinin emekli olması veya diğerinin tayinin çıkması gibi. Eğer aradaki bu eşitsiz ilişki bittiğinde size hala saygı gösteriyorsa aynı zamanda saygı da duymuş demektir.

© Deniz Karakurt

CEVİZ AĞACINA DAİR İNANIŞ

Ceviz ağacının altında veya yanında çok durulmayacağına dair yaygın bir kanaat vardır. Bunun altında yatan bilimsel nedenler ve halk inanışları söz konusudur. Konuya dair kesin bilgiler edinemesem de sülfür gazı saldığı ve havadan ağır olduğu için aşağıya çöktüğü yönünde görüşler var. Ancak sülfür gazı yaydığına dair yeterli bilimsel kanıt olmadığı da yine rastladığım bilgiler arasında. Ağaçtan yayılan Juglon adlı gazın altında yetişen sebzelere zarar verdiği, yetişmelerine engel olduğu ise neredeyse kesin gibi. Kişisel tecrübe ile de sabittir.

Halk kültürü içerisinde daha eski dönemlerde kötülük yapan ruhsal varlıklarla ilişkisi hakkında ise araştırma yapılması gerektiği kanaatindeyim.

Diğer bir husus ise ceviz ağacı fidanı dikilirken kökün altına büyükçe bir taş koyulur, ağaç tutup büyümeye başlayınca o taşın etrafına sarılarak oradan kök salar. Rahmetli dedemle yıllarca altında oturup çay içtiği ağacı dikerken büyükçe bir taş koyduğumuzu hatırlarım. Bunun da cevizin kötü etkisini azalttığına dair söylentiler vardır. Oysa ki ağacın dikey kazık kök gelişimini engelleyerek daha yayvan ve yüzeye yakın kök oluşumu sağlayarak suyu ve gübreyi kolay alması için yapıldığı yönünde bilimsel açıklamalara rastladım.

Ancak ceviz ağacının altında en az yirmi yıl oturduktan sonra bir gün dalların altındaki sedirde uyuyan rahmetli dedemin ağız felci geçirmesi bir tesadüf müdür? Hiç bir zaman bilemedim. Her iki yönde de doğrulanması veya yanlışlanması mümkün olmayan bir konu.

Anadolu'da ceviz ağacının dibinde veya gölgesinde oturulmayacağı, adamı erken öldüreceği yönündeki inanışın sürdüğü görülmektedir.

© Deniz Karakurt

BEYAZ KÜRE DE NE OLA Kİ?

Birkaç sene önce, artık tanış haline geldiğimiz bir doktor tahlillerime bakarken "beyaz-küre" dedi.

"Beyaz-küre ne hocam?" diye sordum şaşkınlıkla (gerçekten anlamadım).

"Akyuvar işte" dedi.

"Alyuvar'a, Akyuvar'a ne oldu? dedim.

"Artık böyle diyoruz hocam" diye yanıtladı.

Son 5-6 yıldır "Bayan" kelimesine karşı bir hücum başlatıldı. Birkaç kişiye sordum; "Neyini beğenmez oldunuz 40 yıl sonra birden bire" diye. Verilen cevaplara baktığımda itiraz edenler neye itiraz ettiklerini bilmiyorlar, bu çok ilginç. Sağda solda bakıyoruz; erkek tuvalet, kadın tuvalet yazıyor... Göz şaşırıyor, kulağa tuhaf geliyor.

Oysa ki "kadın" sözcüğü daha tuhaf geliyor bu tamlamanın içinde. Dilimizde "erkek" kavramının zıddı "kadın" değildir ki, "dişi" sözcüğüdür"... O da genelde bilimsel bir terim olarak kullanılır. Zaten "bayan" kelimesi de tam da bu nedenlerle bu sorunlara çözüm üretmek için kullanılmaya başlanmıştır Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren.

Cevap bulamayanların yerine de ben düşüneyim dedim, neyine itiraz ediliyor aceba, bu moda nereden çıktı diye. Bayan kelimesinin itiraz edilebilecek tek noktası şudur, içinde Bay kelimesinin kök olarak bulunması. Ancak benzer bir durum pek çok dilde vardır. Man - Woman hatta Human (erkek - kadın - insan), Dük - Düşes (Duche/Duke - Duchess), Kont - Kontes... Almanca'da zaten bir -in eki var ki tüm kelimeleri dişil hale çeviriyor. Mesela; Lehrer - Lehrerin (öğretmen)...

Türkçe -an ekinin cinsiyeti değiştirme özelliği ise daha ilginçtir. Az sayıda örnek vardır ama yine de vardır. Sadece eril kavramı dişil haline getirmez, dişil kavramı da eril hale çevirir. Mesela; Kız - Kızan (kızan kelimesi erkek çocuk demektir.)

Bir de şu var, böyle bir kelime daha önce yoktu türetildi deniliyor. Doğrudur, zaten tüm kelimeler tarihin bir yerlerinde insanlar tarafından türetilmiştir.

Ne diyelim bu moda da hayırlı uğurlu olsun.

© Deniz Karakurt

DÜZEN VE ADALET

Düzen ve adalet arasında sıkı sıkıya bir ilişki vardır. Bunlar birbirinin bütünleyicisi olarak görülür, doğrudur da. Biri olmadan diğerinin olması mümkün değildir. Ancak gözden kaçan bir husus vardır, bunların dengeli bir biçimde gerçekleştirilmesi gereklidir. Aksi takdirde aralarında ters orantılı bir işleyiş oluşması ihtimali yüksektir.

Düzeni hızla veya katı yöntemlerle sağlamanın bedeli adaletten vazgeçmek olacaktır. Ne kadar test edilirse edilsin aynı sonuca varılacaktır. Örneğin akşam eve geldiğinde evde çocuklar arası kavgaların engellenemediğini gören baba ister modern ister geleneksel yöntemlerle hızla herkesi cezalandırdığında sorun olabildiğince çabuk çözülecek ama kimseyi dinlememiş olacaktır. Derste gürültü çıkaran veya sürekli gülen öğrencileri kimseye söz hakkı vermeden dışarı atan öğretmen yine düzeni hızla sağlayacak ancak kendisinin adalet anlayışına karşı öğrencilerin bakış açıları değişebilecektir. Ancak burada şu soruyu da sormak gerekecektir. Bununla uğraşmaya zamanı var mıdır, buna değecek midir? Öğrencilerin tamamını dinlemeye çalışırken sınıftaki uğultu ve gürültü eskisinden daha fazla mı olacaktır, zaten zaman kaybettiği için almaya çalıştığı önlem daha fazla zaman kaybetmesine mi yol açacaktır? Yani bu kez de düzen mi feda edilmiş olacaktır? Bu çelişkinin örnekleri tarihte de tüm devletlerde mevcuttur. İsyan eden şehirlerde ayaklanmayı bastırmak için gelen ordu karşısına çıkan ve elinde silah olan herkesi infaz ettiğinde düzen hızla sağlanacak, geri kalan insanlar evlerine kaçacak ancak yargılama yapılmadığı için adalet eksik kalacaktır. Fakat burada da yine dikkatli olmak gerekir hangi yöntemin tercih edileceği bazen mecburiyetlere dayalı olabilir. Örneğin bunu yapmadığı takdirde isyanı bastırmayı başarabilecek midir diye bir soru mevcuttur. Dolayısıyla böyle bir durumda da adaleti sağlamaya çalışmanın bedeli belki de düzeni kaybetmek olacaktır.

Özetle bu denge konusunda ortama koşullara bağlı olarak bazen sıradışı tercihlerle karşılaşılsa da olağan zamanlarda dikkatli davranmak her zaman için en doğru yöntem olacaktır. Bunlar tıpkı bir terazinin iki kefesi gibidir birine daha fazla ağırlık koydukça diğerini de dengelemek lazımdır.

© Deniz Karakurt

GİREN ÇIKMAZ MAĞARALARI

Anadolu'nun değişik yörelerinde bazı farklarla benzer biçimlerde anlatılan halk rivayetlerine benim vermiş olduğum ortak isimdir. Çok basit bir söylenti vardır. Yöredeki ıssız bir mağaraya duruma göre; bir çocuk ya tek başına ya da ana babasından biriyle birlikte, bir yeni gelin, ailelerinden kaçan iki sevgili, bir çoban tek başına ya da sürüsüyle birlikte girerek kaybolur, hiç bir iz bulunamaz. Anlatılan olayın gerçekten yaşanmış olma ihtimali bulunsa da çoğu sadece bir tür yöresel efsaneden ibarettir. Bazen mantıksal bir gerekçesi vardır bu hikayenin, mesela tehlikeli bir yerden insanları uzak tutmak gibi. Kimi zaman da gizemli yerlere dair insanın düş gücünün hikaye türetme isteği depreşerek ortaya çıkar.

Son olarak Şarkışla'ya bağlı Osmanpınarı köyü yakınlarındaki Kükürtlü Pınar'a yaptığımız gezi esnasında bana eşlik eden Yavuz Özver çok yakında böyle bir mağara olduğunu, bir çobanın sürüsü ile birlikte kaybolduğunun anlatıldığını ve bir daha hiç bulunamadıklarını söyledi. Ancak çevreyi çok da titiz olmayan bir biçimde hızlıca araştırdığımız halde ya yerini bulamadık ya da Yavuz abi daha önce defalarca gördüğünü söylediği yerin bir göçük nedeniyle ağzının kapanmış olabileceğini belirtti.

© Deniz Karakurt

ATATÜRK VE BATILILAŞMA

Atatürk Cumhuriyetin ilanından sonra neden Batılılaşma sürecine girdi? Giriş kısmından sonra tamamen kendi özgün fikirlerimi söyleyeceğim. Yine biraz uzun oldu ama sabırla okunursa faydalı olacağı kanaatindeyim.

Aslında bu konuyla ilgili rahmetli Atatürk'ün bizzat yaptığı bir açıklama var (benzer cümlelerle değişik defalar ifade etmiştir). Çağdaş uygarlıklar seviyesine yükselmek gerektiğini söylüyor. Dolayısıyla o dönem bilimsel ve düşünsel açıdan Batı medeniyeti dünyanın geri kalanına göre daha ileri düzeyde bulunduğu için ölçüt olarak orası alınıyor. Yani kendisinin bahsettiği şey aslında Batılılaşma değil çağdaşlaşmadır. Attila İlhan bu konuda Atatürk'ün "Batılılaşma" tabirini sadece bir kere telafuz ettiğini onu da kısıtlı bir bağlam içinde kullandığını belirtmiştir. Sadece bir kere... Onun dışında hep çağdaşlaşma (o dönemki tabirle "muasırlaşma") kavramını kullanmıştır.

Ancak benim bu konuda ilave olarak biraz daha farklı iki görüşüm var.

İlk olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptığı yeni bir şey değildir, Türkler tüm tarih boyunca karşılaştıkları her medeniyetten pek çok unsuru büyük bir hızla (hatta biraz eleştirel yaklaşalım) kimi zaman hiç düşünmeden almışlardır. Türk tarihine bakıldığında bunun pek çok örneği görülür. Pek çok dini benimsemişlerdir (hatta o kadar ki milli bir din olan Museviliğe bile kendilerini kabul ettirmeyi başarmışlardır). Giysi, alfabe, yazı, yiyecekler, aletler, hukuk, edebiyat, sanat... Karşılaştıkları her kültürden hemen bir şeyler almışlardır, sıklıkla eski olanı terk edip yerine yenisini koymuşlardır. Mesela Uygurlar bu konuda zirvededir. Elbetteki üzerine de kendi buluşlarını, katkılarını eklemişlerdir. Dolayısıyla Atatürk bu konuda ilk değildir son da olmayacaktır. Ortaokul, lise düzeyindeki tarih kitaplarındaki örneklere bakılması bile konunun anlaşılması için yeterli olacaktır. Sanıldığının aksine Osmanlı döneminde bile pek çok defalar rastlanır bu duruma. Sadece bir örnek olsun diye söyleyelim; sadece 5 yıl içinde Fes büyük bir hızla milli bir başlığa dönüştürülmek istenmiştir hatta başarılmıştır da, oysa ki tamamen Kuzey Afrika ülkelerine ait kültürel bir unsurdur. Dolayısıyla yabancı kültürel unsurların hızla benimsenmesi eleştirilecekse bu sadece Cumhuriyet dönemi için değil tüm Türk tarihi için yapılmalıdır.

Diğer bir husus ise şudur; sosyal antropoloji kitaplarına bakıldığında ilkel toplulukların kabile savaşlarında düşmanın üzerindeki bazı eşyaların veya giysilerin alındığı anlatılır. Bunun sebebi hırsızlık değildir, savaşçı böylece yendiği düşmanın gücünü kendisine geçtiğine inanmaktadır. Yani düşmanının giysilerinden ve eşyalarından birkaç şey alarak onun gücüne hem saygı duyar hem de kendisini ona eşitler, hatta bir adım öne geçer. Yeri gelmişken bu konuya dair birkaç cümle söylemeden geçmek doğru olmaz. Savaşçının yaptığı şey kimi zaman rastlanan savaş yağmacılığından veya ceset soygunculuğundan çok farklı bir şeydir. Soylu bir savaşçı bu tür şeylere tenezzül dahi etmez. Alınan eşyalar her zaman değerli bile olmak zorunda değildir. Bu nedenle de kendi uygun gördüğü sınırlı sayıda eşya ve giysiyi alır. Yani bir tür ritüeldir bu. Atatürk'ün mantıksal düzlemde yaptığı şey de aslında bu ilkel güdünün tamamen çağdaş bir versiyonudur. Yendiği düşmanın giysilerini, tekniğini, bilimini alarak onun gücünü kendisine (aslında milletine) geçirmiştir.

© Deniz Karakurt

Elbette ki bunun eski dönemlerdeki gibi yerde yatan düşmanın üzerinden bir şeyler alınarak yapıldığını söylemiyoruz. Simgesel olarak benzer bir durumun gerçekleştirildiğini ifade etmek istiyorum. Yani yendiği düşmanı küçümsemek yerine bir gerçeği kabul etmiştir. Karşısında aslında yenebilmek için çok zorlandığı bir düşman vardır ve bir dahaki sefere yenilme ihtimali vardır. Onun için eşitlenmek ve mümkünse öne geçmek gerekir. Gerçek budur. Rahmetli Atatürk de bunu yapmış ve başarmıştır.

© Deniz Karakurt

ŞEKER

Çoğu zaman zannedildiğinin aksine şeker tüketimi 250 yıl öncesine gelene kadar oldukça düşüktür. Şekerin kristalize edilmesi bin yıldan uzun bir süredir bilinse de, üretim süreci zahmetli olduğu için pahalı bir üründür. Bütün bu süre zarfında temel üretim malzemesi şeker kamışıdır ve bu bitkiden elde edilmesi yorucudur, üstelik elde edilen miktar oransal olarak düşüktür. Ayrıca yüzlerce yıl boyunca, özellikle de köle çalışmasına dayalı bedensel emekle üretilmiştir.

Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki yalnızca şeker değil, tuz da eskiden çok değerliymiş. Avrupada maaşlar tuz fiyatına endeksli hesaplanmış, hatta bazen gerçekten tuz olarak verilmiş. İngilizce Salary (maaş) kelimesinin Salt (tuz, Almancası Salz) kavramından türediğine dair çok güçlü bir iddia var. Sonraki sanayileşme çağının hemen öncesinde ve başlangıç dönemlerinde şeker çok değerli hale gelmiş. Azeri yazar Memmedguluzade, Danabaş Köyünün Hikayesi adlı kitabında bir keçi kafası büyüklüğündeki kelle şeker için çevrilen alavereyi ve yapılan zulmü anlatır. Tabi ki şimdiki kadar kolay üretilemedikleri için değerli olduklarını söylemeye gerek yok. Talebe göre arz çok az olduğundan dolayıdır bu durum.

1750'li yıllardan itibaren pancardan şeker elde edilebildiğinin anlaşılması üzerine tüketim miktarı artmış, fabrikasyon sistemlere geçilmesi ile de üretim kolaylaşmış ve hızlanmıştır. Kapitalistleşme süreci içerisinde bir pazarlama tekniği olarak satılabilmesi için tüketimi teşvik edilmiştir. Şeker fabrikaları, bedensel çalışmaya dayalı üretim karşısında kapitalist sanayi üretiminin ilk büyük zaferlerinden birisidir. İnsan sağlığının bozulmasına yol açan yanlış ve dengesiz beslenmenin ilk adımlarından birisi de böylece atılmıştır. Neredeyse her şeyin içine katılabilir hale geldiği için fizyolojik ihtiyaçtan çok daha fazla şeker tüketilmeye başlanmıştır. İnsan bünyesi de tüketildikçe daha fazlasını istemiştir. Yani bir tür bağımlılığa dönüşmüştür. Doğal olmayan ve sindirim sistemi tarafından büyük bir hızla zahmetsizce alınmaya hazır hale getirilmiş olan şeker sindirim esnasında tembelliğe yol açmasının aksine vücut içinde başka organlara geçtikten sonra ise oldukça yorucu süreçlere neden olmaktadır. 250 yıldır sürekli kolaylaşan üretim teknikleri sayesinde tüketim miktarının gitgide daha fazla arttığı dikkate alınırsa şirketlerin daha fazla kazanç uğruna insan sağlığını hiçe saymalarına tanık olmaya devam edeceğimiz bir gerçektir. Şu anda elde kalan tek seçenek bireysel bilinçlenmedir. Daha yakın zamanlarda ortaya çıkan Glikoz Şurubu, Fruktoz Şurubu gibi konulara hiç girmiyorum bile. Tıbbın ilgi alanına giren kısımda konuşması gerekenler elbette ki hekimlerdir, ancak meselenin iktisadi ve ticari boyutu da bazı şeyleri anlamamız için yeterlidir. Yeter ki görmek isteyelim.

© Deniz Karakurt

ALAMAN ÇERMİĞİ

Şarkışla'nın Akçakışla bucağına bağlı Alaman köyündeki çermiğe rahmetli dedemin her sene iki üç ziyareti olurdu. Bizim köyden (Akçakışladan) 15 dakika uzaklıktadır. 20-30 yıl önceki zamanlardan bahsediyorum. Dedem işin içindeyse, gidelim 1 saatte veya 2 saate dönelim diye bir durum asla olmazdı. Tam bir şölene dönüşürdü. Kalabalık olmasını özellikle tercih ederdi. Çermiğin tam karşısındaki tepelik kısmın altına yaslanan devasa çam ağaçlarından oluşan bir yer vardır (çok geniş bir alan değildir, bir tarla büyüklüğünde en fazla). Doğal bir sayvan gibi üstünü örter dallar ama altında oturulur, hatta gezilirdi ağaçlar yüksek olduğu için. Oraya yerleşilir, yaygılar serilir. Çermiğin etrafında çadırlar olur, şifa aramak için günlerce kalanlara rastlanırdı. Sağdaki tepenin üstünde küçük bir pınar vardı. Dar ve yorucu, dik bir yolaktan yukarıya çıkılır. Varmak istediğiniz pınarın suyu çıkarken zaten ayaklarınızın altından aşağıya doğru akmaktadır inceden. Dağdaki bir kayadan çıkan su için taşların arasına bir boru sokuşturulmuş, hepsi o kadar. Bir çeşme falan yoktu yani. Oradan su getirilip çay demlenir. Akşama kadar kalınır, yemek yenir. Ön tarafta akan öze (dereye) karpuz koyulur. Kendisi arada yatar uyur çamların altında. Bekçisi vardı o zamanlar çermiğin, giderken ona bahşiş verir.

Artık havuz harap durumda, bekçi yok, tepedeki pınarı zaten çok uzun yıllar önce birisi sahiplenmişti. Çadırlar sanki çok eski bir çağın hikayesi gibi, gelen giden bile çok az.

© Deniz Karakurt

COKMAN VE BARMAN SÖZCÜKLERİNE DAİR...

Özeti baştan verelim:
Barman (Varman): Zengin, Cokman (Yokman): Fakir

Bir sosyal medya arkadaşımın sorduğu bir soru üzerine son derece güzel bir bilgiye ulaşmış ve öğrenmiş olduk. Anneannesinin söylediği bir cümledeki "Cokman" kelimesinin ne anlama geldiğini sordu bana. Kırım Türkçesi üzerine yazılmış bir makalede hem bu sözcüğü hem de "Barman" kelimesini bulmamıza vesile oldu. Göksel Ç.nin Kırcaali göçmeni olan rahmetli anneannesi Lütfiye Koşar bir gün bir dilenciye "Cokman git buradan" demiş. Aklında kalan bu sözcüğün anlamını bilip bilmediğimi sorunca bilgim olmadığını söyledim ama biraz araştırma yapınca sonuca ulaştım.

Barman dep kuvanma cokman dep cılanma.
(Varsılım diye sevinme, yoksulum diye yakınma.)

-Kırım göçmeni Dobruca Türkleri atasözü-

Dobruca yöresinin bir bölümü Romanya'da bir kısmı ise Bulgaristan'da kalmaktadır. Kırım atasözlerini Dobruca - Eskişehir karşılaştırması bağlamında inceleyen makale Osman Kemal Kayra tarafından yazılmıştır. Yukarıdaki atasözü bu yazıdan alınmıştır.

Ayrıca; men kelemen (ben geliyorum), men yasayman (ben yapıyorum), barman (varım, varlık içindeyim, zenginim), cokman (yokum, yokluk içindeyim, fakirim) biçiminde fiil çekimlerinde kullanıldığı bilgisine de ulaştık (Mennan Ç. tarafından verilen bilgi).

-men / - man Eki Hakkında…
Yapmış olduğum araştırmalar esnasında tesadüfi olarak farkettiğim örnekleri inceleyerek ulaştığım bu açıklama tamamen şahsi fikrimdir. Ancak destekleyici unsurlar paragrafın sonundaki belirtilen hususlardır. Aktarma Sözlüğü adlı kitabımdaki 2024 numaralı dipnottan:

Türkçe “-men/-man” ekinin sonradan türetildiği veya başka dillerden alındığı pek çok yerde öne sürülmektedir (Farsça -manend gibi). Ancak Radloff’un Asya Türkçesi’ne ait pek çok sözlüğü inceleyerek 1800’lü yılların ikinci yarısında derlediği sözlük çalışmalarına giren bu kelimenin (Küçmen) yanı sıra bu eklerle biten başka kavramlara da rastlanır. Türkçe “-men/-man” eki aslında mastar belirten “-mek/-mak” üzerinden türemiştir. Yani gerçekte mastara uygulanan “-n” eki söz konusudur. Nasıl ki mastar eki olan “-mek/-mak” sondaki “-k” sesinin düşmesi ile “-me/-ma” biçimine dönüşüyorsa değişik lehçe ve şivelerde “-men/-man” ve “-mel/-mal” son eklerinin oluşmasına da sebebiyet vermiştir.

(Bahsi geçen kelimenin Türkiye Türkçesi’nde kullanılmayan kuvvetlenmek, kudretlenmek anlamlarındaki Güçmek/Küçmek fiilinden türemiş olduğu görülmektedir.)

© Deniz Karakurt

KANAK SÖZCÜĞÜNE DAİR

Sahada yaptığım çalışmalardan ilginç bir örnek:

Sivas - Şarkışla'ya bağlı Kanak köyünün adı galiba ahalinin kendi isteği ile değiştirilmiş anladığıma göre, önce Konak yapılmış sonra da şimdiki haline (Konakyazı) dönüştürülmüş. Köyün önünde aşağıdan akan Kanak Çayı uzun denebilecek bir mesafeyi katettikten sonra ilçe merkezinin tam ortasından geçer. Kanak sözcüğünün Anadolu'da derlenmiş farklı anlamları var. Özellikle çay, dere, ırmak gibi manalarda kullanıldığı zaten kayıt altına alınmış değişik derlemelerde. Akarsu ile de uyumlu gözükmekte.

Ancak köyün adının değiştirilmesini doğru bulmadıklarını ifade edenler oldu. Özetle anlatacak olursam; köy halkı Karapapak - Terekeme kökenli. Kendi lehçelerinde Kanag/Kanak kelimesinin "dost, ahbap" manasına geldiğini ve değiştirilmesi için hiçbir neden olmadığını söylediler. Burada ilgi çekici olan husus sözcüğe dair verdikleri Anadolu'da kullanılmayan bu yeni anlam içeriğidir.

Bu yeni anlamın Kanka kelimesi ile de bağlantısı ayrıca araştırılmalıdır.

Tespit ettiğim bu hususa dair başka bir platformda yaptığım açıklamaya yöneltilen itiraz üzerine verdiğim cevabı da eklemeyi gerekli görüyorum.

Öncelikle şunu belirtmek isterim ki derlemecinin görevi derlemeyi olduğu gibi aktarmaktır. Başka bir görevi yoktur. Bana bunu anlatan kişilerin kim oldukları ve söyledikleri elimdeki yazılı kayıtlarda mevcuttur. Bunun doğruluğu veya yanlışlığı derlemeciyi bağlamaz. Ancak bu konuların içinde olan ve de üstelik yeni öğrendiği şeylerin doğruluğunu merak eden bir kişi olarak bu bilginin gerçekliğini ben zaten araştırmış bulunmaktayım.

Örnek;
Alıntı: "Kapın kanag üzüne açık olsun." (Kapın dostun yüzüne açık olsun)

Kaynak: Karapapak Türklerinin Tarihi, Gelenek ve Görenekleri, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Tilla Deniz Baykuzu

© Deniz Karakurt

AQUA SÖZCÜĞÜNE DAİR

Bu konu hakkında daha önce ileri sürülen bazı düşünceler üzerine, ayrıntılı olarak kendi bireysel araştırmamı gerçekleştirdim. Bulamadığım bilgiler varsa aksi yönde dahi görüşlere karşı olumsuz bir yaklaşıma sahip olmadığımı baştan belirtmek isterim. Kesin sonuca ulaştığım iddiasında değilim.

Avrupa dilleri içerisindeki Aqua kelimesine akraba (aynı kökten) başkaca herhangi net bir sözcük bulamadım. Bir iki tane belirsiz sözcük var benzer denebilecek. Hepsi o kadar...

Gottça "ahua" (nehir / sular) ve Proto-Cermen (Eski Almanca) "akhwo" (nehir) kavramları dışında ilişkilendirilebilecek kesin sözcükler yoktur. Bunlar da zaten aqua sözcüğünün eski ilk biçimleri olarak görünmektedir. Varsayımsal Proto-Hint-Avrupa köken dilinde "hekweh" olarak açıklanan kökün içini dolduracak başka örnekler ise neredeyse hiç mevcut değildir. Eski Norveçce deniz tanrısı Aegir ve Yunanca Aegea (Ege) mantıklı iki bağlantı gibi görünmektedir, ancak bunlarla ilgili ses dönüşümleri çok zayıftır.

Sanskritçe "ap" (su) ve Farsça "ab" (su) ile ilişkilendirilmesi köken açısından çok zorlama görünmektedir. Hititçe "akwanzi" (içiyorlar) sözcüğü ile aradaki bağlantı açıklanmaya muhtaçtır. Dilbilimci Boutkan yalnızca Almanca ve Latince kelimelerin kesin var olduğunu ancak geri kalan kanıtların belirsiz olduğunu yazmıştır.

Bütün bu bilgilerden sonra kendi görüşüm olarak şunu ifade etmek isterim ki, Gottça "ahua" (nehir) ve Proto-Cermen "akhwo" (nehir) kelimelerindeki ak/akh/ah kökünün ve günümüzdeki aq- ilk hecesinin Türkçe Akh/Ak/Ag/Ağ kökü ile bağlantılı olma ihtimali mutlaka dikkate alınmalıdır. Türkçe bu kökün yüzlerce hatta binlerce kelime türettiği ve bunların pek çoğunun akışkanlık ve sıvı anlamı içerdiği zaten bilinen bir gerçektir. Eski Cermen kavimlerinin Türklerle tarihsel olarak ilişki halinde oldukları yine bilinen bir durumdur.

© Deniz Karakurt

KALDIR-AT ANLAYIŞI

Kaldır-at zihniyetinin geldiği noktadır.

4 sene önce arabamın kornası bozulduğu için servise gittim. Korna kolunun bulunduğu parça, direksiyonun içindeki kısmıyla beraber komple değişecek, dediler; 300 lira da fiyat söylediler. "Başka yolu yok mu?" diye sorunca "İmkanı yok, bunlar yüksek teknoloji ürünü, tamir edilemez" diye cevap verdiler. Sanayide müşterisi yeterince çok olan bir tamirciye gittim, parçanın tamamını değiştirmeye gerek olmadığını, sökülüp içindeki bir kısmının değiştirilebileceğini ve 100 liraya mal olacağını söyledi. Masrafım üçte iki oranında düşmüştü, ben de sevinerek razı oldum tabii ki. Ama işleri biraz yoğun olduğu için akşam üzeri gelmemi söyledi. Sanayiden çıkmadan önce başka bir elektrikçiye daha uğradım. Genç bir usta, hiçbir şey konuşmadan parçayı söktü, içini açtı, kopan teli bana gösterdi, lehim attı, tekrar yerine taktı. Tüm işlem 15 dakika sürdü. 10 lira para aldı karşılığında. Korna kolunun yanlış yere koyulduğu için sık rastlanan bir sorun olduğunu belirtti. Bir iki sene içinde tekrarlayacağını, o zaman geri getirmemi söyledi. Dediği gibi de oldu iki sene sonra tekrar lehim attırdım. Yine 15 dakikalık ucuz bir işlem. Ve tekrar iki sene daha geçti, geçenlerde yine götürdüm. "Birkaç ay sonra araba muayeneye girecek, varsa bir sıkıntı parçayı değiştireyim" dedim. "Hiç gerek yok abi, geri kalan her şey sapasağlam duruyor" dedi ve tekrar lehim attı. 50 lira para verdim. Denemek için servisi aradım, bana verilen cevap parçanın yaklaşık 2300 lira olduğu ve onu değiştirmeden kornanın mümkün değil tamir edilemeyeceği şeklindeydi.

Olduğu gibi anlattığım bu olay bizzat başımdan geçmiştir ve tamamen gerçektir.

© Deniz Karakurt

HALK İNANIŞLARI HAKKINDA

Halk inanışlarına karşı bireylerin 5 farklı ilgi düzeyi bulunur.

1. Gerçeklik düzeyi: Kişi veya topluluklar için özellikle kendi yöresindeki bu inanış(lar) tamamen gerçektir. Bilhassa küçük ve çevreyle etkileşimi az olan köy gibi yerlerde bu durum daha belirgindir. Dışardan bakıp konuyu değerlendiren başkaları için ne kadar anlamsız görünürse görünsün bu inanışın gerçekliğine ve gerekliliğine inanırlar. Aksini iddia edenlere karşı değişik biçimlerde tepki verilir.

2. Kültürel / geleneksel düzey: Halk inanışının bazen gerçekliğini sorgulamadan bazen de çok da fazla inanma gereği bile hissetmeden sadece geleneksel olarak korunması, sürdürülmesi düşüncesi bulunur. Bunların önemsenmesi gereken birer kültürel değer oldukları yaklaşımı vardır. Bu anlayışa sahip olanlar olumsuz buldukları halk inanışlarına sahip çıkmazlar. Ahlaken doğru veya zararsız olduğunu düşündüklerini ise gerçek dışı bulsalar bile sürdürme eğilimindedirler.

3. Bilimsel düzey: Sınırlı sayıda insanı ilgilendirmektedir. Halk inanışlarını bilimsel yöntemlerle, akademik gerekçelerle incelemektedirler. Ancak toplum içerisinde de sırf bir tür merakla bunlara ilgi duyanlar bulunabilir. Meseleye farkında olarak veya olmayarak son derece nesnel ve tarafsız olarak yaklaşmaktadırlar. Bu gruba girenlerin ayrıca kişisel bir fikirleri de olabilir.

4. Kayıtsızlık / İlgisizlik düzeyi: Farklı nedenlerden ötürü bazı kişiler veya topluluklar için halk inanışı herhangi bir şey ifade etmez, herhangi bir ilgi duymazlar. Şehirleşme, kültürel kopukluk, geleneksel değerlerin önemsenmeyişi, kendi yöresinin dışında olma gibi faktörler bu durumun sıklıkla rastlanan nedenleridir.

5. Olumsuz düzey: Değişik gerekçelerle halk inanışlarının birine, bir kısmına veya tamamına karşı olumsuz tepkiler verilmektedir. Bilimsel olmadığı, gülünç olduğu, batıl inanış olduğu vs. gibi.

© Deniz Karakurt

MİLLET DEVLETİ

Rahmetli Attila İlhan'dan TRT2'de yaptığı bir televizyon programında dinlemiştim. Tarih boyunca toplumsal örgütlenme biçimine göre 3 tür devlet anlayışı ortaya çıktığını söylemişti.

1. Aşiret devleti (kabile, klan, boy vs şeklindeki topluluklar bir araya gelir.) Genellikle toplumlar ya tamamen ya da kısmen göçebedir. Yerleşik olanlarda ise şehir devletleri vardır. Beylikler, feodal düzenler, soyluluk esasına dayalı yerel iktidarlar hep bu temelden ortaya çıkar.

2. Ümmet devleti (dinsel birlikteliğe dayalı oluşumlar vardır. Hristiyan ümmeti, İslam ümmeti, Hindu ümmeti vs). Bu nedenle din ve mezhep savaşları bile yapılmıştır. Dünyayı algılayışda teokratik bir bakış açısı söz konusudur.

3. Millet devleti (toplumlar ulus bilincine ulaşarak devlet kurarlar.) Hemen her açıdan daha önceki aşiret devletine göre daha büyük, ümmet devletine göre ise daha küçük bir sistemdir. Yani ikisinin ortasındadır.

Bu devlet modelleri tarihsel zorunluluk gereği ortaya çıkmıştır.

Çağdaş millet devletlerinin bir tür patlamayla ortaya çıkarak hızla yayıldığı dönüm noktası Fransız İhtilali olarak kabul edilir ki, büyük oranda doğrudur. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki o dönemki "Milliyetçilik" kavramının içeriği bugünkünden oldukça farklıdır. Milletler şeklinde örgütlenmeyi savunan görüş demektir. (Herhangi bir milletin değerlerini savunmaktan çok öte bir anlama sahiptir yani.) Daha sonra kendi ulus devletlerini kurmak isteyen topluluklar kendi milli unsurlarını oluşturmak gereği hissedince bunları savunma yönündeki ilerleyişle Milliyetçilik kavramı kısa bir sürede günümüzdekine yakın bir anlam içeriğine ulaşmıştır. Ancak kimi ülkelerde hızını alamayarak tehlikeli bir yöne girip, ırkçılık ve faşizm gibi anlayışlara varmıştır.

© Deniz Karakurt

KÖSTEK KESME

Nevşehir'in Kozaklı ilçesinde bana verilen bilgiye göre yeni yürümeye başlayan çocuklar düşmesin diye veya yürürken sık düşen çocuklar için gerçekleştirilen bir halk inanışı geleneğidir.

Çocuğun ayaklarının arasına bağlanan bir ip dualar ve şiirsel sözler eşliğinde kesilir. (Küçük bir çocuğun aslında ayağındaki terlik biraz büyük geldiği için birkaç kez üst üste düştüğünü gören bir bayan köstek kestirme önerdi ve babaannesinin geçmişte bu uygulamayı yaptığını anlattı.)

Elindeki makasla ipi kesecek olan kişiye üç kez: "Ne kesiyon?" diye sorulurmuş. O kişi de üç kez "Köstek kesiyom" diye yanıtlarmış. Sonra da ipi kesermiş.

Özellikle dikkatimi çeken husus sadece yeni yürüyen çocuklara değil yürürken düşen çocuklara da köstek kesildiği bilgisidir.

© Deniz Karakurt

TAKNOSBAĞA

Taknosbağa (Teknősbéka) sözcüğüne dair kısa bir inceleme...

Bağa (Baga/Baka/Baha) kavramı Türkçe'de kalın kabuk anlamı taşır (özellikle hayvanlar, ağaçlar için). Bileşik kelimelerle genellikle Kaplumbağa türü hayvanları tanımlamakta kullanılır. Türkçede yaygın bilinenler Tosbağa ve Kaplumbağa olsa da Türkçe kökenli dillerde ve lehçelerde Karabağa, Taşbağa/Tasbağa gibi adlandırmalara da rastlanır. İlginç olan ise Kurbağa sözcüğünün de yine bileşik bir kelime olarak bu kavramla bağlantılı olarak oluştuğudur. Oysa ki bu canlıda böyleysi kalın bir kabuk bulunmaz. Türkçe ile etkileşim halinde olan yakın dillerde "Baka" kelimesinin kurbağa anlamında kullanıldığı da görülür.

Macarcadaki eski sözlüklerde Taknosbaka olarak rastlanan kelime kaplumbağa anlamı taşır ve günümüzde sadece "Teknös" olarak söylense de eş anlamlısı olarak "Teknösbeka" biçimi de bilinmeye devam etmektedir. Teknös kavramının etimolojisi Türkçe "tekne" sözcüğü ile ilişkilendirilmektedir ve Beka kelimesi de kurbağa olarak açıklanmaktadır.

© Deniz Karakurt

HALİFE ÖMER BİN ABDÜLAZİZ VE PARETO EĞRİSİ

2023 yılında Türkiye'de bankalardaki toplam vadeli ve vadesiz mevduatın %70'ine banka müşterilerinin sadece %0,7'si sahiptir (yüzde 1 bile değil). Geri kalan yüzde 30'luk pay ise nüfusun yüzde 99,3'ü tarafından yine dengeli bir biçimde paylaşılmaz. (Yani tepeye çıktıkça yoğunlaşma artmaktadır.)

İslam tarihine dair şatafat, görkem, lüks içindeki saltanat sistemleri anlatılarak övülür. Asıl anlatılacak konular kitapların sayfaları arasında bırakılarak tarihin derinliklerine doğru itilirler kimse bilmesin diye. Onlardan bir tanesini anlatayım.

Halife Ömer bin Abdülaziz 1400 yıl süren hilafet düzeni içerisinde bazı açılardan belki de tektir (karıştırılmasın Halife Hz. Ömer Faruk bin Hattab değil. Ondan 70 yıl sonra yönetici olmuştur). Lüks yaşamı önce kendisi terketmiştir, ailesinin ve çocuklarının devletin olanaklarını kullanmalarını engellemiştir, adam kayırmacılığa son vermek için elinden geleni yapmıştır. Kamu malına el uzatılmasını engellemek için büyük çaba sarfetmiştir. (Yorumlar kısmına kendisine dair ayrıntılı bilgi ekleyeceğim.)

Gelelim asıl konuya, Ömer bin Abdülaziz halkın elinden alınan arazileri tekrar onlara dağıtmak için toprak reformu başlatmıştır. Bu durum toprak ağaları tarafından tepki çekmiştir ve kendisine yönelen ilk düşmanlıklar başlamıştır. Ama halife bununla yetinmeyerek İslam coğrafyasının her yanındaki zenginleri tespit edip başkente çağırtarak bir toplantı yapmıştır. Sayı kesin değil ama 200'den fazla zenginin katıldığı tahmin edilmekte. Orada hazır bulunanlara hitaben şöyle demiştir:

"Hesapladım, bu odada bulunan 200 kişi tüm ümmetin toplam servetinin yarıdan fazlasına sahip. Araştırdım, Peygamberimizin kurduğu düzen bu değildi, olmasını istediği düzen de bu değildi. Bu servetler dağıtılacak."

Peki sonrasında ne olmuş? Halife Ömer bin Abdülaziz 6 ay sonra zehirlenerek öldürülmüş. Kendisi Pareto ve Lorenz'den bin yıl önce gelir dağılımı adaletsizliğini biraz farklı oranlarla tespit etmiş, üstelik buna karşı çıkarak düzeltmeye kalkışmış.

Ünlü iktisatçılar Pareto ve Lorenz'in farklı zamanlarda birbirlerinden bağımsız olarak matematiksel yöntemlerle gösterdikleri üzere, özetle dünyadaki gelirin yüzde 70'ine dünya nüfusunun yüzde 30'u sahiptir. Ve bu dağılımlar da kendi içlerinde dengeli değildir (parabolik bir eğri vardır grafik üzerinde). 2020 sonrası yapılan bir araştırmayı bu iki iktisatçı öğrenebilseydi mezarlarında ters dönerlerdi. Günümüze göre Pareto Eğrisi ve Lorenz Eğrisi yeniden çizilmiş ve görülmüş ki tüm dünyada durum onların hesaplarının çok ötesinde kötü bir hale gelmiş. Özellikle Asya ve Afrika ülkelerinde gelir dağılımında akıl almaz eşitsizlikler oluşmuş.

Ömer bin Abdülaziz'in hayatının da ayrıca incelenmesini tavsiye ederim.

© Deniz Karakurt

AVRUPA VE RUSYA ÇELİŞKİSİ

Avrupa halkları günümüzde "lider" değil "yönetici" istemektedirler. Yakın tarihe bakıldığında Avrupa toplumları özellikle 2. Dünya Savaşı öncesinden başlayarak ortada hiçbirşey yokken, durduk yere dünyaya kafa tutacak "lider" arayışlarının bedellerini çok ağır ödemişlerdir. Her birini tek tek saymaya gerek yok, birbirleriyle bu konuda yarışa girmişlerdir. Sonuçları vahim olmuştur. O yüzden geçmişteki yaptıkları bu hatadan ders çıkararak günümüzde ülkelerindeki sosyal ve ekonomik koşulları düzgün yönetecek, bozulduğunda tekrar düzeltecek yöneticiler istemektedirler. Dünyaya kafa tutmak diye bir dertleri yoktur. Dolayısıyla seçtikleri insanların da işlerini düzgün yapan ama kendileri gibi, herkes gibi sıradan insanlar olarak algılandığı görülmektedir. Giderse ne olur diye hiç kimse korkmaz. Bununla da kendisini kimse korkutamaz. Çünkü lidere değil işinin ehli yöneticiye ihtiyacı vardır. Onu da her zaman bulabileceğini bilir.

İlginçtir Batı uygarlığı içerisinde (Avrupa'nın bir parçası olmadıkları için belki de) ABD zaman zaman bunun tersine örnekler sergiler. Doğu toplumları ise yine sıklıkla dünyaya kafa tutan adam arayışı hastalığını devam ettirirler. Örneğin Rusya...

Liderlere ise olağanüstü koşullarda ihtiyaç duyulur, normal zamanlarda değil... Bunun için de sahte tehlike algıları oluşturulur, hatta giderek artan dozlarda bu gibi durumların içine bile girilir.

Rusya'da son 30 yıldır yaşanan durum tam olarak budur. Ayrıca Ukrayna Savaşı'nın en az 6 farklı nedeninden bir tanesinin de bu olduğunu söylemek mümkündür.

© Deniz Karakurt

İKİ EFSANE VE BİR İNANIŞ

Kayalarla ilgili derlemiş olduğum iki efsaneyi ve bir inanışı özet halinde vermek istiyorum.

1. Gelin-Kız Kayası Efsanesi: Şarkışla'nın Sarıtekke köyüne giderken (Alaman-Yahyalı yolu üzerindeki kavşaktan sonra köye yaklaşırken) bir kaya vardır. Aşağıdan yukarıya doğru koniye benzer biçimde daralan birkaç metre yüksekliğindeki bu doğal oluşum yörede Gelin-Kız Kayası adıyla bilinir. Malesef günümüzde köylerde yaşayan insan sayısı çok azaldığı ve teknolojik araçlar sözlü anlatım geleneğini yok olma seviyesine getirdiği için hakkındaki efsaneyi derlemekte oldukça zorlandım. Uzun bir uğraştan sonra edindiğim bilginin özeti kısaca şu şekilde: Gelin giden bir kızmış, istemediği bir yere gelin gidiyormuş. "Allah'ım taş kes beni" demiş, taş olmuş. (S. Gündüz - Anneannesinden duyduğu hikaye, özetle.) Başka bir kişi ise şöyle bir bilgi verdi; "Çocukluğumuzda anlatılan; kızın biri babasının onay vermediği birisi ile evlenmek ister. Babası da ona beddua eder ve kız kaçarken orada taş olur, diye duymuştum" (Ali Öz). Ayrıca yaptığım araştırma esnasında köyden olmayan kişilerce baş kısmının tahrip edildiğini öğrendim. Çocukların ayağa dikilmiş bir Geleni'ye benzettiklerini de duydum.

2. Düğnük Kaya Efsanesi: Şarkışla yakınlarındaki İlbeyli yöresinde (köyler Sivas merkeze bağlıdır) Düğnük Kaya adı verilen bir dağ bulunur. Şarkışla, Sivas ve Altınyayla'dan kimi köylere yakın bir konumdadır. Yörede özellikle geçmişte kutlu sayıldığı ve simgesel önemi bulunduğu bilinmektedir. Düğünlerde bu kayaya çıkıldığı anlatılır. Çobanın birisi sıcak bir günde koyunlarını otlatırken bunalıp kayaların gölgesine sığınmak istemiş ama boşuna, güneşten ısınan kayalara da yaklaşmak mümkün değilmiş. Çoban ve sürü çok susamış. Bunun üzerine günümüzde Göze denilen taşların yakınlarında oturan çoban Allah'tan su dilemiş. Dileği yerine gelirse de bir ak bir kara koyunu hemen kurban edeceğini adamış. Bunun üzerine gözenin içinden su çıkmış. Kendisi de koyunları da kana kana içmişler. Rahata erişip gözünün önü açılan çoban nankörlük etmiş ve koyunların yünleri arasından sırtlarına bakarak bir kara bir de ak kene bulmuş ve Yaradanla dalga geçercesine bunların üstüne parmağıyla basarak öldürüp işte adağımı yerine getirdim demiş. Bunun üzerine oracıkta kendisi de sürüsü de taş kesilmiş. Bakıldığında bu taşları çobana ve koyunlara benzetmek için biraz düşgücü gereklidir. Ama ortak düşüncenin ürünüdür. (Mesut Karakaş - Güney köyünden.)

3. Akkaya İnanışı: Şarkışla'ya bağlı Elmalı köyünden Karababa'ya çıkan yokuşun (Karababa bayırının) üst kısımlarında, dağ yoluna yakın bir yerlerde Akkaya denilen bir taş kütlesi vardır. Eskiden insanlar buraya çıkarken içlerinde tutmak istemedikleri, kendilerine yük olan ama başka kişilere de açmayı uygun bulmadıkları sırlarını bu kayaya seslenirlermiş. Kaya da söyleneni aynen olduğu şekliyle o kişiye tekrar iletirmiş (yankılanma mevcut). Büyüklerin yaşça küçük olanlara bu yönde nasihat verdiği, sırlarını başkalarına açmak yerine bu kayaya seslendikleri takdirde bu yükten kurtulacakları ve kayanın da o sırrı asla kimseye aktarmayacağını söyledikleri bilgisi verildi. Ayrıca kayaya seslenirken söylenen "Akkaya Akkaya, ne derdim var söyle bana" şeklinde başlayan bir dörtlük varmış ancak unutulup gitmiş. (Hadiye Şencan Sakarya Küçükkaragöz - Çocukluğunda yaşadığı hatıralardan anımsadıkları.) Öğrendiğim diğer bir ayrıntı ise Karababa için "mezar" tabirinin hiç kullanılmadığıdır. Kayda geçirme esnasında bu ifadeyi düzeltmem istendi.

© Deniz Karakurt

ÜÇ TOPLUMSAL SINIF

Türkiye'de Cumhuriyet kurulduktan sonra 3 toplumsal sınıf daha önce var olmadığı için devlet eliyle oluşturulmuştur.

1. Burjuvazi - Tacir sınıfı
2. Proleterya - İşçi sınıfı
3. Enteljensiya - Aydın sınıfı

Bu 3 sınıf tarihsel koşulların ilerleyişi içerisinde kendiliğinden oluşmadığı için ülkemizde sınıf bilincine ulaşamamışlardır. Bu nedenle yaptıkları işe dair dünyayı algılayış biçimlerinde daima hep bir şeyler eksiktir. Toplumsal mücadele ile ortaya çıktıkları ülkelerde ise kültür düzeyleri ve hepsinden öte kendi konumlarıyla ilgili yaklaşımları bile çok farklıdır. Türkiye'deki burjuva sınıfını oluşturması beklenen tacir kesimi tarihsel süreçte soylu sınıfla mücadele ederek onlarla baş etmek zorunda kalmadığı için kendini kültürel alanlarda geliştirmek zorunda hissetmemiştir, en azından böyle bir gereklilik algısı oluşmamıştır. İşçi sınıfı ise zaten bizde vahşi kapitalist dönemi görmediği için sendikalaşma sürecini bile yaşamamıştır ilk başlarda. Sendikaların kuruluş aşamasından sonra bile gerekliliği çok fazla anlaşılmamıştır, o yüzden de bu kuruluşlar hep işlevsiz kalmıştır Türkiye'de. Bireysellik hep ön planda olmuştur.

Rahmetli Attila İlhan'dan dinlediğim bu tespiti kendi cümlelerimle ifade ettim. Kendisi bizdeki aydın sınıfın halktan kopuk olduğunu sıklıkla dile getirmiştir. Oysa ki aydınların amacının halkla bütünleşmek ve onları anlayarak yön vermek olduğunu vurgulamıştır.

© Deniz Karakurt

Q KLAVYE

Q klavye düzeninin, aynı anda kağıda doğru giden harf kollarının daktiloyu sıkıştırmasına neden olmasını engellemek için geliştirildiğine dair bir efsane var. Yani Q klavyenin amacı hızlı yazmak değil yavaş yazdırmaktır deniliyor. Konuya dair biraz araştırma yaptım.

Bu efsane hem tarihsel hem de bilimsel olarak kesinlikle doğrulanamıyor, çünkü öyle olduğuna dair o döneme ait herhangi bir kayıt ve açıklama yok, ayrıca günümüzde bu yönde yapılan deneyler pek de iddia edildiği gibi daha önceki klavye düzenlerinin sıkışmaya neden olduğunu göstermiyor. Q klavyede harflerin tamamen en yavaş yerlerde olduğuna dair kesin bir bulgu da elde edilebilmiş değil. Öyleyse bu iddianın aksine hızlı yazmak için geliştirildiği ihtimali tekrar ortaya çıkıyor. Buna karşın yapılan çalışmalar bu klavye düzeninin İngilizce veya herhangi bir Batı dili için en hızlı yazmayı sağlayacak bir düzen olmadığını da gösteriyor. Üstelik gerçekten Batı dilleri için uygun son derece hızlı klavyeler sonradan geliştirilmiş ve Q klavye bunların yanında oldukça yavaş kalmış. Özetle Q klavye ne hızlı yazmayı sağlayacak ne de tersine bütünüyle uyumsuz bir düzen gibi görünmüyor. Daktiloların oluşum döneminde ilk ortaya çıkan klavye düzeninin bu olmadığı da biliniyor. Tekrar baştaki soruya dönersek: Öyleyse bu düzen neden geliştirildi? Maalesef bu sorunun günümüzde net bir cevabı yok, geliştiricilerinin amacına dair herhangi gerçek bir bilgiye ulaşılabilmiş değil. Sadece neden devam ettiğine dair bir açıklama var onu da hepimiz çok iyi biliyoruz. Alışkanlık...

© Deniz Karakurt

İNSAN İHTİYAÇLARI SINIRSIZ MIDIR?

"İnsan ihtiyaçlarının sınırsız olduğu" ibaresi daha iktisat biliminin tanımından başlayarak insanlığa malesef bilimsel bir alan üzerinden dikte edilmiş ve edilmekte olan kapitalist bir algıdır. ("Dikte" sözcüğünü latince kökendeki "kelimesi kelimesine yazdırmak" manası nedeniyle tercih ettim.)

Aslında dikkatle bakıldığında insanın ihtiyaçlarının sınırsız olmadığı, iktisat bilimi içerisinde yine kendi teknik terimsel anlatımlarıyla bulunabiliyor. Özellikle de "Marjinal Fayda" kavramı doğru anlaşılırsa sınırsız ihtiyaç diye bir şey olmadığı rahatlıkla görülecektir. Basit bir örnekle anlatalım.

Çölde kalıp çok susayan bir kişi ölmek üzere iken (ya da kendini öyle hissederken) bir su deposunun başına ulaşıyor. O anda ne düşünecektir: "Ben bu deponun içindeki suyun hepsini içerim".

İlk içtiği yudum kendisine en büyük marjinal faydayı sağlayacaktır. Sonraki 5 - 10 yudum da belki yaklaşık aynı seviyede yarar sağlayacaktır. Sonra her bir yudumun sağladığı fayda azalmaya başlayacaktır yavaş yavaş. Ama yarım litre, bir litre, iki litre, üç litre derken bir süre daha içtikten sonra artık içemez hale gelecektir ve birkaç saat önceki bütün susuzluğunu da unutacaktır. Deponun kim bilir ne kadarı içilmemiş kalacaktır.

Hatta daha da fazla içmeye devam ederse bu kez bir eziyete dönüşecektir.

Özetle marjinal fayda azalarak aşağıya doğru iner. Toplam fayda ayrı bir şeydir, her birimden elde edilen marjinal fayda ise bambaşka bir şeydir.

Bu örneği bize üniversitede okurken (malesef şu an adını hatırlayamadığım) hocamızın biri anlatmıştı. Konuyu şöyle tamamlamıştı: İnsanların ihtiyaçları sınırsız değildir, insanların istekleri sınırsızdır.

Ben de eklemek isterim: İnsan midesinden tüm dünyayı geçiremez, yeryüzündeki tüm zenginliği elde edemez. Zorlamanın gereği yok. Açgözlülüğe de gerek yok. Bu uğurda yeryüzünde bozgunculuk yapmanın gereği de yok.

© Deniz Karakurt

BİR ÖYKÜ VE BİR ÇİZİM

Yıllar önce bir öykü yazmıştım ve bir kitabımın içerisinde yer almıştı, bugün de yine aynı yerde durmaktadır. Çeşitli tepkiler verildi olumlu ve olumsuz yönde, ki bu eleştirilerin bir kısmı anlamaya çalışma gereği bile duyulmadan anında yapılmıştı anladığım kadarıyla. Ya düşünmeye bile gerek görmeden abartılı bir biçimde yerilmiş, acımasızca saldırgan bir tutumla karşı karşıya kalmış ya da tersine yüceltilmiş, ideolojik bir yaklaşımla göklere çıkarılmış. Ancak şahsen yeterli bilgi birikimini sağlamadan iki kelimeyi bile asla yan yana getirmediğim için gerekli altyapıya ulaştıktan sonra yazdığımdan emin olarak içim rahattır. Bu nedenle de üzerinden yeterince zaman geçtikten sonra bile yazdığım yazıda ne yaptığımın farkında olarak arkasında durmaya devam ediyorum.

Tesadüf eseri bir çizim gördüm yakın zamanlarda. Burak Ağdemir'e ait... Biraz araştırdım kendisi çok kaliteli çizimler yapan bir kişi.

İlginç bir benzerlik... O çizgilerle yapmış aynı şeyi, ben ise bir öyküyle. Aşağıda bahsedeceğim üzere herkesin çok iyi bildiği ve tanıdığı bir şair de bir şiirinde sözcüklerle yapmış bizim yaptığımızı... Yol gösterici kurt aslında Türk kültüründe siyasi bir simge olmanın çok ötesindeki bir kavramdır. Doğru anlaşılırsa mitolojik bir figür olduğu rahatlıkla görülebilir. "Ongun" (bir tür totem) adı verilen kutlu hayvanlar kabilelerin ve kavimlerin soyundan geldiği varlık olarak algılanır ilkel topluluklarda ve hatta bir tür koruyucu ruhtur. Dünyanın pek çok yerinde benzer örneklere sınırsızca rastlanır. Meseleyi anlayabilmek için araştırmak gerekir. Bunlara farklı anlamlar yüklenmesinin ilkel topluluklardaki düşünce yapısından kaynaklandığını söylemek mümkündür, ilgi çekici özellikler bu canlıların kutsal sayılmasında belirleyici unsurdur. Güç, hız, güzellik gibi...

Kurtarıcıların ve önderlerin Türk geleneğinde dâima Bozkurt ile ilişkilendirilmesi en çağdaş ve özgür yorumlarda bile kendisini belli eder. Düşünsel yapının içerisine genetik bir kod gibi işler. Örneğin Nazım Hikmet’in şu dizelerinde Atatürk anlatılmaktadır:

O, saati sordu.

Paşalar “üç” dediler.

Sarışın bir kurda benziyordu.

Ve mâvi gözleri çakmak çakmaktı.

Yürüdü uçurumun kenarına kadar…

Benim yazdığım öyküde kurt mitolojik bir varlık olarak gerçek bir olayın içerisine yerleştirilmiştir. Bahsi geçen sis nedeniyle taarruzun ertelendiği doğrudur. Yaptığım şey tarihi çarpıtmak veya içerisine hurafe katmak değildir, önyargılı zihniyetlerin iddia ettiği üzere. Mitolojik bir anlatıdır.

© Deniz Karakurt

İzlediği filmleri, okuduğu kitapları aklına getirenler anımsayacaktır ki bu sıklıkla Batı kültüründe bile yapılan bir şeydir. Mitler, gerçek olaylara yansıtılır. Kültürel bir zenginliktir bu.

Burak Ağdemir'in eline sağlık bu muhteşem çizim için...

Gelelim benim yazdığım öyküye...

***

Bir Türk Efsanesi

Türk târihi hep aynı olayı yazar.

Türk Milleti ne zaman bir var oluş mücâdelesiyle karşı karşıya kalsa Tanrı yol gösterici olarak kutlu bir kurt gönderir. Ortaokullarda, liselerde -maalesef yeteri kadar geniş yer verilmese de- Türk efsâneleri ile ilgili olarak alıntılanan edebi metinlerde görürüz bunun örneklerini. En eski çağlardan başlayarak, Kök-Börü (Gök-Kurt) veya Bozkurt olarak da bilinen bu canlı Türk ve Moğol boylarının neredeyse tamamında kutsal kabul edilmiştir. Büyük Türk Devletlerinin kayıtlarında da önderlerine hep aynı varlığın göründüğünden bahsederler. Mete Han, Attila Han, Alparslan Han için benzer söylentiler vardır. Daha başka Türk liderlerinin kutlu kurt ile karşılaştığından bahsedilir; hem de yalnızca efsanelerde değil, son derece ciddi târihi kaynaklarda. Moğollar Börtö-Şına adını verdikleri ve Gök Tengri tarafından gönderilen kılavuz kurt efsanesini Cengiz Han için anlatırlar. Bazı Türk ve Moğol boyları, soylarının bu kutlu varlıktan türediğine inanırlar. Türklerin İslâmiyet'e girişlerinin erken dönemlerinde bu efsâne biraz şekil değiştirir ama asıl dokusu asla bozulmaz. İslam dinine biraz daha uygun hâle gelir halk kültürü ve halk inanışında. Örneğin, kurdun Allah tarafından gönderilen bir melek olduğu veya kurdu aslında bir meleğin yönlendirdiği vurgulanır mitolojik motifin içerisinde. Ama her defâsında Bozkurt, Türklerin liderinin çadırının önüne gelir ve gideceği yönü ve harekete geçeceği zamanı kendisine gösterir. Ancak bunlardan en ilginci ve en yakın döneme âit olanı, târih kitaplarına geçmeyen bir rivayettir.

Derler ki, Başkomutan tepede kurulmuş olan çadırında, yokluklar içerisinde geçen mücâdelenin son aşaması olan Büyük Saldırı için doğru zamanı beklemektedir. Aslında ulusun geleceğini tâyin edecek olan bu var oluş saldırısını gecenin sonuna doğru İmsak (yani Sabah Namazı) vaktinde başlatmayı planlamaktadır. Harekete geçme zamânı geldiğinde her yana müthiş bir sis çöker ve bu yüzden sisin kalkması beklenir ve planın uygulanması ertelenir. Bir süre bekledikten sonra Paşa karargah çadırından dışarıya çıkar ve muhtemelen bir sigara yakar. Bu zorunlu gecikmeye canı sıkılmıştır, çünkü o gecenin karanlığı sona ermeden harekete geçmek gerektiğini düşünmektedir, ama bu sis askerin görüş alanını daralttığı için mecbûren bekleyeceğini bildiği için sabırsızlanmaktadır. Fakat her zaman olduğu gibi soğukkanlılığını muhafaza etmekte ve belki de olası yeni alternatif taktikler tasarlamaktadır. Taarruzu erteleyişinin üzerinden yaklaşık bir saat kadar zaman geçmiştir. Sonra birden sisin içerisinde iki çift göz görür. Ama o korkmaz, tam aksine o yöne doğru bir kaç adım daha atar merakla. Bunun üzerine sisin içinden çıkan bir kurt çadırının önüne doğru bir iki adım daha yaklaşır. Hayvan oldukça sakin ve temkinli hareket etmektedir ama onun da korkmadığı apaçık

© Deniz Karakurt

ortadır. Gözlerini hiç ayırmadan karşısındaki kalpaklı öndere bakmaktadır. Paşa'nın içinde derin bir huzur vardır artık. Biraz sonra sis dağılmaya başlar; kurt önce uçurumun kıyısına kadar varır ve aşağıya, ovaya bakar, ardından da karanlığın içine doğru koşarak kaybolur. Başkomutan anlar ki artık doğru zaman gelmiştir. Güneş'in doğuş vakti yaklaşmaktadır. Ama alacakaranlık henüz dağılmamıştır.

Kimbilir belki de mecbûren ve ilâhi bir güç tarafından ayarlanarak beklenen o bir saat, savaş stratejisi açısından şu an târihte geriye doğru baktığımızda asla bilemeyeceğimiz neleri değiştirmiştir...

Bugün tarihsel veriler her ne kadar bu efsaneyi resmi kayıtlarla doğrulayamasa da, taarruzun ertelenmesine neden olan sisin o gece yaşandığı kesin olarak bilinmekte ve anlatılan rivayetle de örtüşmektedir. Savaşın kazanılmasının ardından paraların üzerine Bozkurt simgesi Türk kültürünün bir unsuru olarak basılır.

© Deniz Karakurt

DOĞRU ŞEHİRLEŞME

İnsanlar yaşadıkları coğrafya ve yerleşim birimi ile aralarında bağ kurmalıdırlar. Gittikçe zayıflayan yönlerimizden birisi de budur. Şehir olur, ilçe olur, mahalle olur, köy olur farketmez; o bölgenin önemli unsurlarına (tarihi yapılar, çeşmeler, ırmaklar, dağlar gibi) ilgi duymak gereklidir. Yerel tarihi ve kültürel unsurları bilmek, öğrenmek insana farklı bakış açıları kazandırır. Mesleğin ne olduğunun önemi yok. Bu bağları kuran kişi kendisini oraya ait hisseder. Böylece de yaşadığı yere karşı sorumluluk duygusu gelişir. Topluma ve hatta ilginç bir biçimde insanın kendisine karşı yabancılaşması olarak izah edilen sorunun önüne geçilmesinin en önemli etkenlerinden birisi de budur. Aidiyet hissi...

Yerel bilinç arttıkça kültürel varlıkların daha iyi korunması hatta şu an için belki uzak bir ihtimal gibi görünse de yok edilenlerin yeniden bir şekilde topluma ve kente kazandırılmaları mümkün olabilecektir.

Doğru kentleşme ve yaşanılan coğrafya ile kurulan bağ sonucu oluşan aidiyet hissi insanın ruhsal sağlığı açısından önemlidir. Bu nedenle mesela şehirlerde mahalle hatta bazan sokak adlarını oluşturan kavramlar veya orası için simgesel önemi olan unsurlar mutlaka korunmalı ya da yok edilenler yeniden oluşturulmalıdır. Mesela "Tulumba" diyor. Hani nerede su tulumbası? "Pınarbaşı" denilmiş ama ortada pınar yok. Akdeğirmen'in adı var kendi yok ortada.

Yine geçmiş zamanlarda olduğu gibi şehirlerde hayvanların da daha fazla yer almasına olanak sağlanabilir. Günümüz koşulları diye başlayan cümleler bir bahanedir. Bir yolu bulunabilir istenirse. İnsanların erişebildiği mesafelerde hayvanların bulunması ve çocukların onlarla etkileşime geçmesi gerekir. Bunun için devlet eliyle en azından her üç mahalleye denk gelecek şekilde hayvan barınakları kurulmalı ve orada sağlık denetimleri yapılmış hayvanları çocuklar besleyebilmeli hatta oynayabilmelidir. Hangi hayvanlar? İlk önce kedi, köpek, tavuk, ördek, kaz ile başlanabilir. Bunlar şahsi önerilerdir. Ama daha fazla bilinçle daha fazla istekle ulaşılmaz şeyler değildir. Dünyada örnekleri vardır, içinden dereler akan yemyeşil, tarihi binalarla dolu şehirler mevcuttur.

© Deniz Karakurt

İSTANBUL'UN FETHİ VE ORTAÇAĞ'IN KAPANMASI

İstanbul'un fethini Orta-Çağ'ın kapanması olarak belirleyen sınıflandırmayı yapanlar Avrupalı tarihçilerdir. Böyle olunca elbette ki şu soruyu sormak gerekir. Türkler Bizans'ı ellerinden alınca bunu neden Orta-Çağ'ın kapanışı olarak görsünler? Aslında nedeni basit. Bizde ders kitaplarında anlatılmaz. İstanbul Türkler'in eline geçince (burada Fatih'in hakkını vermek gerekir, kalma veya gitme noktasında istediklerini yapmakta özgür bırakılan) her alandan Bizans'lı bilim adamlarının çoğu, kendilerine çok farklı olan bir kültürün içinde yaşamak yerine ellerinde kitapları ve kafalarındaki entelektüel birikimleri ile Avrupa'ya göçmüşlerdir. Bir kısmı ise fetihten daha önce durumu sezerek Avrupa'ya gitmişlerdir. Gittikleri ülkelerde düşünsel dönüşümlere hatta zihniyet devrimlerine yol açmışlardır. Unutulmuş olan eski Yunan eserleri tekrar Avrupa'ya dönmüş, (elbette ki onları getiren bilim adamlarının da yeni katkılarıyla) ve felsefe yeniden yükselişe geçmiştir. Bu da Avrupa'da bilim ve sanatta Rönesans, dine karşı bakış açısını değiştiren Reform dönüşümlerinin, hatta teknik buluşları da içeren Sanayi Devrimi gibi değişimlerin gerçekleştirilmesine yol açmıştır. Hristiyanlığın siyasi egemenliği sona ermiştir, seküler (laik) yönetim biçimlerinin ortaya çıkışına zemin hazırlanmıştır ve Aydınlanma Çağı başlamıştır. Fransız devrimine giden yolda milliyetçilik akımları ortaya çıkmıştır. Avrupa'nın Ortaçağ'ı böyle kapanmıştır. Fetih olmasaydı bu durum belki de hiç gerçekleşmeyecekti. Diğer bir husus ise top teknolojisinin Fatih tarafından geliştirilmesidir ki, ilerdeki savaşların seyrini değiştirecektir.

© Deniz Karakurt

BAŞAŞAĞI DURAN İNSANLAR

Bazen çok basit sandığımız şeylerin anlaşılmasının o kadar da kolay olmadığını görüyoruz. Sebebi eğitim sisteminin doğru anlatamıyor oluşudur belki de...

Dünya bir küre ise alt tarafında kalanlar niye tepelerinin üstüne düşmüyorlar. Cevap: Yerçekimi nedeniyle... Öyleyse Soru-2: Düşmüyorlarsa bile baş aşağı durmaya devam ediyorlar yani. Tepe üstü yaşanır mı?

Oysa ki, uzayda aslında bildiğimiz anlamda bir yön kavramı yoktur. Yukarı aşağı, kuzey güney, sağ sol diye bir şey bulunmaz uzayın sonsuz büyüklüğünün içinde. Bunlar insanların bir başlangıç noktasına olan gereksiniminden kaynaklanan göreceli unsurlardır. Haritalarda öyle çizmeye alıştığımız için kuzey yarım kürede insanlar yukarıda görünür. Diğer türlü çizmeyi alışkanlık edinmiş olsaydık bu kez de güney yarım küredekiler yukarıda görünecekti. Hatta doksan derece çevirerek çizmiş olsaydık batı yarım küre yukarı çıkar, orada yatay durduğu sanılan insanlar yukarıda ayak üstü görünürdü. (Uzay boşluğuna göre sağa veya sola çevirmiş olmasının da hiçbir farkı olmayacaktır.) Yön duygusuna ihtiyacımız olduğu için referans noktalarını kendimiz belirliyoruz. Ama hiçbiri sabit değil aslında hepsi göreceli. Dünya haritasının yönü, biz öyle kullanmayı alışkanlık haline getirdiğimiz için şimdiki gibidir. Dünyanın her hangi bir yerinde uzaya göre kafası-aşağı veya ayak-üstü duran insanlar yoktur. Yerçekimi her yöne eşit etki yapar.

Özetle haritaları başka türlü çizseydik yukarıdaki ve aşağıdaki ülkeleri çok farklı algılayacaktık. Haritaların şimdiki biçimde neden çizildiği ise Metacoğrafya adı verilen bir yöntembilim dalının ilgi alanına girer. Siyasi gerekçelerle yapıldığı önemli iddialardan birisidir.

Ek bilgi: Benzer şekilde zamanı ölçerken tespit edilen başlangıç noktaları da görecelidir. İnsan algılayışıyla sonsuz denebilecek uzunluktaki bir akışın içerisinde belirlenecek herhangi bir başlangıç noktası tüm takvim sistemini bütünüyle değiştirecektir.

© Deniz Karakurt

ÖD TENGRİ AYSAR

"Öd Tengri aysar, kişi oglı kop ölgeli törümiş..."
- Orhun Anıtları, Kültigin Yazıtı -

Günümüz Türkçesi:
"Zamanı Tanrı yaşar, insanoğlu hep ölümlü yaratılmış."

Aysamak fiili: Süregelmek, devam etmek, buyurmak, hitap etmek, yaratmak.

Diğer çeviri olasılıkları:
1. Zamanı tanrı yarattı, insanoğlu hep ölümlü olarak türedi.
2. Zamanın tanrısı buyurur ki, insanlar hep ölümlü türemiştir.

© Deniz Karakurt

KARAR VERME SÜRECİNE KATILMAK

Aşağıda yazdıklarım dikkatle okunup doğru anlaşıldığında bazı konulardaki bakış açıları değişebilir.

İşletmecilik biliminde bir dönem modaya dönüşen bir yaklaşım vardı; tüm çalışanları yönetim sürecine dahil etmek...

Yani en alttan en tepeye kadar istisnasız olarak tüm çalışanların şirket yönetimine dair düşüncesi sorulur. Hem de herhangi bir kısıtlama olmadan, üzerine vazife olan olmayan her bölüme her konuya dair görüş bildirebilir. Çeşitli yararları görülmüş bu uygulamanın mesela çalışanın kendisini önemli hissetmesi, işletmeye olan aidiyet duygusunun yerleşmesi gibi. Üstelik bazen de yöneticilerin göremediği hem de son derece teknik konulara dair sorunlar tespit edilmiş hatta çözümleri bile söylenmiş.

Ama buna karşın bazı yerlerde, bazı işletmelerde veya bazı işlerde katılımın çok düşük hatta sıfır olduğu tespit edilmiş. Ne yaptılarsa çalışanların ağzından tek kelime alınamamış bazı işyerlerinde. Bunun sebebi sorumluluk ile ilgilidir.

Bir örnekle anlatacak olursak, bir şirket görevlisinin emrinde 20 tane işçi var. Çukur kazıyorlar ve direk dikiyorlar. Çok basit bir mevzu. Daha iyi nasıl yapabiliriz diye fikirleri sorulduğunda çıt çıkmıyor. Herhangi bir fikre sahip olmamaları söz konusu değil çünkü her biri en az onbeş yıllık işçi bunların. Tepe yönetiminden bu kez daha net bir soru geliyor. Çukurların derinliği doğru mu? Yıllardır gereksiz yere derin kazıyor olabilir miyiz? Yada da tersine daha derin kazarsak ömürleri uzar mı? Maliyetlerde bir değişiklik olur mu? Yine çıt yok kimseden.

Soruyorsunuz bunun derinliği ne kadar olsun, fikriniz nedir? Ses yok. Zorluyorsunuz, yine yanıt gelmiyor bir tanesinden bile. Sebebi nedir bu sessizliğin? Yarın birgün o kazdığınız derinlikteki çukura diktiğiniz bir direk devrildiğinde dönüp işçiye hesap sorarlar bu fikri siz vermiştiniz diye. Hatta belki adam işinden olabilir. Gerçekte öyle olmayacaksa bile hatta buna dair güvence verilse bile işçi kafasının içinde yine de bu olasılığın hesabını yapacaktır. O yüzden de "beni hiç ilgilendirmez, bana ne kadar söylenirse ben o derinlikte kazarım" diye düşünecektir. Çünkü yönetime katılacak düzeyde fikir söylemek beraberinde sorumluluk getirecektir.

© Deniz Karakurt

ZONGULDAK ADININ KÖKENİ

Bir yanlışı daha düzeltiyoruz. Zonguldak sözcüğünün 1840'lı yıllarda bölgeye gelen Fransız kömür işletmesi tarafından verilen yarısı Türkçe yarısı Fransızca (hatta İngilizce) kökenli kelimelerin birleşmesi ile oluştuğu iddiası doğru değildir. Örneğin: Zone-Gül-Dağ veya Jungle-Dağ...

1519 tarihli Osmanlı tahrir defterinde "Songuldayık" ismi yer almaktadır. Sözcüğün buradan evrildiği çok nettir. Bu adın kökeni ve ne anlama geldiği ayrıca araştırılmalıdır.

Resmi kayıtlara bakma zahmetine katlanmak veya duruma göre gidip yörede derleme yapmakla uğraşmak yerine oturup masa başında kafadan atma yorumlar yapınca sonuç böyle oluyor.

© Deniz Karakurt

OCAKLI GÖZ BONCUKLARI

Türk halk kültüründe nazar boncuğunun göze karşı etkili olabilmesi için "ocaklı" tabir edilen bir mekanda üretilmiş olması gerektiği inanışı vardır. Aksi takdirde nazar boncuğu bir cam parçasından ibarettir. İnanışın gerçek biçimi bu şekildedir. (Meselenin bilimsel olup olmadığından değil halk anlayışından bahsediyorum.) Ocaklı tabirinden kastedilen şey yalnızca elle üretim yapılan eski türden bir ocağın bulunması değil ayrıca buranın geleneksel olarak kabullenilmiş ve süregelen manevi bir anlamının bulunmasıdır. Bu özelliğin nasıl edinildiği ise ayrıca incelenmesi gereken bir konudur. Ocak başka yere taşındığında veya usta değiştiğinde bu özelliği yitirilir mi gibi sorular vardır.

İzmir'de "ocaklı" atölyelerin bulunduğu iki köyün var olduğunu biliyorum: Kuredere (Nazarköy) ve Görece (Boncukköy). Ancak buralarda da son yıllarda meselenin ticari yönü çok fazla ön plana çıkarılmaya çalışılmakta olup bu nedenle köylerin adları dahi değiştirilmiştir.

Özetle halk inanışının asıl biçiminde manevi anlamda "ocaklı" olmayan yerlerde üretilen nazar boncukları sadece bir süs eşyasıdır.

© Deniz Karakurt

İLKEL DÜŞÜNCE

Baştan belirtmek isterim ki, yazının başlığındaki "İlkel" sözcüğünü istisnai durumlar hariç olumsuz anlamda kullanmıyorum. En eski olan, ilk durumda (ilksel) olan, ilk dönemlerdeki en yalın biçiminde olan anlamları bu bağlamda dikkate alınarak okunmalıdır. Ancak elbetteki en eski dönemlere ait olması bir olguyu doğru ve hatasız kılmaz, dolayısıyla kimi zaman yanlışları da içerisinde barındırdığı gözden kaçırılmamalıdır.

İlkel sözcüğüne ve dolaylı olarak ilkelliğe yapılan göndermeler bazen tamamen çok geçmiş çağları, insanlığın ilk dönemlerini ifade etmek için kullanılmıştır ve tamamen tarafsız, nesnel bir yaklaşımla herhangi bir olumu ya da olumsuz değer yargısı içermez, ancak bazen de olumsuz anlamda kullanılmış olup ortak düşünsel gelişim sürecinin çok gerisinde kalmış olma kastedilirken, kimi zaman da tamamen olumlu bir bakış açısıyla basit, karmaşık olmayan, kolay anlaşılır, hatta samimi ve içten pazarlıksız düşünmeyi, düşüncenin doğadan ve doğallıktan kopmamış olduğunu içerecek biçimde kullanılmıştır. Bu bakış açılarının hangisinin kastedildiği yazının bağlamından anlaşılmalıdır.

İnsanoğlu yeryüzünde var olduğundan bu yana zihinsel bir evrim (dönüşüm) geçirmektedir. Algılama ve anlama yeteneği güçlenmekte, çözümleme, hesaplama becerileri artmaktadır. Ama acaba gerçekten her zaman bu doğru mudur? Her koşulda geçerli bir iddia mıdır? Daha mı doğru düşünüyoruz geçmişe kıyasla? Yoksa geçmişteki yanlışları terketmediğimiz gibi üzerlerine yeni hatalar mı ekliyoruz?

İnsanlık 30bin yıl önce de dünyayı ve evreni zıtlıklar üzerinden algılıyordu; gece-gündüz, aydınlık-karanlık, ateş-su, dişi-erkek, iyilik-kötülük gibi... Maddi alem içerisinde kavramların anlamlı hale gelebilmesi için karşıtlarına ihtiyaç vardır. Geçen zaman içerisinde değişen bir şey yoktur. İnsan bugün de aynı şekilde anlamaktadır kainatı. Kaşığın şekli estetik düzenlemeler dışında binlerce yıldır olduğu gibi aynıdır. 10bin yıl önce de ölenin ardında bıraktığı miras paylaşılamıyor ve insanlar kavga ediyordu, bugün de... 2bin yıl önce de borcunu alan insanların geri ödememe olasılığı vardı, günümüzde de değişen bir şey yok. Kapı kulpu ilk ne zaman icat edildiyse o zamandan beri aynı işe yarıyor; kapıyı açıyor... Altından yapsanız da kapı kulpu kapıyı açar; hepsi budur. Bunların bir kısmında olumsuz bir taraf bulunmuyor elbette ki… Ama iddia edilenin aksine düşünme yöntemimizde öyle köklü değişiklikler falan olmamış.

Kişisel görüşüm odur ki insanlık yeryüzünde konuşarak iletişim kurduğu ilk çağlardan beri dedikodu yapmaktadır. Söz bir tür saldırı aracı olarak algılanmaktadır. Günümüzde de insanlar "dedi" diye başlayan veya biten cümleler yüzünden küsmekte, kavgalar etmekte, hatta mahkemelik olmaktadırlar. Sözler kimi zaman atılmış bir el bombası etkisi yapmaktadır. Dedikodu; çoğu zaman "asimetrik", sosyo-psikolojik bir saldırı veya sistematik olarak gerçekleştirilen bir algı savaşıdır. Asimetriktir, çünkü dedikodunun öznesi olan kişinin aynı şekilde dedikodu yapmaya zamanı, imkanı, buna uygun çevresi ve isteği olmayışından yararlanılır, hatta kimi zaman hakkında söylenenlerden hiç haberdar bile olmayışından faydalanılır. Ayrıca izah etme hakkından uzak tutulması amaçlanır. Zaten ya hiç duymayacağı beklentisi ile gerçekleştirilir ya da bazen de duyması hedeflenir ama aynı

© Deniz Karakurt

yöntemle karşılık ver(e)meyeceği yönünde farkında olunan büyük bir olasılık vardır. Bu yüzden de değişik oranlarda, kimi zaman artan düzeylerde ekleme ve çıkarmalar yapılır, hatta bütünüyle gerçeği çarpıtan ya da gerçeklikle hiçbir ilgisi olmayan fantastik öyküler bile ortaya çıkabilir. Kimi zaman da duysun, gelsin, kavga çıkarsın diye bir beklenti vardır. Ancak sonuçları ve etkileri açısından bakıldığında hiç de masum olmayabilen bu olgu memleketimizin (kimbilir belki de insanlığın) kronik bir kötü alışkanlığıdır. Şahsi fikrim psikoloji ve sosyoloji dallarında bir doktora tezi konusudur dedikodu. Yaftalama da dedikodunun ilgi alanına girer, hızla kendinizi şaşırarak önünüze koyulanı alır ya da uzaklaşırsınız. Günümüzde sosyal medyanın büyük kısmında elinizi sallarsanız bunlardan bin tanesine uzanırsınız. Bilimsel düşüncede ise kestirme çözümler yoktur, uzun ve zahmetli süreçler, yorucu çabalar vardır. Amaç doğruyu aramak, gerçeğe ulaşmaya çalışmak ve sorgulamaktır. Beynini yormaktan korkanların orada işi olmaz.

Zihninin içinde dünya ile savaş halinde olan insanların çok önemli bir kısmı bunun öfkesini maalesef en yakınlarındaki insanlardan çıkarırlar. Çünkü daha ötesine gücü yetmez, öfkeyi yöneltecek muhatap bulamaz. Zaten dünya da kendisini umursamaz. Bu düşünce yapısının en önemli belirtilerinden biri de şükürsüzlüktür (memnuniyetsizlik, kanaatsizlik). Sürekli yakınma, kaderinden şikayetlenme, başkalarıyla kıyaslama gibi kronikleşen ruhsal sorunlar bazen de sürekli olarak kendisine yöneltildiği iddia edilen nazar (kem göz), okutma, büyü, negatif enerji gibi mantığa aykırı ve ispatlanamaz takıntılara dönüşür. Ama ilginçtir bunun öfkesi de bunlara sebebiyet verdiği öne sürülen kişilere değil en yakınında sürekli olarak kendisine katlanan insanlara yöneltilir. Kıskançlıklar hep yakınlarda olan gözün gördüğü insanlara yöneliktir. Aynı işyerinde kendisinden daha başarılı olan ve yükselen bir arkadaşını çekemeyen kişi aslında ülkesindeki aynı hatta daha iyi durumda olan onbinlerce, yeryüzündeki yüzbinlerce insanı da kıskanması gerektiğinin farkında değildir. Eziyeti daima yakınlardakiler çeker. Bu tutum ve davranışlara ilkel düşünce biçimi demek bile doğru mudur bazen bilemiyorum. Taş devrindeki insanlarda var mıydı bu tür problemler? İçinde bulunduğumuz zaman diliminden geriye, hem de çok geriye doğru bakmaya çalışarak bir şey söyleyebilmek çok zor.

Bazen de suçları bulunmadığı, kendi hatalarından bile kaynaklanmayan, o kadar ki kendileriyle hiç ilgisi olmayan konularda vicdan azabı çekmesi istenir insanlardan. Bazıları bu tuzağa düşer... Ama duygusallık yerine nesnel davranarak kendisinin sorumluluğu olmadığını anlayan olursa inatla giderek artan dozda çaba gösterilir. (Vicdan azabı çekmen gerek! İyi ama neden?) Üstelik gösterilen direnç kırılamıyorsa ilişkiler bile kopar. Ve maalesef bunu yapanlar en yakınından başlayarak çevresindeki kişilerdir.

Neden buradayım? diye sormak yerine, neden başka yerlerde olmadığını sorgulamak otobanda ters yönde gitmekten farksızdır. (Sadece "fiziksel mekan" değil kastedilen.) İçinde bulunduğu koşulları en doğru biçimde değerlendirmeyi bir yana bırakıp yaşayamadığı olası hayatların eziyetini çeken hatta alınyazısından bunun hesabını sormaya kalkan insanlar ne huzur bulurlar ne de huzur verirler.

Hepimizin çok iyi bildiği bir toplumsal iddiadır (halk tezi denecek düzeyde): "Derin düşündü kafayı bozdu... Çok okudu, herşeyi araştırdı aklını yitirdi..." Çok okuyan, sürekli sorgulayan insanlar için eskiler hep buna benzer laflar ederlerdi, günümüzde bile bu cümlelerin öne sürüldüğü görülmekte. Bu anlayış kimi zaman doğru gibi görünse de aslında katiyetle yanlıştır. Bu tür felsefi ve bilimsel

© Deniz Karakurt

düşüncelerden insana psikolojik hiç bir zarar gelmez, kimseyi hasta etmez. Tam aksine okumak yerine başka insanlara kafayı takmak akıl sağlığında sorunlara yol açar, kainattaki var oluşu düşünmek yerine sürekli kendi geçmişini düşünmek bozdurur kafayı. Nerede insani bir güdü aşırı bir biçimde öne çıkıyorsa; örneğin kıskançlık varsa, hasetlik varsa (Anadolu'da "günücülük" denir), başkalarıyla karşılaştırma varsa, kendini kıyaslama varsa, hırs varsa, bencillik varsa, ezilmişlik hissi varsa, pişmanlık varsa insanı derin düşünce noktasında hasta eden şeyler sadece bunlardır. Kainat, kozmogenesis (evrenin yaratılışı), uzay, ışık hızı, toplumsal felsefe, din felsefesi, ekonomi-politik, sosyo-kültürel teoriler, siyasal sistemler... dibine kadar düşünün. Hiçbir şey olmaz. Korkacak birşey yoktur bunlarda. Hatta dışavurumsal etkiyle insanı rahatlattığı bile öne sürülebilir. Kıskançlık da en eski güdülerden birisidir, merak da... Kıskançlığın panzehiri meraktır, araştırıp öğrenmek ve kendi dışında başka bir alemin varlığını algılamaktır.

Kişisel ilişkilerde ve iletişimde araya mesafe koyma sanıldığının aksine hemen her şeyin konuşulabilmesine olanak tanır. Çünkü konuşulacak olan kişiye karşı nasıl davranacağınızı ve neler söyleyeceğinizi önceden düşünüp tartarsınız böylece de sorunsuz bir biçimde her istediğinizi anlatır ve konuşmayı gerçekleştirerek sonuca ulaşırsınız. Mesafesiz samimiyet ise yine sanıldığının aksine çoğu zaman yanlış sonuçlara yol açabilme potansiyelini içinde barındırır. Dolayısıyla amaca hatta sonuca ulaşmayan yarım kalmış konuşmalar ortaya çıkar. Şaka yapmak adına gönüller kırılır, üzerine vazife olan olmayan her şeye karışılır. Beklenti düzeyine göre o beklentiler yerine gelmediğinde ilişkiler kopar, dostluklar biter. Mesafeli ve politik davrandığınız insanlar size her şeyi söyleyemez zannedersiniz. Ama kesinlikle tam tersine daha samimi olduğunuz insanların söyleyemediği şeyleri bile dile getirebilirler. Çünkü aranızda mesafe olduğu için düşünür taşınırlar bunu kırmadan nasıl söyleyebilirim diye. Dolayısıyla söylemenin ve sormanın en doğru yollarından birini bulurlar.

"Deneme yanılma" ile öğrenme yönteminin farklı düzeyleri vardır, "kafayı toslayarak öğrenme" de bunlardan biridir.

Yeryüzünde nerede olursanız olsun (doğu toplumlarında günümüzde daha fazla olmak üzere), insanlara herhangi bir konuda önceden uyarıda bulunanlar ciddiye alınmaz. Hayatımızın içinde bile her an rastlayabileceğimiz bir durumdur. Keşke bununla kalsa iyidir. Uyardığı şey gerçekleştiğinde normalde beklenen nedir? Teşekkür. Sen uyardın ama biz anlamadık, dinlemedik. Önceden görebilen zeka ve deneyime karşı üst düzey saygı... Hayır. Öyle olmaz. Uyarıcıya kin duyulur ve öfke yöneltilir. Gözün değdi, nazar ettin senin yüzünden oldu gibi metafizik bile denemeyecek zırvalıklardan başlayarak, ardından daha da ileri götürerek önceden haberi olmakla, işin içinde bulunmakla itham edilmeye kadar varabilen bir dizi suçlamayla karşılaşır. Daha da kötü şeyler gelebilir başına. Siz siz olun, hiçbir yerde hiç kimseyi hiçbir konuda uyarmayın. Bırakın herkes kafayı duvara vurarak öğrensin. Bir insana hatalı olduğunu söylemek, yapılmış daha büyük bir hatadır. Genellikle teşekkür bekleyen kişi karşısındakinin bu uyarıyı çoğunlukla düşmanlık belirtisi olarak algılamasıyla karşı karşıya kalır. Kutsal kitaplarda vurgulanan konulardan birisi de uyarıcıların maruz kaldıkları olumsuzluklardır. Bunlar genellikle sadece dinle ilgili hususlar sanılır ama aslında kapsamı daraltmak yanlış olur. Kur'an-ı Kerim'de Yunus kıssasında anlatılan konunun özü Yunus peygamberin balığın karnındaki mitolojik yolculuğu değildir, oraya neden düştüğüdür. Anlatılan şey şudur; Yunus Peygamber o kadar uğraşmasına rağmen sadece bir kişiyi bile kendisine inandıramamıştır. Topluma

© Deniz Karakurt

doğru yola girmelerini söyler, yaptıkları yanlışlarını anlatır. Yine anlatılanlardan anladığımıza göre bu uyarıların özünde toplumun kendisindeki bozuklukları düzeltilmesi bulunmaktadır. Ancak oldukça uzun bir süre geçtiği halde hiç kimse kendisini dinlemediğinden dolayı içinde bulunduğu topluluğu terk etmek ister, buna karşın Allah orada kalmasını emreder. Nihayetinde artık o kadar bunalır ki Allah'ın bile sözünü dinlemeyip bir gece yarısı terk eder yaşadığı yeri. Yaptığı yolculuğun sonunda bir gemiye biner, gemi batınca da balığın karnına düşer.

İnsanların binlerce yıldır yaptıkları ve yapmaya devam edecekleri düşünsel hatalardan birisini Müslümanların kutsal kitabı Kuranı Kerim çok net olarak tespit etmiştir. Neredeyse matematiksel bir formül gibi bir kesinliğe sahiptir bu tespit. Alıntılayarak açıklayalım. Kuran-ı Kerim'deki en sevdiğim ayetlerden birisidir. "Onların (insanların) çoğu zanna uyarlar. Zannın ise gerçekle bir ilgisi yoktur." (Yunus Suresi - 36. Ayet)

Zann; en basit biçimiyle insanın zihninde bir konuya dair sahip olunan veya oluşan bir yargıdır, yöneldiği olguya dair neden-sonuç ilişkisi (illiyet bağı) kurulmadan beliren kanaattir. Kanıtsız bir düşüncedir. Ayet dinsel bağlamından başka ayrıca tüm insanlığa dair psikolojik hatta sosyolojik bir sorunu formülize etmektedir. Özetle kafamızda öyle olduğundan kesin olarak emin olduğumuz konuların aslında hiç de öyle olmama ihtimali çok yüksektir. Galiba insanın en eski çağlardan beri yaptığı ve gelecekte de yapmaya devam edeceği hatalardan birisidir.

Rutin, herşeyin sorunsuz olarak yolunda gittiği ve sonsuza dek bu şekilde süreceği yönünde bir algı oluşturur. Kaos korkusuna engel olur, hatta dolayısıyla ölüm korkusuna ket vurur. O yüzden de rutin sanılandan daha çok sayıda insan tarafından can sıkıcı bulunmak yerine tercih edilir. Rutin bozulunca bir süre sonra yeni bir rutin oluşturulur. Aynı saatte çay içmek, aynı kahvehanede okey oynamak, aynı koltuğa oturup gazete okumak, aynı kanepeye uzanıp televizyon izlemek, aynı saatte bir fincan kahve hazırlamak, aynı kafede oturmak, aynı lokantada yemek, tatilde aynı oteli tercih etmek... Ancak buna karşın hayat formülize edilemez. Yeryüzündeki yaşam kaotik bir düzene sahiptir. Her şey bozulup dağılarak ve yeniden oluşarak, beklenmedik sonuçlar ortaya çıkarak ve yeniden düzene girerek devam eder.

İnsanoğlunun zihinsel açıdan kendisini gerçekleştirebilmesi, düşünsel süreçlerin doğru işleyebilmesi ve akıl yürütmenin en yalın ve saf biçimine ulaşabilmesi için karmaşıklaştırıcı unsurlar ortadan kalkmalıdır. Radyo dalgalarına benzetecek olursak frekansı yakalayabilmek için parazitlerin engellenmesi şarttır. Doğu uygarlıklarında basit ama etkili çözümlerde üretilmiştir aslında. Ahmet Yesevi insanın var olabilmesi için bağımsız olarak geliştirilmesi gereken üç temel esastan bahsetmektedir: İlim, akıl, inanç... Bu anlayış Mustafa Kemal Atatürk'ün bir sözünde daha özet bir bağıntıya dönüşmüştür: "Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür"... Dolayısıyla doğru kişilik gelişimi için; düşüncesi özgür, anlayışı özgür, ve kararları özgür olmalıdır... Bunlar, başkasının veya başkalarının insiyatifine verildiği ölçüde bağımsız birey olma özelliği yitirilir. Buradan hareketle şu soruyu sormamız gerekir: Birey olmak ne demektir? İnsanın fikri hür olmalıdır, yani özgürce düşünebilmelidir, her şeyi sorgulayabilmelidir, başkalarının dayattığı şekilde değil kendi bilinciyle düşünebilmelidir. İrfan'ı hür olmalıdır, özgürce anlayabilmelidir, farklı görüşlere ve düşüncelere açık olmalıdır, bunlar arasında kıyaslama yapabilmelidir, araştırmalıdır, başkalarının anla dediği şekilde

© Deniz Karakurt

değil kendi idrak yeteneği ile anlamalıdır. Vicdanı hür olmalıdır yani ulaştığı sonuçları ve aldığı kararları önce kendisi doğru bulmalıdır, başkalarının istediği şekilde değil kendi iradesiyle ile hareket etmelidir, bağımsız karar verebilmelidir. Bunlar doğru geliştiği sürece insan hakikate ulaşabilir. Günümüzdeki tabirlerle ifade edecek olursak; düşüncede, anlayışta ve vicdanda kopyala-yapıştır olmaz, olmamalıdır. Ezberletilenler sorgulanmalıdır. Bir ezberden kurtulurken başka bir ezber tuzağına düşmemek de önemlidir. Aslında burada yeryüzündeki hatta evrendeki bir süreç formülize edilmektedir. İnsan dışardan bilgileri anlayış yoluyla alır kendi düşüncelerine dönüştürür ve nihayetinde iradesini de işin içine katarak karar verir. Doğru anlaşıldığı takdirde bu yaklaşımın girdi-işlem-çıktı sürecinin zihinsel boyutunu ifade etmekte olduğu görülecektir. Ve bu sürecin de bozucu etkilerden uzak işletilmesi gereklidir.

İnsanın düşünce yöntemleri gelişip değiştikçe yeryüzündeki yönetim sistemleri de dönüşüme uğrar. İnsan zihni evrimleşirken, dönüşüm geçirirken kurduğu toplumsal tabanlı yapılar da bu dönüşüme bağlı olarak değişirler. Bu kaçınılmaz bir durumdur. Mesela Saltanat Sistemi yönetimler dünyada büyük oranda neden terkedildi? Neden fayton kullanmıyoruz da otomobile biniyoruz? Fayton çok kötü bir araç olduğu için mi? Kesinlikle hayır. Kıyaslamalı olarak eksiklikleri vardır elbette. Ama asıl mevzu birinin diğerine göre daha iyi veya daha kötü olması değildir. Fayton tarihsel işlevini yitirmiştir. Hepsi budur. Saltanat sistemleri için de aynı durum söz konusudur. Monarşiler tarihsel işlevlerini yitirmişlerdir. (Avrupa'da varlığını sürdüren birkaç simgesel monarşi de yine bu benzetme üzerinden izah edilebilir; tıpkı fayton gibi nostaljik bir anı olarak kraliyeti koruyanlar var ama seçim yapıp meclis oluşturuyorlar ve başbakan seçiyorlar, asıl işi yine otomobil yapıyor yani.) Daktilo kötü bir araç mıydı? Yada telgraf? Özetle Devlet Yönetimi kutsallık içermez, bilimsel esaslara göre gerçekleştirilir şeklinde özetlenebilecek bir anlayışa ulaşmış bulunuyoruz. Buna karşın galiba insanoğlu aklından çok duygularına hitap eden mevzulara daha çabuk yöneliyor. İngiliz Kraliyet Ailesinin yakın dönem tarihçilerinden birisi bir belgeselde şöyle diyordu: Cumhuriyetler akla, monarşiler duygulara hitap eder. Duygusal olan ise her zaman daha fazla ilgi çeker. Monarşilerin masalsı bir yönü vardır.

Fransızlar cumhuriyet rejimine geçtikten sonra, bir ara beğenmemişler, yine krallığa dönelim demişler. Ama bundan sonra bakmışlar ki olmuyor, bu kez tekrar cumhuriyete geçmişler. Fransızlarda o günden kalma bir alışkanlık vardır, anayasalarını tümden değiştirdiklerinde, cumhuriyetlere numara verirler: 1.Cumhuriyet, 2.Cumhuriyet... Halkın işin içine girmesiyle cumhuriyet rejimine -tabir caizse- tırmalayarak, kafayı vurarak eriştikleri için, o süreçte binbir badire atlattıklarından dolayı, "Cumhuriyet" onlar için çok kıymetlidir. Aynı şey kadınların seçme ve seçilme hakkı için de geçerlidir. İngiltere'de, Fransa'da, İsveç'te, hatta İsviçre'de kadınlar bu hakları binbir çeşit mücadele ile elde etmişlerdir. Protesto gösterileriyle, mitinglerle uzun yıllar süren uğraşlarla varmışlardır sonuca. Hatta o yıllarda Türkiye'de bu hak çoktan verildiği için "Türk kadını kadar değerimiz yok mu?" diye mitinglerde açılan pankartlar vardır bu ülkelerde. O yüzden de onlar için kıymetlidir bu haklar. Değerini bilirler. Bizde ise bir kişi her şeyi tek tek düşünüp altın tepsi içinde sunmuştur. Tırmalaya cırmalaya, kafayı vura vura elde edilmediği için kıymeti çok fazla bilinmez hatta yeri geldi miydi nankörlük yapılır. Güçlükle elde edilen her zaman daha değerlidir.

© Deniz Karakurt

Oluşturulan teori, gerçek dünyanın içindeki pratikte aynı sonucu vermeyebilir. Örneğin Sovyetler Birliği içerisinde, Sosyalist felsefenin öngörülerine dayalı olarak aile kurumu gereksiz görülmüş ve teorik düzlemde şiddetle karşı çıkılmış evliliğe ve aileye. Ama pratikte boşanma oranları neredeyse sıfıra inmiş. Çünkü boşanan eşin (siyasi içeriğe doğru kayan bir anlayışla) "yoldaşına" ihanet ettiği kanaati toplumda yaygınlaşmış ve boşanmak isteyen kişiye bu gözle bakılmış.

Algılar her zaman insanı yanıltabilir. Yeryüzünde dümdüz ilerleyerek hareket eden bir kişi doğrusal bir yol izlediğini zanneder oysa ki Dünya'nın şekli gereği bir çemberin parçası olan bir eğri üzerinde ilerleyecektir. Peki neden doğrusal olarak algılıyor? Mesafe, kişinin kendisine oranla bu durumu algılayamayacak kadar çok büyük olduğu için. Örneğin bir kişinin ekvator çizgisi üzerindeki bir otoyolda hareket ettiği düşünülürse, dümdüz bir yolda gittiğini sanacaktır. Aslında farketmeden çember çizmektedir. Güneş Sistemi de, diğer tüm galaksiler de, yörüngeler de, hatta Uzay'ın kendisi de eğrisel bir yapıya sahiptir. Zamanda ileriye doğru giderken de doğrusal olduğunu sanıyoruz. Ya aynı durum zaman için de geçerliyse?... (Bu soruyu bir kenara bırakıyorum, konu başka yerlere dağılır aksi takdirde.) Düz bir çizgi üzerinde geleceğe, daha güzel bir noktaya doğru ilerlediğimizi sanırken dönüp dolaşıp hep aynı yere varıyoruz ve aynı basit hataları yapmaya devam ediyoruz. Bireylerin yaptığı bu küçük basit hatalar toplumsal hatta küresel düzeyde birleşince altından kalkılmaz atık yığını haline dönüşüyor. Bu nedenle yeryüzündeki insana dair süreçlerin mükemmel bir biçimde ilerlediğini düşünmek hatadır. Herşeyin tersyüz olabilme olasılığını hiçbir zaman unutmamak gerekir.

Modern teknoloji ikiye ayrılmaktadır: 1. Analog ve 2. Dijital. Bu iki teknoloji biçiminin kıyaslanması üzerine yapılan çalışmalar vardır. Dijital teknoloji kesin bir üstünlük kazanmış olsa da, analog çalışan aletlerin etkileyicilik yönünün daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin pikap, teyp ve yakın dönemlere ait DVD-Çalar, MP3-Çalar gibi araçlar ses kalitesi yönünden kıyaslandığında modern olanların çok daha net ve gerçeğe yakın sesler içerdiği tartışılmaz biçimde tespit edilmekte, ancak eski teknoloji aletlerin duygulara daha fazla hitap ettiği, tabiri caizse büyüleyici bir yönünün olduğu görülmekte. Aynı husus eskiden makaralarla çekilen filmlerin ve günümüzdeki dijital kameralarla çekilen filmlerin kıyaslanması için de geçerlidir... Benzer örnekler farklı aletler karşılaştırılarak çoğaltılabilir: ev telefonları, televizyonlar... Üstelik bu durumun insanların nostalji algısıyla ilgisi olmadığı ve neredeyse herkes üzerinde aynı etkiyi oluşturan olgulara dayalı olduğuna dair bilimsel bir izahatının bulunduğu da ortaya çıkarılmış durumda. Özetle tek başına teknolojik ilerleme her sorunun üstesinden gelmeye yeterli değildir. Bu basit ama önemli bir örnektir. İnsanın duygu dünyasından kaynaklanan ihtiyaçları, beklentileri ve estetiğe dair anlayışları vardır.

Düşünce gücümüz gelişip, düşünme yeteneklerimiz dönüşürken daha doğru sonuçlar elde etmeyi beklerken bazen de yeni sorunlar türetiyoruz. Anlayamadığımız her davranışa psikolojik bozukluk etiketi yapıştırma, hayatın içindeki her tür ruhsal dalgalanmaya psikolojik hastalık teşhisi koyma alışkanlığı çıktı. İlginç bir örneğine rastladım. Leyla'nın sokağındaki köpeğin gözlerinden öpen Mecnun'un bu davranışının psikologlara göre bir davranış bozukluğu olduğu iddia edilmiş. Bu kadar kolay mı? Niye psikolojik bozukluk olsun. İçindeki coşkuyu bazen dizginleyemez insan. Eğer her önüne gelen köpeği gözünden öperse, ya da bunu her gün sürekli olarak tekrarlamaya devam ederse o zaman var mı bir bozukluk diye tartışılmaya başlanabilir (öyle bir durumda bile yine de vardır denilemez, başka bir sebebi olabilir, bir şeylere dikkat çekmeye çalışıyor olabilir insan ne bileyim.

© Deniz Karakurt

Ama psikoloji bilimi açısından incelenmeye değer hale gelmiştir, kabul). Uçaktan inen adam vatan toprağını öptü. Psikolojik bozukluk mu diyeceğiz buna?

"Ama ben duymadım" cümlesini en önemli bilimsel kanıt zanneden ve bunu da karşı tarafın hatalı olduğunu ispat için hiç düşünmeden öne süren bir zihniyet yaygınlaştı. Benim de duymadığım çok şey var ama öğrenmeye devam ediyorum.

Koronavirüs salgını esnasında dinlediğim bir haber şöyle diyordu: Hindistan Yüksek Mahkemesi sanayide kullanılan tüm oksijen tüplerinin hastanelere devrine hükmetmiş. Bu karara karşı gelindiği yönündeki şikayet üzerine, tüplerin devlet zoruyla alınacağı bildirilmiş. Devletin gücü yetmediği takdirde ise ödünç alın, dilenin ya da gerekiyorsa çalın denilmiş. (Kaynak: TRT haberleri, radyo yayını) Dikkat edilirse yukarıda anlatılanlara benzer bir yaklaşımla ilkel güdülere dönüş çok farklı bir biçimde bu kez devletin verdiği izinle ortaya çıkıyor.

Büyük salgın başlayıp, insanlık evlere kapandığında tüm dünya televizyonlarında aynı sloganlar atıldı: "artık hiçbirşey eskisi gibi olmayacak" (büyük dersler alınacakmış yani). Salgından yalan yanlış çıkar gibi olduk; gördük ki hiçbirşey değişmemiş, herşey eskisi gibiymiş, ders çıkarma, ibret alma masalları hep uydurmaymış. Örnek mi? Alın size ne amaçla çıkarıldığını kimsenin anlamadığı bir savaş... Konuşup duruyor, açıklama bulmaya çalışıyor herkes; "niye çıkarıldıki bu savaş?" Savaşlara, silahlara, kavgaya kaldıkları yerden devam… Değişen bir şey yok insan zihninin ve davranışlarının bazı alanlarda...

© Deniz Karakurt

BÜYÜK BİR AYRINTI

"Yarım hazırlıkla, yarım tedbirlerle yapılacak taarruz, hiç taarruz etmemekten çok daha kötüdür. Ordumuzun kararı taarruzdur. Fakat bu taarruzu erteliyoruz. Sebebi, hazırlığımızı tamamen bitirmeye biraz daha zaman lazımdır." (M. K. Atatürk)

Bu sözü söyledikten sonra, Mustafa Kemal Paşa yaklaşık bir yıl boyunca ordunun hazırlanması için uğraşmıştır. Zaten uzunca bir süredir ülkenin içinde ilerleyen ve pek çok şehri ele geçirmiş olan, hatta Ankara'ya kadar yaklaşan düşmanı bir yıl boyunca bir biçimde oyalamayı başarmıştır. Göreceli olarak daha küçük muharebelerle, stratejik hareketlerle süreci denetim altında tutmayı başarmıştır. Ogünki koşullar içerisinde sabırla bu bir yılı atlatabilmek akıl almaz bir iştir. Çünkü her açıdan orantısız bir güç dengesi vardır düşmanla Türk ordusu arasında. Yani bu bir yıl aslında tamamen düşmanın lehine işleyen uzunca bir süre demektir. Fakat Atatürk bu durumu tersine çevirerek hem hazırlığını yapmış hem de oyalanıp sonuca ulaşmakta geciken düşmanın morali bozulmuştur.

Yine bu dönemde 3 Eylül 1921 tarihinde aldığı bir haber üzerine yanındaki komutanlara "Düşman son gücünü de kullandı ve bitti. Fikren mağlup oldu," diyerek taarruz için yeterli zamanın kazanıldığını dolaylı olarak ifade etmiştir.

© Deniz Karakurt

KÖY ODALARINDAN İKİ İLGİNÇ OYUN

Eskiden köy odalarında oyunlar oynanırdı, günümüzde azalıyor hatta bitme noktasına geliyor olsa da bu geleneğin sürdürüldüğü yerler elbette ki vardır. Bu oyunların içerisinde kimi zaman cinsel çağrışımları olanlara rastlandığı da olurdu. Bunlar hayatın gerçeğiydi. Az da olsa bu konuya dair yazılmış makaleler vardır.

Kendi köyüm olan Akçakışla'da lise yıllarımın başında böylesi bir oyunu izleme şansım oldu. Bahsettiğim az sayıdaki yazılı kaynağı gözden geçirdim ama benim izlediğim oyuna dair herhangi bir bilgiyi şu ana kadar başka hiçbir yerde bulamadım. Köyler artık nüfus olarak bitiyor, köy gelenekleri yok oluyor, teknoloji tüm sözlü anlatım kültürünü neredeyse ortadan kaldırdı. Bu oyunu yazıya geçirmek istedim. Unutulup kaybolmasına gönlüm razı olmadı bu bilgilerin. Öncelikle değinilmesi gereken husus, bunlar çok sıradan şeyler olmasa da bu tip günlerde çok da ayıp karşılanmadığıdır o dönemlerde.

Bu oyunu o gün kimin oynadığına kadar anımsıyorum ama isim vermeyeceğim. Oyun esnasında söylenen sözleri hatırlayabilmem mümkün olmadı, fakat oynanış biçimine dair ayrıntılar hafızamdadır.

Öncesinde oynanan bir başka oyunu da hatırlıyorum, ondan da bahsetmek isterim kısaca. Avuç içlerini soba kurumuna bulayan bir kişi keçi pazarlığı oyunu oynayacağını söyleyerek içeri girer. Ama bu bir aldatmacadır. Daha önceden ayarladığı bir kişi ışıkları kapatınca tuhaf sesler çıkararak ve ani hareketler yaparak, insanlara dokunarak, bazen vurarak, yüzlerini sıkarak korkutmaya çalışır. Herkes aldatıldıklarını ve bunun bir korku oyunu olduğunu düşünür. Ancak oyunun içinde başka bir aldatmaca daha vardır, dokunduğu kişilerin kim olduğunu anlamaya çalışırken aynı zamanda da onları korkutmaya çalışırken tuttuğu kişilerin yüzlerini avuçlarının içine alır, o esnada elindeki kurumun karasını yüzlerine sürmektedir. Tabii ki is ancak birkaç kişinin yüzünü kirletmeye yeter, ışıklar yakıldığında yüzleri simsiyah olmuş kişileri görenler kahkahalara boğulur.

Diğer bahsettiğimiz oyuna gelecek olursak. Oyunu oynayacak kişi uçlarından birbirine bağlanarak daire haline getirilmiş kalınca bir ipin içine bacaklarını sokup iki bacağından yukarıya doğru çekerek diz kapaklarına kadar getirir. Araya uzun ve kalınca bir değnek sokarak ipi diz kapakların arasında ters tarafa doğru kıvırarak büker, değnek bükülen ipin arasında sıkışır. İp belirli bir gerginliğe geldiğinde değneği karnına yaslanacak şekilde ayarlar. Karın bölgesine yeteri büyüklükte bir tepsi koyarak elbisesinin altına gizler ve düşmemesi için bağlar. Diz kapaklarını birbirine yaklaşacak şekilde bacaklarını biraz gevşettiğinde değnek geriye doğru gider ve kendinden uzaklaşır. Bacaklarını iki yana doğru açtığında ise ip gerilerek değnek karnına doğru yaklaşır. Kurulan basit düzenek bu şekildedir. Oyuncu gireceği kılığa uygun bir görünüme bürünür bunun için şapka veya gerekli başka giyim eşyalarını kullanabilir, sonra içerisi insanlarla dolu olan köy odasına girer. Çoban kılığına girerse sırtına bir aba alabilir. Mümkünse oyunu hiç bilmeyen daha önce görmemiş veya varsa yabancı birisini seçer ya da güldürücü unsur artsın diye yaşlılardan veya saygınlığı olan insanlardan birisini de yeğleyebilir, bu durumdaki tezat etkiyi artıracaktır. Maalesef şu anda hatırlayamadığım sataşma

© Deniz Karakurt

cümleleri ile takılacağı insana sorular sorar. Verilen cevaba göre bacaklarını iki yana doğru gerdirdiğinde, daha önce gevşeyerek aşağıya doğru sarkmış olan çubuk büyük bir hızla yukarı doğru dönerek elbisesinin içinde karnında saklı olan tepsiye çarpar. Basit ama zeka ürünü bir mekanizma kullanarak erkek tenasül organının abartılı ve kaba denebilecek bir biçimde taklit edildiği bu oyun özellikle İlk başlarda şaşırtıcı bir etkiye sahiptir. Odadakiler değneğin tepsiye ilk çarpmasında çıkardığı yüksek sesle birlikte irkilirler, şaşkınlığın oluşturduğu derin bir sessizlikten sonra gülüşmeler hatta kahkahalar başlar. Oyunu oynayan kişi sorular sorar verilen cevaba göre değneğin tepsiye çarpmasını sağlar. "Öyleyse bunu al" gibi cümleler kurar. Sonra başka bir kişiye geçer, gerek görürse bir iki kişiye daha sataşır.

© Deniz Karakurt

SEVGİ Mİ? KARIŞTIRIYOR OLMAYASINIZ?

Bir kişiyi sevebilmek için bence dört şey yapmak gerekir. Söyleyeceklerim kişisel fikrimdir. Tartışmaya ve itiraza açıktır.

1. Birlikte aynı evde yaşamak (benzer biçimde aynı yurtta aynı odayı paylaşmak, askerde aynı koğuşta kalmak vs.)
2. Birlikte yolculuğa çıkmak (ayrıca iş gezisi, bilimsel yolculuklar, tatil vs.)
3. Birlikte alışveriş yapmak (ya da ticaret, ortaklık vs.); özetle işin içine para girmelidir.
4. Birlikte yemek, aynı sofrayı yeteri kadar uzun süre paylaşmak.

Bunlardan en az ikisini (mümkünse hepsini) birlikte yapmadığınız bir insanı sevemezsiniz. Ya hayranlık duyguları ile ya da yaptığı işlere yönelik informel saygı ile karıştırmaktasınızdır. Diğer bir olasılıkta aşık olmuşsunuzdur. Her durumda da o kişi ile geçireceğiniz zaman düşüncelerinizi belirli oranlarda değiştirebilir. Hatta tümüyle farklı bir kanaate bile ulaşabilirsiniz.

Falanca siyasetçiyi çok seviyorum, hem de o kadar çok seviyorum ki canımdan daha fazla. Hadi canım... Aceba aynı evde yaşasaydın yine aynı fikirde olur muydun? Belki de çekilmez birisi olduğunu görecektin. Galiba siyasi icraatlarını beğeniyorum demek istediniz.

Şu şarkıcıdan nefret ediyorum? Neden? Ticaret yaptınız da sana kazık mı attı? Giyimini kuşamını, sanatını şarkılarını beğenmiyorum, bana hitap etmiyor, itici geliyor demek istemiş olmayasınız...

Öğrencilerime her sene söylediğim bir şeydir. Siyasetçiler için komşunuzla küsmeyin. Futbol için birbirinizle kavga etmeyin. Cenazeniz olduğunda evinizi siyasetçiler değil komşunuz size açar. Düğününüze arkadaşlarınız gelecektir, futbolcular veya spor holdinglerinin patronları değil.

© Deniz Karakurt

KARİZMA

İnsanlık ne kadar gelişmiş bir düşünce yapısına ulaşmış gibi görünse de aslında günümüzde bile 10 bin hatta belki de 20 bin yıl önceki güdülerle yaşamını sürdürmektedir. Miras için kavga eder, borcunu ödemez (insanlık tarihinde Miras Hukuku ve Borçlar Hukuku bu nedenlerle oluşmuştur), karşı cinste kendisine çekici gelen kişinin peşine düşer, kısa yoldan zengin olma düşleri kurar. Siyasal hayat içinde yönetici tercihi yaparken de yine basit birkaç mantık işletilmektedir ve bu durum binlerce yıldır aynıdır. İnsan kendi çıkarının ardına düşer hem de kimi zaman en bayağı tarzlarda... Bunun dışında "Karizma" dediğimiz özellik ise binlerce yıldır yöneticilerde aranmaya devam etmektedir. Kimi bilimcilere göre yönetici ve lider arasındaki farkı belirleyen şeylerden birisi de bu unsurdur.

Konuyu ilk defa bilimsel olarak ele alan Alman sosyolog Weber karizmayı meşruiyet (yasal yönetme hakkı) kaynakları arasında saymaktadır, o kadar önemli görmüştür mevzuyu.

Weber'in kitabının Türkçe çevirilerinin bazılarında "Büyüleyim" olarak rastlanan sözcük aslında "Karizma" kavramıdır (Almancası: Charisma). Gerçekten de karizma kelimesinin kökenine bakıldığında etkileyicilik, büyüleyicilik anlamlarına geldiği görülür. Sebebi henüz bilimsel olarak açıklanamamış bir unsurdur. İçeriğinde çok fazla faktör vardır. Yakışıklılık ve güzellik her zaman geçerli değildir. Ama davranışsal kalıplar vardır; beden dili, hitabet, otoriter tavırlar, jestler, mimikler... Bunların üzerine eklenen bilimsel açıdan tam olarak izah edemediğimiz bir etkileşim vardır halkla lider arasında; adına enerji, frekans ne derseniz deyin...

Özetle karizma diye bir gerçeklik vardır. O kadar ki, Weber yönetme yetkisine temel teşkil eden 3 (üç) unsurdan biri olarak kabul etmektedir. Yani hafife alınacak konu değildir.

Kaynak ve Öneri: Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı - Maks Weber (1922, yazarın ölümünden sonra yayınlanmıştır)

© Deniz Karakurt

KALIPLAR İÇİNDEKİ SÖZCÜKLER

Bazı kavramlar bazı kalıpların içerisinde yerleşebiliyor. O kadar ki tek başına bile kullanılmayan bazı kelimeler bu şekilde kalıplaşarak varlığını devam ettirebiliyor.

Örneğin "tüzel" sözcüğü "hukuki" kavramının karşılığıdır. Günümüzde bu sözcüğün tek başına kullanımı toplum tarafından neredeyse hiç tercih edilmiyor, ancak "tüzel kişilik" (hukuki şahsiyet) kavramı içerisinde yerleşmiş durumdadır.

Başka bir örnek olarak "hafıza" günlük kullanımda "bellek" sözcüğünden bariz biçimde daha çok tercih ediliyor. Buna karşın "flash bellek" tabiri günlük dilin bir parçası olmuş durumda mesela. "Flash hafıza" denilmiyor. "Bellek" kelimesinin kullanımı daha çok bilişim teknolojilerinde tercih ediliyor.

Yine "cinsiyet" karşılığında önerilen "eşey" sözcüğünü günlük hayatta kullanmıyoruz ama biyolojide "eşeyli üreme / eşeysiz üreme" kavramları yaygın olarak kabul görmüş durumda.

© Deniz Karakurt

ARBA / ARABA

Araba kelimesinin kökeni pek çok yerde Arapça olarak veriliyor sonra da yeterli etimolojik bağlantı yoktur deniliyor. İndo-Aryan ve kolu olan İrani dillerden Arapçaya geçtiği öne sürülüyor. Sanskritçe (eski Hintçe) bazı kelimelerle ilişkilendiriliyor.

Öte taraftan Asya Türk dillerinde rastlanan "Arba" diye bir sözcük var. Aktarma Sözlüğü adlı kitabımdaki açıklamalarımı biraraya getiriyorum.

Arba: “Teker” anlamına gelen kelimenin Araba sözcüğü ile bağlantısı çok açıktır. Araba kavramın Arapça kökenli olduğu iddiasını tekrar gözden geçirmek için bu durum bile tek başına yeterlidir. Elbetteki “Araba” sözcüğünün “Arba”ya dönüştüğü iddia edilebilir. Bu durumda şu soru sorulmalıdır: Neden araba gibi daha spesifik bir aracı ifade eden bir kavram daha basit ve daha ilkel (ilksel) bir aracı tanımlamak için dönüşmüş olsun? Çünkü doğal olan bu tersi yöndeki dönüşüm sürecidir. (Dipnot - 190, Sayfa: 348)

Avrama: “Tekerlekli sandalye” demektir. Evremek/Avramak (dönmek) fiilinden türemiştir. Asıl anlamı “dönüş” demektir. Avramak fiilinin kurtarmak anlamı da tekerlekli sandalye ile uyumludur. Avrama/Avraba kavramı tekerleğin dönüşü ile alakalıdır ve “Araba” sözcüğünün de kökenini oluşturur. Araba kelimesinin kökeni hakkında onlarca tutarsız, saçma, dayanağı olmayan iddia türetilmiş ve özellikle de Arapça bir köke bağlanmaya çalışılmıştır. Buna karşın Arapça’da kelime kökünde hareket edişle ilgili bir anlama rastlanmadığı halde ısrarla sözcüğün Türkçe olmadığı ispatlanmaya çalışılmıştır. Oysaki açıklama çok basittir; Avrama/Avraba/Araba dönüşümünde görüleceği üzere Av/Evkökü Türkçe’de dönüş, hız ve hareket ediş bildirir. “Avraba” sözcüğü katışıksız Türkçe olup dönen nesne anlamı içerir. Eski çağlarda arabaların tekerleklerinin (örneğin kağnılarda olduğu gibi) yeterince büyük olduğu dikkate alınırsa gereksiz yere başka dillerde gülünç kökenler arama çabalarına da lüzum kalmayacaktır. “Ara” ve “Araç” sözcükleri ile aynı kökten geliyor olmasını da tesadüfi olarak görmek yine başka bir gerçeği göz ardı etmeye çalışmaktır. (Dipnot - 292, Sayfa: 358/359)

Kolarba: Bileşik bir kelimedir. “Kol” ve “Arba” (teker) sözcüklerinin bileşiminden oluşur. Kol sözcüğü pek çok lehçede “El” manası taşır. Anlam tam olarak “El arabası” demektir. (Dipnot - 3100, Sayfa: 616)

Çuvaşça "uraba/urava" (tekerlek) ve Moğolca "araa" (tekerlek) sözcükleri ile bağlantısı da dikkate alınmalıdır.

Bu arada arabanın İskit icadı bir araç olma ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmek gerek.

© Deniz Karakurt

AŞIK MAHMUT

Şarkışla'lı Aşık Mahmut'a ait üç adet taş plağın 1940-1950 arasında kaydedildiği tahmin ediliyor. (1950 Columbia kataloglarında adı geçmektedir.) Uzunca bir süre kim olduğuna dair hiç bir bilgi bulunamayan Aşık Mahmut'la ilgili olarak yalnızca ses kayıtlarında da duyulan "sine kemanı" çaldığı bilinmekteydi. Yusuf Aydın'ın yaptığı araştırmalar sonucunda ilginç bilgilere ulaşıldı.

Aşık Mahmut olarak bilinen kişi Şarkışla'ya bağlı Çakal (Çiçekliyurt) köyünden Aşık Mahmut Başer'dir (Yusuf Aydın araştırması esnasında kayıtları oğluna dinleterek teyit ettirmiştir). Ozanın çok iyi sine kemanı çaldığı bilinmektedir. Askerde çok iyi silah kullandığı için 14 yıl boyunca Atatürk'ün koruma birliğinde maiyet çavuşu olduğunu oğlu Abbas Başer aktarmaktadır. Çavuş lakabıyla tanınmıştır.

Bu arada yörede yapılan araştırma esnasında ilk başta birbirine karıştırılan başka bir Aşık Mahmut adına daha rastlanmıştır. Bu iki ismin birbiriyle karıştırılmasına neden olan bir diğer etken ise ilginç bir tesadüf eseri her ikisinin de keman çalıyor oluşudur.

Anadolu'da keman çalan ozana pek rastlanmaz kırsal kesimde. Araştırma sonucunda Şarkışla köylerinde yaşamış keman çalan iki ozan tespit edilmiştir böylece.

1. Aşık Mahmut Başer (Çakal köyünden, Çavuş lakaplı)

2. Aşık Mahmut Bayer (Otluk köyünden, gözleri kör)

Taş plakları bulunan Çakal köyünden Mahmut Başer genellikle başkalarının eserlerini okumuştur. Aşık Kör Mahmut'un ise malesef günümüze ulaşabilen bir ses kaydına rastlanmamıştır. Ustasının eserlerini söyleyerek ozanlığa başlamış. Kemanını ise ölmeden önce başka birilerine verdiği öğrenilmiştir.

Araştırmayı yapan Yusuf Aydın tarafından konuya dair ayrıntılı yazılar yazılmıştır.

© Deniz Karakurt

BEN MERKEZCİLİK

Artık istisnasız tüm heryerdeki ürün etiketlerinde yer alan "0,99"lu fiyatlar bir tür ruhsal takıntıya dönüştü. Tüketiciye karşı nasıl bir bakış açısıdır bu bilmiyorum ama bir kuruş eksik yazıldı diye onu algılayamayacağını düşünmek acayip bir zihniyetin ürünüdür. İlk defa bizim ülkemizde uygulanmış bir şey değil tabii, onu belirtmek gerek. Ders kitaplarında psikolojik etki falan diye anlatılır. Ama tüketici beyni çok fazla sürmeden onu artık otomatik olarak bir üst sayıya kendiliğinden yuvarlıyor. O yüzden bu furyaya kim son verecek artık çok merak ediyorum... Sanki pazarlamadaki tüm sorunları çözen sihirli bir araçmış gibi herkes peşine takılmış gidiyor bu akılalmaz uygulamanın hem de doğruluğunu sorgulamadan.

Şimdi bu anlatılan şeyin konu başlığıyla ne ilgisi var denilebilir. Şöyle ki; olaylara, çevresine, içinde yaşadığı topluma, dünyaya hatta kainata sadece kendisinin durduğu yerden bakan insan o etiketlerin koyulmasına karar kılan şirket yöneticilerinin durduğu yerden meseleye nasıl bakıldığını anlamaya çalışmadığı için doğruluğunu ve yanlışlığını da sorgulamayacaktır bu konunun. Neden böyle yaptılar diye sorarak o kişilerin baktığı yerden bakmaya çalışırsanız o bakışın belki de doğru olmadığını anlayacaksınızdır.

Bazen de algılama sürecinde anlayamadığı herşeye bir cevap vermeye çalışan insanoğlu (en azından büyük bir kısmı) ben-merkezci düşünceden vazgeçmediği için işine geldiği gibi anlamlandırma yolunu tercih eder. Hristiyanlık alemi içerisinde geçmişte bir dönem kıyametin ne zaman kopacağına dair tartışmalar zirve noktasına ulaşmış. "Çok yakında", " yakın bir zamanda" gibi ifadelerin yanı sıra 50 Yıl, 100 yıl, 200 yıl içinde gibi daha belirgin tahminler hatta tarih verecek kadar kesinlik içeren öngörüler ortaya atılmış. Kıyamet ne zaman kopacak? Benzer cümleler yine kuruluyor. Mesele ne? Kıyametin kopuşu bu kadar çabuk niye istenir? Dirilecekler ya bir an önce... Düşünüyor taşınıyorlar, yüz binlerce belki de milyonlarca yıl beklemeyi kabullenemiyorlar. Dünyadaki hatta evrendeki en önemli varlık kendisi, en önemli konu da kendisinin yeniden dirilişi ya. Bir an önce dirilip geri kalkacak ya. Bekleyemez o kadar uzun süre. Karşındaki koskoca Tanrı, kainatı yaratan güç. Ya daha da fazla bekletirse... Kıyametin ne zaman kopacağına dair aynı konu daha sonra İslam alemi içerisinde ortaya çıkmış. Kuran-ı Kerim'de söylenenin aksi yönde iddialar ortaya atılmış.

Ben merkezcilik insanların tarihe bakış açısına da yansımaktadır. Yeryüzündeki tüm toplumlarda kendi ulusal tarihini yüceltme ve hatta daha ileri boyutlarında kutsama alışkanlığı mevcuttur. Dünyanın en acımasız sömürgeci devletlerinden biri olan Roma İmparatorluğu bin yıl boyunca 3 kıtaya yayılmıştır. Soylarından gelen İtalyanlara sorduğunuzda büyük kısmı atalarının dünyanın en büyük imparatorluğunu kurduklarını ve gittikleri yerlere bilim, sanat, hukuk, aydınlık, medeniyet götürdüklerini söyleyeceklerdir. Yunanlılar, Makedonyalılar, Moğollar, Hintliler, Ruslar, Çinliler, Araplar, İngilizler hep tarihten benzer bir örnek bulup en büyük imparatorluğu atalarının kurduğunu ve gittikleri yerlere medeniyet taşıdıklarını iddia ederler. Çünkü ders kitaplarında öyle öğretilir. İnsanlar yine istisnalar hariç daima atalarıyla övünürler hem bireysel olarak hem de millet olarak. Ancak tarih eleştirilemediği sürece geçmişten ders alarak insanlık adına bütünsel olarak hatalar düzeltilemez. Özellikle de monarşi / saltanat dönemleri masal alemleri olarak algılanıp gerçek dışı

© Deniz Karakurt

her türden hikayelerle doldurulmaktadır. Her isteyenin elinde oyun hamuru gibi her istenilen şekilde yoğrulmaktadır. O dönemlere ait insani gerçeklikler bir kenara itilmekte hatta yeri geldiğinde reddedilmektedir. Yani yapılacak iş çok zordur; önce masallar ayıklanarak gerçekler bulunacak sonra da bu gerçekler eleştirilecek.

Bu ben-merkezciliğin modern toplumlarda oluşturduğu en ciddi sıkıntılardan birisi de memnuniyetsizlik, doyumsuzluk ve yakınmacılıktır. Yanlış anlaşılmasın her konuda Polyannacılık oynansın, kimse birşeyden şikayet etmesin, hakkını aramasın demiyoruz. Tam tersine önemli konularda hakkını aramaktan çekinen insanlar aslında göreceli olarak daha önemsiz mevzularda daha çok yaygara koparmaktadırlar.

İnsanlığın (belki de coğrafya olarak içinde bulunduğumuz tüm doğu devletlerinde daha fazla olarak) toplumsal ve siyasal konularda ciddiyetsiz sorunlar her zaman ciddi sorunların önüne geçirilmesi diye bir sorunu vardır. Böylece asıl önemli meseleler hep geri planda kalır, hatta önemsenmez duruma gelir. Bu da toplumun hoşuna gider; dahası bu beklenir, bu istenir nedense... Komplo teorileri bu yüzden çok sevilir. İnsan kendisini ciddi meselelerle uğraşmak ve yormak zahmetinden kurtarır böylece.

İnsan sadece kendi çıkarını düşünen bir varlığa dönüşürse yeryüzü yaşanmaz hale gelir. Sosyal sorumluluk hatta doğal sorumluluk bilinci yokedildiği takdirde gelecek nesillere bırakacağımız dünya hiç de sandığımız gibi muhteşem bir yer olmayacaktır. Kapımızın önünde 5 metre kaldırım taşı eksik kalmış diye dilekçe üstüne dilekçe döşerken 5 kilometre boyunca bir tane ağaç niye yok demiyoruz, aklımıza gelmiyor. Kaldırım taşına, betona, asfalta çok acayip anlamlar yüklediysek bunun nedeni düşünce düzlemimizdeki hatalardır.

Sorgulama ve eleştiri düşüncenin önemli iki mekanizmasıdır. Önemli gün yaklaşıyor, pırlanta alman gerek! diye bağırıyor televizyonlar. Sorguladığınızda altından neler çıkıyor. Elmas / pırlanta üretimi, sıklıkla rastlanan daha korkunç durumlar hariç, genellikle karın tokluğuna bile denemeyecek yevmiyelerle sigortasız güvencesiz, iş güvenliği olmayan yerlerde çalıştırılan garibanların sömürülmesi sistemi üzerine kurulu bir süreçle başlayıp nihayetinde parmaklara takılmasıyla gerçekleşiyor... Son müşteriye yaklaştıkça şatafat artıyor, kimse öncesini bilmiyor ve umursamıyor. Tabiki büyük kapitalist pırlanta üreticileri sömürdüğü işçilerle, kazıkladığı müşterilerin paralarıyla ceplerini (daha doğrusu çuvallarını) doldurup zengin oluyor. İtiraz yok, eleştirenlere yapıştırılmak üzere; çağdışı kalmak, ruhsuzluk, romantizm düşmanlığı vs. gibi etiketleri de hazırlamış toplumun hizmetine sunmuşlardır. Neden? Çünkü kendimizden başkasını düşünmüyoruz. Oradaki insanlar bizi ilgilendirmiyor.

Ancak ben-merkezciliğin kolektif olarak bir kenara bırakılıp doğru kararların verildiği örnekler de vardır şaşırtıcı olsa da. Basından: İsviçre'de her yetişkin vatandaşa koşulsuz aylık 2 bin 500 İsviçre frangı (7,500 lira) ve 18 yaşından küçüklere 625 İsviçre frangı (bin 800 lira) gelir verilmesi teklifi referandumla yüzde 77 hayır oyuyla reddedildi. Referanduma karşı çıkanlar, koşulsuz aylık gelir verilmesinin çalışmamayı özendireceği, ülkedeki işsizlik oranının artacağı ve tasarının İsviçre'yi daha cazip bir hale getirerek ülkeye göçü artıracağından endişe ediyordu. (Kaynak: AA)

© Deniz Karakurt

Bireysel fayda ile toplumsal ortak çıkarlar hatta insanlığın ortak geleceği hakkındaki dengeyi doğru kurmadığımız takdirde, bu yönde hep birlikte doğru düşünmeyi ve bağlı olarak doğru davranmayı öğrenmediğimiz takdirde kendisini arayan ekibin arasına katılıp kendisini arayan kayıp adamın durumuna düşeriz. Arayan ekip de aranan kişinin aralarında olduğunu anlamadan onu arayıp durur. Ama tek farkla, aşağıdaki örnekte tek kişi varken, yeryüzünde içine düştüğümüz durumda aslında herkes birşeyi veya birini aramaktadır ama neyi veya kimi aradığını bilen yoktur. Basından: Bursa'da ilginç olay! Kayıp olduğu sanılan şahıs kendisini arama çalışmasına katıldı. Bursa'nın İnegöl ilçesinde arama kurtarma ekipleri, ormanda kaybolan adamı, kayıp adamla birlikte aradılar. Gece alkolün etkisiyle arkadaşlarının yanından ayrılarak ormanlık alana giden B. M.'nun (50) kaybolduğunu öğrenen ekipler harekete geçti. Ormanlık alanda başlayan çalışmalara mahalle ve bölge sakinleri de dahil oldu. Bir süre sonra ekipler, kayıp şahsın ismi ile seslenme başladılar. Kayıp B. M. (50), isminin yüksek sesle söylediğini duyunca ekiplere kayıp şahsın isim ve soyadını sordu. Arama çalışmalarına katılarak başka bir kişiyi aradığını zanneden B. M. "Ben buradayım" deyince ekipler şaşkına döndü. Ekipler, arama çalışmasıyla ilgili tutanak düzenleyip kayıp şahsı evine bıraktılar. (Kaynak: Heryer Haber - 28.09.2021)

© Deniz Karakurt

İLKEL GÜDÜLER

İlkel güdüleri yontulmamış, törpülenmemiş, dizginlenmemiş belirli bir kalıba sokulmamış yanlış taraflara yöneltici, düşünceyi devre dışı bırakan devindirici içsel dürtüler olarak algılayıp, her zaman her koşulda kaçınılması gereken davranışlara yol açar diye düşünmek ne derece doğrudur? Bunlar hayvanlarda da var diye sloganlaşmış bir itiraz vardır. İlkel güdüler hayvanlarda da vardır diye bunları kenara itmek, korkmak hatta aşağılamak mantıklı bir yaklaşım mıdır? Tüm ilkel güdüler kötü müdür? Temel gereksinimlerimiz ve onları gidermek için bulduğumuz çözümler binlerce yıl aynıdır. İnsan etçil bir canlı, et tüketiyor ve yine aynı hayvanları besliyor, değişen şey sadece et için beslediği hayvanları yetiştirme yöntemi. Diğer taraftan tahıl, sebze ve meyve de yiyor, değişen şey sadece yetiştirme yöntemi. Ve ulaştığımız yöntemlerin ne kadar doğru olduğu da son derece tartışmalı… Çünkü yediğimiz domateslerin hepsi tek renk kıpkırmızı, kokusu yok… Domatesi hatırlayanlar için domatese benzemiyorlar… Yöntem değişikliği temelde yatan güdüyü değiştirmiyor.

Yıllar önce bir belgeselde izlemiştim. Avustralya'da çölün yakınındaki ıssız bir çiftlikte küçük bir kız çocuğu çitlerden çıkarak kayboluyor. Şehirden oldukça uzak bir yerde bulundukları için arama ekibinin gelmesi bile saatler sürüyor. Sadece çiftliğin köpeğinin küçük kızın peşinden onunla birlikte gittiğini farkediyorlar. Gece çöl dondurucu derecede soğuyor ve eğer bulunamazsa çocuğun öleceğine kesin gözüyle bakıyorlar. Ama maalesef kız bulunamıyor. Böylece gece geçiyor. Bu da artık bütün ümitlerin tükendiği demek oluyor. Ertesi gün öğlene doğru, helikopter yürümekte olan kızı ve yanındaki köpeği yukarıdan görüyor. Normalde aşağıdan görseler dikkatlerini çekmeyecek bir şey fark ediyorlar. Köpek kızın etrafında yeterince uzak bir mesafede duruyor ve neredeyse fark edilmeyecek bir yavaşlıkta etrafında çemberler çiziyor. Olası bir vahşi hayvan saldırısına karşı önlem alıyor. Kızı kurtardıklarında ise gece nasıl donmadan kurtulduğunu anlamaya çalışıyorlar. Küçük çocuk, köpeğin dizleri ile kendi üzerine çöktüğünü ve tüylerinin kendisini sıcak tuttuğunu söylüyor. İşin ilginç tarafı yeterince ağır olan hayvan kızın üzerine bütünüyle yatmış olsa belki de nefesini keserek öldürebilecek. Ama zarar vermeyecek bir dengede duruyor bütün bir gece boyunca bacaklarının bütün yorgunluğuna karşın.

Kuzeyimizdeki savaş başladığından beri aylardır düşünüyorum binlerce çocuğun ölümüne ve onbinlercesinin de (kimlerin eline geçtiğini umursamaksızın) kaybolmasına neden olanlar o savaşları çıkarıp o şehirleri bombalatıp sonra da gece nasıl uyuyabiliyorlar? (Elbette ki burada vatanlarını savunmak durumunda kalan insanları aynı bağlamda kategorize etmekten imtina ederim.)

Köpek sözcüğünün bir hakaret olarak kullanılmasını hiçbir zaman doğru bulmadım. Bu hayvanların şerefi ve haysiyeti vardır... Köpeklerin vicdanları vardır, gerekirse gece uyumazlar. Geceleri köpek sesinden rahatsız olan insanoğlu atalarının binlerce yıl boyunca onun sesi ile kendilerini güvende hissettiklerini unutmamalıdır.

© Deniz Karakurt

DİL KAPİTALİZMİ

İnsanların algılarıyla dil üzerinden oynandığına tanıklık ediyoruz. Seçilen kelimelerle zihnimizde modernite, lüks, pahalılık, kalite algıları oluşturularak kandırılabiliyoruz kolaylıkla. Alışveriş merkezlerinin isimlerinin sonuna "Mall" eklemek nasıl bir özentidir ben anlayamadım. Türkçedeki kelimelere kıran mı girdi? "Mol" diye okununca yazan şey değişiyor mu? Neyi zor ediyoruz. O ismi verince daha iyi bir yere mi dönüşüyor? Sorunu teşhis ederek adını da koyanlar oldu: Dil Kapitalizmi (A. Aslan). Satılacak nesnelere yabancı dilde isimler vererek özenti zihniyet zafiyetinden yararlanmak. Örneğin: Pergola... Vaaay bayıldım. Oysaki bildiğiniz Çardak. Sonuç? Asıl bakmanız şeylere bakmadan asıl görmeniz gereken şeyleri görmek bile istemeden şekle takılarak oltaya gelip paranızı vermek. Bazen de daha kötü sonuçlara katlanmak. Ev alırken yabancı ama modern (!) kelimelerle tanımlanan pek çok şeye bakıp asıl aramanız gerekenler es geçmek gibi. Bu binanın duvarları hangi tür malzeme ile örüldü diye soran kaç kişi vardır acaba? Lüks algısı bulunan alanlarda, yabancı sözcüklerin hem de Tarzanca düzeyinde yanlış söyleyişlerle Türkçe'ye yerleştirilmesi ve toplum tarafından da kabul görmesi çok hızlı gerçekleşiyor. Bunların başında konut sektörü, lokantacılık ve kafe hizmetleri yer alıyor. Başka alanlar eklemek mümkündür. Ancak buradaki olumsuz katalizör kesinlikle lüks algısıdır.

Yıllar önce kendisiyle yapılan bir röportajda İlyas Salman'dan dinlemiştim: "Güzellik, öz ve biçimin uygun oranlardaki bileşimidir," demişti. Bu söz galiba sadece insanlar için değil binalar ve dil için de geçerli.

© Deniz Karakurt

FELSEFEDE YAŞAYAN "EREK" SÖZCÜĞÜ

Bana sorulan; "Yaşayan Türkçe'de Erek kelimesi var mı?" şeklindeki bir soru üzerine yanıtım şu şekilde oldu:

"Ben dilin mümkün mertebe Türkçeleştirilmesinden yanayım. Bunun için de şöyle bir iddiam vardır, ilkokul kitaplarından başlayarak ders kitaplarına yazdığınız sözcükler toplumun hafızasına yerleşir. Yani Öz-Türkçe diye tanımladığımız bir kelimeyi yerleştirmek istiyorsanız temel kural onu ilkokuldan başlayarak ders kitaplarına yazmak. Genel olarak bu %80 belki daha fazla işe yarar. Ama bazen ne yaparsanız yapın halkın kulağına kabul ettiremiyorsunuz. Erek ulusal çapta yaşayan dilde kullanılan bir sözcük değil bence."

Ama yabancı dillerden gelen "murat, arzu, emel, gaye, hedef" gibi sözcükler yaşayan dilde var. Toplumun çoğunluğu tarafından kabul görüyor bunlar. Tam görüşmemizi bu şekilde sonlandıracakken şöyle bir yanıt verildi: "Erek felsefede var ama..."

Düşündüm ve sonra verdiğim yanıt; "Bu doğru. Felsefede kullandığınızda kulağa batmıyor," şeklinde oldu.

Bütün bunları tekrar değerlendirdiğimde şöyle bir sonuca vardım. Dildeki kelimeleri, tamlamaları (isim tamlaması, sıfat tamlaması) hatta bütün bir cümleyi hangi bağlamda kullandığınıza göre kavramsallaşıyorlar hatta değer kazanıyorlar, kabul görüyorlar.

Sorduğu soruyla başlayan bu görüşme ve özellikle en sonda yaptığı (bu sözcüğün felsefede varlığını sürdürdüğü yönündeki) tespit için Göksel Çakır'a teşekkürlerimle...

© Deniz Karakurt

CAĞLIK

Cağlık...

Günümüzde kullanılan herhangi bir kavram tam olarak karşılamaz ama en yakın ifade ile bir tür küçük duş yeri anlamına gelir. Cağlık genelde salonun veya oturma odasının içinde oturulan Sedirin veya Sekinin bir köşesinde olur. Yıkanılacağı zaman yaygı, yastıklar ve minderler kaldırılır veya bir ucundan biraz toplanır. Ortalama sayıyla çivisiz 7-8 tahta vardır o köşede. Onlar da kaldırılır, altından beton veya taş bir alan ortaya çıkar. Kovalarla getirilip yan tarafa hazırlanılmış olan sularla yunup yıkanma işi bittikten sonra tekrar eski haline getirilir gizlenir. Cağlığın suları basit bir delikten oluşan bir giderle dışarıya akar. Cağ kelimesinin ise lavabo ve su gideri anlamlarında kullanıldığını görmekteyiz. Dolayısıyla Cağlık aslında Cağ'ın bulunduğu yer anlamı taşımaktadır.

Kimi yörelerde bazı köy evlerinde ise ocağın iki yanında kapaklı, yerden tavana kadar yüksek dolaplar bulunmaktadır. Bu dolapların bir tanesi içindeki banyoyu gizlemektedir. Bu dolaplara da Terece adı verilmektedir. Bunlardaki gizleme yöntemi cağlıkta olduğundan daha farklıdır.

Tanımlayan: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

KRİZ, BAŞARI VE MÜCADELE ALGILARI

Kriz herhangi bir sistemde var olan düzendeki uyumun bozulmasıdır. Örneğin gece yatarken musluğun damlayıp ses çıkarması bir kriz niteliği taşıyabilir. Ancak düzene dair amaç, beklenti, alışkanlık ve algı gibi başka unsurlar da vardır. O musluğun sesini umursamayacak insanlar bir hayli fazladır. Tespit edilmiş ilginç gerçek örnekler vardır. Evi tren yolunun birkaç metre ilerisinde bulunan ve her gece iki üç kere geçen katarlardan dolayı sarsılacak kadar çıkan gürültüye rağmen uyuyan bir kişinin üst komşusunun kedisinin miyavlamasından rahatsız olarak uykusu kaçabilir. Yine gece yatarken, çok yakın bir yerde bulunan limandaki gemilerin düdüklerini umursamayıp ama günün birinde kenarı gevşeyen camdan giren rüzgarın uğultusuna takılan kişilere de rastlamak mümkündür. Aynı mevzuya gündüz ve gece farklı tepkiler verilebilir. Özetle kriz algısı çok yönlü incelenmelidir.

Başarı ise çoğunlukla hatta neredeyse daima, ortaya çıkan krizlerin aşılabilmesi ile ilişkili bir olgudur. Hedeflenen amaca ilerleyen süreçte mutlaka dengeyi ve uyumu bozan sorunlar çıkacaktır. Başarı algısı da zamana, duruma, yere, konjonktüre göre değişir. İşin ne kadar başındasın ne kadar sonundasın, bugüne kadar ne yaptın, ne elde ettin, karşındakilerin durumu ne, sonucu hangi ölçülebilir miktarda elinden kaçırdın, alternatiflerin neydi, gündemdeki gerçekliği ne derece doğru olarak değerlendirdin, fırsatlardan ne derece yararlandın... Bunların hepsi bu algının içerisinde değerlendirilmelidir.

İşte bu krizlerin aşılmaya çalışıldığı ve başarıya ulaşmanın amaçlandığı yolda enerjiyi sağlayan unsur ise mücadeledir. Ancak bazı kişiler için mücadelenin kendisi başlı başına bir amaç haline gelir. Bu durumda mücadele; koşullardan, başarıdan ve hatta umuttan bile bağımsızdır. Mücadeleci ruhu doğru içselleştiren kişi aralıksız ve sürekli olarak bununla yaşar. Başarıyla beraber artık bu kadarı yeterli demez, başarısızlıkla beraber pes etmez, kendi umutsuzluğu bile kendisine engel olamaz. O kadar özleşmiş ve içine işlemiştir, soluk almak gibi bir duruma dönüşmüştür. Mücadeleyi umutla ilişkilendirmek doğru bir yaklaşım değildir onun için. Umudum yoksa mücadeleyi bırakırım demeyi doğru bir anlayış olarak görmez. Mücadele kesintisiz bir düşüncedir. Bırakın yenilgiyi, herhangi bir zafer kazandığınızda bile bırakamazsınız. Tek başına veya çok kişiyle birlikte olmanız da bir şey değiştirmez. Bunların hiçbiri bahane değildir. Sadece yapabileceğiniz şeylerin sınırı, ölçüsü vardır.

© Deniz Karakurt

DİYALEKTİĞİN SANATA YANSIMASINA BİR ÖRNEK

Zıtlıkların mücadelesi sanatta her zaman var olmuştur. En basit biçimi ile iyi ve kötü karakterler birbirleri ile mücadele ederler. Burada dışsallaştırıcı bir diyalektik anlayış vardır, yani birbirinden ayrışmış güçlerin çatışması durumu bulunur. Ancak kimi zaman da birlikte hareket eden karşıt karakterler var olabilir. Bunlar kendi içlerinde çatışırken başka zıt kişiliklere karşı ortak bir davranış içerisinde birlikte hareket ederler. Bu anlamda birbirine zıt karakterlere ve/veya görünüşlere sahip iki kişinin ortaklaşa davranışları üzerine kurulu eserler daima var olmuştur ve olacaktır, sadece isimler ve öyküler değişecektir: Hacivat ve Karagöz, Scherlock Holmes ve Doktor Watson, Laurel ve Hardy, Zeki ile Metin, Şaban ile Ramazan, Murtaugh ve Riggs (Cehennem Silahı filmleri)...

Yönetmen Yavuz Turgul'un 1993 yapımı Gölge Oyunu filminde aslında başroldeki 2 karakter, Karagöz ve Hacivat'ın son derece modernize edilmiş daha doğrusu günümüz gerçekliğine maruz bırakılmış halleridir. Zaten filmin adı doğrudan bu ipucunu vermektedir. Güldürü unsurları ile desteklenen öykü hayatın acımasızlığını gözler önüne serer. Bu açıdan filmin kendisi yine diyalektik bir anlatım örgüsüne sahiptir.

Yine sinema sanatı içinde diyalektik karşıtlık bağlamında değerlendirilmesi gereken bir ayrıntı da 1995 yapımı Jumanji filminde yer almaktadır. Çocuğun babası ile çocuğu öldürmeye çalışan Avcı aynı aktör tarafından canlandırılmıştır (makyaj çok iyi olduğu için fark edilmemiş olabilir ama kapanış jeneriğinde zaten isimlerde yazılıdır). Bu öylesine bir kurgu değildir. Mevzunun geri planında Anti-Oedipus kompleksi vardır. (Yani babayı öldürmeye çalışan oğlu yerine oğlunu öldürmeye çalışan baba). Bu da filmi iki sonuca götürür:

1. Aslında tüm film çocuğun (veya daha düşük bir ihtimal babanın) bilinçaltındaki bir olaydır.
2. Tamamlayıcı olarak: Senarist ve/veya yönetmenin geçmişindeki bir sorun dışavurulmaktadır.

Ek bilgi: Diyalektik yaklaşım, kainattaki var oluşun karşıtlıkların birlikteliği üzerine kurulu olduğu ve insanların olguları bu şekilde algıladığı görüşüdür. Gece-gündüz, iyi-kötü, ateş-su, dişi-erkek... Kötülük kavramı olmasaydı iyiliği anlayamaz ve anlamlandıramazdık. Gece olmasaydı gündüz diye bir kavram olmazdı ve adlandırılmasına da gerek bulunmazdı.

© Deniz Karakurt

BİR KURŞUN DÖKME ANISI

Yapmış olduğum bir derleme... Anlatılanlar aşağıdaki gibi.

Babam H. D. memleketimiz olan İmirdolu/Emirdolu köyünde geleneksel halk inanışı uygulamalarının bazılarını yapardı. 1962'den beri İstanbul'daydı. Zaman zaman gider gelirdi. Asker dönüşü mevsimlik işçi olarak İstanbul'a gelip kömür taşır evlere, sonra dönüp tarım işlerine bakar. Geçen 84 yaşındaki amcamın söylediğine göre en çok o çalışmış, neredeyse bütün kardeşleri, annesi, babası, çocukların geçimi onun kazandığı parayla sağlanmış. Yaşayan amcam öyle söylüyor. 1973'ten sonra da sürekli İstanbul'daydı. 2000'li yıllarda köye ev yapıp yazları gitmeye başlamıştı. 90 yaşında öldü. Yörede bu tür inanışlar zaten yaygındı. Kendisine saygı duyulurdu tabii ki. İstanbul'da kurşun döktüğünü ve bu kültürü bilenler zaman zaman gelip döktürürdü. Köyde hemen herkesin bir becerisi vardır. Büyük amcam da kırıkçı-çıkıkçı, yani sınıkçı idi. Böyle bir durumu olan ona gelirdi. İşini kusursuz yapardı.

Tokat/Zile'de yol üstündeki bir armut ağacına çaput/ip bağlanırdı. Aslında armut ağacı olması bir zorunluluk değil. Bir anıt ağaç gibi durduğu için, eski Türk kültüründen süregelen ağaç kutsamasının da etkiyle seçilmiştir. Çam ağaçları ile ardıç ağaçları da kutsanır bizim kültürde. Koku salmalarıyla ilgili olsa gerek. Yüzerlik/Üzerlik otu da yine iyi dilekler için yakılır, çevreye âdeta şifalı bir koku yayılır ki, her türlü kötülüğü evden, ocaktan kovacağına inanılır. Her evin kapısında bir koç kafası asılıydı eskiden. Bu kurban edilmiş koçun kafasıdır. Yiğitlik göstergesi ve korkusuzluk özelliğini diri tutmak için. Anne tarafımdan dedemin evinde koç kafası asılıydı mesela. Bizim evimizin kapısında ise Yüzerlik (kokulu üzerlik otu) asılıydı.

Bunun yanında babam kurt ağzı bağlardı. Dağda kalan koyunu kuzuyu kurt yemesin diye yapılan bir uygulama idi. Kurt ağzı balama/bağlamak, dağda kalan koyun, keçi, inek, düve gibi hayvanların kurt tarafından boğazlanıp yenmemesi için yapılan bir işlem. Alevi inanışlarındaki okunan duaları tam olarak bilmiyorum. Çocuktum köyden ayrıldığımda. Sözgelimi; Allah'ım sen kuzum, koyunumu, ineğimi kurttan koru... gibi sözler edildikten sonra açılır kapanır bıçağın ağzı açıkken dualar edilir, dilekler dilenir, sonra bıçağın ağzı kapatılır. Kurt ağzı bağlamak böyle bir durum.

Kurşun dökmeye ilişkin bir anım ise şöyledir. Babamın ölmeden 10-15 yıl önceki son kurşun dökmesi olayı. Bir aile dostumuz büyük bir ürküntü, korku içinde kapımızı çalıyor. O arada ben evde yokum. "Hasan Emmi, ben çok kötüyüm, bana bir kurşun dök, diyor. Babam ne olduğunu soruyor ama ilgili kişi tam olarak konuşamıyor, ısrarla kurşun dökmesini istiyor. Neyse babam sonunda kurşunu döküyor, dökülmüş kurşundan sonra donduğunda oluşan biçim bir hurda araç görüntüsüdür. Diyor ki, burada bir hurda araç görünüyor. Bu sözü duyar duymaz kendine geliyor. "Hasan Emmi, kaza geçirdim, aracım hurdaya döndü", diyor ve bir süre sonra titremesi, ürküntü, korku durumu geçiyor.

60'ların başında köyden İstanbul'a göçmüş babamın amca çocuklarının virane evindeki merdivenden geçip bizim eve girerdik. İki giriş çıkıştan birisidir. Evin iki odası, bir ahırı vardır. Ahırı kullanıyoruz ama odalar kilitlidir. Asma kilitli. Babam, annem, ablam ve ben. Dördümüz, dedemlerden (annemin babası) geliyoruz. Kış gecesi. O ev için hep olmadık öyküler anlatılır. Orada hep bir yatır olduğu

© Deniz Karakurt

söylenir, çocuğuz inanırız. Geceleri ses geldiğini duyarlar, birkaç kişi, amcamlar gidip bakarlar, bütün mallar uyuyor, hiçbir ses yoktur. Gaz lambasıyla, el lambalarıyla bakıp sonra geri dönerler. Ama sürekli bir duyduklarını iler sürerler. Bir gelişimizde asma kilidin asması hızlıca açıldı ve kapıya çarptı. Yani asmalı kısım aşağı düşer. O sesi dördümüz de duyduk. Çok korktuk tabii ki. Sonra bütünü korkumuzu yenip kilide baktık ki, kilitli, zerze olan kısım yerinde. Hiçbir şey düşmüş değil. Yani, hepimizin duyduğu ses belki de önyargı.

Bilgileri veren kişi: V. D.

Derleyen: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

AKÇAKIŞLA'DA HIZIR İNANIŞI

Şarkışla'nın Emlek yöresindeki genel inanışa göre Hızır farklı kılıklarda görünerek gelip evlerin kapılarını çalar, ya da alacanın (bahçe kapısının) orada dikilerek bekler ve genellikle de ihtiyar, fakir, dilsiz, ahraz (sağır-dilsiz) bir kişi kılığındadır. Nedensizce gelerek insanların davranışlarını sınayabileceği gibi, bazen de birisine veya birilerine yardım etmek istediğinde önce onlara bir deneme yapar. Fakirlere kötü davrananlara, kendisini azarlayanlara, yüzüne kapıyı yüzüne çarpanlara, kovanlara, karnını doyurmaktan, bir parça ekmeği, bir bardak suyu ya da sütü vermek istemeyenlere yardımını esirger. Hatta sınadığı bu türden kişilerin evlerinin barklarının, tarlalarının tumplarının, sürülerinin, davarlarının, sığırlarının bereketi kaçar.

Akçakışla köyünden Bekir oğlu İzzet Karakurt'un (dedem) anlattığına göre karısı (babaannem) Hatice ilk çocuklarını doğuracağı zaman eve bir ebe çağırırlar. Doğumun uzaması üzerine dışarıya çıkan bir kadına sorduğunda, durumun hiç de iyi olmadığını öğrenir, ters giden bir şeyler olduğu söyler kadın. Kadın içeri geri girdikten sonra uzun bir süre daha geçer. Evin bahçe kapısına doğru yürürken yan komşunun evinin bahçesinde bir adamın uzaktan kendisine eliyle işaret etmekte olduğunu görür. Komşularının bir akrabasına benzettiği bu yaşlı, beyaz sakallı, orta boylu adamın yanına varıp ne istediğini sorduğunda ihtiyar elinin parmaklarının uçlarını birleştirerek ağzına götürüp dudaklarına vurur birkaç kez. Anlar ki yaşlı adam dilsizdir ve yiyecek bir şeyler istemektedir. Sağa sola bakınır, evlerindeki misafire yemek vermelerini söylemek için komşularına seslenir ama kimse duymaz. Eve döner fakat karısı doğum yaptığı için evde yemek yoktur. Bunun üzerine evliğe (kilere) giderek ters çevrilmiş çökelik (çökelek peyniri) küplerinden birini alır ağzını açar. Çökeleğin bir kısmını ekmeğin arasına koyar. Büyükçe bir mendil bularak onun da içerisine çökelek doldurur. Adamın yanına dönerek ona verir. Sonra da eve geri döner. Çok sürmez ki, dışarıya iyi haberi verir kadınlar. Bir oğlu olmuştur. Adamı unutur gider. Bir kaç gün sonra komşularına sorduğunda kimse öyle bir misafirleri gelmediğini, yaşlı adamı görmediklerini söylerler.

© Deniz Karakurt

ALMANYADA ÇOCUKLUĞUM

Bir çerçeve… Pencereden bir çerçeve… Bir pencere vardır hafızamda.

Dışarıya bakardım. Sanki dışarıya bakan kendimi arkadan izliyorum bugün bile…

Havanın biraz da olsa açık olduğu günlerde Mustafa Usta'yı görürdüm pencereden. Araba tamircisiydi. Büyük bir hayranlıkla izlerdim aletleriyle çalışmasını. Hayatım boyunca sürecek olan tamir tutkusunun simgesi olacağını elbette bilemezdim o zamanlar. Kimbilir neler yaşamıştır, neler gelmiş geçmiştir başından. Belki de çoktan ölmüştür. Soyadını bilmediğim bir usta. Gerçek bir usta. Herşeyi tamir edebilen bir deha. Yeteneğin, el becerilerinin kişiliğe bürünmesi… Zaman ötesi bir figür… Nerede ölmüştür? Almanya'da mı? Yoksa bir gün geri döndüğü yurdunda mı? Ölmüş müdür? Hayır, o hep orada. O pencere çerçevesine sığan görüntünün içinde. Orada bir şeyler tamir etmeye devam ediyor. Aksini kimse iddia edemez.

O hep orada. Ya biz? Biz neredeyiz?

Ya siz?...

Çoçukluğumu yaşadığım düşsel çağlarda ve coğrafyalarda evler de içlerindeki insanlarla birlikte yaşardı. Zoraki süslemelerle, özel olarak düşünülmüş tasarımlarla, başkaları beğensin diye alınan eşyalarla biçimlenen mekanlar değildi onlar. Kendiliğinden gelişip, ihtiyaca göre dönüşüme uğrayan, soluk alıp veren, anıları hafızasında saklayan, yaşananlara tanıklık eden canlı varlıklardı. İnsanlarla birlikte yaşlanır, birlikte ağlarlardı. Ne tuhaftır ülkeler ötesindeki Almanya'daki bize ait olmayan evimiz de, yazları tatilde gittiğimiz anavatandaki köydeki evimiz de işte aynı bu özelliklere sahipti. Geri kalan tüm nitelikleri farklı olsa da…

Pencereden gökyüzüne bakardım; hep kapalı ve iç karartcı bir renge sahipti. Yağmur yağardı durmadan, pencerelerden sular süzülürdü. Sonra çevremdeki insanların gözlerinden yaşlar… Hep pencereden dışarıya baktım yağmur yağarken, arkama dönüp hiç bakmadım. Bu nedenle yağmurla beraber ağlayan insanları hiç görmedim. Ama biliyorum o gözyaşları hep akardı. Bense yağmur yağarken hiç ağlamadım. Hep yağmurun kendisi ağladı çünkü. Yetmez mi? Hepimizin yerine…

Yağmur yağar yeryüzünü yıkar. Tüm kiri pisliği alıp götürür. Ya ruhlardaki kiri? Onları da temizleyebilir mi acaba? Belki de gözyaşları da ruhumuzun yağmurudur.

Ve ölüm… Çıkacaktır karşımıza… Kainat biz olmadan da varlığını devam ettirecektir. Dünya bizsiz de sürüp gidecektir. Bundan yüz yıl sonra bu dünyayı paylaştığımız hiç kimse hayatta olmayacak. Anılarımızı ise -ne acı ve tuhaftır ki- cansız nesneler saklayacaktır. Belki çizilmiş portreler, belki mekanik araçlarla çekilmiş fotoğraflar, devingen filmler… Bunların da çok büyük bir kısmı zamana karşı koyamayacak ve yitip gidecektir. Hiç öyle güvenmesin kimse çektiği binlerce fotoğrafa. Kimin umrunda olacak, kim bakacak. Silinip yok olacak dijital ortamlardan. Basılı olanları içlerinden birkaç

© Deniz Karakurt

tanesi ayrılarak gerisi yakılacak. Hatta belki tam aksine o kadar çok olmasalar, zor bulunsalar saklayabilirdi çocuklarımız bir iki tanesini. Yine de yazdığımız yazı kağıda ruh verecektir. Film belki geleceğe bir fikri taşıyacaktır. Eski sinema filmlerini izlerken zaman zaman aklıma bir soru gelir. Bu insanlar şu anda yaşamıyor, bu mekanlar da yok artık; ya tamamen kaybolmuş ya da tanınamayacak kadar değişime uğramış. Peki bir şeyin aslı yitip gider de sureti nasıl kalır?

Evin ön penceresi Kindergarten'e bakardı. Bu sözcüğün "anaokulu" demek olduğunu ancak gerçek anlamının ise "çocuk bahçesi" şeklinde çevrilebileceğini sanki sonsuz bir zamandan beri biliyordum. Daha sonradan öğreneceğim üzere "anaokulu" anlamını koruyarak aynen Almancadaki yazılış ve okunuşu ile İngilizceye'de geçmişti. Anlamına yaraşır bir biçimde okul binasının önünde, bizim penceremizin baktığı yönde bir çocuk parkı vardı. Kumlarla serili alanın üzerinde kaydırak, salıncak ve benzeri diğer oyun araçları bulunuyordu. Sonra İvan vardı… Biz oynarken bazen çocuk parkına gelirdi. Kocaman, o güne kadar ve o günden sonra da görmediğim büyüklükte bir kurtköpeğiydi Ivan. Sahibi yaşlı bir Alman kadındı. O koşarak geldiğinde korkudan kaydırağa tırmanır ve orada beklerdik diğer çocuklarla beraber. Bazen merak ediyorum, İvan'dan daha büyük bir köpek gördüm mü aceba diye. İvan gerçekten gördüğüm en büyük köpek miydi? Yoksa anılara özgü bir yanılsama mı bu? Hiç sanmıyorum. Geçmiş çağlarda henüz insan yeryüzünde yokken veya gezegenin tek ezici gücü değilken doğaüstü, efsanevi bir yaratığın soyundan gelen bu hayvanın atalarının, ayılarla boğuştuğunu adım gibi biliyorum. Kindergarten'dan aklımda kalanlar düzenli spor salonu, araçla gittiğimiz yüzme havuzu ve taktığım, kulak tutacakları çengel gibi kıvrımlı dereceli yüzme gözlüğümdür. Uygarlığın çoğu zaman yanlış yolda ilerlediğine inanan biri olarak zaman zaman tersini düşünmeme neden olan lütuflarından biri… O dönemde başka pek çok ülkedeki çocukların kolay kolay bulamayacağı türden imkanlar sunulmaya daha anaokulundan başlıyordu, bir havuza gitmek mesela. Sonradan köyde çok yüzdüğümüz ve "öz" dediğimiz dere ile tamamen tezat oluşturuyordu. Hangisi daha iyiydi. Belki ikisi de... Ama doğayı her zaman daha çok sevdim.

Yıllar sonra Almanya'da yaşayan amcam gidip gördüğünü; evimizin ve çevresindeki diğer yapıların bazılarının yıkıldığını, yerine başka binalar inşa edilmiş olduğunu ama anaokulu ile parkın yerinde durmaya devam ettiğini söyledi. Alman yapıları daima sağlamdır. Öğrendiğime göre Finkenstrasse'deki o anaokulu bugün de kullanılıyormuş. Zihnimde yerine başka bir şey koyamadığım o alan sanki sonsuza kadar orada olduğu gibi korunacakmış gibime gelirdi. Daha doğrusu aksini hiç aklıma getiremezdim. İnsanın zihninde olduğu gibi koruduğu bir varlık nasıl olur da dönüşebilir ki? Anlayamıyorum. Gidip gözlerimle görsem de bir şey değişmez herhalde, çünkü orası zaman ötesi bir mekan olarak duruyor yerli yerinde. Bir gün yeniden gidip bıraktığım gibi bulacağım bir yer.

Evet Alman yapıları sağlamdır. Türkiye'ye kesin dönüş yaptıktan sonra yaşadığım mahalledeki Demiryolu Lojmanlarının büyük bir kısmının atölyeyi inşa eden Almanların şantiye binaları olduğunu öğrenecektim. Demek ki bazen Almanlar da bizim ülkemize işçi olarak gelebiliyorlardı. O binalar bugün de aynı amaçla (lojman olarak) kullanılmaya devam etmektedir.

© Deniz Karakurt

Önce ninem işçi olarak gitmiş Almanya'ya. Bir köy kadını olsa da yıllar boyunca tek başına dilini bilmediği bir ülkede çalışmış. Türkçe "Yurt" manasına gelen "Heim"larda yani pansiyon benzeri yerlerde kalmış. Balık fabrikasına girmiş Bremerhaven'de. O günlerden kalma küçük sustalı bıçağı çantasında dururdu.

Bremerhaven… Almanya'nın kuzeyinde Bremen eyaletinin liman kenti. Soğuk kuzey denizinin etkisi altında zamanın donduğu yerdir. Hareket eden tek şey açılır kapanır köprüsüdür. Tekdüze ve belirsiz aralıklarla açılır, altından gemiler geçer köprünün boyunu aşan direkleriyle, sonra geri kapanır. Sıra arabalardadır tekrardan. Bir tepeden aşağıya doğru inerken mekanik dehanın ürünü olan bu akılalmaz düzeneği uzaktan görünce sevinir arabadaki çocuk. Gün batımında amatörce çekildiği için bütünüyle turuncuya boyanmış polaroid bir fotoğrafta üzerindeki sivri metal duyarga ile hafızıma kazınan Radyo Kulesi ise uzay araçlarının iniş kalkış talimatlarını veren, Güneş Sistemi içerisindeki tüm iletişimin merkezi olan bir yapıydı. Bugün değilse bile gelecekte…

Balığı çok severdi ninem, sürekli olarak kendilerine işyerinden ücretsiz olarak verilen balıkları veya konservelerini getirirdi. Özellikle de kasalarla getirilerek dökülen yığınların aralarına karışmış olan farklı türden balıkları, işlenen türden daha kaliteli bile olsa mecburen ayırmak zorunda oldukları için işçilere verirlerdi. Bir zamanlar Vikinglerin ahşap gemilerle dolaştıkları sulardan gelen gemiler balıkları limana indirirken başkaları da büyük firmaların işlediği kılçığı ayıklanıp dondurularak paketlenmiş veya konserve edilmiş balıkları Dünya'nın dört bir yanına taşımak üzere yüklenir ve yola koyulurlardı.

Sonra ölüm geldi. Ben hatırlamıyorum o günü, tıpkı yüzünü ve sesini hiç ama hiç hatırlamadığım gibi. Hatıralarına dair hiçbir şey yok hafızamda. Sanki silinmiş gibi hepsi. Belki hatırlayamayacak kadar küçük olduğum için. Bilim öyle diyor; üç yaşın altını hatırlamak çok zor hatta neredeyse imkansızdır. Bilinçaltı dedikleri o muammanın içinde gömülü belki de hepsi. Ama o karanlığın içinde bıraktığı ve adı anıldığında su yüzüne çıkan duygular güzel olduğuna göre demek ki iyi bir insandı ve beni, daha doğrusu o küçük bebeği çok severdi. Söylediği sözler çınlıyordur o hafıza denen dipsiz kuyunun derinliklerinde. Ancak yine de bir belki daha var. Belki de zihnin bulduğu özel bir çözümle tek başına yaşamaya uymanın bir yolu bu. Arkanızda bıraktığınız baba, size hep tek başınıza kaldığınızı anımsatacaktır bütün ömrünüz boyunca. Yalnızlığın eril tarafıdır bu ve ne yaparsanız yapın başka birine sığınarak giderilemez.

O bebek ben miyim peki? Yoksa geçmişin derinliklerinde kalan başka bir kişi mi artık o?

Ölümün çığlığını ve ağlamaları anımsıyorum sanki. Ama kesinlikle ağlayanları değil… Anlatılanlara göre çalıştığı balık fabrikasında üzerine devrilen kasaların kafasına çarpması sonucu ölmüş. Başında kask yokmuş. Türkiye'de Sivas Öğretmen Lisesi'ni bitirmiş. O okulda daha doğrusu aynı binada daha sonra ben de okudum. "Anadolu Lisesi" olmuştu adı bizim öğrenim gördüğümüz yıllarda. Kabakyazısı denilen tepedeki Osmanlı'nın son dönemlerinden kalma o taş binada. Sonra Almanya'ya gitmiş işçi olarak. Önceden gitmiş olan ninem sonradan onu da götürmüş. Adını andığımda, kendisinden bahsettiğimde sanki onu özlediğim sanılır diye korktuğum, bu durum duygusal bir zayıflığın belirtisi olarak anlaşılır diye endişe ettiğim insan. Bu kez (belki de bir kez) söylüyorum; babam… Ölümüyle

© Deniz Karakurt

tüm yaşamımı değiştiren kişi… Yalnızca duygusal etkileri bakımından değil, aynı zamanda fiili sonuçlarıyla da kaderimi etkileyen ve hatta yön veren ölümüyle tüm yaşantımda yankılanan bir isimdir.

Yıkılmayan, yılmaz ve hatta karakteri gereği umursamaz ve ağlamaz bir mitoloji kahramanı gibiydi dedem. Tüm mitolojik karakterler gibi onun da olumsuz yanları, kötü huyları, yanlış davranışları vardır. Onlar da yaşlanırlar, güçleri tükenir. Ama ağlamazlar. İstisnai olarak ağladıklarında ise gözyaşları bazan taş, bazan inci, bazan büyülü bir tılsım olur. Çünkü o kadar zordur onların gözyaşını bulmak. Ben hiç görmedim ağladığını. Ama ağlamış. Anlatacağım ağladığını. Ben sadece bana anlatılanları aktarıyorum. Bir akşamüzeri Almanya'daki evimizde masanın başında sofra kurulmuş ve yemeğe başlanmış, zaman zaman olduğu üzere ninem yine oğlunun geç kaldığı için işveren fabrikaya kızıyor ve gurbette yaşadığı için söyleniyormuş. Sonra yemek başlamış. Kısa bir süre geçmiş ki, kapı çalmış. Halam giderek kapıyı açmış ve karşısında bir Alman polis görmüş. Bir bakışta kimin ne karakterde olduğunu bile anlayabilme yeteneğine sahip olan dedem bu kez de olan biteni kimse bir söz bile söylemeden herkesten önce anlamış. Belki tanrısal bir lütuf ama belki de bir lanettir herkesten önce anlamak. Herkesten önce anlayan her zaman daha fazla acı çeker. Herkes şaşkınlıkla kapıdaki polise bakarken oradaki sonsuz sessizliğin içinde ve yukarıda sapsarı parıldayan çıplak ampülün ışığı altında dedemin elindeki kaşık masaya düşmüş. Derler ki dedemin yüzü o anda kapkara kesilmiş. Polisin evdeki doğru dürüst Almanca bilen tek kişi olan halama abisinin adını söylemesiyle birlikte gerisini kimsenin anımsamadığı bir karabasana dönmüş o sofra. Nereden geldiğini bilmediğim tiz bir çığlık duyarım benliğimin taa derinlerinden… O günden kalan anlaşılmamış bir korkunun yankısı mıdır? Kimbilir…

Ama korkacak bir şey yok. Ölüm herkese gelecektir. Ölüm her yerde ve her an vardır. Diyalektiğin bir gereği ve sonucudur. Alemde her şey zıddıyla mevcut ve ancak böylece anlaşılırdır. Ölüm olmasaydı doğumu ve hatta belki de yaşam kavramını anlayabilmek mümkün olmazdı.

Dışarıdan, evin arka bahçesindeki bir kapıdan girilen kilere dedemle birlikte giderek teneke bidonla alıp yukarıya çıkardığımız gazyağı ile ısınan o ev zamanın akışının düğümlendiği bir mekandır. Evdeki gazyağı sobası bir bilimkurgu filminde yer alan uzak bir gezegendeki araştırma istasyonunu ısıtmaya yarayan nükleer bir araçtır benim gözümde. Gizemli bir yerdir o ev, yaşamlar orada kesişir, olayların gidişatı oradan yayılır etrafına. Herşey orada başlamış ve orada çoktan bitmiştir benim için aslında. Anımsamaya gerek var mı? Aslında yok.

Annemi ve halamı mutfakta sofra kurmaya hazırlanırlarken anımsarım. Arkada Türkiye'den getirilmiş erzaklar yığılıydı.

Her katta karşılıklı iki daire bulunuyordu ve bunların giriş kapılarının yanında her iki ev için olmak üzere ortak birer banyo ve tuvalet yer alıyordu merdiven başlarında. 30'lu yaşlarımda Sovyetler Birliği hakkında izlediğim bir belgeselde ortaklaşa yaşamın bulunduğu bir sitede buna benzer evleri gördüğümde hiç de tuhafıma gitmeyişinin nedeni bizzat geçmişimde benzeri bir evde yaşamış olmamdır. Tek farkla bizim evimiz karşılaştırıldığında oldukça kibar denebilecek kadar düzgün ve birkaç katlı bir yapı iken izlediğim Sovyet sitesi bir dağı andıracak kadar büyük ve hantaldı. Üstelik

© Deniz Karakurt

ortak alanları bizdeki gibi yalnızca iki ev değil 10 hatta belki de daha fazlası kullanıyordu. Çünkü her katta kaç ev olduğunu bile tahmin etmek oldukça zor.

Bir de Doğu Almanya söylentileri vardı ki o yaşımda anlayamadığım tuhaf bir masal diyarından bahsediliyordu. Bir ülkeyi bir şehri ortadan ikiye bölen duvarlar, dikenli teller, kaçma girişimleri, tüneller, askeri kontroller… Ve daha bir sürü akılalmaz öykü… Düşünüyorum da insanlar şu Yeryüzünde ne acılar ne ızdıraplar yaşamışlar. Hem de neler uğruna, sonradan ortadan kalktığında akılalmaz gelen gerekçelerle.

Ziynet Annem her akşam iş çıkışı koşarcasına bize gelirdi. Hiçbir akrabalık bağımız olmayan ve gurbeti paylaştığımız bu Anadolu kadınının 11 çocuğu vardı. Ama buna rağmen Deniz yemek yemiyor diye işini gücünü bırakır bana yemek yedirebilmek için türlü çeşitli dil dökerdi. “Kömürcü geldi, tavana bak”… Dünyanın ıstırabı sırtında yüklü olarak yaşadı. Almanya’da türlü çeşitli acıları o da tattı. Ölüm onun da kapısını çaldı. İlk açanı aldı götürdü. Neredesin kömürcü? Ziynet Annemi bulsana bana. Ruhumuzdaki o kapkara isli ağırlıkları bir çuvala doldurarak alıp götürsene bacadan.

Yalan yok. Her şeyi olduğu gibi anlatıyorum.

Ardından göç vakti geldi. Başımı kaldırarak gökyüzüne baktım. Kurşun rengi, bulanık bir hava vardı. Bir kuş sürüsü gördüm çok uzaklarda, bugün gibi hatırlıyorum. Yaban kazı sürüsü, ok başı şeklinde dizilmiş ilerliyordu. Belki de ben yaban kazı olduklarını sandım, bilemiyorum. Nils Holgerson birinin sırtına binmişti. Ertesi gün, Heidi’nin dedesinin kulübesinin bulunduğu dağların eteklerinden geçtik. Bir nehir kıyısında gemiye binen Esteban ve Zia’ya uzaklardan el salladım. Dedem tüm pasaportları, oturum izinlerini, kazanılmış göçmenlik haklarını iptal ettirerek memleketine dönüyor ve bizi de yanında götürüyordu.

© Deniz Karakurt

DİNLENMEK FİİLİ

Türkçedeki dönüşlülük eki olan -n bir tür kendine yönelişi ifade eder. Fakat bu ekle oluşan kelimeler kimi zaman mecazi diyebileceğimiz uzak anlamlara doğru kayar. Hatta tamamen farklılaşabilir. Aşağıdaki sınıflandırma tamamen bana aittir herhangi bir yerden alıntı değildir.

Örnekler:

1. Yakın anlam: Süslenmek (kendi kendisini süslüyor.)
2. Esnek anlam: Bakınmak (sadece kendine değil çevreye de bakıyor.)
3. Uzak anlam: Yakınmak (yakmak fiili ile ilişkisi görülebiliyor, ama doğru çözümleyip açıklamak gerekiyor.)
4. Farklılaşmış anlam: Alınmak (açıklayabilmek galiba özel bir yetenek gerektiriyor, ama bir kez anlayınca cevabı basit aslında.)

Dinlenmek: Kişinin yorgunluğunu gidermesi. Ama dönüşlülük ekine baktığımızda "kendi kendisini dinlemesi" olması gerek. Mecazi bir anlama doğru kaymış olduğu görülüyor. "Kafayı dinlemek" veya "kendini dinlemek" gibi deyimlerde gördüğümüz anlamı ifade ediyor. Hatta kelimenin ilk bağlamından tamamen koptuğunu görüyoruz. Kökteki anlamla arasında belli belirsiz çok zayıf bir anlamsal bağ kalıyor.

Alınmak fiili de Türkçe'de bugün de kullanmaya devam ettiğimiz "üstüne alınmak" deyimi ile aynı içeriğe sahiptir. Yakınmak sözcüğünü açıklarken ise Yakmak fiilinin şarkı söylemek, beste yapmak anlamı da ayrıca dikkate alınmalıdır. Ritimli bir biçimde söylenmek gibi... Şikayetlenmek de böyle algılanmış görünüyor. Tabi ki kişinin canının yakılmış olması bağlantısı gözden kaçmamalıdır.

© Deniz Karakurt

AR - UNUTULMUŞ BİR RENK ADI

Divanı Lügat-it Türk'te "kestane rengi" anlamıyla geçen "Ar" sözcüğü maalesef kullanımdan düşmüştür. Al ve Ak renklerinin yanı sıra A- ile başlayan iki harfli diğer bir renk adının daha Türkçede mevcut olduğu görülmektedir. Çok daha genel bir anlamda kahverengi demek olduğu da kabul edilebilir.

Bunun dışında yöresel olarak Aş diye bir renk adının daha var olduğu iki farklı kişi tarafından bana söylendi. Ancak farklı renkleri tanımladılar (1. koyu kırmızı 2. cyan / meneviş).

Not: Yeteri kadar örnek bulamadığım için tam olarak ispatlayamadığım Ap sözcüğü de "mor" anlamına gelmektedir. Bu renk adına itirazlar yöneltildiğini belirtmek isterim. Ancak bununla ilgili olarak da beni destekler yönde haşhaş bitkisinden elde edilen özsu anlamındaki Opium/Apium kelimesinin zamanla Afyon olarak söylenmesi dikkate alınarak Ap kelimesi ile arada bağlantı kuran bir görüş iletildi bana. Haşhaşın çiçeğinin renginin mor olması belirleyici unsur olarak öne çıkıyor bu görüşte. Kaşgarlı'nın yaşadığı yerlerde de bu bitkinin olması da delil olarak gösteriliyor. Ancak yine de bu iddianın da yeterli kavramsal ilişkiyi kuramadığı kanaatindeyim, en azından şimdilik.

© Deniz Karakurt

İKİ SÖZCÜĞE TÜRKÇELEŞTİRME ÖNERİSİ

1. Tsaatan / Çağatan - Geyik Binicisi

İsimleri Tsaa (Ren Geyiği) kelimesinden kaynaklanır.

Yazmış olduğum Aktarma Sözlüğü'ne kelimeyi "Çağatan" olarak almayı uygun buldum. (TS=Ц harfi Ç sesinin bir türevidir. Mesela; Tsetseg > Çeçeg > Çiçek gibi. Ayrıca peş peşe gelen sesli harfler Türkçe'de araya giren Ğ sesi gibi okunur.)

Tsaatan sözcüğü Tuva Türklerinden bir boy olan Duhalar (Tukhalar) için Moğollar tarafından kullanılan isimdir. Tuva Türkçesi tarihsel olarak zaten Moğolca etkisi altındadır, bu durum Duhalarda daha belirgin ve baskındır. Tuva Cumhuriyeti ve Moğolistan sınırında her iki ülkede yaklaşık eşit büyüklükteki bir alanda yaşarlar. Sayıları çok hızlı olmasa da azalmaktadır, bu durumun en büyük nedeni kentlere göçtür. Tuvalar bu kabileye Tuxa Kiji (Tukha Kişi) adı verirler. [X=Gırtlaksı H harfi]

2. Köspeen / Gözbeğen - Televizyon

Hakasça üzerinden ses dönüşümleri dikkate alındığında;

Televizyon: "Gözbe/Gözbeğ" olmalı. Yakın çevrede sonu -en ile biten benzer sözcükler olduğuna dair bilgiler mevcut. Öyleyse diğer bir olasılık: "Gözbeğen" biçimindedir.

Benzer şekilde; Kehanet: "Gözbek", Kahin: "Gözbekçi" olmalıdır.

Hakasça - Türkçe Sözlük, Ekrem Arıkoğlu, 2005 (Sayfa: 269) içinde yer alan aşağıdaki veri esas alınmıştır. Aktarma Sözlüğü'ndeki yönteme dair bir örnek olması açısından da önemlidir bu iki sözcük.

© Deniz Karakurt

TEPESİDELİK'TEKİ DEFİNE

Gençlik yıllarım. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Maden Mühendisliği Bölümünde ikinci seneyi okuduktan sonra yeniden sınava girmiştim. Sivas'ta bambaşka bir bölüm kazanarak Maden Mühendisliğini bırakmıştım.

Üniversite'de yeniden birinci sınıfı okudum. O yılın sonunda yaz tatilinde köye gittim, bir düğün var. Düğün evini ve o anda orada kimler olduğunu, bahsi geçen konuşmanın kiminle yapıldığını net olarak hatırlıyorum. Başka bir akrabamızın oğlu ise benden bir iki yaş küçük ve o da Arkeoloji Bölümünü kazanmış başka bir şehirde. Aramızda konuşurken "ben de Maden Mühendisliğini bıraktım" falan derken; köyde yaşayan bizden birkaç yaş büyük bir akrabamız şaşkınlıkla yüzümüze baktı, "Yani ikinizin de toprakla kazıyla ilgili bilgisi var" dedi. Biz de birbirimizin yüzüne baktık, biraz laf olsun diye, biraz da konuşma bakalım nereye gidecek diye merak ederek, kestirmeden bir cevap veren ben oldum; "Evet öyle de denebilir" dedim. "Siz aradığım adamlarsınız" diye yanıtladı. "Hayırdır ne oldu ki?" diye sordum. "Kimse bana inanmıyor, dediğimi yapmaya da yanaşmıyor. Siz dinleyin bari dediğimi. Tepesidelik'te define olabilir. Gidip bir baksak birşey kaybetmeyiz." diye yanıtladı. Gülüştük. Odadakilerden söze karışanlar oldu. "Nereden biliyorsun define olduğunu?" dediler. "Bilmiyorum, gözümle görmedim. Ama tahmin ediyorum. İnip çıkanlar var bu aralar. Define arıyorlar orada, ben gelip geçerken gördüm. Yabancı birileri dolanıyor oralarda" dedi. Tepesidelik köye uzak. Yaylanın yakınlarında, yüksek bir yer. Tehlikesi de var, çıkmanın, oraya inmenin. Konuşmalar biraz daha sürdü. İnanmadık, güldük geçtik. Ne kadar ısrar ettiyse de biz olmaz dedik. Odadakilerden de tembihlemeler yapıldı. "Sakın kendi başına gidip de define aramaya falan kalkmayasın. Düşer ölürsün, kimse de bilmez ne olduğunu, bulunamazsın bir daha," gibilerinden laflar edildi. Boynunu büktü sustu. Düğün bitti, bir hafta on gün daha durdum köyde. Döndüm Sivas'a. Gece saat ya iki ya üç. Üniversite öğrencisiyiz ya oturuyoruz geç vakitlere kadar tek başımıza da olsak. Işığı kapattım, yatağa yattım, wolkmeni açtım, kulaklığı kulağıma taktım, müzik buldum radyoda. 20-25 dakika kadar dinledikten sonra saat başı haberleri başladı. İki üç haber sonra şöyle bir başlığı okudu spiker TRT radyosunda: "Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Akçakışla köyü yaylası yakınlarındaki Tepesidelik mevkisine yapılan Jandarma operasyonu ile değer biçilemeyen tarihi eserler ele geçirildi." Şaşkınlıkla yerimde doğruldum. Haberin devamında başka yerlerden bulunan tarihi eserlerin geçici olarak burada saklandığı, ilk incelemede bir Kuran-ı Kerim'e değer biçilemediği, servet değerinde daha pek çok eserin bulunduğu söyleniyordu. 15-20 kişinin ise tutuklandığı bilgisi veriliyordu. Yani evet orada bir hareketlilik vardı, akrabamız haklıydı ama yanıldığı konu şuydu, adamlar orada tarihi eser aramıyor, buldukları eserleri oraya saklıyorlarmış. Bir ay kadar sonra köye tekrar döndüğümde ise meselenin ayrıntılarına dair pek çok söz dolanıyordu ortada. Bir söylentiye göre; Amerika'da yaşayan Ermeni kökenli bir vatandaşın torunu, dedesinden kalan bir harita ile gelerek kendisine rehberlik etmeleri için yöreden bazı kişilerle anlaşıyor, buldukları eserleri Tepesidelik'de saklıyorlar. Buldukça getirip orada bir araya getiriyorlar. Ancak diğer kişiler en sonda eserlerin tümüne kendileri el koymak isteyince Ermeni kökenli Amerikan vatandaşı bu kişi polise ihbarda bulunuyor.

© Deniz Karakurt

O gece karanlıkta düşündüm, insan kaderi ilginçliklerle doludur. O akrabamızın aklına uysaydık aceba neler olabilirdi, neler gelebilirdi başımıza? Diğer vardığım bir sonuç ise şu oldu. İnsanın açgözlülüğü sınır tanımıyor, hatta kendisini felakete götürüyor.

Sonradan duyduğuma göre Arkeoloji Bölümünde okuyan akrabam da okulu bırakarak İsviçre'de hukuk okumaya gitmişti. Aldığımız veya al(a)madığımız kararlarla hayatlarımız bambaşka biçimlerde akar, bu da yazgı demektir veya hiç olmazsa bir yönüdür alın yazısının.

Not-1: Ağustos 2000 tarihinde (yaklaşık 23 yıl önce) ulusal basında çıkan haberlerde bu konuya yer ayrılmıştır. Ancak son kısımda anlattığım mevzulardan yani Ermeni vatandaştan ve ondan sonraki süreçten bahsedilmemiştir. Haberin aslı NTV arşivinde mevcuttur. İnternetten ulaşılabilmektedir. Bende ise bir örneği bulunmaktadır.

Not-2: Bana böyle bir bilgi iletildi; “Ben Şırnak ta askerdim o zaman, Jandarma dergisi gelirdi, o ayki dergide okumuştum, kişilerin resimleriyle beraber vardı haberde, bir çobanın görüp pay istemesi üzerine dayak yiyince, gidip ihbar ediyor.” (E. Berk)

© Deniz Karakurt

KİAROSTAMİ VE ÖLÜM

İranlı yönetmen Abbas Kiarostami belgesel bir filmde şunları söylüyordu.

"Bir insan ölümü düşünmeden, ölümü ciddiye almadan hayatı nasıl düşünüp ciddiye alabilir ki? Belki hissetmiyorsunuz ama ölümün tehdidi daima mevcut.

(...)

Ölüme inanmayız, sadece başkalarının başına gelir diye düşünürüz, bu olgu bizim en büyük yardımcımızdır. Hepimiz defalarca başkalarının ölümüne şahit olduk, bunu deneyimledik ama kendi ölümümüzü asla... Çevremde ölümlere tanık oldum ama henüz kendi ölümümü görmedim.

(...)

O kişi öldüğünün farkında mıydı? Bu soruyu hiç kimse yanıtlayamaz. Ölüme inanmak zordur, onun hakkında konuşuruz, onunla ilgili şiirler okuruz ama ona inanmayız."

*

Temmuz 2016'da yönetmen Abbas Kiarostami ölmeden önce son kez bir şarkı dinlemek istemiştir. Sadi Şirazi'nin "Nobahari" şiirinden bestelenen eseri Solmaz Naraghi başucunda çaldığı enstrüman eşliğinde kendisine okumuştur. Şiirin içerisinde şu sözler yer almaktadır:

Bir ömür daha lazım ölümümüzden sonra, çünkü bu ömrümüzü yalnızca umutlanmakla geçirdik...

© Deniz Karakurt

"AMERİKA'DA TÜRKÇE KONUŞAN KABİLELER VAR" (MIYDI?)

Daha önce görüntüsünü paylaştığım "Amerika'da Türkçe Konuşan Kabileler Var" başlıklı gazete haberi ile ilgili açıklama yapma gereği hissettim. Bir yerde kaynağı belli olmayan haber denilmiş, kaynağı paylaşımda zaten belirtildi: 9 Aralık 1931 tarihli Son Posta Gazetesi. İnternette şu an mevcuttur, bulunup açılıp bakılabilir. Tamamen yorumsuz bir biçimde paylaştım ben.

Ancak kestirmeden gidip böyle bir şey olamaz demek yerine, olasılıklar üzerinde biraz kafa yormak gerektiği kanaatindeyim. Haberin yayınlandığı dönemdeki teknoloji ve iletişim, ulaşım olanakları günümüzdeki gibi değildi. Edinilen bilgileri sorgulayabilmek bunların geri planını araştırabilmek şimdiki kadar kolay değildi. Öncelikle bunu dikkate almak gerektiği kanaatindeyim. Kesin öyledir demiyorum ama bir olasılık olarak söylüyorum, ben haberin aslında belki de hatalı olabileceğini düşünüyorum. Olaya mantıksal bir çerçeveden bakmak lazım geldiği görüşündeyim. Nasıl ki çeşit çeşit milletden insanlar gemilere doluşup Amerika'ya gidip koloni kurmuşsa, belki de çok nadiren olacak bir şey de olsa bir Türk grubuda gitmiş olabilir ve orada köy gibi bir yerleşim yeri kurmuş olabilir. Belki haberi yapan kişi kızılderililerle ilişkilendirerek burada yanlış bir yaklaşım sergiliyor olabilir. Bunlar bir olasılıktır, öyle olabilir de, olmayabilir de, tamamen uydurma bir haber de olabilir. Her şey mümkündür. Fakat ben rastladığım haberi ilginç bulduğum için paylaştım. Belki farklı fikirler geliştirilebilir düşüncesi ile zaten paylaşmayı uygun buldum.

Kızılderililerin Türklerle akrabalığı ayrı bir konudur o da ayrıca tartışılabilir.

O günki gibi düşünülmediği takdirde zaten yanlış yöne gidilecektir. Bahsi geçen yabancı gazetede öyle bir haber var mıdır? Yok mudur? Kayıp mı olmuştur bilemem. Ama o kelime o şekilde aranırsa zaten hiç bir sonuç çıkmayacaktır. O sözcük aslında bir okunuştur. Bugün Azeriler aktör Bruce Willis'in adını "Brus Uillis" diye yazıyorlar. Okunuşu esas alıyorlar. Buradaki durum da aynıdır. Aranması gereken gazetenin adı aslında şudur: La Bourse Egyptienne.

© Deniz Karakurt

ISITMA / SITMA

Göğ elmayı çok yemeyin "ısıtma tutar" derlerdi.

Buradaki "ısıtma" sözcüğünün "sıtma" kavramı ile bağlantısı anlam içeriği açısından ne düzeydedir araştırmak gerek ama tam olarak aynı şeyin kastedilmediği kesin. Çünkü sıtmaya sebep olan bir asalak türü sivrisinekle bulaşmakta. Dolayısıyla burada hastalık belirtileri açısından bahsi geçen ısıtma ve sıtma arasında yalnızca dışsal belirtiler açısından benzerlik var gibi gözükmektedir. Etimolojik açıdan baktığımızda ise baştaki "ı" harfinin düşerek kelimenin sıtmaya dönüştüğünü görüyoruz.

Halk kültüründe vücudun titremesi olayına "ısıtma tutması" denilmektedir. Çok yenince, mide ve bağırsak sistemini bozan (göğ) olgunlaşmamış elma, erik, taze ceviz gibi meyveler insanın direncini düşürdüğü ve vücut ısısında değişiklik oluşturduğu için bu tanımlama yapılmış. Yukarıda bahsedilen çok da zarar verici olmayan rahatsızlığın belirtilerini ayrıca sivrisinekten geçen sıtma da gösterdiği için dışsal gözleme dayalı (ampirik) benzeşim yoluyla aynı isim verilmiş.

Bazı yörelerde bu duruma "delisi tutmak" da denilmektedir. Yine aynı belirtileri gösterir, bağırsak ve mide bozulmalarına yol açar ve insanın vücut ısısını değiştirir.

Ateşlenme, titreme, zayıf düşme, fersizleşme (gücünü yitirme) ısıtmanın başlıca belirtileri arasındadır. Yüksek ateşten dolayı üşüme hisseden hasta, üstüne üç yorgan atsan da "donuyorum,bir yorgan daha örtün" diye yalvarır.

Sıtmalanmak ifadesi de bazı yörelerimizde kullanılmaktadır (örneğin Trakya). "Birden sıtmalandım" cümlesinde olduğu gibi.

Ortaçağ'da İslam tıp literatüründe, ayrıca Selçuklu ve Osmanlıda genelde ateşli ve titremeli hastalıkları tanımlayan "humma" kavramı, bedende ateşin yükselmesine neden olan her tür bulaşıcı hastalıklardan, zehirli hayvan sokmalarından hatta güneş çarpmasından kaynaklanan rahatsızlıkların neredeyse tamamını ifade etmekte kullanılmıştır. Dolayısıyla Isıtma kavramı daha çok Araplar'ın "humma" dediği vücudun ısı dengesinin bozulmasıyla ortaya çıkan, ateş ve titreme yapan her türlü hastalığı genel olarak tanımlayan bu kavramın Türkçe karşılığıdır. Çukurova bölgesinde geçmişte ülkemizde yaygın olarak görüldüğü bilinmektedir.

Özet olarak sıtma kavramı Türkçede ısıtma sözcüğünden baştaki harfin düşmesi ile oluşmuş olsa da günümüzde ikisinin aynı şeyi ifade ettiğini söylememiz mümkün görünmüyor.

Ek bilgi: Akçakışla'nın Karlıyurt yaylası yakınlarındaki Dereyurt köyü (eski adı Sıtma köyü, Yozgat'a bağlıdır) içinde Sıtma Pınarı adıyla bilinen bir çeşme vardır. Anlatılan rivayet şu şekilde: Çok eskiden birisi Sıtma hastalığına yakalanıyor ve rüyasında bir çeşme görüyor. Rüyasına giren kutlu kişi gidip o köydeki sudan içerek yıkanmasını söylüyor. Söylenileni yaparak bahsedilen köyü ve çeşmeyi buluyor. Hastalıktan kurtulunca herkes çeşmenin suyunun şifalı olduğunu anlıyor ve çevreden insanlar Sıtma hastalığından kurtulmak için buraya gelmeye başlıyor. Böylece köyün adı da Sıtma kalıyor.

© Deniz Karakurt

KENDİSİ VEYA KÖKENİ MOĞOLCA OLAN BAZI SÖZCÜKLER

Öncelikle Moğol adının kökenine dair bir efsane...
Etimolojik olarak doğru olduğuna dair kesin bir iddia da bulunmuyorum ama eski kayıtlarda böyle bir anlatı mevcut. Bahaeddin Ögel'in, Türk Mitolojisi kitabında (Cilt: 1, Sayfa: 60 ve 167 - dipnotlar) anlatılana benzer bir şekilde, ilahi bir güç tarafından "Mung Ol !" denilmiştir. Ve bu durum yaşadıkları yörenin bunaltıcı, sıkıcı bir havaya sahip olması ile ilişkilendirilmektedir.

Naymalza - Ahtopot
Bazı kavramlar var tüm dünyada tek dilden yayılıp bu şekilde yaygınlaşıyor, tabii ki geçtiği dillerdeki söyleyiş farklarını bünyesinde barındırarak. Ancak yeterince ayrıntılı bir araştırma yapıldığında görülüyor ki bazı dillerde bu kavramın karşılığı üretilmiş, bazen halk kültürü tarafından bazen de devlet eliyle. Ahtapot sözcüğünün şu anda ayrıntılı etimolojisine girmeyeceğim ama 8 bacağı olduğu için Latin Yunan kökenli dillerde 8 kelimesi ile ilişkili bir açıklaması olduğu çok net ve kesin artık. Tüm dünya dillerine de söyleyiş farklarıyla bu şekilde yayılmış. Ancak klasik Moğolca'da Naymalza günümüz Moğolcasında ise Naymalj olarak geçen kelime Nayım / Nayma yani 8 sözcüğünden türemiş.

Mal
Moğolca'da sığır anlamına gelen "Mal" kelimesinin Arapçadaki emtia veya sahip olunan şey anlamındaki "mal" kelimesinden bu dile geçtiğini ve anlam kaymasına uğradığını iddia eden kaynaklar var. Moğol etkisiyle Anadolu'da bugün büyükbaş hayvanlar için mal kelimesi kullanılıyor ancak benim şahsi fikrim bunun kesinlikle Arapça kökenli olmadığıdır. Çünkü manda (camız) yavrusu için kullanılan Balak / Malak kelimesi de var ve bu ikisi arasında etimolojik ilgi görünüyor.

Çiçek
Moğolca kökenlidir. Tsetseg > Çeçek. Ancak şahsi fikrim daha eskiden Türkçe'den geçmiş olma ihtimali yüksektir. Türk dillerinde "Çeçmek" (saçmak) fiili vardır.

Usungakay - Yunus Balığı
Uzungaga biçimindeki Türkçeleşmiş söyleyiş Yunus balığının uzun bir gagaya benzer ağzından dolayı verilmiş gibi görünen bu mana ile de uyumlu olmakla birlikte aslında Moğolca Usun-Gakay (su domuzu) sözcüğünün Asya Türkçesinde evrilmiş bir biçiminden oluşmaktadır.

Cengiz - Okyanus
1. Tengiz>Tsengiz>Çengiz/Cengiz>Çingiz (Okyanus anlamında Moğolca)
2. Tengiz>Teňiz>Deňiz>Deniz (Anadolu Türkçesi)

Bayartay (Баяртай)
Teşekkürler, Güle Güle, Şerefe gibi açıklamalara rastladım Moğolca'da. Teşekkürler, teşekkür ederim anlamlarına çok uyumlu buldum (kişisel fikrim). Türkçe veya Türk-Moğol ortak kökenli gibi gözüküyor. Kısaltılmışı Bayar (Баяр) şeklindedir diye bir cümle de anımsıyorum.

© Deniz Karakurt

BAZI TÜRKÇE KELİMELERE DAİR GÖRÜŞLER

Yurt
Unutulan "Kulüp" anlamı vardır. Yurt kavramı lehçesel söyleyişe dayalı ses farklarıyla Kazak - Kırgız coğrafyasında ve ayrıca özellikle Moğolca'da çadır demektir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkemizde anlamı genişletilmeye çalışılmıştır bazılarında başarılı olunmuştur. Mesela vatan ve öğrenci misafirhanesi anlamlarını bugün de kullanıyoruz. Ancak bir de yerleştirmeye çalışılan ama sonradan unutulan anlamları vardır. Bunlardan birisi de "Kulüp" manasıdır. Örneğin: Mersin İdman Yurdu... Çok açık ve net bir biçimde "Mersin Spor Kulübü" demektir.

Not: İdman kelimesi Azerice'de günümüzde spor anlamında kullanılmaya devam etmektedir.

Kamutay
Dil devrimi esnasında Kamutay diye bir sözcük türetilerek meclis, parlamento kavramları karşılığında önerilmiş. Ancak tutmadığı için daha sonra vazgeçilmiş. Ben bu konudaki fikrimi Aktarma Sözlüğü kitabımda yazdım. Kamutay sözcüğü yanlış kavram karşılığında önerilmiş bence. Kamutay tam olarak "Cumhuriyet" sözcüğünün karşılığıdır. (Bu şekilde tutar mıydı o da ayrı bir tartışmanın konusudur tabii ki.)

Aydat ve Yıldat
Arapça "aidat" kelimesindeki ilk hece Türkçe "ay" sanılarak ona benzeyen "yıldat" kelimesi türetilmiş. Mantıksal olarak da aylık olarak ödendiği için makul görünmüş ve benzer biçimde "yıldat" ise yıllık olarak gerçekleştirilen ödeme anlamında kullanılmış. Bu türetilen sözcüğü kullanan insanlar vardır. Yakın bir tarihte bir alışverişte görüştüğüm bir kişi "satın alırsanız yıldat ödeyeceksiniz" dedi bana. Bu kavramla ilgili yapılması gereken nedir? Türkçe mi kabul edeceğiz, değil midir diyeceğiz? Kullanmaktan vaz mı geçeceğiz, teşvik mi edeceğiz? Karar vermek gerekecek...

İlkyardım ve Cankurtaran
1. Bazı eski Türk filmlerinde görüyoruz, ambulansların üzerinde "Cankurtaran" yazıyor. Belirli bir tarihe kadar "Ambulans" kelimesinin hiç kullanılmadığı bilgisi mevcut.
2. Yine eski Türk filmlerinde "İlkyardım" sözcüğünü oyuncuların ağzından sıklıkla duyuyoruz, "Acil" kavramının yerine kullanıldığını anlıyoruz.

Sorumak
İçip bitirmek, dibine kadar içmek, damla bırakmadan bitirmek, emmek, emerek içmek, pipetle / kamışla içmek. Örneğin: Ayranı amma da çabuk sorudun... Resmi sözlüklerde "Soğurmak" biçiminde geçen ve "absorbe etmek" olarak açıklanan fiilin Sivas yöresindeki türevidir. Bildiğim kadarıyla en azından bazı ilçelerde ve pek çok köyde bu kullanım mevcuttur.

Külüğün
Alternatif Söyleyişler: Külüün, Külüyün, Külüüne, Külüyne, Külüğne.
Höyük, yığma toprak tepe. Şarkışla yöresinde en az iki yerde bizzat tespit ettim bu sözcüğü. Anadolu'da başka yerlerde de kullanıldığını öğrendim.

© Deniz Karakurt

Babaanne ve Anneanne Bileşik Sözcüklerine Dair

Nineler için böylesi bir tanımlama sistemi var olduğu halde Dedeler için yok mu? sorusuna yanıt ararken ulaştığım bir sonuç. (Aşağıdaki bilgi Talat Tekin'den alıntıdır.)

1. Günümüz Türkçesi:
a. anneanne (<anne anne-si: "annenin annesi olan nine")
b. babaanne (<baba anne-si: "babanın annesi olan nine")

2. Eski Osmanlıca:
a. anaata (<ana ata-sı: "annenin babası olan dede")
b. ataata (<ata ata-sı: "babanın babası olan dede")

Kaynak: “Amca” ve “Teyze” Kelimeleri Hakkında, Talat Tekin, 1960, Belleten - Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Cilt: 8 , Sayfa: 283-294

Yerimek
"Yürümek" fiili Anadolu'da bazı yörelerde "Yerimek" şeklinde söylenir. Bu durum sadece fiilin halk ağzında yanlış kullanımından kaynaklanıyor değildir. "Yer" kavramı ile bağlantısı dikkate alındığında ayağını yere basmak, yerde ilerlemek manasına gelir. Alıntı: "Kostak kostak yeri yeri (yürü yürü) / Çapraz çapraz yeri yeri (yürü yürü)" - halk türküsü

Komutan
Asya Türkçesinde "komutmak" diye bir fiil var. Harekete geçirmek, canlandırmak, coşturmak, galeyana getirmek anlamlarına geliyor. Mesela şamanlar için kullanılmış bazı eski metinlerde. Fiilde anlam kaydırması yapılmış, hatta bayağı bir zorlama şekilde yapılmış bu. Kumandan, kommandant gibi biçimlerde değişik dillerde yer alan bu kavrama Türkçe bir karşılık oluşturulmuş. Homutmak/Komutmak fiili bence aslında Homuz/Komuz/Kopuz kelimesi ile de bağlantılıdır. Türkçe'nin sınırları, gücü, alternatif türetme yeteneği konusunda ilginç bir örnektir. Dilimize gayet de güzel yerleşmiştir. (Kumandan demiyoruz Komutan diyoruz.)

Oy
Asya Türkçesindeki "oy" kelimesi fikir (düşünce) anlamına gelir. Türkiye'de dil devriminde kelimeye yeni bir anlam yüklenerek kullanıma sokulmuştur. Son derece yerinde ve uygun bir anlam yüklemesi olmuştur (şahsi görüşüm). Asyadaki Türk dillerinde bahsettiğim anlamda da kullanılmaya devam ediyor. Ama bizim anladığımız şeyi anlamıyorlar. Mesela "benim oyum..." diye başlayan bir cümle kurarsanız "benim bu konudaki fikrim..." gibi bir şey anlarlar.

Ücra
Ücra (uzak, ıssız, tenha) kelimesi şeklen bakıldığında Arapça veya Farsça kökenli gibi gözükmektedir, ancak neredeyse ittifak halinde Türkçe olduğu görüşü kesinlik kazanmış gibidir. Uç kelimesi ve eski Türkçede daha fazla, daha çok olma anlamı bildiren -ra eki ile oluşmuştur (Uçra/Ucra).

© Deniz Karakurt

Günücü
Haset, kıskanç. Günülemek fiili haset etmek, kıskanmak anlamına gelir. Olağan kıskançlıkta "neden bende yok?" diye olumsuz bir duygu durumu vardır, günülemede ise "bende yoksa onda da olmasın" hatta daha ileri boyutlarında "bende yoksa hiç kimsede olmasın" duygusu bulunur. Kelime kökü Gön (deri) ve Gönül kavramları ile bağlantılı olup ilk söylenişi çok büyük olasılıkla "Gönülemek" biçimindedir.

Gişi
Erkek, adam, koca (Akçakışla köyü, Şarkışla - Kayda geçiren: Öğr.Gör. Deniz Karakurt). Akçakışla'da 1990'lı yılların sonuna kadar kullanılmaya devam etmiş bir sözcüktür. "Kişi" kelimesinin herkesçe bilinen standart "insan, birey, şahıs" anlamlarından farklı olarak daha dar bir içeriğe sahiptir. Sadece erkek cinsiyeti tanımlar. Kadınların daha eski dönemlerde hem arkalarından hem de yüzlerine karşı kocaları için bu ifadeyi kullandıkları bilinmektedir. Örneğin "Benim gişi bugün tarlaya gitti."

Albıszsuyu
Rakı. Sivas merkezde eskiden kullanılırmış bu tabir. (Albıs/Albız: İnsana zarar veren, şeytani kötü varlık.)

Oralıklı Olmak / Olmamak
Sivas yöresinde kullanılan bir tabirdir. Kayıtsız kalmak, umursamamak, ciddiye almamak, dikkatini vermemek ve ayrıca olumlu biçimiyle kullanıldığında tersine anlamlar içerir.

Timir-At (Demir-At)
Bisiklet veya Motosiklet bazen de Araba (Yakutistan / Sakha dili). Yakutistan'da 2000'li yıllara kadar sözlüklerde resmi olarak yer alan kelime bugün de halk ağzında kullanılmaya devam etmektedir.

Temir At
Araba, Otomobil (Altayca). Pavel Vasilyeviç Kuçiyak adlı Altaylı yazarın “Temir At” adlı hikâyesinin konusu Altaylara ilk otomobillerin gelişiyle ilgilidir.

Savlama
Sözlüklerde yer alıyor ama özelleştirilmiş bir anlam yüklenmemiş. Aklıma ilk gelenler...
1. İddia (önesürme, oyun), 2. İddianame (hukuki terim), 3. Tez (Sav yerine belki daha uygun olabilir)

Su
Çinceden geçtiği iddia edilmekteydi, uzun bir zaman önce ortaya atılmıştı bu iddia. Türkçeden Çinceye geçmiş olamaz mı diye bir aksi görüş öne sürdüm. Az da olsa karşı çıkışlar vardı ama böylesi karşı bir taarruz benden önce yoktu (vardıysa da ben bilmiyorum, o yüzden çok kesindir diye iddia etmek istemiyorum). Daha makul bir açıklama ise çok daha eski çağlarda bu kelimenin ortak bir kökenden gelmiş olabileceğidir. İlkel dönemlerde akraba olmasalar bile bir arada, ya da komşu olarak yaşayan toplulukların dilleri birbirini etkileyebilir, ortak yaşam sonucu ortak bir sözcük olarak oluşması ihtimali vardır. Bu durumda hangisine ait olduğunu bilmeniz mümkün değildir.

© Deniz Karakurt

SOKAK HAYVANLARI

Sokaklarda başıboş hayvan olmaz diye bir önerme geliştirildi. Maalesef bu türden cümlelere bu şekliyle katılmam mümkün değil. Ne yapacağız beslemeyip hayvanları ölüme mi terk edeceğiz? Yeryüzü sadece insanlar için var olan bir yer değildir. Gece rahatsız olduğu köpeğin sesiyle insanlık on binlerce yıl boyunca duyduğu zaman kendisini güvende hissetmiştir, hem de geceyarıları. Havladığında huzur bulmuştur. Duruma göre dikkat edilmesi gereken bir şeyler oluyor galiba diyerek hemen hazırlanılmış ve müdahale edilmiş ve kimbilir ne tehlikeler ne badireler atlatılmıştır bu hayvanların sayesinde. Dünya her zaman bugünkü gibi değildi. Artık işimiz kalmadı, kökleri kurusun mu diyeceğiz? Nankör müyüz bu kadar? Bugünkü gerçekliğin farklı olduğunu kabul ediyorum. Ama bu önermeyi bu şekilde bırakırsanız bambaşka bir sonuç çıkar. Artık motorlu taşıtlar var, eşeğin atın devri sona erdi, gerek de kalmadı, icaplarına bakalım mıdır bulunan çözüm?

Çözüm ne?

Biz rahatsız oluyoruz veya korkuyoruz diye (bu gerekçeler kısmen haklı da olabilir), yeryüzünden hayvan soylarını ortadan kaldıramayız. Böyle bir hak insanoğluna verilmemiştir. Dolayısıyla bu tip önyargı içeren cümleleri kesinlikle kabul etmiyorum. Bunları yazan kişiler arkasından bir çözüm öne sürmelidir. Bu şekilde yarım bırakılamaz. Ha, şunu savunuyorsa; "itlaf ekipleri kuralım, hepsini ortadan kaldıralım, topunu yeryüzünden silelim" diye bir iddiası varsa onu da yazmalıdırlar. Cevaplar da ona göre verilebilir böylece. Görüşüm açık ve belli; hayvanları beslemek zorundayız. Günümüzün gerçekliğinde bu besleme yöntemi sokaklarda dolaşan hayvanlarla olmuyor denilebilir. Öyleyse bunlar için barınaklar oluşturulmalıdır, hem de düzgün şartlarda. Hatta bu barınaklar şehirlerin içinde birkaç tane olmalıdır, isteyen gidip sevebilmelidir. Bence şehir dışındaki barınaklara itilmeleri hatadır. Tam tersine daima insanlara yakın olmalıdırlar. Böylece göz önünde, iyi bakıldıklarından emin olunarak varlıklarını sürdürebilirler. İsteyenlerde hayvan sevgisine ulaşmakta zorlanmazlar bu şekilde. Üstelik, sadece köpek ve kedi de değil belki biraz zorlama olacak ama -kalemime kilit vuran yok ya- tavuk, koyun hatta eşek, at gibi hayvanlar bile şehirlerin içinde beslenebilir, dünyada bunun örnekleri vardır. Dolayısıyla "niye besliyorsunuz?" diye insanları suçlamak yerine "beslenmeleri lazımdır ama bu sokaklarda başıboş dolaşmalarına izin vererek olmaz" şeklinde bir önerme bence daha doğrudur.

© Deniz Karakurt

YAPILAN İŞİ CİDDİYE ALMAK

Bir insanın size inanmasını sağlamak, bütün insanlığın size inanması demektir.

Bu söz kesinlikle doğrudur. Mutlak olarak değilse bile en azından bir olasılık olarak ele alındığında geçerliliği kabul edilmelidir. Çünkü fikirlerinizden etkilenen kişinin yarın hangi konumlara kadar yükselebileceğini, neler yapabileceğini hiçbir biçimde öngöremezsiniz. Sizi dinleyen veya yazdıklarınızı okuyan kişinin bir gün belki de Dünya'nın geleceğine yön verecek, tarihin gidişatını değiştirecek kişi olabileceğini asla tahmin bile edemezsiniz. Zâten bunları o kişinin kendisi de önceden bilemez.

Bu nedenle öğretmenler ve yazarlar işlerini büyük bir ciddiyetle yapmalıdırlar. Bir sınıfa veya küçük bir okuyucu kitlesine karşı değil de bütün bir insanlığa hitap ediyormuş gibi davranmalıdırlar. Hatta tek bir öğrenciye ve tek bir okuyucuya bile doğru olduğuna inandıkları görüşleri aynı heyecanla anlatmaktan asla vazgeçmemelidirler. Doğruyu, iyiliği, güzelliği, estetiği, doğallığı, yararlı işler yapmayı sonuna kadar savunmalıdırlar. Dünya'daki canlıların, doğal varlıkların ve kültürel değerlerin korunması gerektiğini, her anlamda daha güvenli bir gelecek için mücadele etmenin zorunluluğunu anlatmalıdırlar. Hem de bıkmadan, usanmadan, boş vermeden, yılmadan, yorulmadan yapmalıdırlar bunu. Şevkle ve coşkuyla…

Çünkü sizi dinleyen kişinin yarın nerelere kadar yükselebileceğini hiçbir biçimde bilemezsiniz.

"Hadi canım sende" demeyin. Tarih böylesi örneklerle doludur. Hatta tarih, sıradan insanların fikirlerinden etkilenen başka sıradan insanların, sıra dışı işler yaparak adlarını yazdıkları bir kitaptır sadece…

Yazdıklarımı okuyan herkesi ve öğrencilerimi aynı coşkuyla karşılıyorum. Kaç kişi olduklarının benim için hiçbir önemi yok. Hepsi de aynı derecede değerlidir benim için…

Çünkü; bir insanın size inanmasını sağlamak, bütün insanlığın size inanması demektir.

© Deniz Karakurt

BEKLENMEDİK BİR GELİŞME

Gece yarısı pencereden içeriye rüzgâr doluyor ve perdeleri dalga dalga havalandırıyordu. Birkaç gündür sıcaklık alabildiğine artmış, ister gece ister gündüz olsun, evlerde oturmak sanki bir eziyete dönüşmüştü. Gündüzleri ısınan binalar, gece Güneş kaybolduğunda bu ısıyı salmaya başlıyor ve gün içinde yakıcı bir biçimde kendisini hissettiren yaz mevsimini daha da çekilmez hale getiriyorlardı. Ağustos ayına özgü müthiş bir sıcak, tüm şehri olduğu gibi bu odayı da kasıp kavururken hiç beklenmedik bir anda gelen bu esinti sanki bir doğum günü sürprizi etkisine sahipti.

Sürpriz…

İnsanlar hayatta hep sürprizleri beklerler. Kadınlar, çocuklar ve en çok da yaşlılar… Onlar için bir kapının çalınması bile bir sürprizdir. Çünkü bazen sadece davranışlar bile insanı şaşırtmaya yeter de artar bile. Aslında daha çok kadınlar ve çocuklar için önemli görünür ama pek belli etmeseler de yetişkinliğe ulaşan delikanlılar, yaşını başını almış erkekler ve olgunluk çağındaki babalar bile sürprizler beklerler etraflarındaki insanlardan. Aslında her insan ister sürprizleri. Eşinden babasından, çocuklarından, sevgilisinden… Ama kendimize itiraf edemediğimiz veya adını koyamadığımız başka bir beklenti daha vardır. İlahi bir sürpriz… Tanrısal bir gücün bize bahşedeceği beklenmedik bir lütuf. Bir gün bir telefon gelecek ve her şey bir anda değişiverecek. Kapı çalacak ve o geri dönecek. Bir ilaç bulunacak ve hastalığınız tedavi olacak. Af ilan edilecek, mahpuslar dışarı bırakılacak. Bedelli askerlik çıkacak. Amerika'daki bir akrabadan yüklü bir miras kalacak. Tarlandan petrol fışkıracak… Öyle değilse, neden fal baktırır insanlar? Neden Milli Piyango bileti alırlar? Kimisi buna şans der, kimisi talih. Bir paket gelecek, bir kısmet yola çıkacak… Neden rüyalar yorumlanırken hep iyi şeyler duyulmak istenir? Evinize bereket gelsin, bahtınız açılsın, nasibiniz çoğalsın isterseniz. Bütün bunlar, daha iyi bir yaşama kavuşmayı da içermekle beraber aslında tekdüzeleşen yaşama karşı bir değişim umududur. Bilim kurgu filmleri bile bu beklentinin bilinçaltından dışavurumu değil midir? Bir güz uzaylılar gelecek ve tüm dünyadaki her şey değişecek veya bir gün uzay gemilerine binilip bilinmedik diyarlara gidilecek.

***

İçerideki masanın başında genç bir adam oturuyor ve önündeki bilgisayarın klavyesinde bıkkın ve umutsuz bir tavırla hareket eden parmaklarıyla ara sıra tuşlara basıyor, sonra başını yeniden ekrana kaldırıyordu. Ardından kollarını sandalyenin iki yanına salladı. Geriye doğru yaslandı. Ellerini kavuşturarak parmaklarını kenetleyip başının arkasında birleştirdi. Kafasını avuç içlerine bastırarak hafifçe geriye doğru yaslandı. Derin derin öf çekti. Vakit gecenin ikisini çoktan geçmişti. Zaten bir gün önceden de uykusuzdu. Topu topu iki saat kadar uyku uyumuş sonra kendisini alelacele uyandırmışlardı. Bütün gün koşturmuş, iyice de yorulmuştu. Kıza rastlamasa bu gece çoktan bilgisayarı kapatıp yatağa girmiş olacaktı. Ve hayatındaki her şey başka türlü gelişecekti. Bilgisayarın kablolarının takılı olduğu uzatma kablosuna doğru uzandı. Ucundaki üçlü prizin, kırmızı ışık yanan düğmesine basıp tüm makineleri kapatmak niyetindeydi. Bırakın sistemin kapanmasını beklemeyi falan bilgisayarın kasasındaki o yuvarlak düğmeye basmak için bile eğilmeye eriniyordu şu an. En kestirme biçimde halledecekti her şeyi. O derece yorgundu.

© Deniz Karakurt

Elini karanlıkta, küçük bir kırmızı ateş parçası gibi görünen düğmeye uzattı. Tam o esnada ekranda gözüne birşey ilişti. Elini geri çekti. O anda elektrikler gitti. Tam o anda... Şaşırıp kaldı, ne yapacağını bilemez vaziyette bir süre öylece bekledi. Kollarını masanın üzerine koyarak birbirine kavuşturdu, kafasını da kollarına yaslayarak birkaç dakika içinde derin bir uykuya daldı.

© Deniz Karakurt

TALAY

Zavallı bir yağmur damlasıyız. Bir buluttan koptuk, aşağıdaki okyanusa doğru düşüyoruz. Ancak düşerken bir şeklimiz ve damla olma vasfımız var. Aşağıdaki okyanusa ulaşınca bu özellikler kaybolacak, ona karışacağız. Ünvanlar, servet, mevki, makam, günlük basit hırslar düşmeyi engelleyebiliyor mu? Düşüyorsun! Sen de benim gibi düşmeye devam ediyorsun o okyanusa doğru. Acı değil mi?

***

Eretna Sarayı'nın içerisinde alışılmadık bir sessizlik vardı. Anadolu'nun ortasında Asya Şamanlığının, Moğol Budizminin ve İslam Sufiliğinin iç içe geçtiği bu sarayda, hatta bunların arasına ilginç rastlantılarla eski mistik Anadolu inançlarının ve Yunan dinlerinin geleneksel miraslarının karışmasıyla bir de üzerine Ermeniler ve Rumlar tarafından taşınan çileci Hristiyan öğretilerinin eklenmesiyle o dönemde başka hiçbir yerde bulunamayacak bir kültür etkileşimi ve dinsel birikim ortaya çıkmıştı. Felsefe ise bir sohbet eğlencesine dönüşecek kadar yoğun bir ilgi görüyordu. Kökenine dair gizemi bugün de çözülememiş olan Eretna ismi bile kimbilir belki de çok uzaklardan, Tuvaca'dan gelmişti ve Anadolu'nun kadim kültürlerinin dil varlığına uyarlanarak yerleşmişti çok kısa bir sürede. Moğol etkileri dilde, yaşayışta, askeri anlayışta kendisini açık olarak belli ediyordu. Kadınlar rahatça dolaşabiliyorlardı bu yüksek tavanlı yapının içerisinde ve bahçede. Dışarıdaki hengame, ortalığı kasıp kavuran savaşlar elbette sarayın içine de yansıyordu ama bu mekan sanki tüm sarsıntıları soğuruyor, sallantıları dindiriyor ve içindekilere sakin ve huzurlu bir ortam sağlıyordu. Herkes kendini güvende hissediyordu burada. Ama o gün derin bir sükunete gömülmüştü her taraf.

Kapısı hafifçe aralanmış bir odadan zar zor işitilen bir mırıltı yitip gidiyordu uzun koridorda. Yavaşça yürümekte olan bir asker bu odanın önünden geçtikten sonra kararsız birkaç adımın ardından durdu. Sonra bir adım daha attı yavaşça ama artık daha fazla ilerlemeye niyeti yoktu. Kulak kabarttı ve dinlemeye koyuldu. Bir adım daha ileriye gitse hiçbir şey işitilmeyecekti, tam duyulma sınırındaydı. Geriye de dönmedi, öylece durup kaldı olduğu yerde. Müderrisin sözleri bir fısıltıyla ulaşıyordu kendisine:

"Rivayet odur ki, Mani-i Nakkaş'tan Şah'ın taht odasını süslemesi ve en güzel minyatürlerini çizmesi istenmiştir. Söylendiğine göre bu odada, nakkaşların yeteneğini sınamaya yarayan bir "çeşmeli havuz" resmi bulunmaktaydı. O güne kadar odanın kapısında bilerek çeşitli bahanelerle Güneş ışığı altında bekletilerek susatılan nakkaşlardan hiç birisi bu suretin gerçek olduğunu anlayamamış ve akan suyun güzelliğini seyre daldıktan sonra çeşmeden su içmeye çalışmışlardır. Çeşmenin aktığını, havuzdaki suyun dalgalandığını sananlar suyun sesinin neden işitilmediğinin farkına bile varmazlarmış. Bu resmin kim tarafından ve ne zaman çizildiğini kimseler bilmez, onun sanatkarı gizlidir. Kendini açıklama gereği duymamıştır hiçbir zaman, sanatının o kadar zirvesindedir ki takdir edilmek gibi bir arzusu asla olmamıştır. Ağzı dili kurumuş bir halde içeriye alınan Mani ise gördüğü bu havuzun ve çeşmenin gerçek olmadığını susuzluğunu bile unutturacak bir hayranlıkla o anda

© Deniz Karakurt

anlamıştır. Orada bu olaya tanık olanlar, yaşadıkları ikinci ve daha büyük bir şaşkınlığı kulaktan kulağa tarihin içinde geleceğe fısıldamışlardır. Mani havuzun içerisine yedi renkli bir balık resmeder. Balığı o kadar uygun açılarla ve odaya giren ışık dengesini hesaba katarak çizer ki, görenler hareket ettiğini sanırlar. Şimdi söyle! Sır ışık ve gölgede mi, çizgiyle boyada mı yoksa hesapta mıdır?”

Asker tekrar yürümeye başladı. Konuşulanlar ilgisini çekmişti ama üzerinde çok da fazla düşünmeden birkaç adım sonra unutup gitti.

Son Selçuklu sultanının devletin yıkıldığını duyurmasının ardından bir hayli zaman geçmişti. İlhanlı Moğollarının Anadolu’ya yaptıkları akınlarla gelen komutanların etrafında toplanan vatansız askerlerle güçlenerek kurulan bu beylik kısa zamanda bulunduğu bölgede egemenliği ele geçirmişti. Şimdi ise çalkalanan bir coğrafyada gözlerini her yana doğru gezdiren bir şahin gibi Eretna Beyi bakış açısını genişletiyor ve büyük hayaller kuruyordu. Ancak büyük hayaller büyük hesaplarla desteklenmek zorundaydı. Sarayın içinde ise daha başka hesaplar vardı.

Eski Türk-Moğol geleneğine uygun olarak Bey’in karısına hatun denilmeye devam ediliyordu. Selcan Hatun hafif çekik gözleri olan, kırk yaşını geçmiş, orta boylu bir kadındı. Her ne kadar Müslüman olarak doğmuş olsa da, atalarının kendisine aktardığı Asya dinsel geleneklerinin çoğunu içtenlikle benimsiyordu. Şaşırtıcı derecede geniş görüşlü, farklı dinlere karşı hoşgörülü birisiydi. Ufkun ötesini görmeye çalışan düşünceleri bakışlarına da yansıyordu. Yanından hiç ayırmadığı baş nedimesi Eslime ise Tunus’tan gelme Berberi kanı taşıyan yirmili yaşlarının henüz başında esmer tenli bir Arap güzeliydi. O da tıpkı hanımı gibi ve ondan aldığı güvenin verdiği rahatlıkla son derece serbest davranabiliyordu sarayın içerisinde. Bedeninden sıcak bir enerji fışkırıyordu etrafına sanki. Yanına yaklaşan erkekler cazibesine kapılarak kalp atışlarının hızlandığını hissediyorlardı. O da bunun farkında olarak ayarını asla kaçırmadan umut veriyordu onlara, bunu öylesine bir ustalıkla yapıyordu ki, öyle mi değil mi anlaşılamıyordu asla, ciddi miydi yoksa oyun mu oynuyordu, oynadığı oyun masum muydu, yoksa gerçekten arzularına kendisi de bir anlık da olsa yenik mi düşüyordu asla farkına varılamıyordu. Sonuçlarını bilmeden mi atıyordu o yarım bakışı ya da yanından geçen kişiyi deliye döndürmek amacı mı güdüyordu? Öyle bir bakış gerçekten atılmış mıydı? Kolaylıkla reddedilebilirdi, o yüzden kimse emin olamıyordu. Eslimenin bir Cezayir korsan gemisinde Anadolu’ya kadar gelmiş olması belki kaderiydi. Yeteneklerinin ve Kuzey Afrikadan getirdiği mistik birikimin Selcan Hatun tarafından farkına varılması da tesadüf olabilirdi ama bu nedenle satın alınması kesinlikle bilinçli bir davranıştı. Selcan Hatun alınyazısının önüne getirdiği fırsatları değerlendirmekten asla geri kalmıyor ve hiç birini kaçırmıyordu. Öğrendiklerinden adeta başı dönüyordu.

Moğolistandan gelmiş olan Budist din adamı Konur gerçekte, yalnızca Budist Lamaizmin değil aynı zamanda Asya şamanlığının en yaygın uygulaması olan Kam geleneğinin de tüm sırlarına vakıftı. Selcan Hatun elbetteki Konur ile sürekli iletişim halindeydi. Tüm saray hatunun gizli ilimlere olan ilgisini biliyordu. Artık sıradan bir durum olarak algılanıyor ve kimsenin tuhafına gitmiyordu.

Sıcak bir yaz gecesi ışıltılı göğün altında yerlere serilmiş geniş minderlerin üzerinde otururlarken Selcan Hatun kafasını kaldırıp uzun uzun göğe baktı. Sonra kafasını indirmeden kolunu uzatarak

© Deniz Karakurt

başparmağıyla uzayı işaret ederken sakin ve ne dediğini bilen bir alim edasıyla çevresindeki genç kızlara ve kadınlara "Gördüğünüz gök orada yok aslında" dedi. Kimseden ses çıkmadı, bu cümleyi umursamayanlar oldu. Bazıları boş gözlerle baktılar ışıl ışıl yıldızlarla dolu Samanyolu'nun süslediği karanlık boşluğa. Oradaki derinliği bile kavrayabilmiş değillerdi. Zamanı ise ilişkilendirip söyleneni idrak edebilmeleri imkansız gibiydi. Bu kez Selcan Hatun aynı boş gözlerle bakışlarını çevresindeki kadınların yüzlerinde gezdirdi. Bir şey anlamadıklarının farkına varmıştı. Ancak içlerinden bir tanesi korku dolu bir yüzle; "Ne kadar uzaklar ki?" diye sordu. Hissettiği anlaşılmaz ürkünç endişe ses tonuna yansımıştı. Yarım yamalak da olsa düşünce zinciri bazı şeyleri birbirine bağlamıştı. Selcan Hatun "İlk anladığımda ben de deliriyorum sanmıştım" dedi. Diğer kadınlar ilgi çekmeyen bir gösteriyi seyreden bir topluluk gibi tepkisizce bakıyorlardı. Selcan Hatun konuşmaya devam etti; "O yıldızların her bir bu alemin içinde ancak birer mum kadar." dedi, "Ama asıl mesele o değil. O kadar uzaklar ki, mumun ışığı bize gelene kadar mum çoktan eriyip bitmiş oluyor. Daha yakında olanlarsa, henüz bitmemiş olsalarda dibine inmiş durumda. Biz ise mumu tam haliyle görüyoruz." Konuştuğu kadının alnından soğuk bir ter boşaldı, kalbi hızla çarpıyordu. Selcan Hatun'un işaretiyle Eslime kadına sürahiden bir bardak su verdi. Hayatında ilk kez kainatın büyüklüğünü, zamanın yaşamla ilişkisini düşünüyor ve içinden çıkamıyordu. Kendisini birden bire zavallı bir varlık olarak hissetmişti. Hayır, bu zavallı olmak değildi, onu daha önce değişik vesilelerle anlamıştı. Onu her insan anlayabilirdi. Bu başka bir şeydi. Adını koyamıyordu ama bu hiçlikti. Hiçliğe yaklaşmaktı. Selcan Hatun sanki aklından geçenleri okurcasına gözlerinin içine bakarak yanıt verdi bu sorulmamış soruya; "Gökyüzünden denize düşerek yitip giden yağmur damlasına bakarsan onun için üzülürsün. Ama içine düştüğü talayı(*) görürsen herşeyi anlarsın. Ne yaparsan yap, o damla oraya varacaktır. Onun tek bir kaderi vardır oraya düşmek. Ne zaman kavuştuğu önemli değildir. Eninde sonunda oraya varacaksa belki de zaten varmış demektir de farkında değildir kimse. Tıpkı sönmüş yıldızın ışığını ancak şimdi gördüğümüz ve ışıldadığını sanmaya devam ettiğimiz gibi. Bunları anlamamış olmak sonucu değiştirmez. Kavrayabilmek ise sadece bir lütuftur. O yüzden korkacak bir şey yok." Kadın suyu içerken, yağmur damlasının yolculuğunu düşünüyordu, sağanak halinde boşalsa bile o damla aslında tek başınaydı. Evet sonuç da hep aynıydı. Selcan Hatun "Aklını çok zorlama" dedi gülümseyerek, "düşmenin hızını hissetmek her zaman kolay değildir." Sonra da çalgı çalması için genç bir kıza ricada bulundu. Biraz sonra kadın rahatlamış olarak çevreye yayılan ezgiye sesli olarak eşlik etmeye başlamıştı.

* Talay: Moğolca ve Eski Türkçe okyanus manası taşır. Dal/Tal kökünden türemiştir. Dalmak fiili ile kökteştir.

© Deniz Karakurt

SİZE GERÇEKTEN KİM DEĞER VERİYOR?

Öğrenmek ister misiniz? Size kim gerçekten değer veriyor? Çevrenizdeki insanlardan hangileri sizi umursuyor?

Siz kendinizi tüketircesine etrafınızdaki insanlara kıymet veriyor ve bu yönde elinizden gelen her şeyi yapıyorsunuz belki. Ama gerçekten buna değer mi? Yeri geldiğinde onlar da sizin için aynı şeyi yapar mı? Bunu anlamanın basit bir yolu var?

Söylediğiniz sözler yalnızca sizin isteklerinizi ve amacınızı değil aynı zamanda -doğru kullanırsanız- çevrenizdeki insanların sizi ne kadar önemseyip önemsemediğini de gösterebilir, bunu ölçmeye de yarayabilir. Yeter ki kullanmasını bilin. Sabırla ve dikkatle okunması dileğiyle…

Sözleriniz birisi için değerliyse, o sözü önce sorgulayıp eğer doğru bulursa sonra da gerektirdiği şeyi yapmalıdır. O yüzden bu sözler eğer yanlış bir şey söylüyorsa bir sır gibi saklamalıdır ki, kimseye zarar vermesin. Eğer sizden doğruyu duyuyorsa, üşenmeden, boş vermeden, bıkmadan başkalarına anlatır ki; herkes duysun ve değeri anlaşılsın. Bir kimsenin size gerçekten ne kadar değer verdiğini ya da vermediğini işte bu kriterle anlarsınız.

Bir başkasına götürülmesi ihtimali bulunarak söylenen bir söz, ister basit olsun ister ciddi, ağızdan (ya da kalemden) çıktığında dikkat edilmelidir ve sonuçlarına bakılmalıdır. Eğer birisi söylediğiniz yanlışı herkese anlatıyor, ama konuştuğun doğruları gizliyorsa o kişi sizin düşmanınızdır, değilse bile size karşı kötü niyetlidir. Söylediklerini duyduğu halde asla umursamıyorsa size hiçbir değer vermiyor veya ciddiye almıyor demektir. Onun gözünde hiçbir öneminiz yoktur. Birisi söylediğiniz yanlışları saklıyor, doğru sözlerini herkese anlatıyorsa o kişi için önemlisinizdir. Yanlış konuştuğunuzda uyarıyor, doğruları sizden duyduğunda ise bunları başkalarına sizden öğrendiğini belirterek anlatıyorsa o kişinin gözünde yüksek bir yerdesiniz demektir. Çünkü böyle yaparak ya sizden takdir beklemekte ya da sizin adınıza -tıpkı kendisiymiş gibi- gurur duymaktadır.

İyi niyetli uyarılarınızı duyduğu halde hiçbir şey anlamayan, anladığını gösterecek herhangi bir davranışta bulunmayan birisi çıkarsa ondan hiç zaman kaybetmeden hemen uzaklaşın, çünkü o düşmandan bile daha tehlikelidir. Sizin onun adına yapabileceğiniz hiçbir şey yoktur. Eğer birisi de size hem değer verdiğini gösterir hem de bunları niye istediğinizi, niye yaptığınızı merak edip anlamak için sorular sorarsa, işte o insan hem iyi niyetli hem de aynı zamanda zeki demektir. Onu gönlünüzde yüksek bir yere koyun ve asla bağlarınızı koparmayın.

© Deniz Karakurt

HÜKMÜN UYGULANMASI

Hakim, karşısında ayakta duran sanık hakkında vermiş olduğu kararını okumaktadır. Kararın dayanakları, gerekçeleri açıklandıktan sonra asıl en önemli olan kısma sıra gelir. 18 yıl hapis cezası…

Karar doğrudur veya yanlıştır. Verilen ceza az veya çok takdir edilmiştir. Bazı davalarda bazı koşullar altında hükmün uygulanmasına geciktirilmeden başlanır. Sanık bu cezayı hak etmediğini düşünüyor olabilir. Mağdur veya akrabaları ise yeterli bulmamışlardır belki de. Her iki tarafın avukatı da anında temyize gitmek için hazırlanmaya başlamış bile olabilirler çoktan. Ama hakim cezaya hükmetmiştir ve hiçbir itiraz, hiçbir temyiz başvurusu (ileride haklı bulunacak olsa bile, o an'a kadar) cezanın uygulanmasını durdurmaz, ceza ertelenmez, yürürlüğüne engel olunamaz.

18 yıl…

Jandarmalar sanığın ellerine kelepçeyi takarlar. Az sonra da alır götürürler cezaevine. Birkaç dakika öncesine kadar sanık, şu anda ise artık hükümlü olan kişi pek çok şey söylemek isteyebilir. Sözcükler boğazına da düğümlenebilir, ağzından çıt çıkmaz. Veya bağırmaya başlar. Cezayı hak etmiş olsa dahi, onca yıl içeri girip yatmak kolay değildir. Şaşkınlık içinde ağza alınacak veya alınmayacak pek çok söz sarfedebilir. Kızgın veya sakin davranabilir. Metanetli veya perişan olabilir. Umursamaz görünebilir, dünya başına yıkılabilir.

Ama tek bir gerçek vardır ortada, ceza kesilmiştir artık. Ve insanın bir birey olarak boy ölçüşemeyeceği bir güç bu cezayı uygulamakta ve uygulanmasını güvence altına almaktadır.

12 yıl, az bir zaman dilimi değildir. O yüzden, aşağıdaki cümleleri kurmaya hakkınız olduğunu düşünebilirsiniz;

- Bana bir gün müsaade edin de gidip hazırlanayım,

- İki gün süre tanıyın da, mahkumiyet fikrine kendimi alıştırayım,

- Hiç olmazsa yarım gün verin, evime gidip banyo yapayım,

- Birkaç saatliğine de olsa ailemin yanında vakit geçireyim,

- Eşimle dostumla vedalaşayım,

- Yarım kalmış işlerim var, mutlaka tamamlamam gerek onları,

- Çok önemli birkaç tane iş var, onlar bitirip öyle dönerim,

- Traş olayım. Bir iki saat içinde gelir teslim olurum cezaevine,

© Deniz Karakurt

- Annemi, karımı ve çocuklarımı son bir kez ziyaret etmem lazım,

- Üzerimi değişmem gerek.

Hakim bu istekleri dikkate alacak mıdır? Cevap çok açık ve nettir: Hayır!

Yarım kalmış pek çok iş, yapılması gereken pek çok şey, son bir kez gerçekleştirilmesi talep edilen pek çok istek olabilir geride. Arkada bırakılan neler vardır kim bilir? Ama hiçbirisine müsaade edilmez. Hemen oracıktan alınır götürülür sanık cezaevine. Hepsi budur. Hükümlü tarafından önemli görülen pek çok şey başkalarınca hiç de önemli bulunmaz. Hukuk tarafından dikkate değer görülmez, önemsenmez. Yaşam denilen ve akıp giden bu sürecin umurunda bile olmaz onca küçük şey. Belki de o kadar önemli değildir hiçbir şey aslında. Önemsediğiniz, mutlaka olmalı dediğiniz küçük büyük bir sürü şey artık sizin için erişilmezdir.

Yarım kalır hepsi.

Ruhen ve psikolojik olarak hazır hale gelmeniz, sevdiklerinizi ziyaret edip vedalaşmanız falan beklenmez. Yarım kalmış olduğunu düşündüğünüz ne varsa öylece kalır, yarım kalmaya devam eder. Hiç beklemiyordum, hazır değildim diyemezsiniz. Ve yaşam olduğu gibi sürer gider başkaları için. Sizi umursamadan…

Bu bir acımasızlık mıdır? Kimine göre öyle. Belki… Ama belki de değildir.

***

“İyi ki ölmedim! Köyde yapılacak yarım işlerim vardı…”

(Dedemin 80 yaşında, hayatında geçirdiği ilk ve tek ameliyat sonrası, narkozun etkisi geçip uyanırken söylediği sözler.)

*

Ölüm ve onun yaşanma anı olan ecel de tıpkı mahkumiyet kararını veren hakim ve o kararın verildiği mahkeme gibidir. Birkaç gün sonra, birkaç dakika içinde, yıllar zarfında yapmayı, gerçekleştirmeyi, yaşamayı tasarladığınız pek çok şey vardır. Gündelik hırslarınız, kaygılarınız, işyeri sorunlarınız, çekişmeleriniz, alıp veremedikleriniz, aile içi huzursuzluklarınız veya mutluluklarınız mevcuttur. Emeklilik günlerinizi planlıyor olabilirsiniz. İşyerinizi babanızın malı sanıyorsunuzdur. Öyleyse bile, sizi hiç kimsenin oradan kaldıramayacağını düşünüyorsunuzdur. Mevkiniz, makamınız hep yerinde duracak gibi davranıyorsunuzdur. Hele bir de küçük hesaplarla, bayağı çekişmelerle hayatınızı doldurmuşsanız, gözünüz önünüzdeki küçük kum havuzundan başka bir yeri göremez. O bir dalgada yıkılacak olan kum havuzundan dışarı çıkamazsınız.

© Deniz Karakurt

Çocuklarınızın düğünleri nasıl yapılacak, kim nasıl geçinecek, okul ve evlilik masraflarının maddi külfetlerinin altından nasıl kalkılacak diye tasalanıyorsunuzdur belki de. Bu ay kiracınızdan alamadığınız kiranız, borcunu ödemeden kaçan müşteriniz, tahsil edemediğiniz borçlarınız, dolar veya avro düştüğü için zarar edip kaybettiğiniz elli liranız, kaybolan ve bir türlü bulamadığınız köpeğiniz, yeni almayı planladığınız arabanız, sınıfta kaldığınız dersler, kavga ettiğiniz kız arkadaşınız, anlayışsız sevgiliniz… Hepsi de bugün ve yarın için kafanızı meşgul eden konulardır.

Ölüm geldiğinde; "hele biraz dur, bunları tamamlayayım da öyle…" veya "annemi, oğlumu son bir kez göreyim; eşimle, kızımla vedalaşayım," ya da "biriktirdiğim paraları hiç olmazsa iki gün harcayayım", "memleketime döneyim, evime varayım, bir hafta sonra şu diplomayı alayım," hadi hepsini geçtim "hiç olmazsa elimi yüzümü yıkayayım" deme hakkınız bile olmaz çoğu zaman.

Ölüm hakkınızdaki hükmünü vermiştir. Karara varılmıştır. Gündelik küçük hesaplar zaten çoktan yitip gitmiştir.

Fazla söze ne gerek… Bir psikolojik danışman edasıyla, -moda tabirle- bir yaşam koçu tavrıyla veyahut da bir "hayatını değiştirebilirsin" kitabı yazarı üslubuyla ahkam kesmeye lüzum var mı? Daha fazla uzatmayalım. İddia edildiği gibi hayatınızı değiştirmek sizin elinizdeyse (eğer becerebiliyorsanız) nasıl yaşayacağınıza siz karar verin. Çünkü ölüm geldiğinde sizin karar verme hakkınız olmayacaktır. En azından neyi ne kadar kafanıza takacağınız konusunda, zihninizi meşgul eden şeyler üzerinde bir kez daha düşünün.

© Deniz Karakurt

NAPOLYON'UN ADINI HİÇ DUYDUNUZ MU?

Napolyon'un adını hiç duydunuz mu?

Kim olduğunu, yaklaşık olarak hangi tarihlerde yaşadığını iyi kötü hepimiz tahmin edebiliriz en azından. Bunlara dair bir fikrimiz yoksa da, hangi milletin mensubu olduğunu biliyoruzdur hiç olmazsa... Onu da bilmiyorsanız bile, yine de "Ben bu ismi duydum" dersiniz.

Peki nereden duydunuz? Nereden tanıyorsunuz bu ismi? Siz Fransız mısınız?

Hayır! Ama yine de biliyorsunuz…

Emin olun bir insan eğer Dünya'dan bihaber kara cahil değilse, çok büyük olasılıkla duymuştur onun adını; Hindistan'da, Tibet'te, Uganda'da, Kenya'da yaşayanlar da yine bilirler Napolyon'un kim olduğunu…

Peki nereden, nasıl, niçin tanırız? Neden böylesine yaygın olarak hatırlanır adı? Çeşitli cevaplar verilebilir bu soruya. Ama öyle veya böyle duymuşuzdur işte…

Napolyon'u tanırız. Adına âşinayızdır, çünkü o kendi ülkesinin sınırlarını aşmış, ulusal çizgilerin ötesine geçmiştir. İnsanlık tarihine mâl olmuştur.

Peki ya hiç duydunuz mu Arafat'ın, Lincoln'un, Lenin'in, Gandi'nin adlarını. "Soru mu bu da şimdi? Elbette ki duyduk," diyecektir pek çoğunuz… Bu isimlerin de hem kendi ülkelerinde hem de tüm Dünya'da sevenleri vardır, sevmeyenleri vardır. Görüşlerini, yaptıklarını benimseyenler olur, karşı çıkanlar, en sert biçimde eleştirenler olur. Ama bu isimler de tıpkı Napolyon gibi sadece bugünün değil, geçmişin ve geleceğin tarihine kazınmışlardır ve yeryüzü var oldukça hatırlanacaklardır. Buradaki ölçüt çok fazla alkışlanmak veya medyatik olmak da değildir… Eğer öyle olsaydı bu isimleri bugün kimse hatırlamazdı. Çünkü yaşadıkları dönemde bizim bugün anladığımız biçimde medya bulunmayan insanlar vardır tarihte. Sezar, Cengiz Han yaşarken gazete var mıydı? Asıl mesele tarihe silinemez bir biçimde adını yazdırmış olmaktır. Hem de yerel, ulusal, bölgesel falan değil… Küresel ölçekte… Dünyanın her köşesinde hatırlanacak, tanınacak biçimde…

Türk tarihinde (aslında verdiğimiz kritere göre, insanlığın ortak tarihinde) bu şekilde, tüm Dünya'da tanınan ve asla unutulmayacak olan birkaç isim vardır. Onlar Pakistan'da da tanınır, Nijerya'da da, Şili'de de… Hiç abartılı değildir bu iddia. Tıpkı sizin Napolyon'u ve Sezar'ı tanıdığınız gibi tanınır onlar da…

Bu Türk liderleri artık zamanın unutturucu etkisinin ve kendi ülkelerinin sınırlarının ötesine geçen bir şöhrete sahiptirler. İlk aklıma gelenleri sayacak olursam… Bunlardan birisi Atilla'dır. Diğeri Fatih, öteki Kanuni… Peki ya diğeri?... O isim, Mustafa Kemal'dir.

© Deniz Karakurt

Gidin sorun size İtalyanlar Attila'yı anlatsınlar. Roma'yı nasıl kuşattığını… Fatih Sultan Mehmet'i Balkan ülkelerinden sorun. Kanuni'yi Fransızlar'dan dinleyin.

Atatürk'ü de İngilizler anlatsınlar size… Gidin Çin'deki Vatandaşlık Bilgisi kitaplarında Atatürk'ün resmini ikinci sayfada bulun. Gidin Şili'de Atatürk Büstü'nü ziyaret edin. Açın, Mısırlı lider Cemal Abdülnasır'ın Birleşmiş Milletler'deki konuşmalarını okuyun, hepsinde Mustafa Kemal'den bahseder saygıyla…

Gün geçmiyor ki, zat-ı muhterem'in birisi çıkıp büyük bir marifetmiş gibi veya çok büyük bir iş başarıyormuş gibi Atatürk'ü sevmek zorunda olmadığını yazıyor köşesinde. Başka işiniz gücünüz yok mu sizin? Başka konu kalmadı mı? Bir diğeri Atatürk resimlerinden korktuğunu söylüyor. Bir başkası, bir vakitler kendisine zorla Atatürk rozeti taktırılmak istendiğini iddia ediyor. Gerçekten öyle bir şey olmuşsa, o rozeti zorla taktırmaya çalışanların aklına gerçekten şaşmak lazım. Adı Dünya tarihine kazınmış bir komutanı bu kadar mı hafife aldınız? Onu, kim ne yaparsa yapsın (hem de ne yaparsa yapsın), artık bu saatten sonra unutturamaz. Adını ve saygınlığını karalayamaz. Çünkü o ad, tarihe kazınmıştır. Hem de şerefle… Emperyalizmi dize getiren komutan ve lider olarak.

Şimdi soruyorum size? Napolyon'u tarihten silebilir misiniz? Yok sayabilir misiniz? Ya da Arafat'ı, Castro'yu… Bu yel değirmenlerine saldırmaktan farksız bir şeydir. Kendi hafızanızı karalayabilir, bulandırabilir hatta silebilirsiniz ama insanlığın hafızasını silemezsiniz.

Hani denir ya, "Atatürk Türk Milleti'nin yüreğindedir" ya da "Atatürk gönüllerimizdedir" diye. Bunları söyleyenler bile Mustafa Kemal'in adının büyüklüğünü yeterince kavrayamamış görünüyorlar. O aynı zamanda tüm insanlığın ortak tarihinde, ortak hafızasındadır, hem de silinemez bir biçimde. Kim ne düşünürse düşünsün veya ona düşmanlık adına ne yaparsa yapsın bu bir gerçektir. O yüzden kimseyi rozet falan takmaya zorlamaya gerek yok. O, 400 yıl boyunca bir kere bile yenilmeyen Emperyalizm'i Anadolu'da darmadağın etmiştir tarihte ilk kez. Tabî ki bunu anlayabilmek için önce Emperyalizm ne demektir onu öğrenmek gerekir. Bunun için de biraz tarih okumalıdır.

© Deniz Karakurt

YABANCILAŞMA

Kuytu bir apartman dairesinde, camdan içeriye vuran soluk sokak lambasının ışığı odanın sentetik boya kaplı duvarlarında sönerken… Dışarıdaki isli hava, kalorifer bacalarının dumanlarıyla kararmış… Basık tavanlı, daracık odanın boğucu loşluğunda kudurmuşçasına yanan radyatörlerin sıcağı genzi kuruturken… İnce duvarlardan geçen, yan komşuların televizyon seslerinde magazin programlarının, dizilerin ve futbol maçlarının gürültüleri kulaklarında çınlarken… Yollardan geçen arabaların uğultuları her defasında önce artıp sonra yiterken… Ait olduğunu hissettiğin yerden uzak… Niye burada olduğunu bilemeden, anlayamadan... Kendi bilincinin içinde hapsolmuş… Diğer odadan duyulan saatin sinir bozucu tik-takları ve banyoda damlayan musluğun sesinin amansız sürekliliği arasında, kendi soluk alıp verişini dinleyerek… Duyacak son ses olarak, üst dairenin televizyonundan yankılanan bir cinayet haberi dinlemeyi… Kimsesiz ve yalnız, hiçliğin içinde kaybolup gitmeyi, umutsuz ve mutsuz yok olmayı... Beton duvarların arasında son nefesini vermeyi… Birkaç gün sonra cesedin birilerinin yaptığı ihbar üzerine polis tarafından bulunarak ölmeyi…

Kimsenin hak ettiğini düşünmüyorum.

Yanlış anlaşılmasın, bunu reddetmek kimsenin başına gelmeyeceği anlamı taşımaz. Daha kötüsü de olabilir. Ancak modern dünyanın beraberinde getirdiği yanlış kentleşme, kapitalizmin dayattığı aşırı bireycilik hatta tüketici bencillik, dayanışma ruhunun yok olması sonucu ortaya çıkan insanın doğaya ve kendisine karşı yabancılaşması en sonunda ölüm anına kadar uzanmaktadır artık. İnsanlar ölümün ne kadar çabuk geldiğini, hayatın ne kadar hızlı bittiğini anlayamıyorlar. Sonsuza kadar yaşayacakmış gibi davranıyorlar. Oysaki zaman dakikalarla geçmiyor; aylarla akıp gidiyor. Yaşımız ise yıllarla değil on-yıllarla artıyor. Ölenleri hatırlarım. Nasıl öleceğini düşünen var mı? Bilemeyiz ki. Keşke bizim elimizde olsaydı.

Nasıl öleceğimizi seçemeyiz. Ama ölüme dair bir bakış açımız olmalıdır. Önümüzdeki yılları daha güzel ve daha doğru yaşayabilmek için…

© Deniz Karakurt

DİPSİZ ÇUKUR

Köyde dedemin yeğeni olan yaşıtım Levent'le birlikte Ağ Kayaların dibine ineklerini ve danalarını yaymaya giderdik. Köyün dışında yürüyerek en fazla yarım saat uzaklıkta bulunan bu yerde ırmağın kenarında yeşil çayırların bulunduğu bir yerdi burası. Kavaklıkların arasından geçerek, bazı yerlerde tepelere tırmanarak, aşağıdaki ırmağa yuvarlanma tehlikesinin bulunduğu dar bir dağ belinden aşarak ulaşılırdı buraya. Irmak boyunca birkaç su bendi vardı, tarlaları sulamak amacıyla tutulurdu bunlar. Özellikle Ağ Kayaların az ilerisindeki bir kavaklığın ötesinde bulunan Sultan Bendi oldukça derin ve tehlikeliydi. Yine de sık sık yüzmek için girerdik.

Ağ Kayalara tırmandık iki üç kez. Kuytu köşelerinden birinde karlık vardır. Burada yazın bile kar bulunabilir. Kayalığın üst yüzeyinin hemen altında yer alan mağaraya tepesinden içeriye açılan dar bir geçitten sürünerek girilebilirdi ancak. Bu geçit bazen zifiri karanlığa bürünür önünüzü göremezsiniz. İlerlemekten başka çareniz yoktur, geri de dönemezsiniz, o kadar dardır çünkü. Birkaç kez kıvrılır, bükülür bu tünel. Hele bir yer vardır ki orası son derece tehlikelidir. Bir çukurun üzerine uzatılmış tahtanın üzerinden geçersiniz. Deliği neredeyse bütünüyle kapatmış olan tahtanın kıyısından köşesinden farkedilen karanlığı gördüğünüzde sizi aldatır. Alçak bir girinti sanar çoğu insan. Oysaki dağın boyundan daha aşağılara, dipsiz derinliklere iner. Söylenenlere göre, Cehirlik diye bilinen bölgedeki yaklaşık yirmi kilometre ötede yer alan başka bir dağda bulunan mağara ile bağlantılıdır yerin altından. Kimileri de der ki, o çukura düşen bir köpek tesadüf eseri Kızılırmak'ın kıyısında bulunmuştur. Bu da en az 50 kilometre demektir. Sonrada ine ulaşılır, pencereye benzer açıklığı dışarıya bakan bir oda gibidir burası. Levent ve rastladığımız diğer çoban çocuklarla birlikte Ağ Kaya'nın tepesine çıktık ve içeriye girdik. Ben en arkadaydım. Tam çukuru örten tahtanın üzerinden sürünürken birden tahta titremeye başladı. Aşağıdan göğsümü hatta sırtımı bile üşüten bir esinti vurdu bedenime. Ve belli belirsiz bir uğultu duydum. Korkudan bağıracaktım ama nedendir bilemiyorum sesim çıkmadı. Ağzımı bile açamadım. Aşağıdan vuran rüzgarın uğultusu taş dehlizin içinde dağılarak kayboldu. Her birimizi ürperterek görünmez saydam giysilerinin upuzun ve dağınık parçalarını savurarak mağaranın penceresinden dışarıya çıkıp gitti. Hızla tahtanın öbür tarafına geçtim. Sürünerek mağaraya vardım ve ayağa kalktım. Bir süre dolaştım içeride ve kendimi yenemeyerek geri döndüm sürünerek tahtanın başına vardım. Bir süre kararsızlık içinde bekledim. Ama olmadı, yapamadım. Tüm korkuma rağmen kendime yenildim ve tahtayı çektim dizlerimin altına doğru. Dipsiz kuyu kapkara önümde duruyordu. Bense ileriye doğru bakıyordum. Olmadı… Yine yenildim kendime… Bir kez daha… Başımı eğip aşağıya baktım. Hatırladıkça bugün bile dehşetinden gözlerimden yaşlar boşalacak gibi hissederim kendimi. Kaskatı kesildim, tüm kaslarım gerilmişti. Korkudan öte bir şeydi hissettiğim. Çaresizlik belki… Çünkü korkmanın yararı olmadığını anlamıştım o an.

İçeriye girdiğimde hiç kimseye bir şey söylemedim. Pencereye benzeyen açıklıktan dışarıya baktım. Ve yıllar sonra yazacağımı bilemediğim bir kitapta tasvir edeceğim bir manzarayı hafızama yerleştirdim.

© Deniz Karakurt

EVET Mİ? HAYIR MI?

Doğru ve yanlış bazen iki kelimeye indirgenir. Çocuktuk... Her zamanki gibi günler birbirini kovaladı. Aylar geçti, yıllar ilerledi. Bir yaz tatilinde köyde bir söylenti yayıldı her tarafa. Evet mi Hayır mı?... Halkoylaması yapılacaktı. Sandıklar kurulacak, yasaklı siyasi parti liderlerinin yasaklarının kaldırılıp kaldırılmayacağı vatandaşlara sorulacaktı. Televizyondaki tek kanalda bir masanın başında tek başına konuşan siyasetçiler hakkında yorum yapan dedemi ve nenemi dinlerken öğrendim; bir bayan aslında partiyi yönetiyormuş gibi görünüyor ama aslında kocasının yerine baktığı için ondan fikir alıyordu. Şişman denebilecek bir başka adam da yine kendisine benzeyen bir başkası adına partinin başında duruyor ama yine ondan talimat alıyordu. Ülkedeki herkes bu gerçeği biliyordu. Ama yasakların kaldırılmasının istenmesindeki asıl gerekçe bu değildi, herkes fikrini söylüyor ama sorulduğunda kimse nedenini tam olarak açıklayamıyordu (eminim ki öyleydi). Biz ise yaşımız elvermediği için zaten bir şey anlamıyorduk ama tozlu köy yollarında dolaşan üzerinde “Evet” yazılı birkaç arabanın ardından koşuyorduk rastladığımızda. Siyaseti ve tarihini kitaplardan öğrendikten sonra da düşündüm bu konuyu. Aslında gerekçe basitti, insanlar o yasakları istemiyorlardı ve bunun için de siyasetten çok fazla anlamaya bile gerek yoktu. Basit bir tepkiydi. Baskı yapılmadan istencini ortaya koyma fırsatı verilmiş insanlar bir bayram havasında bunu ifade ediyorlardı o kadar. Benzer bir coşkuyu ilerleyen yıllarda televizyonlarda Berlin Duvarı’nın yıkılışını izlerken gördüm, elbetteki boyutları ve gerekçeleri çok farklıydı. İnsanlar gelip geçtiler o tozlu yollardan. O oyları veren insanların önemli bir kısmı yitip gittiler tarihin içinde. O gün yasakları kaldırılan siyasetçilerin de birçoğu öldü. Neyi başardılar? Neleri başaramadılar? Tarih karar verir buna. Ancak hiçkimse hiçbir şey elde edemeden gidiyor bu dünyadan.

© Deniz Karakurt

GÖRECELİ EVREN VE SÜREKSİZLİK

Bir yaz tatilinde Sivas'taki evimizde balkonda otururken kafamı kaldırdım ve gökyüzüne baktım. Elektrikler kesilmişti, gökyüzü ışıl ışıldı. Işık kirliliği kalkmıştı göğün önünden. Samanyolu oradaydı onbinlerce, milyonlarca yıldır. Gerçekten de, bir kağnının giderken ardından döktüğü samanlardan oluşmuş gibiydi. O samanların üzerinde tavşanlar koşturuyordu, bir durup bir sıçrayarak. Bilime sevdalanıp anlamaya çalıştıkça daha anlaşılmaz gizemler öğrendim. Işık hızını, görecelik kuramını düşündükçe içinden çıkılmaz bir hal aldı herşey; sırları çözelim derken esrarengizliğin içinde boğulduk. Aslında var olmayan bir göğe bakıyorduk. Şöyle ki… Bir yıldızın yaydığı ışık sahip olduğu hızla milyonlarca hatta milyarlarca yılda ulaşıyordu gözümüze. Ancak bir yıdızın ömrü de yine buna benzer süreler kadardı, hatta daha kısaydı. Dolayısıyla gönderdiği işık bize ulaşana kadar o yıldız çoktan ölmüş oluyordu. Yani baktığımız uzayın çok büyük bir kısmı çoktan değişmiş durumda yani orada değil. Ama biz onun gemişteki görüntüsüne bakıyoruz; tıpkı ölmüş sanatçıların filmlerini izlemek gibi… Geceleyin gördüğümüz gök bile gerçek değil, bir yalandan ibaret.

Yeryüzünde dümdüz ilerleyerek hareket eden bir kişi doğrusal bir yol izlediğini zanneder oysa ki Dünya'nın şekli gereği bir çemberin parçası olan bir eğri üzerinde ilerleyecektir. Peki neden doğrusal olarak algılıyor? Mesafe, kişinin kendisine oranla bu durumu algılayamayacak kadar çok büyük olduğu için. Örneğin bir kişinin ekvator çizgisi üzerindeki bir otoyolda hareket ettiği düşünülürse, dümdüz bir yolda gittiğini sanacaktır. Aslında farketmeden çember çizmektedir. Güneş Sistemi de, diğer tüm galaksiler de, yörüngeler de, hatta Uzay'ın kendisi de eğrisel bir yapıya sahiptir. Zamanda ileriye doğru giderken de doğrusal olduğunu sanıyoruz. Ya aynı durum zaman için de geçerliyse...

Zaman ileriye doğru akıyor diye öğretirler hep bize. Geçmişten geleceğe. Ezelden ebede… Bu iki kavrama gelince takılıp kaldı bir gün zihnim ve aklım... Ebed ve ezel (Öz-Türkçe kelimelerle; belki Bengü ve Beyrü) ne demekti? Başlangıcı ve sonu olmayan... İnsanın bunu anlayabilmesi gerçekten çok zor. Bir kere insanın kendi yaşamının bir başı ve sonu vardır. Ezeli ve ebedi olmak dinsel görüşler içerisinde Yaradan’a özgü kavramlar olarak görülür. Gerçekten de bilim şu anda kainatın da bir başlangıç noktasının olduğu ve bir sonunun da olabileceği ihtimali üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak yine de bilimsel verilere göre bu başlangıç an’ı bile sadece tahmin edilebilmektedir. Bizim Güneş gününü esas alan ölçülerimize göre de milyarlarca yıl ile ifade edilmektedir. Bu tahminlerin de ne kadar doğru olduğu şüphelidir. İnsanın yeryüzünde yaklaşık 20 bin yıllık varlığı izlenebilmekte. Peki kainatın yaşına dair yapılan tahminde bir milyar yıllık bir yanılmanın içinde kimbilir neler olmuş olabilir. Geriye doğru yeterince uzun bir zaman dilimi varsa ve bunun da tam olarak nerede başladığını asla bilemiyorsak o takdirde aslında gerçek bir takvim ve ölçü olanağı yok demektir. Zaten geleceğe doğru da ne kadar ileriye gideceğini hiç bilemediğimiz tüm tahminlerin, varsayımların bir yerde yetersiz kaldığı bir muamma olan zamanı ölçmek için öyleyse geriye tek bir yol kalır; yapay başlangıç noktaları belirlemek… Öyleyse zamanı ölçtüğümüz sistem de görecelidir. Bu mantığı biraz daha işletmeye devam edersek ulaşacağımız başka bir sonuç daha vardır. Zamanı ölçebilmek için birbiri ardısıra geçiş yapan bir olguya ihtiyaç vardır ve bu geçişin de düzenli ve insani yetilerle ölçülebilir olması gerekir. Örneğin günü ölçmenin bilinin en eski ve en doğal hatta en mecburi ve en güvenilir yöntemi Güneş’in veya Ay’ın gökyüzündeki konumlarına yani aslında aynı noktadan art

© Deniz Karakurt

arda geçişlerine bakmak ve varsa düzeltme için bu geçişlerdeki sapmaları belirlemektir. Peki ya başka bir gezegende yaşıyor olsaydık? Tüm her şey bambaşka olacaktı. Saat bir düzeneğe bağlı ibrelerin aynı noktadan tekrar tekrar geçişi üzerine kuruludur. Yani ileriye doğru giden bir şey yoktur aslında, bir döngü vardır. İlerlediği sanılan dijital saatler ve kronometrelerin işleyişi bile aslında elektrik akışını saate yansıtan elektronların atom çekirdeği etrafında dönüşü üzerine kuruludur. Yaşam bir döngüdür. İleriye doğru giden bir şey yoktur. Zaman bile… Bilinen maddi alem içerisinde de hiçbir şey sürekli değildir, süreksizlik esastır. Her şey kesintiye uğrar. Kesintisiz gibi görünse bile uyku da olağan yaşantımıza ara verilir.

Döngüsellik ve süreksizlik arasında ilişki bence evrenin göreceli olması bağlamında yeterince açıklanmış değildir.

© Deniz Karakurt

SİVAS'TA BİR MAHALLE

Almanya dönüşü Sivas'ta Kadıburhaneddin Mahallesi'nde Yıldız Apartmanlar 3. Blok'ta bir ev satın aldı ailem. Demiryolu Atölyesinde çalışan veya emekli olmuş işçilerin bir araya gelerek yaptırdıkları bir tür siteydi. Komşularımızdan birinin bizden bir hayli büyük bir oğlunun dediği gibi, "kentin içinde ama hem de aynı zamanda kentten uzak bir yer"di burası. Apartmanlardan oluşsa da mahalle kültürünün neredeyse olduğu gibi yaşandığı kurtarılmış bir bölgeydi. Mantisler yakılırdı, sonbaharda köylerdeki gibi turşu kazanları kurulurdu. Kışın pürmüzle donmuş borulara ateş tutulurdu. Açılmadığında apartmanın bodrum katındaki musluktan evlere hergün su taşınırdı. Baharda çocuklar akasya ağaçlarına tırmanıp bembeyaz çiçeklerini tıka basa yerlerdi. Ramazan ayında çatpatlar yakılır, tehlikeli kızkovalayanlar ve füzeler fırlatılırdı. İnsanlar bahçelere sebze dikerlerdi. Kadınlar bu bahçelerde saatlerce oturur, yemek yer çay içer; erkekler stadyumun sınır duvarına yaslanıp sohbet ederlerdi. Sülük tedavisi yapanlar bile vardı. Bu mahalle herkese sıradan gelse de hep gizemli bir yer olarak kaldı benim gözümde. Onca yıl yaşadım ama asla bu gizemini yitirmedi. Nedendir? Bilemem… Anlatmak çok zor.

Yukarıdan Altıntabak mahallesi yönünden aşağıya doğru inen yokuş boyunca yolun kenarından stadyum alanının kalın taş duvarının dibinde akan bir dere bile vardı. Eskiden tamamen açık olduğu söylenen bu akarsu bizim çocukluğumuzda şimdi yıkılmış olan yüzme havuzunun yanından geçtikten sonra stadyumun hizasına varmadan yerin altına girerek kaybolurdu. Kaldırım taşlarının altından sesi duyulurdu bazen belli belirsiz.

Sobalar yanardı bu evlerde. İlkel çağlardaki ocakların simgesel temsilcisi olan bu ısınma aracı evin merkezi konumundaydı. Başka bir odada kurulu diğer bir soba bile olsa o genellikle küçük soba diye adlandırılırdı. Aralarında hiyerarşik bir sınıflandırma olurdu.

Aynı adı taşıyan türbenin hemen yanıbaşındaki Kadı Burhaneddin İlköğretim okulunda okuduk tüm arkadaşlarımızla birlikte. Ancak girişi türbenin diğer tarafında olduğu için bu yeşil alanla doğrudan bağlantısı kopuktu. Arasıra açılan ve merdivenle inilen bir arka kapası bulunsa da burası öğrenci girişi için neredeyse hiç kullanılmıyordu. Bazen geç kalan ve o yönden gelen öğrencileri tesadüfen kapıyı açmış olan hizmetliler içeriye alıyorlardı. Okulun önündeki alan ise Türbe tarafıyla tezat oluşturacak biçimde asfalt kaplıydı. Yalnız kenarlardaki toprak şeritlerde ağaçlar dikiliydi. İlkokul geçip gitti. Esma öğretmen gözümde aşılamaz bir örnektir. Emekli olduğunu biliyorum, sonrasına dair bir bilgim yok. Öğrenmek de istemiyorum; çünkü hoşuma gitmeyecek bir cümleyi duymaktan kaçınıyorum belki de…

Yıldız Apartmanlar yedi bloktan oluşuyordu. Değişik rivayetler vardı adına dair. Blokların yerleşimi yıldızı andırıyordu veya her bir binanın yukarıdan görünümü yıldıza benziyordu. Yıldızlar her bir apartmanın çocukları için gökteki bir takımyıldızın en parlak olanları gibi önemli bir konumlanışa sahipti bu Dünya'da. Sanki göğün buraya denk gelen kısmının yerdeki izdüşümüydü Yıldız Bloklar. Yanıbaşımızdaki Şehir Stadyumu da büyük küçük hepimiz için bir gurur kaynağıydı. Futboldan hiç hoşlanmayan ben bile defalarca balkondan maç izlemişimdir. Son onbeş dakikada kapılar açılır

© Deniz Karakurt

isteyen para vermeden girip izleyebilirdi. Biz de arkadaşlarımızla zaman zaman girerdik içeriye. Birkaç kez ise başından sonuna dek izlemek için Stadyuma gitmişliğim bile vardır.

Zaman geçti...

Ne gördük duvarlara yansıyan soba ışıklarında? Geleceğimizi mi? İşte o göremediğimiz geleceğin içindeyiz şu an. Geçmiş tükendi. Gelecek biz gidince de var olacak.

© Deniz Karakurt

TÜKENEN KÖYLER

Maalesef İç-Anadolu'daki köylerin büyük bir kısmı boşalmış durumdadır ve pek çoğunun nüfusları daha da azalmaya devam etmektedir. Köy niteliği kaldırılarak mezraya çevrilmesi gereken yerlerin sayısı hiç de az değildir. Yakın gelecekte ise az sayıdaki yaşlıların ölmesi ile birlikte içlerinde oturan hiç insan kalmayan, tamamen terk edilmiş yerleşim birimleri peş peşe ortaya çıkacaktır.

Köylerin varlığını tüm toplum nüfusuna oranında belirli bir düzeyde sürdürmesi değişik açılardan önem arz eder. Hayvansal ve tarımsal üretimin gerçekleştirilmesi, bu alanlarda gerçekleştirilecek bireysel yetiştiricilikler sayesinde yerel pazarlara katkı sağlanması, bitkisel çeşitliliğin sürdürülmesi, kırsal kültürün korunması bunların en önemlileri arasındadır.

Yine görülmüştür ki tüm dünyada köyler etnik azınlıklar. için kültürel bir sığınak ve koruma alanı görevi görüyormuş aslında. Köylerini özellikle ekonomik gerekçelerle terk eden gençler ve aileler yüzlerce yıldır köyde bir arada korudukları kendi dillerini gittikleri şehirlerde bir süre sonra hiç konuşmayarak ve çocuklarına öğretmeyerek sadece bulundukları ülkenin dilini konuşarak kendi geleneklerini de yavaş yavaş unutarak kentlerde büyük kalabalığın içinde kültürel açıdan yitip gitmekteler. Yeryüzünde bunun farklı ülkelerde binlerce denebilecek kadar pek çok örneği vardır. Bu durum bir arada olmaktan kopup ayrı ayrı hareket etmekten ve ortaklaşa davranışlardan uzaklaşarak bireyselliğe yönelişten kaynaklanmaktadır. Bu şekilde on binlerce insan sadece birkaç yıl içinde kendi etnik kültüründen, geleneklerinden ve dilinden uzaklaşıp kopabilir.

Köyden kente aşırı göç ilçelerden başlayarak şehirlere ve büyük şehirlere yönelik dengesiz ve düzensiz nüfus hareketliliği nedeniyle pek çok problemi beraberinde getirmektedir. Yanlış şehirleşme, altyapı sorunları, kültürel uyumsuzluk, ayrıca talep enflasyonu nedeniyle kiralarda ve ev fiyatlarında aşırı artış gibi bağlantılı sorunlar da ortaya çıkacaktır.

Köylerin terkediliş gerekçeleri genellikle ekonomik ve sosyal beklentilere dayalıdır. Göç gerçekleştikten sonra köy ile olan veya olması tasarlanan bağlantılar ise genellikle ilk düşünülen biçimde gerçekleşmez. Yakın yerlere göçülmüşse arada bir gelme, uzak yerlere gidildiğinde ise yazları köyde geçirme gibi planlar daha sonradan istenildiği gibi sonuçlanmaz. Göçen ailelerin büyükleri veya daha sonradan çocukları çeşitli nedenlerle bu geçici geri dönüşleri veya ziyaretleri ertelerler ve böylece bağlar zayıflar, daha sonra da kopma noktasına gelir. Bu gerekçeler çeşitlidir, kişilere veya ailelere göre değişiklik gösterebilir. Şehirlerdeki işlerin başının bırakılamayışı, zaten kısa olan yaz tatillerini daha iyi değerlendirme isteği, turistik tatil mekanlarına gitme yönündeki baskı, köye kısa süreli de olsa geri dönüldüğünde evlerde temizlik ve bakım yapma gerekliliği, şehirde alışılan standartların hem sosyal yaşam hem de alışveriş düzeyinde bulunamayışı ilk akla gelen nedenlerdir.

Köyden kente göçün ekonomik ve sosyal nedenleri ise ayrıca incelenmelidir.

© Deniz Karakurt

MARMARA CANAVARI

Çok şey yazıldı çizildi, en azından konuyla ilgilenenler öyle olduğunu bilirler. O yüzden meselenin tarihçesini anlatmaya gerek yok. Tenten çizgi romanları arasında Türkiye'de yayınlanmış Marmara Canavarı diye bir kitap vardır.

Mevzuya dair bilinmesi gereken en önemli husus şudur: Çakma (çizere ait olmayan, sonradan başkaları tarafından taklit edilen) Tenten maceraları içerisinde orjinal maceralardan kare çalmadan (bazen esinleme kareler olsa da) tamamen kendi özgü nadir çizimlerden birisidir Marmara Canavarı. Üstelik çizimler de yeterince kalitelidir. Dünya'da bile çok azdır sonradan üretilen bu derece yetkin Tenten macerası. Türkiye'deki maceraların diğerlerinin tamamı ise çalıntı karelerle doludur ve bu yüzden Tenten Marmara Canavarı bu açıdan kesinlikle tektir. Sayfa sayısı bile orjinal yayınevi baskıları ile aynıdır.

Herge'nin bu kitabı gördüğü ve "neredeyse kendim çizmişim zannedeceğim" dediği söylenir ve doğruluğu da yanlışlığı da ispatlanamaz bir efsanedir bu.

O yüzden Türkiye’deki diğer maceralar bir yana Marmara Canavarı diğer yana koyulmalıdır.

Açıklama: 1961 yılına ait Altın Post (Golden Fleece) Herge tarafından senaryosuna katkı sağlanan gerçek oyuncularla oynanan bir film olup Tenten İstanbul'da diye de Türkiye'de tanınır. Fakat bu filmin sonradan üretilen çizgi romanı Avrupa (Fransa veya Belçika) kaynaklıdır ve Türkiye'deki Tenten İstanbul'da adlı çakma macera ile hiçbir ilgisi yoktur. Marmara Canavarı ise zaten bambaşka bir hikayedir.

© Deniz Karakurt

MEKSİKA ADINA DAİR ALTERNATİF BİR AÇIKLAMA

Komşumuz olan halkın, Bulgarların isimleri Türkçedir. Bulgar sözcüğü Türkçede karışmış, karıştırılmış anlamına gelir. Bulgamak/Bulamak fiili. Sebebi şudur, Bulgarlar önceleri birkaç Türk boyudur (tabii isimleri Bulgar değil o zamanlar). Bunlar daha sonra Slav halkları ile karışıyor ve bu nedenle Bulgar deniliyor kendilerine, karışık anlamında. Sonra da tamamen Slavlaşarak Türk olma niteliklerini yitiriyorlar.

Meksika'nın ismi de her ne kadar yerli dillerinden kaynaklanıyor olsa da Mex/Mix kökü Avrupa dillerinde karışık, karışmış olma anlamlarına gelen sözcükler türetir. Dolayısıyla bu bölgeye Avrupa'dan gemilerle gelen İspanyolların şekilsel olarak kulaklarına tanıdık gelen bu sözcüğü kendi dillerindeki bu anlamlarla ilişkilendirmiş olmaları mümkündür. Bu durumun sebebi aynen yukarıda anlatılan şeydir, yerli halklarla karışan İspanyollar kendi özelliklerini yitirerek mesela fiziksel nitelikleri açısından yerlilere daha çok benzemeye başlamışlar ama yerlilerde dillerini kaybederek İspanyolca konuşmaya başlamışlar (en azından önemli bir kısmı).

© Deniz Karakurt

KÜLTÜREL KOPUŞ / KÜLTÜRDEN KOPUŞ

Rahmetli Emin Kuzucular 1975 yılında Sivas Folklorü dergisinde yazmış olduğu Kız-Kayası adlı derlemesinin en sonunda şöyle diyor:

"Bu efsane Şarkışla'nın merkez köylerinden derlenmiştir. O bölgede herkes bilir. Ben en az 50 kişiden dinledim."

Bu cümlelerin üzerinden yaklaşık 50 yıl geçtikten sonra, maalesef ki anlattığı efsaneyi (veya hikayeyi) yörede bilen hiç kimseye rastlamadım. İyi ki derleyerek yazıya geçirmiş aksi takdirde kaybolup gideceklerdi; bu ve buna benzer 10 tane efsane derlemesini hatırlayabilen kimse çıkmayacaktı, bu öykülerin varlığından kimse haberdar olmayacaktı. Ben bu yazıyı okuduktan sonra şahsen bir şeyi merak ettim, "Kız Kayası" neresidir diye. Yani o dönem herkes tarafından bu kadar yaygın olarak bilinen bir efsaneyse, demek ki Kız Kayası da gayet iyi bilinen bir yerdir diye düşündüm. Merkez köyler dediği alanın içinde 50'den fazla köy vardır (Emlek yöresinde olmayan tüm köyler Merkez köydür). Hadi ilçe merkezine yakın olanlar diye daraltırsak tanımı, nereden baksanız 20-30 köy bulunur.

Ne yazık ki tüm çabalarıma rağmen Kız Kayası'nın neresi olduğunu veya hangi dağda bulunduğunu, hangi kayanın kastedildiğini bilen hiç kimse çıkmadı. Emin Kuzucular yazdığı efsanedeki kayanın nerede olduğunu tarif etmemiş, belki de herkes biliyor diye hiç gerek bile duymamış buna, büyük olasılıkla böyle düşündüğü için. Gelecekte bir gün bunların toplumsal hafızadan silinip unutulup gidebileceğini belki hiç aklına bile getirmemiş. Yazıya geçirmiş ama belki bilmeyenler öğrensin, daha çok kişiye ulaşsın, başka yerlerdeki insanlar da okuyabilsin diye. Unutulma konusunu aklına getirmemiş bile olabilir.

Kız Kayası'nın hangi köyde olduğunu şimdiye dek asla öğrenemedim. Bu anlattığım mevzu tam olarak toplumsal sözlü anlatım geleneğimizin kuşaklar arası aktarımının nasıl koptuğuna bir örnektir.

Bu durumun elbette ki nedenleri vardır; her şeyden önce teknolojik iletişim araçları insanların birbirleriyle sözlü iletişim kurmalarına gerek olmaksızın kendilerini oyalayabilmelerine imkan tanımaktadır. Geçmişte insanlar oyalanabilmek (daha doğrusu eğlenceli bir biçimde zaman geçirebilmek) için anlatım yeteneğine sahip olan insanlara ihtiyaç duyarlardı, günümüzde bu durum ortadan kalkmıştır. Köyden kente aşırı ve düzensiz göç bir arada yaşayan ve ortak kültürel değerlere sahip olan insan topluluklarının dağılmasına neden olmuştur. Çok ilginçtir orantısız bir biçimde daha kalabalık bir yerleşim alanına gidildiği halde birlikte yaşama bağları tam tersine zayıflamaktadır şehirlerde. Ayrıca ortaklaşa eylemleri hatta kısmen de olsa ortak düşünceyi gerektiren kırsal yaşam biçiminin terk edilmesiyle ortaya çıkan aşırı bireycilik gibi etkenler sadece sözlü aktarıma değil kültürel ve geleneksel değerlere de zarar vermiştir. Üstüne bir de nerede yaşanırsa yaşansın tüketim toplumunun her alandaki değersizleştirici algı dayatmaları kitap okuma alışkanlıklarını da kesintiye uğratma düzeyinde, kültürel döngüye ciddi hasarlar vermiştir. (Bireycilik ve bireyselleşme bambaşka kavramlardır, birbiri ile karıştırılmaması gerekir. Bireyselleşen yani birey olmanın bilincine varan

© Deniz Karakurt

insan kendini geliştirmek ister ve kitap okur, başkalarının fikirlerini dinler, onların düşünsel hatalarını gidermeye çalışır; bireyci davranışa yönelen insan ise bencilleşir hatta o kadar ki başkalarının fikirlerine bile gerek olmadığını dünyanın sadece kendi algıladığı biçimde var olduğunu sanacak hale gelir. Eleştiri ve sorgulama yeteneği yoktur. Dedikoduyu hatta iftirayı tarih zanneder. Başkalarının yanlışlarına üzülmek yerine mutluluk duyar. Farklılıklara sahip olan, çeşitlilik gösteren düşüncelere hatta kendisininkinden başka görüşlere değer vermez. O yüzden de okuma falan hak getire...)

Oysaki sözlü aktarımın yetenekli kişilerin ellerinde (daha doğrusu dillerinde, sözlerinde) bir zamanlar ne derece güçlü olduğunu Emin Kuzucular'ın oğlu Şahamettin Kuzucular'ın bana vermiş olduğu şu bilgiden anlıyoruz.

"Taş Dam efsanesi, aslında bir halk hikayesinin akılda kalan haliymiş. Hikayenin epizotları büyük ölçüde unutulmuş veya özetlemiş. İkili bir asıl aşk hikayesi. Hikayenin adının Abdürrezzak ile Sündüs olması lazım. Önceden böyle bir halk hikâyesi duymadım. Ancak Kerem ile Aslı benzeri sonu felaketle biten bir halk hikayesinin özetini dinlemiş babam. Taş Dam efsanesi önceki bir efsaneden halk hikâyesi haline gelmiş de olabilir. Ancak manzum nesir karışık olması, halk hikâyesi uzunluğuna ulaşması, diğer halk hikayelerinde görülen rüyada aşık olma, bade sonrası ozan haline dönüşme, kahramanın sevgiliyi bulmak için yola koyulması gibi kalıp epizotların çoğu bunda da var ama özet şekilde. Bu hikâyenin efsane ile ilgili tek bağlantısı taş dam niye yapılmış sorusuna bir cevap taşımasıdır. Aşıkların taş kesilmesi de bir efsanenin bu hikayenin teşekkülünde rol aldığını gösterir."

(Emin Kuzucular'ın derlemiş olduğu Taş-Dam Efsanesine dair oğlu Şahamettin Kuzucular'dan alınan bilgi.)

Elbetteki buradaki açıklama sözlü geleneğin günümüzdeki durumuna dair bir analiz değildir. Ancak geçmişte ne düzeyde olduğunu göstermesi bakımından iyi bir örnektir.

Sözlü anlatım dönemi üzücü de olsa bitti belki ama kitaplar duruyor. Yolumuza onlarla devam edelim.

© Deniz Karakurt

ALMANCA'DAKİ DÖRT HARFLİ İKİ SES ÜZERİNE BİR İNCELEME

Bu yazı, son kısmındaki karşılaştırma hariç bütünüyle Almanca ile ilgilidir. Ancak Cumhuriyetin ilanından sonra yeni Türk alfabesi oluşturulurken verilmiş olan isabetli bir kararın mantıksal gerekçesini anlamamıza da yardımcı olacaktır kanaatindeyim.

Almanca'da "sch" bileşimi "ş" olarak okunur. Bunun önüne eklenen iki harfle iki ses daha elde edilir:

- tsch: ç

(1. Tschüss: aynen "Çüs" diye okunur, Hoşçakal demektir. 2. Tschechoslowakei: "Çehoslovakay" diye okunur yani Çekoslovakya)

- dsch: c

(1. Hodscha : aynen "Hoca" diye okunur. 2. Dschungel: "Cungel" diye okunur, İngilizce: Jungle yani Orman)

Almanca'daki "ch" bileşimi İngilizce'deki kullanımla hiçbir ilgisi olmayan bir biçimde gırtlaktan gelen "h" (Azerice: x) sesini verir. Yani bu dildeki iki-harfli "ch" yazımı "ç" sesi değildir.

Almanca'da var olan "C" harfi "Tse" okunuşuyla adlandırılsa da (Almanca'daki diğer harflerin nasıl okunacakları açık biçimde belli olmasına karşın) bu harfin hangi sesi vereceği duruma göre farklılık gösterir. Kesinleşmiş bir kuralı yoktur. Özellikle İngilizce başta olmak üzere yabancı dillerden geçen kelimelerdeki "k" veya "s" seslerini verdiği örnekler mevcuttur. Türk kökenli vatandaşlar arasında özellikle de Türkçe insan isimleri yazılırken tıpkı dilimizdeki gibi "c" sesi ile okuma alışkanlığı vardır ve bu durumun Almanlar arasında azımsanamayacak düzeyde bilindiği ve bu şekilde okunduğu görülmektedir. Özetle, Türk isimleri hariç Almanca'da "C" harfi Türkçe'deki "c" sesini vermez.

Not: Türkçe yeni alfabe oluşturulurken her ses sadece bir harfle gösterilecektir şeklinde bir ilke benimsendiği için dilimizde ikili, üçlü veya dörtlü harflerle gösterilen seslere yazımda rastlanmaz.

© Deniz Karakurt

ÖZBEK ALFABESİ ÜZERİNE BİR ELEŞTİRİ

Türk kökenli dillerin yazımında "digraf" (digraph: seslerin çift harfle gösterilmesi) doğru bir tercih değildir: sh, ch gibi... Özbek alfabesinin oluşturulması bu nedenle yanlış bir yönde gerçekleştirilmiştir.

Bu durumun sebebini kısaca şöyle izah edebiliriz. Türkçe sondan eklemeli bir dildir ve heceler üzerinden ilerler. Dolayısıyla kelime bütün olarak bilinmese bile hece tek başına okunabilir. Bu nedenle de digraflarda gereksiz harf kullanımı görsel çağrışımın yanlış algılanmasına yol açabileceği gibi aynı zamanda gereksiz yere yazıyı uzatmak demektir. Çünkü bu sesler Türkçede sonradan ortaya çıkmış değillerdir, tam aksine en eski dönemlerden beri dilin asli unsurlarıdır. Bu seslerin karşılığı olan noktalı harfler zaten başta Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere diğer Türk dillerindeki ve lehçelerindeki alfabelerde mevcuttur. Bunlara denk gelecek harfleri bulamadık veya oluşturamadık diye bir iddia öne sürülemez, çünkü zaten varlar. Geriye kalan tek gerekçe klavye sistemi ile ilgilidir, ama günümüzde bunlar da aşılamaz problemler değildir. Örneğin ülkemizde bu harflerin yer aldığı klavyelerin bulunamayışı diye bir problem katiyetle yoktur. Sadece F mi Q mu olacak diye bir sıkıntı vardır, o da harflerin dizilimi ile ilgili bir tercih meselesidir.

Özetle Özbek alfabesinin kısmen de olsa İngiliz sistemi esas alınarak oluşturulması tamamen yanlış bir tercihtir.

© Deniz Karakurt

FRANKOFON

- Fon eki

Kelime kökenine bakıldığında ses anlamına gelmektedir. Aslında bir ek mi, yoksa bileşik kelimelerin ikinci sözcüğü müdür bu da tartışılır. Dünyadaki çok değişik dillerde küçük farklılıklarla yaklaşık aynı yazılışa sahip bir ektir (phon, phone). Bilinen klasik örnekler var: Telefon, Diafon gibi. Ancak "ses" anlamında değil de "konuşan" anlamında kullanıldığı başka örneklerden bahsetmek istiyorum. Frankofon (Fransızca konuşan), Türkofon (Türkçe konuşan), Anglofon (İngilizce konuşan), Hispanofon (İspanyolca konuşan)...

Bu bağlamda bu ek (veya bileşik kelimede ikinci sözcük) bir dili anadili düzeyinde konuşan insanların tamamını tanımlar. Hem o milletin gerçekten ferdi olan bireyleri hem de aynı milletten olmadığı halde anadil olarak veya ikinci dil olarak anadili düzeyinde ortak iletişim dili olarak konuşan insanları ifade eder. Hatta daha geniş bir tanıma göre ortak iletişim dili olarak kullanmasa bile anadil düzeyinde biliyor olması yeterlidir. Dolayısıyla dünyanın herhangi bir yerindeki bu tanıma uyan herhangi birisi de bu sınıflandırmanın içerisinde yer alır.

Örneğin resmi dili Fransızca olan Afrika ülkelerinde yaşayan insanlar Frankofon kabul edilir. Aslında Fransız milletinin bir parçası değillerdir, Fransız vatandaşı da değillerdir çünkü Fransa'da değil kendi ülkelerinde yaşamaktadırlar. Ancak anadilleri Fransızcadır. İngilizce bilen İskoçlar Anglofondur, çünkü büyük bir kısmı hem İskoçça hem de İngilizce bilmektedirler ve İngilizceyi ortak bildirişim dili olarak kullanmaktadırlar. Almanya'da yaşayan Türkler anadil düzeyinde Türkçeyi bilmek kaydıyla Türk vatandaşı olmayıp sadece Alman vatandaşı olsalar bile Türkofon olarak kabul edilirler. Dolayısıyla bu sınıflandırma milliyetten ve tabiiyetten tamamen bağımsızdır.

© Deniz Karakurt

OCAKLI NE DEMEKTİR?

Türklerde Ocak kutsal sayılır. Hem gerçek bir nesne olarak (ateş yanan yer) kutlu olduğu düşünülür ve evde önemli bir mekandır. Bununla ilgili değişik halk inanışları bulunur. Ocak hem de aynı zamanda mecazi anlamlara sahiptir, bunlar da genellikle kutsallık içerir. Hatta Cumhuriyet döneminde sağlık ocağı gibi modern kavramlar da türetilmiştir. Belirli bir hastalığın giderildiği yerlere Ocak denir mesela "yel ocağı" yani ağrının sızının giderildiği yer (tabii bunun manevi bir güçle olduğuna inanılmaktadır). Ocak dediğimizde manevi gücü olan bir mekan akla gelir, Ocaklı ise o mekanda yetişmiş veya o mekandan çıkmış bir kişiden el almış yani geleneksel olarak şifa verme yeteneği olan bir kişi anlaşılır. Bir Ocağa yani şifalı bir mekana bağlı olarak başka bir kişi üzerinden el değiştirilerek aktarılmış bir yetenektir bu.

Otacı olarak tanımlanan kişiler için yine bazen işin içine doğaüstü güçler, ruhsal varlıklar, dualar girse de aslında teknik anlamda otları yani şifalı bitkileri kullanarak onlardan ilaç yapan bir kişi vardır dolayısıyla biraz daha gözleme dayalı tıp öncesi dönemlerdeki basit bir bilimsel yöntem bulunmaktadır. Sınıkçı ise koldaki, bacaktaki kırıkları saran kişidir. Ocaklı olmak ise bambaşka bir husustur. Mesela bir sınıkçı aynı zamanda Ocaklı ise o birisinden el almış demektir bu kırıkları tutturma yeteneği manevi bir güçle pekiştirilmiştir. Bir otacı el almışsa yeteneği bu kökene dayandırılır.

© Deniz Karakurt

AHMAK, ÇAKMAK, ŞILDIR
(Adam Yiyen Deve Masalı)

Anlatan: Yeter Gül (Şarkışla - Kümbet köyünden)
Derleyen: Deniz Karakurt
Ses kaydını alan: Mehmet Gül

Masalın varlığından beni haberdar ederek, kayıt altına alınarak korunmasına vesile olan Araştırmacı Mahsuni Gül'e teşekkürlerimle…

Zamanın birinde üç kardeş varmış, bunların adları; biri Ahmak, biri Çakmak, biri Şıldır. Bunlar annelerine demişler ki; "Anneciğim bize bir çörek yap. Bir yere gideceğiz bu çöreği yuvarlayacağız. Kimin kafasına bacasından düşerse ona misafir olacağız." O da gidiyor adam yiyen devenin bacasından düşüyor çörek. Oraya misafir oluyorlar. Tabiki adam yiyen devenin hanımı bunları görağap alıyor, sarım gürüm oluyor, bunlara soruyor; "Ne yiyeceksiniz, ne içeceksiniz?" Akşam oluyor, bunları yediriyor içiriyor, karınlarını doyuruyor, yatırıyor. O gün iyi yatıyorlar, ondan sonra yarıntesi gün oluyor, tabi kocasıyla iyi plan düzüyor bunlar. Diyorlar ki bunlar; "Biz katranı kazanda kaynatırız. Bunların üstüne dökeriz, bizim yani yemeğimiz olurlar." Ondan sonra akşam oluyor, bunları yatırıyorlar, yemeklerini yiyorlar, öyle yatırıyorlar. Diyor ki... Kadın geliyor diyor ki; "Ahmak!" Ses yok… "Çakmak!" Ses yok… "Şıldır!" Ama bu kez "O ne ana?" diyor. Şıldır şeytan, uyumuyor Şıldır. Diyor ki; "Oğlum niye uyumadın?" Diyor ki; "Benim annem bize giderdi kuzuyu keserdi, pişirirdi uyurduk" diyor. Ondan sonra o gidiyor, kadın gidiyor, kuzuyu getiriyor, kesiyor, pişiriyor ve bunlara yediriyor, yatırıyor. Yatıyorlar bunlar. Kadın bağırıyor oraya gine diyor ki; "Niye uyumadınız?" Sesleniyor; "Ahmak, Çakmak, Şıldır" diyor. Şıldır ona ağnatıyor (anlatıyor). Niye uyumadın? diye sorunca hani kuzu kesti yedi ya, diyor ki; "Annem bize bazen de pasta yapardı, yerdik uyurduk." Kadın gidiyor, pastayı da yapıyor, getiriyor. Bunlara ikram ediyor, yediriyor yatırıyor. Kadın geri geliyor. "Ahmak, Çakmak, Şıldır"… Gine Şıldır onu ağnatıyor. Şıldır gine uyumuyor. "Niye uyumadın?" diyor. (O da diyor ki, "Bizim şeyde, ahırda bir at var diyor" [Karışıklık olduğu için duraklayıp sonra düzeltme yapıyor anlatıcı.] Diyor ki; "Niye uyumadın?" Diyor ki; "Şeynen bize üzüm alırdı, leblebi alırdı, kuruyemiş alırdı onlarla yatar uyurduk." Kadın gidiyor onları alıyor, getiriyor, gine yatırıyor, gine uyumuyorlar. "Ahmak, Çakmak, Şıldır"… Şıldır ona ağnatıyor, gine uyumuyor. "Niye uyumuyon yavrum?" diyor. "Annem" diyor, "bize ahırdaki gazı keser getirirdi, pişirirdi, o gazın etini yiyince uyurduk" diyor. Gazı gidiyor getiriyor, kadın kesiyor, pişiriyor; yatırıyor bunları. Aradan zaman geçiyor, varıyor gine; "Ahmak, Çakmak, Şıldır"… Şıldır gine uyumuyor. Ondan sonra diyor ki; "Benim annem gözerinen -kevgürünen yani- giderdi" diyor. "Bize denizden suyu getirirdi. O suyu içerdik uyurduk." Ama bunlar üç kardeş konuşuyorlar. Bir şeytanlık yapıyorlar, kadını denize suya yolluyorlar. Tabiki o suyu aldıkça su geri kevgürün altından dökülüyor. Uğraşıp duruyor. Ordan kadın geri geliyor. Bunlar kadın gelmeden Ahmağın yatağına yastık koyuyorlar, Çakmağın yatağına bir kütüğü koyuyorlar, Şıldır'ın yatağına da adam yiyen devenin bir kör kızı varmış, onu koyuyorlar. Bunlar çatıya çıkıyorlar kadın gelmeden. Ondan sonra kadın geliyor, hemen bakıyor; "Ahmak!" Ses yok… "Çakmak!" Ses yok… "Şıldır!" Ses yok… Hemen kadın getiriyor, katran kazanında suyumu ne

© Deniz Karakurt

[karışıklık var, katran olmalı] getiriyor. Bunların üstüne döküyor, Ahmağa döküyor ses yok, Çakmağa döküyor ses yok, Şıldıra dökünce, tabiki kız var, kız bar var bağırıyor. Ondan sonra küfür ediyor; "Hah" diyor, "Seni öldürdük ya sonunda" diyor, öyle diyor. O da çatıdan bağırıyor; "O öldürdüğün ben değilim, o senin kızın" diyor. Ondan sonra bunlar kaçıyorlar ordan. Bunlar kaçıyorlar. Kadın bakıyor ki orada ölen kızı. Neyse… Kadın dışarı çıkıyor, bunlar tepeyi aşıyorlar. Diyor ki, "Ahmak, Çakmak, Şıldır" diye bağırıyor arkalarından. "Gazı yedin, kuzu yedin, işte şunu şunu yedin, her şeyimizi yedin. En sonunda kör kızı da yedin. Sana kalırsa senden doğana kalmasın," diyor. Ondan sonra bunlar gidiyorlar. Bir padişahın evine misafir oluyorlar. Padişah bunları görağap alıyor diyor ki; "Biri benim hizmetçim olacak. Biri bahçıvanım olacak" diyor. "Sen de ben ne dersem onu yapacaksın," diyor Şıldır'a. Ondan sonra akşam oluyor, yataklarını seriyorlar, yemeklerini veriyorlar. Bunlar yatıyorlar. Sabah oluyor vezirlerine diyor ki; "Gidin, küçük oğlanı Şıldırı bana çağırın" diyor. Şıldır geliyor. "Buyur efendim," diyor. Padişah da diyor ki; "Adam yiyen devenin ahırında kırat var onu bana getireceksiniz," diyor. Şıldır; "Efendim ben nasıl getireyim atı, getiremem," diyor. "Çağırın şu cellatları!" dedimiydi hemen gidiyor. Gidiyor, ahıra varıyor, bağırıyor, atı çezecek [çözecek], at kişniyor yok. Bu kör kürünün içine saklanıyor. Neyse adam yiyen deveynen hanımı geliyor. O yana bu yana bakıyorlar, kimse yok, geri gidiyorlar. Onlar gidince hemen bu atı çözüyor, dışarıya çıkarıyor, ata biniyor gidiyor bu. Bunlar gine dışarı çıkıyorlar. "Ahmak, Çakmak, Şıldır… Gazı yedin, kuzu yedin, işte şunu şunu yedin, her şeyimizi yedin. Kör kızı da yedin. En sonunda kıratı da yedin. Sana kalırsa senden doğana kalmasın," diyor gidiyor. Oraya varıyor, "Getirdim efendim," diyor padişaha. Yatıyorlar, kalkıyorlar gine yarıntesi günü gine oluyor. Gine Şıldırı çağırıyorlar. "Şıldır" diyor. "Şıldırı, çağırın bana" diyor. Diyorlar ki "Vezir seni çağırıyor." Diyor ki; "Ben gelemem" diyor. Ha geliyor. Şıldıra diyor ki; "Şeyin altında bir tüy döşek var" diyor. "Adam yiyen devenin, o tüy döşeği bana getireceksin." Şıldır; "Gidemem efendim," dedimiydi, vezirleri çağırınca neyse bu gidiyor. Hemen cellatları çağırıyor, ondan sonra hemen gidiyor oraya varıyor. Bunların ortasına giriyor, "Karı öte var, herif öte var… Karı öte var, herif öte var…" Bunları yataktan düşürüyor aşağıya, hemen döşşeği yükleniyor. Bu çıkıyor dışarıya. Bakıyorlar ki ikisi de yerde yatıyor, hemen kalkıyorlar gine dışarı çıkıyorlar. Diyorlar ki; "Şıldır gazı yedin, kuzu yedin, kör kızı da yedin. Tüy döşeğinen kıratı da yedin. Tüyü döşeği de yedin. Sana kalırsa senden doğana kalmasın." Getiriyor bunu vezire veriyor. Tüy döşeği de veriyor, gine yatıyorlar, kalkıyorlar. Bunlar son kez geliyor. [Padişah] Diyor ki "Adam yiyen devenin kapısında bir selvi kavak var, o kavağı keseceğiniz. O kavağı oyacağınız, onu bana getireceniz." Şıldır ; "Ya efendim de ben nasıl oyuyum onu nasıl getireyim sana?" diyor. "Cellatları çağırın" diyince tabi bu korkuyor, yürüyor gidiyor, oraya varıyor eline bir kör balta alıyor, giriyor kavağa. Kavağı kesiyor. Ondan sonra kavağı kesiyor, kavak kesilmiyor kör baltaynan, bir de karı koca o gürültüye çıkıp geliyorlar; adam yiyen deveyle hanımı. "Napıyon?" sen diyorlar. "Bir padişah varmış, o padişahtan illallah çekmişler," diyor. "Bu da şey" diyor, "Kavağı keseceğim, içini oyacağım, o padişahı içine koyacaklarmış," diyor. "Beni gönderdiler," diyor. "Hemen ben gideyim bir keskin balta getireyim" diyor. Adam yiyen deve diyor bunu. Bu baltayla kavağı kesiyorlar, oyuyorlar. Şıldır diyor ki; "Senin boyunda aynı onunla, senin ağırlığın gibi, kavağın içine bir yat da o oyuğun içine bir bakayım" diyor. Onu oyuğun içine yatırıyor, kavağın içine koyuyor, bunu yuvarlıyor dereye doğru. Ondan sonra yuvarlanıyor. Neyse bunu gine getiriyor, padişaha veriyor. Ondan sonra padişah bunu ödüllendiriyor. Padişah kızını veriyor. 40 gece 40 gün düğün ediyor kıza ve Şıldıra. Hepsine ev veriyor, bark veriyor, eşyasını, meşyasını… Kardeşlerini de aynı öyle ev bark, sahibi ediyor. Masalda burada bitiyor. (* görağap / göreğep: görür görmez)

© Deniz Karakurt

TEMSİL VE SORUMLULUK

Bu yazı 2 Mart 2010 tarihinde Haberskop sitesinde köşe yazısı olarak yayınlanmıştır.

Temsil ve Sorumluluk

Temsil bir başkasının veya başkalarının üzerine düşen görev ve yetkilerin onun adına ve onun yerine kullanılmasıdır. Bu hukuki ilişkiler çerçevesinde istek ve gönüllülük esasına dayalı olarak yerine getirilebileceği gibi, toplumsal yaşamın içerisindeki işbölümünün doğurmuş olduğu zorunluluklardan da kaynaklanabilir, bu durumda bir anlamda hem gönüllülük hem mecburilik toplumsal ortalama anlaşma düzeyinde içiçe geçmiştir. Yani tek tek bireylerin bu temsile karşı çıkması bir şey ifade etmemektedir.

Temsil edenle temsil edilen arası ilişkiler bürokrasinin işleyişi açısından çeşitli anlamlar ifade etmektedir. Temsilcinin temsil edilenin isteklerini ne kadar yerine getirdiği, yasal düzenin temsil edilene temsilciyi denetleme gerektiğinde görevde azletme olanağını ne derece sağladığı, temsil görevinin ne kadar süreceği gibi sorunlar bürokratik yapılar içerisinde önem teşkil eden konulardır. Temsil Weber'e göre dayanışmanın bir ürünü bir yansımasıdır. Weber; "bir temsil yetkisi, yaş büyüklüğü ya da benzer başka olgulara dayanması durumunda, kimi 'ölçütlere' göre tanınıyor demektir," şeklinde bir ifadede bulunarak temsil yetkisinin bazı ölçütlere dayanabileceğini, bazı koşullara uyulmasını zorunlu kılabileceğini belirtmiştir. Örneğin temsil yetkisinin verildiği işi üstlenebilmek için o konuda ehil olmak koşulu aranabilir.

Sorumluluk, gerçekleştirilen davranışların sonuçlarına –bilerek veya bilmeyerek- önceden katlanmak, katlanmayı kabul etmek demektir. Weber'e göre; " 'Sorumluluk tanınması', gerçekte etkin ya da edilgin bir dayanışmayı anlatıyor olabilir, yani katılanlardan birinin etkinliğinden dolayı herkes onun kadar sorumlu tutulur; onun kadar yararlanma hakkına sahiptir."

Temsil ile yetkilerin devri söz konusudur fakat sorumluluklar devredilecek midir, edilecekse ne kadarı temsilcinin üzerine yüklenecektir? Bunlar günümüzün bürokratik kaynaklı problemleri içerisinde kritik öneme sahip sorulardır. İşte bu noktada temsilin toplumsal dayanışmanın hangi derecede bir ürünü olduğu sorgulanabilir. Temsilin neye göre gerçekleşeceği, temsilcide hangi kriterlerin aranacağı, bunlara kimin, kimlerin karar vereceği bütün bunların üzerine ek sorunlar yüklemektedir, yine temsil ne derece zorunludur sorusu modern siyaset bilimini meşgul eden başka bir olgudur, buradan doğrudan ve temsili demokrasi arasındaki çoğu zaman polemiğe varan ve kimi zamanda spekülatif olan tartışmalar çıkabilmektedir.

Temsil Türleri

Temsil yetkisinin devredilme düzeyine ve biçimlerine göre temsil türlerinin ortaya çıkacağı muhakkaktır. Weber temsil konusu üzerinde dururken temsil türlerini de ortaya koymuş ve bunları

© Deniz Karakurt

bir sınıflandırmaya tabi tutmuştur: “Bir toplumsal ilişki, gelenekle ya da yasayla yönetilmesine bağlı olarak, ona katılanlar bakımından şu sonuçlara yol açabilir: a) İlişkide yer alan her üyenin (‘dayanışmalı ortaklar’) ya da b) kimi belli üyelerin (“temsilciler”) etkinliğinden öteki üyeler, fırsatlardan da onların sonuçlarından da yararlanacak ya da yükümlülük altına girecek biçimde sorumludurlar. Temsil erki (vekillik), yürürlükteki kurallar gereğince, 1- her biçimi ve ölçüsüyle uygun olabilir (tam anlamıyla vekillik); ya da 2- kimi ölçütlere göre sürekli ya da geçici olarak tanınmış olabilir, ya da 3- üyelerin ya da üçüncü kişilerin belli kimi edimleri yoluyla sürekli ya da geçici olarak devredilmiş olabilir (resmi kurallarla verilen vekillik).”

Temsil ve Siyaset

Siyaset tıpkı günümüzde olduğu gibi geçmişte de temsil yetkisi üzerine kuruluydu, yalnızca bu temsil yetkisinin devrinin içerdiği meşruiyet kaynakları farkladır. Günümüzde ussal gerekçelere dayandırılırken, geçmiş çağlarda geleneksel kutsallıklar üzerine inşa edilmekteydi. Ama sonuç olarak siyaset olgusu temsilci ve (temsil aracılığıyla) temsil edilen ilişkisi üzerine kuruludur. Burada temsil edilen temsil yetkisini kendi rızasıyla –en azından dış görünüşte- temsilciye yani kendisini temsil edecek olana devretmektedir. Mevcut siyasi otoritenin yani o anda iktidarda bulunan hükümetin ise yürütme görev ve yetkisini bulundurduğu göz önüne alınırsa bürokrasi ve temsil arasındaki ilişki de ortaya çıkacaktır. Bürokratik işlemler halkın temsil yetkisi devrine dayanılarak gerçekleştirilmektedir ve bu politik alandaki çabalarıyla iktidara gelen siyasal otorite aracılığıyla ve yöneltmesiyle gerçekleştirilmektedir.

Anthony Giddens “Weber’in yazılarındaki anahtar bir tema da, ‘ekonomik’ olana karşıt olarak ‘siyasi’ olanın bağımsız etkisi üzerindeki vurgusudur.” diyerek Weber’in yaklaşımlarında siyasetin toplumsal yaşam üzerindeki kesin etkisini dile getirmektedir.

© Deniz Karakurt

BİR UÇTAN DİĞER UCA BAKIŞ

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de insanlar kendilerini belirli kategoriler içerisinde sınıflandırırlar. Bu sınıflandırmaların en kolayı siyasi partilere dayalı olanıdır. Bir de siyasi partileri daha basit ama daha bulanık olarak genelleyen bir yaklaşım vardır. Hepimizin çok iyi bildiği, hepimizin çok sık yaptığı bir sınıflandırmadır bu: "Ben sağcıyım" , "Ben solcuyum"… Hepsi bu kadardır. Koca bir dünya ikiye ayrılmıştır artık.

Peki sağ ve sol diye kategorize edilen bu görüşler arasındaki fark nedir? Başka bir deyişle bu görüşlerin iddiaları nelerdir, neleri savunurlar? Yüzlerce, binlerce farklı cevabı vardır bunun. Bu görüşlerin mensupları, kendilerince olumlu gördükleri yanlarını, ayırt edici özellikler olarak sunarlar sizlere. İsterseniz bir deneyin. Sorun etrafınızdaki insanlara… Sağcı olduğunu söyleyenlere; "Sağcı olmak ne demektir?" diye bir soru yöneltin. Birbiriyle ilgisiz, (bazen birbirine benzer) çok değişik cevaplar gelecektir. Ya da bir solcuya sorun; "Solculuğun savunduğu şey nedir?" diye… Yine çok geniş bir yelpazede yanıtlar alacağınızdan emin olun. Ama bu yanıtların çoğu tarihsel ve pratik olarak ya yanlıştır ya da eksiktir her iki kesim için de. Mesela sağcılar, sağcılığın "geleneklere bağlılık, dine bağlılık, milliyetçilik, muhafazakarlık, özgürlükçülük, liberallik, serbest piyasa ekonomisi…" olduğu cevabını vereceklerdir size. Veya solcular da "ilericilik, demokratlık, laiklik, eşitlikçilik, bağımsızlık, devletçilik, planlamacılık…" olduğunu ifade edeceklerdir solculuğun. Doğru mudur bunlar? Belki kısmen doğrudur. Aslında –hele de günümüzün siyasi dengeleri ve kavramları değişen dünyasında- bu kavramların bir kısmı, her iki görüş tarafından da kabullenilir, hatta bazıları her ikisi için de vazgeçilmezdir. Son yıllarda yaşanan değişimlere paralel olarak da; bunlardan birisini bugün solculuk adına savunan birisi yarın karşı çıkabilir. Dün sağcılık adına bu kavramlardan birisine sahip çıkan bir topluluk, bir süre sonra o kavramı reddedip bugün onun tam zıttı olan başka bir kavrama sarılmış olabilir. Ayrıca bu kavramlardan kimin ne anladığı da ayrı bir muammadır. Örneğin özgürlükleri sağcılar da solcular da savunur, ama özgürlükten ne anladıkları kimi zaman farklılaşır. Öyleyse bu dünya görüşlerini birbirinden farklılaştıran temel kriterler nelerdir? Bu soruya cevap verebilmek için ideolojileri incelemek ve anlamak gerekmektedir.

Sol olarak sınıflandırılan görüşlerin içerisinde bir uçta Sosyalizm vardır. Diğer tarafta ise sağ ideolojilerin en yaygını olan Kapitalizm. Bu kavramları tanımlayıp içerisini doldurmaya başlamadan önce yukarıda sorduğumuz soruyu yeni bir biçimle tekrar soralım: Bir zamanlar Dünya'yı soğuk savaşa sürükleyen birbirinin düşmanı olan bu iki görüş arasında temel sorun nedir? Birbirlerinde kabullenemedikleri şey nedir? Halk tabiriyle neyi paylaşamamışlardır? Şimdi bu sorunun cevabına geçmeden önce tarih içinde geriye doğru bakıp, kişisel anılarımıza bir göz atalım hep birlikte.

İdeolojik kavgaların ön plana çıktığı dönemlerde aileler; kendilerine belirli ideolojileri dayatmaya çalışan gençlere sorarlardı: "İktidarı ele geçirdiğinizde ne yapacaksınız?" Sol görüşler içindeki uç fraksiyonları savunan gençler büyük bir gururla cevap verirdi: "Herkesin bir evi olacak, fazlası varsa elinden alacağız, olmayana vereceğiz." Diğer uçtaki görüşler de bu iddiayı yine onlara karşı kullanırlardı: "Bakın onca emek vererek aldığınız, yaptırdığınız evlerinizi ellerinizden alacaklar." Bu tartışmalar sürüp giderdi. Tam da bu noktada durup iki tespitin yapılması gerekir. Birincisi; bu

© Deniz Karakurt

gençler yukarıda saymış olduğumuz muğlak kavramları sahiplenenlere nazaran doğru bir noktayı yakalamış görünürlerdi. Yani ilericilik-gericilik veya özgürlükçülük-eşitlikçilik gibi soyut iddiaları bırakıp sorunun ekonomik olduğunu yakalamışlardı. Yani sorun özel mülkiyetle (veya mefhumu muhalifinden devlet mülkiyetiyle) ilgiliydi. Peki ama sorun insanların evleri miydi? Burada söylenmesi gereken ikinci husus da budur?: Hayır! Bu konuda yanılıyorlardı.

Sosyalizm ve Kapitalizm arasındaki temel çelişki insanların evleri, arabaları üzerindeki mülkiyet hakkı değildir. En azından bu iddia kısmen doğru olsa bile büyük oranda eksiktir. Öyleyse doğru açıklama nedir? Yanıtını doğrudan verelim: Üretim araçları üzerindeki mülkiyet hakkının kime ait olacağıdır. Üretim araçlarının mülkiyeti… Peki üretim araçları nedir? Bildiğimiz anlamda basit el araçlarını anlamayacağız elbette ki. Fabrikaları, ticari amaçlı atölyeleri, ticari amaçlı tarımsal arazileri ve hayvan çiftliklerini anlayacağız. Şimdi sorumuzun yanıtını tekrar verelim. Sosyalizm ve Kapitalizm arasındaki temel sorun ekonomiktir ve üretim araçlarına kimin sahip olacağı sorusu üzerine kuruludur.

Üretim araçlarına kim sahip olacak?

Peki bu siyasal sistemlerin ve savunucularının cevapları nedir bu soruya dair? Kapitalizm der ki: Üretim araçlarına özel mülkiyet sahip olacak. (Yalnızca ve yalnızca özel mülkiyet, başka ortağı olmayacak). Öyleyse mutlak kapitalizmden yana olanlar ticari hayata devlet müdahalesini kabul etmeyeceklerdir. Devlet yalnızca para basacak ve vergi toplayacaktır. Sosyalizmin cevabı da bu kadar kestirmedir ama tam tersidir: Üretim araçlarına yalnızca devlet sahip olacak. Devlet sahip olacak ama "Toplum adına" diye bir şerh düşmeyi de ihmal etmez. (Böylece sosyalist devletlerin katışıksız biçimlerinde kişiler fabrika sahibi olamaz, ticari amaçlı büyük arsa ve arazi sahibi olamaz, ticari amaçlı hayvan çiftliği sahibi olamaz.) Yani insanların evleri ve ticari amaçlı olmayan arsaları sorunun çekirdeğinde yer almaz. Bunlar ancak ikinci sıradadırlar. Temel sorunu halleden yani üretim araçlarını devletleştiren pek çok sosyalist devlet bu aşamadan daha ileriye gitmemiştir. Ama kimileri de üretim araçlarıyla yetinmeyip evleri ve arsaları da (gayrımenkulleri) özel mülkiyetin elinden çekip almıştır. Tarih içinde baktığımızda örneğin Osmanlı toplumunda tarlalar ve toprak devletin malıdır. İki yıl üst üste ekmeyenin elinden devlet o toprağı alır ve başkasına verirdi. Elbette ki Osmanlı Devleti sosyalist bir yapıya sahip değildi ama gerileme ve çöküş dönemlerine kadar toprak sistemi sosyalist bir yapıyı andırıyordu. Bu kadarla yetinmeyen bazı sosyalist devletler ise toplumsal hizmetleri de kamulaştırmıştır. Örneğin elektrik, su, doğalgaz, telefon, ulaşım hizmetleri özel mülkiyetin tasarrufundan çıkarılmıştır.

Kısaca özetlersek, siyasal sistemler arasındaki özel mülkiyet veya devlet mülkiyeti nelere sahip olmalıdır sorusu şu önem sıralamasına göre ilerler:

1. Üretim araçları, 2. Gayrımenkuller 3. Hizmetler

***

Sosyalizm ile Kapitalizm arasındaki temel çelişkinin, "üretim araçlarına kimin sahip olacağı" sorunundan kaynaklandığını belirtmiştik. Bu sorunun devamında ise, üretim araçlarının ardından

© Deniz Karakurt

ticaret araçları, sonrada gayrımenkuller ve hizmetler geliyordu. Kapitalist Sistemler üretim araçlarına mutlak anlamda özel mülkiyetin, Sosyalist Sistemler ise mutlak anlamda devletin sahip olmasını savunuyordu. Şimdi sağ ve sol kavramlarını netleştirebilmek için bu sistemlerin öngörülerini biraz daha açıklamak da fayda olacaktır.

Kapitalizm, Avrupa kökenli dillerin neredeyse tamamında var olan "Kapital" kelimesinden türemiştir. Kapital; kelime anlamı itibarı ile sermaye, mal, anamal, varlık, servet demektir. Dolayısıyla Kapitalizm üretim araçlarına, sermayesi olan herkesin sahip olabileceğini ifade eder. Özel mülkiyetin, özel sektörün üretim ve ticaret üzerindeki mutlak hakimiyeti bu iddianın doğal bir sonucudur. Bu sistemde devlet vergi toplamak ve para basmak dışında ekonomiye müdahale etmez. Fiyatların belirlenmesinde serbest piyasa anlayışı hakimdir. Üretim ve fiyat arz-talep kanunlarına göre belirlenir ve işler. Yani ürün az bulunuyorsa ve ona yönelen talep de mevcutsa, fiyatı yüksek olur, ürün çoksa fiyatı düşer. Yani yeterli sermayeniz varsa bir işletme kurup, üretim veya ticaret yaparsınız, ürünü piyasaya sunar ve fiyat belirlersiniz. Fiyat uygunsa alınır, değilse fiyatı azaltırsınız. Ya da aşırı talep varsa fiyatı yükseltirsiniz. Bu sebeple kapitalizme (aslında siyasal ve toplumsal özgürlükleri savunma noktasında çok daha geniş kapsamlı bir kavram olan) ve Özgürlükçülük, Serbesticilik anlamlarına gelen ve ekonomik özgürlüğü ifade eden Liberalizm adı da verilir. Liberalizmin kavramsal olarak sonuçları; Serbest Piyasa Ekonomisi, Parlamenter Demokrasi, Çok Partili Rejimleri de beraberinde getirir ve Kapitalizmden daha geniş bir kavramdır. Ancak kapitalist/liberal yapılar bu özgürlük iddialarının aksine ciddi gelir dağılımı adaletsizliklerine sebebiyet vermişlerdir. İnsanları karın tokluğuna çalıştırmışlardır tarihsel süreç içerisinde.

Sosyalizmi de yine kelime anlamı üzerinden yola çıkarak açıklayalım: "Sosyo" (toplum) kökünden gelen Sosyalizm kelimesi; toplumculuk, toplumsalcılık, toplumsallık anlamlarına gelir. Ekonomik anlamda toplum adına devletin üretim ve ticaret araçlarına sahip olmasını, devletin ekonomiye büyük oranda müdahil hatta bütünüyle sahip olması gerektiğini iddia eder. Yani bu sistemde özel mülkiyet her şeyden önce üretim ve ticaret işletmelerine sahip olamayacaktır. Kapitalizmin öngördüğü Serbest Piyasa Ekonomisinin karşısına ise Merkezi Planlama kavramını ortaya çıkarmıştır sosyalizm. Merkezi Planlama; bir yıl içinde üretilecek tüm ürün ve hizmetlerin ihtiyaca göre alt birimlerden gelen verilere göre tek merkezden hesaplanmasıdır. Tüm hesaplamalar en son olarak bu tek merkezde toplanır ve koordine edilir. Burada esas olan bir yıllık ihtiyacın ne kadar olacağının öngörülmesidir. Örneğin eski Sovyetler Birliği'ne bağlı Türkmen Sovyeti'nde bir yılda kaç adet sandalye üretilecektir? sorusunun yanıtı, ne kadar silgiye ihtiyaç vardır? sorusuna bağlı olarak aranır. Bunlara ilave olarak Sosyalist rejimler asıl odak noktası olmadığı halde, Liberalizmi reddetmelerinin bir uzantısı olarak; Tek Partili Rejimler oluşturmuşlar, hatta demokrasiye ve eşitliğe yönelik temel iddialarının aksine zaman zaman diktatörlük yönetimlerini benimsemişlerdir.

Sosyalist rejimlere yöneltilen en önemli eleştiriler; baskıcı ve despotik yapılanmalar haline dönüşmeleri, çok sesliliği ve demokrasiyi rafa kaldırmalarıdır. Ayrıca dini reddetmeleri, dine karşı olumsuz yaklaşımları en önemli zayıflıkları haline gelmiştir. Bu eksiklikler, Kapitalist Batı ülkeleri tarafından Sosyalist Rejimlere karşı kullanılmıştır.

© Deniz Karakurt

GAYRIMENKULLER VE GETİRİLERİ

Bu yazı 05 Nisan 2010 tarihinde 1DunyaHaber sitesinde köşe yazısı olarak yayınlanmıştır.

Gayrımenkuller ve Getirileri

Gayrımenkul kavramının içeriğini tam olarak doldurmadan önce etimolojik (kökenbilimsel) olarak kelime anlamına bakmakta fayda olacaktır. Bir öğrenme/öğretme yöntemi olarak kavramların önce karşıtlarını incelemek ve sonra da birbirleriyle kıyaslamak bazen daha etkili olabilmektedir. Bu nedenle gayrımenkul sözcüğünün mefhum-u muhalifi (karşıt kavramı) olan Menkul kelimesi üzerinden hareket etmek anlaşılırlığı kolaylaştıracaktır.

Menkul, kelime anlamı itibariyle "taşınır" demektir ve Arapça kökenlidir. Bu bağlamda her türlü taşınabilir değerler bu kavramın kapsamında yer alacaktır. Para, kıymetli evraklar (hisse senetleri, çekler, senetler, tahviller), değerli madenler (altın, gümüş, platin…) mücevherat (elmas, yakut, zümrüt, safir vs.), menkul değerlerdir.

Gayrımenkul ise; "gayrı-" olumsuzluk ön eki ve menkul kelimesinin bileşimidir. Taşınır olmayan, veya daha doğru ve kestirme bir tabirle "taşınmaz" demektir. Gayrımenkuller ise emlak (ev, bina, inşaat…) ve arsa-arazi, tarla gibi sabit bir mekan içeren doğa parçaları veya onların üzerine kurulu yapılardır.

Gayrımenkuller üç tür değer içerirler: 1. Rayiç, 2. Rant, 3. Kira.

Şimdi bu kavramlara kısaca bakacak olursak;

* Rayiç: Gayrımenkulun satış ve piyasa değeridir.

* Rant: Taşınmazların kendi iç değerlerinden kaynaklanmayan, dışsal faktörlerin meydana getirmiş olduğu değer artışı veya ilave değerdir. Örneğin birbirinin tıpatıp aynı olan iki binadan birisinin yol üzerinde veya deniz kenarında olması nedeniyle fazladan kazanmış olduğu değer.

Bu kavramla bağlantılı olan "Şerefiye" ise birbirinin aynı olan gayrımenkullerin veya bölümlerinin ilave özellikleri nedeniyle farklı fiyatlandırmalara sahip olmasını ifade eder. Örneğin aynı sıradaki dairelerden üst kattakilerin denizi görmesi nedeniyle farklı bir fiyattan satılması…

* Kira: Gayrımenkullerin mülkiyet hakkının (sahipliğinin) değişmeden yalnızca kullanım hakkının bir başkasına devredilmesi durumudur.

© Deniz Karakurt

KARIŞTIRILAN KAVRAMLAR

Bu yazı 16 Nisan 2010 tarihinde 1DunyaHaber sitesinde köşe yazısı olarak yayınlanmıştır.

Kullanım Haklarıyla İlgili Karıştırılan Kavramlar

Bu yazımızda özellikle de günümüzde sanal ortamda sıkça ihlallerine rastladığımız, ancak aslında yasalarca öngörülen ve zaman zaman birbirleriyle karıştırılan bazı kullanım haklarına değinilecektir.

* Telif Hakkı: Herhangi bir fikir ya da sanat ürününün kullanılması ve yayımlanması ile ilgili hakların belirli kişilere verilmesidir. Orijinal bir yapıtın kopyalanmasına veya kullanılmasına izin verme hakkıdır.

Telif hakkı, genellikle belirli bir süre için geçerlidir. Simgesi çember içinde bir "C" harfidir: ©. İngilizce "Copyright" kelimesini ifade eder. Telif hakkı içermeyen ve genelde herkesin kullanımına açık olan eserler ise “Kamu Malı” tabiri ile ifade edilirler.

* Patent: Ürün veya buluş sahibine; ürettiği veya buluşunu gerçekleştirdiği ürünün satışı, pazarlanması, çoğaltılması, seri üretimi, benzerinin üretilmesi gibi alanlarda ayrıcalıklar veya tekel hakkı veren resmî bir belgedir. Buluş belgesi adı da verilir.

Türkiye'de patent verme yetkisi, Türk Patent Enstitüsü'ne aittir.

* Tescilli Marka: Şirketlerin unvanlarını, ürünlerini veya hizmetlerini diğer firmalardan farklılaştırmak ve korumak amacıyla kullandıkları bir semboldür. Simgesi çember içinde bir "R" harfidir: ®. Veya sözcük üstüne eklenen (Tescilli Marka / Trade Mark sözcüklerinin baş harflerinin kısaltması olan) “TM” harfleridir: (™).

Ürünün menşeini (üretildiği yeri) gösteren, Türk Malı ibaresini temsil eden TM kısaltması ile karıştırılmamalıdır.

Bunun yanı sıra Tescilli Marka; bir ismin, sloganın, logonun, sembolün veya grafiğin kullanım haklarını da temsil edebilir.

© Deniz Karakurt

FIKRA GİBİ

Bu yazı 14 Haziran 2010 tarihinde 1DunyaHaber sitesinde köşe yazısı olarak yayınlanmıştır.

Fıkra Gibi, Ama Gerçek!

Bu kez, Sivas'ın Şarkışla İlçesi'nde geçen ay yaşanan fıkra gibi bir olayı paylaşmak istiyorum. Olay yargı sürecinde olduğu için -kısaltma şeklinde dahi- isim verilmemiştir.

***

Sivas'ın Şarkışla İlçesinde yaşayan bir kişi, birkaç ay önce yaşını büyütme talebiyle mahkemeyle başvurmuş ve Şubat'ın 29 çektiği bir yılda doğmuş olan bu vatandaşımız, yaşının 3 yıl büyütülmesini istemiştir.

Mahkeme de bu yönde karar vermiş ve şahsın yaşını üç yıl büyütmüştür. Ama doğum gününe ve ayına dokunulmamış, sadece yıl değiştirilmiştir.

Hepimizin bildiği üzere Şubat ayı sadece her dört yılda bir 29 çekmektedir.

Bu kişinin yeni doğum tarihindeki yılda ise, Şubat 29 çekmediği için (çünkü yaşı dört değil üç yıl büyütüldüğünden dolayı) var olmayan bir tarihte doğmuş olmaktadır. Sonuç olarak, bu vatandaş 29 Şubat'ta doğmuş ama doğduğu yılda 29 Şubat bulunmamaktadır. Bu nedenle bu kişiye ait hiçbir bilgi, bilgisayarlar ve ağlar üzerinden veritabanı ortamlarında hiç bir sisteme işlenememekte ve hiçbir işlem yapılamamakta. Çünkü var olmayan bir tarihi, bilgisayarlar ve sistemler kabul etmemektedir.

Durumu fark eden vatandaş yeni bir dava açarak durumu düzeltmek istemiş ancak ikinci dava talebi de kanun gereği reddedilmiştir. Konunun akıbeti merakla beklenmektedir.

© Deniz Karakurt

TEŞEKKÜR

Bu yazı 22 Mayıs 2012 tarihinde 1DunyaHaber sitesinde köşe yazısı olarak yayınlanmıştır.

Teşekkür

Sayın Tuna Kiremitçi Hürriyet Gazetesi'ndeki köşesinde yazdığı "Son Cemre Kalbimize" adlı yazısında Türk Söylence Sözlüğü adlı esere atıf yaparak yazısının bir kısmını buradaki bilgilerden hareketle oluşturmuştur. Kendisine teşekkürlerimizi sunuyoruz. Ayrıca yapılan atıfta Bilim-Teknik dergisini de referans göstermiştir. Bilim-Teknik dergisine ve bahsi geçen araştırma yazısını hazırlayan Alp Akoğlu'na da teşekkürler... Sayın Kiremitçi 12 Mart 2012 tarihli yazısında şöyle diyor;

"Son cemre de düştü Saatli Maarif Takvimi'ne göre. Hava ve sudan sonra, toprak da ısınacak.

Kalbimiz ısınacak mı peki?

Yoksa karakışın buzlarıyla kaplı mı kalacak gönüllerimiz? Eğer öyleyse, bir cemre de oraya şart. Bu ayki Bilim ve Teknik'te Alp Akoğlu yazmış: Deniz Karakurt'un "Türk Söylence Sözlüğü"ne göre, Anadolu Türkçesi'ndeki "cemre" sözcüğü işaret, belirti anlamına gelen "imre" sözcüğünün değişmiş hali. Efsaneye göre, cemre cini ilkbaharda görünüp titrek ışıklar saçarak göğe yükselir, sonra buzların üzerine düşerek onları eritirmiş. Sonra da yere girermiş. Isınmış topraktan buhar yükselsin diye."

Bu cümlelerin üzerine söylenecek başka bir söz var mıdır?

Referans Metinler:

1. Kiremitçi, T. Hürriyet Gazetesi, 12/03/2012:

http://www.hurriyet.com.tr/magazin/yazarlar/20104633.asp

2. Akoğlu, A. Bilim ve Teknik Dergisi, Mart 2012:

https://bilimteknik.tubitak.gov.tr/pdf/mart-2012 (İlkbaharın Habercileri-Gökyüzü, Sayfa: 88)

© Deniz Karakurt

ARABASINI YAKAN ADAM

Saçları yan taraflarından kırlaşmaya başlamış olan adam yanında durduğu arabasının benzin deposunun kapağını açıp, elindeki bez parçasını buruşturarak giriş kısmına sokuşturdu. Sonra ilerideki ağaca gidip küçük bir dal parçası kopardı ve geri dönerek bez parçasının uç kısmını deponun içerisine doğru iteledi bu küçük çubukla. Ardından elindeki kolonya şişesinin tamamını üzerine boşaltarak, cebinden çıkardığı çakmakla ateşe verdi. Hızla oradan uzaklaşıp, biraz önce dalı kopardığı ağacın arkasına gizlendi. Bir süre sonra müthiş bir patlama sesi duyduğunda kulaklarını elleriyle kapayarak, yere doğru eğildi doğal bir refleksle. Daha iki ay önce aldığı ve bunun için yıllarca para biriktirdiği, bir sürü para vererek sigorta yaptırdığı sıfır arabasını kendi elleriyle patlatmıştı. Gözlerinden yaşlar akıyordu, ama araba için değil… Kafasını gökyüzüne kaldırdı. Henüz öğle vaktini biraz geçiyor olmasına rağmen gökyüzü simsiyahtı. Güneş bu kapkara örtünün arkasından bulanık bir gölge gibi görünüyordu. Tıpkı Karagöz perdesinde olduğu gibi… Güçlükle soluk alıyordu. Hava, zehirli bir gaza dönüşüyordu çünkü yavaş yavaş. Biraz sonra bir komşusu pencereden kendisini izleyerek, aynı davranışı yineleyecekti. Uzun boylu, mavi gözlü adam elinde bir bez ve kolonya şişesi ile dışarıya çıktı. Arabasının yanına gelip kapısını açtı ve son bir kez radyonun düğmesine bastı. Tüm yayın organları aynı çağrıyı yineliyordu:

“Arabalarınızı asla kullanmayın. İkinci bir emre kadar, yakıt tüketimi gerçekleştiren tüm fabrikaların çalışması yasaklanmıştır. Alınan ortak kararla, bu önlemler tüm Dünyada geçerli olmak üzere küresel çapta uygulanmaktadır. Evlerinizde ve ısıtma sistemlerinizde hiçbir gerekçeyle elektrik dışında tüpgaz, doğalgaz ve kömür kesinlikle yakmayın. Yasağa uymayanlar mahkemeye çıkarılmaksızın ve yargılanmadan tutuklanacaklardır. Ayrıca deodorant, parfüm ve böcek ilaçları dâhil her tür basınçlı tüpün kullanılması da cezalandırılacaktır. Aksi takdirde, bir hafta içerisinde yeryüzündeki yaşam bitecektir. İlk iki günde özellikle, çocuklar, yaşlılar ve hasta kişilerin ölümleri başlayacaktır. Şu anda belirtilen yasaklara uymak ve beklemekten başka alınabilecek hiçbir önlem yoktur. Sıvı yakıtla çalışan her tür motorlu taşıtın kullanımı yasaklanmıştır. Ozon tabakasındaki delik genişleyerek yeryüzünün üçte biri büyüklüğe ulaşmıştır. Zorunlu olmadıkça dışarıda durulmaması ve kapalı mekânlarda saklanarak, her ihtimale karşı su ve erzak depolanması önerilmektedir.

Arabalarınızı asla kullanmayın… ”

Ancak şu an ağacın dibinde ağlayan bu adam, alınan önlemleri yeterli görmemiş ve kendi önlemini almaya karar vermişti. Bu yaptığı şeyin dalga dalga yayılacağının elbette o an farkında bile değildi. Yaklaşık bir saat içerisinde her yandan patlayan arabaların sesleri duyulmaya başlayacak ve bunu ilk olarak kimin yaptığı hiç kimsenin umurunda da olmayacaktı.

© Deniz Karakurt

HAYALET

Bir arkadaşımın bana anlattığı kendi başından geçen bir olaydan esinlenerek yazmış olduğum küçük bir yazı. 21 Aralık 2012 tarihinde 1DunyaHaber sitesinde köşe yazısı olarak yayınlanmıştır.

***

Dün gece bir hayaletle karşılaştım.

Susamış bir halde kafamı kaldırdım, karanlığın içinde… O an göz göze geldik. Orada duruyor, bana bakıyordu. Gözlerini dikmiş bana bakıyordu kesinlikle eminim. Karşılaştığım kendi hayaletimdi. Yaşayanların hayaleti olmaz demeyin. Belki olur. Belki de ölmüşümdür. Bilemezdim o an… Zannedilenin aksine hiç korkmuyor insan. Belki de korkulur aslında. Korkulması gerekir doğal olarak; çünkü ömrü boyunca kaç kere bir hayalet görür ki insan. Hele de kendi hayaletini. Ama öyle olmadı nedense. Hiç bir korku duymadım. Biliyorum ki, yaşamakla ölmek arasındaki sınır çok incedir. Bazen canlı insanlar da ölür sizin için. Öyleyse neden korkulsun ki? Ama siz hiç kendi gözünüzde kendiniz için öldünüz mü? Göz göze geldik. Sormak istedim ama ağzımı açamadım. O kadar çok şey vardı ki konuşacak ve cevap istenecek. Ama olmadı. Bazı soruların yanıtsız kalması daha iyidir. Bazen de susmak konuşmaktan daha çok şey anlatır.

Susamıştım, dilim damağım kurumuştu ve başım sanki sobadaki ateşle dolu bir kovaya dönüşmüştü artık. Tüm düşüncelerim hatta duygularım karmakarışıktı. Ama gördüğüm kendi hayaletimdi. Eminim. Fakat yine de bilmiyorum: Yaşıyor muydum o an?

Suyu içtim galiba. Emin değilim ama. Ne kadar zaman geçti bilmiyorum, sonra sesler duydum. Eşimin sesi. Belli belirsiz bazı kelimeler; "kapı, anahtar, arkada..." Annemin sesiydi galiba diğeri; "telefon, kapalı, sabah, ilaç..." Eşim; "uğraşıyorum, açmıyor, çilingir, akşam vakti". Sesler yaklaştı. Bir el hissettim başımda. "Ateş, hasta, 42 derece..."

© Deniz Karakurt

OSMANLI DÖNEMİNDE "HAZRET" SÖZCÜĞÜNÜN KULLANIMI

Hazret / Hazreti ve Hazretleri sözcüklerinin Osmanlı döneminde dinsel olmayan kavramlar için de kullanıldığına dair çok da ayrıntılı olmayan bir araştırmanın sonuçlarından kısaca bahsedeceğim. (Örneğin; Hazreti Padişah, Sadrazam hazretleri, Veziriazam hazretleri. Ayrıca vali, paşa gibi kimseler için de kullanılmıştır. Hatta ülkemizi ziyaret eden yabancı devlet adamlarından bile böyle bahsedilmiştir. Kral hazretleri, Şah hazretleri gibi. Örnekler çoğaltılabilir.)

Bu kavram, Arapça "huzur" (makam) kelimesi ile aynı kökten gelir. Huzuruna çıkılan, huzurunda durulan kişi anlamı bulunur. Saygınlık, saygıdeğerlik ifade eder.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında özellikle gazetelerde Osmanlı geleneğinden kalma bir alışkanlıkla bu kullanımın bir müddet sürdürüldüğü görülür. Hz. kısaltması isimden sonra geldiğinde "Hazretleri" diye okumak gerekir, örneğin; Fevzi Paşa Hz.

Zannedildiğinin aksine, devlet yöneticileri için bu kullanım Cumhuriyet dönemi içerisinde terk edilmiştir. Ancak dinsel içerikli kavramlar için kullanılması devam etmiştir.

Örnek: "Devletlü Paşa efendimiz hazretlerinin vaki olan mesarifatıdır, müfredattan zikr olunur." (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İbnü'l Emin - Maliye, Kayıt No: 1544, Tarih: 1682, Bağdat Valiliği'nden mazul olan Ömer Paşa'nın Erzurum'a tayin edilmesinden sonraki kayıtlardan.)

Daha çok sayıda örneğin bulunabilmesi için internet arama araçlarında "sadrazam hazretleri", "veziriazam hazretleri", "padişah hazretleri" aramalarının yapılması yeterli olacaktır.

© Deniz Karakurt

YÖRESEL SİVAS GİYSİLERİ

Sivas halk oyunları ekipleri tarafından kullanılan giysilerin bazılarını hatta neredeyse tamamını çocukluğumuzdan beri hatırlarız bu kişilerin üzerlerinde gördüğümüz biçimiyle. Hem de geçen zaman içerisinde neredeyse hiçbir değişikliğe de uğramamışlardır. Bu kıyafetler günümüzde giyilmediği gibi yakın geçmişte de giyilmiyordu zaten, öyle bir iddia yok. Ama buna karşın belki 150 yıl önce böyle giyiliyordu. Yöresel tarih bilincimiz olsaydı buna benzer giysilerin kullanıldığı dönemlerin tam tarihini net olarak söyleyebilen kayıtlara rastlardık. Üstelik o dönemlerde bile giyen herkeste tastamam böyle olmak zorunda da değildi. Ama ortalama olarak buna benziyordu muhtemelen. Farklılıklar, değişik tercihler her zaman mümkündür. Özellikle gelir düzeyi, bazen kişisel zevkler kıyafetlerin farklılaşmasında bugün de olduğu gibi o zamanlarda belirleyici etkenlerdir. Bunlar biraz daha standartlaştırılmış, biraz daha sembolize edilmiş folklor ekibi kıyafetlerine dönüşmüş. Özetle kökenini Sivas kültüründen alıyor. Yün çorapların giyildiğini hatırladığımız ve giydiğimiz dönemlerde bile tercih etmeyen pek çok insan vardı.

Sivas Valiliği tarafından yayınlanan "Sivas 96" adlı kitapta o döneme ait örnek fotoğraflar mevcuttur.

© Deniz Karakurt

ALMANCA VE SİVASLICA ARASINDAKİ ORTAK NOKTA
(Dilbilimsel Bir Anı)

İlkokulu bitirdiğimiz sene girdiğimiz bir sınavla Selçuk Anadolu Lisesini kazandık. Kazandığımızda diğer okullardan farkının ne olacağını bilmiyorduk, mesela ortaokula gidecektik ama lise deniyordu. Belki bilenler vardı ama pek çoğumuz için bu durum geçerli değildi. Sorarak öğreniyorduk. Ortaokul bittikten sonra da aynı okula devam edecektik, o yüzden lise imiş adı. Ardından öğrendik ki asıl mesele yabancı dilmiş. Okula gidebilmek için bir servis ayarlamaya çalışırken zaten orada okuyan mahalledeki bizden büyük bir öğrenciye rastlayınca daha çok bilgi edinme şansımız oldu. Mahallede yeni kazananlar olarak biz ya üç kişiydik ya dört kişi. Denildi ki bir sene hazırlık okuyacaksınız yabancı dil öğreneceksiniz. İngilizce bölümü ve Almanca bölümü olmak üzere iki kısım vardı. Ben Almanca bölümünü kazanmıştım. İngilizce bölümünü genelde eğitim seviyeleri yüksek, maddi durumları daha iyi olan ailelerin çocukları kazanıyordu. Elbette ki istisnalar vardı. Şehrin bir ucundan diğer ucuna lise okumak için gitmek o dönemler pek sık rastlanan bir şey değildi; en yakın mahalle lisesi neredeyse oraya gidilirdi. Ancak bizim okulumuz Kabakyazısı denilen Sivas'ın o dönem için ücra bir yerinde olduğundan dolayı mecburen servisle gidip gelmeye başladık. Tabii ki o zamanlar servisler yaygın değildi ve hatta günümüzdeki kadar ayrıntılı kanuni düzenlemeler yoktu. Anadolu Lisesindeki ilk günümüzde ise ayrı bir şaşkınlık yaşadık. Her ne kadar artık daha önceden duyup öğrenmiş olsak da söylenenin doğru olduğunu görmek de şaşırtıcıydı yine de. Ayrıca pek çok hususta habersiz olarak gelenler de hiç de azımsanamazdı. Almanca bölümünde Alman öğretmenlerimiz vardı. Bazıları biraz daha eski bazıları daha yeniydi ama hepsi de bir taraftan Türkçe öğrenmeye çalışıyorlardı, daha önce gelmiş olanlar elbette ki daha iyi konuşuyorlardı bizim dilimizi. Ancak derslerde mümkün mertebe sadece Almanca konuşulmaya çalışılacaktı. Bizim derslerimize en yoğun olarak giren Beate Kipp adlı bayan hocamız henüz yeterince yeni olduğu için mecbur kaldığımız zamanlarda dahi işaret diliyle anlaşmaya çalışmaktan başka çaremiz yoktu. Alman dilini, yazısını ve doğal olarak Alman alfabesini ve yazım kurallarını öğrenmeye başladıkça dilimizden oldukça farklı olduğunu görüyorduk. Gerçi ben altı yaşıma kadar Almanya'da yaşamış ve çocukluğumun ilk dönemini orada geçirmiş birisi olarak belirli bir düzeyde bilsem de aşina olsam da üzerinden beş yıl geçmiş ve ilkokulu Türkiye'de okumuş olduğum için pek çok şey unutulup gitmişti. İlk dikkat çeken şeylerden biri o zamana dek varlığından hiç haberdar olmadığımız bir husustu; Almanca'daki bitişik bazı harfler farklı seslerle okunuyordu. Mesele “eu” harflerini “oy” diye okuyacaktık. Euro sözcüğünü inatla “Yuro” diye değil de bugün bile o zamandan kalma bir alışkanlıkla “Oyro” diye söylüyorsak nedeni budur. Bu öğrenme süreci içerisinde takıldığımız ve hatta zaman zaman gülünç gelen konulardan birisi de Almanca'daki R sesi idi; bizdeki Ğ'ye benzer bir biçimde sesi yuvarlayıp yutarak söylüyorlardı. Uzun süre bunu seslendirmekte direnenlerimiz oldu aramızda. Kuyruklu bir B’ye benzeyen ve adı “eszet” olan harfi (ß) ise sert bir S gibi okumak yerine B diye okuyanlar sürekli olarak azar işitiyorlardı. Ancak öteki taraftan bu sıkıntılara karşın bize hızla öğrettikleri bir konu vardı; “ch” şeklinde iki harfle yazılan gösterim aslında gırtlaktan gelen H sesini karşılıyordu. Gırtlaksı H sesi Sivas ağzında var olduğu için hiçbirimize yabancı gelmiyordu. Machen (yapmak) ve Suchen (aramak) gibi fiilleri pürüzsüz söylüyorduk. Öteki taraftan gerçekten de başka şehirlerde özellikle batıda öğretmenlik yapmış olan

© Deniz Karakurt

Almanca öğretmenleri bu H sesini öğrencilere öğretebilmekte kimi zaman zorlanıyorlardı kendilerinden sonradan duyduğumuz üzere. Almanca ile geçecek yaklaşık 7 yıl boyunca bunları zihnimizde kazıyacaktık ve bunlar ileride özellikle de İngilizceyi öğrenirken değişik problemler çıkaracaktı. Ch sesini “Ç” diye değil Gırtlaksı H ile olarak okuyarak sık sık karıştıracaktık. Diğer taraftan bu harfi doğru biçimde telaffuz ettiklerinden dolayı şehir içinde kendilerini tanıyan esnaf ve komşuları arasında Alman öğretmenlerimiz için “Sivaslıcayı da amma çabuk öğrendiler” şeklinde yorumlar yapılıyordu.

Ek Bilgi:

Sivas ağzındaki seslere dair...

* Gırtlaksı K (Q): Boğazın alt tarafından (gırtlaktan) çıkarılan K/G karışımı bir sestir. "Qadın, Qurd, Qazma" gibi söylenir. Bu gırtlaksı K aslında gırtlaksı G ile karışır. Arapça'daki Kaf (Qaf) gibidir. Gırtlaktan çıkarılan kalın bir G ile "Gadın, Gurt, Gazma" gibi de söylenir.

* Gırtlaksı H (Azerice X): Boğazın alt tarafından (gırtlaktan) çıkarılan hırıltılı, boğaza takılan kalın bir H sesidir. Bu ses çok belirgindir Sivas'ta. "Bırakh/Bıraḥ (Bırax), Çakhmakh/Çaḥmaḥ (Çaxmax)"...

* Genizsil N (Ň): Genizden gelen yumuşak takıntılı bir N sesidir. "Saňa ne (Sanğa ne), Baňa ver (Banğa ver)" gibi söyleyişlerde olduğu üzere. Bazen ň sesi tamamen yiter ve bunlar "Sağa ne (Saa ne), Bağa ver (Baa ver)" olur.

© Deniz Karakurt

TÜRKÇELEŞTİRME KAVRAMI

Türkçe'nin kendi olanakları ile doğru kullanılmasının sağlanması, yabancı kelimelerden arındırılması veya dışsal etkilerden korunması yönünde belirli bir düzeyde de olsa, malesef toplumun tüm kesimlerince önemsenmese de yine de oluşmuş bir bilinç vardır. Bu bilinçlenme dilin yazılı veya sözlü olarak kullanımında bazı duyarlılıkları beraberinde getirmektedir, öyle de olmalıdır. Yazım kurallarına uyulması, doğru seslendirme, anlaşılır olma, sokak ağzının terkedilmesi, yabancı dillere özentiden kaçınma gibi pek çok temel unsur sıralanabilir. Bunlar gerçekleştirilirken zorlama denebilecek tercihlere de rastlanmaktadır. Mutlaka Türkçe sözcüklerle konuşabilmek veya yazabilmek adına toplumun ortak belleğinde tüm herkesçe bilinmeyen halk ağzından alınma veya türetme sözcükleri yoğun olarak kullanma o yazıdaki iletişimi koparma noktasına bile götürebilmektedir. Okuyucu, anlamadığı kelimelerle dolu bir yazıyı okumaktan vazgeçerek bırakabilmektedir. Bu nedenle bu tür sözcüklerin kullanımını yazının bağlamı da dikkate alınarak sınırlı tutmak ve gerektiğinde dipnot ve parantez içi açıklamalarla anlaşılır hale getirmek gerekir.

Dilin doğru kullanılmasına yönelik duyarlılık gösterilip buna uygun davranmaya çalışılırken ya da bu yönde çalışmalar yapılırken çeşitli gerekçelerle açıklama yapmak gereği hissedilmektedir. Tam da bu noktada karşımıza sıklıkla kullanılan Türkçeleştirme kavramı çıkmaktadır. Dilimizin doğru kullanılmasına yönelik olarak yapılan her araştırmada veya her girişimde böylesi bir tanımlamanın sıklıkla da yanlış veya gereksiz olarak yer aldığına rastlıyoruz.

Türkçeleştirme ifadesinin bağlamını doğru seçmemiz gerekir. Yani Türkçe'ye katkı sağlamak adına yaptığımız her çalışma için bu kavramı kullanmak yerinde değildir. Yabancı bir kelimeye Türkçe bir karşılık ilk kez türetiliyorsa doğru bir tanımlamadır. Ancak zaten halk dilinde var olan bir kelimeyi yeniden kullanıma kazandırmaya çalışıyorsak veya kullanılan bir sözcüğü tanıtarak yaygınlığını artırma yönünde bir çaba gösteriyorsak bu durumda bu ifade tamamen yanlış olmasa bile kapsamından kayma göstermiş olmaktadır. Bunun yerine "Türkçesini kullanmak" veya "Türkçe karşılığını yeğlemek" ifadeleri daha doğru görünmektedir. Özetle bu kavramı yanlış yerlerde aşırı derecede fazla kullanmak dilimizin -tabir caizse- sürekli olarak Türkçeleştirilmeye muhtaç eksik nitelikte hatta yabancılaşmış melez bir dilmiş gibi algılanmasına yol açar. Belirli düzeyde yozlaşma tehlikesi vardır ve önlem alınmalıdır. Yine de her şeye rağmen yeryüzündeki pek çok dil ile karşılaştırıldığında oldukça iyi durumdadır. Elbette ki bunun gerçekleştirilmesini sağlayan kişi Mustafa Kemal Atatürk'tür. Onun ise en azından başlangıç noktası olarak örnek aldığı kişi ise Karamanoğlu Mehmed Bey'dir. Onlardan aldığımız hız ve enerji ile devam ediyoruz yolumuza. 100. Yılımıza geri sayım devam ederken ikisini de rahmet ve minnetle anıyoruz.

© Deniz Karakurt

TÜRKÇE'DE KAÇ TANE TÜRKÇE KELİME VAR?

Türkçe'de sadece 3175 tane Türkçe kökenli kelime vardır diye bir söylenti yayılmış ortaya. İlginçtir böyle tam kesin sayı verilmiş. Oysa ki, Orhan Hançerlioğlu'nun Türk Dili Sözlüğü'nde, üstelik kendi şüpheli bulduğu (mesela Moğolca ile ortak kökenli olan) kelimeler atılmış olduğu halde Türkçede 20binden fazla yabancı olmayan Türkçe köklerden türemiş kelime yer almaktadır. Eksikler giderildiğinde bu sayı sadece Anadolu Türkçesi'nde 30binden az değildir. Türkçe günümüzde dahi yaşayan dilleri ve lehçeleri ile ortalama 15 ana kola ayrılıyor. Geçmişte ortadan kalkmış olanlar ve dönüşüme uğramış olanlarla birlikte bunları dikkate aldığınızda yazılı kaynaklarda büyük bir hacim var. En azından belirli bir tarihten sonra. Bunları bir kenara bırakıp Türkçe'yi melez bir dil olmadığı takdirde işe yaramayacak zavallı, aciz bir iletişim gereci olarak algılamak ve algılatmaya çalışmak büyük bir yanılgıdır. Hatta bu anlayışa göre melez bile olamaz, birkaç dilin karmaşasının içinde boğulup gitmiş küçük bir unsurdur sadece. Biz bu yaklaşımı kabul etmiyoruz.

Öteki taraftan etimolojik çalışma adına köklerden habersiz olarak, farklı kelimelerin Türk dilleri arasındaki dönüşümünü dikkate almadan, tüm farklılaşmasına rağmen Türk dilinin yayıldığı coğrafyadaki bütünselliğinden habersiz olarak önüne gelen her kelimeye eski kaynaklarda bir oradan bir buradan artık hangisine rast gelirse bir örnek bularak açıklama yapma üzerine kurulu bir yöntem yaygınlaştırıldı ve malesef kabul gördü. Oysaki bu sözcükler uzak lehçelerde hatta daha uzak dillerde bambaşka şekillere bürünebilmektedir. Bu ses dönüşümleri bazen kelimeleri anlaşılmaz düzeyde farklılaştırabilmektedir. Özetle herşeyden önce bu tür açıklamalarla karşılaşınca kökensel açıklamaların ne kadar doğru ve yeterli olduğunu da sorgulamak gerekir bu yüzden.

Bu açıklamaların (alternatifsizlik nedeniyle ne kadar kabul görmüş olursa olsun) tamamen baştan aşağı gözden geçirilmesi gerekir. Bakıyorsunuz aynı kelime uçsuz bucaksız bir coğrafyanın bir ucunda, bir de bakıyorsunuz ki diğer ucunda. Oradan oraya nasıl taşınmış bu sözcük. Arada koca bir alan var coğrafya olarak. Falanca dilden geçmiştir deyip çekilmekle olmuyor. Evet mümkündür, olabilir belki ama nasıl gittiğini izah etmek gerek. Mesela diyebilir ki; "tarihi kayıtlar var, oraya ticaret kervanları gidiyormuş". Yani ikisinin arasındaki geçişi tarihsel verilerle desteklemediği sürece bunun doğruluğunu ispatlamak yine mümkün değildir. O kelime o coğrafyaya nasıl gitmiş? Askeri harekatla mı, kitaplarla mı, ticaretle mi, göç yoluyla mı, kervanla mı? Arada ilişki var mı yani? O da belli değil... Geldiği iddia edilen dildeki örneğin kendisini vermiyor. Görmesek bile hangi tarihe ait olduğunu bilmeden birinin diğerinden daha önce olduğunu nasıl bileceğiz? Tarih yok. Burada bilimsel yöntemde zaten bir hata var. Belki de öyle yazılı bir örnek yok. İnternet çağında hazırlanan dijital veri tabanında bilse de bilmese de önüne çıkan her kelimeye bir açıklama yapmış. Veri bulursa veya birileri gönderir de inanırsa düzeltiyor. Olabilir mi böyle bir şey. Diyelim ki, bir araştırmacı tarafından yapılan çalışma için bugün görünen açıklama üzerinden alıntı yapıldı, hem de basılı kitaplara kadar girdi o yanlış, kaynakça gösterilerek. Ama yarın değiştirilmiş. Hem de ne değişme? Ertesi gün tam tersi bir açıklama. İz yok, kanıt yok, onu ben yazmamıştım da deyip çekilebilir kenara. Kimse kusura bakmasın ama yok böyle bilimsel bir yöntem. Bilim adamlarının makaleleri artık hep dijital ortamda. Değiştirilebiliyor mu sonradan? O düzeltene kadar bu arada o yanlışlar kimler tarafından kullanılıyor,

© Deniz Karakurt

peki bu arada fark edilmeyen düzeltilmeyen yanlışlar ne oluyor. Üstelik bu yanlışların sayısı belli değil. Haddi hesabı yok.

Türkçe varsıl bir dildir. Elbette ki başka dillerden gelen sözcükler de kullanılır ama bunların içinde boğulmuş değildir. Tam tersine aldığı kadar hatta belki de daha çok vermiştir başka dillere.

© Deniz Karakurt

ÖĞRETMEK VE EĞİTMEK

Eğitmek sözcüğüne dair yapılan açıklamalardaki "yaş ağacın eğilmesi gibi" benzetmesi üzerinden kurulan eğmek ilişkisi bence yanlış değildir. Fakat çok dar ve eksiktir. Öncelikle eğmek/egmek/ekmek dönüşümü ile "ekmek" kavramına bağlanır kök fiil. Ekme işlemi Avrupa dillerinde "kültür" ile alakadır. (Kültür kelimesinin etimolojisine bakılmalıdır. Türkçesi de aynıdır: ekinç.) Ayrıca eğmek/eymek dönüşümü ile "ey" köküne yani söylemek manasına ulaşmak mümkündür. Mesela eyitmek (hitap etmek) fiilinde olduğu üzere. Tarihi kayılarda yer alan örnekler üzerinden hareket edilirse igitmek/egitmek/eğitmek şeklinde evrilme rahatlıkla anlaşılır. Bunları dikkate alındığınd başka bir çizgi izlenirse igitmek/ikitmek dönüşümü ile bu kavram "iki" sözcüğüne bağlanır. Eğitmenin iki taraflı hatta iki yönlü olduğunu gösterir bize. Günlük dilde pek de fazla kullanmadığımız "eğinmek" ise bir şeyi yapmaya heves duymak, içtenlikle yönelmek, meyletmek, eğilim duymak anlamları taşır. Dolayısıyla bu kelimelerin kökünde esnek bir yön ve yavaş yavaş gerçekleştirilen bir nitelik bulunur.

Öğrenmek ise ög/ök kökünden türemiştir. Eski Türkçe'de ög/ök anne demektir. İnsana ilk öğreten kişidir. Hatta ilk seslerimizi ve sözcüklerimizi annemizden duyarak ediniriz büyük ihtimalle. Kelime kökünde bir şeyin aslı, esası, kökeni olma anlamı vardır. Aklı işletmek içeriği mevcuttur. Ayrıca öğ/öy dönüşümü içerisinde görülen "öy" kökü de taklit etmek manasına kadar gider. Öğrenmenin çocukluk çağındaki ilkel yöntemi taklittir. İlginçtir yine günlük dilde genel olarak yer almayan (yöresel kullanımları bulunan) "öğremek" fiili de heveslenmek, hasret duymak, özlemek anlamlarına sahiptir. Bu da öğrenmenin merak yönünü ifade eder.

© Deniz Karakurt

PAYZA NEDİR?

Bazı yerlerde tarihte geçmiş dönemlerde kullanılmış bir tür "Moğol Pasaportu" olarak tanımlandığını görüyoruz.

Ancak pasaport olarak tanımlamak kapsamı çok daraltarak, yanlış algılanmasına neden olmaktadır bu şekilde. Zaten böylesi bir yazıda başlıktan gerisini okumayanlar sanki bunu herkes alabiliyormuş gibi anlıyordur muhtemelen. Ayrıca bunun temel amacı pasaport olmak değil mal ve para talep edebilme hakkı sağlamaktır.

Payza veya Payzi (Çağatayca: Pâyza, Çince: Páizi), Moğol İmparatorluğunda bazı görevlilere ve elçilere belirli ayrıcalıkların tanınması ve yetkilerin verilmesi için taşınan, genelde boyuna asılan metalden yapılma yazılı bir künyedir. Moğol soylularının veya devletin yetkili kıldığı görevlilerin sivil halktan mal ve hizmet talep edebilmelerini sağlayan resmi bir simgedir.

Dil açısından dikkati çeken başka bir husus ise ayrıca önemlidir. Sözcük aslında Çince kökenli olduğu halde Moğolca'da "Gerege" (anlaşma) şeklinde bir karşılığı bulunmaktadır. "İmtiyaz" veya "İmtiyazname" sözcüklerindeki gibi bir içeriği ifade etmekte kullanılmış gibi görünmektedir.

Ayrıca birbirine komşu olan Tibet, Moğol, Uygur, Çin kültürlerinde benzer örneklere rastlanabilmektedir.

© Deniz Karakurt

TARAN BABA

Kırım Tatar Türklerinde ve oradan göçerek Bulgaristan'a yerleşen Dobruca Türklerinde rastlanan bir halk inanışıdır.

Yaklaşık iki metre boylarında, saçları ve sakalları bembeyaz yaşlı bir erkektir. Memeleri vardır ve göbeğine kadar sarkarlar. El tırnakları bir karış (20-30 cm) kadar uzundur. Bu adam sürekli çocukların peşinde gezip onlara zarar vermeye çalışır. Durmadan; "Taran Baba tararman, balalarnı kararman" (Taran Baba tararım, çocuklara bakarım) diyerek gezermiş. (Karamak: gözetlemek, bakmak demektir burada hatta mecazen aramak anlamı da vardır.)

Dobruca göçmenleri arasında "Taran böcü taran" şeklindeki bir ifadenin yine çocuklara söylendiği anlatılmıştır. (Göksel Çakır tarafından verilen bilgi.) Buradaki "böcü" sözcüğü böcek demektir. Ayrıca öcü gibi hayali olarak böcek türü hayvanlara benzer yaratık anlamında kullanılır.

Çocukları korkutmak için "Taran Baba kel yatır" dendiği de bilinmektedir.

Taran sözcüğünün değişik anlamları bulunur ancak buradaki olası görünen iki anlam vardır. İlk olarak bu kelime in veya mağara anlamına gelir. İkinci olarak da geniş ağızlı insanlar için kullanılır.

Bu inanışlar Dobruca göçmenleri aracılığıyla Türkiye'ye kadar gelmiştir.

© Deniz Karakurt

DONAİR

Bu yazı aynı zamanda kelimelerin yeryüzündeki yolculuğuna dair ilginç bir etimolojik inceleme konusu olarak ele alınmalıdır. Ön-bilgi olmadan sadece "Donair" sözcüğüne bakıldığında muhtemelen bambaşka çağrışımlar oluşturacaktır.

Donair adıyla bilinen yiyecek Kanada'nın Halifax kentiyle özdeşleşerek en ünlü yerel yemeği haline dönüşmüştür. Şehirde pek çok Donair lokantası bulunmaktadır. Konuya dair bilgisi olanlar sorulduğunda Türk kökenli olduğunu söylemektedirler. Ancak şehre ait kültürel bir unsur olarak görülmekte olup yabancı bir yemek olarak algılanmaz. (Gezi amaçlı giden bir arkadaşım lokantacı tarafından Sivas adının söylendiğini anlatmıştı. Muhtemelen biraz araştırma yapmış bir kişi olmalı.) Ancak bu bağlantıyı bilmeyenler bu şehre özgü bir yiyecek olduğunu dahi iddia edebilmektedirler.

Bir rivayete göre Halifax'a yerleşen bir Yunan göçmeni gyros satmak için bir dükkan açar. (Zaten gyros da Türk dönerine oldukça benzer bir şekilde yapılmaktadır.) Fakat içlerine yeni geldiği bu şehrin halkına bir türlü sevdiremez. Belki de maliyeti düşürmek için kuzu eti kullanmaktan vazgeçerek dana eti kıyması ve içine kattığı ekmek kırıntılarıyla daha kolay bir döner hazırlar. Üzerine bir de sos ekler. Böylece bu yeni yemek bir anda tutulur. Fakat bu öykü Donair sözcüğünün bu uzak kente nasıl ulaştığına dair bir bilgi içermez.

Açıklama: Elbetteki Sivas döneri değildir bunlar. Sivaslılar bunlara "kıyma döner" derler ve beğenmezler. Ancak İskender veya yaygınlaşan soslu dönerler için bu tarz uygundur mesela.

© Deniz Karakurt

KEDİLER KAÇ YAŞINDADIR?

Dedemin de Ahmed Emmi dediği yaşlı bir akrabamız köyde bir gün dedemle bizim evin önünde oturup çaylarını içtikten sonra kendi evine gitmek için kalkarken bana "Benimle gel hele, sana bir şey vereceğim" dedi. Dedeme baktım, "Git de al" dedi.

Ahmed Emmi önde uzun bacaklarıyla hızlı adımlarla ben arkada koşarcasına bizim bahçeden çıktık, derenin yanındaki toprak yolu yürüdük, köprüyü geçtik. Köprünün diğer başındaki kerpiç eve ulaştık. Karısı ve kızıyla yaşıyordu. Eve girince tahtadan yapılmış divana oturdu. Ben sabırla beklemeye başladım. Biraz sonra yanına iri siyahı baskın alaca bir kedi geldi, kucağına çıkıp dizine oturdu.

Ahmed Emmi bana kedisinden bahsetmeye başladı. Götürdüğü tarlada unuttuğunda yürüyerek yarım günlük yoldan evi nasıl bulduğu anlattı. Ben şaşkınlık içinde dinledim. Kedilerin yüzebildiğini söyledi, bu da ilk kez duyduğum bir şeydi. Sonra bir soru sordu, "Bu kedi kaç yaşında?" diye. Ben tahminlerde bulundum ama her defasında bilemediğimi söylüyordu. En sonunda "tam otuzdört yaşında" dedi. Ben daha genç göründüğünü söyleyip itiraz edince dedi ki; "Kedilerin analarının karnında kaldığı haftaları bir yaş sayarsan benim dediğim çıkar". Benim anlamadığımı görünce sürdürdü konuşmasını "Sen şimdi annenin karnında 9 ay kaldın, yani bir yaşında doğdun, her dokuz ayda bir yeni bir yaşa değdin. Kaç yaşındasın o zaman şimdi?" Dediğini biraz anlaşmıştım ama söylediği hesabı yapamadım. Yine de 12 aylık yıl döngüye göre 9 aylık döngüde yaşımın daha büyük çıkacağını kavrayabilmiştim. Ahmed Emmi biraz düşündü "10 yaşında falansın herhalde" dedi. Birden bire 3-4 yaş büyümüş hissettim kendimi. Ama o anda anladığım başka bir şey daha vardı ama doğru ifadeyi ise yıllar sonra Bilim-Teknik Dergisi'nde görecektim: "Zaman göreceli bir kavramdır."

Bütün bunlarla kafam karışmış bir halde oraya ne için geldiğimi bile unutmuştum ki, Ahmed Emmi'nin odadan çıktığını ve elinde iki tane kedi eniğiyle geldiğini farketmedim bile. Biri annesine benzeyen alacalı siyah bir yavruydu. Diğeri ise o güne kadar ve ondan sonra da hiçbir kedide görmediğim bir renge sahipti. Lacivert üzerine geniş beyaz leke veya beneğe benzer alacalar bulunuyordu. Bunun adı ne diye sordum. Ahmed Emmi çok fazla düşünmedi; "Cesur" diye yanıtladı. Yerine oturdu tekrar, sonra kısa bir sessizliğin ardından; "Bunları sana verdim, al götür" dedi. Ben şaşkın şaşkın yavrulara bakarken birden aklıma bir soru takıldı; nasıl götürecektim eve kadar? Kucağımda taşısam yerlerinde durmuyorlardı. Ahmed Emmi bana eniklerin enselerinden nasıl tutacağımı gösterdi. "Canları acımaz mı?" diye sordum. Aldığım yanıt açık ve netti, orada öğrendiğime göre anneleri yavru kedileri hatta köpekleri enselerinden dişleri ile tutup saatlerce yürüyorlardı. Belki de daha önce defalarca görmüştüm ama o ana kadar hiç dikkat etmemiştim, belki de hiç görmemiştim. Bilemiyorum… Ama hayvanların yavrularını bu taşıma biçimine daha sonra belki yüzlerce kez rastladım. Kedileri enselerinden tuttum ve evin yolunu tuttum. Yavrular aşırı tepki vermeden hafiften de olsa kımıldıyorlar belki de kurtulmak istiyorlardı ama sonuç alamıyorlardı. Cesur ile yıllarca sürecek olan arkadaşlığımız böyle başladı.

Bugün bu satırları yazarken kırk yaşıma yaklaşmış durumdayım, Cesur'un daha sonradan büyüyüp eniklemesinin ardından sağ yandaki komşumuza verdiğimiz bir yavrusunun soyundan gelen ve

© Deniz Karakurt

Cesur'un adını taşıyan ama onun ikizi olan alacalı siyah kediye tıpatıp benzeyen bir kedi şu an köyde dedemin yanında yaşıyor.

Cesurla aramızda kurulan bağ çok farklıydı. Dedemin söylediğine göre yaz tatili gelip de ben köye döneceğim gün, köy dolmuşunun geçeceği köprünün başına kadar koşarak gidermiş, hatta sabahtan başlayıp aracın gelme zamanı olan öğleye kadar bunu birkaç kez tekrarlarmış. O gün yerinde duramazmış ve ben telefonla haber vermemiş olsam bile bizimkiler anlarlarmış ki ben o gün köye geliyorum. Düşündüm bunu birkaç kez, belki de adımı duyduğu içindir diye. Ama öyle olsa adımı her duyduğunda yinelemesi gerekirdi bu davranışını yaz kış demeden. Üstelik Cesur'un öldüğü yıla yani yaklaşık ortaokulun sonuna kadar köye defalarca haber vermeden gitmişimdir. Bilemiyorum belki bu rahmetli babaannemle dedeme zihinlerinin oynadığı bir algı oyunudur, belki de bizim bilmediğimiz algılar vardır hayvanlarda.

Geçmişte bir anıya dönüşen kedime dair anlatacağım daha çok şey vardır ama başka bir sefere kalsın.

Açıklamalar:

1. Yazıyı yazmamın üzerinden yaklaşık 6 yıl geçmiş. Şu an 45 yaşımdayım. (2023)

2. Kedilerin yaşlarının aslında çok başka türlü hesaplandığını elbette ki biliyorum artık.

© Deniz Karakurt

OTLUK KÖYÜNDEN İKİ HALK İNANCI

Hızır İnanışı ve Tikeduruh Ocağı

Şarkışla'ya bağlı Otluk köyünde var olduğunu öğrendiğim iki halk inancına dair edindiğim bilgiler şu şekildedir.

Derleyen: Deniz Karakurt
Kaynak: Mahsuni Gül (Kümbet köyünden, annesi Otluk köyündendir.)

Köyün en önemli ziyaret yeri Hızır Baba'dır. Anlatılanlara göre; köyde yapılan bir cemi izlemeye gelen Hızır, cemden memnun kalmamıştır. Şu anki Hızır Baba denilen yere kadar gelmiş ve geri gitmiştir… Ancak bu adla bilinen mevkide herhangi bir yapı veya mezar yahut kalıntı yoktur. Günümüzde ziyaret esnasında yapılan herhangi özel bir tören yoktur. Geçmişte Otluk köyünde Hızır Baba adlı bir taş yığını varmış. Perşembe günü insanlar buraya gidip mum yakar, ayrıca yağmur duası vb. için ziyaret ederlermiş.

Bahattin Bilgilioğlu, Mehmet Bilgilioğlu ve Yeter Gül'ün verdikleri bilgilere göre mide, bağırsak vb. sindirim sorunları olanlar hastalıklarının tedavileri için Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağı Otluk Köyü'nde bulunan "Tikeduruh Ocağı"na giderlermiş. Bizim bildiğimiz ocağın ilk el sahibi Otluk'taki büyük dedemizdir, Garağız / Karakız ebem onun soyundandır. Daha sonraki temsilcisi Hasan Hüseyin Altunal'dı. Mide, bağırsak vb. sindirim sorunları olanlar gelip karınlarını ufalatırlarmış (ufalamak: ovalamak). Hasan Hüseyin Altunal'dan sonra anneaannem Hatice Bilgilioğlu (Garağız / Karakız ebem), dayım Bahattin Bilgilioğlu ve annem Yeter Gül de ocağın devamcısı olarak kabul edilirlerdi. Benim bildiğim kadarıyla ocak için herhangi ayrı bir yapı yoktur. Rahatsızlığı olan insanlar Garağız ebemin, Bahattin dayımın ve annemin evine gelirlermiş. Günümüzde karın ufalatmaya gelenler hiç kalmamıştır, çok uzun süredir konuya dair verilebilecek herhangi bir örnek yoktur. Tikeduruh kavramı ise iki sözcükten oluşmaktadır. Tike, et parçası demektir. Duruh ise durma (boğaza durma, mideye taş gibi oturma). Et fazla yenilince kişiyi rahatsız eder. Bugünkü deyimle "tokmalanma" vb. denilebilir. Eniştem Ali Altunal'ın aktardığı bilgilere göre geçmişte mide ve sindirim bozukluğu olan hastalar veya belki de yemeği çok yediği için rahatsızlananlar Altunal ailesinin evlerine gelip karınlarını ufalattırırlarmış.

Bu bilgilerden anlaşıldığına göre manevi güç ve yetenek el vermeyle başkasına geçmektedir.

© Deniz Karakurt

TÜRKÇE KARŞILIK BULMANIN SINIRLARI VE ÖLÇÜLERİ

Baştan belirtmek isterim ki bunlar kişisel görüşlerimdir, itiraz edilebilir, tartışmaya açıktır.

Dilbilgisi açısından bakıldığında dışsal etkenler Türkçe'de bozucu etkiler ortaya çıkarmıyor, en azından günümüzde öyle bir tehdit bulunmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Yani cümle dizilimi, tamlamalar gibi konularda Türkçe kendi yapısına uygun olarak kullanılmaktadır. Aksi yöndeki bireysel tercihler çok da ilgi görmüyor. Anlaşılmaz bulunuyor. Eldeki kullanımda olan mevcut tek yabancı tamlama türü Arapça kökenli eklerle oluşturulmaktadır. Örneğin: Heyet-i Temsiliye, Müdafa-i Hukuk gibi... Bunlardaki ekler günümüzde çoğu zaman tire işareti ile gösterilmektedir. Bu tamlamalar da sınırlı (özel tarihsel konular gibi) bir kullanıma sahiptir. Bunun dışında dilbilgisi açısından yabancı bir etkinin var olduğunu söylemek çok zordur. Yani geriye kalan en önemli konu yabancı kökenli sözcükler sorunudur.

Sürekli olarak belirttiğim üzere yabancı kelimelerin yerine Türkçe olanların yerleştirilmesindeki en önemli etken doğru bulunmuş karşılıkların ilkokuldan başlayarak ders kitaplarında kullanılmasıdır. Kendi kişisel tahminlerime göre bu yolla yüzde seksene yakın olumlu sonuç elde edilebilmektedir. Tamamı mümkün olamaz çünkü ne yapılırsa yapılsın halk kulağı kimi zaman bazı sözcükleri kendine uygun bulmaz. Ancak yüzde seksen hatta yetmiş veya altmış bile çok yüksek bir orandır. Bunun dışındaki ders kitaplarını esas almayan bütün girişimler ne yazık ki büyük oranda başarısız olmaya mahkumdur (tamamen demiyorum o yüzden çabalamayı sürdürüyoruz). Ayrıca basın yayın organlarına getirilecek kurallar da etkili olacaktır belirli bir oranda. Bu nedenledir ki dilin korunmasında devletin yaklaşımı çok önemlidir.

Ancak değinmek istediğim diğer bir husus ise şudur. Her yabancı kökenli sözcüğe mutlaka Türkçe bir karşılık bulmak zorunda mıyız?

Dilimizi olabildiği kadar kendi olanakları ile kullanmaktan yana olduğum zaten apaçık ortadadır. Mesela bireysel olarak kendi izlediğim yol şu şekildedir. Özellikle yazarken (ama çok da fazla takılmadan, yazma sürecimi kesintiye uğratmayacak biçimde) kullandığımı farkettiğim yabancı kökenli sözcükleri Türkçe olanlarla değiştirmeye çalışırım. En sonda yine yazıyı gözden geçirirken uyumu bozmayacak düzeyde gözüme takılanların bir bölümünü daha değiştiririm. Benim bireysel tercihim bu yöndedir.

Asıl konuya dönecek olursak... Her yabancı kelimenin mutlaka bir Türkçe karşılığı olmalı mı? Günümüzde tüm dünyada geçerli uluslararası ortak terminolojik bir alan oluşmaktadır. Bunlar geldiği köken dildeki biçimini (geçtiği dillerde söyleyiş farkları oluşarak da olsa) muhafaza etmektedir. Özel adlarda daha çok olmakla birlikte genel kavramlarda da giderek artan oranlarda rastlanmaktadır bu örneklere. Mesela Pentagon (mecaz yoluyla ABD Savunma Bakanlığı) kelimesini geometride Türkçe "beşgen" olarak kullanmamız gerekse de özel anlamında orijinal söyleyiş yeğlenmelidir. Malum hastalığın adı olan Korona sözcüğünü Türkçeleştirmeye çalışmaya gerek yoktur. Bazen genel kavramlar özel anlamlarla özdeşleşir. "Hadis" kelimesi İslam Peygamberinin söylediği sözler

© Deniz Karakurt

anlamına gelmektedir. Bu uluslararası ortak literatüre Arapça üzerinden bu şekilde geçmiştir. Buna Türkçe bir karşılık bulmaya çalışmanın çok da gerekli olduğuna inanmıyorum. Bu şekilde binlerce örnek bulunabilir.

Röntgen sözcüğünü Türkçeleştirmeye çalışmak çok da anlamlı değildir çünkü buluşu yapan kişinin adına hürmeten oluşturulmuş bir kavramdır, ancak Stetoskop kelimesine mutlaka Türkçe bir karşılık bulunmalıdır.

Benim kendi dikkat ettiğim diğer bir ölçüt ise şudur. Yerine Türkçesini koymaya çalıştığımız kavram bizim dilimizde daha önceden var mıydı buna bakılmalıdır. Öyleyse zaten çok da fazla düşünmeye gerek yoktur. Sincap yerine zaten daha önceden Çekelez deniyorsa gönül rahatlığı ile bize ait olanı ders kitaplarına yazabiliriz. Olmayanları ise ayrıca değerlendirmek gerekir.

"Afiyet olsun!" demeden önce başka bir şey deniliyor muydu? Evet, üstelik Türk dünyasında hala kullanılıyor; "Aş olsun!" Buna karşın "İnşallah" ve "Maşallah" gibi İslam geleneği içinde var olan kavramlara doğru bir karşılık bulunamayacağı düşüncesindeyim. Çünkü o kültüre özgüdür bunlar. Bütünsel bir bağlamın içerisinde yer alırlar. Çünkü bu kavramların içeriğini dolduran kültürel ve felsefi altyapı tamamen farklı olduğu için özgündürler. "Ezan" kavramı bugün anladığımız biçimiyle İslamdan önce yoktu. Buna karşın İslam öncesi dönemlerde Türk dilinde Yalvaç (peygamber), Uçmak (cennet) gibi kavramlar zaten vardır. Sadece bir dine özgü olmanın ötesinde genel kavramlardır çünkü bunlar. "İncil" özel bir isimdir artık, karşılık bulmaya çalışmak boşa bir uğraşı olacaktır.

İstiklal Marşı'nın adı ve içeriği değiştirilemez (sadece anlaşılsın diye günümüz diline uyarlaması yapılsa da) bu yeni uyarlama ile kullanılamaz. Çünkü özgün bir metin vardır ortada.

Hamburger kavramına bir karşılık bulmaya çalışmak çok zorlama bir girişim olacaktır. Pizza'ya başka bir adlandırma yapmak zaten başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Aynı şekilde Lahmacun tüm dünyaya bu isimle yayılmıştır. Lahmacun hem de en önce bizim kültürümüzden geçerek yeryüzündeki bütün dillere Lahmacun olarak yerleşmişse buna Türkçe bir karşılık bulmaya çalışmak anlamsızlaşabilir. Mutlak başarısızlık söz konusudur demiyorum, küçük de olsa en azından yöresel düzeylerde kabul görme imkanı olabilir ama sonuç büyük olasılıkla baştan bellidir.

Bazı kavramlar aslında ilk başta özel ad olmasa bile özel bir anlam kazanabilmektedirler. Nutuk dediğimizde kendi genel anlamı dışında artık ayrıca Atatürk'ün okuduğu yazıya döktükten sonra yaptığı o uzun konuşmayı anlıyoruz. Özel bir isim miydi, değil ama sonradan özelleşmiş bir anlam kazanmış, özel isme doğru kaymış. "Söylev" olarak başlık atılan versiyonları basılmış olsa da "Nutuk" diye bilinmektedir çünkü özgün adı budur. Bizden Dünyaya bu isimle yayılan Atatürk'ün bu eserinin adını "Söylev" haline getirmek boşa zaman kaybıdır ve boşa kürek çekmedir. Elbette ki günlük hayatımızda nutuk demeyelim söylev diyelim. "Hoca güzel bir nutuk attı" demek yerine "iyi bir söylev çekti" demek kulağa hiç de tuhaf gelmiyor. Gayet de güzel kullanılır. Hatta dileğimiz böyle olmasıdır.

Özetle uluslararası ortak terminoloji gerçeğini de bir noktadan sonra kabul etmek gereklidir.

© Deniz Karakurt

Örneğin Şaman kelimesi Tungus dillerinden dünyaya yayılmıştır ve genel olarak kabul görmüştür. Tam da bu noktada ortak terminolojinin sınırlarının doğru belirlenmesi gerekir. Bu çerçevenin içinde Afrika dillerinden, Asya dillerinden, Kızılderili dillerinden geçen sözcükler vardır. Ortak terminoloji zannedildiği gibi 2 tane dilin veya 3 tane dilin egemenliğinden oluşmaz öyle de olmamalıdır, tamamen karma bir nitelik taşımalıdır. Küçük dillerin de kendini ifade etme şansının bulunduğu kültüre dayalı bir alan olmalıdır. Mamut, totem, tabu, puma, lama, panter... böylesi yüzlerce hatta binlerce kelime sıralanabilir, bunlar yeryüzündeki küçük hatta yok olmakta olan dillerden geçmiştir diğer dillere.

Mesela Orta ve Güney Amerika'da yaygın olarak yaşayan ve insanlar tarafından kullanılan Lama adlı hayvanın adını nasıl Türkçeleştireceğiz? Bunlar gereksiz girişimlerdir ve bu yönde yapılan çabaları zayıflatır, hatta yeri gelir gülünç duruma düşürür. Özel bir isim değildir bu, bir hayvan türünün genel adıdır. Ama tam da anlatmaya çalıştığım şeyin özetidir. Elbette ki bu canlı ile halk kültürü bir gün karşılaşır ve ona bir isim verme gereği duyarsa bu durumda diyecek bir söz yoktur.

© Deniz Karakurt

SANSÜR BAĞIŞIKLIĞI

İran sinemasının bir yönünü rahmetli Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un tarzına benzetiyorum.

Farklı yönetmenler tarafından çekilen yakın dönem İran filmlerinin neredeyse tamamında yüzeyin altında çok derin sistem eleştirileri bulunuyor ama bunlar bütünüyle alegorik ve imgelem yüklü bir biçimde gerçekleştiriliyor. Sansür kurullarına takılmadan geçiyorlar. Bazen hayret verici bir biçimde bu yergiyi nasıl görememişler de yasaklamamışlar diye şaşırıyorum.

Aynı şeyi romanlarında yapmanın yolunu rahmetli Cengiz Aytmatov da bulmuştu. Sadece bir roman olarak okursanız akıcı, duygu yüklü eserlerdir. Ama çağrışımları bir kez anlamaya başlayınca çok da diplerde gömülü olmayan bir sistem eleştirisi bulur okuyucu Sovyet rejiminin hatalı yönlerine karşı. Eleştirel olmasını istediği kitaplarının tamamında bu yolu tercih etmiştir.

İstisnai olarak yalnızca bir tane kitabını biliyorum bir kısmını yayınlamaktan kaçındığı. O bölümü mecazlarla değil açık olarak anlatmayı tercih ettiği için ertelemiştir. Gün Olur Asra Bedel adlı romanının bir parçasını kitabından çıkararak Cengiz Han'a Küsen Bulut adıyla daha sonradan yayınlamıştır. Bu bölümde anlatılan öykü kendi babasının rejim tarafından ortadan kaybedilişinin neredeyse aynısıdır. Bunun dışında anlatmak istediği her şeyi bir biçimde kitaplarında daha Sovyet denetimi katı bir biçimde sürerken bile anlatmayı başarmıştır.

Ben o zaman anlamıştım ki eleştirel düşünce asla susturulamaz bir olgudur. Daima bir yolunu bulur.

İran sineması da benzeri bir yöntem bularak -ben başka türlü tanımlayamıyorum- sansür bağışıklığı dediğim şeyi kazanmış durumda.

© Deniz Karakurt

DİYALEKTİK GEREKSİNİM VE ZORUNLULUK

Kainatta diyalektik bir işleyiş vardır. Bu gerçeklik iki türlü tezahür eder. İlk olarak "diyalektik gereksinim" varılan aşamada bir olgunun zıddının kendini (en azından dikkate alınmasını) dayatmasıdır, ancak yine de bireysel ya da ortak bilinç buna uymaktan kaçınabilir, bu yeteneğe henüz sahiptir. İkinci olarak ise "diyalektik zorunluluk" ortaya çıkabilir. Burada artık her iki türden (bireysel veya ortak) bilincin iradesini aşan bir ilerleyiş oluşmuş demektir.

Konuya dair birer örnek verecek olursak...

Diyalektik gereksinim: Evlenen çiftlerin kendilerini çocuk yapmak zorunda hissetmesi... Sadece toplumsal yakın çevre baskısı anlamında değil aynı zamanda psikolojik bir dürtü veya biyolojik bir güdü de olabilir bu. Normalde çocuk yapmak ve onu büyütme sorumluluğunu almak zor bir iştir. Bu nedenle burada bir karşıtlığın kabullenilmesi vardır aslında. Rahattan vazgeçilerek sıkıntılı bir sürecin tercih edilmesi söz konusudur. Ama bu henüz bir gereksinim olduğu için evli eşler bu tercihi yapmayadabilirler. Hayır çocuk yapmıyoruz diyebilirler.

Diyalektik zorunluluk: (Çok daha hızlı ve kestirme bir örnek olacak) Ölüm... Artık biyolojik anlamda karşı çıkılamaz bir gerçeklik vardır ortada.

Bireysel bilinçle ilgili sonuçlar her ne kadar insanların büyük bir çoğunluğu için tekrarlama olasılığına sahip olsa da her seferinde münferit olarak bir veya az sayıda kişiyi etkiler. Toplumsal bilince dair diyalektik olgularda ise bir defada çok daha fazla sayıda insanın daha doğrusu büyük kitlelerin etkilenmesi durumu vardır.

© Deniz Karakurt

ÖKSÜZ AHMET

1962 yılında Milliyet gazetesinde 5. sayfada yayınlanan haber özeti ve daha sonra edinilen bilgiler şöyledir.

Öksüz Ahmet
Milliyet Gazetesi - 28 Kasım 1962 / Çarşamba (Sayfa: 5 - Sağ Sütun)

Gazete haber özeti:

1942 yılında Erzurum Postası treni bir gece yarısı Şarkışla'da durur. Trenden susamış bir çocuk iner. Yaz günü çeşme başı çok kalabalıktır ve sıra beklerken treni kaçırır. Panik halinde (gazete şuursuz biçimde diyor) sağa sola koşar. Ailesindeki kişilerin isimlerini sayar. Babasının ölmüş olduğunu söylemektedir. Ama soyadı, yaşadıkları şehir, köy adları hiçbiri yoktur hafızasında. "Durmuş Dayı" (soyadı Kızılyazı) olarak bilinen bir kişi koruması altına alır ve o ölünceye kadar 15 yıl yanında çalışır.

Şarkışla ahalisinden edinilen bilgiler:

Durmuş dayı ölünce oğlu "Bekçibaşı Yusuf" yanına almış. Ekmeğini yediği her kapıya bereket getirdiğine inanıldığı için herkes ona sofrasını açarmış. Kendisine verilen 5 kuruşu (veya) 10 kuruşu alır gerisini bırakırmış. Bu nedenle "5 Kuruş Ahmet" olarak da adlandırılırmış. Hacca hiç gitmediği halde defalarca kendisini hacda gördüğünü söyleyen insanlar bulunmakta. 1980'li yıllarda ehliyetsiz traktör kullanan bir genç polisten kaçarken çarpmış ve birkaç gün hastanede kaldıktan sonra ölmüş.

Kendisini en başından beri tanıyan bazı kişiler ilk bulunduğunda üstünde asker kıyafeti olduğunu, çocuk değil de sanki küçük yaşta askere giden biri gibi göründüğünü söylüyorlar. Üzerinde asker giysisi bulunsa da bu durumun asker olduğu anlamına gelmeyebileceği de dikkate alınmalıdır.

(Şarkışla ahalisinden kendisini hatırlayanlar Öksüz Ahmet'in Erzurum şivesiyle veya kimileri de Kars şivesiyle konuştuğunu söylemektedirler. Soyadı "Gidik" olarak nüfusa yazdırılmış. Aklının yerinde olmadığı düşüncesi ile bu soyad uygun görülmüş. 70'li yılların sonunda bir hayırsever kendisini de alarak birlikte Erzurum'a gitmişler ve köyünü bulmuşlar, yalnızca ablası hayattaymış. Yalnız hissettiği için kalmak istememiş ve geri dönmüşler.)

© Deniz Karakurt

KOŞASAZ

Halk ozanı Hasan Kaplani ustamızdan 15 Kasım 2023 tarihinde öğrendiğim bir bilgidir. Teşekkürlerimle...

"Koşasaz (ya da Koşsaz) çift saz demektir. Değerli hocam Selahattin Dündar da kullandığı bağlamaya Koşasaz ismini verdi. Kullandığı ikili bağlama ve yaptığı eserler halkın yoğun ilgisi ile karşılaştı. Takipçileri tarafından kendisine "Koşasazlı" mahlası verildi. Günümüzün Koşasazlı Dede Korkut'u olarak anılır oldu. Örneğin Rahmetli Özay Gönlüm'ün Yaren ismindeki bağlaması da üçlü bir saz idi." (Kaynak kişi: Hasan Kaplani, Derleyen: Deniz Karakurt)

Selahattin Dündar'a ve Hasan Kaplani'ye Allah'tan sağlık ve esenlikler dilerim.

Özay Gönlüm çocukluğumuzun tek kanallı döneminde elindeki o zamanlar bize çok ilginç gelen o sazıyla hafızalarımızdadır. Allah mekanını cennet eylesin. Bu vesileyle de onu rahmetle anmış olalım.

(Koş/Koşa kelimesi Türkçe'de "çift" anlamına gelmektedir.)

© Deniz Karakurt

SİNEMA TARİHİNDEN NOTLAR

1. Çağrı filminin sinema tarihi açısından ilginç bir özelliği vardır. Ölmeden önce Amerika'da yaşayan Suriye kökenli yönetmen Mustafa Akad ülkemizde Çağrı adıyla bilinen ve İslamiyet'in doğuşunu anlatan filmi aslında iki kez çekmiştir. "The Message" olarak bilinen versiyon İngilizce ve "Ar Risalah" (Er Risale) adıyla çekilen ikinci versiyon ise Arapça'dır.

Başrolde Anthony Quinn olan ve İngilizce konuşan oyuncular ile her sahne çekildikten sonra hemen ardından aynı sette aynı teknik ekip tarafından bu kez Arap kökenli oyuncular ile Arapça olarak tekrar çekilmiştir. Bu ikinci versiyonda başrolde Abdullah Geith bulunmaktadır. Kimi görüşlere göre aslında Hz. Hamza rolünü Anthony Quinn'den daha iyi canlandırmış ancak uluslararası bir aktörün gölgesinde kalması en büyük talihsizliği olmuştur.

Sanıldığının aksine Arabistan'da değil Fas ve Libya'da yapılan çekimlerde bu büyük masrafları karşılayamayan yapımcı ve yönetmen filmi yarım bırakmak zorunda kalınca Muammer Kaddafi finanse etmiştir.

2. Süt Kardeşler filmine dair yapılan bir araştırmaya göre Louis Verneuil'in tiyatro eserini İsmail Galip Arcan ülkemizde Süt Kardeşler adıyla Türkçeye uyarlar. Gulyabani, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 1912 yılında yayınlanan romanıdır. Senarist Sadık Şendil iki eseri birleştirir.

Benim yaptığım araştırmada vardığım sonuca göre ise Louis Verneuil her ne kadar insan ilişkilerindeki karışıklıklar üzerine kurulu komedi eserleri yazmış olsa da uyarlama yine İsmail Galip tarafından Henry de Gorsse'ye ait Madame et son Filleul (Bayan ve Vaftiz Oğlu) adlı kitaptan yapılmıştır.

3. Nosferatu, 1979 yapımı bir vampir filmidir. Sinema tarihi açısından önemi ise aynı oyuncularla iki farklı dilde çekilmiş olmasıdır.

Yönetmen Werner Herzog filmi kendi ülkesinde gösterilmek üzere Almanca çekmeye karar vermiş, ancak uluslararası gösterim için üzerine İngilizce dublaj yapılacak olması hoşuna gitmemiştir. Bu nedenle her bir sahneyi oyuncular önce Almanca olarak oynadıktan sonra tekrardan aynı sette İngilizce konuşarak yeniden oynamışlardır. Yönetmenin böyle bir zorluğa ve maliyete katlanmasının tek nedeni ise dublajdaki ağız hareketleri ve ses uyumunun hiçbir zaman gerçeğin yerini tutmayışıdır. Elbetteki oyuncuların İngilizceyi de anadilleri gibi konuşuyor olması gerekmektedir. Üstelik başroldeki Isabelle Adjani aslında Fransız'dır.

İki farklı versiyondaki sahneler karşılaştırıldığında bazı ufak doğaçlama farklar görülmekte ve toplam sürede fark oluşturmaktadır.

4. Sinema konserve hayattır. Konserve kötü bir şey midir? Değildir. Ama konservedir işte. - Abbas Kiarostami (İranlı yönetmen)

© Deniz Karakurt

5. Dünya sinema tarihinde gerçek oyuncularla çekilen (çizgifilm olmayan) ilk iki Red Kit filmi Yeşilçam'da çekilmiştir. Her iki filmin yönetmeni de Aram Gülyüz'dür. (Film isimlerindeki T ve D harflerinin yazılışları afişlerden olduğu gibi aktarılmıştır. Alternatif başlıklara değinilmemiştir.) İlk olarak 1970, Ret Kid - Başrol: İzzet Günay ve daha sonra 1974, Ret Kit - Başrol: Sadri Alışık

6. Geleceğe Dönüş - 1'de Marty McFly'ın kız arkadaşı (Jennifer Parker isimli karakter) rolünde Claudia Wells oynamış ve serinin ikinci filmi için aynı oyuncu ile bir tanıtım bölümü ilk filmin sonuna eklenmiştir. Fakat annesinin hastalanması üzerine Wells ikinci filmde oynamaktan vazgeçmiştir, daha sonra sinema kariyeri neredeyse tamamen bitmiştir. Onun yerine Elisabeth Shue kadroya katılmış ve böylece sinema sektöründe kendisinin en önemli dönüm noktası olmuştur, bu rol tanınmasını sağlamıştır. Geleceğe Dönüş - 2'nin başlangıç kısmında ilk filmin sonundaki tanıtım sahnesi yeni oyuncu ile tekrar çekilerek açılış bu sahne ile yapılmıştır.

7. 1984 ABD yapımı Kırmızılı Kadın (Woman in Red) ile 1985 Türkiye yapımı Aşık Oldum filmi bazı küçük farklar dışında neredeyse birbirinin tamamen aynısıdır. Tarihten de anlaşılacağı üzere Türk versiyonu bir yeniden yapımdır.

8. Tarkovski'nin Stalker filminden: "Eskiden sanırdım ki kitaplarım birilerine iyi geliyor. Hayır, kimsenin bana ihtiyacı yok. Onları değiştirmek istedim, ama onlar kendilerine benzetmek için beni değiştirdiler. Eskiden gelecek sadece şimdinin devamıydı. Bütün değişimler ufuk çizgisinin ötesinde bir yerdeydi. Artık gelecek şimdinin bir parçası..." - Yazarın sözleri, Stalker / 1979

9. Prestij filminde bir de yönetmenin illüzyonu var. Sırayla filmdeki tüm herkesin (başroller dahil) saygınlığını harcıyor, Thomas Edison'u bile... Film bittiğinde "prestij"li tek kişi kalıyor geriye: Tesla... Yönetmen aslında bize başka bir şey izlettirirken bambaşka bir şey başarıyor.

10. Selvi Boylum Al Yazmalım filmi Cengiz Aytmatov'un Kızıl Eşarp (Кызыл Жоолук / Kızıl Jooluk) adlı kitabından uyarlanmıştır. Aytmatov tüm film ekibini konuk ederek Tenir-Too/Tanrı Dağı (bilinen diğer adıyla Tien-Şan Dağları) yakınlarında bir otağ kurdurur ve orada ağırlar.

Türkan Şoray bu buluşmayı şöyle anlatır:

"Bu filmle Taşkent Film Festivali'ne katıldığımızda inanılmaz bir ilgi gördü. Daha sonra film, Kırgızistan'da da gösterildi. Cengiz Aytmatov Kırgızistan'daki gösterimi izleyenler arasındaydı. Filmi çok beğenen Aytmatov film ekibini evinde ağırlayarak kımız ikram etti."

Not: Bazı kaynaklarda bu ziyaretin tarihi 1977 yılı olarak verilse de Taşkent film festivali 1978 yılında gerçekleşmiştir. Dolayısıyla festivalden daha sonra gerçekleşen buluşma da bu tarihten kısa bir süre sonra olmalıdır.

11. Geçen haftalarda Jumanji filmini Trt-2'de yıllar sonra yeniden izledim. Çocuğun babası ile çocuğu öldürmeye çalışan Avcı aynı aktör tarafından canlandırılıyor (makyaj çok iyi olduğu için fark

© Deniz Karakurt

edilmemiş olabilir ama kapanış jeneriğinde zaten isimlerde yazılı). Bu öylesine bir kurgu değil. Mevzunun geri planında Anti-Oedipus kompleksi var. (Yani babayı öldürmeye çalışan oğlu yerine oğlunu öldürmeye çalışan baba).

Bu da filmi iki sonuca götürür: Aslında tüm film çocuğun (veya daha düşük bir ihtimal babanın) bilinçaltındaki bir olaydır. Tamamlayıcı olarak: Senarist ve/veya yönetmenin geçmişindeki bir sorun dışavurulmaktadır.

12. Sirke fıçılarındaki cesetler. Orta Amerika'da Panama Kanalı ABD tarafından açılmadan önce Fransızlar bir girişimde bulunmuşlardır. Çalışmalar esnasında Sıtma ve Humma yüzünden ayda ortalama 500 işçi ölmüştür. Cesetleri gömmek zaman alıcı ve diğer işçiler açısından olumsuz etkilere sahip olduğu için inşaat şirketi bu durumu bertaraf edecek bir yöntem bulmuştur. Küba'dan gemiler dolusu fıçılarla sirke satın almış, ancak bunların yarım doldurulmasını istemiştir. Gelen fıçıların içerisine cesetleri koyarak Avrupa'ya kadavra olarak satmışlardır. Böylece bu durumu da paraya çevirmenin bir yolunu bulmuşlardır.

2003 yapımı Basic adlı filmin giriş kısmında bu konuya dair verilen bilgi de yaklaşık olarak bu şekildedir.

13. Kullanılıyor(du) günlük hayatta. Birisi bir şey yaparken zorlanırsa ya da pek beceremezse; "Ha babam!" denir. Bazen de arkasına başka bir cümle eklenebilir; "Ha babam! Bitirebileydin bir de şu işi." Kitabın (ve dolayısıyla filmin) adının bile aslında işlenen konuyla ilgili olarak seçilmiş olduğu görülüyor.

14. Ben kurt sürüsüyle dolaşıyorum, sen ise insan sürüsüyle dolaşmak zorundasın. Uygun olan budur. (Ormanın Kitabı filminden replik - 1994) / I run with the wolf pack, you must run with the man pack. It is the proper thing. (Quote from the movie Jungle Book - 1994)

15. Tüm dünya ateşe verildi, yanıyor... (Son Mohikan filminden) / The whole world is set on fire... (The Last of the Mohicans)

16. Lakota Cumhuriyeti. Russel Means önderliğindeki bir grup tarafından ABD içerisinde 2007 yılında bağımsızlığı ilan edilen ve hiçbir sonuca ulaşmamış bulunan bir Kızılderili Devleti kurma girişimidir. Daha sonra bu denemenin geleceğe yönelik bir vizyon olduğu açıklanmıştır. Kabilelerin hiçbirisine danışılmadan alınmış bir karar olduğu anlaşılmıştır. (Russel Means: Son Mohikan filminde baba kızılderili Çingaşkuk [Chingachgook] rolünde oynayan kişidir. 2012 yılında vefat etmiştir.)

17. Stalker filmi laboratuvardayken bir kısmının veya tamamının kaybolmuş olması nedeniyle o zor koşullarda yeniden çekilmiş. Oyuncularda görülen gerginlik aslında bu yüzdendir. Ayrıca bu yüzden, film ekibi kimyasal bulunan bölgede iki katı fazla zaman geçirmişler. Çoğu kanser olmuş bu nedenle. Ayrıca filmdeki esneklik - katılık (yaşam ve ölüm) üzerine söylenen uzun replik Çinli felsefeci Lao Tsu'dan alıntıdır.

© Deniz Karakurt

18. Barış Manço'nun oynadığı tek sinema eseri 1975 yılında gösterime giren "Baba Bizi Eversene" adlı filmdir. Barış Manço'yu simgeleyen bir oyuncak masasının üzerinde duran Fazıl Bey (Hulusi Kentmen) müdürü Mahir'e (Barış Manço) sinirlenerek oyuncağın saçlarını keser.

19. 2014 yapımı Automata adlı karamsar bilim kurgu filminde robotlar bir tehlike sezip saklanma gereği hissettiklerinde hiçbir gerekçesi olmaksızın, herhangi bir programlamaya dayanmaksızın birbirlerine yaklaşarak sessizce beklemeyi tercih ediyorlar. Filme göre birbirine yakın durma, kalabalığa sığınma insani davranışların ilk biçimlerinden biri olarak görülüyor. Buradan robotların insani davranışları taklit ettiği ya da öğrendiği sonucuna varılıyor.

İnsanların kalabalık ihtiyacı hatta kalabalıkların içinde kaybolma isteği çeşitli açılardan ve değişik psikolojik gerekçelerle anlaşılabilir bir olgudur.

20. Çılgın Safari (1991) / Tanrılar Çıldırmış Olmalı - 3 [Crazy Safari (1991) / The Gods Must Be Crazy] filmi, aynı sette İngilizce ve Çince olmak üzere iki kez eş-zamanlı olarak çekilmiştir.

21. Hümayun Tebrizyan - Türkiye'de de 1970'li yıllarda en az 8 sinema filminde oynadığı bilinen İranlı aktör. Tahran'da lokanta işlettiği bilgisine ulaşılmıştır. Şu an hayattadır (2023).

22. Meksika Müze Soygunu olarak bilinen ve 1985 yılında gerçekleşen olay Meksika halkı tarafından çok önemsenmiştir, günümüzde bile El-Robo (Soygun) denildiğinde Meksikalılar arasında akla gelen ilk konu bu olmaktadır. Maya yerlileri başta olmak üzere Kolomb-öncesi döneme ait ulusal hazineler çalınmış ve toplumda büyük üzüntü yaratmıştır. Okulu bitirememiş iki öğrenci olan Carlos Perches Treviño ve Ramón Sardina García tarafından başkent Meksiko'daki Antropoloji Müzesi titizlikle hazırlanan bir planla son derece sakin ve basit bir biçimde soyulur. Güvenlik önlemlerinin eksikliğini fark eden ve soygunun asıl planlayıcısı olan Carlos Perches Treviño noel gecesi arkadaşı ile içeri girerek saatler boyunca eserleri çantalara yerleştirir. Paha biçilemez 140 parça 4 yıl boyunca kaybolur. Ancak büyük bir kısmı 1989 yılında tekrar müzeye geri getirilir. Pek çok kişi ile birlikte Carlos'un kardeşi Luis'de işin içinde olduğu gerekçesiyle tutuklanır. Ramon ise yurtdışına kaçarak hiçbir zaman yakalanamamıştır.

Daha sonra 2018 yılında çekilen Museo adlı film büyük oranda gerçeği yansıtacak biçimde olayı anlatmakla birlikte bazı ayrıntılarda ve özellikle bitiş kısmında önemli farklar vardır.

23. 1997 yapımı U-Turn filminde ABD'de Superior Gölü yakınlarındaki bir kızılderili yerlisi kendisine verilen kolanın bir kısmını dökerek doğaya sunuyor (10. dakikadan itibaren). Eski Türk kültüründe bu uygulamaya Saçı veya Saçılga adı verilir. Başka toplumlardaki şamanist geleneklerde benzer durumlara rastlamak mümkün.

24. Gerzek Şaban filminde Kemal Sunal'ın canlandırdığı Seyfi isminde bir mafya babası karakteri bulunmaktadır. İlginçtir bu filmde Seyfi Kabadayı adında bir figüran rol almıştır.

© Deniz Karakurt

25. Keyifle izlenebilen ve değişik sorgulamalara da vesile olabilen 2016 yapımı Uzay Yolcuları (Passengers) filminde aynı zamanda bazı mantıksal hatalar bulunmaktadır. Bu hatalardan bir tanesini söylemekle yetinelim. Çok yetenekli bir makine mühendisi veya mekanik teknisyen... En korunaklı yer olan kaptan köşkünü bile açmayı zorlayabiliyor. Pek çok teknik problemi rahatlıkla hallediyor. Uyku kapsüllerini açabiliyor mesela. Hatta geminin reaktörünü tamir ediyor en sonunda. Ancak gelin görün ki bunlara göre oldukça basit denebilecek bir kahvaltı makinesini açıp A sınıfı kahvaltıyı yapmayı aylarca başaramıyor, ancak bunlardan almaya hakkı olan kız uyandıktan sonra kendisine getirip bir tane veriyor da galiba 1 yıl sonra A sınıfı bir kahvaltı yapabiliyor. Üstelik bu süre boyunca uzay gemisinin son derece lüks restoranında rahatlıkla sürekli yemek yiyebiliyor herhangi bir sınıf ayrımına takılmadan.

© Deniz Karakurt

HALK ETİMOLOJİSİ ÜZERİNE

Halk etimolojisi ses benzerliğine dayalı açıklamalar üretir. Dolayısıyla bunların doğru olma olasılığı şüphelidir. Altında kötü niyet aramak gereksizdir ancak doğrudan bilimsel veri olarak kabul etmek de çok aceleci bir yaklaşım olur. Örneğin Anadolu kelimesini analarla dolu ülke şeklinde açıklamaya benzer bu. Yaşadığı köyün, ilçenin, şehrin adının ne anlama geldiğini sorduğunuzda size ses benzerliğinden yola çıkarak çeşitli çağrışımlarla cevaplar verilebilir, bunlara karşı kesinlikle çok temkinli olmak gerekir.

Burada örnek olarak Gagavuz sözcüğüne dair halk etimolojisinden alınma 2 tane açıklamayı vermek istiyorum.

So, the folk etymology says: a) the gagany tut uz - "keep your beak straight," - that's what the Turks used to say when they beat the Bulgarians in the face (Kokpety village, I.I.Karaguarov reported, 55 years old); b) gaga uz - "the beak of a straight line" - was the name of the Bulgarians speaking Turkish, unlike the hump-nosed Turks (Romanovka village, reported to N.A.Panteleeva, 56 years old.) [5, p.221]. They call their language Turkic or Turkish (Turki dili).

Kaynak: Interaction of Turkic Languages and cultures in the post-Soviet Kazakhstan (Tyurkien.weebly - Gagauzes sayfası)

© Deniz Karakurt

KARA ARDIÇ

Kaynak Kişi: Yusuf Aydın (Kaymak köyü - Şarkışla)
Derleyen: Deniz Karakurt (17 Kasım 2023)

Kara Ardıç bizim köyün üzerinde en yüksek tepededir. Ardıç Baba denilir. Ardıç Baba'nın ilerisinden Şarkışla'ya yakın bir yerdeki, Sağır köyü gözükür. Aslında Yedi kardeşten biri olduğu söylenilir. Yıldızeli ve Akdağmadeni dağlarında başka kardeşleri bulunduğu anlatılır. Yedi kardeş çok uzaklardan birbirleriyle ateş yakarak bu ateşin dumanlarına şekil vererek haberleşirlermiş. Anadoluya gelen ilk erenler bunlar. Alp-eren de deniliyor. Bunlar tahta kılıç kullanırlarmış. Kendilerine saldırmayan, dokunmayan hiç kimseye dokunmazlarmış.

Bizim köy Cumhuriyete kadar, Kara Ardıcın 500 metre altında doğal bir küçük gölün kenarında imiş. Halen evlerin taşları duruyor. Eskiden çok yaşlılar biz çocukken eski köylerini anlatırlardı. Dağın dibinden her yerden su çıkarmış. 40 - 50 dönüme yakın büyüklükte bir gölün kenarında toprak taş evlerde yaşarlarmış. Eskiden gölün kenarları ve dağlar çok sık ağaçlık ve ormanlıkmış. Annemin amcasının dediğine göre 1915 yılında askerler bir yangın çıkarmışlar. Heralde Ermeni tehciri sırasında. Ormanlara gizlenenler için. Gölün kenarındaki bütün ağaçlar yanınca göl patlamış ve batal olmuş.

Bizim köylüler Ardıç ağaçlarını kesmezler kutsal sayarlar. Sadece ziyaretin olduğu yerde 15 - 20 tane yaşlı ardıç ağacı var. Başka hiç bir ağaç yok. Köylüler o ağaçları kesen olursa, kesenin ailesine huzursuzluk geleceğine inanarak o ağaçlara dokunmazlar. Eskiler "Biz cemlerimizi kışın gidip eski köyümüzde yapardık. Şimdiki köye aşağıya inince eski köyün evleri öylecene kaldı. Kışın cemlerimizi eski köyün evlerinde yapar. Kara Ardıç Babada kurbanımızı keserdik" derlerdi. Hatta inanılmayacak bir şey anlatırlardı. Şimdiki köyden dağdaki eski köye cem yapmaya giderken gelinler 2 - 3 aylık bebeklerini iyice sarar. Bir çalının altına koyarlarmış. Bozatlı Hızır bebeğimi sana emanet ediyorum diyerek bebekleri bir yere bırakırlarmış. Akşam gidip sabaha kadar cem yapıp, kurbanlarını yeyip öğleye doğru geri yeni köye gelirken bebeklerini koydukları yerden alır, gelirlermiş. "Anne böyle saçmalık olur mu? El kadar bebek kışın o soğukta çalının dibine bırakılır mı? Kurt, tilki yese ne olacak?" derdim. "Yok oğlum hiç bir şey olmazmış. Kadınlar bebeklerini alırlarmış ki, mışıl, mışıl uyuyorlarmış" diye cevaplardı.

Bu yıl yine bizim köyden Kara Ardıç Baba'da kurban kesenler oldu. Eskiden Ardıç ağaçlarının dibinde kurban kesilir, etli bulgur pilavı yapılıp, hep birlikte orada yenilirdi. Şimdi traktörle gidilip kurban orada kesilip köye getirilip köyde pişirilip yeniliyor.

© Deniz Karakurt

BİR EFSANE - 5 VERSİYON

Şarkışla yöresinde Kızyandı ve Kızoğlan olarak bilinen bir efsaneni beş farklı versiyonu ele alınarak karşılaştırılacaktır. Bunlardan üç tanesi aynen derlendiği şekliyle aktarılacak diğer ikisi uzun oldukları için özet olarak verilecektir.

1. Versiyon:
"Kız-Oğlan Taşı" ya da "Kız-Oğlan Mezarı" Efsanesi
(Sivas/Şarkışla-Cemel köyü)

Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Cemel köyünde "Kız-Oğlan Taşı" ya da "Kız-Oğlan Mezarı" denilen bir yer vardır. Halk, buranın oluşumuyla ilgili şöyle bir efsaneyi anlatmaktadır.

Cemel köyünde yaşayan zengin bir ailenin Elif isminde bir kızı vardır. Durumu iyi olmayan bir delikanlı Elif'le evlenmek ister. Başta Elif'in annesi olmak üzere babası, ağabeyleri ve diğer akrabaları buna karşı çıkar. Kızın peşini bırakmayan delikanlı, her gün pencerenin altına gelir. Zamanla birbirlerine âşık olan iki genç, aileleri ikna olmadığı için kaçmaya karar verirler. Onlar kaçarken durumu anlayan aile büyükleri peşlerine düşer. Tam yakalanacakları sırada kız "Allah'ım bizi taş et!" diye dua eder ve iki genç orada taş kesilir.

Efsaneye konu olan bu taşlar, Cemel köyünün hemen girişinde, yol kenarındadır. Günümüzde belediyenin yol genişletme çalışmaları sırasında çok hasar gören bu taşlara halk, kendince bir çözüm bulmuş ve tahrip olan taşların arka tarafını toprakla kapatarak mezar görünümü vermiştir.

Derleyen: Mine ŞENSES
Derleme tarihi: 2006
Kaynak kişi: İbrahim SELVİ
Mesleği: Şarkışla'daki Kahraman Köseoğlu İlköğretim Okulu'nda Türkçe öğretmeni
Doğum yılı ve yeri: Sivas/Kangal
Kaynak kişinin efsaneyi kimden öğrendiği: Dedesinden.

Alıntı: Türkiye'de 2006 Yılında YAŞAYAN TAŞ KESİLME EFSANELERİ - Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (THBMER) Yayınları - No: 11, Yıl: 2007, Sayfa: 60

***

2. Versiyon:
Kızoğlan Mezarı

Bu efsane uyarlama yapılarak, aslında gerçek bir olayı anlatan "Bedir Türküsü" içinde yer alan öykü ile birleştirilerek farklı bir anlatıma kavuşturulmuş ve kimliği tespit edilemeyen bir araştırmacı tarafından kayıtlara geçirilmiştir. Ancak efsane bu yeni biçiminde büyük oranda orijinalinde anlatılan konudan farklılaştırılmış durumdadır. Yalnızca ekinlerin arasında yanma olayı ortak bir motif olarak

© Deniz Karakurt

görünmektedir. Üstelik Bedir Türküsü'ne konu olan gerçek olayda aşıkların birlikte veya her hangi birinin tek başına ölümü ya da öldürülmesi kesinlikle gerçeği yansıtmayan bir durumdur. Yaşamış olan gerçek kişilerin hayat hikayeleri bilinmekte olup böyle bir şekilde sonuçlanmamıştır. Buna karşın türkünün içinde geçen "kız yandığın yere kadar ben de gittim" dizesinin bu tür bir kurguya zorlama da olsa imkan verdiği söylenebilir.

Bu anlatı şu şekildedir:
Eski zamanlarda Şarkışla'nın varlıklı ailelerinden birinin, Bedir adında güzeller güzeli bir kızı varmış. Bir delikanlı Bedir'i istemiş. Ancak Bedir'in annesi Gürcü Hanım, kızını vermemiş. Delikanlı yine de Bedir'le konuşup görüşmek istemiş. Bedir delikanlıyı çok sevmesine rağmen, gören duyan olur diye, cevap verememiş.

Bir zaman sonra Bedir çeşmeye giderken, delikanlı kızı atının terkisine atıp kaçırmış. Bedir'in akrabaları kızlarını kaçıran delikanlıyı yakalamak için peşine düşmüş. Bedir ve sevgilisi yakalanmamak için ekin yığınlarının arasına gizlenmiş. Aramalara rağmen kimseyi bulamayan Bedir'in akrabaları ekin yığınlarını ateşe vermiş. Dışarı çıkamayan âşıklar ekin yığınının arasında can vermiş. Babası kızının yanmış cesediyle karşılaşınca pişman olmuş. Vicdan azabıyla, hatıralarına mezar yaptırmış. O günden sonra halk oraya, Kız-Oğlan Mezarı demiş.

Açıklama: Kutlu Özen'in Sivas Efsaneleri adlı kitabının 256-257. sayfalarında yer alan bu yazının sonundaki 436 numaralı dipnot ile Emin Kuzucular'a ait olduğu belirtilmiş olsa da benzer isimli (Kız Oğlan Masalı) bu anlatıdaki içerik kesinlikle çok farklıdır. Yani kendisine ait bahsi geçen derleme yukarıdaki iki versiyondan tamamen değişiktir. Büyük olasılıkla eser yayına hazırlanırken isim benzerliği nedeniyle bir karışıklık meydana gelmiş olduğu fikrine ulaşılabilir. Dolayısıyla bu ikinci versiyon için derleyicinin kimliğine dair herhangi bir bilgi elde etmek mümkün olmamıştır.

***

3. Versiyon:
Kızyandı Yaylası Efsanesi

Şarkışla'ya bağlı Cemel beldesinin güneyinde, "Kışla köyü ile sınır teşkil eden 200 dönümlük yaylanın adı bir efsaneye dayanmaktadır:

Kayseri'nin Sarız kasabasında bir çoban, ağasının kızına aşık olur. Kızda çobanı sevmektedir. Çoban ile ağanın kızı birbirleriyle evlenmek isterler. Çoban, annesini zorlayarak ağanın kızını istemeye ikna eder. Kadın gidip kızı ister; fakat ağa: "Sırtındaki çul benim çulum, yediği yal benim yalım; ben olmasam, ne yal ne de çul bulabilir. Utanmadan bir de kızımla evlenmek istiyor", diyerek anasını kovar. Babasının o vermemesi halinde kaçmaya razı olacağına dair sevdiğinden söz alan çoban, o gece ağanın atlarından biriyle kızı kaçırır. Bir süre sonra kızının çobana kaçtığını anlayan ağa, adamlarını toplayarak kaçak aşıkların peşine düşer. İki aşık, sabaha karşı yorgunluktan bugün Cemel beldesi yakınlarında bulunan yayladaki haymalardan birinin dibinde uykuya dalarlar. Ağa ve adamları, iki aşığı orada yakalar. Ağa: "Kızımı bu çobana versem, koskoca ağa, utanmadan kızını

© Deniz Karakurt

çulsuz bir çobana verdi derler. Alsam götürsem, utanmadan kocaya kaçan kızını, kocasının koynundan alıp getirdi; şimdi de verebileceği bir enayi arıyor derler," diye düşünerek adamlarına kızını ve çobanı oracıkta yakmalarını söyler. Ağanın adamları, kızı ve çobanı orada diri diri yakarlar. Bu olaydan sonra o yaylanın ismi "Kızyandı " olarak kalır. Yaylanın ismi bazı Şarkışla türkülerinde de geçmektedir(*).

Not: Hayma; saman yapılmak üzere büyük yığın haline getirilmiş ot yığını.
(*) "Şenol yaylam (Bedir Türküsü) bu olay üzer ine bestelenmiştir.

Kaynak: Şarkışla Efsaneleri - Zekeriya Metin, Sayfa: 57 (Fırat Üniversitesi - Lisans Tezi), Elazığ, 1994

***

4. ve 5. Versiyon:
Emin Kuzucular'ın Kız-Oğlan Masalı ve Kızyandı Efsanesi adlı birbirinden farklı iki yazısı bulunmaktadır. Kız-Oğlan masalı Ulfani adlı delikanlı ile Kanak köyünden Sevlü adlı kızın arasındaki aşkı anlatır ve kışın donarak ölmeleri ile sonuçlanır. Ekin yığının arasında ölme motifi ise, Alpar ile Durna aşkının anlatıldığı Kızyandı öyküsünün sonunda yer almaktadır.

Kaynaklar:

Bir Şarkışla Efsanesi - Kız Oğlan Masalı, Sivas Folkloru, Mart 1978, Sayı: 24, Sayfa: 10-11 ve 23.
Bir Şarkışla Efsanesi - Kızyandı, Sivas Folkloru, Ağustos 1975, Sayı: 31, Sayfa: 13-16.

***

Özetle isimleri birbirine benzer (veya karıştırılmakta olan) en az iki efsane yörede mevcuttur. Taş kesilme, donarak ölme ve yanarak ölme / öldürülme ile biten sonuçlara farklı versiyonlar içinde rastlanmaktadır.

© Deniz Karakurt

İKİ HASAN TAHSİN

Eski bir bahriye (denizci) yüzbaşısıdır. Selanik’te "Silah" adında bir gazete çıkarır, bu nedenle daha sonraları "Silahçı Hasan Tahsin" adıyla anılır. Katıldığı Teşkilat-ı Mahsusa tarafından kendisine Buxton Kardeşler'i izleme görevi verilir. Ancak görev bilinci düşük ve disiplini zayıf olan Silahçı Hasan Tahsin kendisine Bulgaristan’da verilen bu işi yerine getirmeyerek 1913 yılının sonunda izin almadan ve haber bile vermeden İstanbul’a döner. Teşkilat tarafından cezalandırılır, naaşı bir mezarlıkta çuval içinde bulunur.

Görev, tamamlanmak üzere bu kez Osman Nevres’e verilir. O da çok geçmeden önceki casus Hasan Tahsin'in adını ve kimliğini kullanmaya başlar ve yurtdışına çıkar. Bu görevden sonra da kendi gerçek adını kullanmayı tamamen bırakır. Yeni Hasan Tahsin 2 Teşrinievvel (Ekim) 1914 günü Romanya'nın başkenti Bükreş'te Buxton Kardeşler'e saldırı düzenler. Bu olay büyük yankı uyandırır. Sorgulamalarda konuşturulamaz ve itirafta bulunmaz. Romen polisi tarafından Buxton Kardeşler Saldırısı sonrasında tutukladığında Hasan Tahsin'in çekilen fotoğrafları günümüze kadar ulaşmıştır. Yargılama sonucunda beş (veya 10) yıl bir kalede hapis cezasına çarptırılır. Cezasının ikinci yılında, 1916’da Osmanlı müttefiki Almanya'nın Balkanlar'a ve kısa bir sürede Romanya'ya girmesi üzerine salıverilir ve İstanbul'a döner.

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'e çıkartma yapan, Yunan Efzon Alayı işgal askerlerine, Kordonboyu'ndan ilk kurşunu sıkarak Türk direnişini başlatmış olur ve simgesel bir önem kazanır. Tabancasındaki tüm mermileri kullanarak ateş açar. Yunan Alayı tarafından açılan karşı ateş ve ardından kalabalığın önünde süngüleme sonucunda 31 yaşında hayata gözlerini yumar.

Ek Bilgiler:

1. İngiliz sivil toplum kuruluşu görünümü altındaki “Balkan Komitesi” adına bu örgütün üyeleri İngiliz Milletvekili Noel Buxton ve kardeşi Charles, Balkan coğrafyasını gezerek bu bölgedeki ulusların Osmanlı Devleti’ne karşı ayaklanmaları yönünde çalışmalar yapmışlardır. Özellikle Bulgaristan'da etkin bir biçimde ayrılıkçı kışkırtmalarda bulunmuşlardır.

2. Teşkîlât-ı Mahsûsa, istihbarat ve propaganda amaçlı bir topluluk ve oluşumdur. İlk başlarda İttihat ve Terakkî Cemiyeti bünyesinde gayrı resmi bir örgüt olarak kurulmuş ve Enver Paşa'ya bağlı olarak çalışmıştır. Ağustos 1914'te Harbiye Nezareti'ne bağlı resmî bir örgüte dönüştürülmüştür.

Araştırma: Deniz Karakurt

(Kaynak belirtmeden alıntı yapılamaz.)

© Deniz Karakurt

MUMYA FİLMİ VE BİLİMSEL ARAŞTIRMALARDA FİNANSMAN SORUNU

Dorothy Eady adlı İngiliz kadın araştırmacı mesleki başarılarının yanı sıra, geçmiş yaşamında Mısırlı bir rahibe olduğunu iddia etmesiyle ünlenmiştir. Hakkında pek çok efsane türetilmiş olsa da gerçek yaşamına dair yeterli veriler de mevcuttur. Oğlunun adını Seti koymuş kendi adını da "Seti'nin Annesi" anlamına gelen Omseti (Oomseti) olarak değiştirmiştir. Oldukça sulandırılmış olmakla beraber yaşamı 1999 yapımı Mumya filmine de esin kaynağı olmuştur.

Hakkında anlatılanlar, yazılanlar, çekilen belgeseller içinde değinilmeyen en önemli konu yaptığı araştırmaların finansmanı sorunudur.

Yaşadığı olaylarla ilgili olarak açıklanamayan en önemli husus aslında Abydos'ta yer alan Seti Tapınağının önündeki artık yerinde olmayan bahçeyi bilmesidir. Orada bir ağaç ve bahçe olduğunu söyler ama buna dair herhangi bir belirti yoktur. Uğraşmayı göze alan birileri kazmaya başlayınca, söylediği yerde bir bahçe ve ağaç kökü çıkar. Ama bunun da mantıksal bir izahatı olabilir. Eski yazıtları çok iyi okumaktadır, bir tarif okumuş olabilir. Çünkü o yazıtları ve eski kitapları o zamana kadar kendinden başka okuyan olmamıştır.

Kafasını bu konulara çok takmıştır, o kadar ki geceleri antik mezarlıkları gezer hale gelmiştir. Çocuğu da yanına alarak sürekli olarak gezer ve araştırmalar yapar gece gündüz demeden. Evliliği dağılmıştır bu yüzden. Kocası çocuğun velayetini de alır sonunda. Zihinsel dengesini bozmuş olma ihtimali de vardır. Ancak gözardı edilen mevzu şudur ki, bu tür vakalar popüler ilgi sağlar. Parasal kaynak, finansman ve sponsor bulunarak bilimsel çalışmaların devamını kurtarır. Ama bu bayan araştırmacı yine de çok yaşlandığında bile iddia ettiği şeyden vazgeçmemiştir, bunu da belirtmek gerekir.

Finansman desteği bulma konusuna verilecek en iyi örneklerden birisi Voyager projesidir. Carl Sagan, Voyager uzay sondalarına altın kaplama disklerle insanlığı tanımlayacak bilgiler ekler uzaylılar bulursa diye. Aslında kendisine açıkça bir görev verilmiştir medyanın ve toplumun ilgisini konuya çekip böylece devletin ve sponsorların finansal desteğinin devamını sağlaması için. Hakikaten bu zekice ve basit buluş bir anda tüm dünyada popüler hale gelmesini sağlamıştır Voyager görevinin.

Sagan'ın yaptığını şahsi olarak bilimsel etiğe aykırı bulmuyorum. Ayrıca uzaylıların varlığına bireysel olarak da kesinlikle inanan birisidir. İnanmadığı bir şeyi de yapmamıştır yani. Ama uzayda zeki varlıklara rastlayabilme ihtimalinin neredeyse imkansız olduğunu da kesinlikle bilmektedir (var olmaları ayrı bir şeydir karşılaşma olasılığı ayrı bir şey). Voyager programının sürdürülebilmesinin önemli olduğunu düşündüğü için yapar bunu. Çünkü o finansmanı sağlayacak olan politikacılar ve iş insanları sıkıcı bilimsel gerçeklerle konuya baktıklarında hiçbir ilgi duymayıp desteklerini geri çekmektedirler.

Meselenin mutlak olarak bu olduğunu iddia edemesem de Dorothy Eady hususunda mevzunun bu yönünün de araştırılması gerektiği kanaatindeyim. Konuyu başka bir bilgi vererek bitirelim. Mumya

© Deniz Karakurt

filminin ilk başlarında araştırmaya yardımcı olacak rehber idam edilmek üzere iken hayatının bile para verilerek kurtarılması ilgi çekici bir ayrıntıdır finansmanın önemi konusunda.

Yazan: Deniz Karakurt
Görsel: Mumya filmi (1999)

© Deniz Karakurt

TERMİNATÖR-2 FİLMİ
(Altbaşlık: Kolektif Galeyan)

Ortaokul çağlarımız. 1990'ların ilk yılları. Terminatör / Yokedici filminin 2. bölümü Sivas'ta bir sinemada oynayacakmış diye bir söylenti yayıldı. Hayatımdaki en ilginç sinema deneyimidir belki o filmi izlemiş olmak. Türkiye'de gösterime gireli henüz birkaç hafta olmuş. O dönem için oldukça hızlı bir süre...

Sonra gerçekten de Yalçın Sineması bir iki hafta önceden afişleri astı, reklamını yapmaya başladı. Tabi ki o günden başlayarak en az 10 gün boyunca genel ahlaka mugayyir filmler kaldırılarak sadece Terminatör oynayacak günde 4 matine halinde. Hatta yeterince ilgi görürse suare (gece gösterimi) de yapılacak. Dayımın oğluyla dedik ki bunu izleyelim. Ben ne yaptım ne ettim çok erken davrandım iki tane bilet almayı başardım ilk güne. Sabırsızlıkla bekliyoruz, sinema efektlerinde bir dönüm noktası olan bu filmi. Şekilden şekle giren, dokunduğu herşeyin kılığına bürünebilen civa robota dair görüntüler televizyonlardaki film tanıtım programlarında ara sıra yer alıyor...

Gösterim günü geldi, erkenden gittik. Son derece doğru bir karar vermişiz aceleci davranmakla. Sinemaya bir girdik ki, neredeyse hiç yer yok, kalan bir kaç koltuğa zar zor oturabildik. Zaten yanlara sandalyeleri dizmişler, bir süre sonra onlar da dolunca ayakta kalanlar ve yerlere oturanlar oldu. İnsanlar bir taraftan gelmeye devam ediyor. Dolan salonda yer kalmadığı biliniyor olduğu halde dışarıda gişede bilet satılıyor bir yandan demek ki. Film başladı...

İlk aksiyon sahneleriyle birlikte izleyiciler hafiften ses vermeye başladı. Daha başlarda denebilecek Arnold'un canlandırdığı (filme göre eski model olan) insansı robotun motosikletin üzerinde her defasında tüfeği tek eliyle estetik bir hareketle çevirerek kurma mekanizmasını atışa hazır hale getirdiği ve bir tırın yer aldığı kovalamaca bölümünde artık coşku üst seviyeye çıktı ve hemen ardından ilk tezahüratlar başladı. Ondan sonra da bütün film boyunca bazen azalarak bazen zirveye tırmanarak bu taşkınca denebilecek filmi sanki içinde yaşayarak izleme davranışları ve tezahüratlar sürdü gitti. Bir sinema salonunda olması gereken gerçek sessizlik nadiren yakalanıyor ama çok sürmeden tekrar uğultu gürültü yeniden kaldığı yerden başlayıp gidiyordu. Filmi ancak birkaç sene sonra yeniden sakin bir ortamda izleme şansı elde ettiğimde bütünsel olarak bir değerlendirme yapabildim.

Tüm film boyunca topluca tepki veriyordu sinemayı hınca hınc dolduran izleyiciler. Tezahüratlar, sanki filmdeki oyuncular kendilerini duyuyormuş gibi bağırıp çağıranlar hatta yüksek sesle akıl verenler... Islıklar, alkışlar... Filmde civa robotun iki kere üç kere olmak üzere yok edildiğinin sanıldığı sahneler var ki, onlarda bütün salon ayağa kalkıyor. Tabi ki civa robot her seferinde yeniden diriliyor. Son 10 dakikayı zaten tüm salon ayakta izledik. Islık, alkış, bağırış çağırış, tezahürat. Galeyan düzeyine varan tezahüratlar. Allah'tan o son kısımlarda çok da anlamayı gerektirecek bir şey yok... Sadece kovalamaca ve kavga... Civa robotun yokedilişinde artık salonda tüm sesler birbirine karışarak aralıksız olarak 4-5 dakika kadar süren ve kulaklarda sürekli çınlayan bir uğultuya dönüşmüştü.

© Deniz Karakurt

OKUL SÖZCÜĞÜ İÇİN EK AÇIKLAMA

Okul sözcüğünde sonda yer alan -L ekine yönelik eleştirileri göz ardı etmek doğru değil. Yani bununla yüzleşilmek zorunda. Yaptığım araştırmaya göre, şöyle bir açıklama bulunuyor özetle. Anadolu'da yapılan derlemeler esnasında Urfa yöresinde "Okulağ" diye bir kelime kaydedilmiş olduğu bilgisi var. Mektep, medrese anlamı kayıtlarda vardır deniliyor. Pek çok yerde 1934 Tarama (veya Derleme) sözlüğünde mevcut olduğu söyleniyor, ama ben bulamadım. Buradaki oluşum sürecinin tıpkı "Yayla" (Yaylak/Yaylağ) kelimesinde olduğu gibi gerçekleştiği görüşü öne sürülmüş. Önceleri sondaki "ğ" atılarak Fransızca "ekole" kelimesindeki gibi "okula" diye kullanılmak istenmiş bir süre. Daha sonra da "a" harfi de terk edilerek tamamen okul biçimi tercih edilmiş. Yani aslında bir tür evrim geçirmiş kısa bir süre içerisinde.

Buna karşın dilimizde çok nadiren de olsa "L" ekine de (yapım eki olarak) rastlamak mümkün. Mesela Anıl diye bir isim var. Işıl kelimesi var yine... Ödül yine günlük dilde kullandığımız bir sözcük.

Fakat sonuçta ne olursa olsun şu anda Türkiye'deki yüz binlerce binanın üzerinde tabelalarda yer alıyor, resmi evrakların üzerinde bu Okul kelimesi kullanılıyor. Hiç de garibimize gitmiyor. Kulağımız uygun buluyor. Gayet de güzel yerleşmiş durumda. Eleştirenlerin kendileri bile günlük hayatta bu sözcüğü kullanıyorlardır. Okumak kökünden türediğini hepimiz çok iyi biliyoruz, anlıyoruz. Beynimiz anlıyor bunu. Dolayısıyla bu kelime Türkçedir. Ne kadar itiraz edilirse edilsin, ne kadar eleştirilirse eleştirilsin artık günümüzde "mektep" demiyoruz.

Sonu L ile biten kelime yok mudur dilimizde?

Not -1: Reddetmek için bile olsa bu açıklamaya kimi kaynaklarda değinmişler: "Urfa ağzında rastlandığı ileri sürülen *okulağ sözcüğüyle ilişkilendirilmesi keyfidir." (Alıntı - Etimolojitürkçe)

Not-2: Bahsi geçen derleme bilgisi daha sonradan bir okuyucum tarafından bana iletildi. Açıklayıcı olarak şu cümleleri yazmış bana: «Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi Cilt: 1, 1934, Sayfa 499, burada bulamadığınızı söylediğiniz kısım yer almaktadır. 1933'deki Söz Derleme Talimatnamesi ile başlatılan derleme çalışmaları Türkiye'nin tüm il, ilçe, kasaba ve köyleri üzerinden yürütüldüğünden yüzbinlerce fiş toplanmış ve bunlar herhangi bir yerde yayımlanmamıştır. Çünkü bunlar tasnif edilmemiş sayıları yüz binleri bulan bir yığındı. Bu fişler 2, 3 aşamalı komisyonlarca elenerek en son tarama dergisine eklendi. Tarama dergisinin 1/4'ünü de halk dilinden derlemeler oluşturur, geri kalanı ise eski metin taramaları. Bu çalışmada hars kelimesi için de "tarıma", hakim için de "yargıcı" önerilmiş. 1935'deli cep kılavuzlarında okul, tarım, yargıç olarak kısaltılmış.» (Semih Kaçar)

***

Okul sözcüğü için belirtmiş olduğum ilk görüş şu şekilde idi. Yazının başlığını oluşturan ek açıklamayı ise bunun üzerine yazdım.

© Deniz Karakurt

OKUL, EGEMENLİK, SAPTAMA...

Dilimizde birkaç tane örneği bulunan ilginç bir kelime türetme yöntemi...

Dil devrimi esnasında türetilen kelimelerden üç tanesini ele alarak izah edeceğim. Öncelikle hemen belirteyim, uygulanan yönteme "Serbest Çağrışım" deniyor.

Okul kelimesi Cumhuriyetin ilk yıllarında türetilmiş bir kelimedir. Başka Türk dillerinin hiçbirisinde yoktur, günümüzde bile onun yerine Arapça kökenli "Mektep" kavramı yaygındır. Karşılığında türetilen "Okul" ise kökenini "Okumak "fiilinden alır. Ama Fransızca "Ecole" (Ekol) kelimesinden esinlenilmiştir. Şahsi fikrim olarak iki uçtaki görüşlere de katılmadığımı belirtmek isterim. Bu sözcük türetilirken başka hiçbir dışsal etken olmadan tamamen bağımsız olarak ortaya çıktığı da doğru değildir. Ancak öteki taraftan bu kavramı Türkçe'nin dışına iterek yabancı bir kelime kabul etmeye çalışmak, kullanmayalım demek de mantıklı bir yaklaşım değildir. Yani yabancı bir kelime diyemiyoruz, "Okumak" fiilinden geliyor çünkü. Ama Fransızca'dan esinlenildiğini de yadsıyamıyoruz. Benzer biçimde "Egemenlik sözcüğü iddia edildiği gibi kesinlikle Türkçe'de kökleri olmayan bir kelime değildir. Eski kayıtlarda, derlemelerde Ege/Eke sözcüğüne rastlanıyor (Yunancadaki Ege/Aegaeu değildir). Ama öteki taraftan Latince / Fransızca kökenli Hegemonya kavramından serbest çağrışımla esinlenildiği yönünde kuvvetli bir ihtimal vardır. Diğer örnek de bizzat Atatürk tarafından türetilmiş denilmektedir. Tesbit ve Sabit sözcüklerindeki Arapça "Sbt" kökünden serbest çağrışımla Saptamak fiili türetilmiştir. Ama kök Türkçe değildir diyemiyoruz çünkü "Sap" kelimesi ile ilişkilidir. Orhan Hançerlioğlu Türk Dili Sözlüğü'nde "saplanmış gibi kımıldamaz hale gelmiş olmak" şeklinde açıklamıştır. Buna karşın kelimeyi Arapça kökenli sayan yazılara rastlamak da mümkündür. Özetle ilginç bir kelime türetme yöntemidir. Az sayıda olsa da başka örnekler de bulunabilir.

Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

KARAKOL MU PEMBEKOL MU?

Karakol ne demek böyle kavram mı olur, insanlar kara sözcüğünü duyunca korkuyor, Pembekol yapalım; denildi bir dönem. Malesef ulusal bilince sahip olan insanlar da sorgulamadan meseleye bu yönde dahil oldular. Nihayet "Polis Merkezi" denilerek çıkıldı işin içinden.

Oysa ki bileşik kelimenin ilk kısmı Eski Türkçe'de yer alan ve günümüzde Asya'da bazı yerlerde kullanılmaya devam eden "Karamak / Karağmak / Karakmak" (bakmak, gözlemek, izlemek, gözetlemek) sözcüğünden kaynaklanır. Buna göre "gözlem noktası" / "gözcü nöbetçisi" / "gözetleme birliği" anlamlarının her biri mümkündür. Renk adı olan Kara sözcüğü ile hiçbir ilgisi yoktur.

Karakol bileşik kelime gibi görünmekle birlikte aslında sondaki -kol/-gol/-ğol/-ğul/-vul eki ise apayrı bir inceleme konusudur. Asayiş ve askerlikle ilgili sözcükler türetir. Eski kayıtlarda onlarca örneği vardır. Çapavul (atlı asker, süvari) gibi...

Yeri gelmişken belirtmek gerekir. Akyuvar yerine Beyaz Küre deniliyor, Sağlık Ocağı yerine Sağlık Merkezi deniyor, yüzlerce örnek verilebilir. Bunlar bir tür modernleşme olarak mı algılanıyor artık, kesin bir yorum yapmak mümkün değil. Bu değişiklikler farklı amaçlarla yukarıdan aşağıya dayatılıyor olabilir ancak halkın diline yerleşmiş bazı kavramların varlığını gayrı resmi olarak da sürdürmesi gerekir. Yani kağıt üstünde veya tabelada Sağlık Merkezi yazıyordur ama halk bunu Sağlık Ocağı olarak söylemeye devam eder. Dolayısıyla bütünüyle değiştirildiğini sanmanın gereği yoktur. Ama yine de burada ilginç olan şey şu insanların bir kısmı ise bu yeni çarpıtılmış tabirleri kullanmaya çok hevesli görünüyor. Bu meseledeki zihinsel güdülenmeyi tam olarak doğru çözmek lazım. Ama hepsinden öte dilimiz bir devlet politikası olarak korunmalıdır. Aksi takdirde bu aşındırma ileride gerçekten bu güzel ve doğru tabirlerin tamamen terk edilmesine neden olabilir.

© Deniz Karakurt

AKARSU POLİTİKASI

Ülkemizde maalesef akarsu politikası yoktur.

1. Her şehirde (il merkezlerinde) en az 2-3 tane, ortalama olarak ise 4-5 tane ırmak veya dere üzeri kapatılarak kanalizasyon giderine dönüştürülmüş durumdadır. Bunların kurtarılması gereklidir, üzerleri açılarak kanalizasyon bağlantıları ayrılmalı bu akarsular yeniden canlandırılmalıdır. Tüm medeni ülkelerde şehirlerin içinden ırmaklar akar.

2. Derelerin, ırmakların, akarsuların şehir içlerinde kanalizasyon giderine dönüştürülmesinin engellenmesi yasal hatta gerekirse anayasal güvence altına alınmalıdır.

3. Çok değil 30 yıl öncesine kadar olan nesillerin hatıralarında şehirlerin içinde derelerde ırmaklarda yüzdüklerine dair hatıraları vardır. Günümüz koşullarında bunun mümkün olmayacağı gerekçe gösterilecektir. Elbette ki aynı yöntemlerle bu işin devam ettirilmesi iddiası doğru bir yaklaşım olmaz ancak günümüze uyarlanmış akarsu havuzları ve plajları mevcuttur. Örneğin Eskişehir'de Porsuk Çayı üzerinde ülkemizdeki en güzel örneği de son derece başarılıdır.

4. Akarsuların kirletilmemesi için gerekli teknik önlemlerin her yerde alınması gerekir. Şehirlerde ve ilçelerde arıtma tesisleri kesinlikle kurulmalıdır. Arıtma mecburiyeti için de herhangi bir istisna koyulmamalıdır. Örneğin köy evlerinde bile kanalizasyonların bireysel arıtma mekanizmasından geçtikten sonra akarsulara bağlanması zorunlu olmalıdır. Günümüz teknolojisi buna imkan sağlamaktadır.

5. Yerleşim yerlerinin içlerinde veya yakınlarında akarsu kenarlarında denetimli olarak bakımı yapılan mesire yerlerinin, gezi alanlarının ve parkların kurulması teşvik edilmelidir. Hatta belirli ölçütler dahilinde zorunluluk oranları belirlenmelidir.

6. Tarımsal sulama sistemi adı altında akarsuların borularla yeraltına indirilmesi değişik sakıncalar içermektedir, bunlarla ilgili oranlar belirlenmelidir. Gerekiyorsa başka önlemler de alınmalıdır.

7. Akarsulara çöp dökülmesi caydırıcı cezalara bağlanmalıdır.

© Deniz Karakurt

TESADÜFEN YAŞAMAK MI?

Bazı insanlar hayatınızda az ya da çok izler bırakır.

Lise yıllarımın sonu veya üniversite başlangıcı... Sivas dışında başka bir şehirde düğündeyiz. Dışarıda bir masadayız, bir otelin bahçesi... Hava kararmış. Şehirlerarası karayollarından trafik kazalarında her gün onlarca kişinin öldüğü haberlerinin geldiği zamanlar. Laf nereden nasıl çıktı hatırlamıyorum. Birisi dedi ki, yine bilmem kaç kişi ölmüş trafik kazasında. Mete abim bunun üzerine dedi ki: "Tesadüfen ölmek diye bir şey yok. Tesadüfen yaşıyoruz zaten. Hiçbir şeyin garantisi yok."

Çok sonraları bu cümle aklıma gelince düşündüm, tıpkı bir atari oyunundaki bir karakter gibi üzerimize gelen ölümcül unsurlar, tuzaklar var; hayatın her tarafı böylesi tehlikelerle örülü. Bunların arasından sıyrılarak ilerliyoruz hayatta. Ama bazen atlatmayı başaramadığımız bir tanesi denk geliyor. Tesadüfen ölmek diye bir şey yok. Hayatın kendisi ölümle iç içe zaten.

Ardından yazma gereği hissettim.

İlk hatırladığım andan, kendisine dair hafızamda yer alan ilk anılarımdan itibaren ideolojik bir yönü olduğunu belirgin bir biçimde anımsarım. Baskın bir ideolojik yaklaşım hayatının neredeyse her döneminde açıkça anlaşılabilirdi konuşmalarında, söylemlerinde ve yaşam biçiminde. Akrabalık ilişkilerinin o dönemlerde daha sıkı olması nedeniyle de ideolojik insan profilini daha çocukluğumuzdan itibaren kanıksadık en çok da kendisi sayesinde. Başka yakın akrabalarımız da vardı siyasi bakış açısını önceleyen ama aynı şehirde yaşadığımız, sıklıkla da görüştüğümüz için en çok Mete abim önümüzdeki en bariz örnekti. Evet, ideolojisi vardı. Gizlemezdi; insanlar tarafından anlayamadıkları bir siyasi yaklaşım karşısında tuhaf eleştiriler yapılacak diye asla çekinmezdi. Hiçbir zaman da vazgeçmedi. Olağan bir durum olarak algılardı bunu, böylece biz de olağan bir durum olarak algıladık farkına varmadan. Muhalifti. Hem de her dönem muhalif; sağına da soluna da muhalif... "Siyasetle uğraşan kişi okumaz, adam olmaz" anlayışının yanlış olduğunu gösterdi. Hele de keskin ideolojilerin yadırgandığı bir toplumda… Tıp fakültesini bitirdi, doktor oldu. Asıl sorun siyasetle uğraşmak değil, sınırlarını doğru belirlemekti belki de. Siyasi görüşe sahip olmak, bunu açıkça ortaya koymak korkulacak bir şey değildi. Böyle algıladım ben de. Bunun tek nedeninin Mete abim olduğunu söyleyemem elbette, ama pek çok etkenden biridir.

Siyaseti teorik düzlemde çok okuyup araştırmış olsam da Mete abimin aksine siyaset pratikte çok da hoşuma gitmedi benim, ilgimi çok çekmedi; ama yine de buna rağmen kendi düşüncelerimi açıklamaktan çekinmedim ömrüm boyunca. Korkulacak bir şey görmedim bunda. Kendi adıma dünyaya ideolojik yaklaşan birisi olmadım hiçbir zaman, ama siyasi düşünceye hele de muhalif görüşlere sahip olunmasının da, bunun açıklanmasının da bana zarar getirebileceği endişesine asla kapılmadım. Çevremizden öyle gördük çünkü çok erken yaşlardan itibaren ve bunun da ister istemez belirli bir düzeyde etkisi oldu kişilik gelişimimiz üzerinde. Siyasi mevzularda kişisel hesap yapmadık, içten pazarlıklı olmadık, daha üstün değerleri bireysel çıkarlarımızdan daha öncelikli gördük.

© Deniz Karakurt

Geçmişte insanların ilgilerini çeken siyasi kişilikler olurdu; kitaplarda, basın yayın araçlarında, hatta yakın çevredeki siyasi tartışmalarda bahsedilirdi onlardan. Bizim ise hemen yanıbaşımızda gözümüzle sürekli gördüğümüz, kendisiyle konuştuğumuz birisi vardı. Mete abimin her girdiği ortamda mutlaka bir siyasi tartışma açılırdı. Ama sanılacağının aksine çoğu zaman bunu başlatan kendisi olmazdı. Akrabadan, komşudan birileri bir soru sorardı. O da kırmadan, sinirlenmeden yanıtlardı, sonra gerisi kendiliğinden gelirdi. Tartışmalar, anlatmalar sürer giderdi. Aktivist bir yönü vardı. Gördüğü sorunlara tepki verirdi, meşru sınırlar içerisinde. Karşısına çıkan tüm olaylara ideolojik olarak baktığını ortaya koymaktan asla çekinmezdi. Yaşam tarzıydı onun için…

Son birkaç senedir araştırmacılığa merak sardıktan sonra iki kitap yazdı. Daha önce kitap yazma deneyimi neredeyse hiç bulunmayan birinden hiç beklenmedik bir şekilde çok zor bir alan olan biyografi (yaşam öyküsü) ile gerçekleştirdi bu iki girişimini. Biyografinin hem araştırması hem de okuyucu tarafından okunması sıkıcı ve zordur. Yeni yazmaya başlayanları bırakın, deneyimli yazarlar için bile risklidir yani başka birinin hayat hikayesini yazmak. Bilgi ve materyal toplamak yorucudur. En sonunda başarısız olma olasılığı yüksektir. Çok zor bir alandan giriyordu yani yazma serüvenine. Benim bunlardan birini okuma ve inceleme fırsatım oldu. Metehan Akbulut tarafından yazılan Orhan Akbulut kitabını daha elime alır almaz, biraz inceledikten sonra uzun soluklu bir röportaj tadında, standart dışı bir tarzda bunun üstesinden geldiğini gördüm. Okurken hissediyordum bunu rahat bir biçimde başarmıştı, sanki 20 yıllık yazma deneyimi olan biri gibi çıkmıştı işin içinden. Kendisinden araştırma ve yazma konusundaki beklentilerim yükselmişti yani. Ama ömrü yetmedi gerisine. Bunun dışında araştırma yazıları yazdı. Yaptığı iki araştırmada kendisine yardımcı oldum. Bir dönem sürekli olarak gün içinde dahi sıklıkla görüştük, yeni teknolojinin sağladığı imkanlarla yazışarak bilgi paylaşımı gerçekleştirdik bu iki araştırma için.

Kendisine yazdığım bir soru üzerine genel siyasete dair biraz karamsarlık biraz da umutsuzluk içeren fikirlerini belirttikten sonra "… mücadele etmek gerek" diye bitirmişti cevaben yazdığı cümlesini. Kişisel olarak bana söylediği (yazdığı) son sözler bunlardı.

İnsan biyolojik bir varlık olarak ölümcül dünyanın içinde tesadüfen yaşıyor olsa da düşünsel var oluşunu tesadüflere bırakmamalıdır. Bu açıdan baktığımda kendisinin tesadüfen yaşadığını hiç sanmıyorum. Yeterince bilinçli bir adanmışlık vardı.

Eğilip bükülmeden yaşadın. Dimdik geçtin bu dünyadan. Güle güle…
Kutlu tinin şad olsun.

Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

SOVYETLERDE UZAY ÇALIŞMALARINDA TÜRK KÖKENLİ DEVLETLERİN KONUMLARI

Bilgi bazı koşullarda somutlaşmış gerçek bir güce dönüşür. Belirleyici olan asıl şeyin bilgi birikimi olduğunu dolaylı değil, doğrudan açık bir biçimde görürsünüz bu gibi durumlarda.

Sovyetler Birliği içerisinde pek çok farklı millet yani pek çok farklı devlet bulunuyordu. Bunların hepsi Sovyetlerin kuruluş teorisinde birbirine eşit gibi görünse de aslında Rusya'nın açık bir egemenliği söz konusuydu. Bu yalnızca resmi dilin Rusça yapılmasıyla ve ortak başkentin Moskova olması ile ilgili değildi. Rusya aynı zamanda teknolojik bilgi birikiminin tamamını kendi tekelinde bulunduruyordu. Nükleer silah ve uzay teknolojisi bunun en belirgin örnekleridir. Sovyetlerden ayrılan devletlerin hiçbirisi önceden bu bilgilere sahip olamadıkları için sonradan bunları edinememişlerdir. Örneğin bugün Rusya kullanmadığı takdirde Baykonur Uzay Üssü tamamen işlevini yitirecek ve Kazakistan'ın hiçbir işine yaramayacaktır. Terk edilmiş bir yapılar topluluğuna dönüşecektir. Çünkü orayı kullanacak bilgi ve içini dolduracak teknoloji ellerinde yoktur.

Türk kökenli birkaç astronot Sovyetler Birliği döneminde uzaya çıkmıştır bu doğrudur. Fakat bunu gerçekte kendi bilgileriyle ve uygulamaya geçirdikleri teknoloji ile başarmış değillerdi. Ortak Sovyet devletinin içinde başarı hepsine ait gibi görünse de gerçekte aslında bu gücü elinde tutan tek bir devlet vardı o da Rusya idi. Bağımsız birer devlet olarak bilgiyi üretip bunun pratiğe geçirilmesi olan teknolojiyi geliştiremedikleri için uzaya çıkan astronotlar yalnızca bir personel tedarik yönteminin içini doldurmaktan öteye gidemedi.

Bilginin sürekli olarak geliştirilmesi ve yenilenmesi bazı alanlarda temel koşuldur. Farklı bir alandan örnek vermek gerekirse sağlık teknolojisi de yine bu durumla örtüşmektedir. Pek çok açıdan güçlüklerle boğuşan bir ülke olan Küba sağlıkla ilgili bilimsel çalışmalarda bunu başarabilmektedir.

Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

AŞIKLIK GELENEĞİNE DAİR BAZI SORUNLARIN TESPİTLERİ

Aşıklık geleneği ile ilgili bazı araştırmalar yaptım ya da yaptığım bazı araştırmalarda ister istemez kendiliğinden bu konuya dair bazı sonuçlara ulaştım demek daha doğru olur. Birkaç tane temel sorun tespit ettim.

1. Saz çalıp çalamama sorunu. Saz (en yaygın olarak bağlama) çalamayanlar aşık kabul edilecek mi? Sadece şiir yazmak ve okumak yeterli mi?
2. Sözünü ve bestesini kendisi oluşturmayanlar, başkalarının eserlerini söyleyenler -saz ile çalsa bile- aşık sayılacak mı?
3. Rüya görmeyenler, rüyada bade içmeyenler aşık sayılacak mı? (Bu konu sınırlı bazı durumlar hariç çok fazla dikkate alınmamış aslında. Yeterince düzgün eserler ortaya koyuyorsa, rüya görmemişse bile aşık kabul edilmişler.)
4. Kadın aşıkların önemli bir kısmı aslında çok yetenekli oldukları halde bir süre sonra pes etmişler çeşitli nedenlerden ötürü. Ev işleri ile uğraşmak zorunluluğu daha baskın gelmiş mesela. Başka nedenler de olabilir.
5. Aşıkların önemli bir kısmı eserlerini yazıya geçirmemişler, hafızalarda kalacağını zannetmişler, ya da daha sonraki zamanlarda yazacaklarını düşünerek hep ileriye atmışlar ve buna da bir türlü fırsatları olmamış. Maalesef bu gibi durumlarda şiirler düşünülenden daha çabuk unutulup gitmiş. Benim bu konuda elimde muhteşem ama çok üzücü bir örnek var; birkaç tane şiiri günümüze kadar ulaşmış ama yüzlercesi kaybolup gitmiş Akçakışla'dan Halil Soylu. Elimize ulaşan o birkaç şiirden üst düzey bir yetenek olduğunu görüyoruz. Konuya dair bilgisi olan birkaç kişi de bana aynı şeyi söylediler, kaybolan şiirlere çok yazık olduğunu belirttiler.
6. İlgi görmeme veya para kazanamama problemi gibi nedenlerden dolayı çok yetenekli kişiler ya aşıklığı yarım bırakmışlar ya da çok az sayıda eser üretmişler.
7. Gezici aşıklık yapma nedeniyle belirli bir bölgede tutunamayıp çabuk unutulma. Bunlar da aslında sayıca çok fazla değildir.

Son olarak ve bunlara ilaveten günümüzde özellikle kırsal kesimlerde aşıklık geleneğinin artık neredeyse yok olma noktasına geldiğini de ekleyebiliriz.

Öğr.Gör. Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

MİTOLOJİK DOĞAL VARLIKLARDA CİNSİYETLER ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

İlkel toplumlarda insani unsurlar ve cinsiyet yüklenir doğal varlıklara. Mesela Türklerde Güneş dişi, ay ise erkektir. “Ay Dede” deriz, “Ayhan” ismini genellikle erkeklere verirken “Güneş” ismini de genellikle kızlara veririz zaten. Bu konu çok ilginçtir aslında Güneş daha büyük olduğu halde, mantıksal olarak bu yüzden erkek olarak düşünülmesi gerekirken neden dişi olarak algılanmıştır? Ancak bu başka bir incelemenin konusudur.

İngilizce’deki "The" artikeli gibi Almanca da üç tane artikel vardır: Der (eril), Die: (dişil), Das (cinsiyetsiz).

Die Sonne: Güneş sözcüğünün dişi olduğunu anlıyoruz tıpkı Türklerdeki gibi
Der Mond: Ay sözcüğünün erkek olduğunu anlıyoruz yine tıpkı Türklerdeki gibi.

Türklerde Toprak Ana ve Gök Ata (Moğollarda Tenger Etseg) vardır. Yani toprak dişi, gök erkektir.

Almanca'da yer ve göğe dair sözcükler şu şekildedir.
Die Erde: Toprak, yeryüzü (dişil)
Der Himmel: Gök, gökyüzü (eril)

Yine bakış açısı aynıdır…

Türkler Ural-Altay kavimlerinin Altay kolundadır.
Almanlar Hint-Avrupa dillerinin Avrupa kolundadır.
Araplar Hami-Sami dillerinin Sami kolundadır.

Örnek olarak verdiğim bu üç dilin birbiriyle hiçbir ilgisi yoktur yani akrabalık açısından. Ama ilginç bir biçimde Almanlarla Türklerdeki bakış açısı aynıdır doğayı ilkel algılayış açısından.

Araplardaki durum ise şu şekildedir… Güneş ve Ay konusunda cinsiyetler benzerdir.

Şamsun adlı bir Güneş Tanrıçası bulunur (Şems güneş demektir).
Talab adında bir Ay Tanrısı vardır (birkaç farklı ay tanrısı ismi daha sayılır.)

Ancak Yer ve Gök için Araplarda çok kesin bir bilgiye ulaşılamasa da aynı kökenden geldikleri İbranilerde ve hatta genel olarak Sami halklarında ise bakış açısı bambaşkadır. Türklerin tam tersidir. Toprak baba, gök ana olarak algılanır. Adem ve Havva isimlerinin kökenleri bunun en güzel örneğidir.

© Deniz Karakurt

İŞBU...

İşbu (eski Uşbu) sözcüğünün bir tür artikel olduğu ve bu kavramın kullanımdan düşmesinin Türkçe için bir kayıp olduğu öne sürülmüş.

Artikel örnekleri: The (İngilizce), Der - Die - Das (Almanca), El (Arapça), El - La (İspanyolca)...
Gerekçe olarak da artikel bulunan dillerdeki herhangi bir sözcüğün yalın halde iken genel bir anlam vermesi, buna karşın artikel aldığında ise bilinen bir varlığın kastedildiği şeklindeki farkın oluşmasına benzer bir durumun İşbu kavramında bulunduğu gösterilmiş. Kelimenin kullanıldığı örneklere bakıldığında bu iddianın en azından tutarlı bir tarafı olduğu görülüyor. Buna karşın doğruluğu çok kuşkulu ve aşırı yetersiz, zayıf bir iddiadır çünkü bu dillerde sözcükler tek başına iken örneğin ezberlenirken artikel ile birlikte bulunurlar. Türkçede böyle bir uygulama mevcut değildir, hiçbir zaman da olmamıştır. Üstelik "işbu" sözcüğünü bir yazının içinde bir veya bilemediniz iki kere kullanırsanız kulağa uygun gelebilir ancak bu sayı -bırakın tüm yazıyı- diğer dillerdeki gibi aynı cümlenin içinde bile dört, beş hatta daha fazla sayıda olursa rahatsızlık verir, hatta dilimizin kullanım alışkanlıklarına tümden aykırıdır bu durum.

Dolayısıyla bu kavrama bir artikel demek yerine "kısmen" (hem de çok dar bir alanda) artikel benzeri bir işlev yerine getiren bir sözcüktür demek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Fakat bunun ötesinde yukarıdaki öne sürülen bu görüş bilimsel bir çerçevede tartışılmak yerine her zamanki gibi siyasi bir bağlama oturtulmaya çalışılmış ve Cumhuriyetin ilk dönemlerindeki dil politikalarına karşı yapılan saldırılara alet edilmiştir (bu konuyu bile oraya bağlayabilmek de ayrı bir yetenek gerektiriyor galiba). Sanki Türkçede böyle bir artikel kesin olarak varmış da Cumhuriyet dönemi ile birlikte kullanımdan kaldırılmış gibi bir algı oluşturulmaya çalışılmış. Böylesi bir yaklaşım da bu konunun bilimsel ve nesnel bakış açısıyla tartışılmasını sağlamak yerine malesef daha en baştan tepkisel olarak olumsuzlanmasına neden olacaktır pek çok kişi için.

Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

YALANCI

Bazı yiyeceklerin adlarında kullanılan "yalancı" sözcüğünün "sahte" veya "taklit" kavramlarını karşıladığını görüyoruz. Ayrıca yemek dışında başka alanlarda buna benzer örneklere rastlıyoruz. Örneğin: Sivas yöresinde çocuklara verilen emzik için yalancı meme derler. Buna benzer kullanımları bir anlatım bozukluğu veya yanlış adlandırma olarak mı kabul edeceğiz ya da bir anlam kayması hatta mecaz bile olabilir deyip geçecek miyiz?

Benim kendi yorumumla ulaştığım açıklamam şu şekilde. Yalancı olarak tanımlanan yiyecek veya nesnenin kendisi aldatıcı bir varlık olarak algılanıyor. Eski Türk halk inanışlarının bir sonucudur bu durum. Doğadaki varlıkların hatta cansız nesnelerin de bir anlamda bilincinin bulunduğuna yönelik bir algılayıştır. Aşağıda konuya dair bazı örnekler veriyorum.

Yalancı dolma
Yalancı mantı
Yalancı gurk (kuluçka)
Yalancı gebelik
Yalancı su böreği
Yalancı gebelik
Yalancı baklava
Yalancı bahar
Yalancı selanik (örgü)
Yalancı safran (bitki)

Marmaris'de "Yalancı Boğaz" denen bir coğrafi oluşum bulunur. Uzaktan bakıldıkda Ana Kara ile Nimara Ada'sının arası açık denizmiş gibi görünür. Halbuki denizin getirdiği toprak ve çakılların yarattığı ve uzaktan görünmeyen bir ince kara parçası burayı kapatır. (L. S.)

Gölhisar’da yalancı kelimesi "ç" ile söylenir (yalançı). Bu Yalançı aynı zamanda bir tatlı adıdır. Sıfat değil, bizzat isimdir. Yufka ince kesilir, ceviz kırıntısı dökülür, pekmezle şerbetlendirilir. Eskiden düğünlerin vazgeçilmez düğün tatlısıydı. Düğün yemeğinin son çanağı olarak gelir, gelişiyle kapışılması bir olur. Adı neden yalançı diye sordum; cevizli baklavanın taklidi sayılıyor olabilir, dediler. (M. Ş.)

© Deniz Karakurt

KAÇ SÖZCÜKLE KONUŞUYORUZ?

Türkçe'nin en az kelimeyle konuşulan diller arasında olduğu iddia ediliyor. Ve bu olumsuz bir durum olarak algılattırılmaya çalışılıyor. Teknik olarak doğru gözükse de özünde hatalı bir yaklaşım bu.

Çünkü Türkçe yardımcı fiillerle değil eklerle işletilen bir dildir. Ayrıca aynı anlamı ekler sağladığı için zamirlere (ben, sen, o...) çoğu zaman ihtiyaç duyulmaz.

Yapabilirim.
İngilizce: i can do (it).

Yemiştim.
Almanca: ich hatte (es) gegessen.

En az iki veya üç kelime eksik.

Eğer kastedilen şey sözcük dağarcığı (kelime haznesi) ise bu durumda çözümleme dört husus dikkate alınarak yapılmalıdır.

1. Dilin kendi birikimi içerisinde yeterince sözcük var mıdır yok mudur? Örneğin eşanlamlı ve eşsesli olanların oranları (birincisi sayıyı artırır ikincisi azaltır) gibi durumlar göz önünde bulundurulmalıdır. Özetle sözlüklerde kayıtlı bulunan sayı nedir?
2. Dildeki birikim insanlar tarafından ne kadar kullanılmaktadır. Yani toplumun günlük yaşamdaki ortalama sözcük dağarcığı ne düzeydedir? Edebiyat eserlerine yansıyan ortalama ne kadardır?
3. Sözcük sayısı ne düzeyde dilin kendi olanakları ile ortaya çıkmıştır yani yabancı dillerden alınanlar hangi orandadır? Bunlar hesaplamaya katılacak mıdır?
4. Özel alanlarda sınırlı sayıda insan tarafından anlaşılan sözcükler hesaba katılacak mıdır? Örneğin tıp terimleri, mühendislik terimleri gibi...

Kişisel görüşüm günlük dilde az sayıda sözcük ile yetiniliyorsa bu Türkçe'nin yetersizliğinden veya zayıflığından değil, insanların okuma alışkanlıklarının az olmasından dolayı zihine yerleşen kavramların azlığı nedeniyledir. Ayrıca ilkokuldan başlayarak ders kitaplarında kullanılan farklı sözcüklerin sayısının eksikliği de başka bir etkendir. Bazı ülkelerde bu konuya büyük önem verilmekte ve ders kitaplarında en üst düzeyde sözcük çeşitliliği sağlanmaktadır.

© Deniz Karakurt

SANDUKA ZİYARETİ İNANIŞINA DAİR BİR UYGULAMA

Öncelikle şunu anımsatmak isterim ki halk kültürü araştırmacısının görevi anlatılanların bilimselliğini tartışmak değildir. Nesnel ve tarafsız olarak kayıt altına alma ilk sorumluluktur.

Görüşme tutanağı kayıt altına alınmıştır. (Derleyici Deniz Karakurt'tan izin alınmadan kesinlikle alıntı yapılamaz, yeniden paylaşılamaz. Fotoğraf izinsiz olarak başka yerde kullanılamaz. Sadece akademik yayınlar için kullanma isteği iletilebilir.) Dilek Fındık'ın izniyle yayınlanmıştır (izin metni saklanmaktadır).

2014 yılında Dilek Fındık'ın annesi Durna Fındık, Alaman köyündeki Colü Baba türbesine giderek orada sandukanın yanında belirli bir süre yalnız kalmak istemiştir. Dilek Fındık annesinin bu isteğini yerine getirerek kiraladığı araçla Ankara'dan yola çıkmış 8-10 saatlik bir yolculuktan sonra Alaman köyüne ulaşarak annesini sandukanın yanına götürmüştür. Dilek Fındık bir süre annesinin yanında durduktan sonra dışarıya çıkmış ve onu yalnız bırakmıştır. Annesi toplamda yaklaşık 4 saat boyunca orada kalmıştır. Daha sonra geri dönmüşlerdir. Durna Fındık 2017 yılında vefat etmiştir.

Sorular:
1. Anneniz neden sandukanın yanında kalmak istedi?
2. Yörenizde daha önceden bu tür uygulamalar var mıydı? Sandukanın yanında kalan insanlar daha önce hiç duymuş muydunuz?
3. Bu ziyaretin annenizin üzerinde olumlu etkisi oldu mu?

Yanıtlar:
1. Annem uzun yıllar önce 34 yaşında iken kısmi felç geçirmiş. O zamanlar Ortaköy'de yaşıyorlarmış. Türbeye giderek bir geceyi orada sandukanın yanında geçirmiş. Çıktıktan sonra düzeldiğini anlatırdı bize. Annem 1939 doğumluydu yani bahsi geçen olay 1973-74 yıllarında gerçekleşmiş olmalı.
2. Ben Ankara'da yaşıyorum çocukluğumdan beri. Köye dair pek bilgim yoktur. Böyle gidip orada kalan veya geceleyen başka birilerinin olup olmadığını bilmiyorum. Fakat oradaki yaşlı kadınlar yurtdışından gelen başka bir kadının daha iyileştiğini anlattılar. O yüzden her sene gelip iki kurban kesiyormuş.
3. Bu gidişimizde hiç bir faydası olmadı. Psikolojik olarak isteğinin yerine gelmiş olmasından dolayı memnuniyet duydu. Kendisi bir gece kalmak istiyordu. Ama sağlık durumu nedeniyle 4 saat sonra çıkarmak zorunda kaldık. Kendisi de ısrarcı olmadı.

Eklemek istediğiniz başkaca bir husus var mıdır?

- Annem sandukanın yanında yatarken gözlerini tavana dikip baktı sürekli olarak. Köyden gelen yaşlı kadınlar annemin iyileşmesinin pek mümkün görünmediğini söylediler. Ben bir süre türbenin içinin düzenlenmesi ve temizliği için uğraştım.

© Deniz Karakurt

Sivas Şarkışla'ya bağlı Alaman köyündeki annemizin çok dilediği Türbe ziyareti esnasında yaklaşık 4 saat sanduka ile yanyana yattı. 8-12 Temmuz 2014 tarihleri arasındaydı ama tam günü şu an hatırlayamıyorum. Daha sonra Ortaköy'ü ziyaret ettik orada kabir ziyaretleri yaptık ve geri döndük.

Bu derlemeden çıkarılabilecek önemli sonuçlardan birisi şudur. Bugün bize dışarıdan baktığımızda tuhaf hatta anlamsız gelebilen bazı şeylerin farklı dönemlerde o ortamlarda yaşamış insanların gerçekliği olduğudur. O kadar gerçektir ki bunun için kalkıp 8 saatlik bir yolu fiziksel anlamda çok rahatsız olduğu halde gidebilmektedir. Türbe ziyaretleri sonucunda sağlık elde edilmesi iddiası ise günümüz bilimsel gerçekliğiyle her ne kadar örtüşmüyor gözükse de bununla ilgili bazı psikolojik teoriler vardır. Her şeyden önce kişinin buna kendisinin çok kuvvetli bir biçimde inanıyor olmasının oluşturacağı olumlu etki dikkate alınmalıdır. Bazı durumlarda ise bu tip ziyaretler tamamen simgesel anlamlarla gerçekleştirilmektedir. Fakat yazının başında belirttiğim üzere derlemecinin görevi bunları tartışmak değildir. Bu uygulamalar sürdürülmeli midir doğru mudur yanlış mıdır gibi tartışmalar derlemenin kapsamı dışındadır. Ayrıca bu örnekte görüldüğü üzere kaynak kişi çok açık bir biçimde bu kez hiç işe yaramadığını söylemiştir. Beklentinin gerçekleşmeme durumuyla da sıklıkla belki de çoğunlukla karşılaşıldığı yine gözden kaçırılmamalıdır.

Derleyen: Deniz Karakurt
Kaynak kişi: Dilek Fındık
Görüşme tarihi: 28 Mart 2024

© Deniz Karakurt

BİR YEREL SEÇİM ANISI

Hazır yerel seçimler bitmişken geçmişe dair bir anımı anlatmak istedim.

Şarkışla'ya ilk geldiğim yıllardaki yerel seçimlerden birisinde sandık başkanı olarak görev aldım yakın köylerden birisinde. Eşim de yan sınıfta sandık memuruydu. Seçim bittikten sonra bana "sen bir daha sakın görev alma," dedi. Zaten ben de bir daha yapmamak üzere tövbe ettim. Sebebi ise; hukuku tam olarak uygulamaya çalışmam...

Gün içinde pek çok sorun yaşadım. Sadece bir örnek vereyim. Orta yaşın biraz üzerinde bir karı koca (ben öyle sanıyormuşum) sandığa beraber giderken adamı uyardım, birlikte giremeyeceklerini söyledim. "Tam okuyamıyor" diye bir yanıt verdi, ne demekse artık. Eğer öyleyse bile bize durumu bildirerek yardım istemesi gerektiğini bizim de gerçekten okuma sorunu olduğunu anlamamız halinde eşine yardımcı olacak birini yanına vereceğimizi söyledim. Adam kaldırıp bana: "O benim eşim değil" demez mi? "Kim peki?" diye sordum. "Komşum, ben de ona refakat edeceğim, engel olmaya hakkın yok" deyince kan beynime yürüdü. "Akrabalık bağın bile yokmuş, senin üzerine vazife mi? Burada devletin görevlileri dururken..." dedim. Ondan sonra ortalık karıştı. "Sen benim arkamda kimler olduğunu biliyor musun?" diyerek tanıdığı bazı isimleri saydı döktü. Hızını alamayarak beni sürdüreceğini söyledi. Ben de bunun üzerine, beni sürdürmesini sabırsızlıkla bekleyeceğimi eğer sürdürmezse kendisi hakkında sandık görevlisini tehditten suç duyurusunda bulunacağımı söyledim.

Ayrıca başka bir kişiyle yaşanan diğer bir sorunda jandarma çağırmak zorunda kaldığımı anımsıyorum.

Halkın sandıktaki davranışını doğrudan gözlemleme fırsatım oldu o gün. Toplumumuzdaki insanlar aslında bize özgü bir tarzda sandığı çok seviyorlar ve seçim gününden garip bir haz alıyorlar. Bir tanıdığımın söylediği üzere oy verme davranışına da rasyonel değil duygusallıkla yaklaşıyorlar. Tıpkı nüfus sayımı günlerinde bir zamanlar olduğu gibi...

Eğer Türk halkının demokrasi algısında bazı sorunları ve sıkıntıları varsa bile bu kesinlikle seçim günlerinde değildir. Çözümlemeyi geri kalan diğer günlere bakarak yapmak gereklidir.

© Deniz Karakurt

ZİHİNSEL ÖNCELİKLER

Biraz uzun oldu biraz da felsefeye kapı araladı ama yine de anlaşılır kalması için çaba harcadım. Sabırla okunması dileğimle...

Kendimizi aynada veya resimlerde, videolarda görüyoruz ancak. Nasıl göründüğümüzü yalnızca bu şekilde bilebiliyoruz. Bunlara ayırdığımız zaman ise aslında çok az. Bunun dışında sadece dış dünyaya bakıyoruz. Hayatımızın yüzde 99,9'unda kendi suretimizi görmüyoruz. Mesela bu yazıyı yazdığım şu ana kadar bugün kendimi hiç görmedim.

FPS - First Person Shooter (Birinci Şahıs Nişancı) olarak bilinen türdeki bilgisayar oyunları gibi akıp gidiyor yaşam. Bu türün en iyi bilinen örneklerinden olan Counter Strike gibi oyunların çok beğenilmesinin nedenlerinden birisi de budur belki de. Bu oyunlarda oyuncu sadece elini ve tuttuğu silahları veya diğer gereçleri görüyor tıpkı gerçek dünyadaki gibi.

Zihnimiz başka bir beyine geçemiyor. Teorik olarak geçse bile sadece dışardan bakanların bizde gördüğü beden ve gözlerimiz değişmiş olacaktı; hepsi bu kadar. Ama o gözler dışarıya yönelik olarak aynı şeyleri görmeye devam edecekti. Belki de tek farklılık olarak aynada ve fotoğraflarda kendimize dair farklı bir suret görecektik. Zihnimiz yine aynı kalacaktı (o bedenin getirdiği öznel fiziksel sorunlar dışında elbette). Başka bir bedene geçmek başarılabilmiş olsaydı bile zihin aynı olduğu sürece kendimizi çok özel sanmaya devam edecektik. Yani her durumda evrene "ben" esası üzerinden bakıyoruz ve bu kısıtlanmışlığın değişmesi de mümkün değildir. Bencil olmasak da, empati yapsak da mecburen hep kendi gözümüzle bakmak ve kendi zihnimizle algılamak zorundayız, aksi örnekler hep bir denemedir, anlamaya çalışmadır. Mesela kendini başkasının yerine koymak gibi bir durum mutlak olarak asla mümkün olmayacak bir girişimdir (ama insana çok şeyler katacağı da yadsınamaz).

Kainatın en önemli varlığını kendimiz sanıyoruz, öyle olmadığını anlasak bile sadece bir tane zihnimiz olduğu için başka bir yöntem bulamıyor ve istisnai durumlar dışında ben merkezcil yaşamaya devam ediyoruz. (İnsanın kendisini değersiz ve önemsiz görmeye başlayıp üstelik bu durumu da derinleştirmesi ise zaten başka sorunları beraberinde getirir ki bu ayrı bir tartışmanın konusudur). Bu da doğal olarak "ben" kavramını öncelemeyi insan için kaçınılmaz kılıyor. Bu nedenle de ben dediğimiz varlığa karşı anlamlar yükleme çabası içinde buluyoruz kendimizi (başka hiçbir şeye olmadığı kadar). Bu arada belirtmek gerekir ki dışarıdan bakan başka bir kişiymişçesine kendisini değerlendirme altına alabilen belki de tek varlık insandır. Tüm herkes kendini kainatın merkezine koyduğu için, ya da mecburen doğal olarak öyle algıladığı için diyelim o yüzden de bizim başımıza gelenler özel olmak zorundadır diye düşünüyoruz.

İnsan beyninin öne aldığı ve geriye attığı konular vardır. Geriye atılan konular öne attıklarımızın belki 10.000 katıdır. Bu yaratılışımızın bir sonucudur, belki de daha doğrusu insanın psikolojik olarak hayatta kalabilmesi için bir zorunluluktur. Biri kişi 90 yaşında ölen dedesi için birkaç hafta boyunca üzülürken, haberlerde izlediği günümüzde gerçekleşen bir savaşta ölen on binlerce insan için binlerce çocuk için birkaç dakika üzüldükten sonra unutabilir. Akrabalık bağı olabilir veya fiziksel

© Deniz Karakurt

mekan olabilir bir biçimde yakın olan insanları ya da yakın olan konuları önceler insan zihni… Aynı şey çekişmeler ve kıskançlıklar için de geçerlidir, insanlar iş yerlerindeki insanları kıskanırlar, hele de yükselme konusunda mesela. Kamu kurumlarında görevde yükselme sınavlarının olduğu zamanlarda ayyuka çıkar. Yan masadaki, yan odadaki arkadaşını kıskanır, rekabete girer. Hatta bu dizginlenemediğinde çeşitli problemlere yol açar. Ancak perspektifi genişletip olaya biraz mantıklı bakmaya başlarsa insan şunu görecektir ki, ille de kıskanacağım diyorsa bu takdirde kıskanması gereken aslında on binlerce kimi durumlarda yüzbinlerce insan vardır belki de ülkede. Veya tüm dünyayı hesaba katarsa bu rakamlar çok daha yukarılara tırmanacaktır. Ama işte insan beyni hemen yanındakini görüyor ötesini düşünmüyordur.

Her şeye rağmen başkaları için endişe etme, üzülme konusunda bazen çemberin çapını genişletmek gerekebiliyor kişinin kendisi için yorucu ve acı verici olsa da. (Fakat bunun ölçüsü nedir bilemiyorum.) Devlet adamı vasfı taşıyan bir siyasetçide mesela bu olması gereken bir özelliktir. Bu tür insanlarla ülkeler ileriye gider, sorunlar çözülür. Sanatçılarda bulunabilir bu geniş empati yeteneği, böylece ürettiği eserlerle toplumsal duyarlılık oluşmasına vesile olabilir. Hatta belki bütün insanlık bu çemberin çapını biraz daha genişletseydi bugün dünya bu halde olmazdı kimbilir. Vurdumduymazlıktan kurtulmak gerekiyor biraz.

Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

MISIR ARAPÇASI'NDAKİ HARFLERİN SES DEĞERLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Arapça konuşulan bütün ülkelerde ikili bir dil öğrenimi vardır. Arap dili Fusha ve Ammi olmak üzere ikiye ayrılır.

Fusha (yani Fasih Arapça) adı verilen dil Kur'an başta olmak üzere klasik Arapçayı içerir. Bunu neredeyse bir uçtan diğer uca tüm Arap ülkeleri bilirler ve okullarda eğitimini verirler. Dolayısıyla Arap coğrafyasında ortak bir iletişim dili olarak da kullanılır. Ammi (Ammiya / Ammice) ise ülkeler düzeyinde ayrışmış Arapçayı hatta yerel lehçeleri tanımlar. Bunlara Doğu Afrika ülkelerinde Derca / Darice adı da verilir. Yani aslında birbirinden tamamen farklılaşmış çok sayıda Arap dili vardır. Bunları, Arap devletlerinin bir kısmı günümüzde resmi dil olarak da tanımlanabilecek şekilde farklı bir isimle belirtme gereği duymaktadırlar. Masri (Mısır Arapçası), Tunsi (Tunus Arapçası), Suri (Suriye Arapçası), Libi (Libya Arapçası), Mağribi (Fas Arapçası), Sudani (Sudan Arapçası)... Bunların söz dağarcıkları, cümle dizilimleri, gramer yapıları, harflerin ses değerleri bile değişiklik gösterebilmekte hatta gittikçe de farklılaşmaktadırlar. Arap ülkelerinin neredeyse hepsi için geçerli olmak üzere günlük hayatta konuştukları bu diller ile başka ülkelerdeki Araplarla birbirlerini anlayabilmeleri artık neredeyse imkansızdır. Ancak yukarıda belirtildiği üzere Fusha ortak bir iletişim dilidir. Arapça konuşulan her ülkede tüm televizyon kanalları bu dille yayın yaparlar; gazeteler, kitaplar, dergiler Fusha olarak basılırlar. Ancak buna karşın tekrar hatırlatmak gerekir ki, her Arap ülkesinin Arapçası farklıdır.

Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki günlük dil ve yazı dili ayrımı sadece Araplara özgü bir durum değildir. Örneğin Norveçte pek çok farklı lehçe ülke içerisinde konuşulsa da okullarda Bokmal (kitap dili) olarak bilinen yazı dili öğretilir ve üstelik konuşulan bir örneği yoktur, sadece basılı eserlerde ve günümüzde internet ortamında kullanılır. İsviçre'de okullarda klasik Almanca eğitimi verilir ancak günlük yaşamda bu ülkede konuşulan Almancayı, komşu ülkedeki Almanların anlayabilmesi neredeyse imkansız hale gelmiştir. Aynı durum Avusturya için de geçerlidir, klasik Almancayı bilirler ancak günlük dilde farklı konuşurlar.

Arap lehçeleri arasındaki farklılaşmanın düzeyinin anlaşılabilmesi açısından bu yazıda Masri (Mısır Arapçası) yalnızca ses değişimleri açısından incelenmiştir.

Mısır Arapçasındaki sesler açısından görülen farklılaşmalar özetle şu şekildedir.

1. Dad harfinin ses değeri ölü durumdadır. Normalde dilin azı dişin üstüne götürülmesi ile çıkarılan bu ses günümüzde konuşma dilinde yer almaz. Ayrıca ifade etmek gerekir ki Dad harfindeki bu durum sadece Mısır Arapçasına özgü değildir; Arapçanın bütün lehçelerinde bu harfin ses değeri artık kullanılmaz durumdadır. Sadece Kur'an'ın okunması esnasında çıkartılan (hakkı verilen) bir ses durumuna gelmiştir.

2. Sad harfinin ses değeri günlük konuşma dilinde Sin harfinin ses değeri ile aynıdır. Aralarındaki gerçek farka sadece Kur'an Arapçasında dikkat edilir. Yine bu durum sadece Mısır Arapçasına özgü

© Deniz Karakurt

değildir; Arapçanın bütün lehçelerinde Sin ve Sad arasındaki fark giderek belirsizleşmektedir. Sad, sadece Kur'an'ın okunması esnasında dikkat edilen (hakkı verilen) bir ses durumuna gelmiştir.

3. Mısır Arapçasında peltek harfler (elifbada üçüncü sıradaki Se ve dokuzuncu sıradaki Zel) günlük dilde ölü durumdadır. Masride kendilerine en yakın düz sesler ile okunur ve konuşulurlar.

Yukarıda ilk üç maddede bahsi geçen bu harfler klasik Arapça eğitimi nedeniyle yine de alfabede yer almaya devam etmektedirler.

4. Mısır Arapçasında Cim harfinin ses değeri Türkçedeki G harfinden bildiğimiz ses değerine dönüşmüştür. Örneğin Cemal yerine Gemal denir.

5. Konuşma esnasında Kaf (Q) harfi yutulur, bir tür E harfi (hemze) gibi seslendirilir. Bu nedenle pek çok sözcük, bu durumu bilmeyenler için anlaşılmaz hale gelir.

6. Arapçada "Ayın" olarak okunan harf Mısır lehçesinde "İyın" biçiminde okunur.

*

Bu incelemem ayrıca Ortak Türk Alfabesi'nin mümkün olabilirliğini tartışanlara bir fikir vermesi açısından da önemlidir. Ortak alfabeyi geçip ortak bir dilin bile mümkün olabildiği görülecektir. Bunu başaran ülkeler vardır. Örnekleri yukarıdadır. (Kişisel not: Yukarıda anlatılanlardan birisi gibi olsun demiyorum, sadece mümkün olduğunu hatta belki de bize özgü başka bir yol bulunabileceğini irdelemek istiyorum.)

© Deniz Karakurt

GÖKTÜRK ALFABESİNE DAİR

Orhun anıtlarında yer aldığı için bu adla da anılan Göktürk alfabesi Türklerin tamamen kendine özgü ilk ve belki de tek yazı sistemleri olarak kabul edilmektedir.

Kısaca özetlersek, Göktürk alfabesinde:

1. Sessiz harfler; kalın ve ince olarak ikiye ayrılır (günümüzdeki gibi sesli harfler değil). Bu nedenle pek çok sessiz harften iki tane mevcuttur.

2. Sessiz birkaç harfte kalın - ince ayrımı yoktur (Ç, M, P, Ş, Z, Ň). Bunlar tek simge ile gösterilir. Not: Eğer alfabe günümüze uyarlanacaksa bu soruna bir çözüm bulunmalıdır.

3. A/E ve I/İ sesleri aynı harfle gösterilir. Kalın sessiz harflerin yanına geldiklerinde kalın (A ve I olarak) okunurken, ince sessiz harflerin yanına geldiklerinde ince (E ve İ olarak) okunurlar.

4. Malesef O, Ö, U, Ü harflerinde kafa karıştırıcı bir durum vardır. İnce ve kalın ayrımı yerine O/U ve Ö/Ü dönüşümü bulunur. (Yani 2. maddedeki açıklama burada geçersizdir.) Not: Eğer alfabe günümüze uyarlanacaksa bu soruna bir çözüm bulunmalıdır.

5. Bazı bitişik sesler için özel harfler vardır.

6. Büyük harf - küçük harf ayrımı yoktur. Gerektiği durumlara sözcüklerin ilk harfleri biraz büyük yazılabilir (istenirse).

7. Sağdan sola yazılır.

8. Kelime aralarına iki nokta (:) koyma alışkanlığı vardır. (Boşluk bırakmak yerine.)

Sorunlar ve Çözüm Önerileri

1. Göktürk yazısındaki günümüze uyumu çok zor olan O, U, Ö, Ü sorununa iki türlü çözüm bulunabilir.

A. Orhun alfabesinde bu dört harfin farklı bir mantıkla (O/U ve Ö/Ü şeklinde) birbirinin incesi ve kalını olarak algılandığı kabul edilebilir (birkaç seslendirme denemesi yapıldığında bunun doğru olduğu rahatlıkla fark edilecektir). Öğretim tekniği bunun üzerine kurulur. Fakat bu 4 harfteki günümüz Türkçesinde uygulanması çok zor olan diğer ayrıntılı kurallar yok sayılmalıdır. Yani bu dört harfteki ince ve kalın sınıflandırması Göktürk alfabesine uygun hale getirilerek fakat aynı zamanda basite indirgenerek tamamen değiştirilebilir.

© Deniz Karakurt

B. Ya da alfabedeki bu 4 harfin kullanım biçimi günümüzdeki bakış açısına göre düzeltilecektir. Dolayısıyla diğer seçenek olarak, zaten uyguladığımız standart kalın ve ince ayrımına göre O/Ö ve U/Ü dönüşümü sağlanabilir.

2. Kalın ve ince ayrımı olmayan (tek bulunan) sessiz harflere ikinci birer tane daha eklenerek diğerlerine uyumlu hale getirilmelidir. Günümüz Türkçesinin yapısı nedeniyle, bu eşitlenme sağlanmadığı sürece alfabenin doğru kullanımında sorunlar çıkacaktır.

3. Günümüz alfabesinde bulunduğu halde Orhun alfabesinde yer almayan bazı harfler yine kalın ve ince olmak üzere ikişerli olarak eklenmelidir (J, Ğ gibi).

4. Çift sesten oluşan harflerin alfabeden çıkarılması değerlendirilmelidir.

5. Yeni harf ekleme denemelerinde, eski Türk tamgalarından yararlanılmalıdır.

© Deniz Karakurt

SEBZELİ SİVAS KEBABI

Yazıyı bu kez elimden geldiğince kısa tutmaya çalıştım.

Rahmetli dedem çocukluğumda ilkokul ve ortaokul yıllarımda beni ve kız kardeşimi ayda bir kere, hadi olmadı iki ayda bir kere mutlaka lokantaya götürürdü. Şaşmaz bir biçimde gittiğimiz iki yer vardı. İlki Kepçeli'deki odun ateşi ile pişiren dönerci, diğeri ise sebze halinin üst katındaki yine bir et lokantası...

Bahsettiğim sebze halinin bu üst katında bulunan lokantada bizler döner veya ızgara yerken dedem mutlaka sebzeli söylerdi. Yemin billah ederek söyleyebilirim ki gelen bir tane Sebzeli Sivas Kebabı 3 kişiyi doyuracak kadar olurdu o zamanlar. Dedemin hepsini nasıl yediğine şaşar kalırdım. İlk başlarda çok fazla cazip gözükmese de zaman içinde ben de alıştım ilerleyen yıllarda. Daha sonra hatırladığım kadarıyla o lokanta kapandı. Ben ise Sebzeli Sivas Kebabı yediğim başka yerlerde bazen neredeyse yaklaşan lezzetleri bulduğum da oldu, düş kırıklıkları da... Çok basit gözükmekle beraber her yerde başarılamıyordu anlaşılan. Yine öğrendiğimize göre özel bir fırın gerekiyordu şişlere dizilerek dikine asılmış bir vaziyette pişiriliyordu.

Ama beni en çok şaşırtan şey üniversitede okurken, Tokatlı bayan bir sınıf arkadaşımın "sebzeli kebap bizim memlekete aittir" demiş olmasıdır. İtiraz ettiğimde "hangi memlekette sebze daha çok yetişiyor bir düşün" dedi bana. O an diyecek bir söz bulamadım. Ya Tokat'ın bu konudaki ününden ya da Sivas'ın da bir zamanlar bostan memleketi olduğu unutulduğundan olsa gerek bir adım öndedirler bu iddiada. Diyecek sözüm yoktur bu konuda.

Ama ne olursa olsun ben en az 40 senelik geçmişini bilirim Sebzeli Sivas Kebabının. Yaşı gereği daha ötesini de hatırlayanlar çıkacaktır. Ancak kime ait olduğu değil de hepsinden öte esas mevzu aslına uygun yapılarak unutulmamasıdır bu lezzetin.

© Deniz Karakurt

VEYSEL'İN ELMALIĞI
(Bir Aşık Veysel Anısı)

Emin Özüdoğru'dan derlediğim bir Aşık Veysel anısıdır.
(Gülören köyü, eski adı: Peyik köyü)

Babam Ali Özüdoğru'nun Aşık Veysel ile bir anısını anlatmak istiyorum.

Babam birikimli bir Bektaşi ozanı idi. 1950'li yılların sonlarında muhtarken Şarkışla'dan köyümüze dönerken yolu Sivrialan köyünden geçiyor.

O yıllarda Aşık Veysel köyü olan Sivrialan'da bir elma bağı yetiştirmiş. Hatta bu elma bağı Tarım Bakanlığı tarafından derece almıştır.

Babam da önceden Aşık Veysel ile ozanlığından dolayı tanışıyor olması nedeniyle kendi kendine "şurdan Aşık Veysel'in bağından biraz elma alıyım, Aşık da orada ise biraz takılıyım" demiş. Babamın yanında bir arkadaşı da var. Bağın nizamiyesinden giriyorlar. Aşıksa bir minder üstünde oturuyor. "Selam Aşık" diyor, o da "Aleykümselam Ali Ağa" diyor. Sesinden tanıyor. Bekçiye sesleniyor; "Ağaların atını bağla birer de elma ver" diyor. Atlar bağlanıyor, elmalar geliyor, sohbet koyulaşıyor. Babam Aşığı kızdıracak konular seçiyor bilerek. Sonra laf arasında "Yahu Aşık bizi birer elma ile mi savacaksın?" diyor. Aşıksa "Ali Ağa burdan günde ortalama 100 kişi geçiyor, herkese birer ikişer elma versem bana bir şey kalmaz" diyor. Sohbetlerinin sonunda Aşıkdan izin isteyip kalktıklarında babam aşığı kızdıracak şeyi yakalıyor ama Aşık yaş olarak babamın babası yaşına yakın olduğu için izin isteyerek konuşuyor. "Yahu Aşık bir şey söyleyecektim de cesaret edemedim" diyor. Aşığın dediği "Yahu Ali Ağa beni bir çift sözü kabul etmeyecek kadar ham mı görüyorsun?" cevabını fırsat bilen babam "Ulan işe bak, ben sağlam gözümle böyle bir bağ yetiştiremedim de sen bu kör gözünle bu bağı nasıl yetiştirdin?" diyor. Öyle deyince Aşık ustalık hüneriyle "Ulan ben kör müyüm, kör diye senin gibi bir şey bilmeyen cahillere derler" diye veriyor cevabını.

Sarılıp görüşüp ayrılıyorlar. Babam bu anısını hep anlatırdı.

Derleyen: Öğr.Gör. Deniz Karakurt
Kaynak Kişi: Emin Özüdoğru
Yaş: 81 (Mart 1943 doğumlu)
Görüşme tarihi: 18 Nisan 2024

© Deniz Karakurt

SAHTE VE GERÇEK MİTOLOJİ

Söylencelerden oluşan düşler dünyası (belki de biraz yanlış bir tabirle kestirme bir yoldan kısaca "mitoloji" dediğimiz olgu) yaşayan bir varlıktır. Toplumların ortak bilincinde günümüzde de üretilmektedir, sadece geçmişe ait değildir. Mit (myth) üretme insanın psikolojisinde vardır, hatta belki de doğal bir ihtiyaçtır. İçinde bulunulan, yaşanılan dönemin koşullarına göre değişimini ve dönüşümünü gerçekleştirir. Bunun içerisine folklor unsurlarını da dahil edebiliriz. O yüzden Richard Dorson tarafından türetilmiş olan Fakelore (sahte folklor) gibi bir ayrım ne derece gerçekçi bir yaklaşımdır, bunun üzerinde iyi düşünülmelidir. Bu yaklaşıma dayalı bir bakış açısının doğru olup olmadığı tartışılmalıdır. Veya hangi düzeylerde haklılık payı vardır? Buradaki niyetlerin anlaşılmaya çalışılması elbette ki önemlidir. Hatta doğruyu ve yanlışı ayırma çabası da değerlidir. Sınıflandırma ve dışsal müdahaleleri tespit etme hatta bunları akademik yöntemlerle ayıklama girişimleri de anlaşılır ve kimi durumlarda ise gereklidir. Fakat bütün bunlara karşın mit (myth) oluşturucuların değişen koşullara göre amacı ve yöntemi farklı olsa da bunları benimseme kararını verecek olan nihayetinde toplumdur. Ayrıca bu mitolojik üretim yapan kişilerin düş güçlerinin mutlaka beslendiği kaynaklar vardır. Değişik gerekçelerle örneğin ticari bir amaçla bile olsa ortaya çıkarılan bu düşsel ürünler bazı kaynaklardan beslenmiştir. Düş gücü bütünüyle bağımsız olarak ortaya çıkabilen bir olgu değildir. Toplum o kaynaklarla uyumlu görmediği takdirde zaten bunları benimsemeyecektir. Ancak kişisel görüşüm, doğru yöntem Bahaddin Ögel'in zaman zaman vurguladığı üzere mitolojinin en ilkel dönemlerine ulaşmaya çalışıp kökenlerini bulmak için uğraşmaktır. Örneğin bir arketipin belirlenmesi başarılabildiği takdirde karşılaştırma yapabilmek için ortalama olarak bir değişmez öğe elde edilir. Böylece hangi düzeylerde sapma oluştuğu ölçülebilir. Fakat bunları açık bir biçimde başarabilmek çoğunlukla mümkün değildir. Özetle belirli bir düzeyde esnek bir alan vardır. Dolayısıyla mitolojinin ve folklorun geleceğe dönük yönünün varlığı da yadsınamaz.

Bu nedenle sahte ve gerçek gibi ölçütler belki tarih bilimi için daha keskin çizgilere sahip olmakla birlikte yapay ve doğal gibi sınıflandırmalarla mitoloji ve folklor için böylesi ayrımları yapmanın o kadar da kolay olduğunu söyleyemeyiz. Kimbilir, daha ileri bir gelecekten geçmişe doğru bakıldığında, bugün yeni oluşan mitolojik unsurlar veri sayılacak düzeyde kabul görecektir belki de.

Ancak böylesi bir ayrımın kesinlikle yerinde ve gerekli olduğu alan akademik çalışmalar ve kültürel araştırmalardır. Mitoloji ve folklor konularında gerçeğe sadakat bilimsel yöntem açısından önemli olup nelerin sonradan türetildiğinin anlaşılmaya çalışılması bu konulardaki düşünsel üretimin nasıl ve hangi güdülerle yapıldığının ortaya çıkarılmasına da katkı sağlayacaktır. Çünkü halk kültürüne ait unsurların tamamı tarihin bir yerlerinde insanlar tarafından üretilmişlerdir.

© Deniz Karakurt

HATAY YÖRESİNDE YENİDEN DÜNYAYA GELME İNANIŞI

Derleme Tutanağı

- Sorulara istediğiniz uzunlukta cevap verebilirsiniz. Bilmediklerinize “bilmiyorum” diyebilirsiniz veya yanıtlamak istemediğiniz olursa “yanıtlamak istemiyorum” diyebilirsiniz.
- Adınızın ve/veya soyadınızın baş harfe kısaltılarak gizlenmesini istiyorsanız belirtebilirsiniz.
- Verilen bilgiler Öğr.Gör. Deniz Karakurt’un kişisel kayıtları arasında yer alacaktır. Kendisi tarafından yayınlanabilecek, talep edilmesi halinde veya atıf yoluyla başka kişiler tarafından da akademik çalışmalarda veri olarak kullanılabilecektir.

Görüşülen Kişi: Bilhan Akkaya
Derleme Konusu: Hatay bölgesinde dünyaya yeniden geliş inanışı

Soru: İnanışı bildiğiniz kadarıyla açıklayabilir misiniz?

Yanıt: Hatay yöresindeki inanışa göre; ailenin ölmüş üyelerinden biri bazen aile bireylerinden birinin rüyasına girer. Bu rüyada “Size geldim artık temelli kalacağım” gibi bir ifade kullanırsa; ailede o dönem hamile olan bir kadın varsa ölünün ruhunun yeni doğacak çocuğun bedenine girdiği düşünülür. Doğan çocuk da o ailenin büyüğü olarak saygı görür.

Geçmişte bir gece annem dedemi görmüş rüyasında ve dedem bize temelli geldiğini ve kalıcı olduğunu söylemiş. Annem o zaman hamileydi.

Geçen ay (17 Mart 2024 tarihinde) ise babamı kaybettim. Annem onu gömerken “İnşallah bizden daha iyi bir aileye gider” dedi. Hatay’ın bazı bölgelerinde, özellikle eski nesillerde bu inanç yaygın. Olay elbette bilimsel bir durum değil, bence çok daha eski inançların süregelen etkilerinden biri.

Tamamlayıcı sorular ve yanıtları:

1. Bahsettiğiniz inanışlar sadece sizin ailenizden mi vardı? Yoksa teyze, hala, dayı, amca gibi yakın akrabalarınızda veya komşular gibi yakın çevrenizde de bulunuyor muydu?

Bu inanç sadece çekirdek ailem veya geniş ailem ile sınırlı değil. Hatay yöresindeki Arap Alevi veya diğer bir değişle Nusayri kesimin hepsinde yaygındır.

2. Günümüzde de bu inanışların devam ettiğini gözlemliyor musunuz, yoksa tamamen kaybolmuş durumda mı?

Bu inanış şehirlerde gittikçe azalmakta fakat köylerde devam etmektedir. Benim bildiğim bir örnek olarak Halamgil köyde yaşamaya devam etmekteler ve bu inanışlar onların arasında varlığını sürdürüyor.

© Deniz Karakurt

3. Yeni kuşaklar arasında bu inanç azalıyor mu yoksa varlığını aynı düzeyde devam ettiriyor mu?

Yeni nesillerde azalmaktadır, yaşlı kesimde yaygındır. Yeni nesil bu konuda komple inançlarını kaybetmeye başlamıştır.

4. Bu inanışlar herhangi etnik veya dinsel bir gruba mı aitti yoksa Hatay'ın genelinde rastlanabilen bir durum muydu? Ya da Hatay'ın sadece herhangi bir bölgesinde ya da ilçesinde mi vardı?

Bu inanç sistemi Nusayriler'de vardır. Bu inanışın kökenini Arap veya Türk diye ayıramayız. Çok daha eski inançlar ile bağlantılı ve ilgili bence.

5. Ailenizde veya yakın çevrenizde kendilerinden önceki kuşaklara dair bu tür hikayeler veya rivayetler mevcut mu?

Çekirdek ailemde hatırlanan, anlatılan olaylar yoktur, geniş ailemde de yoktur fakat köylerimizde vardır. Sinanlı, Aknehir, Yeşilyazı bildiklerim. Hepsi Nusayri köyü.

6. Günlük hayatta etkileri oluyor mu? Mesela yeniden dünyaya geldiğine inanılan bir kişiye özel ilgi, sevgi, saygı göstermek gibi…

Günlük hayata bir etkisi benim ve ailem için yoktur.

7. Bu inançların geleneksel dinsel düşüncelerle (Müslümanlık olur Hristiyanlık olur) çatıştığı veya bunlara çevreden tepki verildiği gibi durumlar gördünüz mü?

Özellikle Nusayri kesimde yoğun bir inançtır. Adana, Hatay, Mersin yöresinde Nusayri nüfusta görünmektedir. Nusayri inancı, şaman etkiler içeren bir inançtır. Bana kalırsa bu inanış İslamiyetin çok içinde değildir ve yeniden doğuş inancı bu sebeple bizde yaygındır. Hatay hoşgörü ve kardeşlik coğrafyasıdır, herhangi olumsuz bir durum benim bildiğim olmamıştır.

8. Başkaca ilave etmek istediğiniz bir husus var mı?
Başka aklıma gelen herhangi bir şey yoktur.

Kaynak Kişi: Bilhan Akkaya
Eğitim: Mustafa Kemal Üniversitesi, Dış Ticaret Bölümü mezunu (2 yıllık Meslek Yüksekokulu).
Memleketi: Hatay (Kendisi 21 yaşına kadar Hatay'da kalmış.)
Mesleği: Kitapçı / Sahaf (Antalya'da)

Derlemeci: Öğr.Gör. Deniz Karakurt
Tarih: 24/04/2024

Not: Elimde birkaç tane örnek olay derlemesi vardır. Onları da yayınlamayı düşünüyorum.

© Deniz Karakurt

DENİZ GEZMİŞ ŞARKIŞLA'DA

İ.Y. ile 3 Mart 2022 Perşembe günü Şarkışla'da Abi'nin Yeri olarak bilinen kahvehanede saat 13.30 civarında yapılan görüşmenin özeti.

Kişi bilgileri:

66 yaşında (1956 doğumlu). Adliye'den emekli (mesleğe Zabıt Katibi olarak başlamış). Olayın olduğu 1971 yılında yaklaşık 14-15 yaşında. Babasının işyeri olan Belediye Oteli'nde gece geç vakitlere kadar zaman geçiriyor. Sık sık dışarıya çıkıp geziyor.

Kendi gözüyle gördükleri:

Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan'ı yakından görmüş. Giyimlerini tarif ediyor. Mülkiyeti Şarkışla Belediyesi'ne ait olan ve babası tarafından işletilen ana cadde üzerindeki Belediye Otel'inden çıkarak ilerideki benzinliğe gidiyor. Gece vakti hava karanlıktı diyor ama saati tam olarak hatırlayamıyor. Ermeni kökenli Nuri adlı kişi tarafından işletilen benzinlik iki katlı ahşap bir bina. Günümüzde çarşı içindeki Sebat Market'in yerinde. İkinci katta Nuri kendisi oturuyor. Giyimine kuşamına dikkat eden, fötr şapka takan iri yapılı birisi. İ.Y. benzinliğe girdiğinde bir motosikletin bir pikaba yüklenmekte olduğunu görüyor. Deniz Gezmiş olduğunu o anda bilmediği kişinin uzun boylu oluşu ve montu dikkatini çekiyor. Motosikletin önü araca yüklenmiş arkadan kaldırarak tamamını yerleştirmeye çalıştıklarını söylüyor. Motosikleti taşıyacak aracın Dursun Arı, Emrullah Arı veya Kazım Demirezen'den birine ait olduğunu çünkü bu üç kişinin sürekli benzinliğin yakınlarında müşteri beklediklerini anlattı. Motosikletin markasını Jawa olarak anımsıyor ve çamurlukları beyaz boyalıydı diyor. Kendisi daha sonra çıkarak biraz dolaşıp otele geri dönmüş. Kendisi ayrıldıktan sonra ne olup bittiğini bilmiyor ama otele girdikten bir süre sonra silah sesleri duyarak kapıya çıkıyor. İçerdeki odalardan birin dinlenmekte olan babası gelerek kendisini içeriye çekiyor ama yine de izlemeye devam ediyorlar. Yolun karşı tarafında, muhtemelen askeri bir jip olan bir aracın altına yatmış olan Uzatmalı (Uzman) Çavuş Hamit silahını çekmiş ateş ederek Yusuf Aslan'ı vurmuş. Hamit adlı Uzman Çavuş'u iyi tanıdığını ve çok net olarak hatırladığını belirtiyor. Uzman Çavuş Hamit'in Alkol müptelası olduğunu, çok fazla içki içip gözleri kanlanmış bir halde Şarkışla sokaklarında ellerini arkasında kavuşturarak özellikle akşamları sürekli volta attığını belirtiyor. Ağıtta bahsi geçen "uzatmalı" tabiri onun için kullanılmıştır dedi. Deniz Gezmiş'in kaçarak hükümet konağının tel örgülerden atlayıp, kaymakamlık ve garnizon binalarının hemen arkasındaki o zamanlar zemini ıslak bir fidanlık olan bir alanın içine doğru gittiğini ve gözden kaybolduğunu anlattı. Benzinliğe ve kendi otellerine çok yakın bir kahvehanede en yüz kişi olduğunu, Deniz Gezmiş'in bu kahvehaneyi görmemiş olmasının mümkün olmadığını, eğer oraya ateş açsaydı onlarca kişinin öleceğini, bu kargaşada belki de kaçıp kurtulabileceğini anlattı. Ama hep havaya sıktı diyor. (kendisinin Deniz Gezmiş ile aynı veya yakın bir siyasi görüşten olmadığını, o yüzden onu övmek için değil tamamen öyle olduğunu düşündüğü için söylediğini ifade etti.) Bekçi Salih polis olmayı kendisi istiyormuş. Kendisi bana söyledi diyor.

© Deniz Karakurt

Olaylar bittikten iki veya üç gün sonra kendisinin Gemerek tarafında bir işi olduğunu ve cemsenin (askeri araç) konvoyunun Gemerek Tatılı yol ayrımına kadar uzandığını gözüyle gördüğünü anlattı. Konvoyun Deniz Gezmiş'in nakli ile alakalı olduğunu tahmin ettiğini söyledi. Bahsedilen mesafe yaklaşık 13-14 kilometre kadardır.

Birkaç hafta sonra eniştesi (halasının kocası) olan Hamamcı Ali'nin işlettiği hamama gittiğini orada tesadüfen kaçırılan Astsubay İbrahim Fırıncı'yı gördüğünü anlattı. Astsubay çizgili pijamaları ile kaçırıldığını, Deniz Gezmiş'in kendisinin giyinmesine izin vermediğini anlatmış hatta hamamdan çıkarken dinlenme esnasında üzerine aynı pijamaları giymiş. Emekliliği yaklaşmış, sakin, babacan tavırlı bir insandı diyor.

Astsubay'ın hamamda bizzat ağzından duydukları ise şu şekilde:

Aracın aküsünün bozuk olduğunu birkaç haftadır çalışmadığını, yerinden kımıldamadığı için de toprak içinde öylece durduğunu ve bunu da deniz Gezmiş'e söylediğini anlatmış. Bunu yalan olsun diye söylememiş araç gerçekten bozukmuş. Deniz Gezmiş inanmamış. Anahtarı takıp kontağı çevirdiğinde aracın tek seferde çalışacağı tutmuş. O hengamenin arasında mahcup olarak "ben askerim yalan söylemem" demiş. Deniz Gezmiş Tomson'u aşağıdan astsubaya doğrultarak "ben artık idamlığım, sen ölsen de, yaşasan da idamlık biriyim, o yüzden yanlış bir şey yapma, canından olma boş yere" demiş. Başçavuşu aracın içinde gören askerler, kaçırıldığına dair hiçbir şüphe duymadıklarından selam vererek arabayı durdurmadıkları için Şarkışla'dan çıkabilmişler. Yol boyunca elini yaraladığı karısı için üzüldüğünü söylemiş. Cebindeki 500 lirayı karısının elini tedavi ettirmesi için vermiş. Gemerek'te çevirmeyi görünce bir tarlaya yönelmişler. Tarla çamur olduğu için inmişler. Deniz Gezmiş kendisini vuramasınlar diye astsubayı sırtına alarak tarlayı geçmişler.

Başkalarından duydukları:

Şarkışla'ya yaklaşırken benzinleri bitmiş. Motosikleti itmişler. Çevre köylerden lisede okumaya gelen öğrencilerin kiraladığı bir ev Şarkışla Dörtyol girişinde yol üzerindeymiş. Bu evdeki gençler kendilerini görüp yardım etmek istemişler. Karayolu şubesinden benzin istemişler ama dışarıya satamıyoruz demişler. Bunun üzerine gençler "siz oturun biz benzini getirelim ilçeden, siz çay için" demişler ama onlar kabul etmemiş. Emrullah Arı'ya (veya diğer iki şoförden birine) ait olan pikabı kiralarken Bünyan'a gitmek için anlaştıklarını ve 500 liraya pazarlık ettiklerini sonradan başkalarından öğrendim dedi. Benzinlikten kendileri ayrıldıktan sonra 50-100 metre kadar ilerde hükümet binasının önünde Bekçi Salih bunlardan şüphelenerek karakola davet etmiş. Bahane üretip, yola gideceklerini, aceleleri olduğunu söyleyerek gelmek istemediklerini görünce zorlamaya kalkmış. Bunun üzerine montlarını açarak iki yanlarına sarkmış olarak duran Tomson (doğrusu Thompson) marka tüfeklerini çekip havaya ateş açmışlar. Ayrıca her ikisinde de Takarof marka tabanca varmış. Yusuf Aslan Takarof marka tabancasını vurulunca düşürmüş. Olay yerinde sonradan gelen Bekçi Sefer ise bu tabancayı alarak beline takmış. Daha sonra kimsenin farketmediğini anlayınca tabancayı emniyete bir hafta boyunca teslim etmemiş. Yusuf Aslan ifadesinde bu tabancayı söyleyince durum anlaşılmış ve tabancayı alarak Bekçi Sefer hakkında soruşturma açılarak ceza verilmiş. Hatta bir süre tutuklanmış. (İ.Y. yıllar sonra Bekçi Sefer'e olayı sorunca doğru olduğunu söylemiş.) Uzatmalı Çavuş Hamit'in tayini

© Deniz Karakurt

çıkıp gittikten yıllar sonra başka bir şehirde tamamen farklı bir olay nedeniyle öldürülmüş olduğunu duyduklarını ama kesin olarak doğruluğunu bilemediğini söyledi. Vurulmuş olan Yusuf Aslan kendisinin hareket edemeyeceğini anlayınca “sen başının çaresine bak” diye bağırmış. Deniz Gezmiş eve girmeye çalışırken kadın tanımadığı bir sese kapıyı açmak istemeyince “ben garnizon komutanıyım kapıyı aç demiş”. Ama kadın araladığı kapıdan bakınca, garnizon komutanı olmadığını görmüş ve kapıyı geri örtmüş. Bunun üzerine deniz Gezmiş kapıya Tomson’u dayamış. Astsubay’ın küçük bir kızı varmış, çevirmeli telefonda kısa olduğu için numarayı bildiğinden dolayı garnizonu arar bazı günler babası konuşmak ister, santrale babasının adını söylermiş. Annesi eli yaralı şok halinde yere çökmüş bir durumda beklerken kız telefonu alarak santrale ulaşmış ve babasının kaçırıldığını söylemiş. İ.Y. on yıllar sonra bu evin karşısındaki başka bir evde birkaç ay kirada kalmış. Eskiden astsubayın kirada oturduğu bu evde yeni bir kiracı olan komşusu ona kurşun izlerinin durduğunu söylemiş.

© Deniz Karakurt

KÜTAHYA'NIN ALTINTAŞ İLÇESİNİN DAHA ÖNCEKİ KURTKÖY ADININ KÖKENİNE DAİR BİR EFSANE

Derleme Tutanağı
Görüşülen Kişi: Ramazan Tetik (Altıntaş İlçesi)

Buralarda eski zamanlarda bazı savaşlar olmuş. Düşman askerleri ilçenin yakınlarında bulunan Çaltepe'de çadırlarını kurup oraya yerleşmişler. Ya da savaş zamanı dağa çıkan eşkiyalar bunlar. Köylülere baskı yapıyorlarmış; yiyecek getirin, ekmek getirin, et getirin, davar getirin, koyun getirin. Dedikleri olmadı mıydı zulüm ediyorlarmış. Köyün imkanları o kadar adamı beslemeye yetmiyormuş. Zaten hepsi düşman, imkanları olsa bile vermeyi asla istemezlermiş. Ama elden bir şey gelmiyormuş, bunların istekleri yerine getirilmeyince insanları öldürüyorlarmış. Kimsenin gücü de o kadar silahlı adamla baş edebilecek gibi görünmüyormuş. Günlerden bir gün doğu yönünden keçi sürüsü ile bir adam gelmiş köyün içine. Çok büyük bir sürüsü varmış. Oradan geçerken köydeki bir eve uğramış. Biraz soluklanıp dinlenmek istiyormuş. Hal hatır ettikten sonra sormuş köydeki bu sessizlik nedir diye. Savaş zamanı genç erkekler zaten askerdeymiş, kalanlarsa yaşlılar, kadınlar ve çocuklarmış. Onlar da yiyecek içecek bulamıyorlarmış. Sanki bir yas havası varmış. Herkesin canı sıkkınmış, kara kara düşünüyorlarmış. O sorunca köylüler de anlatmışlar dağdakilerin yaptığı zulmü.

Köye gelen bu adam bir Kürtmüş. Demiş ki, siz durun, bunlara bir oyun oynayalım. Çok büyük bir sürüsü varmış. Boynuzları çıkmış uzamış olan keçileri ön tarafa geçirmiş sonra sürüyü üçe ayırmış. Bunların boynuzlarına mum dikip ateş yakmış. İlçeye yakın bir de Altıntaş köyü var burda. İsimleri aynı. Gece yarısı sürünün bir kısmını Altıntaş Köyü tarafından, diğerini şu anda Altıntaş Meslek Yüksekokulunun olduğu yerden, diğerini de şimdi ilçenin ortasına denk gelen bir yerden gece vakti sürmüş yürütmüş. Bunu gören düşman askerleri şaşkınlığa kapılıp ne yapacaklarını bilememişler, Türk askerleri baskın yapıyor zannedip geri çekilmeye başlamışlar, üç taraftan kıstırıldıklarını zannetmişler. Böylece gece yarısı alelacele geri çekilmeye başladıklarında, işte olacak var ya yakınlardaki Türk askerlerinin eline düşmüşler. Bunun üzerine bu adamın hatırasına köyün adını Kürt Köyü koymuşlar. Zamanla bazıları da Kurtköy demeye başlamışlar. Kimileri de der ki bu Kürt çoban düşmanı tıpkı bir kurt gibi pusuya düşürdüğü için bu isim verilmiş.

Kurtköy ne zamandan beri vardır ben bilmiyorum. Bu anlatılanlar belki de eşkiyalarla da ilgili olabilir. Ama bu hikayenin Kurtuluş Savaşı diye anlatıldığını da duydum ben. Daha eski dönemlerdeki olaylar birbirine mi karıştırılıyor orasını da bilemem.

Daha sonraları burası ilçe yapıldığında köy dememek için yeni bir isim bulmaya karar verilmiş. Civarda çıkan değerli mermerlerden dolayı Altıntaş ismi de uygun görülmüş.

Doğrudur yanlıştır bu anlatılanlar, ben orasını bilmem. Dedemizden ninemizden duyduğumuzdur bu.

Derleyen: Deniz Karakurt
Kaynak Kişi: Ramazan Tetik

© Deniz Karakurt

Ek Bilgiler:

Altıntaş ilçesinde iki yıl görev yaptım. 20 yıla yakın bir zaman geçti üzerinden. Beşbin nüfuslu küçük bir yerdi, köy izlenimi baskın çıkardı. İlçede benim kirada oturduğum evin hemen sağ tarafında iki bina ötede köşede bir kahvehane vardı. Orada akşamları veya geceleri otururduk bazen yaşlıları falan dinlerdik. Aslında kahvehane alışkanlığı olmayan bir kişiyim ama o dönem çeşitli etmenlerle orada oturup zaman geçirmek hoşuma giderdi. Yaşadığımız yere ve yakın çevresine dair farkında olmadan pek çok şey öğrendik o kahvehanede. Ayrıca çevreyi gezme ve gözlemleme alışkanlığımın etkisi de yadsınamaz.

Yöreden bu konuya dair duyduklarımdan hatırladıklarım şunlar:
Altıntaş köyünden taşınan bir ahali tarafından burada yeni bir köy kurulmuş. Ya da zaten burada bir köy varmış da nahiye buraya taşınmış. O yüzden bir karışıklık olmuş. Ayrıca isimler aslında Altuntaş diye söylenirmiş (u ile). Çok yakınlarda Pınarbaşı ve Adaköy denilen yerleşim yerleri varmış, köylerin kalıntıları günümüzde durmaktaymış, bu köylerde yaşayanlar göç ederek şimdiki ilçede toplanmışlar. Yaşayan sonraki kuşak akrabaları bu bilgileri vermekteler. Altuntaş köyünden çok eski dönemlerde bir kayadan altın çıktığını söyleyenler de var. (Deniz Karakurt)

Nurullah Kocagöz'ün verdiği bilgiler:
Bizim buradaki su deposunun sol tarafına Kürtler yerleşke kurmuşlar ve o nedenleymiş Kürt Köyü denilmesi. Duyduğum başka bir bilgi ise Osmanlı zamanında burada çıkan bir ayaklanma bastırılmış ve Kurt beyliği bir müddet burada ikamet etmiş o nedenle de Kurt köy denilmiş. Altıntaş adını alması da mermerinin olması. Bir ara altın bulan olduğu da söylense de en etkili neden mermerin çok olmasıdır.

Ayrıca Mehmet Şahin'den aldığım bir bilgi şu şekildedir:
Timur savaşı kazanmış Osmanlı fetret dönemine girmiştir. Timur savaş sonrası Kütahya ya gelmiş burada iki ay kadar kalmış Binek hayvanlarının çoğunu Altıntaş ovasındaki Çayırlarda beslemişlerdir. Kütahya'dan Denizli ye geçen Timur ilçemizden geçip Denizli ye oradan İzmir i alıp yeniden Semerkant a gitmiştir. Anadolu beylikleri yeniden kurulmuş. Germiyanoğlu beyi II Yakup ölümünden sonra topraklarının Osmanlıya bağlanmasını vasiyet etmiştir. II Yakup çocuk okutmak kimsesizlere yemek vermek maksadıyla Kütahya'da Külliye kurmuş bu külliye giderlerinin ve çalışanların maaşlarını ödemek maksatlı mermer taşa vakfiyesini yazmıştır. Bu yazıda Kütahya merkez de bulunan Çiftlik, bağ, çeltik ekili alanlarla, kaplıcaların gelirlerini vakfettiğini ayrıca Kula, Simav gölü, Denizli Ömerli hamamı, Afyon sandıklı hamamı, Kurt köyü ve Çepni ve Pınarbaşı'nı Kurt oğullarından alıp vakfettiğini belirmiş. Bu yazıya istinaden Kurt köyünde kurt beyi rivayet edilmiştir.

Kaynak belirtmeden alıntı yapılamaz.
© Deniz Karakurt

SEYDİ SÜLÜ EFSANESİ

Derleyen: Deniz Karakurt

Seydi Sülü (Seydisül) türbesi Kütahya'nın Altıntaş ilçesine bağlı aynı adlı Altıntaş köyü"ndedir. Çoban Sülü veya Garip Dede olarak da bilinir. (Yakınlardaki köyün ve ilçenin adı aynıdır.) Adı Osmanlı kayıtlarında Seyyid Sule olarak geçer. Seyid Süleyman adının kısaltılmış olması çok yüksek olasılıktır.

Köylüler eskiden, kendisini sağdırmayan inekleri ve üstüne bindirmeyen atları türbenin yanına bağlarmış. İçeride ayrıca bir de geyik boynuzu bulunmaktadır. Taş yapının dış kısmında bazı yerlerde Roma mimarisinden kalma parçalar kullanılmıştır.

Seydi Sülü adlı erenin, Afyon'un İhsaniye ilçesine bağlı Döğer beldesinde Çakırlar mevkisinde türbesi bulunan Seyyid Cemal Sultan'ın müsahip kardeşi olduğu bilgisi verildi. (Müsahiplik: Bir tür kan kardeşliği. Tasavvuf geleneğinde özel bir törenle müsahip kardeş olunur, hem bu dünyada hem ahirette birbirlerine yoldaş olacakları kabul edilir. Kelime kökeni sahip sözcüğüne dayanmakta olup birbirine sahip çıkma anlamı vardır.) Bu eren Eskişehir ve Kütahya yöresinde Kemal Sultan olarak da bilinmektedir.

Derleme Tutanağı
Kaynak Kişi: Ali Doğan
Yöre: Kütahya - Altıntaş

Seydi Sülü Altıntaş'a bağlı Alibey köyü civarında sığır güdermiş. Oradan geçen köylüler sürüyü bir çobanın değil de bir dananın güttüğünü görmüşler. Köylüler bu durumu hemen yörenin beyine şikayet etmişler. "Biz çobana para ve hak (pay) veriyoruz. O ise sığırı kendi gütmüyor da bir danaya güttürüyor. Kendisi ya yatıyor, ya seyrediyor" demişler. Bey; "Çağırın çobanı" demiş. Sığır çobanı olan Seydi Sülü'yü bulup çağırmışlar. Beyin huzuruna çıkarmışlar. Bu beyin bir atı varmış ki üç beş kişi onu zar zor tutarmış, bir türlü baş edemezlermiş. Bey, karşısına çıkarılan Seydi Sülü'ye; "Köylüler senden şikayetçi" demiş ve sormuş; "sığırı neden sen değil de bir dana güdüyor?" Bunun üzerine Seydi Sülü; "Benim bir kimsenin kendisine veya kimsenin malına mülküne tarlasına bağına bir zararım olmuş mu?" diye soruya soruyla karşılık vermiş. Herkes boyun büküp susmuş. Kimseden çıt çıkmıyormuş. "Peki kimsenin malında sığırında bir eksilme var mı, hayvanlarda sakatlık hastalık var mı?" diye sormuş bu kez. Bunun üzerine içlerinden biri kafasını kaldırıp "Hayır" demiş. Diğerlerine dönerek; "Eğer itiraz eden yoksa biz şikayetimizden vazgeçiyoruz" demiş. Bey; "Şikayet yoksa aynı şekilde sığır gütmeye devam edebilirsin. Ama bir şeyi merak ettim. Neden sen değil de bir dana güdüyor sığır sürüsünü, hem bir dana nasıl başarır bunu?" diye sormuş. O zaman Seydi Sülü; "Söyle seyislerine atı salsınlar" demiş. Seyisleri çağırıp fikirlerini sormuş, onlar da salındığı takdirde birilerine çifte vurarak zarar verebileceğini hatta öldürebileceğini söylemişler. Ama Seydi Sülü ısrar etmiş. Bey şaşırmış ama bakmış ki çoban kendinden emin, seyislere atı salmalarını buyurmuş. Bunun üzerine atı salıvermişler. At daha bir hareket yapmadan Seydi Sülü ata işaret etmiş. At beyine

© Deniz Karakurt

yaklaşıp ön ayakları üzerine diz çöküp boyun bükmüş. Hatta kendi diliyle niyaz etmiş. O anda bey de, köy halkı da şaşırıp kalmışlar.

Bunun üzerine bey “Bırakın şu dervişi, nasıl biliyorsa öyle yapsın, istediği gibi yaşasın” demiş. O da sığırlarını danaya güttürmeye devam etmiş, kendi seyretmiş. 60 yıldan beri büyüklerimden işittiğim budur.

Alibey köyünde ehlibeyt soyuna ait türbeler de mevcuttur...

Kendi hatırası:

1952-1953 senelerinde babamın annesi olan ninem “Hakime’nin Döndü” ile birlikte deyirmene gittik. Ninem istiklal harbi şehidi olan dedemin hanımıdır. Babam yanımızda, üçümüz birlikte gittik. Altıntaş Köyü’nün yukarısında su deyirmenleri vardı. Beşkarış’da; yukarısında Başdeyirmen, aşşağıda Akdeyirmen vardı. Başdeyirmen de unlarımızı üğüttük, Beşkarış’a geldik. Hacı Bektaş-ı Veli hazretlerinin ön halifelerinden olan Evliya Resül Baba’yı ziyaret ettik. Oradan Altıntaş Köyü’ne geldik. Altıntaş Köyü’nde bir adı Garip Dede olan Seydi Sülü türbesi yıkıntı bir haldeydi. O zaman ziyaret ettik. Ninem bana şunu söyledi. Oğlum esas bu evliya bizim dedemiz, yani mürşidimiz Cemal Sultan hazretlerinin müsahip kardeşidir dedi. O günüden beri benim bilgimdedir...

Cemal Sultan benim baba tarafından mürşidimdir. Cemal Sultanın bir oğlu şimdiki adı Çanakkale Gelibolu’da bulunan Bayraklı Babadır. Diğer evlatları on iki bölgeye düşman korkusundan kızlarını evlendirerek dağıtmıştır. Çocuklarının bir kısmı Çelebiler. Eskişehir Seyitgazi ilçesine bağlı eski adı Arabören yeni adı ise Doğançayır köyü. Sefil dede türbesi varmış orada. Bizim geçmişten beri mürşidimiz Cemal dede, Zeynel Abidin dede, Mahmut Çelebi dede. Şimdi ise Ahmet Arsal dede bulunmaktadır. Benim bilgim büyüklerimizden öğrendiğim elli sekiz - altmış yıl önceki bilgiler...

Kaynak Kişi: Ali Doğan (Kütahya Merkeze bağlı Körs köyünden)
Açıklama: Körs köyü merkeze bağlı olsa da Altıntaş yöresine yakındır.
Derleyen: Deniz Karakurt
Kaynak belirtmeden alıntı yapılamaz.

© Deniz Karakurt

AZİZ DEDE TÜRBESİ VE EFSANESİ

Kütahya'nın Altıntaş ilçesine bağlı Akçaköy'deki Aziz Dede Türbesi'ne, şifa aramak için gelenler olur. Bu erenin Horasan yöresinden gelerek buraya yerleştiği rivayet edilir. Türbede Aziz Dede'nin müritlerine ait olduğu sanılan 11 mezar daha bulunmaktadır.

Türbenin içindeki bir kayaya oyulmuş olan kuyudan çıkan suyla yıkanıldığına sıklıkla rastlanır. Günümüzde insanların yıkanabilmesi için kapalı bir yunak alanı oluşturulmuştur. Yıkanma işlemi kuyudan çekilen soğuk suyla gerçekleştirilir. Şifa arayan kişi soğuk su nedeniyle bir tür soğuk çarpması geçirir. Daha sonra içeriye götürülerek yatırılır. Türbe içinde yatma alışkanlığı yaygındır. Hastaların türbe içinde geceleyerek kalmaları günümüzde bile rastlanan bir durumdur. Kuyunun Aziz Dede tarafından vurulan kılıç darbesiyle açıldığına inanılmaktadır. İyileşenlerin tekrar türbeye gelerek kurban kestikleri de görülen bir durumdur.

Aziz Dede'nin savaşta zor duruma düşen bir askere yardım ettiğine dair bir rivayet varmış. Asker düşman tarafından sıkıştırılınca "Yetiş Aziz Dede!" diye bağırınca o sırada tarlada harman savuran Aziz Dede elindeki yabayı savurmuş. Çok uzaklardan gelen yaba düşmanı dağıtarak geri dönmüş o esnada bir dişi kırılmış. Asker o yaba dişini alarak terhisten sonra memleketine dönmüş. İnanmayanlara göstermiş. Yabanın üzerinde deneyince birbirine uyduğunu görmüşler.

Derleyen: Deniz Karakurt
Altıntaş ilçesinde görev yaptığı yıllar: 2004 - 2005
(Meslek Yüksekokulda Öğrenci İşleri memuru olarak)

© Deniz Karakurt

KUTLU MEZAR ALANI - BÜYÜKYAĞLI KÖYÜ

Nevşehir'in Kozaklı ilçesine bağlı Büyükyağlı köyü içerisinde kutlu olduğuna inanılan bir mezar bulunmaktadır. Köyün girişinde eski okul bahçesinde sol tarafta yer alır. Bakımsız durumdadır.

Mezar odasının (veya çevre duvarının) üzeri sonradan beton ile kapatılmıştır. Mezar alanı toprak seviyesinin yaklaşık bir metre kadar altında bulunur. Pencere büyüklüğündeki açıklıktan görülebildiği kadarıyla içerde bir kabir vardır ve üzerinde yeşil bir örtü serilidir. Başında bir taş dikilidir. Kime ait olduğunu sorduğumda kesin bir yanıt verilemedi. Kadın bir eren olma ihtimalinden bahseden bir kişiye (Mehmet K.) de rastladım. Hacı Bektaş-ı Veli'nin erenlerindendir diyen de (Volkan A.) oldu. Hakkında başkaca hiçbir bilgi edinemedim. Köy kurulduğundan beri vardır diyenler oldu. Bir zamanlar çevre köyler dahil gelenler olur özellikle Perşembe günleri çıra, mum, idare lambası ve gaz lambası gibi şeyler yakarlarmış. Mezar alanının içerisine para atanlar olurmuş. Günümüzde ziyarete gelen kalmadığı bilgisi verildi.

Köye dair bilgiler:
Yağlı adıyla bilinen köy büyük bir yerleşim alanıymış. Geçmişte yoğun olarak tereyağı üretimi yapıldığı ve götürülerek pazarlarda satıldığı için bu adı almış. Daha sonradan ikiye bölünerek isimlerine Küçükyağlı ve Büyükyağlı denilmiş. Her iki köyde de günümüzde kente göç nedeniyle nüfus çok azalmış durumda.

Derleyen: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

KENGER DİKENİNİN ŞAHİTLİĞİ

Derleme Tutanağı
Görüşülen Kişi: Ali Topal

Bir zamanlar köyün birinde iki arkadaş yaşarlarmış. Öyleki çocuklukları, gençlikleri birlikte geçmiş hatta askerliği bile aynı yerde yapmışlar. Asker dönüşünde de birlikte iş tutmaya karar vermişler. Önce dağdaki ulu pınardan tarlalarına su götüreceklerdir. Sonra da elvan çeşit sebze meyve yetiştireceklerdir.

Köye döndüklerinde hiç vakit geçirmezler ve bütün hayallerini gerçekleştirirler. Bütün köylü ve çevre köylerden insanlar da kendilerini pek sever.

Zaman geçer arkadaşlardan birisi evlenmeye karar verir. Başka bir köyde güzel bir kız vardır. Soylu da bir kızdır. Tabi ki kızı isterler. Kız ve kızın ailesi de duymuşlardır iki arkadaşın maharetlerini, dostluklarını. Pek memnun olurlar. Çok fazla zaman geçmez, düğün dernek olur mutlu bir yuva kurulur.

İki arkadaş işlerine devam etmektedir ve artık yanlarında üçüncü bir yoldaş daha vardır. Yeni gelin de pek maharetlidir. Eşini çok sevdiği gibi arkadaşına da saygıda kusur etmez. Arkadaşı ayrı tutmazlar ve aynı sofradan yerler, aynı kaptan su içerler.

Tabi günler ve aylar da hızlıca geçmektedir. Bekar olan, arkadaşına ve karısına belli etmese de bir haller olmaktadır. Uykuları kaçmakta hep kara kara düşünmektedir. Eşinin arkadaşına aşık olmuştur. Arkadaşını kıskanmaktadır. Evliliklerine tahammülü yoktur artık. Türlü türlü kötü düşünceler aklından geçmektedir ve buna engel olamaz bir türlü. Tabi aklından geçenleri arkadaşına ve karısına hiç belli etmez.

Günlerden bir gün tarlada bahçe sularken içinden geçen kötülükler canlanıverir. Arkadaşının boş anını fırsat bilip yakalar ve ellerini ayaklarını bağlar. Tabi arkadaşı kendisinden bir kötülük beklemediği için belki bir şaka yaptığını düşünerek çok da karşı koymaz. Ama artık iş işten geçmiştir. Arkadaşını bağlamış olan diğeri, içinden geçen bütün kötülükleri anlatır. Tarlanın bir tarafındaki uçurumdan atıp öldürecek sonra da kendisinin düştüğünü söyleyecektir.

Tabi diğeri arkadaşını bu şeytani vesveseden ne kadar kurtarmaya çalışsa da vazgeçiremez. Tam o sırada bir kenger dikeni rüzgarla savrulup gelir ve yanlarında durur. Arkadaşının gözlerine bakar ve bak der ki; "Beni öldürürsen şu kenger dikeni var ya şahidim olsun!" Arkadaşı sadece güler. Kenger dikeni nasıl şahit olacaktır? Bütün kötü planlarını gerçekleştirir. Arkadaşının karısı da kendi eşi olmuştur. Bu evliliği herkes münasip görmüştür. Kadın da yas günleri geçip gittikten sonra kocasının en samimi ve hiç kötülük görmediği, acılı günlerinde yanından hiç ayrılmayan adamla evlenmekte sakınca görmemiştir.

© Deniz Karakurt

Yıllar geçer aradan, çocukları olur boy boy. Artık her şey geçmişte kalmıştır. Ölen arkadaş çoktan unutulmuştur. Çok da mutludurlar. Bahçede çardağın altında oturup sohbet etmektedirler adamla kadıncağız. Sohbet güzeldir ve kadın bir kahve yapıp gelir. Kenger kahvesidir ve pek güzeldir. Adam bir yudum içer ve oh çeker. Derken hafif bir rüzgar çıkar ve bir kenger dikeni tekerlenerek çardağın önünde durur.

Adam bir fincandaki kahveye birde tekerlenip gelen kenger dikenine bakar ve gülmeye başlar. Güldükçe güler. "Kenger dikeni şahit ha!" der kendi kendine ve yeniden güler. Yeniden yeniden tekrar eder ve güler. Adamın halinde bir tuhaflık sezen kadın durumu muhtara söyler, muhtar da söylenenlerden kuşkulanıp Jandarmaya bildirir. Sorgulanan adam da her şeyi itiraf eder.

Yıllar sonra vesile olan belki o ilk kenger dikeni değildi ama başka bir kenger dikeni gelip şahitlik yapmıştır.

Bu hikayeyi bana Toroslar'da kenger çırparken yaşlı bir nine anlatmıştı. Ne kadar doğru ne kadar gerçek bilinmez.

Ek Bilgiler
Soru: Kenger Çırpma nedir ve ne amaçla yapılır? Bilgi verebilir misiniz?

Yanıt: Kengerin kahvesi yapılır. Dikenli bir bitki olduğu için çırpma zahmetlidir. Kuruduğunda kök kısmından koparılır. Meyve sömekleri bir değnek yardımı ile çırpılır. Bu meyveler büyük bir tavada veya sacda ateş üzerinde kavrulur. Ardından kavrulan kenger meyvesi kahve değirmeninde çekilir. Sütle kahvesi pişirilir.

Kaynak Kişi: Ali Topal
Yer: Erdemli / Mersin

Derlemeci: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

IŞIG DEDE (YEDİ GARDAŞLAR) EFSANESİ

Derleme Tutanağı

Görüşülen Kişi: Ali Topal
Konu: Toroslarda bir kalenin fetih öyküsü. Efsane İçel Erdemli'de bulunan Yeniyurt Kalesi (Breğne Kalesi) hakkındadır.

Ön bilgi: Rivayetteki anlatı, Türklerin Anadolu'yu yavaş yavaş yurt edindiği 13.yy'da geçmektedir. Taşeli yöresinde yaşayan halklar ile yeni gelen Türklerin birbirlerini tanıma ve kabullenme süreci yaşanmaktadır. Türkler bir taraftan siyasi otoritenin politikaları diğer taraftan ise Moğol baskıları neticesinde oldukça korunaklı, nüfus bakımından da tenha sayılan Taşeli coğrafyasına önceki yerli halkların hoş görüsü ile yerleşmektedir. Bölgenin özellikle Doğu Taşeli bölümü (Göksu ve Alata Deresi arasında kalan coğrafya) Klikya Ermeni Krallığı'nın kontrolünde olup bölge içerisindeki idari yapılar Ermeni Prenslikleri tarafından yönetilmektedir. Siyasi otorite bölgeyi Türkleştirme (ve İslamlaştırma) siyasetinde her zaman olduğu gibi ilim ve irfan sahibi kişileri önceden uygun gördüğü bölgelere göndererek bir tür ön hazırlık aşaması gerçekleştirmektedir. Anlatılan efsane tam da böyle bir zamanda gerçekleşir. Efsane ile ilgili farklı anlatımlar da vardır. Bazı anlatımlarda Breğne kalesinden bahsedilmektedir. Fakat Breğne kalesi olarak bahsedilen yer Elbeyli köyü sınırlarında olup her hangi bir tahkimatlı kale olduğuna dair arkeolojik bulgu yoktur. Bulunduğu konum bir tepelik olduğu için bu isim yöre halkı tarafından verilmiş olabilir. İkinci bir ihtimal ise Veyselli kalesine o dönemdeki Ermeni ve Rum nüfusun koyduğu isim olabilir. Kesin kanaat için dönemin Ermeni kaynaklarına bakmak gerekir. (Kaynak kişi Ali Topal'dan edinilen bilgilerin özetidir.)

Yedi Gardaşlar Efsanesi
Bu günkü Lemas Deresi'nin Kızılgeçit ve Mersin arasındaki bölgede Işıg Dede adında ermiş bir bilge yaşamaktadır. Işıg Dede'yi önceleri bölge halkı pek sevmez. Bir gün öldürmek isterler ve dere kenarında sıkıştırırlar. Işıg Dede kaçarak bir deliğe saklanır. Halk çalı çırpı toplayarak deliğin önünü ateşe verirler ve Işıg Dede'nin yanıp ya da dumandan boğularak ölmesini beklerler. Ermiş Dede elindeki asayı yere vurunca yerden sular fışkırır ve ateşi söndürür. Işıg Dede deki bu kerameti gören halk korkar ve dedeye hemen oraya bir değirmen ve dergah inşa ederek kendisine karışmayacaklarını söyleyip hürmet ederler.

Ermiş Dede'nin yaşadığı yer bu günkü Erdemli ve Silifke'yi birbirine bağlayan bir geçiş hattı üzerindeki köprünün hemen yanıdır. Halk ile iç içedir, köprüden geliş gidişleri de iyi takip edebilmektedir. Zaman içerisinde bölgenin yönetimini elinde bulunduran ve Veyselli Kalesinde yaşayan Ermeni prensliğinin faaliyetlerini, kalenin tahkimatını ve ele geçirmek için zayıf noktasını öğrenmektir. Kalenin fethi hiçte kolay değildir. Bir tarafı Lemas kanyonuna bakan uçuruma tahkim edilmiştir, diğer taraflar ise surlarla çevrili ve iyi korunmaktadır. Yani kaleyi ele geçirebilmek çok zor görünmektedir. Ama imkansız da değildir.

Karamanoğulları neredeyse Taşeli coğrafyasının tamamını ele geçirmiş, Lemas çayının batısındaki

© Deniz Karakurt

bütün kaleler fethedilip sıra doğu yakasındaki kalelere gelmiştir. Karamanoğulları ordusunu komuta eden komutan bir gün Işıg Dede'ye ulak salar ve malumat ister. Işıg Dede gelen ulaklara kalenin ordu ile fethedilemeyeceğini ordusundaki imanı güçlü cesur yedi askerini gönderirse kaleyi ele geçirebileceklerini söyler. Komutan da böylece Dede'nin sözüne itibar eder ve ordusundaki en cesur inançlı gördüğü 7 kardeşe bu görevi vererek Işıg Dede ye gönderir. Kendisi de askerleri ile sonradan gelecektir.

Işıg Dede gelen yedi kardeşi ağırlar ve planı anlatır. Kale gece ele geçirilecektir. Der ki; "Şimdi gidin derenin kenarındaki ağaçlardan yedi at torbası kazık düzün. Sonra kalenin kurulduğu kayanın Kıble tarafından kazıkları çakarak merdiven yapacaksınız. En öne büyük kardeşiniz geçsin, arda arda yukarı çıkın. Yolu ortaladığınızda bir gürültü duyacaksınız sakın arkaya bakmayın bakarsanız düşersiniz. Yukarı çıktığınızda yüksek sesle Ezan okuyun. Düşman korkudan telaş eder, kaleyi yöneten komutana ulaşıp teslim almanız kolay olur."

Yedi Gardaşlar böylece Işıg Dede'nin sözüne riayet eder. İçlerinde en küçük kardeş biraz Dede'nin sözlerine fesatlık geçirir ağaç kazık taşa nasıl geçecektir. Büyük kardeş önde kazıkları çakarak kayayı yarı yol ederler. Tam da Dede'nin dediği gibi bir gürültü olur. Küçük gardaş dayanamaz ve aşağı bakar ve bakması ile de uçurumdan aşağı düşer parçalanır. Diğer gardaşlar yukarı tırmanır ve bakarlar ki küçükleri eksik. Hepsi birlikte ezan okurlar. Ezan sesi ile birlikte telaş eden askerler sağa sola koştururlar. Üstelik koşuştururken alaca karanlıkta Türk askeri sanarak birbirlerini kılıçtan geçirirler. Bu arada prensin kızı da müslüman Türk bir gence sevdalıdır. Türk genç kalenin fethedileceğini kıza önceden haber vermiştir. Kız etrafındaki bazı kadınlarla birlikte gizli bir geçitten kaçar. Altı gardaş ise prensi teslim alırlar. Böylece prenslerinin teslim olduğunu anlayan askerler ve kalede yaşayan diğer halk da teslim olmaktan başka çare bulamazlar. Sabah gün çıktığında Karamanoğulları komutanı da askerleri ile kalenin kapısına gelmiştir bile.

Bahsi geçen Işıg Dede ile ilgili bir mezarın varlığından bahsedilir. Erdemli'de Mergin mevkisindeki bir mezarın ona ait olduğu söylenmektedir. Hatta yakın tarihte yol çalışması yapan bir buldozer mezarı kaldırmak ister fakat mezara değen buldozerin bıçağının ikiye ayrıldığı söylenir. Yine o bölgede yaşayan bir teyzenin anlattığına göre mezardan alınan toprağın sütü yoğurda dönüştürdüğü söylenir. Bazen mezarda yeşil bir ışığın görüldüğünü de söyleyenler olmuştur. Yine hemen kayadan çıkan su pınarları olduğu gibi Taşgeçit köprüsü olarak bilinen eski bir köprü ve değirmen mevcuttur. Yedi gardaşın aslında Işıg Dede ile onun gardaşları olduğunu söyleyenler de vardır. Yedi gardaşın çıktığı söylenen ağaç kazıklar halen kayalıkta bulunmaktadır.

Kaynak Kişi: Ali Topal
Yer: Erdemli / Mersin

Görüşmeci: Deniz Karakurt

Ek bilgi: Yörede bilinen ve kimi farklarla kayda geçirilmiş olan bir efsane olmakla birlikte kaynak kişi Ali Topal tarafından aktarılan bu anlatı özgün yönler içermektedir. Her şeyden önce Işıg Dede adı en önemli farktır. Mersin – Silifke yöresinde (haritaya göre) Balandız'ın alt tarafı ile Taşucu'nun üstünde

© Deniz Karakurt

kalan bir bölgede Işık Dede Ormanı adlı bir alan vardır. Ayrıca Balandız'da Işık Dede Türbesi de bulunur. Bu iki isim arasındaki bağlantı dikkate değerdir ve ayrıca araştırılmalıdır. Işıg Dede mezarını yıkmak isteyen buldozerin ağzının kırılması yine günümüze dair bir halk inanışı motifidir (benzer söylentilere değişik yerlerde rastlanır). Ayrıntılı bir biçimde yer adlarına değinilmesi yine bu derlemenin belirgin bir özelliği olarak farkedilmektedir. (Deniz Karakurt)

© Deniz Karakurt

YELKOVAN DİKENİ

Derleme Tutanağı
Görüşülen Kişi: Sürmeli Bostancı

Çok eski yıllarda, Şarkışla'nın bir köyünde yaşayan iki samimi arkadaş gurbete çalışmaya giderler. (O yıllarda genelde kışın köylerde iş olmadığı için İstanbul'a veya başka büyük şehirlere gidip çalıştıktan sonra yazın gelip köyde tarla, ekin işleriyle uğraşılırdı.)

Arkadaşlardan biri evlidir, güzeller güzeli bir hanımı vardır; diğeri ise bekardır. Bunlar yine kışın çalışmak için şehre gitmişler. Evli olan yememiş içmemiş, eğlenceye gitmemiş eşi ve yuvasının ihtiyacı için para biriktirmiştir, bekar olan ise nerde akşam orda sabah misali kazandığını harcamış, yaz gelince de köye dönüş için yol harçlığını ancak denkleştirebilmiştir.

Köye dönmek için bir kamyonun arkasında yola çıktıklarında bekar olan düşünmeye başlamış bu kadar ay çalışıp beş kuruşsuz nasıl memleketine gideceğini ve anne-babasına ne diyeceğini. Sonunda niyetini kötü bir şekilde bozmuş ve yolda ıssız bir yerde mola verdiklerinde kamyoncuya gizlice teşekkür edip gece vakti üstü açık olduğu için arkada üşüdüklerini ikisinin de kapalı başka bir araç bulup ona bineceklerini söylemiş. Kamyoncu çekip giderken arkasından yalandan bağırmış, "gözü kör olasıca bizi unuttun" diye. Bir süre ağaçların altında beraber oturduktan sonra arkadaşına demiş ki; "ben bu şekilde köye gidemem, paranın yarısını bana ver". Arkadaşı kabul etmemiş. Bunun üzerine daha iri yarı ve daha güçlü olan bekar arkadaş diğerinin gırtlağına çökmüş, kamyonun arkasından alıp sakladığı iple ellerini ayaklarının arkadan bağlamış. Diğerini öldürüp parasını almak için yapmış bunu, ama daha kötü ve daha korkunç başka bir niyeti de varmış.

Evli arkadaşı: "Burda gören kimse yok, beni öldürürsün ama yelkovan dikenleri haber verir" elbet demiş. Bunu duyan öteki arkadaş, "öyle şey mi olur?" diye gülmüş.

Sonra da arkadaşını malesef öldürüp paralarını almış ve onun ağzından hanımına bir mektup yazmış. Özetle karısına; "ben çaresiz bir hastalığa yakalandım, ölüyorum; sana vasiyetimdir bu mektubu getiren arkadaşımı zaten tanıyorsun ben de kefilim çok iyi birisidir, onunla evlen yalnız kalma. Eninde sonunda başkasıyla evlenmek zorunda kalacaksın, sana göz koyacaklar bununla evlenmezsen başına daha kötü işler gelecek belki, kötü bir adamın karısı olacaksın. O yüzden yasımı tuttuktan sonra çok da uzatmadan vasiyetimi yerine getir, bu arkadaşımla evlen, ayıplayan kınayan olursa da bu mektubu göster," demiş.

Arkadaşını öldürüp köye dönen kişi üzgün bir görüntüyle mektubu onun eşine vermiş başsağlığı dilemiş. Arkadaşının amansız hastalığa nasıl yakalandığını, doktorların bir an önce gömülmesi gerektiğini söylemesi üzerine alelacele nasıl defnettiklerini, falan anlatan bir hikaye uydurmuş.

© Deniz Karakurt

Aradan bir müddet geçtikten sonra ölen kişinin eşi, merhumun mektubuna istinaden vasiyetini yerine getirir ve kocasının katili olduğunu bilmeden o kişi ile evlenir. Bir süre sonra da gerçekten de birbirlerine alışırlar ve iyi geçinmeye başlarlar.

Aradan bir kaç yıl geçer bir yaz tarlada ekin biçmeye giderler; öğle saatlerinde istirahat için karı koca yığının gölgesine oturup sohbet ederlerken, bir rüzgar çıkar biraz kuvvetlice esmeye başlar ve tarla kenarında kurumuş yelkovan dikenini (çakır dikeni) kökünden koparıp sürüklemeye başlar. Diken rüzgarın önünde sürüklenirken hafiften bir ses çıkarmaktadır, bunu gören adam gülümsemeye başlar. Eşi; "hayırdır niye durup dururken gülüyorsun?" der. Kocası, aradan yıllar geçti artık karı kocayız ve mutluyuz, duysa da birşey demez düşüncesiyle olayı eşine anlatır. "Yelkovan dikeninin sesini duyunca hatırladım" der. Karısı o anda ses çıkarmaz, kızgınlığını belli etmez ama sonradan gidip jandarmaya olayı anlatır.

Ek bilgi:
Yelkovan dikeni, köylerde "şeker dikeni" veya "çakır diken" diye de bilinir. Genelde Ağustos'tan sonra kuruyup yel estiğinde hışır hışır ses çıkararak esintinin önünde sürüklenen dikenli bir bitkidir.

Kaynak Kişi: Sürmeli Bostancı
(İstanbul'da yaşıyor yazları köyüne gelip kaldığı zamanlar oluyor.)
Yer: Elmalı Köyü - Şarkışla

Derleyen: Deniz Karakurt
© Kaynak belirtmeden alıntı yapılamaz.

© Deniz Karakurt

TAYAKADIN KÖYÜNE DAİR BİR İNCELEME

Yer: Tayakadın Köyü – Arnavutköy / İstanbul (eskiden Çatalca'ya bağlı)
Kaynak Kişi: Halit Demir

Padişah 2. Mahmud'un çocuklarına bakan Daya Hatun'a bu bölgede bir çiftlik tahsis edildiği rivayet ediliyor. Daya Hatun Çiftliği diye anılan yerin adının zamanla Tayahatun sonra da Tayakadın olarak anılmaya başlandığı söyleniyor. (Derlemeci notu: Taya/Daya sözcüğünün dadı anlamına geldiği bilgisi vardır.)

Şimdi mahalle konumunda olan köyün adına eski kayıtlarda "Daye Hatun" ve "Daye Kadın" olarak rastlanmaktadır. Tapu kayıtlarından, Daye Hatun Vakfına ait arazilerin var olduğu anlaşılmaktadır. Sadrazam (Koca) Mustafa Reşit Paşa'nın da Tayakadın Köyünde arazi satın aldığı kayıtlarda görülüyor.

Tayakadın Köyünde ağırlıklı olarak Bulgar kökenli ahali yaşamıştır. Bulgaristan'ın 1908 yılında bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Balkan Harbi öncesi oluşan göç dalgasıyla Şumnu, Aydos ve Petriş kasabalarından gelen Türkler buraya yerleşirler. Köydeki Bulgar nüfus da yaklaşık olarak aynı yıllarda Bulgaristan'a göçmüştür. Köye ilk gelenlerden günümüze kadar aktarılan bilgilere göre, yolların kapanması nedeniyle Bulgarlar bir süre boyunca kendi vatanlarına dönememişler, Türklerle birlikte altı ay kadar birlikte yaşamışlardır. İlk gelenlerden eli silah tutanlar ise çok geçmeden Çanakkale ve daha sonra Güney Cephesine gönderilmek üzere askere alınmıştır.

Bulgarlardan kalan ahşap binaların tamamı yıkılmıştır, günümüze kadar ulaşan yoktur. Çok azının temel kalıntılarına rastlanmaktadır. Eski yapılara ait izler bulunsa da köyün eski hali hakkında fikir vermekten uzaktır. Köydeki ayazma (şifalı su çeşmesi) ve diğer tarihi yapılar da maalesef yok olmuştur. Köyün ana yollarının parlak taşlarla döşeli halini, ayazmasını orta yaşın üzerindeki kişiler çok iyi hatırlamaktadır.

Köyde tescilli bir adet bina vardır. Köy arazisinde çok sayıda yüz yaşını aşmış meşe ve gürgen ağacı bulunmaktadır. Bu ağaçlar da koruma altında olmadıkları için bir süre sonra onlar da yok olup gideceklerdir.

İkinci Dünya Savaşı döneminde Tayakadın Köyüne getirilen askeri birlikler uzun süre kalmışlar. Yaşı 60'ın üzerinde olanlar köydeki cephaneliğin taşındığı günleri net hatırlarlar. Cephanelik binalarının bazıları ve su kuyusu halen durmaktadır.

Köylüler 1950 yılında Türkköşe (Türkeşe) Çiftliğini satın alarak kendi aralarında paylaşmışlardır. Böylece köy bugünkü sınırlarına ulaşmıştır. Bu çiftliğin bulunduğu alan bugün yeni yerleşim alanına dönüşmüştür.

© Deniz Karakurt

1980'li yıllara kadar köyde mangal kömürü üretilmiştir. Şimdiki Tayakadın - Arnavutköy güzergahından manda ve öküz arabalarıyla mangal kömürleri İstanbul'a taşınmıştır (1968 yılına kadar toprak yol vardı).

Köyün içinden geçen karayolu Tanzimat sonrası açılmıştır, bu yol 1940 yılında taş şose olarak yeniden yapılmıştır. Yolun yapımında yol vergisini nakdi olarak ödeyemeyen vatandaşların çalıştırıldığı da bilinmektedir.

1960'lı yıllarda Tayakadın köyünden İstanbul'a göç olduysa da, 1980 yılı sonrası Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden gelen göçlerle köyde hızlı bir nüfus artışı yaşanmış bunun sonucu kaçak yapılaşma üst düzeye çıkmıştır.

Eski köy camisinin karşısındaki tarihi "Gürler Çeşmesi" yapılan onarımla maalesef eski özelliğini tamamen yitirse de adına yakışır bir biçimde yaz-kış gürleyerek akmaktadır. Onarım adı altında çeşme adeta katledilmiştir. Bu yetmiyormuş gibi onarımı yapan kişi çeşmeye kendi adını yazdırarak büyük ayıp işlemiştir. Ama en büyük ayıbı buna göz yumanlar işlemiştir. Fakat daha sonra yapılan onarımla, çeşme yeniden inşa edilmiş eski tabelası yerine konmuştur.

Tarım ve hayvancılık Tayakadın köylülerinin en önemli geçim kaynağıdır. Köy arazisi manda yetiştiriciliğine çok uygun olduğundan büyük baş hayvanların büyük bölümü mandadır. Manda sütü kaynatılıp birkaç saat bekletilirse üzerinde yarım parmak kaymak oluşur. Kaymağı aldıktan sonra inek sütü ile karıştırılan manda sütüyle yapılan yoğurdun lezzeti çok güzel olur. 1970'den 2000'li yılların başına kadar, Sarıyer'den Arnavutköy'e bağlı Yeniköy'e uzanan bölgede 630 kömür ocağı vardı. Ocaklar kapatıldıkça bunların çukurları yağmur ve yeraltı sularıyla doluyordu böylece oluşan çok sayıda gölet vardı ve hepsi de mandalara yaşam alanı olmuştu. Bunların çoğu sonradan hafriyatla dolduruldu maalesef. Köyde tamamen eski usulle inek yayıp sütünü sağanlar da var. İlkbahar aylarında inekler yeşil ot yediklerinden süt biraz sulu ve kokulu olabilir. Köylüler kendi ihtiyaçları için her türlü sebze ve meyveyi üretmektedirler. Köylülerin kendi ihtiyaçları için ürettikleri kuru fasulyenin lezzeti tartışılmaz. Köydeki piknik alanları daha çok dernek toplantıları için kiralanmaktadır. Arnavutköy - Tayakadın yolu üzerindeki orman içi piknik alanları hafta sonları çok fazla ziyaretçi çekmektedir. Çarpık yapılaşma her ne kadar görüntüyü bozduysa da kalan orman alanları insanı rahatlatmaktadır.

Tayakadın Köyünün komşusu olan (eski adıyla Terkos) Durusu Köyü ise İstanbul'un su ihtiyacını karşılayan Terkos Gölü (şimdiki adıyla Durugöl) yakınındadır.

TAYAKADIN KÖYÜ VE CİVARINDAKİ BAZI TARİHİ YAPILAR

1) Dersaadet Su Şirketi Terkos Pompa Tesisleri

Tayakadın Köyü yakınında bulunan, yakın tarihin en önemli sanayi yapısı, Durusu (Terkos) köyünde Fransız Terkos Su Şirketi tarafından inşa edilen pompa istasyonu ve isale hattıdır. Durusu'da mekanik su pompalarının kuruluşu 1880'li yıllar kadar uzanır (Derlemeci notu: Tesis 1883'te çalıştırılmaya başlanmıştır). Bu tesisin yakın zamanlarda müze olarak ziyarete açılması beklenmektedir. Buhar

© Deniz Karakurt

basıncıyla tahrik edilen su pompaları mevcuttur. Şirket tarafından inşa edilmiş isale hattının galerileri vardır. Ayrıca hattın yer üstünde yapılmış bir numunesi bulunmaktadır. Bu numune kanal inşaat ustalarına fikir vermek amacıyla yapılmıştır.

İngiltere yapımı buhar tahrikli pompalar 1963 yılına kadar elektrik enerjisiyle çalışan pompalarla birlikte hizmet görmüştür. İngiltere'de imal edilen buhar makinasının aynısının 1911 yılında İngiltere - Amerika seferinde buz dağına çarparak batan Titanik gemisinde kullanıldığı söylentisi mevcuttur.

2) Roma Dönemi Su Yapıları

Tayakadın Köyü arazisinin ve yakındaki ormanın içinde muhtemelen erken Roma döneminden kalma bazı su kemeri ve su yolu kalıntıları bulunmaktadır. Bu kalıntılar da kısa süre sonra yok olacaktır. Kalıntılar su yolu ve su kemerlerinden oluşur. Tayakadın Köyü Ormanı içinde yer alan iki adet tarihi su kemeri vardır. Bunların bir kısmı Kemer Deresi üzerindedir. Bu kemerler Kırklareli'ne bağlı Vize'den gelip İstanbul'a ulaşan hattın Roma Dönemi su yapılarıdır. Bu kemerlerle ilgili ben hiç bir bilgiye ulaşamadım. Bir bölümü Sarmaşıklı Kemer olarak bilinir. Bazı köylüler dışında gören olduğunu da sanmıyorum. Taş ve horasan harcı karışımı yapılmış olan bu su kanalları arazinin eğimine göre ilerlemektedir. Tayakadın Köyü arazisinde pek çok yerde izlenebilen bu yapılar çeşitli nedenlerle yok olmaktadır. Bin yıldan fazla süreyle ayakta kalabilen bu yapılar hiç olmazsa konunun uzmanları tarafından kayıt altına alınmalıdır. Bu su yollarının açıkta kalan bölümleri zaman içinde bitki örtüsü ve toprakla kapandığından, yerlerini tespit etmek zorlaşmaktadır. Bir süre sonra, yeni nesil bunların yerlerini hiç bilmeyecektir. Tayakadın Köyünden yaşı ellinin üzerinde olan çok az sayıda kişi bu su yollarını bilmektedir. Biz de ancak birkaç kalıntıya ulaşabildik. Bilinen kalıntıların pek çoğu bölgedeki yapılaşma nedeniyle kaybolmuştur.

3) Karaburun Ve Yeniköy Sahilindeki Top Mevzileri

Bu mevziler 2. Dünya Savaşında Karadeniz sahiline yapılacak muhtemel çıkarma harekatını engellemek amacıyla yapılmışlardır.

4) Üç Kuyular

Tayakadın Köyü Ormanı içinde yer alan kesme taştan kare biçimi inşa edilmiş üç adet kuyunun hangi amaçla kullanıldığına dair kesin bir bilgi yoktur. Diğer tarihi eserler gibi bu kuyular da define arayıcıları tarafından talan edilmiştir. Kuyuların asıl halinden geriye hiçbir şey kalmamıştır. Ancak bu gidişle kuyulardan da eser kalmayacak. Arnavutköy - Tayakadın yoluna yaklaşık 300 metre mesafede ormanın içinde yer alan bu kuyulara hayvan düşerse çıkamaz. Allah korusun insan hiç çıkamaz.

Bölgenin toprağından cam ham maddesi elde edildiğine dair rivayetler varsa da kesin bilgi değildir.

Bu kuyuların yüz yıldan fazla zamandır bilindiği kesin. Kuyuların orijinal hali kare şeklindeydi. Ne kadar derine indiği bilinmiyor. Bu kuyulara su dolmadığına göre tünel bağlantıları olabilir. Tayakadın köyü yerli halkı bu kuyuların eski halini bilir.

Ek Bilgi:

© Deniz Karakurt

Roma imparatoru Konstantin tarafından yaptırılmaya başlanan su yolunun sonraki hükümdarlar tarafından inşasının sürdürüldüğü düşünülmektedir. Kırklareli'nin Vize ilçesi yakınlarından başladığı ve yaklaşık 240 km. uzunluğa sahip olduğu tahmin edilmektedir. İsale hattı Tayakadın'a vardıktan sonra Edirnekapı'nın aşağısından Bizans'a (Eski İstanbul) ulaşmaktaydı. Hat üzerinde yarı yıkık durumda veya yalnız temelleri kalmış olan 40 kadar su kemeri tespit edilmiştir. Yaklaşık 1000 yıl boyunca aralıksız kullanılmış ve 12. Yüzyılda kaderine terkedilmiştir. (Deniz Karakurt)

Sonraki Yıllar

1. Köyün yakınına kurulan pervanelerle rüzgar enerjisinden elektrik üretimi yapıldığından Tayakadın Köyü "Pervaneli Köy" olarak da anılmaya başlanmıştır. Ancak bu pervanelerin çoğu İstanbul Havalimanının uçuş emniyetini olumsuz etkilediğinden 2019 yılında kaldırılmışlardır.
2. Fransız Su Şirketi tarafından inşa edilmiş galerilerin bir bölümü havalimanı inşaat sahasında kaldığından tarihe karışmıştır.
3. Köyün yakınlarındaki tarihi su kemeri ve su yolu kalıntılarının büyük kısmı İstanbul Havalimanı inşaatıyla yok olmuştur.
4. İstanbul Havaalanı inşaatı sonrası mandaların yaşam alanı kalmadığından mandacılık yapan aile sayısı 3 e inmiş. 7-8 aile dışında artık hayvancılıkla uğraşanlar tamamen bırakmışlar bu işi. Eskiden en çok ekilen ürünler buğday ve mısır iken şimdilerde tarla bahçe ekip biçen kimse de neredeyse hiç kalmamış. Tarımsal etkinlik azalıp bitme noktasına gelmiştir.
5. Günümüzde yeni açılan havalimanına en yakın köylerden birisi olduğu için bu durum köyü doğrudan etkilemiş. Köy halkı artık kalabalıktan şikayetçiymiş, çünkü her tarafta yeni havalimanıyla alakalı araçlar, servisler bulunuyormuş.

Not: Kaynak kişinin elinde bahsettiği yapılara dair pek çok fotoğraf bulunmaktadır.

Kaynak Kişi: Halit Demir
Tayakadın Köyü / İstanbul

Derleyen: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

AKÇAKIŞLA KÖYÜ'NE DAİR BİR İNCELEME

İnceleme - Sivas'ın Şarkışla İlçesine Bağlı Akçakışla Köyü
Derleyen: Deniz Karakurt

Tarihçe
1574 tarihli "Defter-i Mufassal-ı Liva-i Sivas" adlı Osmanlı devleti kayıt kütüğünde köyden "Ağca-Kışla" olarak bahsedilmektedir. Ayrıca bu kayıtta köyün diğer adı “Yellü Dere” olarak anılmaktadır. (Günümüzde Akçakışla köyünün dışında kalan ve yöre halkı tarafından “Yelli” olarak bilinen bir mevki vardır.) 1899 (Hicri 1314) yılında çevre köyler kendisine bağlanarak nahiye (bucak) yapılmıştır. Nahiye binası olarak inşa edilen binaya nahiye müdürü atanmıştır. Bu taş yapı daha sonraları karakol olarak ve 1990'lı yıllarda ise belediye binası olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise bakımsız bir durumdadır.

Adının kökeni
Akçakışla (yörede bilinen eski adıyla Ağcakışla) köyünün isminin Akça/Ağca (beyaz renkli) ve Kışla (kışın kalınan yer) sözcüklerinden oluştuğu görülmektedir. Gerçekten de köy ahalisinin geçmiş dönemlerde topluca yazları bugün Karlıyurt adıyla bilinen yaylaya çıkmakta kışları ise buraya geri dönmekte olduğu bilinmektedir. Günümüzde de dahi bu gelenek azalarak da olsa devam etmektedir. Köyün kuruluşuna dair Ağ Kayalar efsanesi derlenerek yazıya geçirilmiştir. Özet olarak erkek evladı olmadığı için kızını bir erkek gibi yetiştiren Ağca Bey’in tüm çabalarına rağmen kız bir çobana aşık olur. Bir buluşmalarında karanlıkta çobanın kavalının sesine doğru giden kız, rüzgarın etkisinden dolayı sesin yönünü karıştırır ve Ak Kayalar’dan ırmağa düşerek ölür. Köyün arka tarafında, 4-5 km kadar dışarıda Ağ Kayalar adı verilen ve gerçekten beyaz renkli büyük bir kayalık alan vardır. Kaldırak çayında kızın öldüğü düşünülen derin yerlere “Sultanın Gölü” veya “Sultanın Bendi” denilmiştir. Günümüzde pek çok kimse bu adın nereden kaynaklandığını unutmuştur.

Yine yakınlarda Ağca Meşe adı verilen bir bölgenin veya kutlu bir ağacın varlığına dair bilgiler olsa da böyle bir yer ve böyle bir ağaç tam olarak tespit edilememiştir. Belki de bahsi geçen ağaç bir sebepten ötürü yok olup yitip gitmiştir, yeri de unutulmuştur.

Bir başka görüş ise şu şekildedir. Köye adını veren Ağ Kayalar'ın önünden akan Kaldırak Çayı uzun bir vadinin içerisinde yer almaktadır. Eski söylenişi ile "Ağcakışla" köyü ahalisinin ilk mensuplarının bu vadiye yerleşmesi yaklaşık 250 - 300 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Köyün civarındaki bölge o yıllarda sık bir ormanla kaplı olan yeşil bir alandır. Zamanın padişahı olan 4. Murat İran üzerine gerçekleştirdiği Bağdat seferi esnasında Şarkışla ilçesini askeri bir konaklama merkezi (kışla) olarak kullanmıştır. Orduya ait hayvanların bahar geldiğinde otlatılmasına uygun yerlere yakın olması nedeniyle de Ağ Kayalar bölgesini yine kışla (kışın konaklanan alan) olarak tercih etmiştir. 1899 (Hicri 1314) tarihinde nahiye (bucak) merkezi olmuştur ve çevre köyler kendisine bağlanmıştır. O yıllarda nahiye binası olarak inşa edilen taş yapı daha sonraları karakol, belediye binası ve okul olarak da kullanılmıştır. Bucağın ismi daha sonra il encümeni tarafından "Akçakışla" olarak düzeltilmiştir.

© Deniz Karakurt

Kaldırak özü

Köy bu ırmağın aktığı vadinin çevresinde kurulmuştur. Yörede “Öz” adıyla bilinir ve böyle tanımlanır (örneğin, “Öze çamaşır yumaya gitti”). Akdağların gerisinde iki kol halinde doğar. Daha küçük olan ilk kol Emlek Kale tarafından, büyük olan ise Yahyalı tarafından gelir. Kollar Alaman köyü yakınındaki Alaman Çermiği önünde birleşirler. Akçakışla’yı geçtikten sonra Kaldırak özü Bozkurt Köyü yakınlarında ise Kızılırmak’a kavuşur. Vadi boyunca köyü tam ortadan ikiye bölen akarsuyun üzerinde beton bir köprü vardır. Köyün içindeki bu köprünün yerinde daha eski dönemlerde tahta bir köprü bulunduğu ve büyük bir selde yıkıldığı anlatılır. Onun yerine de taş köprü yapılmış, o da yıkıldıktan sonra şimdiki beton köprü inşa edilmiştir. 1957 yılında gelen büyük sel tahta köprüyü yıktıktan sonra okula dolarak harap etmiş, evlerin çatılarına dek yükselmiştir. Seli daha önce gören yukarıdaki Alaman köyünden bir atlı salınmış ancak sel köye haberciden daha önce ulaşmıştır.

Karlıyurt Yaylası

Köy halkı 15 - 20 yıl öncesine kadar yaz aylarında hep birlikte yaklaşık 30 - 35 km (günümüzde araçla 45 dakika kadar) uzaklıkta bulunan Karlıyurt Yaylası'na çıkmaktaydılar. Bu uygulamanın en azından 300 yıldır sürdüğü düşünülmektedir. Geçmişte kağnılar ve at arabaları ile 6-8 saatte gidilen yaylada çadırlar kurulmaktaydı. Günümüzde ise küçük evler inşa edilmiştir ancak her yıl yaylaya çıkan insan sayısı gittikçe az almaktadır, zaten köyden kente göç nedeniyle nüfus da hızla düşmektedir, kalanlar içerisindeki gençlerin oranı da hayli düşüktür. Hayvan sürüleri ise ve Temmuz ayı içerisinde genelde birkaç gün önceden götürülmekteydi ve yaylaya çıkış dönemi köy halkına sesli ilanla bir hafta önce bildirilirdi, daha önce çıkmak ve dönüşten sonra daha fazla kalmak da yasaktı.

Belediye

31 Aralık 1991 tarihinde Belediye kurulmuştur. Eski nahiye binası olarak inşa edilen yapıyı kullanmışlardır. Köyün nüfusunun 2000 kişinin altına düşmesi nedeniyle 2013 yılında Belediye kapatılmıştır. Belediye binası ise bir süre ortaokul olarak kullanılmıştır. Günümüzde kapısı kilitli olarak durmaktadır.

Emin Kuzucular

Öğretmen ve halk kültürü araştırmacısıdır. Kanak (günümüzde Konakyazı) köyü ve kendi köyü olan Akçakışla’da öğretmenlik yaptığı dönem boyunca Şarkışla yöresinde efsaneler ve yöresel kültür başta olmak üzere pek çok derleme yapmıştır. Bu derlemeler Sivas Folkloru ve Türk Folkloru dergilerinde yayınlanmıştır.

Aşık Yoksul

Asıl adı Mustafa Soylu’dur. "Yoksul" mahlası ile şiirler yazmıştır. 1941 Akçakışla doğumludur. Şiirleri derlenmiştir. Saz çalmaz, ancak şiirlerini bulunduğu ortamlarda okur. Şiirleri Deniz Karakurt tarafından derlenmiştir.

Halk inanışları

Hızır, alkarısı, kutsal ormanlar ve ağaçlar, nazar, el verme (nazarı tedavi etmedeki yeteneği başkasına devretme) gibi inanışlar yaygındır. Büyük Oda adı verilen bir evin geçmişte kutlu olduğu ancak buranın bakımsızlığı nedeniyle kutsallığını sonradan yitirdiği de anlatılmaktadır.

© Deniz Karakurt

HADIMKÖY CİVARINDAKİ BAZI KÖY ADLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hadımköy esas alınarak ilçe ve semt ayrımı yapılmaksızın yöredeki köylerin adlarının kökeni derlenmiştir. (Tüm köyler için bilgi edinmek mümkün olmamıştır, sadece yeterli düzeyde sonuca ulaşılabilenlere yer verilmiştir.) Elde edilen verilerin tarihsel gerçekliğinin belirli bir düzeyde mantıksallığına dair bir eleme yapılmış olsa da halk kültürü bağlamında değerlendirilmeleri daha doğrudur. Bu bilgilerin bir kısmı dönemin köy muhtarlarından, bir kısmı da yerel halktan askerlik yaptığım dönemde duyduklarımdan derlenmiştir. Özellikle Başakköy hakkında öğrendiklerim şaşırtıcı olmuştur.

Boyalık: İstanbul fethedilmeden önce kurulmuş derler. Köyün isminin nereden geldiğine dair ise şöyle bir bilgi mevcut; eski zamanlarda bitki köklerinden ve yapraklarından, ağaç kabuklardan boya çıkarılırmış. Köy ahalisi de boya satıcılığı yaparmış. Diğer bir rivayet ise boya çıkarılan toprakların bulunması. Günümüzde hem boya çıkarma hem de satma işi tamamen yok olmuş durumda. Sadece anlatılagelen bir söylenti olarak kalmış.

Çanakça: Köyün adı Çanakçı Dededen gelmektedir. Bu kişinin köyün içinde mezarı bulunur. 1927-1928 yıllarında Bulgaristan'dan yola çıkan göçmenler at, öküz ve manda arabalarıyla çok güç koşullar altında yolculuk yaparak gelmişlerdir. 60 hanedirler. Bunların büyük bir çoğunluğu soyadı kanunu çıkınca geldikleri yerlerde bulunan köylerin veya bölgelerin isimlerini almışlardır. Ayrıca köyde birçok mevkiye, çeşmeye eski yurtlarındaki yerlerin isimleri vermişlerdir. Örneğin; Hotaklar Çeşmesi gibi. Bulgaristan Hotaklar yöresinden dolayı bu isim verilmiş. (Çanakçı > Çanakça dönüşümüne dair bir açıklamaya ulaşmak gereklidir.)

Dursunköy: Tosun Baba adlı bir kişiye ait 6 metre uzunluğunda bir kabir köy camisinin bahçesinde bulunmaktadır. Ayrıca harap durumda başka mezarlar da yer almaktadır. Caminin arka tarafında ayrıca harap bir çeşme mevcuttur. İlk başta Tosunköy olan köyün adının sonra Tursunköy ve daha sonra Dursunköy şekline dönüştüğü söyleniyor. Yani Tosun Baba köyün kurucusu olarak kabul ediliyor. Tosun babanın ayrıca 3 de kardeşi varmış: Kalfa Dede, Zümbül Dede ve Telli Baba. (Derlemeci notu: Etimolojik olarak Tosun sözcüğünden Tursun sözcüğüne geçiş için ara form olarak Torsun sözcüğü gereklidir. Burada bir kopukluk görünse de imkansız değildir.)

Kabakça: Reşit Ağa adında Kars taraflarından gelmiş birisi tarafından kurulduğu söylenmektedir. Daha sonra 1500'lü yıllarından başında Kastamonu'dan gelmiş olan Tahtacı Türkmenlerinin Kabakçı oymağına ait aileler bu bölgeye yerleştirilmiştir. Yerleşik Türkmenlerin bazı boylarına Rumeli yöresinde "Gacal" adı verilmektedir. (Kabakçı > Kabakça dönüşümüne dair bir açıklamaya ulaşmak gereklidir.)

Kalfaköy: Aslında "Halifeköy" ismiyle kurulmuş olduğu rivayet ediliyor. (Derlemeci notu: Halfe/Halfa dönüşümü ile bu adın ortaya çıkması gerçekten de mümkündür. Benzer pek çok örneğe başka yerlerde de rastlanır.) Padişahlardan birisi ava çıkmayı çok severmiş. Günün birinde ava çıkıldığında

© Deniz Karakurt

yolu buralara düşmüş ve yöreyi çok beğenmiş. Bir çeşme, cami, hamam ve kendisine de av köşkü yaptırmış. Horasan'dan gelen Türklerin de buraya yerleştirilmesini istemiş.

Elbasan: Köyün yakınlarındaki bir mağarada bulunan el izlerinden dolayı bu ismin verildiği söyleniyor. (Derlemeci notu: Mağaradaki el izlerine dair bilgiyi daha sonra akademik kaynaklardan doğruladım.) Diğer iki görüş ise şöyle: Çok fazla rüzgar alan yer anlamında Yelbasan (Y harfi düşmesi ile) denildiği veya savunmasız bir yer olduğu için sıklıkla yabancıların saldırısına uğrayan yer olması nedeniyle bu adlandırmanın yapıldığı yönünde. Yerleşim yerinin dışında Şeytan Deresi olarak bilinen bir akarsu mevcut ve günümüzde piknik alanı olarak kullanılıyor. Köye mübadil göçmenler yerleştirilmiş. Büyükçekmece civarına yerleşmeleri önerilen köylüler "geldiğimiz yerlere hiç benzemiyor, hem çocuklarımız burada denizde boğulur" diyerek birkaç kişilik bir ekiple bölgedeki köyleri tek tek dolaşmışlar ve geldikleri memleketi andıran Elbasan'da karar kılmışlar. Osmanlı ordusu Balkan Savaşı'nda yenilip geri çekilmiş olmasına rağmen, Yunanistan'da bulundukları bölgede aylarca savunma yapan askerler ve başlarındaki komutan Bekir Fikri Bey için Yunanca vatansever anlamına gelen Patriyotikos sözcüğünün kısa söylenişi olan Patriyot (Vatansever) denilmiş. Köye gelen mübadiller işte bu ahaliden oluşuyormuş bu nedenle de Patriyot Köyü olarak da anılmış. O dönemlerde köydeki Rumlar ise Yunanistan'a gitmişler. Rumlardan kalma okul ve kilise bir süre kullanılmış. Cumhuriyet idaresinin her göçmene, bir günlük bebeğe dahil, 15 dönüm arazi verdiği anlatılıyor. Mübadeleden sonra doğanlar ve küçük yaşta gelen çocuklar Türkçe'yi hemen öğrenmişler ancak anne ve babadan duydukları Rumcayı da unutmamışlar. Çok değil 20 yıl öncesine kadar köydeki neredeyse herkes Rumca'yı konuşabiliyormuş. Bazen aralarında konuşabilen az sayıda insana rastlansa da yeni nesil artık hiç bilmiyormuş bu dili. Köyde bir ayazma bulunuyormuş. Bir dere yatağının yakınında Rumlardan kalan bir yapının içerisindeymiş. Dilsiz torunu ile oradan geçen bir Rum dede çocuğun birdenbire dilinin çözüldüğünü farketmiş. O yapıyı pınarın üzerine dedenin yaptırdığı söylentisi mevcut (kimileri yaşlı bir kadın yaptırmış diyor). Burası uzun yıllar boyunca Rumlar tarafından ziyaret edilmiş. 1970'lerin sonuna kadar her pazar günü Hristiyanlar gelip bu sudan içer, dua ederlermiş. (Derlemeci notu / Sonraki yıllar: Günümüzde yeniden ziyaretlerin başladığı bilgisi var.) Bu suyun hastalıklara iyi geldiğine Türkler de inanıyorlarmış. Bu bölgede Babu adı verilen bir hayaletin dolaştığına da eskiden yaygın olarak inanılırmış. Hatta bu ruhsal varlıkla karşılaştığını söyleyenler varmış.

İnceğiz: Köyün kenarından geçen Karasu Deresinin etrafında kurulmuştur. Yakınlarda insan eliyle oyulmuş tarih öncesi dönemlerden kalma mağaralar bulunmaktadır. Bunların değişik dönemlerde manastır olarak kullanıldığı kabul görmektedir. Köyün adının da İn kavramı ile bağlantılı olarak bu mağaralardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Yeşilçam filmlerinde bazı çekimler bu mağaralarda yapılmış. Fakat yöre halkından bilinçli kişiler buraların yeterince korunmadığından şikayetçiler.

Nakkaş: Köyün adının nereden geldiğine dair kayıt altına alınmış yeterince bilgi mevcuttur. Nakkaş Baba adlı kişiye bağışlanan köyün eski adı Kutlubey olarak tarihi belgelerde yer alır. Kendisine bağışlandıktan sonra ismi değişmiştir denilmektedir. Ben bahsi geçen Kutlubey adının kökenini öğrenmeye çalıştıysam da başarılı olamadım. Herhangi bir tarihsel olay veya efsanevi rivayet duyamadım. Köyde bir ayazma bulunmaktaymış. Rumların bu ayazmayı ziyaret ettiği de söylendi. Yalnız minare adı verilen bir yapı kalıntısı bir yolun ortasında kaldırım taşları ile çevrilmiş bir alanda

© Deniz Karakurt

durmaktadır. Bir minarenin kapı kısmından biraz daha yüksek bir bölümü ayaktadır. Geri kalanı tamamen yokolmuştur. Köyün içinde Eskici Baba adında bir yatır vardır.

Gökçeali: Köye adını veren Ali Kâhya'nın mezarı bulunmaktadır. (Derlemeci notu: Gökçe sözcüğü göz rengi ile ilgili olabilir.)

Akalan: Mübadele öncesi Rumlar yaşarmış. Rumca adının aslında Hakalan olduğu bilgisi verildi. Fakat gerçekliğini doğrulayabilmem mümkün olmadı. Diğer rivayet ise bir tepenin açık bir yamacına kurulduğu için bu adı aldığı. Köyde ayazma (şifalı su kayağı) bulunmaktadır fakat bunun su deposuna bağlandığı söyleniyor. Türkler geldiğinde Rumlar henüz hazırlanamamış oldukları için kısa bir süre birlikte yaşamışlar. Hemen alt tarafından Değirmen Deresi akıyor.

Kestanelik: Rumlar zamanında "Kestana" olarak adlandırılan mahallenin ismi "Kestanelik" olarak değiştirilmiştir. Bu adın o dönem köyün civarında bulunan kestane ağaçlarından dolayı verildiği düşünülmektedir. Balkan Savaşları sırasında çok soğuk geçen bir kış döneminde kesilmişler diye bir söylenti var, yani hiç kestane ağacı kalmamış. (Derlemeci notu / Sonraki yıllar: Yaklaşık yüzyıldan fazla bir süredir hiç kestane ağacı yetişmeyen köye 2021 yılında kaymakamlık tarafından 500 adet kestane fidanı dikildiğini ve vatandaşlara ücretsiz kestane fidanı dağıtıldığını öğrendim.)

Başakköy: Eski adı Sivasköy'dür. 1960'tan sonra değiştirilmiştir. İstanbulun fethinden daha önce Sivas ilinin Bedirli köyünden (Elbeyli yöresinden) gelenler tarafından kurulduğu söylenmekte. Ancak bu iddiaya itiraz var. Çatalca bölgesine Sivas'ın başka köylerinden de gelenler (veya getirilenler) yerleştirilmiş deniliyor. Yakınlardaki Dağyenice köyünün ahalisinin de Sivas kökenli olduğu bilgisi veriliyor. Kökenlerinin Sivas'a dayandığını neredeyse herkes biliyormuş. Köyün içinden geçen derenin adı günümüzde bile Sivasköy Deresi olarak söyleniyormuş. Köy ormanla kaplıdır. Meşe ağacı yaygındır.

Gümüşpınar: Köydeki bir pınarın suyuna bir benzetme yapıldığını düşünüyordum ama bambaşka bir bilgi edindim. Köy çeşmesinin yanında eskiden bir mekan varmış ve orada Gümüş adındaki bir Arnavut yaşarmış. Gümüş'ün Pınarı sözcüğü zamanla birleşmiş.

Baklalı: Geçmişte çok miktarda bakla ekilir, ürünler İstanbul'a götürülerek satılırmış. Günümüzde ise bakla tarımı tamamen bitmiş.

Balaban: Köye ilk olarak Solak Ağa adlı bir kişi gelmiş. Sonra ardından diğer göçmenler gelip yerleşmişler. Bulgaristan'da su kıyısındaki yerlerden geldikleri için de yine oralara benzer yerler aramışlar. Terkos gölünün kenarını beğenmişler. Gölde Balaban kuşları varmış. Yanına iki kişi daha alarak padişahın (veya vezirin, bilemiyorum) huzuruna çıkmışlar üçü birlikte. Bu yeri istemişler. Ama Solak Ağa padişahın karşısına çıkarken çok korkmuş, dudakları uçuklamış. Padişah vermiş araziyi. Köye ilk yerleşenler Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya'dan gelmişler. Bir kısmı balıkçılık yaparak sağlamış geçimini. (Derlemeci notu: Mustafa Solak adlı kişinin 1905 yılında vefat ettiği bilgisi mevcut.)

© Deniz Karakurt

Karacaköy: Karaca Paşa adlı birisi tarafından kurulduğu söylenmekte. Köyün ilk adının Karacabey olduğu bilgisi veriliyor. Eskiden Karaca (geyik türü) çok varmış buralarda o yüzden bu isim verilmiş diyen de var. Köyde eskiden deve güreşleri yapılıyormuş. O dönemler odunculuk mesleği yapılan köyde oldukça fazla deve varmış. Ama günümüzde hiç kalmamış.

Karamandere: İki rivayet var. İlk olarak Karamanlis adlı Rum bir vatandaştan dolayı bu adın verildiği söyleniyor. Diğer söylenti ise soyu Karaman yöresine dayanan ailelerin köyü kurduğu şeklinde.

Çilingir: Bir rivayete göre bu bölge işgal altındayken burada bulunan komutan bu mevkinin adını ''Çelgir'' koymuş, zamanla Çilingir olmuş. Çelgir ne demek onu bilmiyorum. Diğer bir rivayete göre ise ünlü anahtarcı ustaları varmış burada.

Yassıören: Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethettiği dönemlerde burada eski bir ören yeri bulunmaktaymış. Kendisi buradan geçerken yatsı namazını kılmıştır. Bu nedenle buraya Yatsıviran denilmiş sonra Yassıviran haline gelmiş. Son olarak da Viran sözcüğü Ören olarak değiştirilmiş. (Derlemeci notu: Bu öykü halk etimolojisi olup gerçekliği bütünüyle kuşkuludur. Olasılıkla yörede bir ören yeri var olup, geçen yüzyıllar içerisinde oldukça düzleşmiş olmasıyla ilgilidir.)

Bolluca: Eski adının Boğluca olduğu bilgisi var. Bu ismi neredeyse herkes biliyor. Ama anlamına dair net bir açıklama yok.

Muratbey: Köyün kurucusu olarak kabul edilen Murat Bey adlı bir kişiye ait mezarın var olduğu bilgisi verildi. Köyün eski adının Mertenek olduğu söylendi. Ama ne anlama geldiğine dair bir sonuca ulaşılamadı.

Taşoluk: En eski adı Ayazma-i Rum (yani Rum Ayazması) olarak bilinmekte. Ayazma şifalı kutsal su kaynağı demek. Daha sonradan sadece Ayazma denilmiş. Yakınlarda Maşatlık denilen yerde Rumların kutsal saydığı bir dağ ve oradan çıkan bir su varmış. Köy beyaz sert kayalığın üzerine kurulmuş, caminin alt tarafından taşların arasından çıkan su nedeniyle yakın dönemlerde, tahminen 70'li yıllarda köyün adı değiştirilmiş. (Derlemeci notu: Maşatlık; gayrimüslim mezarlığı anlamında kullanılır.)

Hadımköy: Yerleşim yerinin içeresinde Hadim Baba diye bir Cami ve Türbesi vardır. Bir söylentiye göre Hadim Baba bir harem ağası olup Fatih Sultan Mehmet tarafından kendisine bağışlanan bu topraklara yerleşmiştir. Kimi görüşler ise sözcüğün gerçek anlamına bakarak padişaha hizmet eden bir kişi olduğu yönünde. Ancak gerçekte kim olduğu ise günümüzde henüz bilinmiyor.

Ek bilgi:
Girit, Yanya, Grebene ve Nasliç yöresinden gelenler birbirlerine "hemşerim" veya "memleketlim" anlamında "Patriyotis / Patriyotisa" olarak hitap ettikleri için bu kişilere "Patriyot" ve konuştukları dile de "Patriyotça" denmektedir. Bu yörelerden gelenlerin konuştuğu Rumca, şive ve sözcükler açısından Yunanca'dan önemli farklılıklara sahiptir.

© Deniz Karakurt

İNBAŞINDAKİ ARDIÇ AĞACI

Derleme Tutanağı

Kaynak Kişi: Mustafa Koç

Ahmetler'in altında, büyük bir mağara vardır. Mağaranın üstündeki alana, bu nedenle "İnbaşı" deniyor. İşte bu İnbaşı'nda kaç yüz yıllık olduğunu bilemediğimiz ulu bir ardıç ağacı vardı eskiden. Bu ağaç köyün eski yaşantısında kutsal bir uğrak yeri olarak biliniyordu.

Büyükler daha önceleri bu ağacın dibinde büyük köşeli taşlarla yapılmış bir türbe olduğunu anlatırlardı. Şimdi Antalya'da yaşayan Terzi Osman Varol, çocukluğunda oradaki türbenin içinde para bulduğunu hatırlıyor. Türbenin de zamanla yıkıldığı ve tarihi kesme taşların ortadan kaybolduğu söyleniyor.

Benim hatırladığım kadarıyla eskiden bir derdi olan, bir hastalığı ya da bir sorunu olanlar kendi elbiselerinden bir parça bez keserek bir çivi ile bu ağaca çakardı ve bu ağacın derdine derman olacağına inanırdı. Bu nedenle herkes bu ulu ardıç ağacını kutsal bir uğrak yeri olarak görürdü. Dahası eski yıllarda köylüler dertlerinin çaresini ararken yetişkin kadınlara bıçak koydururlardı. Su dolu üç tasın her biri ayrı bir çare kapısını temsil ederdi. İnsanlar dertlerinin çaresinin bu kapılardan birinde olduğunu düşünürdü. Her tas belli bir çare kapısıydı. Örnek olarak biri hocayı, biri türbeyi, biri de daha uzaktaki bir yeri ya da bir kişiyi gösterirdi. Tasların içine para, makas, iğne gibi metaller atılır; sabah hangi metalde paslanma varsa çare orada aranırdı. İşte eğer ardıç ağacının dibindeki türbeye adanmış olan tasta küflenme olmuşsa derdin çaresi türbedeki bu ardıç ağacında aranırdı.

Nereden geldiğini bilmediğimiz bu alışkanlık, bizim kuşakla birlikte sonradan kayboldu. Ancak bu kutsal ağaç, üstündeki yüzlerce çivi iziyle bugünlere kadar yaşadı. Ne var ki 2019 kışındaki bir fırtınada kökünden yıkılarak tarihe karıştığını sonradan duyduk. Orayı tekrar ziyarete geldiğimizde ise fırtınaya dayanamayan koca ardıcın bedeninden odunlar yapıldığını görüp üzüldük.

Böyle bir ağacı yeniden yetiştirmek için kaç asır gerekiyor? Ama ne yazık ki bizim kutsal ardıç ağacımız artık asla geri gelmeyecek.

Yıkılıp oduna çevrilmesinden haberimiz bile olmadı. Köylüler, ısınmak için bu ardıç ağacının gövdesini yakacaklar. Ancak kim bilir kaç insanın derdine derman olan bu kutsal ağacın bir anda ortadan kaybolması benim de yüreğimi yaktı.

Ağacın kökü çok zayıflamış olduğu için yeniden sürgün vermemiş.

Sonradan bazı gelenekler değişime uğradı ya da akılcı düşünce öne geçti. Nüfus yapısı da değişiyor tabi ki, kentleşme fazla. Köyden kente göç çok oluyor. O yüzden yeni nesil unutuyor bunları.

© Deniz Karakurt

Kaynak Kişi: Mustafa Koç
Mesleği: Emekli Eğitimci - Eski İlköğretim Müfettişi
Ahmetler Köyü - Manavgat / Antalya

Ek Bilgiler:
Yöresel söyleyişle Goc'ardıç (Koca Ardıç) denilirdi. Ardıcın altında Ahmetler Mağarası vardı. Mağaradan soğuk su almak isteyenler, ekmek eyleyecek olanlar buradan geçerlerdi. Ağacın dibine kesme taşlardan bir yapı yapmışlardı. Yapıyı kimin yaptığını, niçin yaptığını bilen yoktu. Uğrak yeri olduğu için insanlar üzerine oturup dinlensin diye yapılmış olsa gerekti. Öyle de oluyordu. Oturulacak yükseklikte olan düzgün taşlar üzerine insanlar oturup dinleniyordu. Çocuklar üzerinde oynuyordu. Ama bazı insanlar yapının bir türbe olduğunu düşünmüş olsa gerekti. Türbe miydi, türbede yatır var mıydı, yok muydu bilmiyoruz. Büyükler der ki: kendileri çocuk iken ardıcın dibinden mecidiye, yirmilik, kırlık gibi eski yazı olan paralar toplamışlar. Alıçlıyatak suyu köye getirilince su işini yaptıran müteahhit ardıcın dibindeki kesme taşları taşıyıp onları çeşmelerin duvarlarında kullandı. Köy çeşmelerindeki kesme taşların bazıları ardıcın dibindeki türbeden getirildi. Türbe olmayınca bez bağlama, çivi çakma, dilek tutma olayları da bitti.
(Ali Varol - Emekli Öğretmen)

Derleyen: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

BABU (BİR RUM HAYALETİ)

Rumlar ve muhacir Türkler için hatta tüm Balkan bölgesinde Ayazmalar (kutsal şifalı su pınarları) sıklıkla çevresinde ruhsal varlıkların yaşadığına inanılan yerler olarak görülür.

Balkan göçmenleri arasında dermanlı (şifa verme yeteneği olduğuna inanılan) yaşlı kadınlara Babu denir. Bu sözcük nene, yaşlı kadın, ebe anlamlarında kullanılır. Grebene ve Nasliç yöresinden gelenler birbirlerine "hemşerim" veya "memleketlim" anlamında "Patriyotis / Patriyotisa" olarak hitap ettikleri için bu kişilere "Patriyot" ve konuştukları dile de "Patriyotça" denmektedir. Bu yörelerden gelenlerin konuştuğu Rumca, şive ve sözcükler açısından Yunanca'dan önemli farklılıklara sahiptir.

İstanbul'un Çatalca İlçesi'ne bağlı Elbasan Köyü yakınlarında bir dere yatağının kıyısında yıkık bir yapı vardır. Burası Rum bir kadına aitmiş denilir, içinde bir Ayazma bulunmaktadır. Bu suyun hastalıkları iyileştireceğine, her türlü derde deva olacağına inanılır. Geçmişte mum yakılır ve para atılırmış. Elbasan başta olmak üzere yöredeki köylerden çocuğu olmayan kişileri oraya götürürlermiş. Orda bilge bir kadın ölmüş olduğu anlatılır ve kadının asıl adının "Ayner" olduğu söylenir. İşte o kadının hürmetine bu yerin ve ayazmanın dertlere derman olacağına inanılır. Çocukta kekemelik, zihinsel yetersizlik, felç gibi sorunlar olduğunda iyileşmesi için buraya getirilirmiş. Suya eskiden üç beş kuruş para atılırmış. Hiç konuşulmadan gidilir ve dönülürmüş. Orada kuşlar varmış, biraz buğday, bulgur veya yiyebilecekleri ne varsa alınıp götürülerek onlara atılırmış. Buğdayı kuşlar eğer yerlerse o hasta kişinin iyileşeceğine inanılırmış. Hiç konuşmadan ve hiç arkaya bakmadan tekrar köye gelinirmiş.

Rumlar gittikten sonra Elbasan köyünde yaşamaya başlayan Türkler de bu suyun şifalı olduğuna inanmışlardır. Ayazmanın çevresinde Babu denilen yaşlı bir kadının hayaletinin dolaştığına eskiden daha yaygın olmakla birlikte günümüzde bile inanılmaktadır. Hatta bu ruhsal varlıkla karşılaştığını söyleyenler vardır. Bir kişi ayazmanın olduğu harap yapıya horoz kesmeye gittiğinde o varlığı gördüğünü sanmıştır. Ancak gördüğünün aslında ağaca bağlanmış bir çaput veya yazma (kadın eşarbı) olduğunu anlamıştır. Yine de bu konuda kararsızdır. Başka bir köylünün ise o hayaletle yüz yüze karşılaştığı söylentisi anlatılmaya devam etmektedir, o kişinin adı soyadı bilinmektedir. Bu adam bir gün ağaç kesmeye ayazmanın yakınlarına gitmiş, bir ağacın yanında iken bir varlığın kendisini tuttuğunu anlamış ve kafasını kaldırdığında tuhaf bir kadın görüntüsü görmüş. Bu ruhsal varlığa kendisini bırakması için yalvarmış ve bir daha burada ağaç kesmeyeceğine dair söz vermiş. Bunun üzerine bağ çözülmüş ve hızlı adımlarla oradan uzaklaşmış.

Bir söylentiye göre dilsiz torunu ile oradan geçen bir Rum dede çocuğun birdenbire dilinin çözüldüğünü farketmiş.

Burası uzun yıllar boyunca Rumlar tarafından ziyaret edilmiş. 1970'lerin sonuna kadar her pazar günü Hristiyanlar gelip bu sudan içer, dua ederlermiş.

Yazan: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

Kaynakça:
1. Çatalca Patriyotları'nın Halkbilimsel Açıdan İncelenmesi / Yüksek Lisans Tezi - Cahit Yılmaz (2017)
2. İstanbul'un Çatalca İlçesi Özelinde Balkan Kültürünün İzleri / Makale - Serdar Gürçay, Alev Duran (2024)

© Deniz Karakurt

HIDIRLIK TEPESİ EFSANESİ

2021 yılının Kasım ayında eşimin görevde yükselme sınavı için gittiğimiz ve (daha önce de bir kaç kez gitmiş olsam da) çok da fazla tanımadığım Ankara'da şehre girdikten hemen sonra, kapatılmış bazı güzergahlar nedeniyle yolları karıştırarak yanlışlıkla Hıdırlık Tepesi'ne çıktık araçla. Adını da o esnada bilmiyordum elbette ki. Gecekondular boşaltılmış hatta büyük bir kısmı yıkılmıştı. Oradan şehrin birkaç fotoğrafını çektikten sonra biraz araştırma yapmaya karar verdim ve kaldığım otelde Ankara'yı bilenlere tepenin yerini tarif edip adını sorup öğrenerek işe başladım. Gerisi kendiliğinden geldi. Talihimin de yolunda gitmesiyle daha önce duymadığım bir öyküye ulaştım.

Derleyen: Deniz Karakurt

Ankara Kalesi'nin tam karşısına düşen yalçın kayalıklı bir tepe vardır, üzerinde sarp yollar ve uçurumlar bulunur. Buraya Hıdırlık Tepesi denir.

Bir zamanlar yaşlı bir adam, oğlu ve gelini Hıdırlık Tepesi yöresinde bir yerde yaşarlarmış. Çok ıssız yerlermiş o vakitler. Ne şehir varmış ne de kasaba. Hıdırlık tepesinden bile zar zor görünen küçük bir köy bulunuyormuş çok ileride. Bu adamın yaşlılıktan gözündeki fer sönmüş. Gözü görmez yaşlı bir insana bakmak zoruna giden gelin, kocasına sürekli olarak yakınıp dururmuş. Üstelik bir de kıtlık dönemi yiyecek bulunamıyormuş. Sürekli huzursuzluk yaşanırmış evde. Kadın kocasına “bu adamı evimde istemiyorum” diyormuş. Artık bunalan kocası bir gece zifiri karanlıkta babasını yanına almış ve evden çıkmışlar sonunda bir tepeye tırmanmaya başlamışlar. Babasının gücü kesilince sırtına almış arada bir dura bekleye en yukarıya ulaşmışlar. Biraz soluklanıp dinlendikten sonra gözleri görmeyen yaşlı adam:

– Oğlum burası bizim köyün falanca tarafına düşen dağ değil mi? diye sormuş.

– Gözlerin görmediği halde nerden anladın baba? diyerek şaşkınlıka soruyla karşılık vermiş oğlu.

– Bir zamanlar ben de kendi babamı, bu uçurumun kenarında bırakıp ardıma bakmadan aşağıya dönmüştüm. Demek ki şimdi benim sıram geldi; diyerek cevap vermiş babası. “İşlediğim günahın bedeli olacak bu, o yüzden hiç üzülme, hiçbir vicdan azabı duyma içinde” demiş.

Bu sözleri duyan oğlu pişmanlıktan göz yaşlarına boğulmuş, babasını sırtladığı gibi tepeden inerek geri götürmüş. Eve vardıklarında gün ışıyormuş. Olan biteni karısına anlatmış. Gelini de şaşkınlıktan susup kalmış bir süre. Ne diyeceğini bilememiş. Sonra kaynatasının elini öperek;

– İşlediğin ne suç varsa Yaradanla senin aranda artık; demiş.

Hızır, gittiği yerlerin en yüksek yerlerine çıkarmış. Rivayete göre, işte bu olay yaşanırken Hızır da o dağdaymış da olanı biteni izlemiş. Bu nedenle orasının adı Hıdırlık olarak kalmış.

© Deniz Karakurt

Kaynak Kişi: A. Ç.
Kişisel bilgilerinin açıklanmasını istemedi
Derleyen: Deniz Karakurt

Başka bir kişiden edindiğim bilgi ise şu şekildedir: Çocukluğunda Hıdırellez günü tepede ateş yandığını uzaktan kendi evlerinden görünce anneannesinin bundan mutluluk duyduğunu hatırladığını belirtti. Bir keresinde anneannesine sorduğunda Hıdırlık Tepesinin adının Hıdırellez kutlamalarıyla ilgi olduğu için bu adı aldığını anlattığını söyledi.

Ek bilgi:
Geçmişte Arap Dağı, Timurlenk Tepesi gibi isimlerle de anılmış. Cumhuriyet dönemine kadar şehrin dışında yer alıyormuş. Daha sonra tüm yöreye Altındağ adı verilmiş. Nihayetinde genişleyen kentin içinde kalmış.

Bir söylentiye göre meşhur Arap şairi İmrülkays'ın mezarı bu tepede yer alıyormuş. Eskiden 1930'lara kadar burada bir türbe bulunduğuna dair bilgiler var olsa da herhangi bir kalıntıya günümüzde rastlanmamış ve artık hatırlayan yokmuş.

İmrülkays, İslamiyetten hemen önceki dönemde Arabistan'da yaşamıştır. Çok ilginç bir hayat hikayesi vardır. Babası tarafından kabileden kovulmuştur, onun ölümünün ardından geri dönmüş ve kabileler arası savaşlara katılmıştır. Düşman bir kabilenin İran Kisrası ile anlaşması üzerine İmrülkays da yardım istemek için İmparator Justinyanus'la görüşmek üzere Konstantiniye'ye (İstanbul'a) gitmiştir. Ancak Justinyanus görüşmede bu isteği kabul etmeyeceğini söylemiştir. İmrülkays geri dönmek için yola çıkmıştır. Ankara'da konaklayıp dinlenmeye karar vermiştir. İşte bu sırada Ankara tekfurunun kızı olan bir prensese aşık olduğu rivayet edilir. Kızın adının Belkıs (Türkçeleştirerek Balkız) olduğuna dair söylentiler vardır. Bir süre sonra zaten hasta olan bu kız ölünce Hıdırlık Tepesi'ne gömülmüştür diye anlatılır. İmrülkays da aşkından hastalanıp ölür. (İmparator Justinyanus tarafından zehirlendiği de idida edilmektedir.) Nihayetinde Ankara'da bulunan Hıdırlık Tepesine gömüldüğü anlatılmaktadır. İmrülkays aslında İslamiyetin ortaya çıkışından yaklaşık 70 (Hz. Muhammedin doğumundan yaklaşık 25) yıl kadar önce yaşamış olduğu halde kendisine isnat edilen mezarın Selçuklular döneminde Anadolu İslam geleneğine göre türbeye çevrilmiş olması ise üzerinde durulması gereken diğer bir husustur. Hem kendisinin hem de aşık olduğu prensesin mezarlarının bulunduğu yere, üzeri kubbeli bir türbe inşa ettirilmiştir. Daha sonra bu yapı yıldırım düşmesi nedeniyle tamamen yıkılmış. Günümüzde bu alanın bulunduğu yerde haritacılar tarafından dikilmiş pilye taşı bulunduğu bilgisi mevcut. Hızır Ziyaretgahı veya Hızır Türbesi olarak da bilinen bu mekana bölge halkı Hıdırellez zamanlarında gelerek dualar ederlermiş. Ayrıca Timur ile ilişkilendirilerek Timurlenk Tahtı denildiği bilinmektedir.

Avrupalı olduğuna kesin gözüyle bakılan kimliği bilinmeyen bir ressam tarafından 1700'lü yıllarda yapılan yağlıboya bir tabloda tepenin zirvesinde türbe görünmektedir. Ayrıca türbe kalıntısına dair birkaç fotoğraf da günümüze kadar ulaşmıştır.

Yazan: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

MERSİN'İN ERDEMLİ İLÇESİ'NE BAĞLI KÖYLERDEN 4 RİVAYET

Derleyen: Deniz Karakurt

Kocahasanlı Köyü: Eski devirlerde Toroslar civarında Çolak Ağa namıyla tanınan bir adam yaşarmış. Bu ağa yöre halkına kötülükler yapar zulmedermiş, mallarına canlarına zarar verirmiş. Yanında Hasan adında bir adamı varmış ki, ona çok güvenirmiş. Yıllar içinde Hasan bu ağanın sağ kolu olmuş. Hasan günlerden bir gün dere kıyısında otururken demek ki kendi kendine düşünmüş bu işin sonu nereye varacak diye. Yanına varıp Çolak Ağa'yı uyarmış gel vazgeçelim bu yaptıklarımız doğru değil diye. Sonraki zamanlarda birkaç kere daha söylemiş bunları. Ama Ağa, yaptığı kötülüklerden vazgeçmek niyetinde değilmiş. Hatta daha çok azıtmış. Hasan bunun üzerine ağaya başkaldırmış ve kendi yanına adam toplamış. Yeterince güçlendikten sonra da Çolak Ağa'ya saldırmış, fakat karşısındaki de güçlü biri. Hasan yenilmiş, bunun üzerine bir yaylaya çıkmış. Burada daha çok adam toplamış, daha iyi hazırlık yapmış. En sonunda Çolak Ağa'ya haber salıp, yaptıklarını yanına bırakmayacağını iletmiş. Bunun üzerine çok kızan Ağa, yanında bütün adamlarıyla birlikte yaylaya baskına gelmiş. İki tarafın burada girdikleri çatışmada Ağa öldürülmüş. Çolak Ağa'nın ölümüyle birlikte onun ettiği zulümlerden kurtulanlar Hasan'la birlikte şimdiki köyün bulunduğu yere gelerek yerleşmişler. Hasan'a o günden sonra Koca Hasan demeye başlamışlar. Bir süre sonrada başı sıkışanlar, aç kalanlar, yolda kalanlar, sıkıntısı olanlar onun yanına gelirken, "Nereye gidiyorsun?" diye sorulduğunda "Koca Hasan'a gidiyorum" veya onun yaşadığı yer anlamında "Koca Hasan'lıya gidiyorum" demeye başlamışlar. Böylece buranın adı da Kocahasanlı kalmış.

Ek bilgi / Derlemeci notu: Bu yerleşim yeri deniz kıyısında olduğu için günümüzde tamamen betonlaşmış ve köy olma niteliğini yitirmiş durumdadır. Kentin içinde yitip gitmiş bir isimdir artık. Bu öyküyü anlatan orta yaşın üzerindeki artık yaşlılık yıllarına girmek üzere olan kişi ağlamaklı bir ruh haliyle kendisini zor tutuyordu. Rahatlıkla anlayabiliyordum bu durumu. Anlattıklarını geçmişte pek çok kişinin bildiğini söyledi. Şimdi unutuldu gitti dedi.

Koramşalı Köyü: Eskiden köye bir saz takımı gelir. Bu takımdaki çalgıcılardan birinin kızı da yanında gelmiştir. Bu kız güzelliğiyle herkesi kendine hayran bırakır, ayrıca kendisi gibi göz alıcı bir de atı vardır. Gece geç vakitlere kadar saz çalınıp eğlenildikten sonra köylüler konuk ettikleri kişilere yatmaları için yer gösterirler. Bütün herkes uyuduktan sonra köyün sülalelerinden birinden bazı gençler kızı atıyla birlikte kaçırırlar. Bir süre gittikten sonra, gençlerin hepsi de kız benim olacak onunla ben evleneceğim demeye başlar. Sonra da atı kim alacak diye bir laf daha girer işin içine. En sonunda bıçaklarını çekerler kız kimin olacak, at kimin olacak diye kavgaya tutuşurlar. Her biri yaralanır. Gecenin karanlığında hem birbirlerini hem de yanlışlıkla kızı ve atı bacaklarından yaralarlar. At devrilir, kalkmak için ne kadar uğraşırsa da başaramaz. At kalkmak için sıçrar durur. Galgıdıkça (kalkıdıkça: sıçradıkça) yanında yöresindeki birine vurur çitmeyi. Kız karanlıkta kaçar kaybolur. İşte bu mevkiye Atgalgıdığı denir o olaydan sonra.

Ek bilgi / Derlemeci notu: Mersin'in Erdemli ilçesi yöresinde Koramşalı köy adı bulunur. Antalya'nın Manavgat ilçesine bağlı Ahmetler köyü yakınlarında eski bir köy yeri olan Koramşa mevki adı da

© Deniz Karakurt

vardır. Öncelikle Koramşalı köyünün adı olan sözcük; bir yere ait olmayı veya bir yerden gelmiş olmayı belirten -lı ekine sahiptir (Adanalı, Muğlalı gibi). Buranın eski adının Hürrem Şah olduğu yönünde bir bilgi gördüm. Ancak bunun gerçekliğini ve ayrıca neden bu ismin verilmiş olduğunu doğrulamak mümkün olmadı. Sadece bu ses dönüşümü mümkün müdür diye yaptığım araştırmada benzer bir örneğe başka bir ülkede rastladım. İran'da Hürremşehir adlı bir kent bulunmaktadır ve bu bileşik sözcüğün Latin alfabesi ile uluslararası Khorramşahr yazımına ve telaffuzuna rastladım. Gözden kaçırılmaması gereken husus bu adın Arap alfabesindeki hırıltılı gırtlaksı Hı harfi ile yazıldığıdır. Boğazda Qaf harfinin çıktığı noktaya yakın bir yerden çıkarılan bir sestir. Ḣurremşah > Ḣorramşah > Qorramşa > Koramşa dönüşümü bu bağlamda mümkün olsa da, Türkçe içerisinde bu dönüşüm çok ilginçtir. Bence pek rastlanabilecek türden değildir. Farsça'da mutlu, neşeli, şen anlamlarına gelen Hürrem isminin erkeklere de verildiği dikkate alınırsa sondaki Şah kısmı da mantıklı görünmektedir.

Sıraç Köyü: Çiftçilikle uğraşan Murat Dede ölünce köyün mezarlığına defnedilir. Ancak kefenlenmiş cesedi mezarından çıkar ve yürüyerek şimdiki türbesinin bulunduğu yere kadar gelerek yatar. Civarda sürü yayan çobanlar yerde yatan cesedi görünce korkarak koşup köylülere haber verir. Köylüler cesedi başkalarının çıkarıp buraya bıraktıklarını sanarak, mezar soyguncularının arkasından beddualar ederek götürüp mezarına yeniden gömerler. Ancak birkaç gün üst üste aynı durumla yeniden karşılaştıklarında, yaşarken de erenlere karıştığı söylenen Murat Dede'nin gömüldüğü yerden rahatsız olduğu düşünülerek her defasında gelip yattığı yere gömülmesini uygun görürler. Bir de böyle deneyelim bakalım ne olacak derler. Başka bir söylentiye göre Murat Dede'nin gençliğinden beri birlikte çalıştıkları iki arkadaşı birkaç yıl arayla ölünce onları köyün mezarlığına defnederler. Murat Dede, her zamanki gibi yine tarlaya çalışmaya gittiği bir gün geç vakte kadar eve dönmez. Hanımı merak ederek komşuna rica eder, o da genç oğlunu tarlaya kadar gidip bakması için yollar. Komşu çocuğu tarlaya vardığında gördükleri karşısında korkudan düşüp bayılacak hale gelir. Bakar ki ölen iki arkadaşından biri öküzle çift sürerek, diğeri ise elindeki bel ile sabanın girmediği yerlerin toprağını çevirerek Murat Dede'ye yardım etmekteler. Saban sürenin elinde ise öküzün boyunduruğuna geçirilmiş bir yılan vardır, onu tutmaktadır. Komşu çocuğu korkuyla bağırınca yaşlı adamlar yiter giderler. İşte köyün yakınlarındaki ağaçlık bir tepede bulunan Murat Sofu mezarı bu erene aittir.

1974 Kıbrıs Harekatı sırasında Murat Dede mezarının bir ateş topuna dönüşerek gittiği ve savaş sonrasında geri döndüğü de söylentiler arasındaymış. (Yerel halk inanışlarının ülkeyi ilgilendiren konularda bağlamının genişletilerek manevi yardım umuduyla söylenti türetilmesinin örneklerinden birisidir.)

Ek bilgi / Derlemeci notu: Sıraç adına dair köyden verilen bilgi Saraç (koşum ve eğer takımı yapan kişi) sözcüğünün değişime uğradığı yönünde. Ayrıca benim yaptığım kökenbilimsel araştırmaya dayalı yorumum ise şu şekilde. Eski Türkçe'de cila, cam, parlaklık, seramik kaplama gibi kelimeler türeten Sır sözcüğü ve kökü vardır. (Arapça gizem, esrarlılık bildiren Sır kelimesi ile hiçbir bağı yoktur.) Türkçe bu anlam içeriği ile bağlantılı olarak kaplama maddesi içeren toprak, sır eriyiği gibi sonuçlara ulaştım. Ancak bu anlamların yöredeki böylesi bir madde çıkarılan bir yer bulunup bulunmadığı araştırılarak açıklanması gerekmektedir. Ayrıca Arapça'da kandil, çerağ, meşale, fener

© Deniz Karakurt

gibi manaları bulunan “Sirac” kelimesinin Türkçe Sıraç ile benzeşim yoluyla değişime uğramış olma ihtimali de dikkate alınmalıdır. Sıraç aşireti ile alakası bulunup bulunmadığı da yine ayrıca araştırılmalıdır.

4 Köy: Erdemli Bölgesi’ne gelerek yerleşen dört kardeş rivayet edilmektedir. Bunlardan üçü Karahıdır, Karayakup ve Karaahmet olarak söylenmektedir. Böylece kendi adları ile anılan Karahıdırlı, Karayakuplu ve Karaahmetli köylerini kurmuşlardır. Ancak dördüncü kardeşe dair bilgi eksiktir. Karakeşli köyünün adı belirli bir oranda uyumlu görünse de “Keşli” sözcüğü ile biten başka yerler de var olduğu için onları ayrı olarak değerlendirmek gerektiği kanaatindeyim. Olasılıklardan birisi biraz daha uzakta kalmakla birlikte günümüzde Yenişehir ilçesi içerisinde bulunan Karahacılı köyüdür, yine diğer bir olasılık ise Silifke ilçesindeki aynı adı taşıyan Karahacılı köyüdür.

Derlemeci: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

SEKİ DEDE TEPESİ VE MAĞARASI

Derleme Tutanağı
Kaynak Kişi: Ömer Tural

Seki Dede: Gemerek İlçesine bağlı Karagöl köyü yakınlarındaki kutsal sayılan bir alandır. Neden bu isimle anıldığına dair verilen bilgi şu şekildedir: Önünde bir yükselti, sete benzer bir engebe bulunan bir dağ olduğu için böyle denilmiştir. Seki Dede'nin hemen arkasında, Hınzır dağlarında yılın her mevsiminde kar bulunmaktadır. Askeri bakımdan önemli bir yerdir, geçmişte tepeye çok büyük bir kışla inşa edildiği söylenir.

(Kaynak kişi tarafından yapılan açıklamanın "Seki" kelimesinin derleme sözlüklerindeki anlamlarının bazıları ile doğrudan uyumlu olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu halk ağzındaki sözcükler pek çok yörede ortak veya benzer anlamlar içerirler. – Deniz Karakurt)

Seki Dede hakkındaki rivayet şöyledir.

Bu yerde, bir şahıs yaşarmış. Kendisi sekinin orada yaşadığı için, onun adı da Seki Dede olarak kalmış denilir. Gerçek ismi başkaymış, ama unutulmuş. Sonra da burası ona hürmeten “Dede” diye anılır olmuş. Geçmişte orada bir mağara olup, içerisinde bir yalak vardır. Kayadan sızan sular bu yalakta birikmektedir. Söylenişe göre suyunu ne kadar alsan da bitip tükenmek bilmezmiş. Benim hanım çocukluğunu anlatırken, Seki Dede’ye gittiğini, bu mağaraya büyükleri tarafında çıkarıldığını, yalağı görüp içinden tasla su aldığını, içine çeşitli boncuklar atıldığını gördüğünü, kenarında çapıtlar bağlı olduğunu, hatta kendisinin de o zaman rahatsız olan -şimdi rahmetli- babasının iyileşmesi için çapıt bağladığını söyler. Bir de bu mezarın bulunduğu mağaranın içinde bir insan geçecek kadar delik veya tünel gibi bir geçit olduğunu, bu tünelde ateşin yanmayıp söndüğünü bahsediyor, bunun da elbet bir izahatı vardır.

Bir rivayete göre Türk'lerden önce bu tepenin güney kısmında bir kral yaşarmış. Kendisinin ve yardımcılarının içinde kalabilmeleri için belirli bir yerin oyulduğu, hazinesini de oraya koyduğu söylenmektedir.

2022 yılında Karagöl köyü dere ıslahı için Seki Dede’den taş nakliyatı yapılmıştır ve doğal görünümünde bozulma olmuştur.

Seki Dede’nin yakınlarında Balıkaya (Ballı Kaya / Bal Kayası), Kuşkayası ve Çatal Kaya denen yerler daha vardır.

Kaynak Kişi: Ömer Tural (1957 doğumlu)
Yer: Karagöl Köyü – Gemerek

© Deniz Karakurt

Diğer Kişiler:
1. Seki Dede'ye bende bir kaç defa çıkmıştım. Orada bir mağara vardı. İçinde su dolu yalaklar bulunuyordu. Suya para atıp dilek dilemiştim. (M.Ç.)
2. Seki Dede'ye gençliğimde bir kaç kez gittim. Su yalaklarına dilek tutarak demir para atanlara şahit oldum. (E.Y.)

Derleyen: Deniz Karakurt

Ek Bilgi:
Alıntı – "Sekili Aşireti: Seki adının Batı Göktürk Devleti hükümdarlarından Sekü Kağan adlı hükümdardan aldığı sanılır. Aşiretin Seki Dede adlı bir beyinin tarihte Gemerek kazası ile Yeniçubuk adlı yerleşim yeri civarında yaşadığı ve bu beyin türbesinin söz konusu bölgede bulunan 1819 rakımlı Seki Dağı'nda bulunduğu anlaşılmaktadır." (Oğuz Boyları'nda Aşiret, Oymak ve Cemaatler'in Şecere Kitabı; Yazar: İsmail Uçakcı, Yıl: 2020 – Sayfa: 146; içerisinde böyle bir iddia bulunmaktadır.)

© Deniz Karakurt

KARAGÖL KÖYÜ'NE DAİR BİR İNCELEME
Karagöl Köyü (Gemerek / Sivas)

Derleme Tutanağı
Kaynak Kişi: Ömer Tural

Köyümüzün ismi bir su göletinden gelir. Köyün ortasında bulunan ve Ermenilerden kalma tarihi kemer taş yapımlı Dört Oluklu Çeşme (Büyük Çeşme) önü eskiden kabaca çevrilerek suyun birikmesi sağlanmış ve gölet şeklinde oluşturulup sudan faydalanılmıştır. Oluşan bu görüntü ile ayrıca bölgedeki taşların kara renkli olması ve Karayüce Dağı'nın eteklerinde kurulu olması da söylentilere göre köyümüzün isminde etkili olmuştur. Büyük Çeşme'nin bugünkü havuz yerinin göl halinde toprak bent ile tutulmuş sazaklık ve bataklık olması, köyün çayırlığının çok zaman önce bataklık olup göl halinde olması bu adın verilmesine neden olmuştur.

Köyün kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekte olup, kimilerine göre Ermeni vatandaşlarımız tarafından Rumi 1171 yılında olabileceği tahmin edilmektedir.

1953 yılına kadar Şarkışla'ya bağlı olup, daha sonra Gemerek kazasına bağlanmışızdır.

Karagöl Köyünün ilk sakinleri ise Ermeni vatandaşlardır. Bu Ermeni vatandaşlar demirci, marangoz, kalaycı, bina ustası gibi çeşitli işler yapan zanaatkar insanlarmış. Sonra bu vatandaşlar bazı sebeplerden dolayı yavaş yavaş köyü terk edip ülkemizin değişik bölge ve illerine hatta başka ülkelere göçmüşler, tamamı gitmese de birkaç aile kalarak Türklerle birlikte bir müddet yaşamışlar. Yöremiz insanı Ermenilerle sürekli kardeşane yaşamışlar, onların kültür ve inançlarına saygı duymuşlardır. Hatta köyümüzde geçen yıllara kadar bulunan ilkokuldan diploma alan Ermeni vatandaşlarımızın evrakları şu anki okullarımızda mevcuttur. Sonra işte o kötü zamanlar yaşanınca hepsi gitmişler.

Türkmen komşularımızın Karagöl köyünü bulmaları Rumi 1242 tarihine denk gelir. Hamzalı, Keklicek, Saraç gibi yerleşim yerlerinde yaşayan Türkmen aşiretleri her nedense bulundukları mevkiden kalktıklarında develerle Kızılırmağı geçerler. Karagöl köyüne gelip şimdiki okulun arkasına konaklarlar. Develerle ve koyun sürüsüyle gelen bu aşiret hayvanlarına su bulmakta zorlanır. Köyde bulunan Ermeni kardeşlerimizden su yeri sorarak kamışlığın arasındaki su gözünü bulmaları için yardım görürler. Türkmen aşireti genelde hayvancılıkla geçimini sağlayan bir topluluğa sahiptir, koyunlarını rahatlıkla sulayacak su bulmaları lazım gelmektedir. Sazaklık olan Karagöl köyü muhitinde sivrisinek çok olduğundan, develere sinekler rahat vermez düşüncesiyle karşı köylerden Köseli, Kuşkayası'na giderler. Köseli ve çevresinde her kayanın dibinden buz gibi cağal cağal abuhayat gibi su aktığını gören Türkmen aşireti, bu yayla ortamında olan muhitte koyun ve büyükbaş hayvanları otlatacak ot bol olduğunu görünce bu yöreye yerleşirler. Ancak Türkmenler eski alışkanlıklarından kopamayıp defalarca karşı köylerden gerisin geriye dönmüşler. Türkmen aşiretleri başlarında savranları taa Haleb'e yük getirip götürerek nakliyecilik yapmışlardır. (Savran: Her deve kafilesinin deveci başı eşeğin üstünde giden kişidir, o deve katarının yetkilisidir.)

© Deniz Karakurt

Devletimizin resmi kararı ile dış ülkelerden; Romanya, Yugoslavya, Bulgaristan gibi ülkelerinden Mahacir kardeşlerimiz ülkemize getirilmiş bu kardeşlerimizden de köyümüze yerleşenler olmuştur. Halen bugün; köyümüzde birlikte hayatlarını devam ettirmektedirler.

93 harbinde Rusların zulmünden kaçan Erzurum'dan gelen Şark mahacirleri Devlet iskan hakkıyla Karagöl köyüne yerleşmişlerdir. Şark mahacirler yörelerinin vermiş olduğu kültüre dayanaraktan çok mukallit, şakacı insanlardır. 1915-1917 arası Erzurum'dan gelen Şark mahacirlarin bir kısmı Konya, Aksaray'a gitmişlerse de kimileri de Karagöl köyüne yerleşip kalmışlardır.

1924–1926 tarihinde Yugoslavya'dan Boşnak ve Arnavut komşularımız gelip Devletin iskan hakkıyla köye yerleşmişlerdir. Millet olmanın bilinci içerisinde olan Boşnaklar bayrak, vatan ve millet sevgisine sahiptirler.

1936 Yılında Karagöl köyüne şimdiki Bulgaristan, o günkü Romanya'dan 80 hane Göçmen (Muhacir) iskan edilmiştir.

Sonradan göçmenler genelde Eskişehir, Bursa gibi değişik illere gitmişlerdir.

Göçmenler, bazı yenilikler getirmişler, bu doğru. Mesela çamurdan ince döktükleri tuğlalarla soba yapmışlardır. Sarı toprak sıvanın üzerine, Kiliğin Dere'den kil getirerek yaldız çekmişlerdir. Yöre şairi ne demiş.

Göçmen kızı neye yarar
Bir ev yapar kerpic duvar
Haftada bir onu sıvar
Oda sarı toprağınan.

Göçmenler kapılarının önüne su kuyuları deşmişler. Bu kuyulara dolap takarak su çıkarmışlardır. Yetiştirdikleri büber ve yaptıkları turşu nedeniyle göçmenlerin isimleri, turşucuya büberciye çıkmıştır. Çiçek ve gülü çok sevdiklerinden pencere önlerinde saksılarda, bahçelerinde rengarenk çiçek yetiştirmişlerdir. O zamanlar, ermeni damlarında yarım metre toprak varken, göçmenler, kertivan tikeniyle samanlıklarını örtmüşler. Yağmur yağdığında bir damla suya maruz kalmamışlardır.

Göçmenlerin kendilerine özgü yemekleri vardır. Çevirme pideleri, kıvrım gibi. Yöre insanımızın bildiği gibi ekmeği fırında pişirirler. Turşularından haşlanmış patlıcan, sarımsak, kıyılmış kırmızı biber, yeşil domatis ile yapılan çok güzeldir. Domatisler önceden haşlanıp bekletiliyor, sonrada kıyılıp hazır olan malzeme, karnıyarık gibi dilinen haşlanmış patlıcanın içine dolduruluyor. Hazır olan patlıcanlar, baskı altında bir gün bekletildikten sonra çömleklere diziliyor.

İşin başında çok çile çeken Boşnak komşularımız köye ilk geldikleri yıl, yağmurların yağmasıyla ekinler insan boyu olarak, ürün bol olmuş. Karagöl köyünü bolluk, verimli bir yer olarak gören bu insanlar, buralar bize göre demişler. Devlet sulak ve düz ovadan tarlalar verince yerleşip kalmışlar. Karagöl

© Deniz Karakurt

köyüne yüz haneden fazla gelip yerleşmişler. Şu gün olsun köyümüzde 25 hane kadar Boşnak bulunmaktadır.

Göçmenler aynı zamanda zanaatkar insanlardır. Hemen hemen hepsi ayrı ayrı sanatı olan kişilerdir. Hayvanlarını otlatmaya götürürken başkasının ekininden kopartmasın diye ağızlarına tasma takıp getirip götüren, nizamlı, intizamlı, tertipli insanlarmış. Şu anda yok denecek kadar iki üç hane göçmen bulunmaktadır. Köyde geçmişte Arnavut, Tatar, Çerkez yaşamıştır. Maden ocaklarında bir çok Laz köyümüzde çalışıp barınmıştır.

Boşnak'lar ehli keyif zevk ve sefasına düşkün insanlardır. Rahatlıklarından ve keyiflerinden taviz vermezler. Boşnak gelini olmak çok zordur. Gece saat 2'ye kadar gelen misafire hizmet yapıp, sabahleyin sabah ezanında kalkıp gelecek misafire hazırlık yapacak. Soba yanar, kahve ve çay suyu hazırlanır. Düğünleri 40 gün sürerdi ve çok oyunlu olurdu. Gençler kız erkek karışık oynarlardı. Genelde düğünlerini içe dönük, kendi aralarında yapmayı tercih edelerdi. Düğün ve cenazede ev sahibine çok iş düşer, çay ve sigara ikram etmeyi ihmal etmezlerdi. Küçükler, büyüklerine karşı hiçbir zaman "yalan söylüyon" diyemez, bu söz onlar için en büyük hakarettir. Kendilerinin geçmiş tarihte Konya'dan Balkanlara gittiklerini söylerler.

Türkçe'de (e) ile biten isimler Boşnakça'da (a) ile bitiyor. Hatice yerine Hatica; Ayşe yerine Ayşa derler. Patetis yerine kulanılan kumpir kelimesi Boşnakça'dan gelmektedir.

Boşnak komşularımızın çok ünlü yeyince tadına doyulmayan "Kabak Pita"sı vardır. Boşnak deyince bu gelir akla. Tarifini de vereyim.

1 kilo una, 1 kilo kabak soyulur, ince doğranır, içine 250 gram suvan (soğan), içine hafif tereyağ. Un güzelce yuğrulur. İnce yufkalar halinde açılır. Tepsinin altı yağlanır. Yufka aralarına yağ sürülerek 5-6 kat dizilir. Aralarına kabaktan yapılan suvan (soğan) karışımlı malzeme yayılır. Bunun üzerine tekrar yufkalar araları yağlanarak 6 kat daha dizilir. Hazırlanan tepsi üçayaklı sacayağına oturtulur, üzerine kubbeli sac konur. Ocakta yanan közler sacın üzerine çekilir. Yaklaşık 45 dakika sonra çok leziz bir kabak pidesi çıkar. Yöre şairi demiş ki;

Birde Boşnak'tan almalı
Kafa dengini bulmalı
Onun yağı bol olmalı
Pita yapar kabağınan

Erzurum'dan gelen komşuların sayıları tam bilinmemektedir. Köyde Türkmen'ler vardır. Bu ikisinin örf ve adetleri aynıdır. Türkmenler, sac üzerinde yufka pişirirlermiş. Mahacirlerden gördükleri tandır ekmeğini benimsemişlerdir. Bunlar kazanlarda hedik kaynatır, bulgur üğüdürler. Çok güzel Bulgur pilavı yaparlar. Dokudukları kilimleri aynı tezgahlarda dokuyup, aynı deseni verirler. Şark mahaciri deyip hingel yemeğinden söz açılmadan edilemez. Malzemeleri; un, yumurta, tuz, tereyağı, taze biber, peynir. Tarifi ise şöyledir; un, yumurta ve tuz katılıp suyla hamur yoğrulur. Hamur oklava ile açılıp yaklaşık dört san ti metre kareler halinde kesilir. Kesilen hamur kaynar su ile haşlanır. Kevgirle

© Deniz Karakurt

süzülür. Tereyağ eritilip içerisine toz biber katılır. Bir tepsiye bir kat hamur, bir kat biberli yağ karışımı ve bir kata peynir şeklinde kat kat dizilir, son kat biberli yağ ile süslenir.

Yöre şairimiz Vahit Hastürk ne söylediyse doğru söylemiştir.

Şarklı kızı olur cappar
Seni görür yoldan sapar
O da güzel hingel yapar
Derince bir tabağınan.

Seki Dede: Gemerek İlçesine bağlı Karagöl köyü yakınlarındaki kutsal sayılan bir alandır. Neden bu isimle anıldığına dair verilen bilgi şu şekildedir: Önünde bir yükselti, sete benzer bir engebe bulunan bir dağ olduğu için böyle denilmiştir. Seki Dede'nin hemen arkasında, Hınzır dağlarında yılın her mevsiminde kar bulunmaktadır. Askeri bakımdan önemli bir yerdir, geçmişte tepeye çok büyük bir kışla inşa edildiği söylenir. Seki Dede'nin yakınlarında Balıkaya (Ballı Kaya / Bal Kayası), Kuşkayası ve Çatal Kaya denen yerler daha vardır.

Balıkaya: Doğal arı kovanları olduğu çok bilinen bir söyleniş. Bal arısı, fakat insanların ulaşamadıkları, müdahale edemedikleri, fenni ve teknik şekilde değil de kara düzen bir şekilde kendi kendilerine yaşayan, yaşam idamelerini sürdüren arılar. Bu ballı kayadan, insanlarımız bir şekil yararlanmak istemişler; fakat ulaşım imkansızlığı yüzünden bir türlü bu arıların yaptıkları baldan yararlanamamışlardır. Balı alınamayıp sıcaktan peteklerin kırılmasıyla veya başka canlıların herhangi bir şekilde müdahalesiyle bu kayadan yer yer bal sızdığı geçen zamana kadar halk dilinde söylenmekte idi.

Kuş Kayası: Burası ise Seki dedenin kuzey alt kesimine düşer. Karağıl'a göre batı kısım, kuzey kısmın az ilerisinde Talazoğlu yerleşimi vardır. İsminden de anlaşıldığı üzere orda yaşayan bir şahsın Talaz (veya Talazoğlu) o mevkiye yerleşmiş ve yaşamıştır. Yerleşim yerinin alt tarafında bir kaya vardır. Orda yabani kuşlar konup birikiştiklerinden zamanla ismine "Kuş Kayası" denmiştir. Alt taraftaki mezra ise ismini Kuşkayası diye buradan almıştır. Talazoğluna bağlıdır. (Derlemeci notu: Mezra, birkaç aile yaşayan küçük köy)

Gemereğe doğru İkizce (Ekizçe) daha ilerde ufak tefek yerleşim alanları bulunmaktadır.

Setenli Bağ: Seki Dede'ye doğru bir bağ vardır, Setenli Bağ denir. Adını bir setenden alır. Hemen alt tarafı Sarıpınar mevkisi şimdiki Karagöl göletinin batı kısmı. Büyüklerimiz gerek Örtülü, gerekse Sarıpınar mevkilerinde çifçilik yapıp, mal yaymışlardır. Büyüklerimizden burada zamanında üç gözlü bir evin bulunduğunu söyleyen ve hayatta olan şahıslar vardır. Düne kadar dururdu bu seten. Yuvarlak, belirli bir derinlikte çukuru ve kuturu bulunan yalak bir taş. Bu taşın içerisinde motor tekeri gibi bir yuvarlak taş, bu taşa takıl kol. Eskiden insanlar buğdaylarını gerek ıslatıp, kabuğunu soyarak yarma yaparlarmış. Bulgurlarını elde çevirme taşla veya herhangi bir şekilde yenilecek duruma getirirlermiş. Tabi bu seki taşını döndürmek için öküz veya camız koşarak taşın dönmesini bu hayvanların gücünden yaralanarak yaparlarmış. Bu muhit Setenli Bağ ismini bu eskiden kalma taştan

© Deniz Karakurt

almıştır. Bu bağın çok güzel ve gür suyu vardır. Öyle ki akan suyun bir çocuğu götürecek güçte olduğunu bilen gençler mevcuttur.

1978 tarihinde köy hizmetleri tarafından yapılan kapalı su şebekesine Setenli Bağ'dan içme suyu bağlanmıştır. İşin çoğu insan gücüyle yapıldığı için suyun tamamından yararlanıldığı söylenemez. Suyun bir kısmı da ziyan olmaktadır.

Şu an masrafını kurtarmadığından olacak maden ocakları kapatılmaya yüz tutmuştur ama yine tek tük devam etmektedir. Büyüklerimizden dinlediğimize göre 1940 - 1950 yılları arası, insanlar dağın altına girerek tenekelerle kömür çıkarıp kendi yakacak ihtiyaçlarını çıkarırlarmış. Daha sonraları kızaklarla, el arabasıyla çıkartmaya başlamışlar. 1980 yılarında ise maden ocaklarımıza motorlar kurularak dışardan vince bağlanan halatla çekmek yoluyla kömür madeni çıkarılmaya başlanmıştır. 1990 yılarında ise elektirik götürülerek işler dinamoya dönmüştür. Tabi bu arada maden ocaklarından kömür taşımacılığı 1960-1980 yılları arası at arabasıyla Şarkışla ve civar yerleşim yerlerine kömür götürülürken, daha sonraları nakliyat işleri, yerini kamyonet ve kamyona bırakmış olup çok büyük şirketler kurulmuştur. Pur (oluşmamış mermer) ve kireç taş vardır. Bu taşlardan kireç yapan kişiler köyümüzde mevcut idi. Dağlarımızda kömür madeninin keşfedilip insanların bu kara elmastan yararlanmaya başlamasıyla insanların bilinçsizliği sonucu zaman zaman bazı acı gerçeklerle karşılaşmış, ölümlere sebep olup birçok insanımızın ağıt yakmasına, acı, elem çekmesine, canından olmasına neden olmuştur. Bunlar genelde tavanı gevşek olan ocaklarda gerekli önlem alınmamasından ve eski ocaklarda zehirli gaz oluşu gibi sebeplerden meydana gelmiştir.

Aynı zamanda buralarda çok eskiden yerleşim bölgesi olduğu da söylenir. Yolun alt tarafında köye ait mezarlık kalıntılarının bulunduğu ve yakın zamanda bu mezarlık yerinin tarla yapıldığı çevre insanları tarafından söylenir.

Pur'un arkasında köy halkının arazi ekim biçimi için ve hayvanlarını otlatmaya gidip geldikleri yol vardır. Bir ismi de af edesiniz it yolu. Karagöl köyü sınırları içinde bulunan Camız Ağlında birde mağara olduğu herkes tarafından bilinip söylenir. Camız Ağlının eski özeliği, çifçilikle uğraşan aileler, hayvanlarının bulunduğu mevkiden ayrılmaması için ve de hayvanları serin yerde istirahate çekmek için buraya getirirlermiş. Buranın bir bent içinde olması ve serin olması nedeniyle uygun çok güzel yermiş. Kuvvetli bir tolu ve yağmurun yağmasıyla çifçinin birisi hayvanlarını getirip bu mağaraya sığınmış. Yağmur o kadar çok yağmış ki hayvanların su içinde kalıp öldüğü söylenir. Yine çifçinin birisi fırtınaya, karlı bir tipiye yakalanır. Camızlarını korumak üzere bu mağaraya getirirken tipiden yana kalan camızın içeri girerken veya yolda öldüğü söylenmektedir. Daha sonra bu mağaranın olduğu yerde kömür madeni ocağı açılmıştır. Maden ocağının kapatılma sebebi ise kömürün artık yetersiz olduğundan.

Bu mıntıkada pur olan dağda çok güzel payamlar yetişmektedir. Ayrıca lale, sümbül ve zambağın küçük şeklinde olan mor renkte navruz çok açar.

Büyük Pınar: Yayha Çavuş'un Dursun'un bahçesinde büyük bir akasya ve tepesinde leylek yuvası. Havuzun başında ulu bir söğüt ve yine leylek yuvası. Mevlit amcanın bahçesinde bulunan tarihi

© Deniz Karakurt

akasya ve zirvesinde yine leylek yuvası. Onların havada süzülüşü, kanatlarını gererek yere inişleri. Gözlerimizin önünden, hafızalarımızdan silinmez, sesleri kulaklarımızdan gitmez. Aynı zamanda bütün bu güzelliklerin yanında dört oluklu Büyük Pınar. Daha önceki yıllarda köy halkının buğday yıkadıkları yer. Burda kürün, birde yuvarlak taş var. Vatandaş yıkadığı buğdayın temiz olan kısmını bu taşa kor, suyu süzülür, çöplü olan kısmını da boş bir kürüne koyar. Daha sonra temizlenmiş ve suyu süzülen buğday serilip kurutulur, elenir ve değirmene götürülerek un yapılırdı. Şimdi ise moderen fabrikasyon un değirmenleri kurulduğu için bu buğday yıkama işi kalmadı.

Çeşmemiz bizden önce köye gelip yerleşmiş olan Ermeni vatandaşlar, kardeşlerimiz tarafından yapıldığı söylenmektedir. O zamandan kalma tarihi bir eserdir. Dört oluğun önünde taş kürün bulunmakta idi, sonradan yıpranmış olduğundan betonla tamir yapıldı. Oluklar el döğmesi idi, el döğmesi zenciri ve döğme demir tası bulunmakta idi. Zencirin takıldığı gülep tipi demirler mevcuttur. Hemen önünde olukların bir metre kadar üzerinde iki çıkıntı yapılmıştır, insanlar yıkadıkları, kullandıkları şeyi bırakmaları için. Kemer yapımının güzelliğini bilenler için tarif etmeme gerek yoktur.

Pınarın suyunun büyük bir mağaradan geldiği söylenir, akan su ile zaman zaman salyangoz, ıstakoz kabuklarının geldiği görülürdü. Buda suyun gözü olan mağaranın çok büyük olduğunu anlatmaktadır. Kışın suyu gayet ılık olan pınarın, yazın ise buz gibi soğuk suyu vardır. Önünde bulunan büyük havuzda su toplanarak yazın köy halkı sebze ve meyvesini araziye götürerek sudan yararlanmaktadır.

Büyük Pınar'ın hemen yakınında Hacıkağların (Hacı Kahyalar sülalesi) tarihi ceviz ağaçları vardır. Köy bahçesindeki tarihi söğütler kalmamış denecek kadardır. Hemen söğütlüğün dibinde, şimdiki havuzun yanıbaşında köy halkının namaz kıldığı, oturup sohbet etiği namazgah yerleri halen durup bu yerlerde eski günlerin özlemi çekmektedir.

Kösekağ (Köse Kahya) Deresi: Bu yöreye önceleri Kösekağ deresi denilmekte iken daha sonraları Harçoğlu (Hacı Oğlu) Bağı denilmiştir.

Tarihi kesin bilinmemekle beraber, Karagöl köyü kurulmadan çok evvel, Türkmen aşiretinden Köse Kahya diye bir bey aşiretiyle birlikte gelip şimdiki mezarlığın büyük dereden yukarı bağlara doğru köy kurmuş. Söz konusu bu yerleşim alanında köy kalıntılarının bulunduğu söylenmektedir. Pur'un dibinde mezarlığının varlığını herkes bilmektedir. Kösekağ aşiretinin söz konusu bahsi geçen mıntıkaya hangi tarihte yerleştiği bilinmemekle beraber, bu mevkide yaşayan Türkmen aşiretinin akibeti bilinmemektedir.

Harcoğlu (Hacıoğlu) Bağı: Kösekağ deresine Hacıoğlu isminde birisinin gelip buraları şenlendirmesi nedeniyle daha sonraları bu mevkiye Harçoğlu Bağı denmeye başlanmıştır. Harçoğlunun Bağ kısmında çok güzel sular akmaktaydı, buralarda meyve veren ve vermeyen çeşitli ağaçlarla bezenmiş bağlar vardı. Öyle ki Karagöl köyünün 350 hanesinin hemen hemen hepsinin bağı mevcuttu. Şimdi ise bu bağlar kaderleriyle baş başa bırakıldı.

© Deniz Karakurt

Kızıl Eniş: Karagölün batısında ve Harçoğlu Bağı'nın hemen yamacında bulunan, isminden anlaşılan yerin toprağı kırmızıdır. Çifçilik yapmak ve ayrıca hayvanları otlatmak için Kızıleniş'in yolundan gidilip geliniyor idi. Burada yüklü öküz arabalarını eniş aşağı zaptedebilmek için zincire bağlı kızak, tekere takılarak, arabalar firenlenerek aşağı iniyordu.

Kızıleniş'in güneye doğru yamacı pur olduğu için beyaz bir görünümü vardır. Daha önceleri kireç imal edildiği söylenmektedir. Bu purda payam dediğimiz, bademe benzer bodur ağaçlar yetişmektedir. Dağ kekik otuyla bezenmiştir. Geriye kalan kısımlarda köy halkının hayvanları otlatılmakta olup düzlükleri tarla olarak ekilip biçilmektedir. Buralarda genelde buğday olmakla birlikte eskiden hayvan yemi olarak kullanmak için burçak, ayrıca mercimek yetiştiriciliği yapılırdı.

Daha önceleri bu çevrelerde yaşayan insanlar genelde yüksek yerlerde kendilerine yerleşim alanı seçerek gözetleme kulesi olarak kullanmışlardır. Pur, Kızıleniş, Sivri ve Kale dedikleri dağda temel kalıntıları halen mevcuttur.

İnce belin üst kısmında yayla evlerine giden yöre halkımız yaylanın otundan, suyundan yararlanarak süt, yoğurt, peynir üretimi yapıp yaylanın serin olması dolayısıyla kuzulara kölen yapıp orda koyun ve kuzularını emiştirirlermiş.

Sabun Çeşme: Suyu şifalı, sabunumsu, ellerini yıkarken aynı sabunla yıkar gibi eline yumuşaklık verir. Vatandaşlar günlerinin uygun zamanlarında çamaşırlarını, kilimlerini bu çeşmede yıkarlardı. Buranın suyu deterjandan daha iyi temizlik yaptığı için çevre köyler dahil sabun çeşmeye gelip çamaşırlarını ve yünlerini yıkayıp temizliklerini yapıyorlardı.

Üzerlik (Aşgar) bitkisinin yeşil kısmını suyun içine atarak saçını yıkadığın zaman en iyi deterjandan daha parlak, yumuşak yapmaktadır. Aşgarın pürlerini suya katıp belirli çamaşırlarını da yıkadıkları zamanlar olurmuş. Bu muhitte Aşgar otu çoktur. Halen Aşgarın tohum başaklarından süs yaparlar. Evlerine süs eşyası olarak asanlar mevcuttur.

Sabun pınarının suyunun çok güzel çayı olmaktadır. Bir demliğe sabun çeşmesinin suyuyla az miktarda çay ile demlesen, bir başka kaynağın suyuyla aynı miktardaki suya daha çok fazla çay atılmasına rağmen aynı renkte olup, sabun çeşmenin suyuyla yapılan çayın içilmesi doyumsuz olur. Buralarda bir yerleşim alanı var olduğu kalıntılarla tesbit edilmekte. Yol altında mezarlıklar mevcut olup, daha sonra buraların taşlarının sökülüp, temizlenip tarla yapıldığı söylenmektedir. Buraya ilk yerleşen Hacı İbrahim Tandoğan 1936 yılında Romanya'dan gelip Karagöl köyüne yerleşince bu Sabun çeşmeye çok emek vermiş, burayı çok güzel şenlendirmiştir. Çeşmenin altında, bağın üstünde toprak bentli havuz bulunmakta idi.

Burda TCDD ilk kurulduğunda eşeklerin sırtında kasalarla taş kırılıp taşınarak katarlara yüklenerek, demiryollarına balaz olarak kullanılmıştır. Şu anda ise karayollarına taş kırıp temin edilmektedir. Büyük bir şantiye kurulmuştur.

© Deniz Karakurt

Kiliğin Dere: İdrisin Bağı'na doğru, Hacıoğlu Bağı'nın başlangıcıdır. Buraların toprağı genelde killidir. Buraya eskiden Kiliğin der derdik, bu mevkiden kil toprak kazarak hayvan sırtında, kimileri kendi sırtlarına alarak kazıp eledikleri toprağı getirip çamur yaparlar, evlerinin odalarını ve dış cephesini sıvardılar.

Aynı topraktan sakız gibi kıvamlı kazmayla, keserle koparılabilen ve sıvanın üzerine ayrıyeten cila yapmaya yarayan kil vardı, bu kil topraktan da bir miktar alınır, akşamdan suya konularak kireç gibi kaymak halini alması sağlanırdı. Temin edilen kil cila olarak sıva yapılan yerlere yaldız olarak sürülürdü. Kireç nedir bilinmezden evvel ve imkanlar kısıtlı olduğu zamanlar sıva ve yaldız hep böyle yapılırdı. Sıva işine Göçmenler erbaptı. Göçmenler evlerinin tavanlarını dahi sıvarlar, yaldız denen kile istedikleri rengi vererek oturup barındıkları yerlerde insanın içine ferahlık veren bir görünüm verirlerdi.

1957 Yılı Sivas – Gemerek kazası Karagöl köyü doğumluyum. Tahsilimi, Karagöl ilköğretiminde yaptım. Ortaokul diplomasını dışardan aldım.

Çocukluk yılarımdan kalan hatıralardan iki şey anılarımı süsler. Yazın kapımızın önünde tamir için gelen arabalar ve saymakla bitmeyen tekerler. Körük, örs… Babamın işlik dediği, şimdinin modern atölyesi olan tezgahlar. İntizam içerisinde dizili alet ve edevatlar. İkincisi ise kapımızın önünde sıra sıra dizili fenni kovan ve sepet kovanlar. Rahmetli babam beni hep arıcı başkanı diye çağırırdı.

Ayrıca yağmurda, yaşta, çamurda, sıcak ve soğukta çekilen sıkıntılar saymakla bitmez. Şimdi insana belki de çok basit geliyor; ama öte yandan buralar bizim büyüklerimizin ve yaşıtlarımızın da en güzel çağlarının geçtiği yerler. Unutulmaz ve anlatılmaz, ancak yaşamayla bilinir.

Kaynak Kişi: Ömer Tural
Karagöl Köyü (Gemerek / Sivas)

Derleyen: Deniz Karakurt

Ek açıklama / Sonraki yıllar: Malesef ki bu derlemenin bir kısmı bazı basılı kitaplarda kaynak belirtmeden, ne derlemeciye ne de kaynak kişiye atıf yapılmadan kullanılmış. Derlemenin benim tarafımdan yapıldığı tarih kayıtlarım arasındadır. İşlenmemiş ilk kayıtlar / veriler elimde mevcuttur ve aralarında daha fazla bilgi mevcuttur. Ancak bu derlemede olduğu halde bahsi geçen kitaplarda yer almayan bölümler de dikkate alındığında benim elimdeki metinlerin çok daha geniş olduğu kuşku götürmez. Üstelik elimdeki özgün metinler yeniden gözden geçirildiğinde hacmin daha da genişleyebileceği anlaşılabilir bir husustur.

© Deniz Karakurt

KÜTAHYA'NIN ALTINTAŞ İLÇESİNE BAĞLI ALTINTAŞ KÖYÜ ÜZERİNE KISA BİR DERLEME

Yakınlardaki köyün ve ilçenin adı aynıdır. Altıntaş köyünden taşınan bir topluluk şimdiki ilçenin olduğu yerde yeni bir köy kurmuşlar denir. Ya da zaten burada bir köy varmış da nahiye buraya taşınmış derler kimileri. O yüzden bir karışıklık olmuş. Değişik söylentiler var bu konuda. Ama ilçenin adı aslında bir dönem Kurtköy olarak kullanılmış, dolayısıyla karışıklığın daha sonraki dönemlerde ortaya çıktığını düşünmek daha mantıklı gibi. Hangisi doğru? Bilmek öğrenmek çok da mümkün görünmüyor. Ayrıca isimler geçmişte aslında Altuntaş diye söylenirmiş (u ile).

Köyün olduğu alan 1970'lere kadar geniş sazlık yapısını korumuştur, 70'lerden sonra ise yapılan kanalla kurutulmuş ve çeşitli canlılara ve göçmen kuşlara ev sahipliği yapan sazlık ve kuş cenneti özelliğini kaybetmiştir. Toy kuşlarını görenler, hatırlayanlar vardır.

Kocaçay, Beşkarış tarafından değirmen yolu (Murathanlar köyü ile Beşkarış köyü arasında kalan Ak değirmene giden yol) güzergahından gelip köyümüzün içinden geçen 1970’lerin sonuna kadar gürül gürül akan bahar aylarında taşkın yapan bir akarsudur. Günümüzde kanal yapıldıktan sonra dere kurumuş durumdadır.

Kanuni Sultan Süleyman'ın Girit seferine gidiş yolu üzerindeki konaklama alanlarından biri de yine Altıntaş'tır. Bir su başında durduğu rivayet edilir. Burası haritalarda Pınarbaşı olarak geçmekte olup bu alan bugün Altıntaş ilçesi – Yapılcan yolu üzerinde bulunan şimdi ilçenin su kaynağı olarak kullanılan yerdir.

Yunan istilası öncesi köyde askeri bir yapı bulunduğu bilinmektedir. Kütahya – Eskişehir savaşlarında Türk askerinin geri çekilmek zorunda kaldığı dönemde Yunanlar köyü ve kışlayı ele geçirmiş, Kurtuluş Savaşı esnasında bölgeyi terk ederken de bu yapıyla beraber köyü yakmışlardır. Yunan öncesi zamanlarda köyde çok güzel evlerin, yapıların olduğundan bahsedilirdi.

Köyün içerisinde Osmanlı döneminden kalma tarihi bir köprünün kemer biçimli kalıntısı bulunmaktadır. Köy ahalisinin bir kısmı Osmanlı dönemine ait olduğunu söylerken kimileri de Selçuklu yapısıdır demektedir. (Ancak başka dönemlerden kalma ihtimali de göz önüne alınmalıdır.)

Köyde Seydisül Türbesi bulunmaktadır. Yapının duvarlarında ve çevresinde roma dönemine ait mermer kalıntılar kullanıldığı anlaşılmaktadır. Osmanlı kayıtlarında Seyyid Sule olarak geçer. Seyid Süleyman adının kısaltılmış olduğu anlaşılmaktadır. Köylüler eskiden huysuz ve laf dinlemez çocukları uslanması için ziyarete götürürlermiş. Kendisini sağdırmayan, yavrularına meme vermeyen ya da sütü olmayan inekleri, koyunları ve üstüne bindirmeyen atları türbenin yanına bağlarlarmış.

Köyün adının nereden geldiğini sorduğumda ise bir kişi şöyle bir yanıt verdi: “Şehzade av konaklarının kapılarında altın sarısı renkte ve top şeklinde bir süsleme olduğu ve köyün isminin bu taşla bağlantılı olarak Altıntaş olarak değiştiği söylenmektedir.” Bu bilgiyi bir yerde okuduğunu ama hangi kitapta olduğunu hatırlayamadığını belirterek şöyle dedi: “İsmin kökeninin şehzadenin av

© Deniz Karakurt

konağı veya kışlasındaki kapı tokmağıyla ilgili olduğu bilgisini yazılı kaynakta okudum. Bölgenin şehzade şehri olmasının önemi belki Osmanlı'nın ilk dönemlerinde daha değerliyken ve av konağı kullanılıyorken şehzadelerin Manisa, Amasya gibi bölgelerden çıkması ve sonra da tamamen İstanbul'da kalması av konağının değerini kaybetmesine belki askeri bir yapıya dönmesine neden olmuş olabilir. Şahsi görüşüm; Yunanların köyü yakması sonrası ahalinin acil yerleşim ihtiyacından gelişi güzel belki devşirme taşlarla tekrar imar için kullanılmasıyla neredeyse işgal öncesinin güzelliği sadece hatıralarda kalmış. Yöre insanı Manav'dır. Ben de Manav'ım. Bizim bu taraflarda manavlığın getirdiği bir özellik olduğunu düşündüğüm haliyle pek konuşmayı sevmezler. Eskiler hala hayattayken o zamanları çok sordum ama ya sustular ya da geçiştirdiler."

(Derlemeci notu / Ek bilgi: Manav sözcüğü Anadolu`ya ilk yerleşen Türkler`e verilen addır. Kelimenin kökenine dair değişik açıklamalar yapılmıştır. Kazak-Kırgız bölgesi ve hatta Sibirya`daki Yakut (Saha) Türkleri içerisinde kullanılan, koruyucu soylu kişi ve boy beyi anlamına gelen "Manap" kelimesinden türediği öne sürülen düşüncelerden birisidir. Manav kavramı, iskan olmamış yörüklerden ve Türkçe konuşan Rumeli muhacirlerinden kendilerini ayırmak için kullanılmaya başlanmıştır. Yörüklüğü bırakıp yerleşik hayata geçerek tarım, alışveriş ve el sanatlarıyla uğraşan boyları tanımlar. Anadolu'da çoğunlukla 13. yüzyılda yerleşik hayata geçen Türk boylarını ifade eder.)

Altuntaş köyü yakınlarında çok eski dönemlerde bir kayadan altın çıktığını söyleyenler de var.

Bölge mermer yatakları yönünden zengindir. Köyün kuzeyinde bulunan Ibrıklı Dağı'nda "Gavur Evleri" denilen mermer ocakları mevcut. Şu anda iki aktif ocak bulunuyor ve tarihi ocak niteliklerini yitirmek üzereler. Konuştuğum kişi şu bilgiyi verdi: "Yaklaşık 30 yıl önce gittiğimde tarihi yapı, kalıntı vs. zaten yoktu. Mermer ocakları ve su sarnıcı olarak kullanılan bir çukur harici bir şey kalmamıştı."

Kaynak kişi verdiği bilgilerin bazılarının yazıya geçirilmesi istemiyor. Ben de "Yazacağımı baştan söyledim, yazılmasın diyorsan niye anlatıyorsun bana?" diye soruyorum. Biraz zorlayınca sebebini kendi ağzıyla ifade ediyor. "Ben de bir Manav olduğum için pek anlatmak istemiyorum galiba" diyor. Adını da yazdırmak istemiyor.

Derleyen: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

KÜTAHYA'NIN ALTINTAŞ İLÇESİNE BAĞLI BEŞKARIŞ KÖYÜ ÜZERİNE KISA BİR DERLEME

Köyün içerisinde Beşkarış Höyüğü bulunmaktadır. Anadolu'nun bilinen en eski höyüklerinden birisidir, tüm yıpranmalara ve yapılan tahribata karşın yaklaşık 20 metre yüksekliğinde ve 200 metre çapında yer kaplamaktadır. Köyün yaklaşık yarıya yakın bir kısmı höyüğün üzerinde yer alır. Evlerin arasında ve bitişiğinde höyüğün kazılıp yontulmuş kısımları duvarlarla yan yana yer alır. Köyün eski adı da Beşkarış Höyüğü olarak kayıtlarda geçmektedir. Höyüğün dip kısmından İlk Tunç Çağı evrelerine ait parçalar çıkmıştır, bunların en önemlisi bir gaga ağızlı testidir. Üst taraflardan ise MÖ 2.binli yıllara ait parçalar bulunmuştur. Köyün çevresindeki kazılarda çıkan 4 başlı tanrıça heykeli yine dikkate değer bir parçadır.

Yörede anlatılan bir söylentiye göre köy adını burada yaşamış, boyu 5 karış olan bir Rum beyinden alır. Bölge bu Rum beyinin hükmü altındadır. Onun yüzünden İslamiyet bu bölgede bir türlü yayılamaz. Hacı Bektaş-ı Veli çok sevdiği Resul Baba'yı bu bölgeye gönderir. Yolcu ederken de "Seni buradan alır bir yerlere kondururuz, orası Rum diyarı Beşkarış'tır. Bundan sonra senin yurdun orasıdır. Gittiğin yerde Kırpıkçalı'da bir kilise kalıntısı vardır. Eşeğini kurt yiyecek, senin mezarın da orada olacak" der. Resul Baba'nın türbesi günümüzde anılan yerdedir. Oradan meşe veya başka ağaç kesilmez. Türbenin mimarisinden Selçuklu yapısı olduğu tahmin edilmektedir. Yapıldığı yıllarda kubbeli olan bina daha sonradan çatı ile örtülmüştür. Kitabesi yoktur. Köyün içinde Resul Baba'nın yanındaki adamlarından olduğu düşünülen 3 adet türbe ve bir çilehane bulunmaktadır. Bunların adları Kurbanoğlu İsmail Dede, Hüdai Dede ve Ümmet Dede'dir. Ayrıca tekke odası olarak bilinen bir oda da mevcuttur.

Kaynak kişi şöyle dedi: "Türkiye'de «Çıbıktan Dolanma» sadece üç yerde yapılır, bunlardan bir tanesi de bizim köydür. Resul Baba'nın türbesi köyde Çıbık olarak bilinen yerdedir."

Civardaki bazı köylerin (Karaköy ve Pasanköy) ahalisinin 17. Yüzyılda eşkıya baskınları ve Kuyucu Murat isyanları nedeniyle Beşkarış köyüne gelip yerleştikleri kuşaktan kuşağa anlatılmıştır.

Beşkarış'a ilkokul 1929'da açılmıştır. İlk şose yol 1963'de yapılmıştır. Elektrik ise 1969'da gelmiştir. 1947 yılında Köy Enstitülerine bağlı olarak açılan demircilik ve marangozluk okulu pek fazla faaliyet gösteremeden kapanmıştır.

Yunan işgalinde zulüm ve yağmayı en ağır yaşayan köylerden biridir. İstiklal Savaşımızda, Büyük Taarruz hazırlıkları sürerken 2. Ordu karargahını buraya taşımış ve (Deli lakaplı) Mustafa Yakaca'nın konağı kullanılmıştır. 2. Ordunun komutanı Yakup Şevki Paşa'dır.

29 Ağustos 1922 sabahı süvari kuvvetleriyle köye gelen kolordu komutanı Fahrettin (Altay) Paşa da köyün misafirperverliğinden ve askerlerine gösterilen ilgiden memnuniyetini hatıratlarında belirtmiştir. Hatta 29 Ağustos gecesi yunan bozgunundan kaçanlar köye zarar verebilir diye 2 devriye asker bırakmıştır. Bu askerlerde gerçekten ateş açarak Yunanlıların köyü yakmalarını önlemiştir.

© Deniz Karakurt

Köy hudutları içinde pek çok ören yerlerine rastlanmaktadır. Bunlar İdris Ören, Gevur Mezarı, Gevur Evleri, Kırka, Karaköy ve Pasanköy olarak sayılabilir.

Kaynak Kişi: A. E. Mercan

Beşkarış köyü yakınlarındaki tepelik bir alanda kırık kaya parçaları ile dolu "Göz Kayası" adı verilen bir mevki bulunur. Buralar işgalde Yunanlıların köyün yaşlı erkeklerine ve kadınlarına zorla yaptırdıkları istihkam çukurları ve siperledir. Maalesef günümüzde bu husus unutulmuştur birkaç taş yığını sanılmaktadır. (Mehmet Yeşil)

Ek açıklama / Derlemeci notu: İlçe merkezine yakın çevredeki diğer köylerin en azından adlarının kökenlerini öğrenmek istesem de çok kesin sonuçlar elde edebildiğim söylenemez. Hiç olmazsa iki tanesine dair yorum yoluyla şu açıklamalar geliştirilebilir.

- Yapılcan: Dikenli ardıç anlamına geldiğini öğrendiğim kelimenin köyün adıyla bağlantılı olduğuna dair bilgisi olan kimseye denk gelmedim (belki de bana rastlamadı).
- Karaağaç: Yörede, köyün çevresindeki bazı yerlerde bu türden ağaçların yetişmesiyle ilgili olduğuna dair bir bilgi verildi.

Gerçekten de Beşkarış köyü de dahil olmak üzere bazı ağaç türlerinin yoğun olarak bulunduğu ormanlık alanlar yörede mevcuttur.

Derleyen: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

EKİZ OLUK EFSANESİ

Rivayete göre bir kadının kocası askerdedir, kimsesizlikten ve sahipsizlikten işe güce kendisi yetişemediği için bu kadın, biri oğlan diğeri kız iki çocuğunu kışın odun toplamak için yakın bir tepeye gönderir. Ancak çocuklar farkına varmadan yavaş yavaş evden uzaklaşırlar. Bir süre sonra ıssız bir yere varırlar ve yalnız bir ağaç bulurlar. Çocuklar bu ağacı kesmeye kalkışırlar. Ama bilmezler ki bu kutlu bir ağaçtır (ağaçların sultanıdır). Böylesi ağaçlara balta vuranın asla iflah olmayacağını ise hiç bilmemektedirler... Baltayı vurduklarında sarsılan ağaçtan bir meyve düşer; onu alıp yerler. Her balta vuruşunda düşen meyveyi alırlar ve aç oldukları için yemeye devam ederler. Zaman geçip akşam olur. Önceleri hafiften yağan kar tipiye dönüşür... Bunun üzerine iki kardeş ağacın kovuğuna sığınırlar. Anneleri ise bu sıralarda çocuklarının dönmediğini görünce onları aramaya başlamıştır. Yakın çevrede göremeyince, o da biraz ileriye gider ve çocukların izlerini görerek takip eder. Nihayet uzaktan onları görür ve donmak üzere olan çocuklarına ısınmaları için sımsıkı sarılır. O gece hepsi de işte orada donarak ölürler. Kadının kocası bir müddet sonra askerden dönünce acı gerçeği öğrenir, onları arar ama bulamaz. Sonunda kadın bir gece bir adamın rüyâsına girer ve ağacın yerini kendisine târif eder. Adam yanına köyden birkaç kişiyi de alarak gider ve ağacı bulur. Ağacın dibindeki toprağı kazmaya başlarlar, görürler ki taş kesilmiş kadının gözlerinden sanki ağlar gibi bir su akmaktadır. Oraya bir çeşme yaparlar.

Bu pınar Şarkışla-Akçakışla yolu (eski yol) üzerinde Bozkurt köyüne varmadan Fakılı köyü yakınlarında, Akçakışla'ya 10 dakika mesafededir. Uzun yıllar yolun üst kısmında iki oluk halinde akmıştır. Sonra yolun alt tarafına indirilmiş ancak bu arada tek oluk halinde akıtılmıştır. Derler ki, bunun üzerine suyun tadı bozulmuş, hafiften bulanıklaşmıştır. (Ekiz: İkiz sözcüğünün yöresel söylenişidir.)

Derleyen: Deniz Karakurt
Türk Söylence Sözlüğü (Deniz Karakurt, 2011) içerisinde “Yöresel Söylentiler” başlığı altında, Sayfa: 356 – Madde 17’de yazmış olduğum anlatı benim tarafımdan derlenmiş olan Ekiz Oluk Efsanesinin biraz daha kısaltarak verdiğim bir çekirdeğidir. Bahsi geçen başlık altındaki kimi maddelerin içerikleri kendi gözlemlerime dayalı iken kimileri de kitabın sonunda verilmiş olan bazı kaynaklardan özet olarak eklenmiştir.

Açıklama:
Efsane, Emin Kuzucular ve Deniz Karakurt tarafından farklı dönemlerde (yaklaşık 35 yıl arayla) iki kez yazıya geçirilmiştir. İki versiyon büyük oranda benzer olsa da arada bazı farklar da bulunur. Örneğin Kuzucular varyantında iki çocuk da erkektir ve çocukları ararken komşular da yardım eder, Deniz Karakurt derlemesinde ise çocukların biri kız biri oğlandır ve ayrıca onları aramak için anneleri tek başına dağ yollarına çıkar. Ayrıca Emin Kuzucular tarafından derlenen öykü çok daha uzun ve ayrıntılıdır. Efsanedeki kişilerin isimlerini vermektedir. Yemen Harbi'nden bahsetmektedir. Ağacın "ahlat" (yaban armudu) olduğunu söylemektedir. Aradan geçen zaman içerisinde sözlü geleneğe dayalı toplumsal hafıza çeşitli etkenlerle zayıflamış hatta yok olmaya yüz tutmuştur.

© Deniz Karakurt

HATAY YÖRESİNDE YENİDEN DÜNYAYA GELME İNANIŞINA DAİR ÖRNEKLER

Dünyaya yeniden gelme Hatay'ın özellikle kırsal bölgelerinde günümüzde varlığını sürdüren bir inanıştır. Nusayriler arasında yaygındır. Konuya dair görüşme örnekleri aşağıdadır.

Nusayri Arap arkadaştan öğrenmiştim. Bir bebek dünyaya gelecekti. Sürekli bir kız adı söyleyerek onun doğacağını söylüyorlardı. Neden böyle söylüyorsunuz dediğimde, inancın temelinin rüyaya dayandığını öğrenmiştim. Bu inançla sanki acı aile kayıplarını biraz böyle dayanılır hale getiriyorlardı. (N. K. - Kadın)

Bizde de öyledir. Hatta rahmetli yengem kuzenime hamileyken dedemin babası gelmiş, hem de uyanıkken. Kuzenim doğduğunda birebir büyükdedem gibi aile büyükleri sırf bu yüzden o kuzenime asla af söyletmezdi. Bayramlarda elini öperlerdi, tabii bu tartışmaya açık bir konu kimilerine yanlış gelebilir. (S. Ç. - Kadın)

Biz bunu biliriz. Hatta teyzemin oğlu 50 sene önce doğdu. Teyzem rüyasında babasını görmüş, ultrason falan yok o zamanlar tabi ki. Oğlun olacak ona iyi bak demiş. Teyzem 16 yaşında anne oldu. Oğluna dedemizin adını verdi. Biz hep beraber sevindik çocuğa bir müddet kız tarafında sık sık dedemiz babamız gibi davranıldı. Ama baba tarafı öyle değildi. Sonradan biz de öyle davranmayı bıraktık ama annem yıllarca baba diye çağırdı. Bizim için gerçekti o. (B. M. - Kadın)

Ben inanırım bir Hataylı olarak. Ve bu konuda tanıdığım bir çok insan var. Örnek olarak halamların yaşadığı köyde bir cinayet olur ve çocuk aynı köyde doğar. İki yaşına geldiğinde onu öldürenlerin evine gider taşlardı beni öldürdüler diye. Ve kurşun yarası izi ensesinde vardı, tamda vurulduğu yerdeydi iz. Yakın arkadaşımdı. Küçücükken önceki hayatında yaşadığı ailesi için evden kaçmaları, çocuklarımı istiyorum diye ağlamaları hepsini hatırlıyorum. Şimdi kırk yaşında, yine de "eski hayatımda öldüğümde geride kalan çocuklarıma yanarım" der. Önceki ailesiyle hala görüşüyor ve herşeyi biliyor. Ama bazen aileler bunu istemezler; çocuk konuşmaya başlayınca anlatınca korkarız, huzurumuz kaçar diye. Zaten önceki hayatını ve yaşadıklarını eğer hatırlıyorus unutması için annenin ağzına tükürmesi gerekir ve çocuk kısa bir zamanda önceki yaşamını unutur. Tükürmez ise hayatı boyunca hatırlar. Herkes de hatırlamaz zaten, arada bir çıkar. (Y. K. G. -Kadın)

İki olayın tanığıyım. ilki, Antakya'da ilkokuldayken bir sınıf arkadaşımın 8-9 yaşlarındaki kardeşi, karnını açıp büyükçe bir yara izini göstererek Beyrutlu, evli ve iki çocuk sahibi biriyken bıçaklanarak öldürüldüğünü söylemişti. Diğeri, ilkokul öğretmeni kız kardeşim 70'li yıllarda İskenderun'un bir köyünde eğitim verdiği birinci sınıftaki bir öğrencinin reenkarne olduğunu söyleyince merak ettim ve oraya gittim. Çocukla tanıştım; konuşurken sesi zaman zaman ergen bir erkek gibi kalınlaşıyordu. Oraya yakın başka bir köyde eşi ve çocuklarıyla yaşarken bir kan davası nedeniyle öldürüldüğünü tüm ayrıntılarıyla anlattı. Bu 7 yaşındaki çocuğu öğrenen aynı köydeki kardeşleri ve yakınları, dini bayramlarda çocuğun yaşadığı köye -yeni ailesine- ziyarete gelip ellerinden öperek bayramını kutlarken, o da yanaklarından öpüyormuş. (M. Y. - Erkek)

© Deniz Karakurt

Amerika'da yaşayan ve daha önceki yaşamında olanları hatırlayan bir tanıdığım var Hatay'lı. Doğumunda bacağında bir iz ile doğmuş ve önceki yaşamında bacağından yaralanıp ölmüş. Daha dört beş yaşlarındayken köylerine gelen çerçici adamı tanıyıp, önceki yaşamında olanları anlatmasıyla başlamış her şey. Önceki yaşamındaki köyüne gittiklerinde söylediği her şey doğrulanmış. (L. E. - Kadın)

Mersin-Tarsus'luyum. Benzer hikayelere şahit oldum. Benim anladığım kadarıyla bu anlatma olaylar genellikle aniden kaza sonucu veya cinayetle ölen kişilerde rastlanıyor, normal ölenler geçmişlerini pek hatırlayıp anlatmıyor. Teyzemin oğlu konuşmaya başlayınca (ki hayatında Hatay'a hiç gitmemiş) henüz 4-5 yaşlarında iken Hatay'da bir mekanı ve bahçeli bir evi tarif ediyor, hanımı ve 4 çocuğunun adlarını söylüyor. Hatta iki kez yeniden doğmuş, birincide bıçaklanarak, ikincisinde kurşunlanarak. Doğduğunda aldığı darbeler sonucu yaralandığı bölgede yara izleri ile doğmuş. Hatta kanıyormuş yara. Sonra tarif ettiği yere Hatay'a gidildi. Aile bulundu. Tüm dedikleri doğrulandı. Bu olay duyulduğunda yurt dışından bilim adamları geldi (60 yıl önce). Bu olayı bir dergide makale olarak yayınladılar. Ben ilkokuldaydım. (H. Z. A. - Kadın)

Bizim köyün okulu sahile bir sınıfı geziye götürür. Gezi tam planlandığı gibi gayet neşe coşku içinde geçiyor. Dönüş yolunda öğretmen bir öğrenci eksik olduğunu fark eder. Hemen çevreye limana güvenliye derken bütün köy alt üst edilir çocuk yok. Konu kaymakamlığa taşınır. Kameralardan öğrencinin dolmuşa bindiğinin tesbiti gelir. Hemen dolmuş bulunur, şöför sorgulanır yardım istenir nerde indirdin diye. Şoför çocuğu indirdiği yeri bilir tarif eder. İndiği mahalle aranır çocuk bir evde bir aile ile gayet samimi bir şekilde sohbet esnasında bulunur. Çocuk burası benim evim diyor. Tüfeğini eşyalarını çocuklarını eşini hepsini adı ile biliyor. Çocuğa soruluyor. Buraya gelme fikri nerden geldi sana diye. Çocuk limanda balık motorlarını gördüm. Onlardan biri benim gemi diyor. Böylece ailemi buldum evime geldim. Ben denizde bir kazada vefat ettim. Hatta yaralarımın izleri hala duruyor dedi. Bu olaya şahidim. (E. S. - Erkek)

Bizlerde hamile bayanın rüyasına vefat etmiş bir büyük girerse doğacak bebeğe onun adı verilir. Tıp yanılabilir bebeğin cinsiyeti konusunda, başka boyutlara rüya ile giden ruh yanılmaz. (M. Y. - Erkek)

Tarsus' ta bir köy var, burada yaşayanlara "fellah" deriz. Bu köyün soyunun bir tarafı Hatay'a dayanır. Bu köyde yaşayan bir arkadaşımız anlattı, fellah kültüründe bu inanış var. Hatta bir ailenin 4 veya 5 yaşında bir oğlu kendi evlerinden kalkıp aynı köy içinde başka bir eve gitmiş hatta orada yaşayan o aileden başkasının bilemeyeceği bir çok şeyi ev halkına söylemiş. Ve olayın şu şekilde olduğu dilden dile anlatılagelmiş. Bir gece bir ailenin askerden yeni gelen oğlu ölürken aynı gece bir ailenin oğlu oluyor, bu bebeğe aslında o ölen askerden yeni gelmiş çocuğun ruhunun geçtiği söylenmektedir. Bize aktarılan bu. (İsmini verek istemedi - Erkek)

Annem 7 yaşına kadar ara ara yabancı bir lisan kullanıyormuş, ağlıyormuş, burası benim evim değil diye. Nasıl olduysa unutmuş. Ama çok güzel fal bakardı her dediği çok çabuk çıkardı. Arada benim rüyama da girer ve sıkıntılı bir işim varsa hiç anlamadan çözülürdü. 2019 da yine rüyama girdi ben 1975'da İstanbul Güzel Sanatları kazanmıştım. Göndermedi kız çocuğuyum diye, tamda anarşinin başladığı dönem. Hep içimde kalmıştı. Rüyamda sınava girmemi söyledi, sabah uyandığımda ne

© Deniz Karakurt

yapacağımı şaşırdım. 65 yaşında sınav girmek bana pek olası gelmedi ama araştırdım nasıl başvuru yapmam gerektiğini. Denemekten bir şey çıkmaz dedim. Meğer son 3 günmüş apar topar baş vurdum kimseye söylemedim, Mart ayının son günleriydi. Haziran 15'de sınav... Ben unuttum gitti, sınav kağıdım gelince hatırladım adının TYT olduğunu öğrendiğim sınava gidip girdim. (Hangi üniversitenin hangi bölümünü kaç puanla kazandığını, girdiği yetenek sınavlarını ayrıntılı olarak anlatıyor.) Resim bölümü birincisi okul üçüncüsü olarak bitirdim. Annemin hep arkamda olduğunu hissediyorum. (H. G. - Kadın)

Ben de çocukluğumda Antakya'da bir fırıncının ensesinden yılan sokarak öldüğünü, daha sonra doğan bir çocuğun ensesinde yılanın soktuğu izle doğduğunu ve kendisinin geçmişte fırıncı olduğunu evini, karısını ve yaşadıklarını anlattığını hatırlıyorum. Doğrusu ne kadar gerçek ben de bilmiyorum… (İsmini vermek istemedi - Erkek)

Kişisel Açıklama: Derlemecinin görevi derleme yapmaktır. Derlediği bilgilere kendisinin de inanıyor olması gerekmez. Yazdıkları kendi kişisel inançlarını yansıtmak zorunda değildir. Soru: Fala inanıyor musun? Cevap: Derlemeci değil görüşülen kişi inanıyor fala. Hatta belki de o da inanmıyor. Yorum yoluyla öyle olduğu tahmin ediliyor. Derlemeci yaptığı derlemelerdeki olayların gerçekliğini kanıtlamaya çalışmaz. Derlemedeki amaç bu değildir. Nesnel ve tarafsız yöntemlerle bu inançların varlığı, inanan insanların bulunduğu kayıt altına alınmaktadır ve bu onların inançlarına da saygı duyularak yapılmaktadır.

Derleyen: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

TAŞ BAHÇE (KISA BİR ÖYKÜ)

Zulme uğrayan, savaşların içinde kalan, şiddet gören ve gelecekleri mahvedilen, yaşamları çalınan yeryüzündeki tüm çocuklara… Ne hissettiklerini anlayabilmek adına...

***

Etrafı yüksek duvarlarla çevrili, zemini taş döşeli bir bahçenin merdivenlerinin basamaklarında oturan ergenlik çağlarına henüz yaklaşan bir erkek çocuğu ellerini yüzüne kapamış hıçkırıklara boğularak ağlıyordu. Ortalıkta kimsecikler yoktu ve çocuğun iç çekişleri her tarafı taş olan bu yerde yankılanıp tekrar kendi kulağına dönüyordu. Saatlerce ağladı hiç susmadan; kimsenin kendisini duymasını umarak falan değil, gerçekten ağlıyordu. İçindeki yenilmişlik ve aldatılmışlık duygusunun bir türlü üstesinden gelemiyordu. Sanki bütün yaşamını aldatarak elinden almışlar veya o farkında bile olmadan çalmışlardı; daha bu yaşında acıya doymuştu. Anlayamıyor, anlamlandıramıyordu bütün bu olan biteni. Bu taş bahçe kadar soğuk, katı ve anlamsız geliyordu yaşam denilen bu anlaşılmaz yolculuk; her yanı ağrıyordu ama bedenindeki ağrıyı unutup, zihnindeki asıl ağrıya yöneliyordu yeniden. Neden? diyordu kendi kendine, “Bu yaşananlar neden? Neden benim başıma geliyor?” Ama nedeni yoktu, bir şeyler birilerinin başına geliyordu. Ne yaptım, bunları hak ettim mi? diye düşünüyordu. Aslında bütün bu olanların hak edip etmemekle bir ilgisi olmadığını bilse, belki biraz daha rahatlayabilirdi, fakat o rahatlama da bir işe yarar mıydı?

Duvarın üzerine birkaç tane alakarga konmuştu, kendisini izliyorlarmış gibi hisse kapıldı; hem de pis pis sırıtarak bakıyorlardı. Yerlere bakındı, her taraf tertemizdi ama aradığı şeyi gördü; tabakalar halinde döşenmiş taşlardan birisinin ucu kırıktı, tırnaklarını takıp o küçük parçayı hınçla söktü ve kargalara doğru fırlattı; taş hiçbirisine değmedi ama kuşlar ötüşerek havalanıp uçup gittiler. Arkalarından o yaştaki bir çocuktan beklenemeyecek küfürler yağdırdı. Bahçenin diğer ucuna kadar yürüdü sonra dönüp gelerek merdivene oturdu yeniden. Ellerini geriye atıp yere koydu, kafasını göğe kaldırdı. Göklerin yaratıcısı, o koca mavi kubbeyi yaratan güç kendisini görmüyor muydu? O da mı yalnız bırakmıştı kendini? Bu nasıl bir işti, anlayamıyor, kavrayamıyor, çıkamıyordu işin içinden. Nereye varacaktı sonu?

Zayıf bedeni bu acıları kaldırabilecek durumda olmadığı gibi, ruhu da bedeninden daha çok inciniyor açılan yara derinlere doğru iniyor, kapanmadan, kabuk bağlayamadan üzerine yeni bir yara açılıyordu. Sırtındaki izler gibi bilincinin derinliklerindeki izler de her geçen gün biraz daha artıyordu. Karanlıkta yolunu şaşırmış, ne yana gittiğini bilmeyen bir yolcu gibi Dünya denen bu çilehanede zaman dolduruyordu. Daha bu yaşında bıkmıştı hayattan; hiç kimseye güvenemiyor, kimseyi sevemiyor, yalnızlaştıkça yalnızlaşıyordu. Birileri sürekli kalbini kırıyordu; çevresindeki çocuklar zayıflığıyla, çelimsizliğiyle alay ediyor; ciğerlerindeki hastalıktan dolayı kendisine ilgi gösterileceği yerde tam aksine evde sürekli dayak yiyor, küfürler ve hakaretler işitiyordu.

“Baş belası…”; bu lafı işitmekten artık bıkmış usanmıştı, bu söz ömrünü hastalığından daha çok yemiş, bir kurt gibi kemirmiş tüketmişti bütün direncini, mücadele gücünü. Kime ne yapmıştı, ne

© Deniz Karakurt

etmişti de baş belası olmuştu, kendisi mi istemişti bu Dünyaya gelmeyi? Kendisi mi seçmişti her şeyin böyle olmasını?

Sonra taş zeminde ayak sesleri duyuldu. Sesler gitgide yaklaşıyordu. Yüreği çarpmaya başladı; yine o tuhaf hayallerden daha doğrusu başkalarının öyle sandığı ama aslında onun için hiç de hayal falan olmayan; gayet gerçek, o eti kemiği çürüyüp dökülmekte olan varlıklardan birisi geliyordu. Boğazına çökene kadar yaklaşacak, o son ana kadar yine bunun kendi kafasında uydurduğu bir hayal olduğuna kendini inandırmaya çalışacak, göz göze burun buruna geldiklerinde gözleri, ölü gözleri görecek ve kendi gözlerini kapatacak, ardından o iğrenç kokuyu iliğine kadar duyacaktı. Ve sonra gözleri kapalı olduğu halde bembeyaz olduğunu bildiği, toprak bulaşmış buz gibi soğuk elleri boynunda duyumsayacaktı. İşte o zaman kendinden geçip bayılacaktı. Kendine geldiğindeyse, terden sırılsıklam olmuş halde yatan kendi vücudu da bir ölününki kadar soğumuş olacaktı.

Bu kez görmek istemiyordu, kendisini kandırmaya da uğraşmayacaktı; gelen bir hayal değil gerçekti. Hiç olmazsa görmeyecekti, gözlerini sımsıkı yumdu. İyice yumdu. Derin derin soluk almaya başladı, elleriyle kulaklarını kapadı, ayak seslerini de duymak istemiyordu.

Yine de duyuyordu, ellerini kulaklarına ne kadar bastırırsa bastırsın; sesler yaklaşıyordu. İyice yaklaştı, birazdan o iğrenç soluğu yüzünde duyumsayacaktı.

Ama yanılmıştı ve bu kez gelen Kayas'dı; bir kaç adımdan sonra "Aybars" diye seslendi arkasından. Onun sesini duyar duymaz, gözlerini açtı, tüm gövdesi gevşedi. Arkasına dönüp bakmadan "Ne var?" diye sordu sinirli bir ifade katarak sesine. Aslında sinirli falan değildi, hatta mutluluk duyuyordu şu an onun geldiğine. Dün tartışmışlardı ama şimdi belli etmese de arkadaşının boynuna sarılmak geliyordu içinden; fakat insan öyle anlaşılmaz bir varlıktır ki, en zor anlarında bile rol yapmayı, gerçek duygularını gizlemeyi becerir, ta ki bir gün bunları kendi isteğiyle açıkça ortaya dökme isteği duyana kadar.

Kayas, arkadaşının gözlerinden aşağıya akarak elbisesini sırılsıklam etmiş olan gözyaşlarını, kan çanağına dönmüş gözlerini görünce sesi titreyerek sordu;

– Neyin var, bir şey mi oldu Aybars?

– Yok bir şey, dedi öteki kızgınlıkla.

Arkadaşının kızgınlığına aslında bir anlam veremese de, sebebini henüz bilmediği üzüntüsünden dolayı böyle davrandığını düşünerek sesini çıkarmıyordu. Dün darılmıştı ama bu kadar ağlamasını gerektirecek bir durum değildi o, başka bir şey olmalıydı. Kayas bir süre ona baktıktan sonra yanına gidip oturdu. Elini omzuna doladığında, çocuğun canı yandığı için irkildi, çünkü omzunda alev alev yanan bir kızarıklık vardı. Fakat elinde olsa o kolun bütün bir ömür boyunca omzundan hiç inmemesini isterdi; ateşten olsa o kol yine de isterdi bunu, isterse omzunu ölene dek yaksaydı. Öyle yalnızdı ki ve o yalnızlık içinde öyle birikmiş, öyle etkiler bırakmıştı ki anlatılamazdı. Şu anda, omzundaki bu kol bedenindeki tüm gerilimi alıp kendi üzerinden taş zemine aktarıyordu sanki; ama

© Deniz Karakurt

biliyordu ki bu geçici mutluluk eninde sonunda bitecek, o da kendi gerçeğine dönecek, onunla baş başa kalacaktı. Herkesin bir gerçeği vardır ve bu da onun gerçeğiydi.

– Ne oldu anlat bana, dedi Kayas.

Çocuk yeniden hıçkırık krizine tutulmuşçasına ağlamaya başladı. Ağladı ağladı, susmak bilmiyordu; başını arkadaşının göğsüne koyup ağlamaya devam etti, bir şeyler söylemek istiyor ama hıçkırıkların arasında boğulup gidiyordu sesi. Sayıklama gibi bir şeyler duyuluyor ama anlaşılmıyordu. Arkadaşının bacağının üzerinden uzattığı eliyle taş zemini hınçla yumruklamaya başladı. Derin derin solumaya başladı sonra; bir deniz gibi dalgalanan sırtının inip kalkışını izliyordu Kayas.

– Tamam, dedi sonra; "İstersen sabaha kadar ağla. Ben buradayım ve ağlaman ne zaman biterse seni o zaman dinleyeceğim," diye sürdürdü yaşının çok üstündeki bir olgunlukla.

Günlerce, haftalarca oturup konuştular o bahçede. Zaman akıp gitti…

O gün Kayas aynı taş bahçede oturmuş bu kez o arkadaşının gelmesini bekliyordu; bu konuşmalar Aybars'ın ruh dünyasında geçici de olsa bir gevşeme ve rahatlama sağlıyor, kendisini iyi hissetmesine yol açıyordu bir nebze de olsa. İnsanın içindekileri dışarıya dökmesi, o ağulu acıları boşaltması, kendi varlığının derinliklerine inip kendisini tanıması ve anlaması bazen yeni açılımlar sağlayabiliyordu kişiye. Kayas da birisine yardımcı olmanın verdiği mutluluğu yaşıyordu içinde, gerçek bir yardımdı bu; yaptığı, gerçekten zor bir durumda olan birisinin ellerinden tutmaktı. Suya düşmüş, yüzme bilmeyen birisine kıyıdan uzanarak ellerini tutup, onun batmamasını sağlamaktı. Ayak sesleri duydu, işte geliyordu. Sesler yakınlaştı.

Birkaç hafta önce, kimin geldiği konusunda Aybars'ın yanıldığı gibi bu kez de kendisi yanılıyordu. Arkasına dönüp baktı; gelen o değil, bir kız çocuğuydu. Kendisinden bir yaş küçük olan kızıl saçlı bu kız çocuğunun adı Elden'di ve arkadaşıydı o da; yıllar sonra ailesinin tüm baskısına rağmen kendisiyle evlenmeyi reddedecek olan arkadaşı. Şu anda ikisi de bilmiyordu elbette ki bunun yaşanacağını. Elden'in gözlerinden yaşlar süzüldüğünü fark eden Kayas ayağa kalktı;

– Ne oldu Elden? dedi.

Kız hıçkırıklara boğuldu. "Buraya giren herkes ağlamak zorunda galiba," diye geçirdi içinden Kayas.

– Ne oldu söylesene, dedi tekrar.

– Aybars, dedi kızcağız güçlükle anlaşılan bir sesle. Gözünden burnundan ve ağzından akan sular birbirine karışıyordu artık.

– Ne olmuş Aybars'a? dedi Kayas.

– Öl… Öl... diyebildi ancak ağlamaktan kekeleyerek. Gerisi gelmedi.

© Deniz Karakurt

Kayas'ın sırtından aşağıya doğru soğuk bir ürperti indi. Bir şeyler soracaktı soramadı. Hiçbir söz, hiçbir ses çıkmıyordu ağzından; konuşma yetisini yitirmiş gibiydi. İçine taş gibi bir şey oturdu, yutkunamıyordu bile. Elden'in orada olduğunu unutup yavaş yavaş kapıya doğru ilerledi; kız da arkasından onu izledi. Bundan sonra yıllar boyunca, bazı geceler rüyalarında bir kabirden, toprağın içinden çıkıp ayağına sarılan bir el görecekti. İnce zayıf bir el… Hiçbir ses duyulmayan ıssız bir mezarlığın içinde dolanıyordu; bir yerde durup etrafına bakınırken, birden ayağını tutuyordu o el; kurtulmaya çalışıyordu, ayağını sallıyordu ama olmuyordu. Öylesine gerçekti ki rüyasındaki el, tıpkı arkadaşının bahçede kendisine anlattığı; boğazına sarılan el kadar gerçekti. Kendisininki bir rüyaydı; zavallı Aybars ise gündüz gözüne görmüştü onları kim bilir ne kadar bir süre.

Rüyasındaki arkadaşının ince bacakları aşağıya doğru sarkıyordu, gözleri yuvalarından fırlamıştı sanki patlayacakmış gibi. Gözlerinin akı şişerek büyümüş, gözbebekleri ise küçülmüş iki siyah noktaya dönüşmüştü. Ağzı hafif aralıktı, kenarından bedeni gibi ince bir kan sızıyordu ve ince parmaklarının arasında Kayas'ın kendisine verdiği yom taşını sıkıyordu.

© Deniz Karakurt
İzinsiz paylaşılamaz. Kaynak belirtmeden alıntı yapılamaz.

BAHARÖZÜ KÖYÜNE DAİR BİR İNCELEME

Derleme Tutanağı
Kaynak Kişi: Harun Şahin (Baharözü - Ulaş / Sivas)

Baharözü köyünün eski ismi, Buğayırözü'dür. Halk dilinde değişime uğrayarak "Baharözü" olarak söylenmiştir. Ayrıca Bağırözü veya Böğürözü söylenişlerinin var olduğu da bilinmektedir. Baharözü camisinde bulunan yedi adet berat içinde köyün ismi, "Buğayırözü" olarak yazılıdır.

"Buğayır" kelimesi Arapça olup, belirli bir yönden gelen ve şiddetli yağan yağmur, anlamı taşımaktadır. (Derlemeci notu: Sözcüğün gerçekten Arapça kökenli olup olmadığı ve bu bilginin kökeni araştırılmalıdır. Bilgiyi aktaran kişinin sözleri olduğu gibi değiştirilmeden verilmiştir.)

Burası yaylalık, çayırlık ve çiçekleri bol olduğundan ve pek çok deresi çayı bulunduğundan daha sonradan Baharözü olarak adlandırılmış. Alamaslı, Düğnük Kaya, Çal, Gömülyurdu, Sülüğün Çayırı, At Deresi, Çığıralan Çayırı gibi mevkileri yemyeşildir. Yine dağları ve dereleri alıç, çördük, karamık, kuşburnu gibi dikenli yaban ağaçlarıyla doludur.

Geçmişte bu bölge ormanlık olup Kangal, Ulaş, Şarkışla ve Tonus (Altınyayla) ilçelerine yağan yağmurun buralardan başladığı rivayet edilmektedir. Bu bölgede başlayan yağmurun çok yoğun bir biçimde diğer yerlere doğru ilerlemesi nedeniyle buralara "Buğayırözü" adı verilmiştir. Ağaçlar kesildikçe yağmurun azaldığı anlaşıldığı için yöre halkınca buradaki ağaçların kesilmesi de günah sayılarak yasaklanmıştır.

Köy, Irmak Deresi’nin iki yakasında Kara Tepe’nin eteklerinde düz bir alana yayılmıştır.

Yaşlıların anlattıklarına göre eskiden bu köyde kadı bulunurmuş ve buradaki mahkemeye başkanlık edermiş. Yani eskiden Baharözü köyü, kaza niteliğinde bir yerleşim yeriymiş. (Derlemeci notu: Kaza kelimesi yargılama yapılan yer demektir. Kadı kavramı ile Arapça’da aynı kökten gelir. D/Z ile farklılaşan ses aslında Arapça’daki Dad harfidir. Osmanlı Devleti'nin idari ve adli yapısı içerisinde bazı nahiye merkezleri kaza olarak belirlenmiştir.)

Cami’deki beratdan anlaşıldığına göre Baharözü Köyü’nün kuruluş tarihi 1795 – 1800 yıllarına rastlamaktadır. Baharözü 1999 tarihinde belediyelik olmuştur. 2014 yılında Ulaş'a köy olarak bağlanmıştır.

Baharözü köyünün yakınlarındaki "Düğnük Kaya" adlı mevkide her birinin genişliği 20-30 metreyi bulan mağaralar ve sığınak yerleri bulunmaktadır. “Dönük Kaya” veya “Dünük Kaya” olarak da bilinen bölgede, tarih öncesi devirlere ait bir takım iz ve kalıntıların bulunduğu da söylentiler arasındadır. Aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı sırasında Ermeni komitacıların bu yörede saklanmak için bu mağaraları kullandıkları da bilinmektedir, geceleri çıkıp saldırılar düzenlermiş bu komitacılar. Buradaki kayalardan birinin "ata binmiş yamçılı bir insana" benzetilmiş olduğu söylenir. Düğnük Kaya

© Deniz Karakurt

mevkisinde eski dönemlerde köy ahalisi tarafından adak kurbanların kesildiği ve dileklerin tutulduğu "ziyaret" adı verilen bir yer bulunmaktadır. Yaşlıların anlattıklarına göre burada eski dönemlerde yapılan bir savaş esnasında şehit düşen Müslüman askerlerin mezarları bulunmakta ve buraya aynı zamanda "düşek" adı verilmektedir. Sadece bu köy değil çevre köylerden de gelirlermiş bu amaçla. Düğnük Kaya'nın karşısında Kepez Kayası bulunur. Deve hörgüçlü veya at eyeri gibi olanı Kepez, tepsi şeklinde olanı Düğnük Kaya'dır.

Baharözü köyünün çevresinde ondan fazla yerleşim yeri kalıntısı olan çeşitli ören yerleri mevcuttur.

Baharözü Çayı (Irmak Deresi), köyün içinden akmaktadır ve Tecer ırmağına karışmaktadır. Yakınlarda 1964 yılında yapılan gölet bulunur. (Derlemeci notu: Öz sözcüğü dere, çay, küçük akarsu anlamı taşır.) Ayrıca yakınlarda Çiğdem Çayı, Güney Çayı ve başka dereler akar.

Âşık Feryadi (Mustafa Çağıran, diğer mahlası Vuslati) 1914 yılında Baharözü köyünde doğmuş, 11/10/1987 tarihinde, bu köyde vefat etmiştir. Mezarı buradadır. Âşık Feryadi rüyasında görerek kendisine bade sunan bir kıza mektup yazar. Rüyasında verilen adrese bu mektubu göndermek üzere Şarkışla'daki postaneye gider. Mektubun üzerinde ilginç bir adres yazılıdır: "Çin diyarında, Seul Adasında, Leb Şehrinde Hasan Hüseyin kızı Güldane". Posta memuru; "Bu adres yanlış, mektup gitmez," demiş. Laf anlamamış Feryadi. Sonunda posta memuru da yorulmuş, hatta derler ki pul parsını bile cebinden vererek mektubu damgalamış. Mektup üç ay sonra geri gelmiş Şarkışla postanesine. Tabi ki Çin'de böyle bir adres yok diye.

Baharözü köyünden Birinci Dünya Savaşına ve İstiklal Savaşına 70 kişi katılmıştır. Bunlardan hiçbirisi de geri dönememiş ve çeşitli cephelerde, büyük bir kısmı Allahüekber dağlarında şehit olmuşlardır. Bu bilgiler 1950 yılında 110 yaşında iken vefat eden Zeynep isimli kadın tarafından anlatılmıştır. (Baharözü köyü, 1950 yılında 20 hane kadar imiş).

1980 yılı öncesine kadar at yarışları ve cirit oyunu sürekli ve düzenli olarak oynanmaktaydı. Çocuklar ise, Çelik-çomak, Aşık, Birdir-bir, Metlik, Kayış oyunu, Ay gördüm, Citti bitti, Anan eğri, Sürenke, Kale devirmece gibi bir çok oyunları oynuyorlardı. Kış yarısında ise başta "Saya" oyunu olmak üzere bir çok köy seyirlik oyunları düzenlenmekteydi.

Baharözü köyünün en önemli yemeği "Üzümlü" adıyla bilinir. Bu yemekten sonra Hıngel, İçliköfte ve Yağlama yemekleri tercih edilmektedir.

İlkokul 1964 yılında açılmıştır. Köyün yolu 1975 yılında yapılmıştır. Elektrik 1980 yılında getirilmiştir. 1970'li yıllarda kullanılan su değirmeni sonradan fabrikaya dönüştürülmüştür.

Köyde iki tane cami vardır. Köyün ilk camisi en az üç asır önce yapılmıştır. Eski caminin adı Yusuf Beğ Camisi'dir. Bu cami 1930 yılında tamir görmüştür. Yunus Emre Camisi ise, 1991 yılında inşa edilmiştir.

© Deniz Karakurt

Köyden dışarıya göç 1960'lı yıllarda başlamış ve bu sayı günümüzde artmış durumdadır. Gidenlerin büyük bir kısmı ilk başlarda yurt dışındadır. Daha yakın zamanlarda ise Ankara, İzmir ve İstanbul gibi büyük şehirlere giderek yerleşmişlerdir.

Köyün içerisi denebilecek bir yerde Topak Kaya durur. Yerleşim yerinin hemen üst tarafında bulunan kaya köyün üzerine yuvarlanacakmış izlenimi vermektedir ama köylüler alışık oldukları için sıradan bir durum gibi görünür kendilerine. Kayanın dünyanın yaratıldığı ilk günden beri oradaki yerinde durduğuna inananlar da var, kayanın daha sonradan zeminden yükseldiğini söyleyenler de. Altındaki toprak çöktükçe kaya yükseliyormuş. 50 yıl kadar önce büyük bir parçası çatlayarak düşmüş. (Kaynak kişinin sözleri: Anlatılanlara göre yetişik bir kız bu kayayı ip eğirerek sırtına alıp getirmiş. Bizim 80-90 yaşındaki ihtiyarlarımız yıllar öncesinden böyle anlatırlardı. Böyle olduğuna inanılır.)

Kayadan yıllar önce kopup geldiği iddia edilen başka bir parça ise Gelin Kayası olarak biliniyor. Bu kayaya dualı diye inanılır. Düğün olduğunda gelinler ata bindirilip bu kayanın etrafında dolandırılırdı. Gelin bu esnada ne dilek dilerse yerine gelir derlerdi. Şimdi bu gelenek uygulanmıyor artık.

Dökmetaş Efsanesi: Çoban sürüsünü otlatmaya götürür. Hava oldukça sıcaktır. Koyunların ve kendisinin susadığı bir durumda ellerini açıp "Hey Yarabbi, çok susadık. Şuradan bir su aksa da bende, sürüm de içse. Eğer buradan su akarsa şu en iyi koçu kurban edeceğim," der. Bu duadan sonra oradan hakikaten su çıkar. Su çıktıktan sonra "Zaten su çıktı ne diye koçu keseyim," diyerek sözünde durmaz çoban. Bunun üzerine Allah tarafından, çoban sözünde durmadığı için sürüsüyle birlikte taş olur. Bunu büyüklerimiz ben çocukken odalarda anlatırdı. (Kaynak Kişi: Mehmet Kavak 60 yaşında.)

Köyde ağıtçı kadınlar da bulunmaktadır. Adları şunlardır: Salime Akbulut, Cennet Çam, Elif Duman, Arzu Çakmak, Elif Arslan.

Mevki Adları: Kütüklü, Yerköprü, Çadıryüzü, Göğceyer, Acca, Kireçlik, Uzunyer, Danbıra, Horoz Ömer, Dombak, Karabayır, Alamaslı, Yanalak, Küçük Çördöğ, Alıçlı, Gavur Kaçağı, Büyük Çördöğ, Irmaküstü, Ziyaret, Çukuryurt, Çal, Dana-eğreği, Ömür Yurt, Sığır Yatağı, İdris Yurdu, Teccal, Yıldırım, Göğkisler, Küsülü, Aydın Yalağı, Çiloğlanın Çayırı, Karadaş, Tabırseki, Kamışlı Burun, Hacı Ali Yatağı, Tilki Deliği, Tönbüller, Ören, Gölyeri, Karaçalı.

Dağlar: Düğnük Kaya, Üç Kayalar, Çal, Sıra Kayalar, Topak Kaya, Küçük Gelin Kayası, Kuş Kayası.

Dereler: Elma Deresi, Kurt Deresi, Kayalar Deresi, Yanalak Deresi, Sincanlık Deresi, At Deresi, Taşlı Dere, Kısıryurt Deresi, Uzunyer Deresi, Çadır Yurdu Deresi, Yerköklü Dere, Elma Deresi, Kurt Deresi.

Pınarlar: Alamaslı, Üç Gözler, Çal, Gömülyurdu, Kısıryurt, Kapaklı Pınar, Taşlı Pınar, Ayna Pınar, Kamışlı Pınarı, Kara Alinin Pınarı, Bayram Pınarı.

Kaynak Kişi: Harun Şahin (Tarih: 2007)
Derleyen: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

KAPLUMBAĞALAR

İyi giyimli delikanlı, küçük bir tahta kulübede, yanında yere doğru boş gözlerle bakan arkadaşıyla birlikte oturuyordu; kendisinden bir iki yaş küçük gibi duran bu genç oldukça paspal görünümlüydü. Şehrin dış mahallelerindeki küçük, harap bir kulübenin içerisiydi burası; darmadağınıktı ve düzen adına hiç bir şey yoktu. Orada burada atılı giysiler, yerde devrilmiş bir çanak, gıcırdayan ve bir ayağı aksayan tahta bir kanepe… Tamamen ahşap olan kulübenin içerisine yıllardır boya değmediği için, duvarlardaki renk tümüyle atmış, neredeyse tahtalar ilk hallerine geri dönmüşlerdi; çatlamış olan bu ahşap duvarların aralarından içeriye ışık sızıyordu. Taban bütünüyle sıkıştırılmış çamurdu ama yer yer oyularak çukurlar oluşmuştu. Ötede birkaç tane tavuk teleği görünüyordu; bunlar birbirine bağlanarak, uyduruk bir fırça yapılmaya çalışılmıştı.

Kışın son günleriydi ama cemrelerin ilk ikisi havaya ve suya düşmüş olduğundan havalar ısınıyordu; o yüzden içerisi de sıcak sayılırdı. Üçüncüsü de birkaç gün sonra toprağa düşecek ve yeryüzü tümüyle ısınacaktı. Cemreler gökten ağan kor parçalarıydı; ısı zerrecikleri şeklinde dağılarak saçılıp, emilirlerdi düştükleri yer tarafından. Ama bu güne kadar o kor parçalarını düşerken veya düştükten sonra gören hiç olmamıştı herhalde.

Şiirler okuyup, temizliğine dikkat eden bu sağlıklı, eğitimli şehir çocuğu böylesine narin yapılı, sürekli hastalanan, kir içinde ve konuşmayı beceremeyen bir kişide arkadaşlık edecek ne buluyordu kendisi de anlayabilmiş değildi. Ailesi duysa mutlaka evde kavga çıkardı. Aralarında çözemedikleri bir düşünce ortaklığını keşfetmişlerdi. Karşılarında ise o tuhaf taş duruyordu…

Başarına bela açacağını içten içe biliyorlardı o taşın. Ama birbirlerine söylemek şöyle dursun, işin doğrusu bunu kendilerine de itiraf etmekten korkuyorlardı. Evet, önüne geçilemeyen kirli bir dürtü içlerinde kıvranarak yüzeye çıkıyor ürkütüyordu bu iki genç delikanlıyı; özellikle de Eymen'i... Korkuyor ama burgaca kapılan bir yaprak gibi içe doğru çekiliyordu. Yıllardır kilit altında duran, kimsenin de umurunda olmayan, söylense bile inanılmayacak bir özelliğe sahip olduğuna neredeyse herkesin gülüp geçeceği o acayip taşı arkadaşının verdiği cesaretle ortaya çıkarmıştı bir sandığın içinde atıldığı eski eşyaların arasından. Herşey, laf olsun diye yaptıkları bir konuşma esnasında bahsetmesiyle başlamıştı. Öylesine söylemişti arkadaşına, meselenin buraya kadar geleceğini düşünmemişti hiç. Israrla görmek istemişti arkadaşı ve sonra da kullanmayı isteyecekti. Kendisi çok küçük yaşlarda iken dedesinin babası ölmeden biraz önce ondan duyduğu sözleri hatırlıyordu hayal meyal. "Zor değil ama tehlikeli" diyordu kafasındaki görüntü fısıldayarak ve güçlükle konuşarak hırıltılı sesiyle. "Sadece düşüneceksin, seninle taştan başka bir şey kalmayacak bu alemde."

Eymen 20'li yaşlarındaydı. Ancak bu yaşında hayattan bezmiş, her şeyden bıkmış bir ruh hali içinde yaşıyordu uzun süredir, hiçbir şeyden zevk almıyor, mutluluk duymuyordu. Sebebi bir yandan çok açık ve belliydi; rahata alıştırılmıştı. Çevresindeki herkes gibi çalışmak içinden gelmiyordu. Öteki taraftan çok karmaşıktı bu sorun, pek çok etken bulunuyordu kendi benliğinde. Amaçsız yaşıyordu, kendi kimliğine dair karar veremediği konular vardı, daha da pek çok sıkıntılı boşluklar yer alıyordu zihninde…

© Deniz Karakurt

Çevresindeki insanlar tarafından arkasından konuşulanları da duyuyor biliyordu. Yüzüne söyleyenler de oluyordu. Adam olmaz, eli ekmek tutmaz, bir baltaya sap olamaz, evine ekmek götüremez, ekmek sahibi olamaz, evlenip de çoluk çocuğa karışamaz, çalışmaz, işe güce gelemez… Böylece uzayıp gidiyordu benzer cümleler. İşin ilginç tarafı Eymen'in gözünde de kendisi hastalıklı bir ruha sahipti ama bununla baş etmesi gerekiyordu ve bu yüzden de hiçbir şeyi kafasına takmıyor görünerek günlerini geçiriyordu. İnsanın doğasına aykırıydı çalışmadan aylaklık etmek, gerçi kendisinin yaptığına aylaklık da denemezdi. Zaman öldürmek gibiydi… Bunu kendisi de kabul ediyordu ama önüne geçemiyordu. O güne kadar bir kaç kıza ilgi duymuştu ama içinde rastladıklarının hiç birisiyle en ufak bir ruh ortaklığı bulamamıştı… Sadece uzak bir geçmişte ergenlik çağlarının başlarında birlikte zaman geçirdikleri bir kız vardı. Tam olarak aşk denemeyecek bir arkadaşlık. Karşı cinse ilginin de bulunduğu ama daha çok düşünce uyumu gibi anlatılamaz bir benzerliğin verdiği huzur duygusu, aşkın kıyısında duran bir yakınlaşma. Sonra arkadaşının babasının ölümü, bir süre sonra annesinin başkasıyla evlenip başka bir yere taşınmaları. Acı bir anıydı o gün. Acı anılar toprağa gömülüp filizleneceği güne kadar orada uyuyan tohum gibi bilinçaltına saklanıp beklemeye başlardı; uygun anı kollardı çatlatmak için kabuğunu. Ama daha da kötü anıları da olacaktı, o zaman bilmese de.

İşe yaramazın teki diyorlardı arkasından. İnsanın kendisinden duyduğu utanç sırtlan gibi yüzünü gösteriyordu ve bu utancın oluşturduğu suçluluk duygusu dünyayı cehenneme çeviriyordu; zihin cehennem gibi alev aldığı zaman, onu söndürecek bir şey de bulunamıyordu. Kafese kapatılmış bir kaplan gibi bir o yana bir diğer tarafa saldırıyor ama yalnızca kendisine zarar veriyordu o parmaklıkların arasında. Görünmez bir hayaletle yapılan doğadışı bir savaş gibiydi bu. Kural yoktu, ama olmayan kurallara uyulmak zorundaydı.

Şu an odada, yanı başında oturan ve sürekli göğsü hırıldayan arkadaşı Serhan'sa öyle hiçbir şeyi kafaya takacak bir adam değildi; kendisi neydiyse oydu, olduğu gibi davranan biriydi. Hiçbir şeyinden utanmazdı; günah, suç, ayıp gibi kavramlara çok fazla takılmıyor; geçmişi sorgulamadan, geleceği tasarlamadan, bugünü bile kafaya takmadan yaşayıp gidiyordu. İşte şu kapının dışında görünen kaplumbağalardan birisiydi yollarını kesiştiren. Açık kapıdan, ince bir silüet gibi içeriye vuran bu bahar gününde, eşiğin önündeki; birbirlerine sokulmuş bir süredir hiç hareket etmeden duran kaplumbağalar görünüyordu; dünya onlar için çok sakin bir yer olmalıydı. Zaman onlar için göreceli olarak daha yavaş akıyordu belki de. Şu an tam olarak anımsayamadığı bir dinde; öldükten sonra tekrar bu dünyaya dönebileceklerine inanıldığını duymuştu. İyi olanlar daha iyi bir yaşama yükselirken, ömrünü kötülükle geçirmiş olanlarsa daha kötü bir hayat sürer hatta daha aşağı bir canlıya dönüşebilirlerdi bu sonraki yaşamlarında. Kaplumbağa olarak yeniden doğmak acaba kötü bir şey miydi, yoksa iyi mi?

Bir gün bu seyrek evlerin bulunduğu kenar mahallede tek başına amaçsızca gezinirken, bir kaplumbağa görmüş yanına yaklaşmıştı. Bir yemek tabağı büyüklüğünde vardı bu kara kaplumbağası. Elini ürkerek kafasına dokundurmak için uzattığında hayvan bağasının içine çekilmişti; yuvarlak kafası çok sevimli görünen bu canlı aslında o eli ısırabilirdi de ama savunmaya çekilmeyi tercih etmişti. Çok hoşuna gitmişti bu ani ve beklenmedik hareket; kaplumbağaların böyle yaptığını herkes bilirdi ama şimdiye dek hiç görmemişti. O sırada yandaki kulübenin içinden gelen bir ses duydu;

© Deniz Karakurt

– O hayvanı çalmaya kalkarsan, ananı avradını tanımam.

Kulübenin içine doğru bakarak, bu cılız ve itici adama;

– Sövmeden de söylesen yine anlarım, üstelik ben kimsenin malını çalmam, dedi.

– Senin gibi züppeleri iyi bilirim ben; dürüstlük taslar sonra da kimse görmedi mi alır götürürüsünüz, dedi.

Aralarında başlayan bu atışma uzayıp giderken; kulübenin ağzına yaklaşan Eymen, içeriye doğru bağırıyordu; kendisine hırsız denilmesini yedirememişti. Ayağa kalkıp kapının önüne gelen Serhan'da ona karşılık vermekten geri kalmıyordu. Eymen'in sinirleri o kadar dağılmıştı ki, bir an kendini kaybederek bu kendini bilmez aylağa temiz bir tokat indirdi; elinin izi kıpkırmızı çıkmıştı yüzüne. Az önce kendisine dayılanan paspal delikanlının, kendisine karşılık vermesini beklerken, o oturup ağlamaya başladı birden. Öylece donakaldı orada Eymen; bunu nasıl yaptığına şaşırıyordu; bu hayatında attığı ilk, tek ve son tokat olacaktı. Bir süre sadece izlemekle kaldı, sonra çekinerek gidip yanına oturdu ve teselli etmeye çalıştı; ama delikanlı susmuyordu. Özürler, aflar diliyordu ama boşunaydı; içinde uyanan vicdan azabı ise palazlanıp büyüyordu. Kafasını kaldırıp barakanın içine göz gezdirdi. Belki yüzlerce kaplumbağa kabuğu ile doluydu tahta duvarlar. Yıllar boyunca aranıp bulunup toplanmış olmalıydı bunlar. Yüzüne bile bakmayan bu genci o gün öylece bırakıp gitti; gitmek zorunda kaldı. Ama ertesi gün geri dönecekti; hem de bulmak için yoğun bir çaba sarf ettiği yeni bir kaplumbağayla. Yalnız kaplumbağaya artık bir arkadaş gelmişti, zaten ondan sonra da bu iki genç arkadaş olacaklardı, nasıl olduğunu bile anlayamadan. Artık sık sık bu kulübeye geliyor zamanının bir kısmını orada geçiriyordu ve bu geçirilen zaman her gün biraz daha artıyordu.

O günü yeniden yaşadı beyninin içinde, gülümsedi kendi kendine. Ama ileride bu günleri gülümseyerek anımsayamayacaktı; hatta unutabilmek isteyecekti. Ama bazı şeyler unutulamazdı, yalnızca onunla yaşamayı öğrenirdiniz o kadar. Çünkü hayat bir hayal kırıklıkları sürecidir ve yaşamak da bu hayal kırıklıklarını kabullenebilme becerisidir. Bu beceriyi ne kadar hızlı ve çabuk edinirseniz ve ne kadar benimseyerek uygularsanız, dünyaya o kadar çabuk kök salıp uyum sağlarsınız. Gerçeğin eninde sonunda kabullenilmesi gerekir.

Sonra arkadaşının aklına uyarak o taşı çıkardı ortaya…

Ardından mahallede ilginç gelişmeler yaşandı. Evlerinde gece bir titreşim ve uğultu hissedip deprem olduğunu sanan bazı aileler sabah kalktıklarında odalarında bazı eşyaların kaybolduğunu farkettiler.

Çevrede anlaşılmaz olaylar baş göstermeye başladı. Tek veya iki katlı bahçeli evlerde anlaşılmadık titreşimler hissediliyordu. Bazı eşyalar kayboluyordu ara sıra. Değersiz önemsiz nesneler. Hırsız desen çalmaz onları. Daha sonra evlerde olur olmadık yerlerde kaplumbağa kabukları bulmaya başladı insanlar. Birer ikişer hafta arayla 20-25 eşya kaybı, 10-15 tane kadar da evde bulunan bağa (kaplumbağa kabuğu) vakası yaşandı. Yaklaşık bir yıl geçmiş oluyordu böylece bu gizemin içinde.

© Deniz Karakurt

Zararlı herhangi bir durum ortaya çıkmış değildi. Tehlikeli olaylar yaşanmıyordu. Mahalle halkı bu nedenle ilgi ve sabırla bu sıradışı olaylar dizisinin nereye varacağını bekliyor hatta yavaş yavaş alışıyorlardı. İçten içe hoşa gidiyordu belki de, tekdüze yaşamlarına bir eğlence katıyordu bütün bu olup bitenler. Elbette ki tehlikesiz olduğu sürece.

Dedikodular çıktı sonra. Söylentiler artıyor, bire bin katılarak ağızdan ağıza taşınan laflar kulaktan kulağa yayılıyordu; bir süre sonra da Eymen'in ailesine kadar ulaşacaktı elbette ki; her ne kadar kendisi bu durumun farkında olmasa da. Tuhaf davranışları olan bir kimsesizin kulübesine kibar bir beyzade girip çıkıyordu sürekli; birlikte içeriye kapanıp, saatlerce dışarıya çıkmıyorlardı. Mahallede evlerin altından gelen zar zor işitilebilen tuhaf uğultular duyulmaya başlanıyordu. Sonra birileri bu anlaşılmaz olaylarla bu iki delikanlı arasındaki bağlantıyı yakaladı, nasıl olduğunu çözemeseler de. Ortaya akıl almaz söylentiler çıkıyordu. Büyücülük, gizli ilimler gibi söylentiler almış başını yürümüştü.

Bu kez kayıp eşyalarla bu iki gencin arasındaki ilgiyi kuranlar oldu ama gerçek ve uydurma yorumlar birbirine karıştı. Evlere girip bilerek bırakıyorlar diye bir söylentinin önüne geçilemiyordu artık.

Eymen bir gün eve gelip de babası kendisini karşısına alıp sorguya çekmeye başladığında etrafta yoğunlaşan dedikoduları öğrenmiş oluyordu ama artık çok geçti önlem alabilmek için. Adam anlatılanların gerçek olup olmadığını öğrenmek istiyor ve iyi niyetli davranmaya çalışıyordu. Sonra öğütler verdi, bu tip insanlarla arkadaşlık etmenin olmadık lafların edilmesine sebebiyet vereceğini anlattı; ama karşısında duran oğlu hiçbir tepki vermeden sanki basit bir ev sohbetini dinler gibi dinliyordu kendisini. Öylece kendisine hiçbir şey söylemeden, en ufak bir karşılık vermeden ve umursamazlıkla bakan oğlunun tutumu karşısında, öfkesini yenemeyerek;

– Beni konu komşuya rezil ettin. Başımı önüme eğdirdin, boynu bükük gezer hale getirdin, böyle bir şey görülmüş duyulmuş mudur, el içine nasıl çıkarız? Hırsız diyorlar, evlere gizlice girdiğinizi söylüyorlar diye bağırdı.

Oğlu ilk şaşkınlığı atlattıktan sonra:

– Kimin neyini çalmışız, varsa bizi bir yere girip çıkarken gören biri çıksın ortaya, diye itiraz etti.

Kaybolan eşyalar gereksiz şeylerdi. En tuhaf en anlaşılmaz noktalardan birisi buydu zaten. Para, mücevher, değerli ne varsa herşey yerli yerinde duruyordu komşuların evlerinde. Babası ayağa kalkıp öfkeyle dolandıktan sonra devam etti;

– Yine de farketmez başkalarının evlerine gizlice girip çıkamazsınız, altından çıkar ille de bir şey. O zaman görürsünüz dünyanın kaç bucak olduğunu. Yakında benim elimden de çıkar mesele, kolluk gelir tıkarlar içeri sizi dedi.

Çocuk evlere kendilerinin girmediğini söyledi. Gören var mı diye sordu. Yoktu. Ama birileri evlere kaplumbağa kabuğu bırakıyordu. Kimileri saklıyor kimileri de atıyordu. Hatta belki de bu bağalar

© Deniz Karakurt

yakın çevrede yeniden bulunup kullanılıyordu bu amaçla. Evlerine büyü amaçlı bırakıldığına inanıyordu çoğu kimse.

Babası uzun uzadıya anlattı. Sordu. Anlamaya ve anlatmaya çalıştı. Bağırdı çağırdı, iyilikle anlatmayı denedi. Sonunda;

– Bütün bunlar ipsiz sapsız gezmekten oluyor. Ya gelip yanımda çalışacaksın ya da birinin yanına vereceğim. Seni böyle biz kendi elimizle ettik. Ne iş olursa onu yapacaksın. İş beğenmemek yok. En kısa zamanda da evleneceksin. Annen bir komşu kızını beğenmiş, beğenilmeyecek kız değilmiş zaten. Git bir gör sonra da bu işi bitirelim, bu laflar fazla dallanıp budaklanmadan; yoksa zaten kız mız da bulamayız sana. Hırsıza arsıza sihirbaza kabuklara üfleyene kız vermez kimse dedi.

Eymen tüm cesaretini topladıktan sonra, sesi titreyerek;

– Bana evlenecek kız bulmanızı da istemem zaten dedi, biraz kararsız kalıp duraksadıktan sonra devam etti; “Çalışmak falan da istemiyorum. Şu anda çok daha önemli bir konu var. Onu çözmem gerek. Daha önce görülüp duyulmamış bir iş…” diye ağzından kaçırınca gerisini getirmeyip sustu.

– Neymiş o iş? diye bağırdı babası.

Bu kez sesini yükseltme sırası oğlundaydı.

– Yeter artık, istemediğim bir şeyi kimse yaptıramaz bana dedi. Sonra devam etti, “Kimsenin evine girmiyorum. İnandığım herşey üzerine and içerim. Beni evinde yakalayan olursa kolluğa mı teslim ediyor, orada vurup öldürüyor mu ne istiyorsa onu yapsın,” diye bağırdı. “Ama bu mevzu sonuca ermeden benden bir şey beklemeyin.” dedi.

– Ne mevzusuymuş bu diye bağırdı babası.

– Anlatsam da anlamazsın ki. Ne sen ne de bir başkası, anlayacak bir kişi var mı sanki, dedi.

Babası kendisini sıktı, sustu bir süre.

– O kaplumbağa kabuklarını niye bırakıyorsunuz elalemin evine? Amacınız ne sizin? diye sordu. Herkesin evinde karısı kızı var. Birinin yanında yakalanırsanız orada pislik çıkar. Belki de öldürürler sizi, diye devam etti.

– Biz girip kendimiz bırakmıyoruz. Kimsenin evine girip çıktığımız yok. Kimsenin namusunda gözümüz yok, diye cevap verdi Eymen. Taş yapıyor bunu, bağaları o gönderiyor dedi.

Bu sözleri ağzından kaçırmanın şaşkınlığıyla sustu. O anda babasının başından aşağı kaynar sular döküldüğünü bilemezdi; hatta sözleri, bir kaleyi kuşatan askerlerin kafalarına yukarıdan dökülen kızgın yağlar hangi etkiyi yaparsa, babasında da o etkiyi yapmıştı. Adam biraz kendini sıktıktan sonra

© Deniz Karakurt

deliye döndü; artık öfkesi denetimden çıkmıştı. Soyunu sürdürecek tek evladı neler söylüyordu; kafayı bozmuştu galiba oğlu. Anlayamıyordu, anlamak da istemiyordu. Bir o yana bir bu yana deli gibi gidip geliyor, bir şeyler bağırıp çağırıyordu. Düşünüyor ama çıkamıyordu işin içinden. Ne günah işlemişti de bunu hak etmişti? Sonra oğlunun üzerine yürüdü, artık kendisini kaybetmiş, gözü dönmüştü. Yanına varıp tam sağlam bir tokat indirmek üzereyken eve yeni gelmiş olan karısı yetişerek araya girdi. Oğlunu zar zor aldı babasının elinden.

Eymen, artık olayın ayyuka çıkmış olmasının ve bunu biliyor olmanın verdiği kısmi bir arsızlıkla daha rahattı. Ve artık ikisi de hiçbir şeyi umursamıyor, takmıyorlardı kafalarına; o yıkıntı gibi kulübenin içerisinde taşı çıkararak avuçlarının içerisine alıp düşüncelerini yoğunlaştırıyorlardı. Elbette ki, etrafta dolaşan dedikodular da ivme kazanarak artıyordu.

Aslında en baştan beri bir dizi tesadüfle ortaya çıkan olaylar gelişiyordu. O taşın gücünü denemek için neyi kullanacaklarına karar vermeleri çok kısa sürmüştü, her taraf bağa doluydu. Birini önlerine alıp taşın altına koyarak işe başladılar. Sonra kaplumbağa kabukları yitip gidiyordu. İlk başlardaki tedirginlik, deneyimsizlikle biraz yavaş davranıp ne yapacaklarını bilemeden biraz tesadüflerin yardımıyla biraz deneme yanılmayla sağa sola bakındıkça çevreyi dinledikçe olana bitene dair kendilerinde güven kazandılar. Artık ertesi günden başlayarak çevreyi dolaşıp komşular tarafından atılan bağalardan bazıların bulup alıyorlar, böylece de başarılı olduklarına dair sonuç elde etmiş oluyorlardı. Ancak nereye göndereceklerine dair bir bilinçli bir yönlendirme yapamıyorlardı. Zaten her defasında başarılı olamıyorlardı. Gözden yiten bağalar ise rastgele bazı evlerde ortaya çıkıyordu. Bunu duyuyorlardı. Üzerine işaret koymaya başladılar sonra. Ama herhangi bir yöntem oluşturmak mümkün olmuyordu. Herşey rastgele düzensiz bir biçimde gelişiyordu. Neden oraya değil de buraya gidiyordu. Bu sorunun yanıtını bile bulabilmiş değillerdi. Evinde bağaları bulanlar ise doğaüstü bir korkuyla zarar vermekten çekiniyor ve dışarıda evlerinden uzakta duvar diplerine veya üzerlerine bırakıyorlar ya da ağaç dallarının sağlam yerlerine koyuyorlardı. Artık bırakılan bağaları nerede bulacaklarına dair genel bir fikirleri bile oluşmuştu. Fakat bir süre sonra olaylar beklenmedik bir biçimde sonuçlanacaktı. Yaptıkları denemelerdeki tehlikenin farkında değillerdi.

Eymen o gün evden çıkıp, bir aşağıdaki sokağın köşesini dönerken; babası da başı öne eğik, kimseyle karşılaşmamak için dua ederek, aşağı mahalleden aldığı yiyeceklerle eve dönüyordu. Evinden üç beş kapı ötedeyken, komşularından birisinin koyu yeşil boyalı, oymalı kapısı gıcırdayarak açıldı birkaç adım ilerisinde. Bu Baysal efendiydi, kapısının önündeki üç dört basamaklı taş merdiveni indiğinde göz göze geldiler; artık selamlaşmadan geçme şansları yoktu. Eymen'in babası;

– İyi günlerin olsun Baysal Efendi dedi.

Hiç durmadan geçip gidecekti ki;

– Sana da iyi günler Otamış Bey, ama eğer kızmazsan sana bir iki çift sözüm olacak, dedi bir ayağı aksayan adam.

– O da ne demek Baysal Efendi, buyur söyle diyeceğini.

© Deniz Karakurt

– Benden duymuş olma ama mahalleli artık şikayete gidecekmiş dedi. Dediklerine göre dün bir kızın dolabına bırakmışlar ama bu kez canlı bir kaplumbağaymış. Kız gece görünce korkudan düşüp bayılmış, diye ekledi.

Otamış yutkunduktan ağzını açtı konuşmak için ama yapamadı; kelimeler sanki boğazına düğümleniyor, bir el gırtlağını sıkıyordu. Evet artık işler çığırından çıkıyordu. Anlıyordu bunu.

Baysal Efendi;

– Haydi uğurlar ola, dedikten sonra hafifçe aksayan ayağından dolayı yalpalayarak yoluna yürüdü.

Otamış eve geri nasıl gittiğini, ne zaman kapıyı açıp içeriye girdiğini hatırlamıyordu bile; koltuğa oturmuş bekliyordu. Tavandan sarkan bir tahta kafesin içindeki renkli kuşlar cıvıldaşarak ötüşüyorlar; yumurtadan yeni çıkmış civcivler de, kafesin içerisine bırakılmış olan saman ve ot parçalarından analarıyla babalarının yaptığı yuvada gözleri yumuk, kımıldanıyorlardı. Karısı gelip Otamış'a ne olduğunu sorduğunda bile önce duymadı; ikinci kez biraz daha telaşla sorunca kadına, uykudan uyanırmış gibi bakarak;

– Yok bir şey, dedi; "Hızlı yürümüşüm biraz, içim sıkıştı o yüzden." Sesi sanki fersah fersah ötelerden geliyordu.

Kadının; sokakta rastladığı, köyden gelen karı koca satıcılardan aldığı gül şerbetinden verdiğini ve kendisinin de içtiğinin farkına bile varmadan, saatlerce öylece oturdu; neden sonra karısına;

– Benim bugün, şehir dışına çıkmam gerek yine mal almak için, dedi.

Kadın bu gidişte bir tuhaflık olduğunu seziyor ama hiçbir şey diyemiyordu; çünkü kocasının yapmadığı bir şey değildi mal almak için şehir dışına çıkması... Yine de kadının içini kemiren bir duygu tüm varoluşunu sarıyor, yüreğini sıkıyordu. Otamış birkaç gün sonra döneceğini söyleyerek, eşyalarını topladı ve o akşam evden ayrıldı.

Eymen'se eve geldiğinde babasının gitmiş olduğunu duyunca içi açıldı, artık onunla aynı ortamda bulunmak bile geriyordu kendisini. Elindeki kalın şişlerle örgü ören annesinin yanında daha huzurluydu şu anda; birbirlerine tek bir söz bile söylemeden oturuyorlarken, açık pencereden dışarıdaki çocuklarını eve çağıran bir annenin bağırması duyuldu; çocuklar söz dinlemiyorlardı ama kadın babalarına dayak attırmakla tehdit ederek amacına ulaştı en sonunda.

En sonunda sessizliği bozan annesi oldu; kadıncağız alt yanına yaşlar biriken gözlerle oğluna baktı, belli ki o an bir şeyler düşünüyordu içinden çıkamadığı.

– Ne olacak oğlum bu hal? dedi.

© Deniz Karakurt

Eymen çıkamadığı o halin içinde kıvranırken ne cevap vereceğini bilemiyordu, kendisini rüzgara bırakmış bir uçurtma gibiydi. Uzunca bir sessizliğin ardından;

– Sen canını sıkma ana, diye konuştu gözlerini kadının üzerinden kaçırarak.

İçine çekerken ağzında ve soluk borusunda titreyen derin bir nefes aldıktan sonra; “Her şey olacağına varır,” dedi.

Biraz sonra gidip, yatağına elbiselerini çıkarmadan üstüyle başıyla öylece uzandı, tavanı kaplayan ve toprak dökülmesin diye merteklerin altından çakılmış olan tahtalara bakıyordu. Birazdan öylece uyuya kalacaktı.

Babasının gidişinin üzerinden iki gün geçtikten sonra hayatının akışını değiştiren o olayın yaşandığı gün evden biraz peynir, yoğurt ve ekmek alarak yola koyuldu Eymen. Güneşli bir gündü ve her yerde çocuklar oyunlar oynuyorlardı; yeryüzünde müthiş bir huzur ve sükun vardı sanki. Kulübeyi gördü uzaktan, kapısı her zamanki gibi açıktı, önündeyse kaplumbağalar dolanıyordu. Yanlarına vardığında hayvanların başlarına elini sürdü okşayarak. Bu geçen günlerde yolculuk yapmış olandı, dışarıya tekrar salınmış olduğu için arayıp bulmuşlardı. İçeriye baktı; her yer daima olduğu gibi darmadağınıktı, kaç kere düzelttiyse de geri dağıtıyordu bu adam. Sonra birden arkasında Serhan’ın geldiğini fark etti, ona doğru döndü. Arkadaşı “Zamanı geldi bugün deneyeceğiz” dedi kendisine.

Eymen yere oturdu bağdaş kurarak. Arkadaşı elindeki taşla kafasının üzerine doğru kolunu uzattı. Önce zihnini boşaltmaya başladı. Sonra düşüncelerini yoğunlaştıracaktı. Yerin altından gelen bir titreşim artık belirgin bir biçimde tahta kulübeyi sarsıyordu. Ve bir uğultu yükseliyordu.

O sırada kapı duvara çarparak açıldı. Kapıda görünen adam atılırcasına içeri girdi. Gelen Eymen’in babasıydı. Bir haftadır kendilerini izliyordu. Önce dolabından kaplumbağa çıkan kızın ailesini bularak konuşmuş şikayetçi olmasınlar diye ikna etmiş sonra da iki arkadaşın peşine düşmüştü gizlice. Adım adım izlemişti onları belli etmeden.

Serhan’ın kolunu tuttu. O anda anlatıldığında kimsenin inanmayacağı bir olay yaşandı. Serhan’ın yan tarafa doğru kolunu tutan kişiye dönmesiyle birlikte karanlık barakanın içi ışığa boğuldu. Eymen gözlerini kapamadan önce son kez babasını ve arkadaşını gördü. Baraka yıkılacak gibi sarsıldı. Sonra sarsıntı yavaşladı. Zirveye çıkmış olan uğultu da azalarak bitti. Eymen gözlerini açtığında kendisinden başka kimse yoktu içeride.

Dışarı çıkarak çevreyi dolandı, boşluğa babasının ve arkadaşının adını bağırarak ikisini de çağırdı ama bulamadı ve gelen giden de olmadı. O gün akşama kadar bekledi. Ve ertesi gün… İkisi de yoktu; kaybolup, sırra kadem basmışlardı; düşünüyor ve yavaş yavaş çözüyor, aslında ne olduğunu zaten bildiğini anlıyordu. Evet, ne olduğunu çok iyi biliyordu. Kimse anlayamasa bile kendisi anlıyordu.

© Deniz Karakurt

Birkaç gün sonra yakınlardaki ağaçlık bir alanda her ikisinin de cesedi bulundu. Herkese göre olan biten çok açıktı. Nasıl olduğu tam anlaşılamasa da birbirlerini öldürmüşlerdi. İleride bir ağacın dibinde ise kararmış bir taş bulunmuştu.

© Deniz Karakurt

TÜRK MİTOLOJİSİ ARAŞTIRMALARINDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Bu yazıda Türk mitolojisi araştırmalarında ve makale yazılırken dikkat edilmesi gereken hususlara dair yol göstermesi açısından aynı zamanda öneri niteliğinde sonuçlara bağlanan tespitlere yer verilmiştir. Çünkü bu alanda çok ciddi eksiklikler olduğu görülmektedir. Halk bilimi ve mitolojinin yöntemleri pozitif bilimlerden farklı olduğu gibi sosyal bilimler içerisindeki disiplinlerden de önemli ölçüde farklılıklar göstermektedir.

Derleme kaynaklı sorunlar:

Halk bilimine ve mitolojiye dair çalışmalar temel olarak halkın içerisinde gerçekleştirilir (en azından başlangıç noktası orasıdır). Laboratuvar yoktur. Doğruluğunu ölçecek aletler mevcut değildir. Bilgiler halkın içinden derlenmiştir ve anlatan kişiler kimi zaman köylerdeki akademik birikimi olmayan hatta okuma yazması bile olmayan insanlardır. Üstelik derlemeleri yapanların (özellikle de geçmişte) önemli bir kısmı da akademisyen değildir. Derleyici derlemeyi yaparken yanında mıydık? Kendi mi uydurdu aceba? Olmayan birini mi kaynak gösterdi? gibi pek çok sorunun üzerine (başka bir ülkeden gelen) yabancı araştırmacı sorunu da eklenince konu içinden çıkılmaz derecede karmaşıklaşır. Bu bakış açısıyla tüm halk bilimi potansiyel uydurma verilerle dolu bir hale gelir. Hele de geçmişte seyyahların, tüccarların başka ülkelerde defterlerine yazdıkları veya dönüşte akıllarında kalanları anlattıkları bilgilerin bugün kesinleşmiş veri olarak kabul edildiği dikkate alınırsa... Neye, kime, hangi bilgiye ne kadar güvenilecek sorusu temel bir problem olarak ortaya çıkar.

Sözlüklere dair sorunlar:

1. Ülkemizde Türk mitolojisine dair sözlük sayısı çok azdır. Son yıllarda gösterilen ilgi üzerine birkaç sözlük basıldığı görülmektedir.

2. Sözlükler herhangi bir tez (iddia/sav) içermezler. Dolayısıyla bir sözlüğün bir tezi savunma amacı olması mümkün değildir, sadece toplanmış bilgiler aktarılır. “Sözlük” kavramının tanımı ve amacı bellidir. Sözlüğe alınan herhangi bir bilginin hangi kaynaktan alındığı sorusundan ötesine geçecek tartışmalar tamamen zaman kaybıdır.

İnternet ortamındaki sorunlar:

1. Türk halk bilimi ve Türk mitolojisine dair internette yeterli veri yoktur. Önemli kaynakların bir çoğu günümüzde basılı eserler içerisindedir.

2. Günümüzde maalesef internet üzerinden araştırma yapma ve orada bulunan sonuçlara güvenme alışkanlığı ortaya çıkmıştır. Oysaki klasik anlamda basılı kaynakların onbinde biri bile internette bütünsel olarak erişime açık değildir. İstatistik verilere göre kütüphanelerdeki eserlerin sadece binde biri doğrudan (alıntı) veya dolaylı (atıf) yoluyla internet ortamına katkı sağlayabilmiştir. Ancak ilginçtir ki insanların önemli bir kısmı dijital ortamdaki veri kaynaklarının hacminin, klasik anlamda

© Deniz Karakurt

(elimize alarak okuduğumuz) kitapları geçtiğini sanmaktadır. Oysa ki durum bunun tam tersidir. Yani günümüz teknolojisinin ulaştığı seviyede bile kütüphanelerdeki bilgi birikimi binlerce kat daha fazladır ve nitelikli bir araştırma yapabilmek için kütüphaneye gitmek veya şahsi kitaplığa girmek gerekir. İnternette bulunamayışı veya sadece bir ya da iki kişinin elindeki basılı kaynaklar arasında bulamayışı herhangi bir kaynaktaki bilgiler için doğrulanamıyor demek için yeterli değildir.

Ansiklopedi siteleri içerisindeki hususlar:

1. Konuya hakim olmayan kişilerin bu konuda uzmanlığa sahip olanlardan mutlaka yardım talep etmesi daha doğru bir yol olacaktır. Türk mitolojisi (genel olarak da mitoloji) basite indirgenecek veya hafife alınacak bir alan değildir. Örneğin tıp konusunda her bilimsel kitaptaki bilgiyi herkesin eğitimsiz olarak anlaması nasıl mümkün değilse bu durum mitoloji için de geçeridir.

2. Özellikle mitoloji alanında belirginleşen bir biçimde "kayda değerlik ölçüsü"nün bilimselliği sorgulama hakkı olduğu sanılmaktadır. Bilimselliğin tartışılması konusu akademik camianın inisiyatifinde bulunmaktadır. Bunun çözüme kavuşturulacağı alan da ansiklopedi sitelerinin tartışma sayfaları değildir. Ansiklopedik bilgi oluşturulurken eserlerin bilimsellik sorgulamasının ve kitapları yazan kişilerin yeterliliğinin sorgulanması değildir istenen şey. Çünkü sorgulayan kişilerin de yeterli olup olmadığı bilinebilir değildir, gerçek isimlerin kullanılmadığı bir platformda bu mesele tamamen karmaşık bir duruma dönüşmektedir. Yapılması gereken şey Kayda Değerlik kriterlerinin doğru belirlenmesi ve doğru anlaşılmasıdır.

3. Herhangi bir kaynağın içerisindeki doğrulanamayan birkaç örnek bulunarak; "kurgusal", "uydurulmuş" gibi kişisel yorumları “nesnel bir veriymiş gibi” sunmak doğru bir yaklaşım değildir. Doğrulanamayan veri, doğrulanamamış demektir hepsi bu kadardır. İleride başkaları tarafından doğrulanabilme ihtimali olduğunu unutmamak gerekir. Çünkü doğrulama tahminle veya yorumla değil kaynak bularak gerçekleştirilir. Ancak yine de bu gibi durumlarda temkinli yaklaşmak doğru bir tercih olacaktır.

© Deniz Karakurt

TERKOS GÖLÜ (DURUGÖL)

Kaynak Kişi: Halit Demir
Yer: Tayakadın Köyü – Arnavutköy / İstanbul (eskiden Çatalca'ya bağlı)

Terkos köyünün ismi 1980 yılında "Durusu" olarak değiştirilmiştir. Bu köy ve göl hakkında kısa bilgi verirsek… Roma ve Bizans dönemlerinde, Terkos bir iç kale ve liman olarak kullanılmıştır. Kaleiçi mevkiinde gölün sıfır kotlarında kale duvarlarında hala eski limanın kalıntıları görülmektedir. Terkos Kalesi önemli bir manastır ve kilise olarak Roma ve Bizans dönemlerinde bir uç karakol gibi görev yapmıştır.

Roma döneminden kalma sur ve liman kalıntıları Terkos gölünün oluşumuna da ışık tutmaktadır. Kumulların oluşturduğu bent ile Terkos körfezi denizden ayrılarak göl oluşmuştur. Istıranca dağlarından gelen derelerin suyu gölün suyunu zamanla tatlı su haline dönüştürmüştür. Göl yüzeyinin giderek küçülmesine neden olan kumulların daha fazla ilerlemesini önlemek için 60'lı yıllarda kumullar toprakla kaplanıp ağaçlandırılmıştır. Bugün göl ile deniz arasında 1-3 kilometre genişliğinde, 25-30 kilometre uzunluğunda bir orman oluşmuştur. Bu ormana insan eli değmediğinden bu alanda her türlü yabani hayvandan oluşan vahşi bir hayat hüküm sürmektedir. Yüzerek bu bölgeye geçen evcil hayvanlar burada yabanileşmiştir.

Terkos ile Karaburun köyü arasında, su pompalarına kömür taşımak amacıyla kurulmuş olan dekovil ray hattı 1975 yılına kadar çalıştı. 1967 yılında kömürle çalışan makineler devre dışı kaldığından, dekovil hattıyla yaz aylarında Karaburun plajına insan taşınıyordu ve son derece nostaljik bir hali vardı. Çocukluğumuzda bu trenle (biz tren olarak adlandırıyorduk) çok seyahat ettik. Daha sonra lokomotif çürümeye terk edildi ve raylar söküldü. Rayların geçtiği yaklaşık 5 kilometre uzunluğundaki arazi İSKİ Genel Müdürlüğü adına tescilliydi. Hattın geçtiği bu parsel de diğerleri gibi kadastro çalışmasıyla maalesef tarihe karıştı. En son olarak yok edilen bu hat keşke bu hat korunabilseydi.

İstanbul'da, Ağaçlı civarındaki madenlerden çıkan kömürün Silahtarağa Elektirik Santraline taşınması için oluşturulmuş dekovil hattı da aynı akıbete uğramıştır. Bugün bu hatların resimlerine bakarak geçmişi hatırlamaktayız.

İstanbul'un taşrası diyebileceğimiz yerlerdeki tarihi eserler maalesef çok az bilinmekte olduğundan korunmayıp kaderlerine terkedilmekte ya da tahrip edilerek nihayetinde yokolmaktadırlar.

Fransızlar tarafından yapılan tesis 1883 yılında çalıştırıldı. 1885 yılında Terkos Pompa İstasyonu, 600 mm çapında döküm boru iletim hattı, 37 km kargir galeri hattı, filtre tesisleri, şehir su şebekesi ve semt havuzları tamamlanarak şehre ilk basınçlı su verilmeye başlandı. Pınarbaşı tepesine kadar 600 mm döküm boru ile pompalanan su buradan Kağıthane'ye kadar kendi cazibesiyle beton galeri içinden akmakta buradan şehre dağıtılmaktaydı.

© Deniz Karakurt

İstanbul’a Terkos Gölü’nden basınçlı su verilmeye başlanması ile birlikte şehrin alt yapı gelişmeleri yaşaması aynı döneme rastlar. Bu dönemde ulaşım, elektrik, havagazı gibi altyapı konularında İstanbul’da Avrupa şehirlerine benzer bir gelişme yaşanmıştır.

1935-1936 yıllarında sisteme yeni buharlı pompalar alınması düşünülmüş, makine ve kazan daireleri ile baca inşaatına başlanılmıştır. Hathron Davey markalı makine ve kazanlar İngiltere’den satın alınarak 1938 yılında montaj işi tamamlanmış ve yeni ünite devreye alınmıştır. Eski bacanın yetersiz olduğu görülünce 1954 yılında yeni beton baca inşa edilmiştir. Hathron Davey ile birlikte diğer buharlı pompalar 1967 yılına kadar çalıştırılmıştır. Bu makinenin bir eşinin batan Titanik gemisinde de kullanıldığı söylenmektedir. Devasa büyüklükteki bu makinelerin İstanbul’a gemi ile gelen parçaları beş çift mandanın çektiği arabalarla İstanbul’dan Terkos’a taşındığı rivayet olunur.

Terkos’da 1928 yılında buhar enerjisinden yararlanılarak kurulan elektrik tesisleri de Türkiye’deki elektrik üretim ünitelerinin ilk örneklerindendir. Üretilen elektrik enerjisi tesislerde ve Terkos köyünde kullanılmıştır.

Çatalca Muharebeleri hakkında yazılan kitaplardan edindiğimiz bilgilere göre, Balkan Harbinde Çatalca bölgesindeki su kaynakları işgalci askerlerin eline geçmesine rağmen su şirketi çalışmasına devam etmiştir. Türk kuvvetleri de, güvenli olduğu için su ihtiyaçlarını Terkos gölünden temin etmişlerdir.

Sonraki Yıllar:
1. Durusu (Terkos) Köyündeki tarihi tesisler İSKİ Genel Müdürlüğünce 2010 yılında müze olarak düzenlenmiş ancak her nedense bu güne kadar halkın ziyaretine açılmamıştır. Terkos pompa tesisleri ülkemizin ilk buharlı pompa istasyonu olması itibarıyla bugün bir teknoloji müzesi niteliğindedir. Bu müze uzun zamandır atıl vaziyette beklemektedir.

2. Pınarbaşı'ndaki, su basıncını dengeleyen denge bacası, rezerv su deposu gibi tesislerin yer aldığı yapılar 2000 yılından sonra parçalanarak söküldü. Bana göre bu tesisler de tam bir sanat yapılarıydı. Bu tesislerin yakın çekim fotoğrafları arşivlerde inşallah bulunabilir. Beton galeri ve tesislerin olduğu yerde şimdi İstanbul Havaalanı var. Kemerburgaz tarafında beton galeri halen yer yer mevcuttur.

Kaynak Kişi: Halit Demir (Tayakadın Köyü / İstanbul)
Derleyen: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

DOYDUK VE KANLICA KÖYLERİNE DAİR BİR DERLEME

Derleme Tutanağı
Derlemeci: Deniz Karakurt

Nevşehir'in Kozaklı ilçesine bağlı Doyduk ve Kanlıca köyleri arası günümüzde arabayla yaklaşık yarım saat kadar sürmektedir. Fakat bu iki köy arasında bağ kuran ilginç bir rivayet anlatıldı bana. Olduğu gibi aktarıyorum.

Doyduk köyü yakınlarındaki Çukurağıl mevkisi ve komşu köy olan Kalecik (Kalaycık) yakınlarındaki Çerçi Höyüğü çevresinde iki köy yaşarmış. Bunlar aynı zamanda demircilik yapan, demiri işleyen zanaatkar bir toplummuş, aralarına hasetlikten nifak girmiş ve ortaya çıkan husumetin büyümesi sonucu pirleri olan Dede'yi öldürmüşler, belki de istemeden olmuş. Sonra pişman olup iki köyün de görebileceği yere mezarını yapmışlar, Dede bir Alevi imamı… Onun ölümünden sonra dirlik bozulur ve bu iki köy halkı İstanbul'a bağlı Kanlıca'ya göçerler. O zamanlarda bu bölgede ne Doyduk köyü varmış ne de diğer köyler… Çerçi Höyüğü ve Sarıdağ civarı ticaret yolunun işlediği yıllarda üzerinde zamanın dinlenme tesisi gibi bir özelliğe sahipmiş. Bu bilgileri rahmetli avukat Burhanettin Kabukçuoğlu ve tarih öğretmeni Kadir Uzun'dan öğrenmiştim, hatta okuldaki bir ödev olarak anlatmış 10 almıştım. Ayrıca Kanlıca köyümüzün ahalisinin İstanbul'dan tekrar Anadolu'ya bugünkü yerine gelerek köye Kanlıca ismini verdiklerini de onlardan birisi söylemişti. Ancak Kanlıca köyü, Doyduk köyüne çok değilse de yine de biraz uzak kalmakta. (Elvan Erol)

Çukurağıl: Düz bir arazinin ortası çukurlukmuş ve burada geçmişte bir koyun ağılı varmış veya doğal olarak hayvanları bekletmek için uygun bir yermiş.

Çerçi Höyüğü: Eskiden köye gelen çerçiler (gezgin satıcılar) buradaki yığma tepenin yanında konaklarmış. Hatta burada geceledikleri olurmuş.

Derlemeci notu: Eskiden aralarında husumet olan köyün yakınlarına değil de biraz daha uzağa yerleşilerek yeni bir köy (Kanlıca) kurulması mantıklı bir durumdur. Büyüklerden öğrenilerek ortak bellekte böyle bir sorunun varlığı unutulmamış olmalı.

Doyduk köyündeki Dede Mezarı olarak bilinen bu ziyaret yeri bir tepenin üzerinde yer alır. Kenarları taşlarla çevrilidir. Bir taşın üzerinde Dede olarak anılan erene ait olduğu söylenen bir ayak izi vardır. Mezarın bulunduğu bölge "Dede'nin Dağı" olarak anılmaktadır. Doyduk köyüne yolu düşen yabancıların aç bırakılmadığı karınları doyurulduğu için bu sözü söylemeleri nedeniyle köyün adı da bu şekilde kalmış denilmekte. Bu konu belki de bahsi geçen pir Dede ile alakalı da olabilir. Dedenin mezarı bizim köyde (Doyduk köyünde) "Dedenin Buğazı" mevkisinde yüksek bir tepenin tam üstünde bir türbe alanında. Türbenin ortasında mezar var. Dilek ve adak yapanlar olurdu, Dedenin türbesinde adaklarını keserlerdi. (Baki Künkör)

© Deniz Karakurt

Kanlıca köyü yakınındaki evlerin de yaslandığı Türbeli tepenin altında farklı yerlerden iki giriş kapısı bilinen mağaranın iç duvarlarındaki oyulmuş malzemelik tekerliklerde ateş yakıldığına dair ateş isi ve küllerine rastlanmıştır. Tepe eteğinin boş alanlarından birine ev yapmak için yapılan kazıda insan kemiklerine rastlanmasından yörenin çok eski yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır. Kuyubaşı olayı diye bilinen bir mesele yaşanmış. Bin sekizyüzlü (1800'lü) yıllar öncesi yöredeki yerleşik Ermenilerin etrafına konumlandığı su kuyusundan başka içmelik suyu bulunmayan yöreye ilk gelen Türkmenler kendilerinden önce hayvanlarını düşünmüş olmalılar ki içme suyuna uzak ama Irmak'a yakın yerleşmişler. Ama içme suyunu da söz konusu kuyudan temine yönelirler. Türkmenler buradan su almaya gittiklerinde, orada yaşayan Ermenilerden "su almaya gelmeyin" sesleri yükselir ve nihayet bunlardan biri kuyudan içme suyu almaya gittiğinde öldüresiye dövülür. Yedi Türkmen topluluğu varmış o zamanlar gelip çevrede yerleşmişler (Yılanlı / Üçobalar, Ekiçye, Yabanlı / Kaçkışla gibi yerlerde). İçlerinden birisi Dere Mahallenin karşısındaki adını taşıyan mağaraya yani Hacı Eli'nin İni'ne geçici olarak yerleşir. Sonra yakın yerlerde evler yapılır. Kuyu çevresinde bulunan yerleşik kimi Ermeni büyükleri su vermemekte direnince yapmayın-etmeyin deseler de çoğunluk su vermeme tarafında yer alırlar. İçme suyu alamayan Türkmenler su kuyusunun başına giderler ve dövüş başlar. İki taraftan da, su vermeyiz diyen taraftan da ölenler ve yaralananlar olmuş. Tehcirden falan çok önceki olaylar bunlar. Birbirine karıştırılmasın. Ölenler olmuş, yaralananlar olmuş? Kan akmış… Kanlı Kuyu denmiş oraya. Belki de böylece Kanlıca oldu adı buranın… Çocukluğunda kuyudan içme suyu getirmek için giden ve kuyu başında öldüresiye dövülen Hacı Rıza Efendi büyür ve evlenir. İlk eşinden çocuğu olmaz. İkinci kez, Avanos yöresinden; yaylalara gidiş-gelişlerde tanış oldukları Yörüklerden / Türkmenlerden birinin kızıyla da evlenir ama bu evlilikten de çocuk olmaz… Hacı Rıza Efendi kadere boyun eğer. Irmak kenarına yerleşik köyün karşı tarafına geçişlerindeki çileye üzülür ve Karasu'nun farklı yerlerine arabaların ve hayvan sürülerinin de geçebileceği iki köprü, bozkırlarda otlayan hayvanların içmesi için "Hacı Rıza'nın Çeşmesi" adını taşıyan havuzlu çeşme ve köylülerin desteğini de alarak köyün ortasına havuzlu çeşme yaptırır. (Hıfzı Karaca)

Kanlıca köyünde bir tepede "Dedenin mezarı" denen bir yer vardır, türbe gibi… (D.U. Neslihanoğlu)

Hacıfakılı köyü "Koca İğde" denilen bir bölgede bir dede yaşadığı rivayet edilir. Kendi köyümdür. Büyük dedemin de fakih yani Hacı Bektaş-ı Veli'nin öğrencisi olduğu yönünde anlatılanlar da vardır, köyümüzün ismi de ondan gelir. (Hüseyin Albay)

Derlemeci notu: Kanlıca ve Hacıfakılı birbirlerine yakın köylerdir. Benzer bir söylentiye rastlanması son derece olağandır.

Derleyen: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

KAYSERİ'NİN SARIOĞLAN İLÇESİNE BAĞLI BURUNÖREN KÖYÜNE DAİR BİR İNCELEME

Kaynak Kişi: Haydar Erdoğan

Köyün adıyla başlarsak... Burun kelimesi kara parçalarının akarsu veya denizlere olan girintisi anlamında kullanılmış. Köyün eski adındaki Viran, günümüzdeki Ören kelimesinin anlamı ise yıkılmış yer ve harabe demektir. Kızılırmak içine doğru uzayan kara parçası üzerinde kurulmuş ve ören kalmış bir köy anlamına gelir. Burunören'de yaşayan köy halkının dedeleri buraya gelip yerleştikleri zaman bugünkü köyün yeri için değil, bu adı ve benzetmeyi köyün yukarısında bulunan Acerkıraç mevkisindeki eski harabe ve yıkıntı köy için yapmışlar. Bugünkü köy ile bu eski yerleşim yeri arasında ise takriben sekiz yüz metre mesafe vardır. Yani oradan aşağıya Kızılırmağa yakın bir yere yerleşmişler. Önceki tarihlerde bu yerleşim yerinde yaşamış toplumların buralara ne isim verdiğini, bundan önceki adını bilmiyoruz. Tek bilinen Cumhuriyet öncesi Osmanlı Devleti zamanındaki kayıtlarda Burunören köyünün adının Burunveren ve Burunviran olarak da geçtiğidir.

Karpınar, İğdeli, Yerlikuyu, Körkuyu, Kaleköy, Karaözü ve Burunören köyünün de içinde olduğu yedi aşiretin zamanla konup bugün yaşamakta olduğu bölgeye «Avşar Alanı» denilmektedir.

Köy halkının kökeni Oğuz'ların Bozok koluna bağlı Avşar ve Bayat boylarındandır. 1960 yılından önce köyde dünyaya gelmiş olsalar dahi, bugün hemen hiç kimse köylerinin bir Avşar köyü olduğunu bilmezler. Bilinen tek şey Karaözü'lü komşularımızın yaptıkları şakalardan dolayı kendilerini aslında aynı anlama gelen Türkmen olarak adlandırdıklarıdır.

Araştırmacı notu: Bölgedeki köylerin ahalisine Yedi Bucak Avşarları adı verilir. Bu tanımlamayı genellikle çevre köylerdekiler yapmaktadırlar. Karaözü ve Burunören köylüleri ise kendilerine Türkmen demektedirler. Yedi ifadesi bu köylerin sayısının yedi tane olmasıyla açıklanır. Ancak Avşar Alanı köyleri 5 olarak tespit edilebilmiştir. Bunlar: Kaleköy, Yerliburun, Körkuyu, İğdeli, Karpınar olarak sayılır. Üstelik Kızılırmağın sol tarafındaki Burunören'in bu köylere dahil edilip edilmeyeceği tartışmalıdır, çünkü kaynak kişinin de belirttiği üzere köy ahalisinin böylesi bir tanımlama alışkanlığı yoktur hatta konuya dair bilgisi de yoktur. Karaözü köyünün ise bu yedi köyden birisi olmadığı konusunda yörede herkes hemfikirdir. Dolayısıyla köylerin sayısı 5 veya 6'da kalmaktadır. Buna karşın ırmağın karşısındaki Yerlikuyu köyünün, yan yana olan Yerliburun ve Körkuyu köylerinin birleşmesiyle oluştuğuna dair bir bilgi edindim. Bu durumda eski yerleşim yerleri dikkate alındığında sayı 7'ye tamamlanabilmektedir.

Doğup büyüdüğümüz içinde yaşadığımız Burunören köyünün de aslında ören (viran) kaldığını hemen her yaşlı kadın ve erkekten dinleyerek büyüdük ve de bizzat görüp şahit olduk. İlk olarak bir kaç hane olarak gelip yerleşen bu köy; önce mezra daha sonra, artan nüfusuyla bir zaman sonra köy olmuş. Fakat ülkede bitmek, tükenmek bilmeyen savaşlar nedeniyle zaman içerisinde genellikle erkek nüfus yok olup gitmiş. 97 harbi olarak bildiğimiz Osmanlı - Rus savaşı sonrasındaki onu takip eden yıllarda erkeklerin; Yemen, Filistin, Fas, Trabulusgarp savaşlarında ve arkasından başlayan Kurtuluş Savaşı nedeniyle seferberlikte hepsinin şehit olup, cephelerde kalmasından dolayı gerçekten de hepsinin

© Deniz Karakurt

ocağı “Kör” kalmış, köyleri de “Ören” olmuş. Bunların üzerine eklenen çaresi bulunamayan bulaşıcı hastalıklardan ölen kadın ve çocuklardan dolayı köyün nüfusu hızla azalmıştır.

1925 yılına kadar Burunören köyünde yaşayan insanların çeşitli nedenlerden dolayı azalmasıyla, çok sayıda hane (ev) sahipsizlik nedeniyle yıkılıp adına uygun olarak ören olmuş. Savaş sonrası Burunören çoğunluğu; kadın ve çocuklardan oluşan kimsesizler, boynu bükükler ve çaresizlerin beraberce yaşamaya mecbur olduğu bir köy haline gelmiştir.

Tarlasında, bağında, bahçesinde yaşlı erkek, dul kadın ve öksüz çocuklar karınlarını doyurabilmek, yaşamak için anası, bacısı ve küçük kardeşleriyle beraber yıllarca mücadele etmişlerdir. Daha sonraki yıllarda dullar beldesi haline gelip, azalan nüfus nedeniyle bol tarla ve arazilere sahip olan Burunören köyü, peşi peşine devam eden savaşlardan kurtulup gelen veya savaştan firar edip kaçıp gelen yakın köylerdeki erkekler tarafından, babalarından kalan malları üzerinde ziraat etmek, o mülklere sahip olmak için akına uğramıştır. Bunların hepsi köylerini terk ederek evlilik yapıp içgüveği olarak evlendikleri dul kadınların babalarından veya kocalarından kalan Burunören’deki evlerine yerleşmişler. Bu evlilikler sonuncu 1960’lı yılların başlarına kadar çoğalan nüfus nedeniyle yapılan bir ilkokul kafi gelmemiş, köyün çocukları ek sınıflarda veya boş köy evlerinde öğrenim görmeye mecbur olmuştu.

Burunören köyü en çok nüfusu 1965 yılında barındırmıştır. Nüfus sayımına göre 397 kişi olan bu sayı daha sonraki yıllarda fakir halkın başka yerlerde iş bulup çalışmak için köyü terk etmesi neticesinde başlayan göçle birlikte ne yazık ki nüfus düşmeye devam etmektedir.

Anadolu’ya ilk gelip yerleşen Türkmenler ile sonradan göç edip gelenler arasında ihtilaflar çıkmıştır. Çeşitli nedenlerle başlayan bu olaylardan biriside Burunören’deki Emir’ler sülâlesinin ve çevre aşiret köylerin göç nedeni olarak gösterdiği Kuğu Kız hikâyesidir. Çevre köylerdeki aşiret mensuplarının da aynı anlatım ve ifadelerine göre yönetim bakımından Osmanlı devletine bağlı olan Halep Hamovası’nda, başka bir aşiret beyinin çok güzel bir kızı varmış. Bu kızla evlenmek isteyen gençler arasında çıkan kavga kısa zamanda büyüyüp genişlemiş. Kavgaya büyüklerinde girmesiyle silahlar çekilmiş ve Kuğu Kız için çıkan çatışmada bir kaç kişi silahla vurularak öldürülmüş (Kaynak kişiler: Burunören’den Zülfikar Doğan ve Karpınar köyünden Bekir Efendinin anlatımı). Ölen hangi taraftan bilinmez ama bugün köye ilk gelip yerleşen Emir’ler sülâlesi ve aşiretin diğer mensupları çareyi orayı terk etmekte bulmuş. Çatışmaya katılan Avşar aşireti yüzlerce koyunları, malları ve develeriyle Halep’den göç etmişler.

Yaşadıkları bölgede Hamed uşağı olarak bilinen Göçer Ali oğulları ile kardeşi Emir Hoca karısı ve üç oğlu ile diğer sülâlelerle beraber Gaziantep üzerinden Maraş’a oradan da konup göçerek Kayseri il sınırlarına girerler. Geçtikleri yerlerde konaklayarak ilerleyen Avşar - Türkmen aşiretinden olan bu aile, beraber göç ettikleri diğer sülâlelerden aileler ile beraber göçün kış mevsimine rastlamasından dolayı, bugün Sarıoğlan’a bağlı Üzerlik köyüne sınır olan Karahıdırlı denilen köye gelip geçici olarak oraya yerleşmişler. Mevsimin kış olması nedeni ile orada bir kış geçiren sayıları 10 ile 15 (hane) aile olan bu göçerlerin amacı gidecekleri belirli bir yer olmadığı için, her zamanki gibi oradan hareket edip kendileri için uygun bir yer buluncaya kadar göç etmeye devam etmektir. Ancak 40 ile 70 yıl

© Deniz Karakurt

kadar orada yaşadıklarını söyleyenler var. Bu kabileler göç edip gelirlerken yanlarında develeri ve çok sayıda küçükbaş hayvanlarını da getirmişler. Hamed Uşakları Karahıdırlı köyünde geçici olarak konaklamayı düşünürlerken tahminen 40 – 50 yıl orada kalıp yaşamışlar. Fakat bazı nedenlerden dolayı oradaki Avşarlarla araları açılması üzerine barınamayan Hamed Uşakları bir ilkbahar sabahı oradan hareket edip, bugünkü Burunören köyü topraklarına gelir ve yerleşirler.

Oradan göç etmelerinin nedeni ise ticaret yolu üzerindeki Lalebelini mekan tutan genellikle Pınarbaşı ve Bünyan Avşar'larının Tuzhisar ve Palas'da yaşayan Avşar'lar ile birleşerek sık sık geceleri baskın yapıp Bucak Avşar'larının mallarına zarar vermelerinden dolayıdır. Artık oralarda kendileri için yaşamın kalmadığını anlayan aşiret, Karahıdır'lı (Karahıyat) köyünden bir ilkbahar sabahı hareket ettikleri gün aylarca beraber kader birliği yapmış olan bu ailelerin artık ayrılma günleri de gelmiş olur. İşte 20 - 30 hanelik bu göç, yerinde kuru otlardan ve kuru topraktan başka hiç bir şeyi olmayan, bugünkü köyün üzerinden geçip, göç halinde yollarına devam edeceklermiş. Fakat göçten bazı kadınlar ve çocuklar yorulmuş. Bunun üzerine konaklayıp biraz dinlendikten sonra yola devam etmek için Konalga denilen yere göçlerini yıkmışlar. Orası bugün Bent ile Büyükada (çücüklü ada) arasındaki geniş ve yeşil alandır.

Araştırmacı notu: Kayseri-Sivas karayolunda Sarımsaklı baraj girişinin olduğu yerden itibaren Tuzhisar-Tepebaşına kadar 7-8 kilometrelik yokuşa Lalebeli adı verilir. Lalebeli'nden Burhaniye'ye dönen yol kavşağında, tarım arazisi içinde yer Dolma Tepe adıyla bilinen bir de Höyük bulunur.

Bu meralar alabildiği yere kadar bomboştur. Ayrıca Konalga'nın Kızılırmak ve bizim Sarıoğlan suyu dediğimiz Kesdoğan çayının hemen yakınında olması orayı daha cazip kılar. Hamed Uşağı deve meraklısı olup, geçimleri develeri ile yaptıkları nakliyata bağlıdır. Suyun etkisi ve arazinin düzlüğü nedeniyle merada çayırlar, otlar diz boyu büyümüş ve develerin çok sevdiği kangal dikenleri (Karaözü'lüler deve-genirden demektedirler) olması bu göçerleri çok sevindirmiş.

Fakat kendileriyle gelen diğer sülâleler oraların kendilerinin de yerleşmesi halinde yetmeyeceğini düşünerek oradan göçüp, bugünkü Karpınar, İğdeli, Yerlikuyu ve Körkuyu köylerinin yerlerine konup bu köylerin temellerini atmışlar. Diğer taraftan Hamed uşağı sadece hayvanlarını düşünerek verdikleri kesin bir yerleşme kararından üç ay sonra ne yazık ki hiç düşünemedikleri bir doğa olayı ile karşılaşırlar. Kızılırmak ve Sarıoğlan suyunun taşması ile ev olarak kullandıkları kıl çadırları sel suları altında kalır, çadırlarını sel basıp, çok sayıda keçi ve koyunlarının sel sularına kapılıp telef olmasına neden olur.

Hamed uşağı üç ay kadar Konalga denilen yerde konakladıktan sonra, akıllarına bölgede sel sularının çıkamayacağı, yerleşmek için uygun bir yer aramak gelir. Arayış içine girerek, Kızılırmak suları içine doğru uzanmış burun şeklindeki yere, yani bugün Burunören köyü denilen yerde yerleşmenin en uygun olacağı kararına varmışlar.

Hatta aşiretten bazıları, daha önceden yerleşim yeri olup, terk edilen bugün bizim Acerkıraç dediğimiz mevkiye yerleşmeyi ister. Fakat harabe şeklindeki yıkıntıları gören bazıları "Eğer burası

© Deniz Karakurt

yurt olsaydı burada yaşamış şu evlerin, barkların sahiplerine olurdu. Bakın ören olmuş, her taraf yıkık, buradan hayır gelmez; deyip oraya yerleşmekten vaz geçirmişler.

Aşiretten bazı aileler o zamanlar tamamen boş olan bugün aşiretler dediğimiz; çevre köylere yerleşirken, Emir Hoca, kardeşi Göçer Ali ile Burunören'e evlerini yapmışlar.

Hamed'in dedeleri ile onun kardeşleri ve yakınları yer, yurt ve bark edindikten sonrada koyun keçi gibi küçükbaş hayvan sayısını azaltıp, develeri ile taşımacılık yapmaya başladılar. Emir Hoca ve Göçer Alioğullarının geçim kaynağı böylece güneyden kuzeye develeri ile mal taşımakla ve satmakla başladı.

Develerinin yemesi için Kızılırmak yatağındaki alabildiğine büyüyen yılgın ağaçlarını, boş kullanılmayan uçsuz bucaksız tarlalardaki kangal ve kertivan dikenlerinin hevesine, içmek için suyu olmamasına rağmen Burunören köyünü diğer çevre köylere nazaran yerleşmek için en uygun yer olarak seçen Emir Hoca ve kardeşi Ali ilk yıllarda göçer yaşamayı dener. Fakat daha sonraki yıllarda kendisi için ev, sürü koyunları için ağıl ve malları için büyük ahırlar ile develerin barınması için develikler yaparak yerleşmişler.

Onlardan başka aslen Erzurum'lu olup önce Emlek bölğesindeki Alakilise köyüne oradan Burunören köyüne gelip uzun yıllar yaşamış olan Hasanağazade Rehim Ağa denilen bir kişi daha yerleşir. Bu şahısın aynı zamanda bugün Burunören'lilerin Değirmen Ocağı dedikleri yerde bir değirmeni varmış. Bu kişi orada değirmencilik yaptığı veya yaptırdığı için de o mıntıkaya bu ad verilmiştir. Killik de denilen yerdeki bir çok tarla onun tapulu malı olarak görülmektedir. Konalga denilen yere ve Kesdoğan (Sarıoğlan) suyunun aktığı o yerde değirmen olması ve Yahyalı Burunören ve diğer bazı köylerden getirdikleri buğdayların burada üğütüldüğü bir gerçek.

1800 lü yılların ilk başlarında köye sonradan göç gelen Oğuz'ların Bayat boyuna bağlı Ağcalu cemaatından bir kaç aile önce İğdeli köyüne oradan da göçerek Burunviran köyüne gelip yerleşmişlerdir. Burunören'de büyük bir sülale oluşturan bu sülale Ağcalılar olarak bilinmektedir.

Acıpınar'daki yerleşim yeri: Büyük dağ ve şimdiki üç tepe dediğimiz yerlerin tümü aşağı eteklere kadar meşe, çam ve ardıç ağaçları ile kaplı olan çok sık ormanlık bir bölge imiş. Daha sonraları buralarda yaşayanlar tarafından kesilerek yok edilen bu ormanlara bugün rastlamak mümkün değildir. Çünkü yerine yenisi dikilip korunmamıştır. Bugün bizim Acıpınar olarak bildiğimiz o alan Anadolu'da yaşamış olan halklara ait bir yerleşim yeridir. Bugün hala toprak altında olan bu yerleşim yerine ulaşım o zamanlar büyük dağın arka tarafından ve Ziyarat dediğimiz taraflardan yapılmış. Burunören köyü ve toprakları o zaman Kızılırmağın suları altındaymış. Her şeyi yukarıdan dağlardaki yamaçlardan seyreden o zamanın orada yaşayan halkı geçimleri için ekim alanı olarak dağın arka taraflarını kullanmışlar. Yalnız bu yerleşim yerlerinin adları ilgili herhangi bir yazılı kayıt yoktur. O neden ile bu yerleşim yerlerinin adı bilinmemektedir. Bu yerleşim yerlerinin hangi nedenlerden dolayı toprak altında kaldığının ise tespiti yoktur. 1963 yılı idi. Bir gün büyük dağın yamaçlarındaki ekili nohut tarlasını çapalamak için giderken çok eski, üzerinde bir baş ve okuyamadığım harfler bulunan bir madeni tunç para buldum. Bulduğum yer ise Acıpınar mevkisinin altı olup bu parayı bir

© Deniz Karakurt

gün önce yağan yağmurun selleri getirmişti. Daha sonra bu para köydeki yıkılan kerpiç evin altında kaldı ve bir daha da bulamadım. Bugün dahi o yerleşim yerinin üzerinden geçerken, yer altından sanki altı boş gibi bir ses gelir ve hemen bu hissedilir. En önemli ve inandırıcı başka bir kanıtı ise oradaki aşağıya doğru inen bir mermer merdivenin oluşudur.

Acerkıraç yerleşim yeri: Karaözü kasabasından Kaleköy'e giderken sol tarafta kalan ve Mezarlıburun olarak bilinen Ermeni köyü gibi Acerkıraç'daki köyde yıkık bir harabe şeklinde aynı yıllarda terk edilmiştir. Bu bölge kıraç ve sürülmeyen bir yerken 1948 yılında köylüye taksim edilip, o tarihten sonra Acerkıraç mevkisi köylü tarafından tarla olarak kullanmaya başlandı.

Bölgedeki diğer eski bir yerleşim yeri de, Yukarıbucak denilen bölgedeki bentden köye gelirken Muhitdin'in Tarlası denilen yerin üst tarafında, yani Üçtepeye bakan kısımdaki yüksek kalan yerde yine tam olarak bilinmemekle beraber tahminen Ermenilerin yaşamış olduğu eski bir Ermeni köyünün varlığı bilinmektedir. İsmi bilinmeyen bu köy yerinde eski kullanılmış bazı eşya kalıntılarına, yıkıntılara ve ölen kişilere ait insan kemiklerine rastlamak mümkündür. Diğer taraftan Üçtepe dediğimiz dağın arka Sarıoğlan yoluna bakan kısmında kalan kısmın aşağı eteklerinde de aynı yıllara ait olan yine bir eski köyün var olduğu kalıntılarından bilinmektedir. (Sözünü ettiğim bu eski yerleşim yerlerinde bazı, kişiler kaçak kazılar yaparak ve eski tarihi eserler arama girişiminde bulundukları görülmektedir.) Burada da kalıntılar bulundu. Yakılmış küller, evlere ait temel taşları ve elle kullanılan taş el değirmeni (cendere) bunlardan bazılarıdır.

Karşıdaki Karpınar köyü yöresinde eskiden Ermeni köyleri bulunmaktaymış. Köyde Ümmet Dede olarak bilinen ve yağmur duası yapılan tepede geçmişte bir kilisenin bulunduğunu ve burasının bir ermeni mezarlığı olduğu da söylenmektedir.

Dede Garkın ocağına bağlı Şeyh İbrahim ocağı Karaözü köyünde Kızılırmak kıyısındaymış. Zaviye kalıntısı 1970'lerde yol yapımı sırasında yok edilmiştir.

Kaynak Kişi: Haydar Erdoğan
(Orta Asya'dan Anadolu'ya Bir Göçün Tarihi - Oğuz Boyları / Bucak Avşarları kitabı esas alınarak.)
Yer: Burunören Köyü – Sarıoğlan / Kayseri
Düzenleme: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

LALEBELİ EFSANESİ

Derleyen: Deniz Karakurt
Yöre: Burhaniye (Bünyan'a bağlı) ve Sarımsaklı (Melikgazi'ye bağlı) – Kayseri

Sivas – Kayseri karayolu üzerinde Lalebeli yokuşu bulunur. Burası geçmişteki taşıtlarla gerçekleşen ulaşım koşullarındaki zorluklar nedeniyle Lalebeli Geçidi olarak anılmış adı da öyle kalmış. Günümüzde de bu adla bilinir. Kayseri'nin Bünyan ilçesine bağlı Burhaniye köyüne dönen yol ayrımı bu yokuşun başlangıcı sayılır. Tırmanış Kayseri yönüne doğru günümüzdeki Sarımsaklı barajı yol ayrımına kadar sürer.

Yine ilginç bir rastlantıyla buranın adının neden Lalebeli olarak kaldığına dair bir rivayet dinledim. Karayolundan çıkıp Sarımsaklı barajı yönündeki dinlenmeye uygun bir alanda rastladığım yaşlı bir amca anlattı. Öyküyü aklımda tuttum ama her ne kadar sonradan hatırlarım diye düşünsem de amcanın adını unuttum.

Bir zamanlar deve kervanları geçermiş, yakın mesafelere ise kağnılar gidermiş, atlarıyla ya da eşekleriyle insanlar yolculuk yaparmış bu yol üzerinde. Yokuşun yakınlarında kendince uygun gördüğü düz bir alanda izbandut gibi iri yarı, güçlü kuvvetli bir eşkiya oraya çadırını kurmuş gelen geçeni gözlermiş. Kervanlar halinde giden kalabalıklara bulaşmaz hiç sesini çıkarmazmış. Ama tek başına giden kendisine gücünün yetmeyeceğini anladığı tek başına veya iki kişi halinde yolculuk yapanları gözüne kestirince yollarını kesermiş sonra da dermiş ki; "Benimle güreş tutacaksınız, yenerseniz sizi burada konuk edeceğim, yedirip içirip ağırlayacağım, karnınızı doyuracağım, güzelce dinlenip ertesi gün yolunuza devam edeceksiniz. Ama eğer ki ben sizi yenersem elinizde avucunuzda ne varsa bana bırakacaksınız." Bazen teke tek, bazen de gücü yetiyorsa, iki kişiye karşı aynı anda güreş tutarmış. İtiraz falan dinlemezmiş. Geçmiş devirler, oralar dağ başı zaten, birileri gidip devlete şikayet edene kadar yükünü tutar sonra da ortadan kaybolurmuş birkaç aylığına. Hem yöreyi de iyi bilir saklanırmış. Arayacaklar da bunu bulacaklar. Adamın bir de karısıyla kızı varmış. Kadın kocasının aksine incecik dal gibiymiş. Beli de daha inceymiş. Kız desen o da annesi gibi ince belli ince boyunlu. Bu kız bir laleye benziyormuş tıpkı. Çiçekler topluyormuş etraftan. Kızı görenlerin aklı başından gidermiş. Güreşte eşkıya bu yolcuları yere çaldığında kendilerine gelip, başlarına ne geldiğini ancak o zaman anlıyorlarmış. Yine günlerden bir gün, yoldan geçen öyle garip bir adamı gözüne kestirip yanına buyur etmiş. Biraz konuştuktan sonra da benimle "güreş tutacaksın" demiş. Yolcu "olmaz" diyecekken genç bir kız elindeki testiyle çıkagelmiş, içindeki ayrandan bir tasın içine bölüp genç adama vermiş. Laleler gibi narin bir genç kız karşısında duruyormuş. Sonra gidip çadırdan getirdiği tepsiyi de yere koyup üzerine sofrayı kurmaya başlamış. Yolcunun dili tutulmuş, kendini unutmuş, ne diyeceğini şaşırmış. Adam yine de güç bela aklını başına toplayıp, eşkıyaya, "Olmaz, ben güreş bilmem" dese de laf anlatamamış ötekine. Bir kendine bakmış bir eşkıyaya. Kendi onun yanında oldukça zayıf kalıyormuş. Karşısındaki kendisini elinde evirip çevirip yere vurur, anlaşılmayacak bir şey değil, göz var nizam var. Etme tutma dediyse de söz geçirememiş. Kispetlerini giyip güreşe hazırlanmışlar. O sırada yolcu Allah'a yakarmış beni bunun elinden kurtar diye. Duasının kabul olacağı tutmuş, bir fırtına çıkmış güçlü bir yel esmiş, şimşekler çakmış, çadırlar sallanıp yerinden

© Deniz Karakurt

oynamış ama haydut oralıklı olmamış. Bunun üzerine yolcu “Allah'ım yetmedi” demiş. Fırtına boran daha da artmış. Bu kez çadırlar yerinden sökülmüş, sofrayı alıp uçurmuş. Eşkıya inat etmiş. Yolcu “Allah'ım yetmedi” demiş. Artan fırtına adamın karısını sürüklemiş, kadın bir ağaca tutunarak kendisini güç bela kurtarmış. Kızı da büyükçe bir kayanın dibine çökerek korunmuş. Ama adam inadından vazgeçmemiş, ille güreşeceğiz demiş. Öbürü “Allah'ım yetmedi” demiş. Artık Güneş batıyormuş birkaç dakika geçmiş geçmemiş yarı karanlığın içinde pek çok insan görünmüş. Kendilerine doğru yaklaştıklarında bir de bakmışlar ki bunlar asker. Meğer padişah sefere gidiyormuş, arkasından onu izleyen lalalarından birisi yolda hastalanmış. Aslında durumu idare ederek yavaş da olsa ilerliyorlarmış. Ama bu fırtına kızılca kıyamet kopunca da mecburen durmak zorunda kalmışlar, gözlerine kestirdikleri o düz alana yaklaşmışlar. Orada bu fırtınanın içinde güreş tutmaya çalışan iki adamı görünce çok şaşırmışlar. Haydut tarafından güreşmeye zorlanan yolcu askerleri görünce diğerine dönüp; “Eğer söylersem ocağın batar” demiş. “Benden önce de kim bilir kaç kişiyi soydun böyle, ortaya çıkarsa ya asarlar ya hapse atarlar” demiş. Bu kez eşkıya şaşırmış, korkudan “Tamam saldım seni, yoluna git” demiş. Ama artık uyanıklık yapma sırası garip yolcudaymış. “Bu iş öyle kolay değil” diye seslenmiş hayduda. “Ne olacak peki?” diye sormuş diğeri. “Kızını bana vereceksin, karım olacak” diye yanıtlamış. Eşkıya bakmış ki olacak gibi değil namusunun üstüne ant içmiş “Buradaki askerlerden bazıları da şahit olsun” demiş. Kendi aralarında konuşarak vardıklarında belinin üstüne yatan Lala’yı görmüşler. Anlamışlar önemli biri olduğunu selam vermişler. Bura bir dağ beliymiş ondan mıdır, Lala da hasta olduğu için belinin üstüne yatıyormuş, ondan mıdır? Hangisidir sebep bilinmez ama olay daha sonra anlatılıp insanlar arasında duyulunca Lala’nın Beli diye bir yakıştırma yapmışlar buranın adı için. Yani bu mevkinin ilk başlardaki asıl ismi Lalabeli’dir. Sonradan Lalebeli’ne dönüşmüştür.

Yaşlı amca dedi ki: Hatta söylentiye göre Lala ölmüş oraya gömmüşler, buralarda bir yerlerde, aşağıda Tuzhisarın karşısına denk gelen bir yerde. Mezarın yeri de yakın zamanlara kadar belliymiş, tarlada çift sürenler kaybetmişler zamanla. O yüzden buraya Lala-beli denmiş. Buralarda yaban lalesi yetişiyormuş diyenler var ama ben bilmiyorum. Kırmızı gelincik çiçekleri çok olur buralarda. Onlara lale denir mi, yoksa benzetmişler mi? orasını da bilemem.

Derlemeci notu / Tarihsel vaka: Lalebeli geçmiş dönemlerde ulaşımda çok fazla sorun çıkaran bir mevkidir. Bir örnek vermek gerekirse 18 Aralık 1919’da Sivas’tan yola çıkan Mustafa Kemal Paşa’nın arabası Kayseri’ye ulaşır ve konuk olacağı eve geçerler. Ancak arkadan kendilerini takip eden ikinci araç Lalebeli’nde kara saplanarak yolda kalır. Talas Amerikan Hastanesi’nin kamyonu gönderilerek kurtarılır. Gece yarısına doğru Mazhar Müfit Kansu’nun da aralarında bulunduğu yolcular gelirler ve sofra ondan sonra kurulur.

Derleyen: © Deniz Karakurt
İzinsiz paylaşılamaz. Kaynak belirtmeden alıntı yapılamaz.

BURUNÖREN KÖYÜNDEKİ İNANIŞLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

Kaynak Kişi: Haydar Erdoğan
Konu: Kayseri'nin Sarıoğlan ilçesine bağlı Burunören köyündeki inanışlar üzerine bir inceleme.

Doğum ile ilgili inanmalar:
- Hamile kadının yüzüne çil düşerse, doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır.
- Hamile kadının kalçası geniş olursa, doğacak çocuğun kız olacağına inanılır.
- Hamile kadının gözleri güzelleşirse, doğacak çocuğun kız olacağına inanılır.
- Hamile kadının karnı sivri olursa, doğacak çocuğun oğlan olacağına inanılır.
- Hamile kadının ağrıları sık sık olursa kız, az olursa oğlan olacağına inanılır.
- Çocuk ana karnında çok hareket ederse kız, az hareket ederse, oğlan olacağına inanılır.
- Çiftler yağmurlu günde evlenmişler ise, doğacak çocuğun oğlan olacağına inanılır.

Ölüm ile ilgili inanmalar:
- Hastanın gözü şiş olursa öleceğine inanılır.

- Hastanın gözü küçülürse öleceğine inanılır.
- Hastanın boynu uzarsa öleceğine inanılır.
- Hasta evde çok gezerse öleceğine inanılır.
- Hasta yanına çok kişi çağırırsa, öleceğine inanılır.
- Hasta çok çeşit yemek ister yerse öleceğine inanılır.
- Hasta abuk subuk konuşursa, öleceğine inanılır.
- Cenaze olduğu evde yemek pişirilip yenmez.
- Cenazenin önünden geçmenin iyi olmadığına inanılır.
- Cenazeden gelen olursa, ayağa kalkmanın iyi olacağına inanılır.

Gökyüzü ile ilgili inanmalar:
- Akşamları tohum ekilmez. Çünkü eken kişinin bacağının kısa olacağına inanılır.
- Ayın yeni doğduğunda zamana aybaşı olarak inanılır ve o günde tohum ekilmez.
- Bulutlar dağlara doğru giderse yağmur yağmayacağına inanılır.
- Gök çok gürlerse fazla yağmur yağmayacağına inanılır.
- Gök gürlediğinde şapka havaya atılır. Şapka yere düştüğünde ağzı yukarı olursa bolluk, ağzı aşağı düşer ise kıtlık olacağına inanılır.
- Gök kuşağının altına yoğurt dökünce isteğin olacağına inanılır.
- Gök kuşağının altından geçilirse, oğlan ise kız, kız ise oğlan olacağına inanılır.
- Gökteki ayın etrafı kırmızı olursa yakında yağmur yağacağına inanılır.
- Gökten yıldız kayarsa dilek tutulur ve bu dileğin kabul olacağına inanılır.
- Gökyüzünde yıldız çok sık olursa yağmur yağacağına, sık olmazsa yağmayacağına inanılır.

© Deniz Karakurt

Günler ile ilgili inanmalar:
- Cuma günü köydeki yoksullara Cumalık verilir.
- Cuma günü tohum ekilmez. Ekilen tohumların kurtlanacağına inanılır.
- Hava kararır siyah bulutlar gökyüzünde oluşmaya başlayınca yağmur yağacağına inanılır.
- Karayel çok eser ise yağmur yağacağına inanılır.
- Köyde cenaze olduğu gün sela verilir.
- Köyde cenaze olduğu gün çamaşır yıykanmaz.
- Kışın gök gürülerse çok kar yağacağına inanılır.
- Kışın hava yıldızlı olursa, ayaz olacağına inanılır.
- Salı günü yapılan işlerin tersine döneceğine inanılır.
- Ufuk - Gökyüzü kırmızı olursa, bir sonraki gün (yarın) havanın iyi olacağına inanılır.
- Yaz yağmurunun, çok kısa ve sık sık yağacağına inanılır.
- Yeni doğmuş ayı, ilk görüldüğünde dua edilirse dileklerinin kabul olacağına inanılır

Hayvanlar ile ilgili inanmalar:
- Atın anlı sakarsa, aksi olacağına inanılır.
- Çakal bağırırsa, yağmur yağacağına inanılır.
- Guguk kuşu öterse, ilkbaharın geldiğine inanılır.
- Güvercin görülürse, haber geleceğine inanılır.
- Horoz yönünü eve doğru çevirip öterse, misafir geleceğine inanılır.
- İneklerin boynu kalın, kafası büyük olursa iyi süt vermeyeceğine inanılır.
- İneklerin boynu ve bacakları ince olursa; iyi cins sayılır. İyi sağımlık hayvan olduğuna inanılır.
- Karga çok öterse, onun etrafında çakal veya tilki olduğuna inanılır.
- Karga kapıda çift öterse, iyi haber geleceğine tek öterse aksilik olacağına inanılır.
- Kedi bacağını kaldırırsa, misafir geleceğine inanılır.
- Kesilen hayvanın kalbine kan dolarsa, kesen kişinin kalbinin kötü olduğuna inanılır.
- Köpek kapıda ulursa o evde yahut köyde birisinin öleceğine inanılır.
- Rüyada at görülürse kısmet olduğuna inanılır.
- Rüyada köpek ve yılan görülür ise düşman olduğuna inanılır.
- Tavuk öter ise, bir aksilik olacağına inanılır ve tavuk evin etrafını dolaşmadan hemen kesilir.
- Yolda giderken önünden kedi geçerse, iyi olmayacağına inanılır.

Bitkiler ile ilgili inanmalar:
- Ebem gömeci denen otun kalbe iyi geldiğine inanılır. Çay yapıp içilir.
- Fındık ve cevizin yaraları azdıracağına inanılır.
- Pezik ve patlıcanın yaraları azdıracağına inanılır.

Nazar ile ilgili inanmalar:
-Çocuk ve insanlara nazar değmemesi için nazar boncuğu takılır
-Hayvanlara nazar değmemesi için gözboncuğu, püskül ve nal takılır.
-Nazar değen kişiye tuz çevrilir. Birazı ateşe atılan tuzun nazarı geçireceğine inanılır.
- Nazar değen hayvan için tuz çevrilir ve çevrilip okunan tuzun birazı ateşe atıldıktan sonra kalanı nazar değen hayvanın üzerine serpilir.

© Deniz Karakurt

- Nazar değen hayvana, nazarlayan kişinin ayağının altından toprak alınıp, o toprağın suyu o hayvana içirilir.
- Şüphelendiği kişiden nazar değmemesi için anlına kara çalınır.
- Nazar değen kişi için kurşun döktürülür.

Ölümle ilgili gelenekler:
Köyümüzde ölmesinden şüphelenilen hasta bir kişinin hasta yatağında mümkün olduğu kadar yalnız bırakmamaya ve onun yanında beraber oturup ona teselli vererek, hoş tutmaya çalışılır. Eğer ölecek kişinin öleceğine kesin bakılırsa başında hoca Kuran'ı Kerim'den ayetler okuyarak ve telkin vermeye başlar. Hasta veya yaşlı kişi can vermekte zorlanıyor ise kafasının altındaki yastık çekilir ve mümkün olduğu kadar kapıların önünde kimsenin durmaması istenir. İnsanlar kapının önünde oldukları için Azrail'in can almak için gelemeyeceğine ve hastanın can vermek için fazla can çekişeceğine, zor öleceğine inanılır

Ölen kişi ilk önce yatağına uzatılır ve üzerindeki bütün giysileri üzerinden çıkartılarak elleri yanına uzatılıp çenesi bir tülbent veya bir bez ile bağlanıp üzeri örtülür. Ruhun bedeni terk etmesi ile cansız kalan ceset başında (cenazenin başında) yakınları ve komşuları yanık sesleriyle içlerinden gelerek ağlayıp ağıtlar yakarlarken köy imamı yüksek bir yerde sela vererek köyde cenaze olduğunu bildirir. Bundan sonra cenazenin başında bulunanlar ölen kişinin yakınlarına baş sağlığı dileyip taziyelerini bildirirler.

Ölüm vakti de çok önemlidir. Eğer gece ölmüş ise; sabaha kadar cenazenin başında beklenir ve o gün evde ışıklar söndürülmez sabaha kadar yakılır. Aynı zamanda uzak yerlerde ve yakın köylerde yaşayan yakın akrabaları varsa onlara haber verip gömmeden önce cenazeyi son defa görmeleri ve gömülürken yanında bulunmaları için gelmeleri sağlanır. Genellikle erkekler cenazenin başında kalırlarken kadınlar ayrı bir odada toplanıp geceyi orada geçirirler. Kişi gündüz ölmüşse; bir taraftan yakın akrabalarına haber gönderilirken köyde cenaze olduğu gün köyden hiç bir tarafa gitmeyen köydeki erkekler den bazıları da mezar kazmak için mezarlığa gider kazı işini tamamlar. (Yalnız gün aştıktan sonra gömülmez.)

Her şey hazırlandıktan sonra ölen kişi erkek ise köy imamı, kadın ise cenazesi köyde bu işi bilen bir kadın tarafından dört ayaklı tahtadan yapılmış teneşir denen masa üzerinde yıykanır. Ellerine ve ayaklarının parmaklarına kına vurulurken üzerine kolonya ve gül suyu dökülür. Daha sonra bir kaç kişinin yardımı ile cenaze salacaya konulup omuzlar üzerinde mezarlığa doğru yola çıkılır. Her sülâleden ölen kişilerin cenazesini götürdükleri bir yol vardır. Bu yol izlenerek bütün köylünün katılımı ile cenaze mezarlığa yakın bir yerde bulunan musalla taşına üzerine konur. Burada imamın önderliğinde cenaze namazı kılınır ve helallık alınır. Bundan sonra kadınlar geri evlerine döner iken erkekler cenazeyi İslami inançlara göre hazırlanmış olan mezara defnederler. (Kadın ve erkekler için derinliği değişen mezara cenaze baş tarafı Mekke tarafına (Kıble) gelecek şekilde uzatıldıktan sonra kefen çözülür. Cenaze sahibinin isteği veya ölenin arzusu varsa eşyalarından mezarına yanına konur.) Mezarı kapatmadan önce mezara bozuk parada atmayı sevap bilen köylü "Sapındırık" denen ağaçları yanca üzerine dizip onun üzerine tahta ve sap atıp üzerine toprakla kapatırlar.

© Deniz Karakurt

Bu işlemler yapılırken imam mezarın başında Kuran okur. Mezarı kapatanlar ise sık sık el değiştirirler. Yani mezarı kapatmaya başlayan bir kişi bir kaç kürek toprak attıktan sonra küreği yere bırakır ve bir başkası alıp kapatmaya devam eder. Kapatılan mezarın üzerine evden götürülen (ibrikteki) su döküldükten sonra köy imamı Kuran-ı Kerimden ayetler okur ve sonunda okunan Fatiha ile herkes cenaze sahibinin evine doğru yol alırken imam mezarın başında okumaya devam eder. Bundan sonra cenaze sahibinin evine tekrar baş sağlığı ve evde tekrar bir Kuranı Kerim okutmak için gidilir. Burada dikkat edilecek ve günah olarak bilinen bir şeyde mezar (sin) eşmekte ve kapatmakta kullanılan kazma ve küreklerin omuzlar üzerinde taşımamaya gayret gösterilmesidir.

7 ve 40 Çıkarma:
Cenaze ile ilgili adetlerin sonuncusu ise cenaze sahibi tarafından cenazenin evden çıkmasından yedi gün sonra can aşı ve kırk gün sonra da kırkı için köylüyü toplayıp yemek yedirip Kuran okutturulur. Bu zaman zarfında ölen kişinin giyecek veya kullandığı eşyaları var ise bazıları hayrına verilip önemli olanları ise hatıra (Teberik) olarak saklanır.

Doğumla ilgili gelenekler:
Doğum öncesi hamile kadınlar kendileri ve doğacak çocuklar için bazı hazırlıklar yaparlar. Bu hazırlıkların başında doğum yapacak kadının ilk doğumu ise önce doğacak çocuğa ağaçtan yapılmış ve üzeri çeşitli renkler ile boyanarak süslenmiş bir beşik alınır. Sonra küçük çocuk elbiseleri dikilip, ayağına yünden patik örülür. Ağırlıklı olarak alınan çocuk giysileri erkek çocuk doğacak gibi yapılır. Fakat doğum sonrası kız çocuğu da doğsa o giysiler giydirilir. Doğum için bu gibi hazırlıklar yapıldıktan sonra doğum günü ve anı o aile için sıkıcı olup, doğumun sağlıklı olabilmesi için dua ederler. Çünkü köyde doktor ve ebe yoktur. Doğum eskiden köydeki bu işi iyi bilen bir kadın tarafından yaptırılırdı. Doğum saatı gelip doğum sancısı çekmeye başlayan kadına bakması için köyde doğum işini iyi bilen tecrübeli kadınlardan biri veya bir kaç tanesi çağırılırken, evin fertlerinden bir tanesi ise temiz toprak eleyip hazırlar. Doğum gerçekleşince, doğan çocuğun göbeği ebe tarafından kesilerek hazırlanmış Höllük denen toprak hafif ısıtılarak çocuk içine yatırılarak, üst üste koyulan bezlerle belenir. (Bu işleme çocuk beleme denir.) Daha sonra çocuğun başı, hem çene altından, hem de alnından geçirmek üzere, iki taraflı olarak bağlarlar. Bu adet, çocuğun kafa yapısının daha düzgün olmasını sağlamak içindir. Şişman doğan çocuklara ise “Balağ” denir. Doğumu gerçekleştiren kadınların diğer bir işi ise çocuğun ardında gelen “Son”un bizim deyimimiz ile çocuk eşini hemen bir beze sarıp mümkün olduğu kadar toprağı eştirip çok derine gömdürmesi olur. Çünkü bu sonu kedi veya köpeğin yemesi halinde, çocuğa zarar geleceğine inanılır. Doğum yapan kadın o anda lohusa olarak adlandırılır. Lohusa kadında aynı şekilde hazırlanır ve biraz fazla ısıtılmış toprak içine yatırılıp üzeri örtülür. Evde ve çevrede sevinçler yaşanır ve göz aydınlığı dilenir. Daha sonraki günlerde komşular tarafından çocuğa çeşitli hediyeler alarak mümkün mertebe kırk gün geçmesini bekledikten sonra görmeye gelinir. Diğer taraftan evlenip çocuğu olmayanlar için ise iğdiş veya kör ocaklı derler.

Kırk Çıkartmak:
Yıllardır süre gelen inançlarımız gereği, doğan bir çocuğun kırk gün sonra kırkı çıkartılır. Kırk çıkartma işini her yöredeki insanlar farklı olarak uygular. Köyümüzde bir çocuk doğduktan kırk gün sonra, ailesi kırk çıkartma işine başlar. Bu iş için çeşitli yerlerden 40 tane küçük taş parçası toplanır. Bu taşlar temizlenip kaynatıldıktan sonra bir kova içindeki (ılıtılmış) suyun içine atılır. Ateş üzerinde kaynatılan

© Deniz Karakurt

suya soğuk su eklenerek ılık hale getirilirken, çocuğu kadının bir tanesi soyup, çıplak bir halde hazır olarak bekletir. Diğer bir kadın ise çocuğun başının üzerine bir elek veya ilistir denen delikli süzgeç tutar. Kova içine boşaltılmış ılık suyun içine, kırk taş atılmış sudan bir tas ile çocuğun başından "ağrın - acın bu sular ile gitsin" diyerek aşağı dökülür. Ondan sonra çocuğun kafası eller arasına alınarak, ayakları aşağı doğru sallandırılır ve aynı sözler tekrarlanır. Daha sonra tekrar doğrultup, çocuğun iki ayaklarını bir araya getirip, kafası aşağıya gelecek şekilde bütün ağırlığı ile aşağıya doğru sallandırırken, bir eliyle de iki ayağının üzerine bir kaç sefer vurduktan sonra, çocuk tekrar doğrultulup üzerindeki yaşları bir bez ile sildikten sonra üzeri giydirilir ve beşiğine yatırılır. Çocuğun taş gibi uyuması içinde bağrına bir taş koyulur. Böylece "Kırk çıkartma" işlemi bitmiş olur.

Diş Hediği:
Çocuğun diş çıkardığını ilk gören kişi, çocuğun annesini veya babasını müjdelerken, çocuğa bir hediye almayı da ihmâl etmez. Bu müjdenin ardından çocuğun ailesi, buğdaydan diş hediği yapıp, komşularına çocukları için diş hediği dağıtır. Bazı kimselerinde adet üzerine, bana benzesin diye çocuğun ağzına tükürdükleri görülür.

Kaynak Kişi: Haydar Erdoğan
(Orta Asya'dan Anadolu'ya Bir Göçün Tarihi - Oğuz Boyları / Bucak Avşarları kitabından kendisinden alınan izin ile alıntı yapılmıştır.)

© Deniz Karakurt

BURUNÖREN KÖYÜNDEN BİR ALBASTI DERLEMESİ

Konu: Kayseri'nin Sarıoğlan ilçesine bağlı Burunören köyünde anlatılan bir öykünün derlemesi.
Kaynak Kişi: Haydar Erdoğan

Size kitabım içerisinde yazdığım köyümüzde yaşandığı söylenen bir öyküyü aktarmak istiyorum.

Al basması, gözle görünmeyen güçlerin, doğumdan sonra yeni anneye görünüp ona musallat olma durumudur. Bu gibi hallerde anne gözüne bazı kimselerin başkalarının şekline (kıyafetine / kılığına) bürünüp geldiğini ve kendine yaklaşmak için çeşitli hareketlerde bulunduğunu, tatlı dil dökerek, bazılarının da öfkeyle ve zorlayarak yaklaşmaya çalıştığını söyler. Eğer yakınlaşma veya temas olmuş ise; kötü sonuçlar ortaya çıkar ki buna köy dilinde "albasması" denir. Buna çalınma (felç olma durumu) denilmiş olup, bunun etkisinden çocuğun dahi öleceğine inanılır. Türkmen, Avşar ve Yörüklerde al basması inancı hala yaygındır. Al denilen gözle görülmeyen bu varlık, insanlara muhtelif suretlerde görülmektedir. Sarıkız olarak da görülen alkarısı, yahut albastı insanın ciğerini alıp götürür. Köyde bu gibi inançlar ile ilgili eskiden beri söylenip gelen bazı anlatımlarda vardır. İşte bu söylentilerden bir tanesini biliyorum.

Al basmalarına karşı lohusa yatanlara giydikleri elbiselerinin ucundan keserek verip, onları korkmadan güvenle uyumalarına inandıran ailelerinden biri olan ve köyde Ese'nin Ahmet diye tanınan ailenin dedelerinin birinin başından geçtiği ve o nedenle "al ocağı" olarak bilinmelerine neden olan bu olayın şöyle gerçekleştiği söylenir.

Bir gün bu ailenin büyüklerinden bir kişi, köyün dışında bulunan tarlasına öküzleri ile çift sürmek için gider. Bir kaç dönüm yer sürdükten sonra, dinlenmek için oturur ve sonra yan üstü uzanır. Aradan fazla geçmeden bu adamın kulağına tarlanın yakınında bulunan in (küçük mağara) tarafından, inin içinden ağlayan çocuk sesleri gelmeye başlar. Adam hayretler içinde kalır. Kendi oradayken o ine kimsenin girmediğini çok iyi bilmektedir ve böyle yanı çocuklu bir kadını da o ine girerken de görmemiştir. Acaba daha önceden başka köye giderken orada yatıp kalan çocuklu bir kadın benden daha önce gelip buraya girmiş olabilir. Bunun kim olduğuna bir bakayım deyip ine doğru gider. Yaklaştıkça çocuklar ile annesinin arasında bazı konuşmalara şahit olur. Fakat orada kimseyi göremez. Konuşma şöyle cereyan eder. "Anne biz çok acıktık ne yiyeceğiz?" diye sormalarının üzerine anneleri yavrularım biraz sabredin der. Çocuklar sorar; "Ana daha ne kadar?" Anneleri "Bu geceye kadar" der. Ondan sonra çocuğun bir tanesi annesine "Karnımız doyacak mı?" diye sorar. Annesi "Evet" der. Yine çocuğun biri sorar "Anne ne ile karnımızı doyuracaksın? Hani bir şey yok ki" demesi üzerine annesi köyün ismini vererek "Orada falanca adında bir kadın bugün gece doğum yapacak. Ciğerini getireceğim yiyeceksiniz" demesi üzerine, çocuk tekrar sorar. "Nasıl çıkartacaksın anne?" Kadın yanıtlar: "Bakın çocuklar, bu köylüler doğumdan sonra lohusa yemeği yaparlar ve doğum yapan kadına yedirirler. İşte tam o zaman ince bir kıl şeklinde yukarıdan aşağı yemeğinin üzerine konarım. Beni fark etmeyen lohusa kadın, beni yuttuktan sonra ciğerini çıkartıp size getiririm, yersiniz" der. Bunları duyan adam hayretler içinde kalır. Hemen öküzlerini alıp tarlada çift sürmeyi de bırakarak köye geri döner. Karısına köyde kimin doğum yapacak olduğunu sorar. Karısı

© Deniz Karakurt

adı geçen o kadınında çok yakında doğum yapacağını söyler. Bunun üzerine adam karısını da alıp doğum yapacak kadının evine gider. Bir kaç saat oturan karı - koca bir türlü kalkıp evine gitmemesi üzerine ev sahibi tarafında evde fazla oturulması pek istenmese de adam inat edip kimseye bir şey söylemeden oturmaya devam eder. Duydukları doğru çıkar. O evin kadını gece yarısı doğum yapar. Adam odada bulunan ocağın yakılmasını ısrarla ister. Lohusanın bulunduğu yerde erkeğin bulunmasının günah ve ayıp olmasını bilen, ev sahibi ve doğum yaptıran kadınlar adamı kovmak isterlerse de, adam yine hiç bir şey söylemeden ateşi yaktırıp, lohusa kadına bir tabak içinde undan yapılan bulamaç yapılıp getirilmesini söyler. Lohusa yemeği olan bulamaç kadının yemesi için önüne konduğunda adam tavana doğru bakmaya başlar. Bu durumdan herkes şüphelenir. Nihayet beklediği an gelir. Yukarıdan ince bir kıl süzülerek gelip yemeğin üzerine konar. Yerinden kalkan adam kılı yavaşca tutup yanan ateşe atmak üzereyken aniden orada bir kadın peydah olur ve adamın bileğinden tutup yalvarmaya başlar. Orada bulunanların gözleri önünde gelişen bu olaydan sonra, adam oradaki bir kadından aldığı iğneyi o anda kadın suretine dönüşen alkarısının sırtına batırarak tekrar eski haline geçmemesini sağlandıktan sonra kadını orada serbest bırakır. İnsan şeklinde uzun zaman adamın evinde yaşadıktan sonra, birgün yine o adam kadını yanına çağırıp; bundan sonra bütün al'ların, kendisine veya yedi sülâlesine bir daha gelip, musallat olmaması için yemin ettirdikten sonra kadının üzerine sapladığı iğneyi çıkartır. Ciğer çıkartıp çocuklarını doyurmak için gelen o alkadını gözden kayıp olup gider. İşte o günden sonra köyde bu aile "al ocağı" bilinir.

Al basmasına karşı aileden birinin giydiği elbiseden bir parça alıp üzerine diken lohusa (hamile) kadın kendisini al basamayacağına inanır. Köyde yıllarca söylenip ve böyle olduğuna inanılan olaydan başka al basmalarını önlemek için çocuğun beşiğinin altına Kur'an-ı Kerim, demir bıçak, nal, silah gibi şeyler ile beşiğin üst kısmına erkek paltosu ve süpürge konur. Geceleri ışıkları yakılı tutmayla alın gelip basmayacağına (musallat olmayacağına) inanılır. Yörüklerde 40 gün lohusanın mezarının açık olduğuna, yani kırk gün içinde albasması ihtimalinin her an fırsat buldukça olabileceğine inanırlar ve yukarıda sıraladığım tedbirleri de onlarda uygularlar.

(Kaynak kişiye ait; Orta Asya'dan Anadolu'ya Bir Göçün Tarihi - Oğuz Boyları / Bucak Avşarları kitabında anlatılan rivayet.)

Soru: Köyünüzün tarihi ve kültürü üzerine 900 sayfalık bir kitap yazmış birisi olarak sizin bu konudaki görüşünüz nedir?

Yanıt: Deniz bey, bu konulara Anadolu'da Türkmenlerde (Yörüklerde de ağırlıklı olarak) inanılmaya devam edilir. 1972 yılından 2014 yılına kadar Almanya'da yaşadım. Orada ne cinden, ne şeytandan ne de bu gibi varlıklardan korkan Alman görmedim ve duymadım. Biz mezarlığın yanından gece geçmeyi bırak gündüz binbir defa besmele çekerek, ürpererek geçer, evin karanlık yerlerine korkarak girerdik. Ben albasmasını lohusa kadınların doğumda kan kaybından kaynaklanan vücudundaki vitamin eksikliğinden dolayı nabzının düşmesinden dolayı, gerçekte olmayan bazı şeyleri görmesi olarak düşünüyorum. Elbette ki tıpbın konusu bu. Ama öteki taraftan bunlar bizim kültürel değerlerimiz. Böyle anlamışlar eskiler, böyle düşünmüşler. Lohusa kadınları yalnız bırakmamışlar.

Görüşmeci: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

ÜZERLİK KÖYÜNE DAİR BİR İNCELEME

2020 yılında vefat eden Harun Güngör hocadan edindiğim bilgilerle ortaya çıkan bir derleme. Mezarı köyündedir. Kendisi ve bilgi birikimi hakkında söylenecek çok şey vardır, ancak sadece şu kadarını söylemekle yetineyim. Müthiş bir belleğe sahipti, ne kadarını yazıya geçirdi ne kadarı kendisi ile birlikte sonsuzluğa gitti elbette ki bilemiyorum. Yurdu Cennet olsun.

Konu: Kayseri'nin Sarıoğlan ilçesine bağlı Üzerlik köyüne dair bir inceleme
Kaynak Kişi: Harun Güngör (Prof.Dr. – 1949 doğumlu)

Köyün adı, uğurlu olduğuna inanılan ve çevrede fazlaca bulunan "Üzerlik" otundan gelmektedir. Yerleşik düzene geçen Türkmenler tarafından Kızılırmak kıyısında kurulmuştur. Kızılırmak ve Tuzla Gölü'ne yakın olmasına rağmen kurak sayılabilecek bir bölgedir. Köye özgü ve eskiden ünlü olan Yoğurt Bayramı artık unutulmuştur.

(Derlemeci notu: Yakın bir bölgede Kayseri'nin Akkışla ilçesine bağlı Gömürgen köyünde yapılmakta olan Yoğurt Bayramı geçtiğimiz yakın yıllarda ilçenin yerel şenliklerinde birine dönüştürülerek yeniden canlandırılmıştır.)

Üzerlik köyüne ilk yerleşmeler hakkında kesin bir bilgi yoktur. Köyün kimler tarafından yerleşmeye açıldığı da bilinmemektedir. Köye ait ilk bilgilere 1563 yılındaki Maraş tahrir defterlerinde rastlanmaktadır. Köyün bu zamanda 40 hanelik bir yerleşme yeri olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu yerleşmeyle günümüz yerleşmesi arasında bir ilgi yoktur. Bu dönemi köyün ilk iskanı olarak nitelendirmek gerekmektedir. Günümüz yerleşmesinin kökenini 18. yüzyıl sonunda meydana gelen göç dalgası oluşturmuştur. Orta Asya'dan gelen Oğuzlar Helep'e yerleşmişlerdi. Halep'teki Oğuzlar bu göç dalgasının başlangıcını oluşturmuştur. Oğuzların Boyat boyuna bağlı Kuzugüdenli aşireti Üzerlik köyüne gelir. Kuzugüdenli Obası kışları Rakka ve Halep'de, yazları Anadolu yaylalarında olmak üzere göçebe bir hayat sürerken 1800'lü yılların başında çeşitli nedenlerden (istenmedik yerlere iskan gibi) dolayı Anadolu'ya hareket ederek nüfusunun bir kısmını Rakka, Halep, Adana, Niğde ve Yozgat gibi yerlerde bırakarak Kayseri'nin doğusunda düz ve geniş bir alan olan Akkışla bölgesine yerleşir. Obanın Elbeyli oymağı ise Tuzhisar ile Karahıdır köyleri arasındaki Tekeli'yi kendisine kışlak olarak yurt edinir. Tekeli'de bu ahaliye ait mezarlık ve ev kalıntıları vardır. Tekeli yöresine geçici olarak yerleşmişlerdir. Burada bir süre kaldıktan sonra daha batıda bulunan Karahıdır yöresini yerleşim yeri olarak seçmişlerdir. Karahıdır'da Çarkı yöresi Kuzugüdenli aşiretinin konaklama yeri olmuştur. Çarkı yöresinde kalan Kuzugüdenli aşireti Akkışlanın Berçin yaylasında hayvanlarını otlatmaya başlamıştır. Oymak burada 20-30 yıl kadar kaldıktan sonra Tuzhisarlılar'la aralarında çıkan ve nedeni günümüzde unutulmuş bir kavgada bir kişiyi öldürürler. Bu olaydan sonra Tuzhisar'ın coğrafi yakınlığı güvenlik endişesi yarattığından, oymak Tekeli kışlağını terkeder ve dörde bölünür. Daha sonra bu dört bölükten her biri; Gömürgen, Düzencik, Ömürlü (Cavlak) ve Üzerlik köylerini oluştururlar. Bu köylerden ikisi (Derlemeci notu: Düzencik ve Gömürgün günümüzde karayolunun diğer tarafında yer alırlar.) Berçin yaylasından ayrılan bazı aşiret üyeleri Üzerlik köyünün bulunduğu

© Deniz Karakurt

alana yerleşmeye başlamışlardır. Buraya ilk etapta dört kardeş gelip yerleşmiş; daha sonraki dönemlerde ise iki sülalenin de eklenmesiyle köy gelişip büyümüştür.

(Derlemeci notu: Gömürgen adının dağ soğanı anlamı taşıdığı bilgisi verildi.)

Görüldüğü gibi köyün temelini Kuzugüdenli aşireti oluşturmaktadır. Bu aşirete Kuzugüdenli denilmesinin sebebi ise bunların koyun yetiştiriciliğiyle uğraşmasıdır. Koyun yetiştiriciliği köyün en temel geçim kaynağı sayılmıştır.

Köy ahalisinin kendilerine özgü ses vurgulamaları ile ilginç denebilecek bir konuşma tarzları vardır. Hazırcevap denebilecek bir yönleri bulunur. Köyde sacda yufka, içli çörek, üzüm pekmezi, çalma, aside, pekmez helvası, kete, çullama gibi yiyecekler günümüzde de yapılmaktadır. Halıcılık geçmişte yaygın bir geçim kaynağıymış.

İklim koşullarının elverişsiz olması nedeniyle köyün yakın çevresinde belirgin bir bitki topluluğuna rastlanmaz. Bucak havzasında geniş yayılışa sahip bulunan yılgınlar görülür. Yılgın denen ağaççıklar genel olarak bütün yıl yeşil kalmaları ve iğne yapraklı ağaçlara benzerlik göstermeleri ile belirginleşen bir özelliğe sahiptirler. Kızılırmak etrafında kümelenmiş olan yılgınlar yıllardan beri faaliyet gösteren kum ocağı yüzünden tahrip edilmektedir. Kum ocaklarının bu sorumsuz tutumlarından köy halkı şikayetlenmektedir.

Yörede ağaç olarak oldukça fazla kavak yetiştirilir. Eski dönemlerden beri süren aşırı kesim sonucu köyün ormanlık alanı hiç kalmamıştır.

Üzerlik köyünde köyün çeşitli yerlerinde dağınık halde meyvelikler bulunur. Bu alanlar yarı sulamalı tarımın yapıldığı alanlardır. Köyde yetişen meyve ağaçlarını şöyle sıralayabiliriz: elma, armut, kayısı, vişne, kiraz, üzüm, girabolu, erik, ayva, kuşburnu.

Üzümün gelir getirmesi nedeniyle üretiminin yaygın olduğu görülür. Hatta bazı yerlerde tarım arazileri boyunca uzanırlar. Üzüm üretiminin durumuna göre de pekmez satılmaktadır. Pekmez Kayseri'de açık pazarda satılmaktadır. Üzüm üretiminin az olduğu zamanlarda pekmez aile içinde tüketilir.

Kızılırmak köyün doğusunda Büyükacı ve Küçükacı dereleriyle beslenir. Bu iki derenin de suları Kızılırmak'a karışır. Küçükacı deresinin ırmağa karışamadığı kısımlarda tuzlanma ve çoraklaşma vardır. Bu derenin çevresinde küçük bir sazlık alan bulunmaktadır.

Ayrıca köye yakın bir yerde Tuzla Gölü bulunur. Suyu çok tuzludur. Yaz ve kış gölün dibinde kalınca bir tuz tabakası bulunur. Gölün ortalama derinliği 2 (iki) metredir. Yaz aylarında gölün yarıya yakın kısmı kurur. Gölde balık yaşayamaz. Bunun yanı sıra flamingo ve yaban kazı gibi hayvanlar bulunur. Gölün çevresinde pek çok kuş türü yaşamaktadır. Ayrıca köyün dışında üç adet tulumba suyu bulunmaktadır. Günümüzde sondaj kuyuları da açılmaktadır. Çıkan sular sulama için kullanılır. Bu sondaj kuyularından çıkan suların hepsi acıdır ve içme suyu olarak kullanılmaz.

© Deniz Karakurt

Üzerlik köyünde yıllardan beri içme suyu sıkıntısı çekilmektedir. 1998 yılında köye 25 km uzakta bulunan Yeniköy'den su getirilmesiyle su sıkıntısı giderilmiştir.

Köyde iklim şartlarının olumsuz etkisi ve sulama imkanlarının gelişmemiş olması nedeniyle tarlalar her yıl düzenli olarak ekilememektedir. Tarlalar bir yıl ekilirken diğer yıl nadasa bırakılır. Halk arasında "herk" denilen bu sistemde, tarlalar sürülür ve beklemeye alınır. Tarlanın yeterince nem alması ve dinlendirilmesi gerekçesiyle bir yıl ekildikten sonra öbür yıl nadasa bırakılır. İlkel aletlerden bel, çapa, atkı, tırpan gibi aletler de kullanılmaktadır. Bunların kullanılma sebebi; ekonomik durumun yetersiz oluşu ve bazı ürünlerin sadece bu aletlerin kullanılmasına elverişli olmasıdır. Bu aletler genellikle bağ ve bahçelik alanlarda kullanılmaktadır.

Köyde yapılan en önemli el sanatı halı dokumacılığıdır. Eskiden beri ticari değeri vardır. Halı dokumacılığı birçok ailenin geçimini sağlamıştır. Çok eski dönemlerden beri var olan halı kilim dokumacılığı artık sadece çeyizlik olarak gerçekleştirilir hale gelmiştir. Köyden kente aşırı göçün olumsuz etkileri bu konuda da kendisini belli etmektedir.

En fazla yetiştirilen tahıl ürünü buğdaydır. Buğdayın düzenli bir üretimi yoktur. Üretimde yıldan yıla dalgalanmalar görülmektedir. Bunun nedeni nadas sistemiyle arazinin bir yıl ekilip bir yıl boş bırakılmasıdır. Ayrıca iklimin kararsız durumu da bu oynamada etkilidir. Buğdaydan sonra yetiştirilen tahıl ürünleri arpa ve çavdardır. Ayrıca sulanabilir arazilerde pancar tarımı dört yılda bir yapılmaktadır. Bu da pancarın topraktan aşırı miktarda azot kaldırmasından kaynaklanmaktadır. Toprağın tekrar eski verimine kavuşması için pancar dört yılda bir ekilir. Diğer yıllar dönüşümlü ürünler (buğday, arpa, nohut ve mercimek gibi) ekilir.

Köyde en verimli alanlar Kızılırmak etrafındaki alüvyon sahalardır. Buralarda genellikle bağcılık ve bahçecilik faaliyetleri yapılmaktadır. Tuzla gölüne yakın alanlar en verimsiz sahalardır. Buralarda çoraklaşmış araziler ve bataklıklar bulunur.

Buğday ekiliş şekline göre; yazlık buğday ve kışlık olarak ikiye ayrılır. Kışlık buğday, sonbahar başlarında, yağmurun yağması ile tarlalara ekilir ve kısa sürede çimlenir. Kış döneminde kar altında kalır; bu durum, buğdayın soğuklardan etkilenmesini ve zarar görmesini önler. Yazlık buğday ise ilkbaharda ekilir, yaz döneminde olgunlaşır; yaz sonu ve sonbahar başlarında hasat edilir.

Buğdaydan sonra yetiştirilen en fazla ürün arpadır. Arpa üretiminde yıldan yıla dalgalanmalar görülür. Bunda büyük oranda çiftçilerin tercihi rol oynamaktadır. Ancak son zamanlarda arpanın bira sanayiinde malt olarak kullanılması onun değerini artırmıştır. Bundan dolayı üretimi armaya başlamıştır.

Sarıoğlan kaymakamlığına bağlı kurumlara süt satılmaktadır. Köyde az miktarda da peynir satılır. Bu peynirler çömleklere basılarak bir süre bekletildikten sonra olgunlaşır.

© Deniz Karakurt

Köyde yaylacılık yapmak için uygun alanın olmaması ve köylünün buna gereksinim duymaması gibi nedenlerden dolayı yaylacılık hiç yapılmamaktadır. Ancak eskiden, küçükbaş hayvancılığın yaygın olduğu dönemlerde, Büyükacı mevkiinde ilkbahardan güze kadar hayvanlar konaklardı. Küçükbaş hayvancılığın önemini kaybetmesiyle bu uygulamadan vazgeçilmiştir.

Kaynak Kişi: Prof.Dr. Harun Güngör
* Ayrıca ilave olarak İskender Güngör'den alınan bilgiler
Derlemeci: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

SİVAS'IN KANGAL İLÇESİ'NE BAĞLI HAMAL KÖYÜNE DAİR BİR İNCELEME

Kaynak Kişi: Hüseyin Temürer (emekli öğretmen)

Hamal Köyü Tarihçesi: Orta Asya'dan göç eden Türkmenler'den Badili Aşireti Musul üzerinden Anadolu'ya gelmişler. Ayvalı Deresi denilen, Gürün'e bağlı Eski-Hamal'a yerleşmişler. Burada ne kadar kaldıklarını bilmiyoruz. Orası dar iki vadi arası verimsiz bir yer. Halk tahılını satmak için kağnı arabalarıyla bir haftalık yolculuktan sonra Sivas'a gidip geliyor. Köyün bugünkü yerinde konaklıyorlar. Burası boş sulak bir yer. İşte bu sırada bu araziye yerleşmeye karar veriyorlar. Daha önce burası Mancılık Köyünden Ermeniler'in elinde imiş. Eski-Hamal'dan on beş ev kalkıp buraya geliyorlar. Yerleşip çoğalıyorlar ve Yeni-Hamal adını alıyor. Köyümüzün adı Hamal olarak geçse de Yeni-Hamal olarak bilinmeye devam etmektedir. Köye daha sonra dışarıdan bazı sülaleler de gelmişler. Tahminen köyün kuruluşu 350-400 seneye yakındır. Daha önceleri Gürün e bağlı kalmış, daha sonra da Kangal ilçe olunca Kangal'a bağlanmış. Köyün arazisi geniş düzlük ve sulaktır. Tohma Çayı'nın bir kolu köyü ikiye bölmektedir.

Köyün tepesinde Köroğlu denilen, büyük bir mağara vardır. Eşkiyanın burada yaşadığı ve gelen geçen kervanlardan haraç aldığı söylenir. Kale denilen mağara oldukça sarp ve yüksektir. İçinde Köroğlu'nun silahlarını koyduğu yerler ve atını beslediği ahır olduğu rivayet edilen bölümler vardır. Dar boğaz olan Şuul'da ise Pianoğlu'nun yaşadığı söylenir. (Derlemeci notu: Kangal'a bağlı Turnalı köyünün eski adı Şuğul'dur.)

Köyde linyit kömürü bulunmaktadır. Tahminen 1950-52 yıllarında Yusuf Çelik bunun farkına varıyor. Çıkarıp işletmek istiyor, fakat başarılı olamıyor. Köylülere gelecekte köyün zenginleşeceğini insanların bununla ekonomik olarak rahatlayacaklarını söylemiş.

Yakınlarda Uyuz Pınarı denilen bir gölet vardır. Suyun sıcaklığı yaz kış 15-20 derece civarındadır. Bir tür kaplıca suyudur. Su altındaki yeşil bitkilerin bolluğu nedeniyle güzel bir görünümü vardır.

Hamal köyüne komşu sonları pınar ile biten Akpınar, Şekerpınar, Kırkpınar, Soğukpınar ve Sarıpınar isimli köyler bulunmaktadır.

Köyün yaşam süresi oldukça fazladır, bazı insanlar 100 yaşını geçmiştir hatta bir rivayete göre bir kişinin 120 yaşında öldüğü söylenmektedir. Köyde yakın zamanlarda 104 yaşında ölen bir kişi vardır.

Köyün Gelenekleri

Kış Yarısı Kutlamaları: Köyde kış yarısı geldiği zaman; gençler gece çeşitli kılıklara (kadın, gelin, dede vb.) girer ve evleri dolaşarak oyunlar oynarlar, bunun karşılığında da çeşitli bahşişler (un, bulgur, para) alırlardı. Alınan bu bahşişler gruptaki gençler tarafından ortaklaşa harcanırdı.

Koç Bırakma: Yaz gelince sürüden ayrı beslenen koçlar sonbahar mevsimi gelince özel etkinlikler ile sürüye katılır. Koçlar sürüye katılmadan önce çoban tarafından "Aşı" dediğimiz kırmızı boya ile

© Deniz Karakurt

süslenir. Böylece o yılın daha bereketli geçeceği düşünülür. Bu etkinlik çerçevesinde sürüde koyunu olan herkes evde hazırladığı pasta börek ne varsa getirir meydanlıkta çobana ikram eder. Çoban da kendine biraz pay alır gerisini köylüye dağıtır.

Kız İsteme: Erkek çocuklarını evlendirecek ailelerce, kız tarafına sebebi ziyaret önceden haber verilerek gidilir. Kız ve erkek tarafından birkaç hatrı sayılır kişiler de orada hazır bulunur. Allah'ın emri Peygamberin kavli ile kız istenir. Kız anası (yengesi de olabilir) kızı ile başka bir odada yalnız olarak görüşür ve evet deyip demediği sorulur. Cevap olumlu ise nişan (şerbet) günü karara bağlanır. Başlık parası son 30-35 yıldan beri yoktur. Geline takılacak takı bazı aileler tarafından söylenebilir, ancak son yıllarda artık o da söylenmemektedir. (3 bilezik, 1 kolye vs. gibi) Bu kız isteme olumlu sonuç verdikten sonra Alevi Dedesi ile merasim gerçekleştirilir.

Nişan (Şerbet İçme): Kız tarafında gerçekleşen bu törenden önce oğlan tarafı kız tarafının belirlediği birkaç kişiye hediye alır. Geline ve ailesine de elbise, elbiselik gibi hediyeler alır. Kız evinde hazırlanan şerbet, çerez gelen misafirlere ikram edilir. Davul zurna eşliğinde eğlenceler yapılır.

Düğün: Oğlan evinde başlar. Düğün merasimi genelde Cuma günü başlar, Pazar akşamı sona erer. Her iki tarafta eş dost akraba ve komşuları "Ohuntu" (davetiye) dağıtarak düğüne davet eder. Bazı yakın akrabalara davetiye yerine elbiselik verirler. Oğlan ve kız evinde düğün yemekleri hazırlanır. İçli köfte, kavurma (veya haşlama et) en baş düğün yemeğidir. Düğün evine bayrak asılır. Bunun nedeni ise bayrak milleti temsil eder, milleti oluşturan en küçük birim ise ailedir ve düğün bir aile oluşmaktadır. Uzak yerlerden gelen misafirler, komşular tarafından konuk edilir, komşular gelen kişileri paylaşırlar. O misafirin yemesi içmesi yatması gibi işleri o komşu üstlenir. Böylece düğün evine hem maddi hem de manevi destek sağlanmış olur. Pazar günü sabahtan kız evine gelin getirmeye gidilir. Bu gelin getirmeye giden gruba "Yenge" denir. Kız evinde yemekler yenir ve sadece kadınların katıldığı "Kız Övmesi" (gelin ağlatma) merasimi yapılır.

KIZ ÖVME (GELİN AĞLATMA) TÜRKÜSÜ

Çattılar çatma taşını
Kurdular düğün aşını
Çağırın kızın gardaşını
Kız anam kınan kutlu olsun
Şirinim ağzın tatlı olsun.

Sandık içinde balası
Kağıt içinde kınası
Hani bu kızın anası
Kız anam kınan kutlu olsun
Şirinim ağzın tatlı olsun.

© Deniz Karakurt

Kız baban şehre vardı mı?
Sana al yeşil aldı mı?
Kız gardaşın gayil oldu mu?
Kız anam kınan kutlu olsun
Şirinim ağzın tatlı olsun.

Biner atın iyisine
Sürer yolun kıyısına
Çağırın bu kızın dayısını
Kız anam kınan kutlu olsun
Şirinim ağzın tatlı olsun.

Atladı geçti eşiği
Sofrada kaldı kaşığı
Hani bu evin yakışığı
Kız anam kınan kutlu olsun
Şirinim ağzın tatlı olsun.

Türkü'nün alındığı kaynak: Köyümün Değerleri (S:60-61), Yazan: Hasan Alp, Yıl: 2006

Gelin övmeden sonra kız artık evden çıkacaktır. Tabi bu iş sanıldığı gibi kolay olmaz. Gelinin kardeşlerinden biri çeyiz sandığına oturur ve bahşiş almadan kalkmaz. Sandığı vermez. Damat gelir ve erkek kardeşe istediği bahşişi vererek sandığı alır. Çeyiz yüklenmeden önce bir katip tarafından çeyizde olan eşyalar not edilir. Gelin oğlan evine doğru giderken gençler yollara barikatlar kurarak "Sağmen Yolu" keserler. Damat bu kişilere bahşiş verir ve yolu açtırır. Halaylar çekilerek oğlan evine gelinir. Ama gençler bu seferde damadı kaçırırlar ve sadıçtan bahşiş isterler. Damadı kaçıranlar bahşiş alsalar bile hemen geri vermezler. Çeşitli oyunlar (döşek oyunu) oynarlar. Bu arada oğlan evinde yemek yenir ve "Teş" (Takı) merasimi yapılır. Zarfın içine konan hediyeler düğün sahibine verilir.

Köyde Yapılan Yemekler: Ağız (taş ağzı ve süt ağzı çeşitleri vardır), Boranı, Düğür aşı, Erişte, Gegek, Gendime, Gilik, Hamur kesmesi (sumaklı veya yoğurtlu), Haşıl, İçli kömbe, İçli köfte, Katmer, Kavurma, Kuymak, Küllü Kombe, Livik aşı, Madımak Çorbası, Oğmaç, Pancar böreği, Sarma (pancar yaprağından), Su Böreği, Sumaklı köfte, Sütlü Çorba, Tarhana, Telice böreği, Un helvası, Yağlama, Yahni, Yemlik çorbası, Yoğurtlu köfte.

© Deniz Karakurt

SİVAS'IN KANGAL İLÇESİNE BAĞLI SARIPINAR KÖYÜNÜN KURULUŞUNA DAİR BİR RİVAYET

Yıllar önce eşimin memleketi olan Kangal ilçesine yaptığımız bir ziyaret esnasında katıldığımız bir düğünde açılan bir söyleşmede Şarkışla'dan geldiğimi ifade etmem üzerine anlatılan bir rivayettir.

İlginçtir bana aktarılan bu söylentideki tarihsel gerçekliği daha sonradan başka kaynaklardan doğrulama fırsatım oldu. Bu bilgiye göre; Sarıpınar köyü, geçmişte Şarkışla-Döllük köyünden gelen Sünni bir topluluk tarafından kurulmuş olup daha sonra Malatya'ya bağlı Kuluncak ilçesinin Çörmü (günümüzde Darılı) köyünden Alevi-Türk nüfus gelmiştir. Ayrıca Malatya'ya bağlı Hekimhan yöresinden gelenler de olmuştur. Alevi ve Sünni ahali köyde bir arada yüzlerce yıl sorunsuz olarak yaşamışlardır.

Rivayet şöyle...
Köye ilk gelen Bico Koca isimli kişi Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Dövlek (Döllük) köyünden göç etmiştir. Çevresinde sarı çiçekleri olan bir pınarın başına çadırını kurup dinlenmek istemiş. İkiyüz - üçyüz kadar koyunu 15 kadar büyükbaş hayvanı varmış. Bir bakıyor ki burası çok güzel bir yer, etrafa göz gezdiriyor. Pınardan beşyüz adım ilerde bir ev görüyor. Evin kapısına vardığında Ermeni bir demirci görüyor. Selamlaştıktan sonra ona soruyor bu yer kimindir diye. Demirci de Alacahan beylerinin olduğunu söylüyor. Bico Koca bunun üzerine beyin yanına gidip ağamdan bir at isterim verirse de Allah razı olsun vermezse de demiş. Beyin yanına varıp, karşısına çıkınca "ben sarı çiçekli yazıdaki pınarın yanıbaşındaki yeri beğendim müsade edersen ortakçı olarak kalayım" demiş. Bunun üzerine bey "sen iyi bir adama benziyorsun, tamam yerleş araziye" demiş. Bunun üzerine gelip demircinin evinin yakınlarında bir yerlere kendi evini kurmaya başlamış. Etraftaki sarı çiçeklerden dolayı çeşmeye Sarıpınar ismi verilmiş, köyün adı da bu su kaynağından dolayı böyle anılmış. Bir kaç yıl sonra yanına yöresine gelenler olmuş, yerleşmek istemişler ama izin vermemiş. Aradan zaman geçmiş evinin önünde büyük kazanda hanımı süt pişirirken Bico Koca düven sürüyormuş. Hanımı da yiyecek götürmek için onun yanına varmış. Kadın geri döndüğünde görmüş ki, yeni yürüyen kuzulardan biri ateşe düşüp ölmüş. Kendisinin 3 veya 4 yaşlarındaki kız çocuğu da yanan ateşin etrafında dolanıyor. Akşam olup da adam eve dönünce kadın kuzunun öldüğünü kocasına anlatmış. Bico ileri görüşlü ve zeki bir kişiymiş. Kendi kendine düşünmüş. Sonra yatacakları vakit demiş ki, "Ermeni demirci işten başını kaldırıp etrafa bakmıyor. Komşularımız olsaydı bizim bu kuzu ateşe düşüp ölmezdi, en azından biri görürdü. Bundan sonra kim gelirse yakınımıza yerleşmesine izin vereceğim. Yarın bir gün Allah korusun çocuğun başına da bir iş gelirse yardım edecek kimse olmaz, iş işten geçer, sonra dövünsek de faydası olmaz." Böylece fikrini değiştirdikten sonra çevresine gelenlerin yerleşmesine izin vermiş ve orada bir köy oluşmuş.

Bunun dışında Sarıpınar köyündeki Ağkaya mevkisiyle ilgili olarak anlatılan efsane şu şekildedir. Köyde fakir bir genç yaşamaktadır. Sevdiği kız kendisine umut verdikten sonra başkasıyla evlenmeyi kabul eder. Delikanlı ne kadar uğraşsa da kızı kararından döndüremez. Düğün günü gelir çatar. Kızın evlendiği gün düğün aşı verilmiş. Herkes bu güzel yemeklerle karnını doyurmuş. Sonra yola koyulmuşlar. Düğün alayı geçerken oğlan yollarını keserek karşılarına dikilip "taş olasınız" diyerek ilenmiş. Düğün alayı da o anda orada taş kesilmiş.

© Deniz Karakurt

Derlemeci notu: Köyde yapılan içli köftede yöreye özgü yabani bir kekik türü olan "anuk" kullanılırmış. Düğünlerindeki baş yemek bu içli köfteymiş. Ayrıca kuru çekirdekli iri üzüm ve kemikli etle yapılan “Üzümlü” diye bilinen sıcak yemek düğünlerinde ikram edilirmiş. Kömbe iki ekmek sacı arasında pişirilirmiş. Pancarlı börek, madımaklı börek yapılırmış. Yoğurtlu çorba o zamanlar yine düğünlerin en sevilen yemeklerinden biriymiş.

Derleyen: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

KARASÜVER KÖYÜ YEMEKLERİ

Konu: Sivas'ın Kangal İlçesi'ne bağlı Karasüver (Kuzyaka) köyünde yapılan yemekler

Kaynak Kişi: Hanife Keskin
Tarifleri yazdıran kişi belli olsa da bunları kaynak kişiden dinleyip yazıya dökerek 2008 yılında bana veren kişinin adını malesef bulamadım. Yanına soru işareti koyduğum derleyici bilgisinde bir isim yok. Ya unutulmuş, ya da isim vermek istememiş. Üzerinden geçen yaklaşık 15 yıldan sonra anımsayabilmem de mümkün olmadı. Tüm aramalarıma karşın aşağıdaki cümleleri başka hiçbir yerde bulamadım. (Bu metnin aslının sadece bende bulunduğu sonucu çıkmakta). Dolayısıyla derleyicinin kim olduğunu sonradan da bulup kendisine ulaşmayı başaramadım. (Deniz Karakurt)

Haşıl
Malzemeler: Un, tereyağı, pekmez, çok az tuz, su. Kaynayan suyun içine, topaklanmasın diye sürekli karıştırılarak yavaşça azar azar un dökülür. Yeterince katı bir kıvama geldiği anlaşıldıktan sonra 5 dk daha karıştırılarak pişirme tamamlanır. Pişmiş hamur genişçe bir kaba konur. Üzerine de bol tereyağı ve pekmez dökülür.

Madımak
Malzemeler: Yeteri kadar madımak, 1 su bardağı kalın bulgur, 1 kaşık çemen ya da 100 gram pastırma, 1 büyük baş soğan, 2 kaşık katı yağ ya da tereyağı, karabiber, kırmızı biber, kimyon, 1 kaşık salça, tuz. Madımaklar temiz su ile yıkanır, ince ince doğranır, önce yağ ile soğan kavrulur, diğer malzemeler içine eklenerek soğan ve yağ ile karıştırılır. Hazırlanan malzemenin içine madımak eklenerek sarartana kadar çevrilir. İçine bulgur eklenerek 6 su bardağı su eklenerek pişmeye bırakılır.

Köy Çiğköftesi
Malzemeler: 250 gr kuşbaşı, 200 gr köftelik bulgur, 1 büyük soğan, 1 kaşık salça, 2 kaşık katı yağ ya da tereyağı, karabiber, kırmızı biber, kimyon, kuru nane, tuz. Kuşbaşı et tencerede suyunu çekene kadar haşlanır, suyunu çeken etin içine yağ eklenerek soğanla birlikte kavrulur. Bunun içine salça baharatlar ve tuz eklenir, 4 su bardağı su ile birlikte kaynamaya başladığında bulgur eklenir, iki üç dakika kaynadıktan sonra ocak kapatılarak yaklaşık 15 dakika dinlenmeye bırakılır. Hazırlanan yemek geniş bir tepside biraz soğuduktan sonra elle yoğrularak hazır hale getirildikten sonra servis yapılır.

Ayranlı Çorba (Şoora)
Malzemeler: Yarım kg yarma, 50 gr küşne (burçak), 100 gr nohut, yoğurt, tuz. Malzemeler büyük bir tencerede yıkanır, bol su ile 3-4 dk. kaynatılarak yarmaların yumuşaması için ocak kapatılıp 1-2 saat bekletilir. Daha sonra üzerine tekrar soğuk su ilave edilerek iyice pişene kadar tuz eklenir ve kaynatılır. Pişen malzemeler ocaktan indirilerek büyük bir leğene boşaltılarak soğuması beklenir. Yoğurt ayran yapılarak önceden soğumaya bırakılan malzemenin içine katılır (isteğe göre yarpız da eklenebilir).

© Deniz Karakurt

Herle (Mercimekli)
Malzemeler: 1 su bardağı mercimek, tereyağı, 2 çorba kaşığı un, 1 litre su, tuz. Önce mercimek suyla pişirilir, sonra ayrı bir kapta sulandırılan un pişirilen mercimeğin içine karıştırılarak dökülür. Tekrar tereyağında ayrı bir kaşık un kavrularak ve tuz eklenerek pişen herlenin içine ilave edilir.

Kavurma Herlesi
Malzemeler: 2 çorba kaşığı un, 4 bardak su, tuz, yağ. Un yağda kavrulur, üzerine su eklenerek tuz atılır ve karıştırılarak pişirilir.

Yoğurtlu Köfte
Malzemeler: Yarım kg ince bulgur, 1 su bardağı un, 1 litre su, tuz, 2 diş sarımsak. Bulgur önceden ıslatılır, içine bir bardak un katılarak yumuşayana kadar yoğrulur. Fındık büyüklüğünde köfte yapılır. Sonra 1 litre su kaynatılarak tuz atılır ve bu suyun içine köfteler ilave edilir 10 dk pişirildikten sonra süzgeçle süzülür. Köfteler ılık hale geldikten sonra üzerine yoğurt dökülerek sarımsak ilave edilir.

Yoğurtlu Mantı
Malzemeler: 250 gr un, 1 kg yoğurt, su, tuz, 2 diş sarımsak. Un alabildiği kadar su ile katı kıvamda olacak şekilde yoğrulur, oklava ile açılarak çok küçük kareler halinde kesilir. Tuz atılarak kaynatılan suyun içinde haşlanan mantı süzülerek ılık hale gelmesi beklenir. Sarımsaklı yoğurtla karıştırılarak servis yapılır.

Patatesli Kömbe
Malzemeler: 1 kg un, 250 gram katı yağ, patates, kuru soğan, kırmızı pul biber, karabiber. Önce patates; kuru soğan, kırmızı pul biber ve karabiber ile yağda kavrulup tatlandırılarak kömbenin içi hazırlanır. Tuz ve su ile meydana getirilen hamur iki yuvarlak parçaya ayrılır. Açılan bir yumak hamurun üzerine Patatesli harç döşenir. İkinci parça hamur da açılarak bu karışımın üzerine kapatılır. Bıçakla kare şeklinde dilimlenir, üzerine iki yumurtanın sarısı sürülür (isteğe bağlı). Önceden ısıtılmış 200-220 derecelik fırında üzeri kızarıncaya kadar pişirilir. Ayranla birlikte servis edilir.

Katmer
Malzemeler: 1 kg un, tereyağı, tuz, su. Un ve tuzla hazırlanıp açılan yufkaya bol tereyağ sürülür, tekrar beze haline getirilip biraz bekletilir. daha sonra tekrar açılır, sonra da saçta pişirilir. içine bir şey koymaya gerek yoktur, sıcak sıcak servis yapılır.

Mercimekli Bulgur Çorbası
Malzemeler: 1 su bardağı mercimek, 1 su bardağı kalın bulgur, 1 baş soğan, 1 büyük patates, yağ, karabiber, kimyon, kekik, reyhan, salça, tuz. Mercimek az su ile haşlanır, renk vermesi için üzerine bol soğuk su dökülür ve tekrar kaynatılarak içine bulgur eklenir. Patatesler küp şeklinde doğranarak pişmeye yakın tuzla birlikte ilave edilir. Ayrı bir tavada yağ ve soğan salça ve baharatlarla birlikte kavrularak pişmekte olan yemeğin içine eklenir.

© Deniz Karakurt

Bulgur Pilavı

Malzemeler: 2 bardak kalın bulgur, 3 bardak su, tuz, yağ. Önce tencerede kaynatılan suya tuz ile birlikte bulgur ilave edilir, pişinceye kadar kaynatılır. Tereyağı tavada iyice yakılarak pilavın üzerine dökülür. İsteğe göre Kuru soğanla servis yapılır.

Pancar Yoğurtlaması

Malzemeler: Yarım kg pancar, Yarım kg yoğurt, 2 diş sarımsak, tuz. Yıkanıp doğranan pancarlar haşlanır ve süzülür. Ayrı bir kapta hazırlanan sarımsaklı yoğurt pancarla karıştırılarak servis yapılır. İsteğe bağlı olarak tereyağı da eklenebilir.

Patatesli içli köfte

Malzemeler: 1 kg patates, 1 kg ince bulgur, 1 su bardağı un, 3 baş soğan, 1 su bardağı mercimek, salça, maydanoz, karabiber, kırmızı, biber, su. Önce patatesler haşlanıp soyulur, mercimek pişirildikten sonra suyu bulgurun içine dökülerek ıslanması sağlanır. Soğanlar ince ince doğranarak salça mercimek tuz ve baharatla birlikte patatesin içine eklenerek kavrulur. Islanan bulgur un ve tuzla birlikte yoğurulur. İşaret parmağı ile içi oyulan köftenin içine patatesli iç konularak kapatılır. Bu şekilde hazırlanan köfteler tuzlu suda haşlanarak üzerine tereyağı ilave edilip servis yapılır.

Gendime

Malzemeler: Yarım kg yarma, 250 gr kemikli et, 2 kaşık tereyağı, 1 baş soğan, 1 çay kaşığı pul biber, tuz, su. Yarma yıkanarak kemikli etle birlikte ocağa konur, bir taşım kaynatılarak ocağın altı yarma suyunu çekene kadar kapatılır. Daha sonra tuz ve su ilave edilerek tekrar tencerenin altı yakılır, iyice pişmesi beklenir. Bir tavada tereyağı ile soğan kavrulur kırmızı biber eklenerek üzerine dökülür ve servis yapılır.

Düğür Çorbası

Malzemeler: 250 gr düğür, 100 gr kıyma, 1 baş soğan, kırmızı biber tuz, tereyağı, su. Kıyma ve ince kıyılmış soğan yağla birlikte kavrulur ve kırmızıbiber eklenir. Göz kararı su konarak kaynatılır ve bulgur ilave edilerek pişirilir.

Arşiv: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

ÇEÇEN GELENEKSEL YEMEKLERİNDEN BAZILARI

Yer: Bozkurt Köyü – Şarkışla / Sivas
Derleyen: Deniz Karakurt

Bozkurt köyü ahalisinin Osmanlı-Rus harbi sonrasında yöreye ilk geldikleri dönemlerde mısır unu çok sevilir ve tüketilirmiş. Ekmeklerini hatta helvalarını mısır unuyla yaparlarmış. Helva için mısır ununu tereyağında kavurduktan sonra üzerine şerbet dökerlermiş. Ancak Şarkışla buğday yöresi olduğu için bu alışkanlıklar zamanla giderek azalmış. Çeçen mutfağının geleneksel olarak en çok bilinen yemeği Gılnış'dır (kimi zaman farklı yörelerde Gınnış veya Gırnış olarak da söylenir). "Komşunun ambarında un varsa; Gılnış'sız kalmazsın," diyor Şeyda Kökçek. Artık sadece Çeçenler arasında değil tüm Şarkışla hatta Sivas yöresinde yeterince bilinen bir yemek olduğu için tarifini almaya gerek duymadım. Ancak diğerlerinin nasıl yapıldıklarını kısaca aktardım. Çeçençe'de yemek adlarının sonundaki "-iş/-uş" eki varsa o yemeğin unla yapıldığı anlaşılmaktadır.

Bozkurt köyündeki bazı geleneksel Çeçen yemekleri şunlardır: Törmuguş (Ağuzlu Mantı), Mijirğış (Mısır Ekmeği), Garzınış (Erişte), Şurtohin Çorp (Sütlü Çorba)

Kaynak Kişi: Birol Bayam

TÖRMUGUŞ: Bir tür sütlü, yumurtalı sucuk mantısıdır. Avuz sütü, yumurta, baharat ve sucuk hamurun içine doldurulur. İçi katılaşır. Törmig sözcüğü torba anlamı taşırmış.

Malzemeler: Ağuz - yeni buzağılayan ineğin ilk sütü (1 litre), Un (1,5 kg), Nane, Kırmızıbiber, Sucuk, Karabiber, Su (yeteri kadar), Tuz (yeteri kadar)

Not: Eğer ağuz sütü bulunamazsa 1 litre süte 15 yumurta katılarak da yapılabilir.

Yapılışı: İnce doğranmış sucuk, karabiber, nane, kırmızıbiber katılarak yağda kavrulup ağuz sütüne karıştırılarak iç hazırlanır. Un ve tuz suya katılarak ortalama hamur kıvamından biraz daha sert hale gelene kadar yoğrulur. Yumaklar ayrılıp oklava ile açılır. Yuvarlak olarak (çaydanlık kapağıyla) kesilerek parçalara ayrılır. Bu parçalar bir uçları açık bırakılarak diğer taraflardan bükülerek kapatılır. Ağuz sütü 1 veya 2 kaşık dolusu hamurların içine ilave edilerek ağızları da kapatılır. (Hamurların ağızları iyi kapatılmazsa daha sonra tencerede açılarak dağılabilirler.) Tencerede Kaynayan suya atılarak yaklaşık olarak 10 dakika haşlanır. Hızlı davranabilmek için bu yemeğin birkaç kişiyle birlikte yapılması gereklidir ya da tek başına yapan kişi el çabukluğuna güvenmelidir. Yoksa hamurlar kuruyacağı için, süt hamurun içine doldurulamayıp ağzı kapatılamaz.

MİJİRĞIŞ (Mısır Ekmeği): Mijirğış denilen mısır ekmeği aslında oldukça sevilirmiş. Ancak günümüzde hazır somun ekmek tüketimi nedeniyle bu alışkanlık neredeyse yitmek üzere.

Malzemeler: Mısır unu (1 kg), Su (aldığı kadar), Tuz (yeteri kadar), İç yağı (250 gr)

© Deniz Karakurt

Yapılışı: İç yağı küçük topaklar halinde ezilir ve mısır ununa katılır. Üzerine kaynar su dökülerek ortalama kıvama gelene kadar karıştırılıp yoğrulur. Avuç içi dolusu hamur alınarak elle düzeltilir ve kızgın sac üzerinde pişirilir.

Not: Tepsinin tabanını yağlayıp hamuru tepsiye koyarak yayıp düzleştirdikten sonra fırında pişirilmesine ise Sisgıl Mahtöhin adı veriliyormuş.

ŞURTOHİN ÇORP (Sütlü Çorba): Sütlü bulgur çorbasıdır. Yapımı kolay ve hızlıdır.

Malzemeler: Bulgur (1 SB), Süt (10 SB), Tuz (yeteri kadar), Su (3 SB)

Yapılışı: Tencerede kaynayan suyun içine bulgur ve tuz katılır. Bulgur kaynadıktan sonra da süt ilave eklenerek 5 dakika daha pişirilir.

GARZINIŞ (Erişte): Hamurdan elde edilen parçalara Garznış veya Garznaş denilmekte.

Malzemeler: Buğday unu (1 kg), Tuz (yeteri kadar), Su (3 SB), Süt (1 SB), Yumurta (2 adet)

Yapılışı: Buğday unu su ile karıştırılarak hamur haline getirilir. Tuz eklenir. Yufka açılır. Uzun şeritler hainde ya da kare şeklinde kesildikten sonra suda haşlanır. Üzerine süt dökülür. Ayrı bir kapta haşlanmış katı yumurtalar küçük parçalar halinde kesilerek üzerine eklenir. İstenirse suyu azaltılarak sarımsaklı yoğurt da dökülebilir. Değişik soslarla da yenilebilmektedir. Ayrıca benzer biçimde ama oklavaya sarılarak yapılıp küçük parçalar halinde kesilen Veynih Garzınış denen bir türü daha vardır.

Kaynak Kişi: Birol Bayam (Bozkurt köyü)
Derleyen: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

YİTMEKTE OLAN İKİ ZAZA KÖYÜ

Konu: Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Dereköy ve Zara ilçesine bağlı Kısık köylerinin incelenmesi
Derleyen: Deniz Karakurt

Dereköy, Sivas ilinin Kangal ilçesine bağlı bir köydür (1958 yılına kadar Zara ilçesine bağlıymış). Yakınlardaki Kısık köyü ise geçmişte olduğu gibi günümüzde de Zara ilçesine bağlıdır. Her ikisi de Karabel yöresinde bulunmaktadırlar. Kültürlerinin ve tarihlerinin ortak olduğu anlaşıldığı için ikisi birlikte değerlendirilmiştir. İki köyün ahalisi de Tunceli (Dersim) göçmenidir. Ahalinin 1930'larda Dersim'den göç ettikleri söylendi.

Derlemeci notu / Ek bilgi: Karabel yöresi; Sivas ilinin Zara, Kangal, Divriği, Ulaş ilçelerine bağlı birbirine yakın bazı köylerin bulunduğu bir bölgedir. Bu köyler şunlardır: Beypınarı, Topaktaş, Aluçluseki, Ağlıkçay, Tepehan, Körpınar, Karaçayır, İğdir, Göller (mezra – Beypınarı), Büyükköy, İkideğirmen, Kısık, Belentarla, Kuruköprü, İğdeli, Sancakkale, Kanlıçayır, Dereköy, Dağönü, Bayındır (mezra – Yeşilkale), Gençali, Kavak, Sultanpınar, Çalcıören, Kırlangıç (mezra – Elalibey), Çavdar, Ağbaba, Hamzabey, Melülviran (Örentaş: mezra – Elalibey), Beko (Akgedik). Melülviran mezrası metruktur ve tamamen terkedilmiştir. Beko köyünün adı ise aynı adı taşıyan bir kişiden dolayı verilmiştir.

Karabel olarak bilinen alan; Yılanlı Dağ, Gürlevik Dağı, Aşudu ve Karyağan topraklarını içine alır ve Divriği'nin kuzeybatı bölgesini meydana getirir. Ahalisi Sivas'ın Zara ilçesine bağlı eski nahiye merkezi olan Beypınarı (Bekpar) köyü ve çevresinde meskun olan bir aşirettir. Aşirete bağlı köyler Zazaca'nın kuzey lehçesini konuşurlar. Aşiretin inancı Alevilik'tir.

Önemli açıklama / Derlemeci notu: Zara ilçesine bağlı ayrıca Kızık diye bir köy vardır. Ahalisi Zaza değildir, Türkmen kökenlidir. Kısık ve Kızık köyleri arası araçla yaklaşık birbuçuk saat mesafede olup yeterince uzaktır. Buna karşın iki köye dair bilgilerin yazılı kaynaklarda karıştırılma olasılığı yüksektir.

Kısık Köyü: Sivas'ın Zara ilçesine bağlıdır. Kısık köyünün tamamı Alevi Zazalardan oluşmaktadır. Zazaların Kürt olduğu düşüncesiyle Kürt yerleşimi olduğu da söylenir. Eskiden Beypınarı bucağına bağlıdır. Köyün adının Kızık/Kısık aşiretinden kaynaklı olduğunu söyleyenler de vardır.

Derlemeci notu: Kısık köyü için Kızık aşireti bağlantısına temkinli yaklaşılmalıdır ve dikkatli bir araştırma yapılmalıdır. "Köyün eski adı Dervişhanlar olup daha sonradan değiştirilmiştir. Dervişhanlar adı ise ocak sahibi olan topluluktan olduğu içindir. Dede soyundan gelen bu ahali Kureyşan aşiretine bağlıdır," şeklinde bir bilgi daha verildi. Ancak Dervişhanlar ile ilgili bu bilgiyi doğrulamak mümkün olmadı.

Yörede geçmişte Ermenilerin yaşadığı da bilinmektedir. (Derlemeci notu: Bazı kaynaklarda 20. yüzyıl başında Rum Ortodoks yerleşimi denilmektedir. Doğruluğu dikkatli araştırılmalıdır.) Yakın dönemlere kadar köyde Kureyşan aşiretine mensup 15'e yakın aile yaşamıştır. Ancak nüfus sürekli

© Deniz Karakurt

olarak azalmakta ve köyden kente hızlı bir göç yaşanmaktadır. Ailelerin çoğu birbiri ile akrabadır. Köy ahalisinin tamamı Alevidir. (Derlemeci notu / Sonraki yıllar: 2020 yılından sonra nüfus 20 kişiye kadar düşmüştür.)

Civarda kayalık bir dağ bulunur. Köyün yakınından bir akarsu geçer. Nehrin ortasında bulunan kaya parçasının üzerinde ucu sivri duran oldukça büyük bir kaya vardır ve bu kaya parçasının üzerinde ise rivayete göre Hz. Ali'nin el izleri bulunmaktadır. Köyde 3 tane ziyaret yeri vardır. Köyde Ermeni kalesi ve Ermenilere ait mezarlıklar bulunmaktadır. Ermeni kalesinden ırmağa 400 basamaklı merdivenle inilir ve bu kalenin içerisine giren bir daha dönmemiştir denilir. Köyde tarım ve hayvancılık ile geçim sağlanmaktadır. Köyün coğrafi yapısı kayalık olması nedeniyle tarımdan çok hayvancılığa elverişlidir. Karasal iklimin hakim olduğu bölgede özellikle geçmişte kış aylarında köy yolu tamamen kapanmakta veya zor ulaşım sağlanmaktadır.

Dereköy: Adını köyden geçen dereden almaktadır. Eskiden Kangal ilçesinin Kavak bucağına bağlıdır. Köyün Zazaca eski adının Dewa Deri olduğu bilgisi verilmiştir. (Derlemeci notu: "Der Köyü" manası taşıyan bu adın sonradan Türkçeleşerek Dereköy haline geldiği anlaşılmaktadır. Zazaca Der sözcüğü vadi anlamına gelmektedir. Der/Deri kısmının anlamına dair bu dilde birkaç ihtimal daha mevcuttur. Aynı şekilde köyün eski adının Dewa Deri olduğu yönündeki bilgi Kısık köyü için de mevcuttur. Fakat köyler birbirine yakın olduğu için ya bir karışıklık mevcuttur, ya da daha eski ortak bir yerleşim biriminden kalma bir isimdir. Ancak konuyu açıklığa kavuşturmak mümkün olmadı.)

Dereköy ahalisinin Alevi Kürt veya Zaza oldukları söylendi. (Derlemeci notu: Zazaların Kürt olup olmadığı tartışmasına girilmeden verilen bilgi olduğu gibi kaydedilmiştir.) Zazaların Gıni aşiretine mensup olduklarına dair bir bilgi de aktarıldı. Köyün kuruluşu 1800'lü yılların ortasında Dersim aşiretlerinden olan Lolan aşiretine bağlı bir topluluğun aşiret çatışmaları sebebiyle yöreye gelip yerleşmesi sonucudur. Tunceli'nin Nazimiye ilçesine bağlı Bostanlı (Dewa Pano) köyünden çıkan Lolan aşiretine mensup Gence Badî'nin soyundan gelen insanlarca kurulmuştur. İlk olarak Zara ilçesine bağlı Belentarla köyüne yerleşen ahali daha sonra Dereköy'ü de kendi yerleşim alanlarına dahil ederler. Köyde yaşayan nüfus 2010 yılında 5-6 kişiye kadar düşmüş. Daha önce Rumların yaşadığı ve onlardan sonra Boşnak bazı aileleri geldiği bilgisi de vardır.

Köy Yılanlı Dağının hemen yanında bulunur. Biri küçük çay (Çemo Qic), diğeri de büyük dere (Çemo Pîl) olmak üzere iki tane akarsu vardır. Bunlar daha güneyde Çaltı Irmağı'yla birleşmektedir. Irmakları besleyen suların günümüzde tarım için kullanılması su seviyesini azaltmaktadır.

Dil: Zazaca (Zazakî) konuşan iki köyün halkı uzun yıllar boyunca Türkçeyi okulda veya askerlik esnasında öğrenmekteymiş. Ancak özellikle son 30 yılda meydana gelen göçler ile birlikte köy nüfusu büyük oranda büyük şehirlere göç etmiş, böylece dilin kuşaklararası aktarımı kopmuş.

Yemekler: İki köyde de en sevilen yemeklerden biri "Şir" (Türkçe: Babuko) adıyla bilinen bir tür etsiz mantıdır. Bunun yanında Haşıl, Şörbik, Tirit gibi yemekleri de vardır. Şir'in, Hızır orucunun sonu olan Perşembe günü yenmesi daha makbul kabul edilir. İki çeşit ekmek yapılır. Biri "Tenık" (Türkçe: ince)

© Deniz Karakurt

diğeriyse "Gulôr" (Türkçe: yuvarlak) ekmektir. Bunların yanında içine patates, ıspanak ve çökelek gibi yiyecekler konularak yapılan "Pofık" ya da "Pôfke" olarak adlandırılan ekmek de vardır.

Kültür: Daha çok kışın oynanan "Qal" oyunu vardır. (Derlemeci notu: Kelimenin anlamı “söz, laf” demektir.) Yılbaşı ise miladi takvime göre 13 Ocak günü kutlanmaktadır. Bu günde köy halkı tarafından -genelde çeşme başında- ortaklaşa bir ziyafet verilir.

Din: Köylerde Alevi - Zaza kültürünün getirmiş olduğu dini inanışlar vardır. Bu inanış tarzı, kimi yönleriyle daha eski inançlardan, kimi yönleriyle de Şiilikten etkilenmiş görünmektedir. İnsanlar Allah için "Heq" (Hak) kelimesini kullanmaktadırlar. Köyün Hızır orucu, Miladi Takvime göre, Ocak ve Şubat Aylarını birbirine bağlayan haftanın Salı, Çarşamba ve Perşembe Günleridir. Var olan bir inanca göre, bekar bir kişi Perşembe günü su içmeyerek yatarsa, rüyada evleneceği kişiyi görebilir. Köylerdeki inanışa göre, her evin bir sahibi vardır. Dinsel olarak kutsal sayılan gecelerde evlerdeki bütün ışıkların ve gaz lambalarının söndürülmesi ve "Çıla" yakılması, evin her bölümüne (odasına) konulması, gece yatarken bu kapıların açık bırakılması ve evin sahibinin gece gelerek bu odaları dolaştığına inanıldığı görülür. (Derlemeci notu: Çıla kelimesinin anlamı lamba, meşale hatta günümüzde ampül demektir.) Çıla'nın yakılması da evin sahibinin her odayı rahatça gezebilmesi içindir. Ateşi söndürmek günah sayılmakta ve ateşe su dökülmemektedir.

Tuvalet ihtiyacı da güneş ve ay tarafından "görülmeyecek" kuytu yerlerde giderilmektedir (günümüzdeki çağdaş yapılardaki tuvaletler ile birlikte bu sorun ortadan kalkmıştır).

Ölü Gömme Adetleri: Mezarlıkların köylerin yüksek yerlerinden seçilmiş olması da dikkati çekmektedir. Ölü gömülürken, mezarın kıble tarafına doğru yanaştırılır, yüzü kıbleye dönük şekilde sağ omuzu üzerine, güneşi görecek şekilde yatırılır, üzerine tahtalar çapraz şekilde dizilir. Toprak atarken de herkes kendi hayrına bir miktar toprak atar ve küreği bir sonrakine verir. Bu işlem toprağın tamamı bitinceye kadar sürer. Kadınlar da bu sırada ağıt yakarlar. Ölü gömüldükten sonra da yakınları sıraya geçerler ve cenazeye gelen kişiler yakınlarına başsağlığı dilerler. Aynı gün ölen kişin hayrına yemek verilir. Yemekte genelde et ve pilav bulunur. Bunun yanında tatlı olarak genelde helva, son zamanlarda ise baklava ve tulumba tatlısı; içecek olarak da ayran ikram edilir. Yemek işlemi kırk gün sonra tekrarlanır. İsteyen kişi yemeğe katkı olarak dışarıdan yiyecek ve içecek getirebilir. Elli-ikinci (52.) günde ise Kur'an okutulur. Yakınları veya herhangi bir kişi daha sonradan ölen kişinin hayrına istediği bir zamanda yemek verebilir, Kur'an okutabilir.

Mezar taşları son zamanlarda mermerden yapılmaktadır. Eski mezar taşlarında ise kimi zaman güneş, yıldız, dünyanın dönüşünü, ayın konumlarını simgeleyen çeşitli imgeler bulunmaktadır. Bunun yanında ölen kişinin yiğitliğini veya sevdiği şeyleri belirten süslemeler de yapılabilir. Mezar taşlarına su konulabilecek kadar yer bulunur ve buralardan kuşlar su içer. Yine eski mezar taşları atı da andırmaktadır. Çevre köylerde kimi zaman su konulacak yere 2 adet uzun taş dikildiği de görülmüştür.

Uğursuzluk inancı: Eskiden biri hastalanınca yaşadığı yer veya sahip olduğu ismin o insana yaramadığı düşünülürmüş. Örneğin yeni doğan bir bebek hastalandığında ismi değiştirilirmiş.

© Deniz Karakurt

Ek bilgi: Bu son inanca dair yöreden ilginç bir örnek duydum. Beko (Akgedik) köyünün kurucuları olan Bekolar (köyün ismi buradan kalmadır) daha önce göçerek geldikleri Çetinkaya ile Kangal arasındaki Muşar (Güneypınar) köyüne yerleşmişler. Orda Beko'nun oğlu hastalanıp ölmüş o yüzden de oradan da göç edip Beko (Akgedik) köyünü kurmuşlar.

Derleyen: Deniz Karakurt
© Kaynak belirtmeden paylaşılamaz, alıntı yapılamaz.

© Deniz Karakurt

UĞRAT TEPESİ

Dinlediğim iki tane halk öyküsünden esinlenerek…

Aynanın karşısında oturmuş başını çevirerek saçlarına arkadan bakmaya çalışan genç kız aynı zamanda derin bir düşünce denizine dalmıştı. İnsan mutlu olmak zorunda mıdır? diye düşünüyordu. Öyle bir zorunluluk mu vardı, kim koymuştu o kuralı? Sessiz, içine kapanık bir genç kızdı; içe dönük ve yalnızdı. Sürekli bir hüznün içinde boğulur gibi yaşıyor, mutluluk denilen kavramı anlamlandıramıyordu. Doğru dürüst bir arkadaşı bile yoktu; üzerine çok fazla titrenilmiş ama doğru biçimde ilgilenilememişti. Aysana sarayın kapalı çevresinde dadıların, nedimelerin elinde büyümüş, iyi bir eğitim verilmiş, belirli bir düzeyde kültür edinmesi sağlanmıştı. Aldığı bu eğitimlerin bir sonucu olarak çok güzel yatuğan çalardı. Kendisini pek fazla güzel bulmazdı ama dillere destan olacak, çevre ülkelere yayılacak kadar olmasa da güzel bir kızdı aslında.

Bir gün ikindi vakti odasının balkonunda otururken saray avlusuna birkaç atlının girdiğini gördü; bu atlıların hiçbirisinin yüzünü dahi göremiyordu ve gelenlerin kim oldukları hakkında da en ufak bir fikri bile yoktu; ama gönlü bir yerlere aktı, hayatının değişeceğini bağırıyordu içindeki birisi sanki. Mevsim sonbahardı ve hava kapalı, boğucuydu; böylesi havalarda içini hep bir karamsarlık kaplardı; sabahtan beri de sıkıntıdan yarılacaktı neredeyse. Ama atlıların girişiyle birlikte o sıkıntı güneşin karşısında eriyen kar gibi dağıldı, kayboldu; bu adamların uzak bir yerlerden, farklı bir ülkeden geldiklerini tahmin edebiliyordu, görünüşlerinden. Olasılıkla içeriye girecekler, babasıyla görüşeceklerdi.

O akşam kapısı çalındı, gelen bir nedimeydi.

– Sizi aşağıda yemek odasında bekliyorlar, dedi uzun boylu, iri yapılı kız.

– Tamam, birazdan inerim, diye yanıtladı Aysana.

Nedime kapıdan çıkmak üzereyken geri dönüp;

– Yardım edilecek bir şey var mı? diye sordu.

– Yok, teşekkür ederim, diye yanıtladı gülümseyerek.

Kendisini aşağıya yemeğe çağırıyorlardı, gelen önemli bir konuktu demek ki. Orada bulunmasını istiyorlardı, çünkü babası bazen kendisinden yatuğan çalmasını isterdi konuklara ve bununla gururlanırdı, yine öyle olacaktı galiba. İçine bir sıcaklık doldu, anlaşılmaz ama tatlı bir korku doğdu gönlünde. Hiç yapmadığı kadar süslendi; yüzüne vuran gün ışığında teni su gibi dalgalanırken saçlarını taramaya başladı; sonra dadısının; “Gün ışığının altında saç taranmaz,” dediğini anımsayarak gölge bir kenara çekti iskemlesini. Onun dediğine göre tarak bir kadın için çok önemli bir nesneydi, o yüzden onu eline alınca dikkatli olmak gerekirdi; o kadar ki Dudar Kız peşindeki devin

© Deniz Karakurt

elinden, yere attığı tarağın ormana dönüşmesiyle kurtulmuştu. Ardından taramayı bitirdiği kestane rengi saçlarının arasına iri bir gül soktuktan sonra aşağıya indi. Kendisini hayatında hiç hissetmediği kadar güzel hissediyordu, içi içine sığmıyor, yüreği bir sel gibi yatağından dışarıya taşıyordu, kendi kendisiyle barışıyordu. Acele etmeden aşağıya inip, yavaş yavaş salona girdi, ağır ağır ilerledi. Yaklaştıkça konuğun yüzünü daha iyi seçiyordu, o da kendine hayranlıkla bakıyordu. Nasıl bakmasındı ki; bembeyaz teni, kara kaşları, küçük dudaklarıyla peri masallarından çıkmış gibiydi. Aslında konuklar birkaç kişilerdi ama oturma düzeninden en önemli olanın o olduğu zaten belliydi. Masaya yaklaştı, o esnada konukları da ayağa kalkmıştı.

– Şeref verdiniz, dedi genç kız, konuğa çok da fazla yaklaşmadan.

– Şeref duydum, dedi karşısında yüzü kıpkırmızı kesilmiş olarak duran genç adam.

Kendi ülkelerinde pek yaygın olmadığı halde adamın saçları oldukça kısa kesilmişti. Aysana kadınların oturduğu masaya geçti ve arkası dönük olacak biçimde oturdu, birilerinin belki duygularını sezmesinden korkuyordu, kimse bilmesin anlamasın istiyordu, tehlikeli bir şey yapıyormuş da kendisine engel olacaklarmış gibi korkuyordu. Bütün yemek boyunca delikanlı da kafasını kaldırıp o tarafa bakmaya cesaret edemedi.

Yemekten sonra kendisinden yatuğan çalmasını rica eden bir bayan konuğu kırmayan genç kız iskemleye oturarak odasından getirilen yatuğanı kucağına aldı. Aslında bu istek o kadının değil babasınındı, bunu çok iyi biliyordu. Hep böyle emrivakilerle sıkılarak, istemeyerek çaldığı yatuğanı bu kez içi içine sığmayarak eline alıyordu ilk kez. Birkaç deneme yapıp düzen verdikten sonra çalmaya başladı. Ses büyüye dönüşüp genç adamın yüreğine dalga dalga aktı; çalgıdan yayılan nağmeler taş salonda dağılırken, delikanlının gönlü her bir nağmeyi, her bir sesi içine dolduruyor, bir daha çıkmamak üzere oraya hapsediyordu. Yatuğanın üzerindeki elleri çalgıya can verirken artık başka bir aleme geçmiş gibi görünen, hayranlıkla seyrettiği karşısındaki genç kızın gözlerine gözleri değdiği anda kendisi de o aleme geçti. Aysana ikinci besteyi çalmaya başladığında orada bulunan güzel sesli bir nedime vezirlerden birisinin işareti üzerine eşlik ederek söylemeye başladı;

Bahar gelmez derler buralara,
Gelmezse biz bahara gideriz;
Yaz nerededir ki bilmem sensiz.
Sen varsan eğer koşarız kışa,
Güz çöker yüreğime nedensiz,
Yoksan sığmam ben bu diyarlara.

Genç konuk, kızın saçlarındaki gülü kıskandıran o dudağın sıcaklığını aralarındaki mesafeye rağmen hissediyordu. O gece ikisi de sabaha kadar uyuyamayacaklardı. Ama Aysana da bu arada sağdan soldan gerekli malumatı ağız arama yöntemiyle çoktan edinmişti bile; konukları komşu ülkenin önde gelen hanlarından birisinin oğluydu, 27 yaşındaydı ve saraylarına dört adamıyla birlikte gelmiş; babasını yapılacak bir antlaşma için toplantıya çağırmak üzere gönderilmişti. Adı da Bulat'dı. Ancak öğrendiklerinin geri kalanı oldukça an sıkıcıydı. Delikanlı düşman bir ülkenin elçisi olarak gelmiş,

© Deniz Karakurt

üstelik bu da yetmezmiş gibi genç kızın babasının soyuyla aralarında geçmişte kalmış bir düşmanlık bulunan bir aileye mensuptu. Ataları soylu bir bey ailesiydi ve hakan soyuyla aralarında yaşanan anlaşmazlığın büyümesiyle ortaya çıkan sorunlar nedeniyle iki kuşak önce kendi yurtlarını terk ederek, sahip oldukları topraklarını geride bırakarak başka bir ülkeye göçmüşlerdi. Kendi hakanı genç bir elçi göndererek geleneklere aykırı davranıyor bu da yetmezmiş gibi geçmişteki husumetin olduğu bir aileden seçiyordu onu. Elbetteki kasıtlı olarak yapmıştı bunu. Anlaşma masasına oturacak diğer ülkeler karşısında sorun çıkaran kendisi olmasın ama düşmanı da kızgınlığa kapılarak o masaya gelmesin diye oynadığı bir oyundu. Hatta kim bilir, hasmının öfkesi daha ileri varırsa hırsını yenemeyip gönderdiği elçiyi öldürtür amacına daha en baştan ulaşabilirdi. Aslında bütün bunlara hiç gerek yoktu fakat diğer devletler bu hakanın da masada yer almasını istiyorlar ve bu yönde baskı yapıyorlardı. Bunun üzerine beklenmedik bir olgunluk gösteriyormuş gibi davranıp kendi oyununu oynamaya karar vererek elçiyi kendisinin göndermesini önermiş, gerekçe olarak da böylece diğer hakana dostluk gösterilerek daha olumlu bir hava eseceğini öne sürmüştü. Diğerleri tarafından şaşkınlıkla karşılanan bu öneriye olumlu bakılmıştı. O da bunun üzerine kendi tasarısını uygulamaya başlamıştı. Ancak diğer ülkenin hakanı beklenmedik bir tutum sergileyerek elçiye saygısını esirgemeyip gerekli tüm ilginin gösterilmesini sağlıyordu. Hatta akşam yemeğinde aynı sofraya oturuyor, bununla da yetinmeyip en önemli ve samimi konuklarına gösterdiği inceliği gösterip kızına yatuğan çaldırıyordu. Bu da hünerle uygulanan siyasi bir taktikti hiç kuşku yok ki. Ancak bu ilginin bir sınırının olacağı kesindi. Elbetteki kızıyla arasında başlayacak gönül ilişkisini ileride öğrenecek olursa bu duruma izin vermeyecek, şiddetle karşı çıkacak hatta öfkeye kapılacaktı belki de.

Ertesi gün Aysana yanında nedimelerle birlikte bahçeye gezintiye çıktı, kaderin akıl ermez oyunu ikisini yeniden karşılaştıracaktı. Üç gündür kendisiyle birlikte at sırtında aç ve uykusuz yol aldıkları için, vakit öğle olmasına karşın henüz adamları uyuyan Bulat Han, bahçede yanında kendisine sarayı gezdirmesi için verilen görevliyle birlikte dolaşıyordu. Onun yorgunluğu falan kalmamıştı; kafasında kırk çeşit düşünce dolanıyor, yerinde duramıyordu. Memleketine döner dönmez anasına, aradığı gelini bulduğunu söylemeyi tasarlıyordu; fakat alınyazıları işi o kadar uzatmayacaktı. Görevlinin kendisine anlattığı şeyleri duymuyor, ne söylediğini bile anlamadan kısa yanıtlarla dinliyormuş gibi görünüyordu. Kendisine, biraz gezdirmiş oldukları bu görkemli sarayın taş duvarları kafasının içinde yıkılmış, dünyanın tüm sarayları gözünde değerini kaybetmiş, tüm maddi varlık anlamını yitirmişti. Şu anda içinde gezdiği, görene küçük dilini yutturacak kadar hayran bırakan bu muhteşem güzellikteki bahçe ile kuş uçmaz kervan geçmez bir çöl arasında hiçbir fark yoktu artık kendisi için. Tüm dünya bir çöle dönüşmüştü, kendisi de oraya düşmüş divane bir aşıktı. Ayağını nereye bastığını bilmiyor, yüreğini görmediği bir el avuçları arasına almış sıktıkça sıkıyordu.

Bulat Han kafasını kaldırdığında karşısında endamının tüm büyüleyiciliğiyle onu gördü. Artık hayatın ondan ibaret olduğu onu… Yanında bir nedime ile geziniyordu, yaklaşıp selamlaştılar. Genç kızın yanakları pembeleşti ama yine de tüm cesaretini toplayıp;

– Birlikte yürüyebiliriz isterseniz, dedi.

Bunu nasıl yaptığına kendisi de şaşırmıştı ama olmuştu işte. Aslında çok zor bir şey değildi yaptığı, hatta çok basit bir cümleydi kurduğu ama bazen çok kolay şeyler öyle zor görünür ki insana;

© Deniz Karakurt

başarabilmek büyük bir cesaret gerektirir, öyle kolay şeyleri söylemek o kadar imkansız gelir ki gözünde büyür de büyür.

– Memnun olurum, dedi Bulat.

Arkada nedime ve görevli, önde de ikisi yürümeye başladılar yan yana; önemsiz şeylerden bahsettiler. Ruhları birbirine akıyordu, bedenleri birbirlerini çağırıyordu ama tutuyorlardı kendilerini. Aynı iksiri içen, aynı büyüye tutulan iki zavallıya dönüşmüşlerdi. Başları öne eğik, birbirlerinin yüzlerine bakmaya cesaret edemeden, nereye gittiklerini bilmeden yürüyorlardı; öylece dümdüz ilerliyorlardı; önlerine çıkan gül ağaçlarının, çalıların, çiçek tarhlarının kenarlarından dolanıp yollarına devam ediyorlardı. Neden sonra koşarak bir uşak yaklaştı yanlarına. Arkadaki görevlinin kulağına eğilip bir şeyler fısıldadı. O da Bulat'a dönerek;

– Hakan sizinle anlaşma hakkında tekrar görüşecekmiş efendim, dedi.

Ertesi gün ve ondan sonraki gün bahçede denk getirip buluştular, kız bütün ömrü boyunca biriktirdiği yalnızlığını bir yumak gibi iplik iplik çözüyor, ucunu da aşığının ellerine veriyordu; buldukları her fırsatta birbirlerine sokuluyorlardı. Kimselere görünmeden, yakalanmadan buluşmanın bir yolunu buluyor, tutkuyla kavuşuyorlardı. Az konuşuyorlar ama birbirlerinin ne demek istediğini konuşmadan da anlıyorlardı. İkisi de farkındaydılar herşeyin. Bir keresinde delikanlı ilerideki kutlu ağaçların ve taş yığının olduğu tepeyi göstererek, "Dün birisi söyledi burayı" dedi ve sustu. Sonra devam etti; "Andolsun, oradaki erenin kılıcına geleyim ki eğer sana bir daha kavuşamayacaksam taş kessin Gök Tengri bizi." dedi. Bir soluk alıp sordu "Razı mısın?" Kız evet der gibi başını salladı sonra da yanıtını verdi; "Başkasının olacağıma taş kesileyim. Yalanım varsa o tepedeki kutlu erenin kılıcı boynumdan geçsin." Delikanlı "Hiç olmazsa bir kere kavuşmamıza izin verir umarım" diye geçirdi içinden. Genç kız da o anda aynı şeyi düşünüyordu.

Aysana o gece uyuyamıyordu bir türlü, gözünü uyku tutmuyordu. Elbiselerini giyinip dışarıya çıktı; vakit gece yarısına yaklaşıyordu. Sarayın arkasına dolandı, kutlu tepenin karşısına denk düşen bir tepe yükseliyordu biraz ötede. Sarayın arazisi içerisinde kalıyordu, daha doğrusu sarayın yerleştiği alan bu tepeyle birlikte sona eriyordu. Yukarıya doğru tırmanan düzgün bir yolu vardı, at sırtında bile çıkmak mümkündü. Gündüzleri çalışanlar, uşaklar, hizmetçiler kimi zaman dinlenmek için ağaçların altına giderlerdi tepeye. Tepeye çıktıktan sonra ileride ağaçlık bir alanın altından diğer tarafa aşağıya doğru inen bir yamaç vardı; bazı geceler yanına birilerini alır oraya gider, gökyüzünü seyrederdi. Bu kez tek başına çıkmaya başladı tepeye. Gecenin bu vaktinde buraya hiç kimsecikler uğramazdı. Bir ağaca sırtını yaslayıp kendine doğru çektiği bacaklarına kollarıyla sarıldı; ağlamaya başladı, hayatında ilk defa bir erkeğe böylesine ilgi duyuyordu ama içindeki tüm olumlu hislere rağmen; mantığı ve aklı hiçbir şey olamayacağını, o gencin belki de bir iki gün içinde çekip gideceğini, kendisinin farkında bile olmayacağını iddia ediyordu. Aksi olması durumunda ise daha kötüye gidecekti herşey. Babası mutlaka karşı çıkacaktı. "Hayallere kapılıp, kendini kandırma," diyordu aklı. Ama aşkı, ama içindeki o ses başka türlü konuşuyordu ve bir ağırlığı vardı bu sesin. "Bekle göreceksin," diyordu. Kalbiyle beyni arasında bir yerlerden geliyordu; "Bekle göreceksin…" Karşıdan kutlu tepe görünüyordu.

© Deniz Karakurt

Bulat kendisine verilen odanın balkonundan dışarıya yerinde duramaz bir halde bakarken, dün akşam yemekte gördüğü, bugün sabah birlikte yürüdüğü peri kızının gecenin karanlığında yapayalnız süzülürcesine sarayın arkasına dolandığını sonra da tepeye tırmandığını gördü. Biraz duraksadıktan sonra kararını verdi, olacaktan kaçılmazdı; koşarcasına sarayın merdivenlerini indi, ikinci kattaydı odası, inmekle bitmiyormuş gibi geldi basamaklar. Binanın kapısına vardığında nöbetçi askerler acelesinin nedenini, yardıma ihtiyaç duyulacak bir durum olup olmadığını sordular. Teşekkür ederek, yalnızca biraz temiz hava almak istediğini söyleyip dışarıya çıktı. Hızlı adımlarla sarayın arkasına dolanıp, sağa sola bakındı. İlerideki ağaçlığı gördü, doğru yön galiba o taraftı, oraya doğru yürüdü; sonra tepeye çıkan yol belirdi karşısında. Giderken sağına soluna bakınıp etrafı kontrol etti; kimse yoktu çevrede. Ağaçların altına vardığında oturmakta olan Aysana'yı gördü; kız da onu fark eder etmez ayağa kalktı.

Artık kızın önünde iki seçenek vardı; ya kaçıp sarayda kaybolacaktı, ya da…

Genç kız kaçmakla kalmak arasında bocalıyor, dürtülerinin ve korkularının arasında gidip geliyordu. Bulat Han ise kendisini çoktan bırakmıştı; adım adım kıza yaklaştı, gözlerini birbirlerinden ayıramadılar, bakışlarından oluşan gizli bir bağla birbirlerine bağlandılar. O esnada Aysana'nın gözlerinden yaşlar süzülmeye devam etmekteydi. Delikanlı kıza yaklaşıp başını ellerinin arasına alıp gözlerini öptüğünde dudaklarında ince bir tuz tadı duyumsadı. Önce elleri kavuştu, sonra dudakları kenetlendi; ardından boylu boyunca yere uzandılar, bu sıradan bir bedensel arzu değildi; iki gün içinde doruk noktasına çıkan sevgiyi artık dışa vurmanın başka bir yolunun kalmamasıydı.

İçlerinden gelen doğal bir dürtünün etkisiyle birbirlerine sarılırlarken, birden bire dönmeye başladılar; bunu bilinçli yapmamış, nasıl olduğunu anlayamadan birdenbire yerçekiminin etkisine kapılmışlardı. Sanki aşağıya doğru yuvarlanıyorlardı ve bir toprağı, bir tepedeki ağaçları, bir gökyüzünü görüyor; sımsıkı sarılmış olarak, başları dönerek aşağıya iniyorlardı. Tepenin üst kısımlarına yakın bir yerde yarılan toprağın içinde oluşan bir anda içinde kendilerini buldukları derin bir kuyuya benzer doğal çukurun sert zeminin üzerinde durduklarında gülüşmeye başladılar. Onlar birbirlerine sarılırken güçlü bir yağmur başladı o esnada; bardaktan boşanırcasına; altlarındaki yumuşak toprak çamur oldu. Bedenlerinden sular akıyor; su toprağa, vücutları birbirine, yağmur bütünleşen bu yeni vücuda, vücutları çamurlaşan toprağa karışıyordu. Yerden yükselen toprak kokusu içlerine işliyor, çamurun içine gömülen aşıkların aklını başından alıyordu. Tüm evren susmuştu; yalnız ikisinin ruhları konuşuyordu artık. Toprak üzerlerine kapanıyordu.

Sabaha doğru kutlu tepenin alt yanından geçmekte olan bir köylü tam olarak bulunduğu yerden kafasını yukarıya doğru kaldırınca orada daha önce hiç görmediği bir kaya olduğunu farketti. Üzerinden ve çevresinden çıkan buğular havaya yükseliyordu. Aceba geçtiğim yeri mi karıştırdım diye etrafına bakındı. Şaşkınlık içinde yoluna devam ederken birkaç kez arkasına dönüp bakındı. Bir keresinde tam olarak bir noktadan ve tam o açıyla bakınca birbirine sarılmış bir erkekle bir kadının kayaya kazınmış görüntüsünü gördü. Ama biraz ilerleyip tekrar dönüp bakınca görüntü yitti. Birkaç adım geri geldi. Aynı yerden aynı açıyla yine gördü birbirine sarılan iki sevgiliyi.

© Deniz Karakurt

Artık yalnızca hatırlayanların anılarında yatuğanla birlikte şarkı söyleyen bir nedimenin sesi yankılanıyor sonra da sönerek yitip gidiyordu.

Adın dilime mühür,
Yüreğime kilit,
Kimselere söylenmeyecek.
Gönlümde gizli bir sır,
Issız bir gül bahçesi.

© Deniz Karakurt
Kaynak belirtmeden paylaşılamaz, alıntı yapılamaz.

HALI - KİLİM VE ÇUL DOKUMAK

Kaynak Kişi: Elif Elmas Kaplan Türkmen
Yer: Davulalan Köyü - Yıldızeli / Sivas
Derleyen: Deniz Karakurt

ARAÇLAR

IYIM AĞAÇLARI: 2 tane olan ıyım ağacı; kalın ve yarılmayan ağaçtan olurdu. Genelde çam kullanılır, tepesinden bakıldığında dikdörtgen şeklinde olur. 15 cm - 20 cm civarında, uzunluğu 3 metredir. Düzgün bir şekilde düzetilir iki başına mazının ucunun ve sıkıştırmak için çivilerin sığacağı delikler açılır. Kurulan yere sabitlenir.
Ne İşe Yarar? – Iyım ıymak için kullanılan en önemli malzemedir. Mazılar takılır.

MAZI: 2 tane olan mazı; ağacı çok düzgün ve pürüzsüz olması gerekir. İyice camla kazınmış düzeltilmiş, tahminen 40 cm çapında olurdu. İki başı yontulur ve ıyım ağcığının açılmış olan deliklerine takılırdı. Mazılar dokunacak ıyımın enine göre uzunlukları değişir.
Ne İşe Yarar? – İki yanlara konan ıyım ağacına takılır, biri alta biri üste.

ÇUBUK: Çubuk mazı kadar düzgün ve onun yontulmuş uçlarından kalan bölümünün uzunluğunda olur. Dokunacak ıyımın enine göre uzunlukları değişir.
Ne İşe Yarar? – Iyımın dokunacak hal almasını sağlar. Iyıma başlarken kullanılır.

GÜCÜ AĞACI: 1 tane olan gücü düzgün ve pürüzsüz olur, tahminen çapı 5-6 cm civarındadır. Uzunluğu dokunacak ıyımın enine göre uzunlukları değişir.
Ne İşe Yarar? – İplerin dokuma halini alabilmesi için işlem yapılması gerekir. Gücüde bu işi yapar. Gücüyü iki başından ıyım ağaçlarına sağlam bir şekilde bağlanır. Gücü ipini ıyımın hizasında gücü ağacına bağlanır. Iyım iplerinin birini üstte diğerini altta bıkarak gücü ipini geçirilip gücü ağacına dolanır ve düğüm atılır.

GÜCÜ İPİ: 5-6 kat olan pamuk ipliğinden 3 tane iplik bükülerek yapılır. Uzunluğu ıyımın genişliği kadardır.
Ne İşe Yarar? – Gücü ipi ıyımın iplerini dokunur hale getirir. Gücü ağacına bağlanır ve ipin birini altta bırakarak diğerini alır ve gücü ağacına bağlanır.

VARANGELEN: 1 tane olan varangelen en pürüzsüz olması gerekendir. Gücü ile aynı özelliklere sahip olur ama gücüden 50 cm kısa olur. Dokunacak ıyımın enine göre uzunlukları değişir.
Ne İşe Yarar? – Iyımın arasından iplerin geçmesi ve dokuma şeklinin oluşması için iplerin bir sonraki işlem için çapraz şekli alması gerekir. Varangeleni yukarı itmek ve aşağı çekmek iplerin çapraz hale getirir.

© Deniz Karakurt

GÜDÜKLÜ: 2 tane olan güdüklü ağaçtan yapılır yassı şekildedir. Uzunluğu 1 metre civarındadır. Elle tutulacak kısmı daha dar ve pürüzsüzdür. Uç kısmı ise geniş, yassı ve ortası oyuktur.
Ne İşe Yarar? – Varangelenin iki başına takılır ve varangeleni itip çekme işine yarar.

AĞAÇ ÇİVİLER: Ağaçtan yapılan çiviler ıyım ağacının açılan deliklerinin genişliğinden 1 cm civarında dar olur uzunluğu 18–20 cm civarında olur.
Ne İşe Yarar? – Iyım ıyıldıktan sonra ipler esnedikçe sıkıştırmak için alt mazının üstüne üst mazının altına çakılır.

PATKA: Kalın dikdörtgen şeklinde ağaçlardan yapılır. Uzun kenarı 50 cm civarında, kısa kenarı ıyım ağacı genişliğindedir.
Ne İşe Yarar? – Gücünün bağlı olan kısımlarının altına konur, ipleri gerginleştirmek için kullanılır, gücünün üste bıraktığı ipler gerilir ve iplerin aradan geçmesi kolaylaştırır.

GİRGENE: Malzemesi ağaç olan girgene daha çok sağlam ağaçlardan yapılır (pelit) açık hale getirildiğinde tahminen 20–25 cm civarında olur. Eğik olması gerekir ele alıp ıyıma elle tutulan yeri daha ince uç kısmı kalın ve 2 cm'lik bölümü ikiye ayrılmıştır.
Ne İşe Yarar? – Halı ya da kilim dokurken ıyım iplerinin arasından geçen ipleri dokunan yere indirmeye yarar.

KİRKİT: Demirden yapılır. İki kısımdan oluşur, düz ve yarım cm kalınlığında 10–11 cm genişliğinde, 8–9 cm uzunluğunda dikdörtgen şeklindedir. Tutulacak kısmı ise yuvarlak, 6–7 cm çapında, 8–9 cm uzunlundadır.
Ne İşe Yarar? – Halı ya da kilim dokunurken aradan geçen ipleri, sıkıştırmak için sert bir şekilde vurulur.

IYIM IYMAK (DOKUMA TEZGÂHI HAZIRLAMA)

Iyım ıymak için halı veya çul büyük ise dört kişi yastık gibi küçük olanlar üç kişi gerekir. Iyım ıyan, yukarıdan ıyan, ipi yukarıdakine ve aşağıdakine veren ve çubuktan ipi geçiren. Halı olsun Kilim olsun Iyım hep aynı şekilde ıyılır. Önce ıyım ağaçları (tezgâhı) çakılır. (kurulur)Mazı ağaçlara takılır.

1. Aşama: Iyım ıymak için yumak şeklindeki olan Çiğ (pamuk) ipliği çubuğa bağlanır ve iplik iki kat halinde alt mazının bir ucundan başlayarak, mazının üstünden dolandırılır ve alttan geçirilir. İplik alttan alırken ipin birisi çubukla mazının arasından geçirilir ve sıkıştırılır. Daha sonra iplik aradaki kişiye verilir. Oda yukarıdakine aldığı ipi ıyımın ön yüzünden mazının üstünden geçirip geri aşağıya verir. Iyım ustası aldığı ip mazının altından öne doğru alır ve ipin birini çubuktan geçirene verir. Oda ipi geçirir ve ustaya verir. Usta alındığı ip sıkıştığı ve aralarının ayarlar. Böyle devam ederek biter. Çubuk üzerinde iplik iki kat halini almıştır. Bir katta arka taraftadır.

2. Aşama: Gücü alma için gücü ağacı ıyım ağacına bağlanır. Gücü ağacının ön yüzüne gücü ipi kalınlığında bir ip bağlanır. Gücü ipi ağacına bağla ve gücü almaya başlanır. Zaten çubuktan başlayan üst ve alt oluşmuştur. Gücü ipi ele alınır ve gücü ağacının üstünden geçirilir üsteki iplik bırakılıp

© Deniz Karakurt

alttakinin arkasından dolandırılıp gücü ağcının altında çıkarılır. Gücü ağacının ortasına bağlı ipe iki kat şekline geçirilip içinden yumak şeklindeki gücü ipi geçirilir. İşlem tüm iplere uygulanır ve bitirilip gücü ipi bağlanır.

Bu iki işlemde hem halı hem de kilim hem de çul için uygulanır sadece sıklıkları ayarlanır.

ÇUL / KİLİM DOKUMA

Malzemeler
1-Iyım Ağacı (Dokuma Tezgâhı) Malzemeleri
2-Pamuk İpliği (Çiğ İplik)
5-Kirkit
6-Girgene
7-Yün İpleri, Kendir, Keçi-kılı, Orlon

Çul / Kilim Dokuma: Yün, Orlon, Kendir, Keçi-kılı vb. iplerle dokunur. Hangi iple dokunacaksa ip menik yapılır. Menik gücüden dolayı aracı açık kalan ıyımın arasından geçirilir. Varangelen güdüklünün yardımıyla yukarı itilir. İtilen varangelen sayesinde ıyım çapraz şekil alır, üsteki ipler alta düşer, altta ki ipler üste gelir. Menik tekrar arasından geçirilir. Aşağıya çekilen varangelen sayesinde dokuma tekrar düz halini alır. Menik tekrar arasından geçirilir, kenarlarda menik birkaç defa kenar ipine dolanır kenarlar aşağı düşmesin diye. Çul ya da kilim böyle devam ederek tamamlanır. Boyu ne kadar istenirse oradan kesilip kenarlar dikilir.

HALI DOKUMA

Malzemeler
1-Iyım Ağacı (Dokuma Tezgâhı) Malzemeleri
2-Pamuk İpliği (Çiğ İplik)
3-Yün İpleri
4-Kirkit
5-Girgene
6-Makas
7-Bıçak
8-Tarak
9-İğ
10-Terşi
11-Boyalar
12-Doğal Boya Malzemeleri
13-Büyük Kazan

YÜN TARAMA
Yünler koyunlardan kırkılır ve güzelce yıkanır. Yünler önce yün taraklarda kadınlar tarafından taranır.

© Deniz Karakurt

Yün Tarağı: 15-17 cm eninde. Uzunluğu 60 cm civarında tahtadır. Tarak kısmı demirdir. Taraklar dişleri 10 cm den uzundur ve eni boyunca iki sıra halinde sık bir şekilde sıralanmıştır.

Tarama İşlemi: Yere oturan kadınlar tarağın tahta kısmını sağ bacağının altına alırlar. İki elleriyle yünü alıp tarağa geçirip geçirip çekerek yünün içindeki her şey elenir ve temizlenir. Taranan kısım ayrı konur alta kalana çöpür denir oda ayrı konur. Böyle devam edilerek tarama bitirilir. Halı dokuma işinin en zor kısımlarından biridir. Taranan yünler birbirinin üzerinde yılıp ve teşrinin sapıyla sarılır ve sarılan yün kola dolanır.

YÜN EĞİRME

Eğirme Malzemeleri
1. İğ: 28-30 cm uzunluğunda ince bir parmak kalınlığında uç kısımları çok incedir. Yarım karış aşağısından mesafesi ağırşak takıldığı için en kalın kısmıdır.
2. Ağırşah: 6 cm çapında ortası iğ geçecek kadar deliktir. Bir tarafı düz diğer tarafı topaç şeklindedir. Kalınlığı 3-4 cm'dir. En sağlam ve çürümeyen ağaçlardan yapılır.
3. Terşi: Ağırşahla iğin birbirine geçmiş sabit şeklidir. Terşinin sapı 1 metreye yakın ve ağırşak tarafında çividen yapılmış bir kanca vardır.

Eğirme işlemi: İğ, ağırşak birbirine geçirilir ve iğin uçuna bir miktar yün ve çevrilir ve döndürülür, böyle yapınca yün eğirmeye başlanır. Belirli bir kalınlıkta yün eğirme yapılır. Eğirilen yün iki kat yapılarak yumak sarılır. Yün ipler kolay kopmasın diye Teşri ile bükülür.

Bükme işlemi: Teşrinin ağırşak dibine ip dolanır ve ip başında ki kancadan geçirilir. Teşrinin uzun sapı bacağın üzerinde döndürülür ve bırakılır kendi kendine döner ipi uzunca savuşturulur ve teşrinin dibine sarılır. Teşri dolunca bir kişi yere bağdaş kurar diğer kişi terşiyi tutar kelep yapmak için bağdaş kuran ipi bacağına çapraz dolar teşrideki ip bitince ipin ucu kelebin bir tarafından elle tutulacak şekilde bağlanır. Kelep bacaklardan çıkarılır.

Halıya yünleri boyayarak başlanır. Renkler Kırmızı, Yeşil, Mavi, Sarı, Kınalı sarı, Siyah, Deve tüyü. Kiremit rengi. Devetüyü hariç diğer boyalar hazır alınır (benden önce nasıldı bilmiyorum ama benim zamanımda öyleydi.)

Yün ipleri boyama: Büyük kazanlarda su kaynatılır içine boyalar göz kararı atılır birazda kezzap suyu dökülür sonra yün ipler içine atılır. Bir miktar kaynatılır ve yün ipler çıkarılır ve soğuk suyla yıkanır ve kurutulur. Boyanan kelep ipler yumak haline getirilir. Ve kalbura konur bir ucu mazının üzerinden halı dokunan tarafa getirilir.

* Devetüyü: Bu renk için önce pelit kozağı (meşe kozalağı) toplanır ve kırılır ve kaynayan suya atılır biraz kaynadıktan sonra içine yün ipi atılır. Boyası alınan ip çıkarılır ve yıkanır. Biriktirilen inek idrarında bir gece beklenir ve soğuk suyla yıkanır ve kurutmaya bırakılır.

© Deniz Karakurt

* Kiremit rengi: Soğan kabuğu biriktirilir. Kaynayan suya kabuklar atılır. Sonra yün ipler içine atılır. Bir miktar kaynatılır ve yün ipler çıkarılır ve soğuk suyla yıkanır ve kurutulur.

HALI DOKUMAYA BAŞLAMA

Iyım ıyılır. Gücüsü alınır. Halıya başlamadan önce 10-15 cm uzunluğunda çul (kilim) dokuması yapılır (halı sökülmesin diye).

Halı Dokuma: Gücüsü alınan ıyım ipleri biri üste gelir biri alta gelir ve çift oluşturur. Bu çiftlere ilmek denir. Sol elde yün ip sağ elde bıçak, Bir ilmek sağ elle alınır arası açılır ikisinin arasından yün ip sol taraftaki ipin etrafını dolandırıp ön yüzden sağ taraftaki ipin arkasından geçirip ilmeğin içinden geçirip düğüm yapılır ve ilmek sıkıca dokumanın dibine oturtturulur. İki sıra çul dokuması yapılır 1. sıra normal geçilen ip 2. sıra ilmeklerin diplerine kirkitle sıkıştırılır. İki sıra olan dokuma halı makası ile kırkılır ve halı düzeyi düzgünleştirilir. Böyle devam ederek desene göre halı bitirilir. Başlangıçta dokunan 10-15 cm uzunluğunda çul (kilim) dokuması tekrar yapılır. Ve halı kesilir. Sökülmesin diye çul dokuma kısmı katlanarak dikilir.

Kaynak Kişi: Elif Elmas Kaplan Türkmen
Yer: Davulalan Köyü - Yıldızeli / Sivas
Derleyen: Deniz Karakurt
© Kaynak belirtmeden paylaşılamaz, alıntı yapılamaz.

3 KÖYDEN...

Derleyen: Deniz Karakurt

Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı birbirine çok yakın üç köye dair almış olduğum kısa notlar. Özellikle Kıldır köyüne dair anlatılan karga söylentisini çok ilginç bulmuştum.

İncetaş Köyü: Eski adı Pustat olup daha sonra değiştirilmiştir. Pustat Baba diye de bilinen Nur-Ali Baba'nın mezarı köyün içinde müstakil bir evin bahçesindedir. Kurt Baba'nın mezarı ise köyün batısında yerleşim yeri dışında küçük bir tepe üzerindedir. Köy halkı Alevi - Bektaşi inançlarına sahiptir. Köyün bugüne kadar yedi defa yıkılıp tekrar kurulduğu söylenir, fakat bu rivayete dair başkaca bir bilgi mevcut değildir. (Derlemeci notu: Pustat -veya Pustad- sözcüğünün anlamına dair hiçbir bilgiye ulaşamadım.)

Kıldır Köyü: 1400'lü yıllarda köy şu anki yerindeyken rivayete göre 1700'lü yıllarda bir karganın kanlı bir bezi köy meydanına bırakması sonucu köylüler yakınlarda eşkiyalar olacağını düşünüp Eskiköy mevkisine taşınmışlardır. Ardından oradan da Ağpınar mevkisine sonra tekrar Eskiköy mevkisine göçmüşlerdir. 1940'lı yıllarda Kerimmümin köyüyle çıkan mera ve otlak kavgaları nedeniyle 1950 - 1955 yılları arasında tekrar şu anki yerine gelmiş bulunmaktadır. (Kaynak Kişi: Serhat Yılmaz)

Yiğitler Köyü: Eski adı kayıtlarda Çaşkur biçiminde geçer. Yörede Çaşur olarak bilinir. Köy, adını geçmişte yaşamış Çaşur isimli erenden almıştır. Hırsız ve çapulculara karşı köyü müdafa ederken ölmüştür. Mezarı şehit düştüğü yere yapılmıştır, daha sonradan bir türbeye dönüştürülmüştür. Bu türbe şimdi bir ziyaret yeridir. Ayrıca Yıldızeli yöresinde yetişen Çaşur otu / Çakşur otu adlı bir bitki de bulunmaktadır. (Kaynak Kişi: İsmail Urhan)

Derleyen: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

BAHÇELİYURT (KİLİSE) KÖYÜ İNCELEMESİ

Derleyen: Deniz Karakurt
Kaynak Kişi: Esen Aydoğmuş
Konu: Sivas ilinin Kangal ilçesine bağlı Bahçeliyurt köyüne dair derleme

KÖYÜN ESKİ ADI
Eski adı Kilise olan köyün adı daha sonraları Bahçedar olarak anılmaya başlanmış. Köye adını veren kilisenin İsa'nın havarilerinden birisi tarafından yaptırıldığı söylenmekte. Bu havarinin adını ise Aziz Fadil (veya Fatil) olduğu rivayet edilmektedir. Kilise 1958'de yıktırılmış, günümüzde ise yeri bile tamamen kaybolmuş durumdadır. Kilise köyü on iki mezradan oluşmaktadır.

KİLİSE KÖYÜNÜN TARİHİ
Kilise Köyü: Roma, Bizans ve Danişmentliler Selçuklu Devletlerinin kalıntılarının bulunduğu, Romalılardan kalma Kiliseden isminin alan Kilise Köyü eski bir yerleşim yeridir. 1515 yılında Adana, Malatya, Dersim ve Divriği den gelip Keklik Pınarı isimli bir kaynağın etrafına yerleşirler. Kilise Köyü'nün 3 Km. batısında bulunan Mağara mevkiinde bulunan Danişmentlilerden kalma bir yerleşim yeri vardır. Bu yerleşim yerinde Romalılardan kalma kalıntılarda mevcuttur. Yine aynı bölgede, Fatilinyurt isimli bir bölge vardır burasının eskiden bağlık bahçelik bir yer olduğu söylenir.

Kilise köyü yakınında Fatilinyurt diye bahsedilen mevkisinin havasının, suyunun, meyvesinin, etinin, sütünün bil hassa kaymağı ve peyniri çok lezzetli olduğuna dair rivayetler vardır. Kilise köyünün beş Km. Kuzeyinde Yağmurlu oğlunun yurdu diye bir yayla vardır burası görmeye değer enteresan yerlerden biridir. Ozangediği denilen bir alan vardır. Rakımı 2450 metredir. Havari Fadıl Antakya Senpiyer Kilisesi'nden Romalılar tarafından zorunlu göçe tabi tutularak burasını kendisine yurt edinmiştir. Ve o döneminde bu alanda beş yüz parsel üzüm bağı varmış en büyük parsel üç dönümmüş. Burada yetişen üzüm Arapgir üzümü olup şarapçılıkta kullanılırmış yörenin en kaliteli şarapları bu bağlarda yetişen üzümlerden imal edilirmiş. Kilise, havariler tarafından ibadet te açıldığında çevresinde mezra niteliğinde 15 adet yerleşim yerleri vardır. Bunların hepsi Ermeni kökenlidir. Tamamı bağcılık ve şarapçılıkla uğraşmakta idiler.

AZİZ FATİL'İN KİLİSE KÖYÜNE GELİŞİ (Miladi 50)
Romalıların baskısı nedeniyle Antakya Senpiyer kilisesinden ayrılmak zorunda kalan, İsa Peygamber in üç halifesinden biri olan Aziz Fatil isimli Havari Kilise köyüne yerleşmeye karar verir. Buraya bir kilise yapar. Bu Kilise Hırıstiyanlarca çok kutsal yerdir. Kilise 1500 yıl Hıristiyan alemine hizmet verir. Kilisenin şu anki durumu içler acısıdır. Binlerce yıl ayakta kalan bu tarihi eser1958 yılında yıkılır. Taşları sökülerek Kangal ve Akçakale Köyü Camii inşaatında kullanılır. Şimdi ise Kilisenin temelinden başka bir şey kalmamıştır.

TÜRKLERİN YERLEŞMESİ
Yakınlardaki Ceviz köyüne üç kardeş yerleşir. İki kardeş Ceviz'de kalır, Veli Kâhya (Veli Yörükoğlu) üç oğluyla (İsmail, Mansur, Mustafa) Ceviz'den göçüp Kiliseye yerleşirler.

© Deniz Karakurt

Bir rivayete göre Akça Sadığın oğlu Yusuf Ermenilerden Mina isimli kıza aşık olur iki genç evlenmek isterler ise de din ayrılığı nedeniyle her iki tafralar da bu iki gencin isteğini onaylamazlar. Bir birini seven iki genç beraber kaçmaya karar verirler Ceviz Köyü ile şimdiki Orta köyün doğusunda bulunan Kale de buluşurlar. Mina da bir bohça Yusuf'da ise küçük bir kama vardır, ikisi birlikte Lülük (Lüülük / Lüğlük gibi okunur) deresinde bulunan Yusuf un dayısı olan Mamili'nin ağılına sığınırlar. Ermeniler Mina'nın kaçtığını haberini kısa zamanda alırlar, iki genci aramaya koyulurlar ve iki gün sonra Mamili'nin yanında olduğunu öğrenirler. Mina ile Yusuf'u yakalamak için harekete geçerler. Mamili iki genci koruyamayacağını gençlere anlatır, onlar da Mamili'nin ağılından ayrılarak Lülük kayasına doğru yönelip, Lülük dağındaki bir mağaraya sığınırlar. Ermeniler aşıkların izini sürerek saklanmış oldukları mağarada bulurlar, Yusuf karşı koysa da Ermenilerle başa çıkamaz Mina'yı Yusuf'tan koparıp alırlar. Yusuf kamasıyla saldırınca adamları kışkırtmış olur. Kendisini orada bıçaklayarak öldürürler. Daha sonra bu olayı Ceviz Köyü halkı duyar olay mahalline giderler, salaca yapıp bir ata bağlayarak köye getirip cenazeyi defnederler. Ceviz Köyü'nün 3 km mesafede Yurt mevkisinde yaşayan 50 haneli 150 nüfuslu Ermeniler ile Ceviz Köyü ahalisi arasında büyük bir kavga çıkar. Olaylar büyür. İki taraftan da ölüm ve yaralanmalar olur. Lülük Deresi ve Kaledibi mevkilerinde Ermeniler tarafından yetiştirilen ceviz ağaçlarının sayısı 1500 adet den fazla olduğu söylenmektedir. Ermeniler yurtlarından ayrılırken Ceviz Köyüne, bizden sonra bir ceviz ağacı dikerseniz çocuklarınız ölür derler daha sonra ceviz köyünden bir aile üç adet ceviz fidanı diker, tesadüf ya ceviz fidanının diken ailenin 15 yaşındaki çocuğu ölür. Bu ölüm üzerine köylüler, Ermenilerden kalan kale dibi, Lülük deresindeki yurtta bulunan tüm ceviz ağaçlarını keserler binlerce ceviz ağacından sadece Ermenilerden kalan günümüze kadar ulaşan, Orta köyde Aliğilin bahçesinde tahminen 500 yaşında bir ceviz ağacı kalmıştır. Bu ceviz ağacı hala yaşamaktadır. Bu olaydan sonra Veli Kahya Ceviz Köyünden ayrılır. Kilise Köyüne şu anki ağlın önü mevkisine İlk temeli atar ve yerleşir.

DERMAĞ OCAĞI

Köyümüzde(egzama) Derma Ocağı vardır. Kilisenin hemen yakınında Ocakzade Hoşafçılardan Zeynep Ana isimli nur yüzlü bir ana yaşadı. Halk arasında dermağ, tıp dilinde egzama denilen cilt hastalığına yakalanan hastalar ocağa gelir kısa zamanda şifa bulurlardı. Şimdi bu ocak harap olmuş sadece temelleri kalmıştır. Zeynep HOŞAFCI bu işi yapmaktaydı.

MEVKİLER

1. Hören, 2. Mağara, 3. Ceviz ağılı, 4. Arapoğlunun göl, 5. Fatilin yurt, 6. Haceyin yatağı, 7. Çoban kayası, 8. Baş tarlası 9. Bahçecik, 10. Yağmurlu oğlunun yurt, 11. Göksarp, 12. Kalkan deresi, 13. Ömer koyağı, 14. Sünnetsekizi, 15. Kilisenin bulunduğu alan merkezi yerleşim yeridir.

Köyün Kuzey doğusunda yörenin en ünlü dağı olan Baydığın dağı bulunmaktadır. Bu dağın doruğu ziyaret kabul edilen kutsal bir yerdir. Güney doğusunda Çallı dağı güneyinde Lülük Dağı bulunmaktadır.

KÜLTÜR

Köyde kabileler arasında ayrı ayrı Dedelerin benimsendiği görülmüştür. İbalıların Dedesi (Seydali Sultan Ocağından) Malatya Yöresinden gelen Haydoğ Dede, Kelhasanların Dedesi (Şah İbrahim

© Deniz Karakurt

Zeynal Abidin Ocağından) Ceviz köyünden gelen İbrahim Dede, Mansurların Dedesi ise (Dedekargın Sultan Yusuf Ocağından) Hekimhan'dan gelen Hasan Dede'dir. Cem'ler ortak yürütülür. Köyümüzde şu anda Cem törenleri çevre köylerle birleşilerek yapılır. Köyümüz Alevi köyü olduğu için, en hatırlı kişi, sözünden çıkılmayan kişi, dededir. Köyümüzün en ünlü bağlama ve derleme üstadı (ozanı) Aşık Fakir Mahla'sıyla Rıza Karahan'dır. Bir çok derlemesi ülkemizdeki saygın sanatçılar tarafından yorumlanmıştır. Ayrıca kışın işlerin hafif olması sebebiyle köyün damlarında veya harmanlarda aşık oynanır. Özellikle pınarın kaş dediğimiz köy meydanında yöresel ismi (Aragetti) adlı oyun ve gene yöresel ismi (Delle Deynek) isimli oyunlar köyün gençleri ve delikanlılar tarafından oynanırdı. Şimdi bu oyunlar köyümüzde unutulmaya yüz tutmuş oyunlardır.

CEM

Köyümüzde cemler genellikle kış aylarında yapılırdı. Ceme “comaat denirdi. Köyümüzde genellikle iki- üç evin birinde görgü (cem törenleri) yapılırdı. Yıl içerisinde kırgınlıklar olursa, bu cemlerde çözüme kavuşturulurdu. Aralarında sorun olan kişiler ortaya çıkarılır, dedenin karşısında “dar”a dururlardı. Dar’a duran kişiler yalan söylemezlerdi. Cem bir hafta kadar sürerdi. Gelecek yıl görgüye katılacak olanlar “danışma yemeği” verirler, kurban keserlerdi. Ceme gidenler yemeklerini yedikten sonra, lokmalarıyla birlikte cem yapılan yere gidilirdi. Lokma olarak kömbe, kuymak, helva gibi şeyler oluşturmaktaydı. Cemlerde iki türlü sohbet olurdu. Birisi dinsel, diğeri günlük yaşama ilişkin sohbetlerdi. Dinsel sohbetlerde, Allah, Muhammed ve Ali birlikte anılırdı. Cemlerde Atatürk’ün önemli bir yeri vardı. Geçmiş ulu kişilerin hayatı efsanevi bir şekilde anlatılırdı. Hz. Ali’nin cenkleri, Battal Gazi destanları anlatılır, duygular dile getirilirdi. Perşembe günleri kültürümüzde (Alevi) önemli bir yeri vardır. Perşembe günleri ve akşamı kutsal gün olarak anılır. Akşamları zorunlu işler dışında bir iş yapılmazdı. Perşembe akşamlarına “Cuma akşamı” denir. Perşembe akşamları yapılan cemlerde, Kerbela konusuna özel bir yer verilir, Hz. Hüseyin için mersiyeler söylenir, bazı insanlar gözyaşını tutamayarak ağlarlardı. Görgüye katılan dedeler memleketlerine, köylerine dönecekleri zaman kesilen kurbanların arka bacağının alt kısımları (omca) ve hakkullahları ile birlikte heybesine konur, memleketlerine ulaştıklarında da gelen misafirlere omca denilen kurban pişirilerek ikram edilirdi.

HIZIR ORUCU

Bir efsaneye göre, karada darda kalanların imdadına Hızır’ın, deryada darda kalanların imdadına da İlyas’ın yetiştiğine inanılır. Şubat ayının 13’ünü izleyen ilk hafta üç gün “Hızır Orucu yollanır” (tutulur) dördüncü gün perşembe gününe getirilerek (perşembe günleri haftanın kutsal günlerinden sayıldığı için sürekli oruç tutulmakta) toplam 4 gün oruç tutulmuş olurdu.

ABDAL MUSA KURBANI

Alevi ve Bektaşiler her yıl Abdal Musa adına kurban keserler. Genellikle yıl sonlarına denk gelir. Belli bir ayı ve günü yoktur. Köyün ileri gelenleri bir araya gelerek, kurbanın ne zaman yapılacağına karar verirlerdi. Görevlendirdikleri kişiler köylüden para, buğday, un, bulgur gibi şeyler toplayarak bunları paraya çevirirler ve bu parayla ne tür kurban alacaklarına karar verirlerdi. Durumu iyi olmayan tuz gibi daha az değeri olan şeyler vererek kurbana katılırlar. Kararlaştırılan günde kurban kesilir, pilavlar pişer, köylüler bir araya gelerek kurban yemekleri yerler, dualar edilir, deyişler söylenirdi. Her evdeki kişi başına kevgirle kurban yemeği dağıtılırdı. Köyümüzde nüfusun hızla göçlerle azalması ve

© Deniz Karakurt

genellikle orta yaş üzeri insanlarımızın köyde yaşamaları nedeniyle uzun denebilecek bir süreden beri yapılamamaktadır. Abdal Musa'nın gizli ve gaipten askerlerinin olduğuna, çocuk yaşta ölenlerin, Abdal Musa'nın askerine katıldıklarına inanılırdı.

HIDIRELLEZ

Yılın belli bir gününde kutlanır. Yöremizde Rumi takvime göre 23, Miladi takvime göre mayıs ayının 6.günüdür. Yöresel olarak da 6. Mayıs "yaz mevsiminin başlangıcı" sayılır. Kentlerde kömbe, kuruyemiş gibi yiyeceklerle birlikte kırlık, yeşillik alanlara gidilerek eğlenilir, oyunlar, türküler söylenir.

NEVRUZ

21 Mart günü aileler, komşularıyla birlikte yaptıkları kömbelerle, haşlanmış boyalı yumurta ve kavurga ile kırlara giderek kutlanmaktadır. Köyümüzde Nevruz Köyümüzde nevruz geleneğinin çok önemli bir yeri bulunmamaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla genel anlamı bilinmesine rağmen özel törenler düzenleme, anma şeklinde bir gelenek görülmemektedir.

İKLİM

Bölgemiz meteorolojisinde etkili olan belli günler mart dokuzu, "abrul beşi" soğukları diye adlandırılmaktadır. Abrul beşinin şiddetini ve etkisini anlatmak için yöremizde şu deyim kullanılmaktadır. "Sakın abrul beşinden, camızı ayırır eşinden". Bölgemiz yağış bakımından tipik karasal özellikler gösterir. Yöremizde yağışlar en çok ilkbahar ve kış aylarında düşer. Yazlar oldukça kurak geçer. Yağışlar kışın kar yağışı şeklinde görülür. Tarım ürünleri olarak buğday, arpa, mercimek, nohut yetiştirilmektedir. Yükseklikten dolayı ekinler geç olgunlaşır. Bazen kış mevsimi etkisini erken gösterir, ekinler tarlada toplanmaya bile fırsat kalmadan yağmur, kar altında kalırdı. Bugün makineleşme sayesinde hasat daha kısa zamanda kaldırılmaktadır. Arazinin geniş olmasına rağmen toprak verimli değildir. Günümüzde, gübre ile yapılan tarımda % 10-15'lerde verim alınabilmektedir. Kışları soğuk geçmektedir. Son yıllarda dünya çapındaki iklim değişikliği iklimi biraz yumuşatmıştır. Kış aylarında yağan karlardan dolayı evlerin damları tamamen kar altında kalır, beyaz düz bir örtü oluştururdu. Bir evden diğerine gidebilmek büyük beceri gerektirirdi. O kış aylarında, evlerden dışarı çıkmak için kapı veya pencerelerden tüneller kazılırdı. Köyün sürekli akan tek ana çeşmesi de bu sert hava koşullarından payını alır, beyaz düz örtü altında kalırdı. Köyümüzde bu koşullar altında su ihtiyacı karlar eritilerek giderilmeye çalışılırdı. Toprak damların üzerinde biriken kar kütleleri imece usulüyle çalışılarak temizlenirdi. Kışın uzun sürmesinden dolayı İlkbaharın geç gelmesi ile hayvanların alafları (yiyecekleri) biter, yollar aylarca kapalı kalır, ulaşım imkanı olmadığından yem temini imkansız hale gelirdi. Hayvanlara ağaçların ince dalları soyularak ya da keven gibi dayanıklı köklü bitkiler sökülerek ilkbahar mevsimine girilmeye çalışılırdı. Mal canın yongasıydı. Köyümüzde yıl içerisinde en büyük tehlike kışın uzun sürmesiydi. Karların kalkmaması sel, deprem gibi doğal afetlerden sayılır, korku ve panik içerisinde; ilkbahar mevsiminin gelmesi dört gözle beklenirdi.

BİTKİ ÖRTÜSÜ

Bölgemizde bozkır bitki örtüsü hakimdir. Bu tip bitki örtüsü, genel olarak ilkbaharda karların erimesiyle yeşeren, temmuz sıcaklarıyla sararmaya başlayan, kuzukulağı, sığırkuyruğu, keven, hırmış, evelik, kekik gibi otsu bitkilerdir. Bozkır bitki örtüsünün diğer bir özelliği de kuşburnu,

© Deniz Karakurt

karamuk, kızılcık, böğürtlen, iğde gibi çalılıklar ile alıç, dağ armudu, ahlat gibi bodur ağaçlardan oluşur. Karamuk; Ekşimsi bir tadı vardır, üzümden daha tatlı ve buğday taneleri büyüklüğünde koyu renktedir. Mehlem, meşe, armut, sürsülük ağaçları köyümüzün belli alanlarında yetişmektedir. Su kenarlarında genellikle kavak ve söğüt ağaçları bulunmaktadır. Ayrıca yemlik, madımak, kuzukulağı, evelik, çiğdem, nevruz (nevruz) kangal, ebegümeci, ısırganotu, kabalak, kazan karası, gelin parmağı, kekik, kenger, körmen, kuşkuş, sarmaşık, tekesakalı, telice, narpız gibi yenilebilen otsu bitki türlerindendir. Köksü diyebileceğimiz bitki türlerinden golguç (yer elması)'un ayrı bir yeri vardır. Mantarlarlar yöremizde göbelek olarak bilinir. Mantarlar belli mevsimlerde yabani olarak toplanır ve tüketilir. Çaşır denilen bitkinin çürüyen diplerinde yetişen göbeleğin (Çaşır Göbeleği) ayrı bir tadı vardır. Köyümüzde mayıs ayında yağmurların yoğun yağması sonucu mantarlar en iyi bu dönemde toplanır. Yenebilir olanlar köylüler tarafından bilinir, tanınır. Çiğdem, papatya, nergis, sümbül, kardelen, lale, gelincik bölgemizin tipik en güzel çiçeklerini oluşturmaktadır. Yöremiz yüksek olduğundan meyve ve sebze gibi yiyecekler köyün içinde değil; sulu arazilerde, dere yataklarında yetiştirilmeye çalışılır. Onlar da ihtiyaçlarımızı karşılamakta yetersiz kalmaktadır.

Her ne kadar köyümüz kabile sistemiyle bölünmüş izlenimi verse de, kabileler arasında kız alıp verme yoğun bir şekilde yaşandığından, Kabileler arası ayrım söz konusu değildir. Çevremizdeki köylere baktığımızda, Köyümüz insanların birbirlerini daha çok sahiplendiği hastasında, düğününde, cenazesinde daha yoğun bir şekilde toplumsal mutabakatta bulunulduğu izlenimini rahatlıkla görebiliriz.

KUTSAL VEYA UĞURSUZ SAYILAN BAZI VARLIKLAR

1-Eşik: Kültürümüzde, geleneğimizde evin eşiğinden giren kimse, Tanrı misafiri olarak kabul edilir, düşman dahi olsa bir şey denmez, her türlü kötülüklerden sakınılırdı. Diğer ikinci önemi de eşikten geçilirken besmele çekilirdi. Cin ve perilerin eşikte durduklarına inanılırdı. Cin ve perilerin çocuklarının eşikte yattıkların inanılarak kaynar su eşiğe dökülmezdi. Üçüncü olarak da yağmurlu havalarda eşikte durulmaz, eşikte duranı yıldırım çarpar inancı toplumumuzda yaygındır.

2-Koyun: Melek olduklarına inanılırdı.

3-Keçi: İyi gözle bakılmaz, şeytan ruhlu olduklarına inanılırdı.

4-Horoz: Cebrail olduklarına inanılırdı.

5-Baykuş: Gece evinde baykuş öten ailenin aile fertlerinden birinin öleceğine işaret olduğuna inanılır. Baykuşun uğursuz olduğu inancı yaygındı.

6-Güneş ve Ay: Sabahleyin güneş doğarken ve Ay'ın ilk göründüğü gün, ellerini açarak "Ay gördüm Allah. Amentübillah. Çok günahım varsa, bağışla Allah" diye dualar okunurdu. Güneş doğarken herkesin o günkü nasiplerinin dağıtılacağına inanılır bu yüzden evlerin kapıları açık tutulurdu. "Gün, Muhammet; Ay, Ali'dir" inancı yaygındır. Güneş ve Ay tutulmalarında silahlar atılır, boş teneke kutuları davul gibi çalındı. Buna neden olduğuna inanılan nesneler kaçırılmaya çalışılırdı. Eğer tutulma fazla sürmüş ise buna gösterilen tepkinin yetersiz olmasından kaynaklandığı inancı yaygındı. Güneş ve Ay tutulmaları iyi karşılanmadı.

7-Yıldız Kayması: Gökten bir yıldız kaydığı zaman bir insanın bu dünyadan gittiğine (öldüğüne) inanılırdı.

UĞURLU VE UĞURSUZ SAYILAN İNANÇLAR

© Deniz Karakurt

- Hayvanların dağda kalanlar kurtlar yemesin diye; dua okur “Gözün bulut, ağzın kilit olsun” der, bir ekmeği evin direklerinin arasına asarlardı. Buna “kurt ağzı bağlama” denirdi.
- Depremlerde küllükler güvenli yerler olduğuna inanılırdı. Küllüklerin depremde sallanmadıkları düşünce ve inancı yaygındı.
- Akşamları aynaya bakmak, tırnak kesmeyi uğursuz sayarlardı.
- Yere düşen bardak kırılmadığı zaman uğursuzluk sayılır. Kırılmazsa bile kırılıp atılırdı.
- Bacaya Baykuş konması uğursuzluk sayılırdı.
- Perşembe akşamları iş yapmak iyi karşılanmazdı. Perşembe günleri haftanın uğurlu günü sayılırdı. Bu günde kutsal “Cuma” günü olarak ibadet edilir, dualar okunur, kömbeler komşulara dağıtılır, yardıma ihtiyacı olanlara maddi yardımlar yapılırdı.
- İki elini koynuna sokanların, kısmetlerinin kesileceğini inanılırdı.
- Çocukların, bebeklerin aynaya baktırılması günah sayılmaktadır.
- Çocuklar sürünürse, eve misafir geleceğine inanılırdı.
- Yeni doğmuş bebeklere kırkı çıkana kadar su verilmezdi. Meleklerin su verdiğine inanılırdı.
- Boş bebeğin sallanması uğursuzluk olduğuna inanılır. Bebeğin başına bir şey gelecek diye iyi karşılanmazdı.
- Doğum yapan anneler birbirlerine kırkı basar diye gitmezlerdi.
- Su içen insana “Su içene yılan bile değmez” diye dokunulmazdı.
- Tavuk su içerken gagasını yukarı kaldırdığında “Tavuk bile su içerken Allah'a yalvarıyor” derlerdi.
- Geceleri su içmeyi iyi karşılamazlardı.
- Tavuk gürke yatırır iken kadın yatırırsa, civcivlerin tavuk; erkek yatırırsa, civcivlerin horoz olacağına inanılırdı.
- İlkbahar ayında ilk gök gürlediği zaman, duyan kişi hemen yerden bir taş alır sırtına değdirirse, o kişinin belinin ekin biçerken, ağrımayacağına inanılırdı.
- Hamile kadın aş ererken, dikkatlice kime bakarsa, doğacak çocuğun o kişiye benzeyeceğine inanılırdı.
- Köpek ulumasının uğursuzluk getireceğine inanılırdı.
- Kedinin yalanması halinde o eve yakında misafir geleceğine inanılırdı.
- Geceleri ıslık çalanlar iyi karşılanmaz; “Başına cinler toplanır”, “Kıtlık olur”, “Kısmetin kesilir”, “Nişanlın geveze olur” denirdi.
- Kötü rüya görüldüğünde bir yoksula sadaka verildiğinde, rüyalarının iyiye yorumlanacağına inanılırdı.
- Bir kimse öldüğünde ısıtılan suyun ateşi üç gün boyunca yakılırdı. Öbür dünyada da ateşinin sönmemesi inancı yatmaktadır.
- Bebeklerin, çocukların nazardan korumak için nazarlıklar takılırdı.
- Hayvanlarına nazar değmemesi için boyunlarına, çeşitli nazarlıklar takılırdı.
- Gözleri mavi olan insanların, nazarlarının daha çok değdiğine inanılırdı.
- Bir kimsenin kulağı çınladığında, uzaktaki birinin o kişiyi andığına inanılırdı.
- Bir kimsenin elbisesinin düğmesi üzerinde iken dikilirse, aklının da dikildiğine inanılırdı.
- Yanık ekmek yiyen, kurt tan korkmaz, ya da yanık ekmek yiyen para bulur derlerdi.
- Çeç elerken kalbur çeçe değerse, bereketi kaçacağına inanılırdı.

GEÇİŞ TÖRENLERİ

© Deniz Karakurt

Doğum Töreni

Köyümüzde doğum öncesi kısırlığı gidermek için ziyaret yerlerine gidilmekteydi. Balmumu tütsüsünün üzerinde durulur, dedelere, türbelere, Yatırlara gidilirdi. Doğumdan sonra alkarısı tasarımı ve kırkbasması inancı yaygındır. Kırk basması doğum yapan anneyle çocuğun doğumdan sonraki 40 gün içindeki hastalanmasına verilen isimdir. Köyde kırklama işlemi için doğum yapan annenin yanında biri kalır ve gece lambalar açık tutulurdu bu gelenek hala yaygındır. Alkarısının yeni doğum yapan kadına ve çocuğuna gelmemesi için kadının başucuna Kuran konulur, lokma ekmek konulur, ayrıca büyük iğnelerde konulurdu.

Bereket Törenleri

a) Yağmur Duası

Eskiden Köylüler kuraklık zamanlarında, yağmur yağdırmak için duaya çıkarlardı. Dedeler dualar ederdi. Şimdi yoğun göçten dolayı yağmur duası yapılmamaktadır. Toprağa tohum ekmeden evvel uğurlu sayılan kişiden bir kap (tas) buğday alınır, yerine de buğday verilirdi. Dua edilerek ekim işlemine komşudan alınan buğdayın ekilmesi ile tohum ekme işlemi başlamış olurdu. Arazilerimizin engebeli olması nedeniyle istenilen verim alınamamaktadır. Ekilen buğdayın türlerine baktığımızda(Zerin)ilkbaharda ekimi yapılmaktadır. Zerin buğdayının unu özlü olduğu için hem ekmeği hem de bulguru lezzetlidir. Güzlük dediğimiz buğday ise sonbaharda ekilir soğuğa dayanıklı bir buğday türüdür. Ayrıca Çavdar ve Arpa da sayabileceğimiz kışın beside kullanılan buğday türleridir. Büyüklerimizin anlattığına göre kıtlık döneminde arpa ekmeğinin de sık sık yapıldığı şeklindedir. Baklagillerden Mercimek ve nohut ta köyümüzde ekilmektedir. Bu ekimlerin birde tartılması için ölçü birimleri vardır. Yöremizde ve köyümüzde kullanılan ölçü birimlerini şöyle sıralayabiliriz. 1 teneke = 14 ile 16 kg arasında değişmektedir. 1 timinne = 7 - 8 kğ = yarım ölçek. Timinnenin yarısına = Güccük denir. Güccüğün yarısı = 1,5 - 2 kg değerinde ölçü birimleridir.

b) Koçkatımı

Koçlar, temmuz ayı içerisinde sürüden ayrılır ve ayrı otlatılırdı. Her yıl kasım ayının ilk iki haftası içerisinde koç katımı yapılır, koçların sürüye katılacağı gün çobanlar koçları önceden getirdikleri kırmızı toprak bayası ve ip boyamak için alınan çeşitli renkteki boyalarla, bazı şekiller vererek boyarlardı. Koçların boyunlarına eşarp, havlu, elbiselik kumaş gibi çeşitli armağanlar bağlanır, ya da boynuzlarına elma, armut... gibi çeşitli şeyler takılır, işlemeli duvak giydirilirdi. Bütün aileler o gün için kömbe gibi yemekler yaparlar, buğdaydan kavurga yaparak içerisine üzüm ve çedene katılırdı. Küçük çocuklar koçların üzerine oturtulur eğer erkek çocuk ise erkek kuzu, eğer kız çocuğu ise diş kuzu dölleyeceğine inanılıyordu. Köylüler müsait bir yerde toplanırlar. Çobanlar sürülerini sıra ile köylünün önlerinden geçirirlerdi. Hangi çobanın sürüsünün daha iyi daha bakımlı olduğu konuşulur, tartışılırdı. Koç ve tekeler sürünün içerisine salınırdı. Boyun ve boynuzdaki armağanlar, çobanlar tarafından toplanırdı. Sürü geçiş merasimi bittikten sonra, getirilen yiyecekler hep birlikte yenilirdi. Köyümüzde hemen herkes, koç katılımına katılırdı. Bilhassa genç kız ve oğlanlar özel olarak hazırlanırdı. Günümüzde (2011) üç yüz e yakın davar bulunmakta ve bunlar da 3-4 aileye aittir.

SAYA GEZME (”Davarın yüzü yetti”)

Koç katımından yüz gün sonra, “davarın yüzü yetti”, diye çobanlar ve köyün gençleri Saya gezilirdi. Gençler birbirlerine telli-duvaklı gelin elbisesi giydirerek “gelin” yapar, başka birine özel elbise

© Deniz Karakurt

giydirilerek “ayı” yapar ve diğerlerinin bacaklarına da davarların kelek ve çanları takarak tilki yaparlardı. Ayı ve tilkinin görevi gelini korumaktı. Çobanların önünde bir eşek, arkadan gelin, ayı ve tilkiler tarafından ellerinde çubuklar ya da kar var ise kartopu ile kovalarlardı. Çobanın biri kaval çalar, evden eve dolaşılır ve hangi evin önüne vardılar ise çeşitli maniler söylerlerdi. Uğranılan ev sahibinin eli gelinler tarafından öpülmek istenir, yarenlik olsun diye iğne batırılmaya çalışılırdı. Ev sahibi geline hediyeler takar, un, bulgur, buğday gibi şeylerden eşeğin sırtındaki heybeye katardı. Bazı evlerde türküler söylenir, halaylar çekilirdi. Köyün bütün evlerini dolaştıktan sonra, köyün gençleri bir yerde toplanırlar, yemekler yerler, çeşitli eğlenceler düzenlerlerdi. Toplanan hediyeler çobanlar tarafından pay edilirdi.

Köyümüzde her evde hemen hemen bir veya birkaç tane koç bulunmaktaydı. Herkes en iyi koçun kendilerinde olduğunu söylese de en tutulan koç türü Kangal (Ulaş) koçlarıdır ve köyümüzde de birkaç evde vardı. Şimdi ise eskisi gibi şenlikli koç katımı yapılmamaktadır.

Derleyen: Deniz Karakurt
Kaynak Kişi: Esen Aydoğmuş
Yer: Bahçeliyurt köyü (Kangal - Sivas)

© Deniz Karakurt

TÜRKİYE'DE BİR DARGVA KÖYÜ

Derleme Tutanağı

Kaynak Kişi: Murat Yılmaz
Derleyen: Deniz Karakurt

Fındıcak, Sivas ilinin Yıldızeli ilçesine bağlı bir köydür. Köyde yaşayanlar Dargi (Dargwa) kökenli Dağıstan göçmenidirler. Köy halkı Dağıstan'ın Çudahar ve Sanakan bölgesinden Rus - Çerkez Harbi sonrasında göç etmişlerdir.

Derlemeci notu: Köy ahalisinden bir kişi tarafından Cudahar köyünün adam öldürme sonucu gelenek üzerine toplumdan uzaklaştırılan kişiler tarafından kurulduğu bilgisi verildi. Ancak bu bilgiyi doğrulamak mümkün olmadı. Çudahar (Cudakhar) köyünü farklı kaynaklarda buldum ve yeterli bilgiye ulaştım. Tsudakhar / Rusça: Цудахар; Dargwaca: ЦIудахъар adındaki bu köy Dağıstandaki Levaşinski bölgesinde yer almaktadır. Ancak Sanakan köyü hakkında verilen bilgiler karışık ve muğlaktır. Bazı kişiler bu ismi Cudahar köyünün diğer adı olarak ifade ederken kimileri o bölgenin adı olduğunu belirtmişlerdir, hatta bazı kişiler ise başka bir köy olduğunu söylemişlerdir. Söylenen sözcüğe benzer isimli yerleşim birimleri / köyler Dağıstan'da tespit edilmiştir. Ancak bunların kastedilen yer olduğunu doğrulamak mümkün olmamıştır. Örneğin Tabasaran bölgesinde Tsanak / Rusça: Цанак; Tabasaranca: ЦIанак köyü vardır. Buradaki Tabasaran kökenli halk Dargilerle akraba bir kavimdir. Fakat kastedilen yerin burası olup olmadığı elbetteki kuşkuludur. Bunlar aradan geçen yaklaşık 150 yıllık zaman içerisinde sözlü olarak aktarılırken birbirine karışmış, bazı kısımları unutulmuş bilgilerden, söyleniş biçimleri değişmiş sözcüklerden oluştuğu için kesin bir kanaate ulaşmak mümkün olmadı. Bütün bunları bahsi geçen Dağıstandaki bu bölgeyi iyi tanıyıp bilen, tarihine dair yeterli bilgi sahibi olan bir kişinin değerlendirmesi gerekmektedir.

Türkiye'de yaşayan en fazla nüfusa sahip Dargi (Dargwa) topluluğu bu köyde yerleşmiştir, ancak günümüzde köyden kente göç nedeniyle sayıları hızla azalmaktadır. Geçen zaman içerisinde köyde konuşulan ortak dil Türkçe olmuş, kendi dillerini unutmuşlardır. Dağıstan'da İmam Şamil'in yanında Arslan Kadı (köydeki Paşa Arslan'ın atası) öncülüğünde savaşmışlardır, Kafkasya'da köyleri ve ormanları Ruslar tarafından yakılmıştır. Savaşın son safhalarına kadar direnmişlerdir, bu nedenle diğer Kafkas kökenli köylerin sürgün tarihinden çok sonraları, savaş bittikten sonra Arslan Kadı ile birlikte Türkiye'ye göç etmişlerdir.

Derlemeci notu: Kırgızistan'da yaşayan Patimat Talkanov ve Ramazan Talkanov kardeşlerden Cudahar köyüne dair yaklaşık 7 sayfa kadar elde ettiğim bilgiler arasında şu cümlelere rastladım; "Şunu da söylemek gerekir ki, Şamil her zaman Cudaharlı'lardan ve onların reisleri Arslan Kadı'dan umutluydu. Nihayet birkaç yıl sonra İmam, sömürge sisteminin zorbalığını ve halk için bir şeyler yapma konusundaki güçsüzlüğünü görerek Türkiye'ye gitti ve orada Arslankadı adlı bir köy kurdu. İnsanlar bu köyün günümüzde de var olduğunu söylüyorlar." Bu cümlelerden anlaşıldığına göre Türkiye'de kurulan köyün ilk adı bu olmalıdır ve zaten var olan Fındıcak köyüne sonradan

© Deniz Karakurt

yerleşmişlerdir. Ya da Cudahar kökenli Kırgız kardeşlere köyün adına dair böylesi yanlış bir bilgi ulaşmıştır.

Dağıstan’daki Cudahar köyünün daha sonraki dönemlerde hatırlanan diğer en önemli lideri Kara Karayev'dir. Dağıstan’daki köy ikinci bir sürgün daha yaşamış ve ahalinin büyük bir kısmı Kırgızistan'a yerleşmiştir. Türkiye'de göç edenler ise ilk olarak İstanbul'a, oradan Yalova’ya ve son olarak Sivas'ta bugünkü yerine yerleştirilmişlerdir. Bir rivayete göre de Fındıcak köyüne daha sonra gelen muhacirler Çeçenlerle birlikte yaşadıkları için onlarla birlikte göç ettikleri söylenmektedir. Ayrıca Çeçenistan'ın İçkerya bölgesinde Çeçenlerle birlikte yaşanan Sanakan kökenli köy bulunduğu söylendi (Derlemeci notu: bu bilgi de yeterince açıklığa kavuşturulamadı. Sanakan’ın neresi olduğu belli olmasa da burada Cudakhar köyünün kastedildiği anlaşılıyor. Cudahar köylülerinden bazıları önce Çeçenistan’daki bu adı belli olmayan köye mi gitmişlerdir? Bu belli değildir. Çeçenistan’da İçkerya diye bir bölgenin varlığı pek çok kaynakta bile net değildir. Sadece geçmişte bu isimle kurulmuş bir Çeçen devleti vardır.) Köyün büyüklerinden İlyas Yılmaz'ın Çeçenceyi burada öğrendiği ve Türkiye'ye göç ettiklerinde bu dili konuşuyor olmasının nedeni de budur. Köyde Zedah olduklarını dile getirenlerin bu ismi Cudakhar köyünün Zudakh diye okunmasından aldığını da belirtmek gerekir. Düğünler mızıka ve akordeon ile Çerkez düğünü olarak yapılmaktadır. Çevredeki Çerkez köyleri içinde düğüncülere en fazla işkence (Çerkez adeti) yapan köy olarak da bilinmektedir.

Kaynak Kişi: Murat Yılmaz
Derleyen: Deniz Karakurt
© Kaynak belirtmeden paylaşılamaz, alıntı yapılamaz.

© Deniz Karakurt

GELİN KAYASI

Derleme Tutanağı

Konu: Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı Killik köyü yakınlarındaki Gelin Kayası olarak bilinen yerle ilgili rivayet
Kaynak Kişi: Ü. Türapoğlu
Derleyen: Deniz Karakurt

Köyümüzün etrafı dağlar ve tepelerle çevrilidir. Yakınlarda Gelin Kayası denilen bir yer vardır. Söylentilere göre bu kaya aslında kocasının evine gitmek için duvağıyla yola çıkan bir gelinmiş. Ama taş kesilmiş. Ailesinin istemediği hayırsız bir adama gönül vermiş. Kızın sadece anası varmış, babası uzun zaman önce ölmüş. Kadın kızını binbir güçlükle yokluk içinde büyütmüş yetiştirmiş. Kız evlenme çağına gelince anası kime versek diye isteyenler uygun mu değil mi diye düşünürken kız gitmiş nasıl olmuşsa yakın köylerden birinden bir adamla tanışmış. Nasıl olmuşsa artık? Davara, süt sağmaya giderken mi rastlaştılar. Yoksa tarlaya falan giderken mi? Olacak olmuş işte. Adam hem kendinden yaşça çok büyükmüş hem de kötü huyları, kötü alışkanlıkları olan biriymiş. Kızın gönlü böyle bir adama niye gitmiş, belki zengin miydi, yakışıklı mıydı? Kızın gözüne mi öyle göründü? Adam mı peşinde dolanıp dil döküp kandırdı? Ne yaptılarsa kıza laf anlatamamışlar, söz geçirememişler. Vermezseniz kaçarım demiş. Kız dikbaşlıymış. Bunun üzerine anası ve ailesinin büyükleri "Var git karısı ol karışmayacağız," demişler. Bakmışlar ki laf anlamayacak hiç olmazsa adı kaçtı olmasın diye düşünmüşler. Ama kız bu kez de "gelinlik giymeden çıkmam evden" demiş. Ona da acı zulüm tamam demişler. Kız ağzını açıp "Düğün…" diyecek olmuş. Anası eliyle ağzını kapatıp "Sakın ha!" demiş, "Sus daha da fazla konuşma, düğün günü gelinliğini giy, getirilen ata bin git kocanın evine. Ama söyle o adama sakın ola ki davul çaldırmasın, sen de sakın ola isteyip de davul zurna çaldırmayasın," demiş. Düğün günü gelip çatmış. Kız getirilen ata binerek evinden ayrılmış. Kız anasına dönerek, "Hayatımda bir kere düğünüm olacak, köyden davul zurnayla çıkacağım" demiş. Anası da kızına "Sana uygun, yaşı yaşına huyu huyuna denk, düzgün bir adamla evlenseydin üç gün düğün yapar, sabah akşam çaldırırdık davulu. Sofralar kurardık. Gece gündüz eğlenirdik. Ben düğün yapmıyor, yas tutuyorum. Eğer inadıma davul çaldırırsan taş olasın," demiş. Fakat adamın getirdiği düğün alayı biraz ilerleyip de köyün dışındaki bir tepenin ardını dönünce davul sesleri duyulmaya başlamış. Üstelik çifter çifter çaldırıyorlarmış davulu. Ama anasının bedduasına uğramış ya işte. Birden bire kesilmiş sesler. Oraya gidip bakanlar ata binmiş bir geline benzeyen kayayı görmüşler.

Derlemeci notu: Killik köyünün adına dair bilgi elde edemedim. Ancak geçmişte yöreden kil çıkarılmasıyla ilgili olması muhtemeldir. Köyün yakınlarından Çakraz Deresi geçer.

Kaynak Kişi: Ü. Türapoğlu

Derlemeci açıklaması / ek bilgi: Komşu köylerden biri Dikilitaş olup adının kökenine dair net bir bilgiye ulaşamadım, ancak tahmin yürütmek mümkün olup yakın çevredeki doğal bir kaya oluşumunun veya eski bir kalıntının bu adın verilmesine neden olması büyük olasılıktır. Gerçekten

© Deniz Karakurt

de köyün üst kısmında Bizans dönemine ait kalıntıların yer aldığı bir ören yeri bulunduğu bilgisi verildi. Fakat Dikilitaş köyünün adı ile bağlantısını kuracak bir bilgi elde edemedim.

Derleyen: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

KÖY ÖĞRETMENİ

Geçen yaz ailecek Şarkışla'dan anne tarafından bağımızın bulunduğu Altınyayla ilçesine doğru giderken dağların tepelerin arasındaki ıssız denebilecek yolun yaklaşık üçte ikilik kısmını gittikten sonra sola doğru dönüp yukarıya dağ yoluna doğru çıktım arabamla ve Konakyazı köyüne vardım (eski adı Kanak köyü). Her zaman girdiğimiz farklı köylerde yaptığımız üzere köyün içinde biraz dolaştık (artık ailem, eşim ve çocuklarım da alıştı buna)... Sonra özellikle köyün ilkokulunu arayıp buldum. Muhtemelen yeri hiçbir zaman değişmemiştir, belki bir zamanlar bina değişmiştir, tadilat geçirmiştir, hatta belki yeniden yapılmıştır ama yeri aynıdır. İstisnai birkaç köy hariç neredeyse tüm köy ilkokulları gibi artık terk edilmiş vaziyetteydi.

Tekrar diğer taraftaki yoldan aşağıya doğru indikten sonra müsait bir yerde kenara çekip benim büyük çocuğa şunu söyledim. Burası bizim köylümüz rahmetli Emin Kuzucular'ın bu yörede ilk görev yaptığı köy. (Köyümüz olan Akçakışla ile oldukça ters bir tarafta ve çok uzakta, ilçe merkezinin diğer yönünde.) Şimdi hayal et dedim. Bu köye öğretmen olarak atanıyorsun belki haftada bir araba geçiyor bilemiyorum, köye geliyorsun elinde bir bavulla. Ama şunu gözden kaçırma ilçeye bile geri dönebilmek için belki haftada bir kere bir şansın olacak. Veya en iyi ihtimalle 2-3 günde bir. Sonra bu köyde kalabilmek için bir eve ihtiyacın olacak. Belki birileri kiralayacak, belki bir öğretmen gelmiş diye para falan istemeyecekler orasını bilemiyorum. Ama her koşulda kerpiç bir evde yaşayacaksın, kalorifer yok, kışın soba yakacaksın odununu kömürünü kendin taşıyacaksın. Külünü kendin dökeceksin. Su yok. Ya sen kendin taşıyacaksın suyu köyün pınarından, ya birileri öğretmensin diye sana yardım edecek. Ama evde su tesisatı yok. Elektrik yok. Gaz lambası veya başka bir aydınlatma aracının yardımıyla çalışacaksın hava karardıktan sonra.

Ha bir de üzerine vazife olmadığı halde derleme yapacaksın ve daktilo ile yazacaksın. Sana anlatılan efsaneleri masalları yazıya geçireceksin... Kendisi ile hiçbir zaman tanışamamış olsam da rahmetli Emin Hoca benim için bu konudaki en efsaneleşmiş kişidir diyebilirim.

Daha da anlattım ama uzatmayayım... Evet o günkü yaşam koşulları buydu ama yakınma yoktu, zoruna gitme yoktu.

İşte bu Cumhuriyet ideolojisine olan inançtı. Görev bilinciydi, mesleğe olan gönülden bağlılıktı.

Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

IŞIL DAĞI VE KIRK-KIZLAR EFSANESİ

Derleme Tutanağı

Kaynak Kişi: Hanefi Özdemir – Küpeli Beldesi Eski Belediye Başkanı
Yer: Küpeli Köyü (Özvatan İlçesi / Kayseri)
Konu: Kayserinin Sarıoğlan ilçesine bağlı Ömerhacılı köyü yakınlarındaki Kırk-kızlar Tepesi ve Işıl Tepesi hakkındaki rivayet
Derleyen: Deniz Karakurt

Kayserinin Sarıoğlan ilçesine bağlı Ömerhacılı, Ömürlü, Palas ve Üzerlik ile ayrıca Bünyan ilçesine bağlı Yağmurbey ve Karahıdırlı köyleri arasında Palas Tuzla Gölü bulunur. Yakınlarda (ama bu köylerin biraz ötesinde) ise Büyüktuzhisar, Sultanhanı, Kermelik, Küpeli, Karakaya gibi köyler vardır. Birkaç kez Palas Tuzlasına giderek inceleme fırsatım oldu. Bu arada yöreye dair bazı bilgiler edinmekten de geri kalmadım. Ömerhacılı köyü yakınlarındaki Kırk-kızlar tepesi için yörede yaygın olarak anlatılan efsaneyi dinledim. Anlatılanlar şöyle...

Kırk tane genç kız savaş döneminde önce Işıl tepesine çıkarlar burada bir süre yaşarlar. Savaş uzayınca burayı yurt edinirler, sonra bir gün kuşların tuhaf davrandıklarını farkederler ve dikkatle baktıklarında kendilerini yönlendirmeye çalıştıklarını anlarlar. Böylece onların peşine düşerek gittikleri yere giderek yerlerini değiştirmeye karar verip bu tepeye sığınırlar. Çünkü kuşlar onları bu tepeye getirmişler. Geldikleri bu yeni tepede kuşlara da yiyeceklerinden artanları verirler. Erkekler öldürülüp düşmanlar tepeye doğru yaklaşmaya başlayınca bunlar Yaradana yakarmaya başlarlar. Eğer düşman eline geçeceklerse kendilerini taşa çevirmesini dilerler. Bunun üzerine duaları kabul olur. Bu kızlar taşa döndükten sonra ise üzerlerine kuşlar konarlar ve ötüşerek yas tutarlar. O yüzden bu tepeye Kırk-kızlar tepesi denmiş. Işıl tepesi de bu kızların anısına hürmeten ışıldayıp parlamaktaymış gün batarken ve doğarken.

Derlemeci notu: Yaptığım bir araştırma ile bu öykünün daha önce kayda geçirilmiş olduğunu tespit ettim. Yazıya geçirilmiş olan rivayette “bizi ya taşa ya kuşa çevir” dedikleri bu nedenle de o tepede kuş avlamanın uğursuzluk getireceği ifade edilmiştir. Benim dinlediğim söylentide ise kızlar Işıl dağında iken kuşlar onlara yol göstermiş, diğer tepeye geçtikten sonra gizlenirken kuşları beslemişler, onlar taşa döndükten sonra kuşlar gelerek bu kayaların üzerine konmuşlar belki de düşman gittikten sonra geri eski hallerine dönerler umuduyla. Ayrıca bu efsanenin öncesiyle ilgili olarak yakınlarda ayrıca Işıl Tepesi adı verilen bir dağ daha vardır. Kırk-kızlar Tepesi ile çok yakın ve karşı karşıyadır. Kırk-kızlar ilk önceleri Ömerhacılı yakınlarındaki bu Işıl dağına çıkmışlar. Bana anlatılan rivayet bu şekilde. Daha sonradan yakındaki diğer tepeye geçmişler ve sonradan o tepe şimdiki adıyla Kırk-kızlar olarak anılır olmuş.

Asıl değinmek istediğim asıl husus ise Küpeli köyünde dinlediğim rivayettir: "Kırk kızlar tepesi kırk tane kızın elleriyle toprak çekerek biriktirdikleri toprak kütlesi veya yığını dağa sonra dağa dönüşmüş.

© Deniz Karakurt

Hatta orasını bir kaç kez kazdılar, yığma altında hazine var gibisinden ama bir şey bulamamışlar galiba." (Kaynak kişinin sözleriyle.)

Derlemeci açıklaması / ek bilgi: Bana söylenen ve ilk başta kafa karıştıran bilgilerden anladığıma göre yörede Işıl Dağı adını taşıyan en az iki yükselti bulunmakta. Işıl dağı madeni bir görünümü olan, Güneş batarken ve doğarken parlayan bir görüntüsü olduğu için adına böyle denmiş. Ömerhacılı yönüne doğru Palas Tuzlasının karşısına düşen tarafta Işıl Tepesi bulunmakta. Asıl Işıl Tepesi Kırk-kızlar Tepesi ile çok yakın ve yükseklikleri de neredeyse aynı. Hemen ötelerinde Karakaya bulunuyor. Onunda ilerisinde Parlakkaya var. Ayrıca Büyükışıl ve Küçükışıl ifadelerini de duydum. Daha geride (Özvatan ilçesine bağlı) Küpeli Köyü yakınlarında başka bir Işıl Dağı daha var ki içlerinde en yüksek olanı odur. Burada Sultan Sekisi adı verilen düzlük bulunur. Bu düzlüğün belirli bir bölümüne Kiraz Ana Yaylası veya (Kiraz Yaylası) denir. Yaylanın ön tarafına doğru Kirazın Burcu adı verilen bir tepe vardır. Sultan Sekisinin yakınında Sarayburnu mevkisi vardır ve yüksekliği 1600 metreden fazladır. Kirazın Burcu denen yer daha önceleri kiraz ağacı ve kirazı bol olan yermiş isim oradan kalma. Bu tepenin üstündeki birkaç odacıklı bir in bulunmakta. Burasının geçmiş çağlarda askeri amaçlı olarak gözlem yeri olarak kullanıldığı da söylenmekte. Burada ayrıca damlama suyu adı verilen bir su sızıntısı bulunurmuş ve hayvan otlatmaya gidenler sürünerek girer sudan içerlermiş. Bu bölgede Karakaya adına biraz ileride tekrar rastlanır. Bu yörenin tamamında Işıl Lalesi adı verilen bir çiçek yetişir.

Küpeli köyünün önceki ismi Tokaslan Osmanlı kayıtlarında. Bir Selçuklu yöneticisinin adı olduğu söyleniyor. Sonradan yine Osmanlı zamanında Küp-Elli yani bol el, çok veren el, cömert anlamında değiştirilmiş. Neden değiştirildiği ise belli değildir.

Kaynak Kişi: Hanefi Özdemir – Küpeli Köyü Eski Belediye Başkanı (Özvatan ilçesi / Kayseri)
* Ayrıca Sarıoğlan ilçesine bağlı köyler başta olmak üzere yöredeki başka kişilerden elde edilen bazı bilgiler.

Derleyen: Deniz Karakurt
© Kaynak belirtmeden paylaşılamaz, alıntı yapılamaz.

YILDIZELİ'NDEN 2 KÖY ADI

Konu: Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı birbirine komşu iki köyün adına dair
Derleyen: Deniz Karakurt

Bakırcıoğlu köyü, Sivas ilinin Yıldızeli ilçesine bağlıdır. İlk ismi Delikkaya olup yakınlarda bulunan İninağzı mevkisindeki kayalardan almıştır. Bu bölgede kayaların altında doğal sığınak oluşumları vardır. İlçede iki tane Delikkaya köyü olunca köyün ismi Bakırcıoğlu olarak değiştirilmiştir. Bu ad ise anlaşılacağı üzere geçmişte Bakırcılık yapan bir kişi ile ilişkilendirilmekte. Bir zamanlar neredeyse köyün tüm arazisinin sahibi olan Bakırcıoğulları'ndan gelmekteymiş ancak şu an köyde bu sülaleden kimse yaşamıyormuş. Köye bağlı iki mezra bulunmaktadır. Köy yakınında Uyuz Çermiği denilen yerde sıcak su çıkmaktadır ve bir gölet oluşturmaktadır. Bir kayanın üzerinde zeminden üç farklı yönden kaynayarak çıkan kükürtlü suların mantar ve kaşıntı hastalıklarına, uyuz rahatsızlığına, egzamaya iyi geldiği söylenir.

Yılanlıkaya köyü, Sivas ilinin Yıldızeli ilçesine bağlıdır. Köyün adı Yılanlıtaşlar denilen bir kayalıktan gelmektedir. Köy halkı bu kayalığın ziyaret yeri olduğuna ve bazı hastalıklara iyi geldiğine inanmaktalar. Özellikle Yılancık hastalığına iyi geldiğine inanılıyormuş. Çocuğu olmayan kadınlar, yürümeyen çocuklar, felçli kişiler ve deri hastalığı olanlar bu ziyaret yerine getirilerek dua edilirmiş. Bu kayalıklarda yaşayan yılanların Nisan ayında taşların altından çıktıkları ve hatta köyün içine kadar geldikleri söylenmekte. Bu yılanlar zararsız oldukları için dokunulmazmış. Geçmişte evlerin içine kadar girenlere bile insanların alışmış oldukları hatta besledikleri söyleniyor. Hastalığı olan kişiler o zamanlar bir yılan yakalayıp ellerine alırmış, böylece şifa bulunacağına inanılırmış. Bu yılanlar iki ay kadar bir süre sonra kendiliklerinden çekilip gidiyorlarmış.

© Deniz Karakurt

NALLI KÖYÜNDE KURBAN VE ORUÇ İBADETLERİ İLE KUTLU YERLER

Derleme Tutanağı

Kaynak Kişi: Mustafa Akyol (Öğretmen)
Derlemeci: Deniz Karakurt

Nallı köyü, Sivas ilinin Yıldızeli ilçesine bağlıdır. Köyün bilinen eski ismi Hızırnallı'dır fakat bazı köylülerin söylediğine göre köyün ismi ondan önce de Keçikıran olarak biliniyormuş. Rivayete göre bir gün bir keçinin ayağı kırılır ve ayağını nallarlar. Bu olaydan sonra köyün yeni adı Nallı olur ve böyle kalmaya devam eder.

Derlemeci notu -1: Söylentide bazı kopukluklar olduğu anlaşılmakta. Toplumsal bellekte korunan bazı kısımlar olsa da kimi unsurlar arasındaki bağların yeterince açıklanamadığı görülüyor. Örneğin keçi, iki isimin de ortaya çıkışına dair esas unsur olarak belirginleşiyor. Buna karşın keçinin ayağının kırılması eski isme gönderme yaparken bu kırılmanın nedeni eksik kaldığı için aslında Keçikıran denilmesini açıklamaya da yeterli olmuyor, keçinin nallanması yeni ismi açıklıyor. Keçikıran daha ziyade bu yörede bir nedenden ötürü hayvanların topluca ölmesi veya daha düşük bir olasılıkla sakatlanmalarıyla ilgili olmalıdır. Ancak buna dair herhangi bir bilgi edinemedim. Ayağına nal vurulmayan bir hayvan olan keçiye nal takılması ise ilginç bir motif olarak ortaya çıkıyor.
Derlemeci notu -2: Sivas Merkez'e bağlı Hıdırnalı günümüzde mevcuttur ancak Nallı köyü ile aralarında yeterince uzak bir mesafe bulunmaktadır (araçla birbuçuk saat).

Dini İnanışlar: Nallı köyü Alevi inançlarına sahiptir. İnançlarının merkezine insani değerleri koyarlar. Allah-Muhammed-Ali söylemi ile Tanrı-İnsan birliğini dile getirirler. İnsan ilişkilerinde kul hakkına saygı gösterirler. Sorunlarını Rızalık alarak halletmeye çalışırlar. Enel Hak felsefesi temel dinsel motiflerdendir. Biçime değil öze önem verilir. İnsanı Kamil olma amaç edinilir. Geçmişte ibadetlerinde bu kurallara uymayanları dışlarlarmış. İbadetleri şunlardır.

Kurban: Nallı köyünde genel olarak kurban geleneğine çok önem verilir. En çok şu amaçlarla kurban kesilmesi yaygındır. 1- Kurban Bayramı, 2- Adak kurbanı.

Bunun dışında Cenaze kurbanı ve Matem (Muharrem) kurbanı eskiden daha sık kesilirdi.

1- Kurban Bayramı: Nallı köyünde Kurban Bayramının çok önemli yeri vardır. Küskünler barışır. Sevgi, saygı ve dayanışma geleneği vardır. Her ev mutlaka kurban kesmeye çalışır. Aylar öncesinden kurbanlıklar alınır. Sığırlar büyüklüğüne göre hisselere bölünür. Koyun ve keçiler hisse olmaz. Bayram öncesi evlerde genel temizlik yapılır. Arife günü yıkanmak sevap sayıldığı için yıkanılır. Kadınlar, tüm gençler ve çocuklar ellerine kına yakarlar. Kınanın iyi günlere delalet olacağı inancı vardır. Geçmişte denin öncülüğünde bayram sabahı halka namazı kılınırdı. Şimdi bayram sabahı erkenden kalkılır, kurban kesenler birbirleri ile paylaşır. Kurbanın kanının akması için çukur eserler, kurban kanının ve kurban kemiklerinin ayakaltında çiğnenmesini günah sayarlar onun için yere gömerler. Kurban

© Deniz Karakurt

kanından çocukların alınlarına parmakla kan sürülür. Kurban kesilir paylaşılır. Kurban kesenler kurban kesme ücreti almazlar, cem törenlerinde 12 hizmetten biri olan kurbancı hizmeti olduğu inancı vardır. Eve gelindikten sonra ev halkı birbirleri ile bayramlaşma yapar. Helva yapılır. Yakın komşular ve akrabalarla bayramlaşma yapılır. Kurbanlar pay edilerek tüm köye dağıtılır. Kimi aileler yemek hazırlayarak komşuları davet ederek evinde yemek yedirir. Yemekten sonra Kuran ve dua okunur. Çocuklar köyü dolaşarak büyüklerin ellerini öperler harçlık ve seker toplar. Geçmişte köy gençleri, şimdiki köprünün yanında Hasgül Ağanın söğüdüne, Ali Kalenin evinin önündeki söğüde ve Süleyman Akyolun evinin önündeki Kara Alinin söğüde salıncaklar (tahtanbas) kurar, sallanarak eğlenirlerdi. Köyün değişik mahallelerinde türkülerle halaylar çekilirdi. Sıcak günlerde gecelerde oyun ve eğlencelere devam edilirdi. Köy delikanlıları da çeşitli eğlenceler yaparlardı. Akşamüzeri tüm köylü kavrulmuş kurban eti ve çeşitli lokmalar alarak köy mezarlığına giderlerdi. Komşular yakınlarının mezarlarını ziyaret ederler, mezar başında dualar okuyarak niyazlar yaparlardı. Kimi anneler genç ölen çocukları için ağıtlar yakarak ağlarlar, o an hüzünlü bir an yaşanır. Birbirlerini görmeyen komşular burada bayramlaşırlardı. Getirilen lokmalar görev alanlar tarafından orada bulunanlara ayrım yapılmaksızın tüm insanlara dağıtımı yapılır, büyüklere sofra hazırlanır. Destur (izin) verildikten sonra yenmeye başlanır. Yemekten sonra Kuran ve dua yapıldıktan sonra herkes evine gider. Oğulları nişanlı olanlar çeşitli hediyeler alarak gelinlerini görmeye giderler. Bu olaya bayramcalık götürme denir. Çevre köylerde bulunan hisim akrabalara da bayramlaşmaya gidilir.

2- Adak Kurbanı: Nallı köyü ve çevre köylerde adaklar önemli yer tutar. Adaklar büyükten küçüğe doğru; boğa, koç, koyun, keçi, horoz, lokma, bisküvi, lokum, üzüm seklindeki yiyeceklerdir. Adaklar cem törenlerinde ve ziyaret yerlerine getirilir.

Oruç: Nallı köyünde geçmişten günümüze kadar yılın değişik zamanlarında veya farklı amaçlarla oruçlar tutulurdu.

a- Adak Orucu: Dileklerinin kabul olması için oruç adanır. Dileği yerine gelirse, niyet ettiği gün kadar oruç tutulur. Genellikle çocukların, hayvanların hastalandığı zaman iyi olmaları, oğullarının askerden sağ salim dönmeleri ve gördükleri rüyalar için adanır ve tutulur.
b- Hızır Orucu: Zor durumlarda ve felaketlerde yardımcılık vasfı dolaysıyla Hızırın Alevi ve Bektaşi inançlarında büyük bir yeri vardır. İnanca göre Hızır ölümsüzdür. Çağrıldığında zor durumda kalanların yardımına yetişir. Halk ermiş olarak bilir. Yetiş ya boz atlı Hızır diye çağırır. Rumi Takvime göre 31 Ocak, 1-2 Şubat günleri yani Miladi Takvime göre 13, 14, 15 Şubat günlerinde Hızır Orucu tutulur. Hızır Orucunun ikinci günü kavut hazırlanır. Bunun için kavut yapılacak buğday yıkanır, yufka ekmeği pişirilen sac üzerinde kavrulur. El değirmenlerinde (el taslarında) öğütülür. Un eleği ile elenir. El değmeden un çuvallarının üzerine konur. Gece Hızır elini kavuta dokunursa bereketin bol olacağına inanılır. Orucun üçüncü günü akşamüzeri kavut şekerle hazırlanmış şerbetle karıştırılarak kavut topaçları yapılır. Komşulara dağıtılır. Kimi ailelerde çörekler yapar komşulara dağıtırlar. Oruç kavut ile açılır. Eskiden orucun bittiği aksam kavut lokmalarıyla birlikte diğer lokmalar hazırlanarak bir evde toplanarak, Hızır Cemi yaparlardı. Cemde Hızır ve Alevilikte kutsal sayılan ulu kişilerden menkıbeler anlatılır, ozanlar Deyiş ve Duvaz imamlar söylerler, semah dönülür. Gelen lokmalar lokma duası yapıldıktan sonra, lokmacılar tarafından cemde bulunan tüm canlara dağıtımı yapılır. Dede destur (izin) verdikten sonra yenmeye başlanır. Dede tarafından cem birleme duası yapılarak

© Deniz Karakurt

cem sonlandırılır. Komşular evlerine gitmek için izin alarak cem evinden ayrılırlar. Simdi cem yapılmıyor. Kimi ailelerde Hızır'ın atı yesin diye Hamza Dedelerin evine bir kapla arpa götürürlerdi, dede dua ederek alırdı.

c-Muharrem Orucu: Hicri Takvime göre Muharrem ayının birinci gününden başlayarak 12 gün oruç tutulur. Yas orucu olarak kabul edildiğinden 12 gün boyunca kesinlikle asla su içilmez. Su yerine meyve kuruları kaynatılır. Kaşıkla alınır. Bardak ve benzeri şeylerle içilmez. Evli çiftler oruç boyunca ayrı yatarlar. Hayvansal ürünlerden et, yumurta yenmez. Eğlence ve düğün yapılmaz. Tıraş olunmaz, banyo yapılmazdı. Simdi günümüz Sartlarına göre tıraş olunuyor, banyo yapılıyor. Genellikle sahura kalkılmaz, aksam güneş batımından sonra oruç açılır. 12 İmamların isimleri sayılarak, "Bismişah" diyerek, ağza tuz alınıp oruç açılır. Oruç tutmayanlar dışlanmaz, oruç olanlar kendi yanlarında yemek yenmesinden, su içilmesinden rahatsız olmazlar. Oruç tutmak sabır etmekle eşdeğerde görülür. Orucun on ikinci günü Aşure çorbası pişirilerek oruç açımı yapılır. Durumları iyi olan aileler kurban keserlerdi, komşuları davet ederek çorba ve kurban etiyle yapılan yemek sunulur, yemekten sonra dede tarafından dua okunur. Çorba tüm köye dağıtılır. Bu kurban kesimi ve Aşure çorbası pişirme Muharrem ayı boyunca devam eder. Aşure çorbası su, yarma, fasulye, nohut, seker, üzüm, ceviz, fendik gibi 12 çeşit malzemenin karışımı ile yapılır. Muharrem Kurbanının iki anlamda vardır. Birincisi Kerbelada Ehlibeyt soyundan Imam Zeynelin kurtuluşu ve Ehlibeyt nesli devam ettiği için şükran kurbanı, ikincisi Kerbela Şehitleri için hayrat yani ölenler için yemek vermek amacı ile kurban kesilir.

ç-Uğundurma Orucu: Nallıda ve çevrede yaşlıların anlatımına göre geçmişte Hızır orucunun üçüncü günü aksamı orucunu dualı suyla açar ve başka bir şey yemeden içmeden ertesi gün aksama kadar oruca devam eder. Buna Uğundurma Orucu deniliyor. Sevabının çok olduğuna inanılır. Bu orucu simdi tutan yoktur.

d-Cuma Aksamı Orucu: Perşembeyi cumaya bağlayan gecenin kutsal olduğuna inanılır. Buna Cuma Aksamı denir. Her Perşembe günleri oruç tutulur, köyde yoksul ve kimsesizlere sadaka verilir. Sadaka verme devam ediyor ama oruç artık tutulmuyor.

Kutlu Yerler: Nallı köyünde kutsal mekânların önemi çok büyüktür. Halk arasında bazı yerlerin kutsallığına inanılır. Burada bulunan ağaçlara dokunulmaz, geliştirilip güzelleştirilmesi için her türlü çaba gösterilir. Adanan kurbanı yerine getirmek için köylüler davet edilir. Durumlara göre çevre köylerde davet yapılır. Adanan kurbanlar buralarda kesilir. Kesilen kurban, kurban pilavı olarak hazırlanarak ayran eşliğinde konuklara sunulur. Mevsimlere göre de meyve ve sebzelerde götürülür. Konuklarda adak olarak getirdikleri üzüm, bisküvi, lokum gibi yiyecekleri dağıtırlar. Kutsal mekânlar ibadet yerleri olduğu kadar, komşu köylerdeki akraba ve arkadaşların buluştuğu, eğlendiği, oynadığı kaynaşma merkezleridir. Buralarda ibadet ve eğlence yan yana yürür. Ziyaretler günü birlik yapılır. Ziyaret yapılan yerler şunlardır.

* Ziyaret: Köyün Yukarı Mahallesinde Süleyman Akyolun evinin karsısında bulunan kayalık yerdir. Üzerinde çam ağaçları var. Bu ağaçlara eskiden gelen bir inançla çeşitli bezler bağlanır. Her hangi bir türbe yoktur. Kimileri de burayı rüyasında gördüklerini kerametinin olduğunu söyler. Köyde bazı ailelerin mezarları buradadır. Komşular adaklarını burada yerine getirirler.

* Küre Baba: Nallı köyü sınırlarına yakın Ak Dağlar üzerinde Bozdağ yakınında köye 15 kilometre uzaklıktadır. Sarkışla Can Abdal - Güdül köyü sınırları içindedir. Halk arasında geçmişten beri kutsal kerametlerinin olduğuna inanılan adak kurbanlarının getirilip kesilip gelen konuklara sunulduğu

© Deniz Karakurt

yerdir. Buraya Sarkışla, Yıldızeli ve Akdağmadeni köylerinde yaz mevsiminde adaklar getirilir. Dağ üzerinde çam ağaçları var. Kimse bu ağaçlara dokunmaz. Dağin zirvesi dolma olduğu görülüyor. Eskiden kullanılan halk arasında Ulu Yol olarak bilinen Akdağmadeni sınırlarından Tepesi Delik, Tahtalı Mezar, Baş Koğuş, Nebi Han, Yıldızeli (Yenihan), Sivas'a ulasan yolun 2 kilometre güneyinde bulunuyor. Burayla ilgili halk arasında iki tane söylence var. İlk olarak Ulu Yolun yanında kaya parçaları var. Küre Baba üzerinden bakiliği zaman bu kayalar koyun sürüsüne benziyor. Halk Söylencesine göre burada çoban koyunlarını otlatırken bitleniyormuş. Küre Babaya dönerek sana kurban kesiyorum deyince o an çoban ve sürüsü taş oluyor. İkinci efsane ise şöyledir. Küre Babanın doğu eteklerinde bir kaynak bulunmaktadır. Bu kaynağa Süt Oluk denir. Bu kaynak Perşembe (Cuma aksamları) aksamları süt olarak akarmış. Bebeği olan bir anne bebeğinin kirli bezlerini burada yıkaması sonucu süt akmamış. Yazları güzel piknik ve eğlence yeridir. Doğanın tüm güzellikleri bulunur.

* Kevgir Baba: Yıldızeli Yolkaya (Çakraz) köyünün yakınında bulunur. Söylenceye göre türbenin olduğu yer bataklıkmış. Tokat Zile'den bir kızın rüyasına giriyor. Gel beni bu bataklıktan kurtar diyor. Bu rüya birkaç defa tekrarlanıyor. Bu kız Zile'den gelerek burayı kazdırınca horasan harcıyla örtülü bir yatır buluyor. Aynı yere bir mezar yaptırıyor. Altına da çeşme yaptırıyor. Sonraları Yolkaya köylüleri bu mezarı türbe yapıyorlar. Buraya Sivas, Tokat ve Yozgat illerinden çok ziyaretçiler gelir ve adaklarını yerine getirirler. Burada büyük ulu ağaçlar bulunur. Halkın rahatlık içinde kurbanlarını yemeleri için masalar ve oturaklar yapılmıştır.

* Kara Coğ: Sarkışla'nın Alaman köyünde bulunmaktadır. Söylencelere göre İmranlı ilçesi Cogi Baba köyünde bulunan Cogi Babanın sancağı ve teberi burada bulunmaktadır. Halk arasında kutsal sayılmaktadır. İnsanları her hangi bir konuda (bilhassa hissizlik üzerine) yemin ettirme istenirse buraya götürülürdü. Kişi yaptıysa çarpılacağım korkusuyla yalan söylemez, suçunu kabul eder, affını ister. Halk arasında burayla ilgili beddua ve niyaz sözleri söylenir. Kara Coğ seni taş kessin, Kara Coğun niyazı gibi sözlerdir. Buraya felç olanlar getirilir. Şarkışla, Yıldızeli, Gemerek, Akdağmadeni köylerinden adak kurbanı getirenler ve ziyaret için gelenler çok olur. Burada küçük bir çermik bulunmaktadır.

* Ağ Tepe: Akpınar köyü yakında bulunur. Üzeri horasan harcı ile yapılıdır. Halk burada adak kurbanlarını keserler. Söyle bir söylence var. Ağ Tepe, Küre Baba ve Fındıcak köyü yakında bulunan kutsal ziyaret sayılan Hasan Tepenin üç kardeş olduğuna inancı vardır.

Kaynak Kişi: Mustafa Akyol (Öğretmen)
Derlemeci: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

YILDIZELİ KÖYLERİNDE SEYİRLİK OYUNLARDAN ÖRNEKLER

Derleyen: Deniz Karakurt
Kaynak Kişi: Suat Duman

Köylüler kışın köy odalarında boş zamanlarını değerlendirmek ve düğünlerde eğlenmek için aralarında oyunlar çıkarırlar. Böylece öteden beri süregelen oyun geleneğini devam ettirmiş olurlar. Günlük hayatın çeşitli yönlerini konu edinen bu oyunlar, eğlendirici bir yapıya sahip olmakla birlikte yeni yetişen nesle toplumsal yaşayışın kurallarını da öğretir. Yıldızeli yöresinde genellikle düğün ve köy odalarında oynanan oyunları iki başlık altında toplayabiliriz.

Şaka Oyunları: 2 örnek verilecektir.

Ayakkabıya Girme: Köy veya düğün odasında oturanlardan biri, sohbet arasında "ayakkabısının içine girebileceğini" iddia eder. Bunu üzerine birisiyle iddiaya girilir. Dışarıdan getirilen bir ayakkabı içine oyuncu birkaç kez balıklama atlar; ama bir türlü ayakkabıya giremez. Bunun sebebinin göz değmesi olduğunu söyler ve oyunu bilmeyenlerden birinin gözlerinin tutulmasını ister. Gözleri tutacak kişinin ellerine kömür karası veya un sürülmüştür. Gözler tutulur ve gözü tutulan kişinin yüzü, kömür karası veya unla iyice boyanır.

Yıldızlara Bakma: Kalabalık bir ortamda, konuşulanların bittiği, ortamın sessizleştiği bir anda bir kişi "ceketin kolundan baktırıp yıldızları gösterebileceğini" iddia eder ve orada bulunanlardan birine bunu tatbik eder. Oyunu yapanın adı Ahdar Hacâ'dır. "Benim adım Ahdar Hacâ, ben adımı sorduğumda söylemelisin!" der. Ceket, oyunun kurbanının kafasına sarılır ve ceketin kolundan yukarı bakabilmesi sağlanır. Ahdar Hacâ, ceketin kolundan: " Benim adım ne?" diye sorar. O da cevap verir: "Ahdar Hacâ!" Bunu üzerine ceketin kolundan bir sürahi su akıtılır.

Bu türden sayılabilecek "değirmen, tarla bölüşme, kim vurdu, tabaktan tabağa su geçirme" gibi oyunlar da vardır.

Beceri Oyunları: 2 örnek verilecektir.

Kayış Kızdı: Sekiz-on kişi, ayakları birbirine temas edecek şekilde karşılıklı oturur. Dizler biraz kırılarak altta kayışın (kemerin) geçebileceği kadar bir boşluk bırakılır. Kayış, el yordamıyla bacaklar altından hızlı bir şekilde geçirilerek döner. Bu esnada kayışın kimde olduğunu ortada duran ebeye fark ettirmemek için ellerle yere vurularak gürültü çıkarılır. Ebe görmeden kayış bacaklar altından çıkarılarak sırtına vurulur. Ebenin tek tahmin hakkı vardır. Vuran kişi bulunana dek oyun devam eder. Kayışı yakalatan ebe seçilir.

Koz Kısma (Goz Gısma): Hızlı konuşabilmeye, duraksamamaya ve dikkate dayalı bir oyundur. Herkes kendine bir eş seçer ve eşler, ayaklarını birbirlerine yaslayarak karşılıklı otururlar. Ayaklar karmaşık bir şekildedir; fakat birbirlerini uyarabilmeleri için eşlerin ayakları temas eder durumdadır.

© Deniz Karakurt

Oyunculardan biri, “Ey, eşim eşim! İstanbul’dan dokuz goz geldi, bunu gıssa gıssa kim gısar?” diye eşine sorar. Eşi de oyunda bulunanlardan birinin adını söyler: Mesela “Ahmet gısar!” Kime “gısar” denmişse sözü onun eşi alır ve kendi eşini savunur. Kendi kendini savunan, duraksayan, dili sürçen yanar ve “goz gısmış” olur. Dokuz hatadan sonra oyun biter ve hata yapanlara seyredenler tarafından ceza verilir. (Türkü söyleme, hayvan taklidi yapma vb.)

Ayrıca bu türden sayabileceğimiz “kabak, turp, yüzük saklama, askerlik” gibi oyunlar da vardır.

Derleyen: Deniz Karakurt
Kaynak Kişi: Suat Duman

© Deniz Karakurt

ALMANCANIN YAZILIŞ VE SES KURALLARI

Almancanın yazılış kuralları öğrenildiğinde istisnai durumlar hariç sözcüklerin okunuşunu ezberlemeye gerek kalmaz. Fakat şöyle de ilginç bir durum vardır; bazı sesleri tek harfle karşılayabilmek adına uluslararası genel kabul görmüş klavyede bulunmayan bazı harfler türetilmiş olduğu halde bazı sesler için ise tam aksine birleşik harfler kullanılmaktadır. Aşağıda verilen bilgilerin neredeyse tamamı için yabancı dillerden geçen kelimelerden istisnalar bulunur fakat bu türden yabancı kökenli kelimelerle ilgili kurallara açıklamalarda yer verilmemiştir.

* Almancada Ö ve Ü sesleri ile bunları karşılayan harfler vardır. Örneğin Körper (beden) sözcüğünde görüldüğü gibi. Fakat Ö harfi olmayan klavyelerde “o” harfi ve “e” harfi yan yana getirilir. Yani Koerper yazılışı da doğrudur. Yani her iki biçim de kullanılabilir. Aynı durum Ü (ue) ve Ä (ae) için de geçerlidir. Örnekler: 1- Flügel / Fluegel (kanat) 2- Träger / Traeger (taşıyıcı)

* A harfinin üzerine ses inceltme işareti (Umlaut) konulduğunda Ä biçimine dönüşür ve kapalı “e” sesi gibi okunur. Normal E sesi ile farkı çok belirgin değildir. Örnek: Mädchen (kız); Medşın gibi okunur.

* Almancada "sch" bileşimi Türkçedeki "ş" sesi olarak okunur. Örnek: Schön (güzel); Şöön gibi okunur. Bu sesin önüne eklenen iki farklı harfle iki ses daha elde edilir:

- tsch: ç (genellikle yabancı dillerden geçen ve bu sesi içeren kelimeler için kullanılır. Ancak ilginçtir aşağıda verilen örnek yabancı bir dilden gelme değildir.) Örnek: Deutsch (Almanların kendilerine verdiği isimdir yani Alman demektir); “Doyç” diye okunur. Deutschland (Doyçland okunur) Almanya demektir.
- dsch: c (genellikle yabancı dillerden geçen ve bu sesi içeren kelimeler için kullanılır.) Örnek: Dschunke; yelkenli gemi manası taşır. "Cunke" diye okunur.

* Almancadaki "ch" bileşimi gırtlaktan gelen "h" (Azerice: x) sesini verir. İngilizce'deki kullanımla hiçbir ilgisi yoktur. Yani bu dildeki iki-harfli "ch" yazımı "ç" sesi değildir. Örnek: Hoch kelimesi Hoḥ diye okunur.

* R harfi boğazdan takılarak çıkan gırtlaksı Ğ sesi gibidir. Arapça Ğayn harfine benzer bir sestir. Mesela Almancada Radio olarak yazılan kelime şöyle okunur: Ğadio. (Baştaki sesi bizdeki yumuşak Ğ gibi değil de biraz daha sert ve hırıltılı çıkarmak gerekir.) Sözcük sonlarında ise yutulur.

* Q: İnce bir K sesidir. Türkçe Kâr söyleyişinde olduğu gibi. İngilizce'de yaygınlaşan kullanımın aksine Almancada kalın gırtlaksı K harfinin (Arapça Kaf) karşılığı değildir. Örnek: Bequem (rahat); Bekuveym gibi okunur.

© Deniz Karakurt

* S: Türkçedeki Z sesi gibi okunur. Ancak bu durum ünlü harflerin önünde olduğu zaman geçerlidir. Ünlünün önünde Z gibi okunur. Ünsüzlerin önünde ve sözcük sonunda Türkçedeki S gibi okunur. Örnekler: 1- Sagen (söylemek); Zagen olarak okunur. 2- Haus (ev); yazıldığı gibi Haus olarak okunur.

* Z: Türkçe'deki S sesi gibi okunur. Kimi zamanda “ts” gibi bir ses verir. Örnekler: 1- Zeit (zaman); Sayt olarak okunur. 2- Zahn (diş); Tsaan gibi okunur

* H: Sözcüklerin ve hecelerin başında Türkçedeki “h” sesi gibi okunur. Sözcüğün ortasında yutulur, kendinden önce gelen ünlüyü uzatır. Sözcük sonlarında ise ya yutulur ya da belli belirsiz olarak söylenir. Örnekler: 1- Hund (köpek); yazıldığı gibi Hund olarak okunur. 2- Ohr (kulak); Oor gibi okunur.

* V: Türkçedeki F sesi gibi okunur. Örnek: Vogel (kuş); Fogel olarak okunur.
* W: Türkçedeki V sesi gibi okunur. Örnek: Wand (duvar); Vand olarak okunur.
* J: Türkçedeki Y sesi gibi okunur. Örnek: Jahr (yıl); Yaar gibi okunur.

Bileşik Sesler:
- Kelime başlarında Sp bileşimi Şp gibi okunur. Örnek: Spiel (oyun); Şpiel olarak okunur.
- Kelime başlarında St bileşimi Şt gibi okunur. Örnek: Stein (taş); Ştein olarak okunur.
- Eu: Oy olarak okunur. (Äu için de geçerlidir.) Örnek: Europa (Avrupa); Oyropa olarak okunur.
- Ei: Ay olarak okunur. (Äi için de geçerlidir. Ayrıca Ey, Ay, Ai bileşimleri de yine Ay olarak okunur.) Örnekler: 1- Eis (buz); Ays olarak okunur. 2- Mais (mısır); Mays olarak okunur
- İe: Uzun “i” sesi gibi okunur. Örnek: Biene (bal arısı); Biine gibi okunur.
- Ng: Genizden söylenir. G sesi oldukça hafif seslendirilir. Örnek: Singen (şarkı söylemek); Siňgen gibi okunur.

- Küçülteme eki "-chen": Bu ek Türkçe'deki "-cik" ekine denk gelir ve "-şın" gibi okunur. Örnekler: 1- Märchen (masal); Merşın olarak okunur (kaynaşma yoluyla oluşmuş bir sözcüktür). 2- Häuschen (evcik); Hoysşın gibi okunur.

ß: Bu harfin adı "Eszet" olup Yunanca Beta harfi ile hiçbir ilgisi yoktur. Oluşum süreci de tamamen bağımsızdır. Eski Almancadaki el yazısında S ve Z harflerinin yan yana yazılmaları esnasında biçim olarak kaynaşıp tek simgeye (harfe) dönüşmeleri sonucu ortaya çıkmıştır. Geçmişte SZ bileşimi iken günümüz Almancasında yan yana iki S harfinin bileşimi olarak seslendirilmektedir. Sert vurgulu bir S sesi veya iki S sesinin bitişik olarak peşpeşe sert olarak söylenmesi gibi bir ses ortaya çıkar. Sözcük başlarında yer almaz. Klavyede bulunamadığı takdirde yan yana SS ile yazılır. Straße / Strasse (sokak): Ştrasse olarak okunur.

Yazan: Deniz Karakurt
© İzinsiz kopyalanamaz, kaynak belirtmeden paylaşılamaz, alıntı yapılamaz.

BİR SAVRULUŞ ÖYKÜSÜ
(ÇERÇİALANI KÖYÜ'NE YERLEŞEN İLK AHALİNİN TARİHÇESİ)

Kaynak kişi: Hasan Arslan (Avukat)
Derleyen: Deniz Karakurt

Çerçialanı köyü Yozgat ilinin Akdağmadeni ilçesine bağlıdır.

Köyün adı
Yörede dolaşan çerçilerin (gezgin satıcıların) konaklama yeri olması nedeniyle "Çerçialanı" adını almıştır. Rakımı yaklaşık 1790 metredir.

Tarihçe
Köy ahalisinin ataları edinilen bilgiye göre 1670-1680 yıllarında Malatya'nın Hekimhan ilçesine yakın bir yerde Kandıl Köyü bitişiğinde Karagüney denen yerde ikamet ederlermiş. 1750-1760 yıllarında Karagüney'de yaşayan Karlıoğlu Kara Halil Ağa ile Karagüney'e bitişik olan Budaklı Köyünde yaşayan Budak Kahya arasında arazi paylaşımı nedeniyle ihtilaf doğmuş. Budak Kahya yörede bulunan arazinin büyük bir kısmı üzerinde hakimiyet kurmak istemiş. Karlıoğlu Kara Halil bunun üzerine Budak Kahya'nın bu tavrına karşı çıktığı için aralarında husumet çıkmış.

Derlemeci notu: Bahsi geçen Kandıl ve Karagüney köyleri günümüzde Bağyolu köyünün mezrası durumundadırlar (Budaklı köyü hariç).

Budak Kahya yörede yapılacak düğün töreninde cirit oynayacak adamlarından birini yanına çağırarak "Kara Halil'in küçük karısının şerefine diyerek cirit atacaksın" diye emir vermiş, belki biraz da para vermiş. Bu emri alan kişi aynen uygulamış.

Budak Kahya'nın adamının bu sözleri düğüne katılan ahali içinde herkesin duyacağı bir şekilde söylemesi Halil Ağa tarafında "Namus Meselesi" olarak algılanmış. Olay kulaktan kulağa yayılmış. Bu ağır hakareti içine sindiremeyen Karlı Oğlu Kara Halil aile meclisini topluyor ve Budak Kahya'nın infazına karar veriliyor. Halil Ağanın büyük oğlu Budak Kahya'yı öldürüyor. Bu olay iki aile arasında kan davasına dönüşüyor. Yöredeki töreye göre öldüren taraf yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalıyor. Bu nedenle Karlıoğlu ailesi Karagüney'i terk ederek Köyören'e gelip yerleşmişler. Uzun süre burada yaşamışlar.

Köyören ile Yama Dağı Yaylası aynı bölgede bulunuyor. Dirijan Aşireti, Yama Dağı'na yaylaya çıkarken Köyören arazisinin içinden geçerken sürülerini ekinlerin içine bırakıp yayıyorlarmış. Köyören ileri gelenleri Dirijan Aşiretine elçi göndererek ekinlerini yaydırmamaları için birkaç kez ricada bulunuyor iseler de hiçbir yararı olmamış. Bu nedenle Köyörenliler ile Dirijan Aşireti arasında kavga çıkıyor. Bu kavgada Dirijan Aşiretinden bir kişi öldürülmüş. Bu olay, Köyören'le Dirijan Aşireti arasında kan davasına dönüşmüş. Bulundukları bölgede yaşam çekilmez hale geldiği için Karlıoğlu Kara Halil'in

© Deniz Karakurt

çocukları ve torunları ikinci kez yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlar. Gelip Karaköcek köyüne yerleşmişler. Yıl 1790 - 1800 arası…

Karaköcek Köyünde yaşayanlara arazi zamanla yetmemiş. Geçim sıkıntısı baş göstermiş. Bu nedenle göçler başlamış. Karlıoğlu Kara Halil'in torunlarından birisi Hekimhan'a gidip oraya yerleşmiş. Bir diğeri Divriği ilçesine gidip orada yerleşmiş. Ortanca kardeşlerden biri Kangal ilçesinin Zerk Köyüne yerleşmiş. Ortanca kardeşin bir diğer oğlu Hekimhan ilçesinin Güzelyurt Köyüne yerleşiyor. Küçük kardeşin oğullarından biri Kangal ilçesi Mamaş köyüne yerleşiyor. Bir diğeri de Divriği'nin Yalnızsöğüt köyüne yerleşiyor. Karlıoğlu Kara Halil'in küçük torunlarından Ayvaz Ali de Kangal ilçesinin Taşlık köyüne yerleşiyor. Ayvaz Ali'nin çocukları Hasan (Topal İmam), Hıdır, Bayram, 1840'lı yıllara kadar bu köyde yaşıyorlar.

Öte yandan Erzincan ili Kemaliye ilçesinin Hödü köyünde iki oğlu ve karısı ile yaşamakta iken adı bir cinayet olayına karışan Mehmet Ağa (Nebi Kahya) Diyarbakır Kadılığında yargılanmış ve beraat ederek köyüne dönmüş. Ancak karşı taraf Nebi Kahya'nın küçük oğlunu öldürmüş. Taraflar arasında kan davası başlamış. Nebi Kahya Hödü Köyünü terk etmeye niyetlenmiş, ancak karısı gitmek istememiş. Büyük oğlu ile karısını Hödü Köyünde bırakan Nebi Kahya gelip Sivas ili Kangal ilçesinin Taşlık Köyüne yerleşmiş. Bir süre bu köyde yaşayan Nebi Kahya daha sonra Taşlık Köyünü de terk ederek Sivas ili Şarkışla ilçesinin Hocabey Köyüne gelip yerleşiyor. Burada bir süre yaşadıktan sonra buradan da ayrılarak Şarkışla ilçesinin Bozkurt Köyüne yerleşiyor. Bozkurt Köyü Kızılırmak havzasında bulunduğu için burada yaşayan insanlar sivrisinekten rahatsız oluyorlarmış. Tabi Nebi Kahya'nın sarışın ve narin yapılı olan kızı İnsaf daha çok rahatsız oluyormuş. Bunu gören Nebi Kahya "Ben sarı sıcağın altında sarı kızımı sivri sineklere yedirmem" diyerek buradan da ayrılmış. Yaylalık olan Çerçialanı'na gelip yerleşmiş. Oğlu Hüseyin burada doğmuş. Göçler başlayınca Topal İmam da damatlarını yanına alarak Taşlık Köyünden ayrılmış. Yollarda konaklayarak Akdağmadeni ilçesinin Sıtma Köyüne kadar gitmişler. Sıtma'da birkaç yıl oturduktan sonra Nebi Kahya'nın Çerçialanı'na geldiğini işitiyorlar. Onlarda Çerçialanı'na gelip orada yerleşiyorlar. Yıl 1840-1850 arası... Böylece Çerçialanı da artık köy hüviyetini kazanıyor. Çerçialanı Köyünün kökeninde Nebi Kahya ve çocukları ile Ayvaz Alinin soyu ve oğlu Hasan'ın (Topal İmam) çocukları vardır. Köyün kurucuları Murtaza Kişi, Topal İmam, Bayram Ali ve Nebi Kâhyadır. Ayrıca Nebi Kahya'nın daha evvelinde Yozgat'ın Sorgun ilçesinden geldiğini söyleyenler de vardır. Köy 1840'lı yıllarda kurulmuştur. 1950-1955 tarihlerine kadar 30 haneye ulaşıyor. O tarihlerde Çerçialanı'nın nüfusu 300'e kadar yükseliyor. Belirtmek gerekir ki bu süre içinde ufak tefek olaylar dışında Adliyeye intikal etmiş bir olay bulunmuyor.

1970'ler ve 1980'ler sonrası geçim sıkıntısı nedeniyle göçler başlıyor. Bazı komşular Ankara, Mersin, Bolu gibi illerde iş bularak köyden ayrılıyorlar. Öyle ki 1990 tarihine kadar köyde 7 hane kalıyor. Bu 7 hanede yaşayan insan sayısı 15'e kadar düşüyor. Köyden göç eden insanların evi bakımsızlık yüzünden harabe haline geliyor. Kalan 7 hanede yaşayan komşular, şehirlerde yaşayan akrabalarının yanına giderek Çerçialanı'nı terk etmek hazırlıklarına girişiyorlar. Bu durumu değerlendiren köylüler ata yadigarı Çerçialanı'nın haritadan silinmesini önlemek amacıyla bir araya gelerek bir yapı kooperatifi kuruyorlar, isteyen Çerçialanlılara ev yapmaya karar veriyorlar. Çerçialanı Konut Yapı Kooperatifi 1991 yılında kuruluyor. Bu girişim elbirliği ile başarıya ulaştırılıyor, Köye 30 adet müstakil ev yapılarak 12 Ağustos 1995 tarihinde Akdağmadeni Noterliği nezaretinde çekilen kura sonunda

© Deniz Karakurt

hak sahiplerine evleri teslim ediliyor. Bu evler, caddeleriyle, bisiklet yollarıyla su ve kanalizasyon şebekeleri ile sabit telefon hatları ile modern bir köy görünümüne kavuşturuluyor. Ancak evlerin yapılmış olması köye geri dönüşü sağlamaya yeterli olmuyor. Köyde yaşayan insan sayısı yazları biraz artmakta olup başka yerlerde ikamet edenlerin ancak bir kısmı kısa süreli olarak gelmektedirler. Köyden kente göç durdurulabilmiş değildir. Şehirlerde yetişen genç neslin köyle bağları yok olmak üzeredir. Kayıtlı nüfus 20-30 arası değişmektedir.

Kaynak kişi: Hasan Arslan (Avukat)

Kaynak kişiye bilgi verenler:
1) Arif Bozdemir
2) Metin Şahin (Hekimhan İlçesi Sakarya İlköğretim Okulu Müdürü)
3) Haydar Bozdemir (Analığı Zöhre ebenin anlatımlarından naklen)
4) Güvenç Efesoy (Aile büyüklerinin anlatımından naklen)
5) Süreyya Özkan (Anne ve basının anlatımlarından naklen)
6) Saniye Kargı (Nebi Kahyanın torunlarından Halil Amcanın anlatımından naklen)

Derleyen: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

ÇEPNİ KÖYÜ CAMİSİ - KÖŞK MİNARESİ
(Gemerek / Sivas)

Emsalettin Temel beyin verdiği bilgi şu şekilde:
Bina olarak yapım tarihi belirsizdir, duvarındaki kitabeden 1530 yıllarında Kızılkocaoğlu İsa Bey tarafından cami tadilatı yaptırıldığı anlaşılmaktadır. (Resmi kayıtlara yapım tarihi olarak geçen 1629 yılı yanlıştır.) Bir iddiaya göre kilise olarak yapılmış ve sonradan da camiye çevrilmiştir. Ancak kasabada günümüzde de ayakta olan bir kilise zaten var. O tarihlerde ikinci bir ibadethanenin varlığı konusunda elimizde herhangi bir bilgi yoktur. Caminin yapısı ne yazık ki orijinalliğini koruyamamıştır. Giriş kapısındaki taş kemeri, içerdeki mihrap işlemeleri, Selçuklular zamanında yapılan işlemeli cami kapısı ne yazık ki artık yoktur. Geriye sadece Selçuklu yapısı olduğu tahmin edilen köşk minaresi kalmıştır. Ben buranın kiliseden camiye çevirme değil, baştan cami olarak inşa edildiği kanısındayım. Çünkü caminin ibadet yönüne bağlı mimari olarak oturumu ile kiliseninki birbirinden farklıdır. Ayrıca caminin bulunduğu alan aynı zamanda kasabada bilinen en eski Müslüman mezarlığıdır.

Tartışmalı konulardan birisi cami üzerinde bulunan kısa kubbenin çan kaidesi olduğu iddiasıdır. Oysaki gerçek bu değildir. Yani, bu başka bir yapıdan getirilerek buraya yerleştirilmiş değildir, çan kulesi de değildir. Bu caminin orijinal minaresidir. Adı köşk minaresidir. Özellikle İç Anadolu Bölgesi'nde bunun sayısız örnekleri vardır. Dolayısıyla kasaba camisinde bulunan ve yıllardır konuşulan çan kulesi olduğu yönündeki bilgiye dayalı olmayan söylemlerin hiçbir tarihi ve mimari dayanağı yoktur.

Derleyen: Deniz Karakurt
Kaynak kişi: Emsalettin Temel - Çepni köyü (kendisine teşekkürlerimle).

Not: Derlemecinin görevi verilen bilgiyi veya öne sürülen iddiayı olduğu gibi aktarmaktır. Ayrıca edinebildiği doğrulayıcı veya aksi yöndeki görüşleri belirtir. Şu an için kaynak kişinin verdiği bilgiler dışında başka bir veri elde edebilmem mümkün olmadı. Köşk minaresi (diğer adıyla Minber minaresi) olarak bilinen mimari unsur Kapadokya ve Kayseri yöresinde yaygın olup sıklıkla çan kulesi sanıldıkları yönünde duyumlar mevcuttur. Yani böylesi hatalı bir algılayış ilk kez rastlanan bir durum değildir. Ancak köşk minaresinin bu yapı için camiye ait orijinal bir unsur olup olmadığı yine de netleştirilmelidir. Kaynak kişi Selçuklu yapısı olduğunu belirtmektedir ve bu hususun kesin olarak doğrulanabilmesi için sanat tarihçileri tarafından incelenmesi gereklidir.

© Deniz Karakurt

M HARFİ İLE BAŞLAYAN 3 KÖY ADINA DAİR BİR İNCELEME

Mergesen: Şarkışla ilçe merkezine yakın denebilecek bir konumdaki köyün adı Çatalyol olarak değiştirilmiştir. Ancak yörede bu adla bilinmeye devam etmektedir. Geçmişte nüfusunun neredeyse tamamının Ermeni ahaliden oluştuğu bilinmektedir. Günümüzde yaşayan herhangi bir Ermeni vatandaş kalmamıştır. Köyün adının daha eski çağlardaki Magalassos veya Magalasson sözcüğünden dönüştüğü iddiası makul değildir. Ses dönüşümleri bu iddiayı destekler nitelikte görünmez. Köyün isminin Ermenice'de eğer varsa merg / merge / merges (veya marg-) gibi kökler içerisinde aranması gerekmektedir.

Mamaş: Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı bir köy olup günümüzdeki adı Soğukpınar'dır. Mamaş sözcüğünün "şölen yeri" anlamına geldiğine dair bir bilgi mevcuttur. Hatta bu yönde ayrıntılı denebilecek bir açıklama bulunmaktadır: "Mamaş adı eski Türkmen dilinde ozanların saz çalıp, şölen yaptıkları yer anlamına gelir. Günümüz Türkçesine Mamaş adı ozanlar ocağı veya ozanlar diyarı olarak çevrilebilir. Beydili Oğuz boyunun kurumsal ozanları Şeyhlü oymağından yetişmekte idi. Köy nüfusu Şeyhlü oymağı mensuplarından oluşmaktadır ve köyde çok sayıda ozan yetişmiştir." (- Alıntı: Aliye Ertekin) Fakat bu bilginin nereden edinildiğine dair herhangi bir kaynakça belirtilmemiştir. Yapmış olduğum tüm araştırmalara karşın Asya dillerinde özellikle Türkmence'de bu sözcüğe dair böylesi bir anlama ulaşamadım. Ancak Orta Asya'daki Kazak Hanlığı tarihi içerisinde Mamaş Han ismine rastlanmaktadır. Fakat bu kişi ismi ile alakası bulunduğuna dair tarihsel bir bağlantı da yoktur. Türkiye'de aynı ismi taşıyan birkaç yerleşim yerine daha bakıldığında ilk ahalilerinin Kafkas kökenli oldukları, Ermeni kökenli oldukları, Kürt kökenli oldukları görülmekte fakat ismin bu halkların dilleriyle bağlantılı olup olmadığı veya tesadüfi olarak aynı ismi taşıyıp taşımadıkları konusunda da herhangi bir sonuca ulaşmak mümkün olmamıştır.

Manavuz: Kayserinin Akkışla ilçesine bağlıdır. Köyün ismi bir dönem Uzunçayır olarak değiştirilmiştir. Manavos / Manağoz söyleyişlerine de rastlanmaktadır. Anadolu'da yerleşik Türkmenleri ifade eden Manav sözcüğü ve Oğuz anlamına gelen Uz sözcüğünün birleşmesinden oluştuğu yönünde bir açıklama mevcuttur. Bunun dışında Yunanca'da yer alan Manahos (yalnız) sözcüğü ile ilişkilendirilerek tek başına yaşayan çilekeş keşiş anlamlarıyla bağlantılı olduğu da öne sürülmüştür. Hatta bazı kaynaklarda sürekli yapıldığı üzere bunun kesin bilgi gibi sunulduğuna rastlanmaktadır. Fakat yapılan her iki açıklama da yoruma dayalı olup kesinlik içermez. Kişisel yorumum ise Man-Avuz (büyük ağız) sözcükleri ile ilişkili olabileceğidir. Man kavramı Türkçede iri yarı olma, heybet, kabalık, akıl noksanlığı bildirir. Ancak bu da kişisel görüşüm olup herhangi bir somut veriye dayalı değildir.

Ek açıklama: Mamaş köyü doğumlu olan Prof.Dr. Fuat Bozkurt hocaya ulaşabilen bir tanıdığımdan rica ettim. Kendisi ile görüştü. Mamaş adı konusunda yazıda bahsi geçen "şölen yeri" şeklinde özetlenen bilginin yanlış olduğunu belirtmiş. Temkinli yaklaşmak konusundaki haklılığımı doğrulamış oldum böylece.

Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt

DENİZ-ANASI CANLISININ ADLANDIRMASININ TÜRKİYE'DEKİ KÜLTÜREL KÖKENİ ÜZERİNE

Batı kültüründe Medusa (Fransızca: Meduse) olarak bilinen canlının Türkçe adı olan "Deniz-anası" kavramı üzerine bazı yerlerde tarihsel kayıtlara dayanan bir açıklama yapılmaktadır. Dişi tenasül organına benzetmeye dayalı bu eski ada dair verilen bilgiler yazılı tarihsel kaynaklarda yer almakta olup bu açıdan uydurma olmadıkları anlaşılmaktadır. Fakat bu açıklamaları genelleme haline getirip bu ismi sadece bir yöreden tüm ülkeye yayılmış gibi, ya da Türkiye'nin tüm kıyı şeridinde geçmiş dönemlerde sadece bu adlandırma yapılmaktaymış gibi göstermek mantıklı bir yaklaşım değildir. Değişik yörelerde farklı isimlendirmelere rastlanması günümüzde olduğu gibi geçmişte de mümkündür. Türk halk kültüründe ve inanışlarında "Su anası" olarak bilinen ruhsal bir varlık vardır. Deniz-anası da şekil ve görünüm itibarıyla, özellikle de yarı saydam bir canlı olması nedeniyle böylesine ruhsal bir varlıkla ilişkilendirilmeye müsaittir. Dolayısıyla şahsi fikrim bu ismin en azından belirli bir bölgede halk inanışlarına dayalı olarak ortaya çıktığı yönündedir. Hatta diğer açıklamalarda yer alan eski ismin o dönemlerde bile çok daha dar bir yörede mevcut olduğu kanaatindeyim.

© Deniz Karakurt

BOĞSAK'TAKİ EJDERHA

Temmuz sonunda Mersin'in Silifke ilçesine bağlı Taşucu kasabasındaki Boğsak mevkisinde yer alan otele ailemle birlikte bir haftalığına yerleştim. Edindiğim bilgilere göre Boğsak daha önceleri ıssız bir yermiş ancak yakın denebilecek tarihlerde, 1970'ler sonrası bir yerleşim yerine dönüşmüş, 1980'li yıllarda bir ilkokul bile bulunmaktaymış. İki otel dışında günümüzde bile bir köy izlenimini sürdürmekte. Taşucu yönündeki tepelerin ardında antik Liman Kalesi bulunmakta ancak askeri tesis içinde kalmış. Meyve veren geniş kaktüs ağaçları, balıkçı tekneleri, tepelerin yamaçlarındaki müstakil evler, karşıda görünen ada, sahilde dolaşan incir satıcıları, dibi taşsız kumla serili dalgasız bir deniz ve sakin denebilecek bir ortam... İki yandan tepeler ile boğumlanarak denizde oluşan koy nedeniyle adına Boğsak denilmiş. Uzaktan bakıldığında boğulmuş bir deniz parçası gibi görünmekte. Adada ise eski bir kilise kalıntısı bulunuyormuş. Ancak Boğsak adıyla uyumlu diğer hususu daha ilk geceden öğrendim. Üçüncü katta bir oda verdiler. Geceleyin bastıran müthiş bir sıcak nedeniyle kapıyı pencereyi açmak fayda etmedi. Klimasız durabilmek ne mümkün. Sonra rüzgar esmeye başladı, hatta o kadar ki uzun bir süre boyunca kapıdan uğultular geliyor ıslık gibi bir ses içeriye doluyordu. Dışarıda ağaçları sarsan şiddetli rüzgarın çevreyi serinletmesi gerektiğini düşünerek temiz hava almak için dış kapılar boyunca uzanan balkona çıktım. Ancak kapıyı açar açmaz yaşadığım şaşkınlıkla kısa bir süre sonra içeriye dönmek zorunda kaldım. Bütün hayatım boyunca böylesine sıcak esen boğucu bir rüzgara şimdiye dek rastlamadım. Sanki bir ejderha koyu çevreleyen dağlardan birinin üzerine oturmuş ağzından ateş püskürüyordu. Ancak kaldığım diğer gecelerde her ne kadar dayanılmaz bir sıcak olsa da ilk günkü gibi görünmez bir aleve benzeyen o rüzgar neyse ki bir daha esmedi.
Daha sonradan öğrendiğime göre artık kullanılmayan ilkokul binası arkeoloji müzesi olarak düzenlenmeye çalışılıyormuş.

Öğr.Gör. Deniz Karakurt (Temmuz-Ağustos 2024)

© Deniz Karakurt

YER ADLARININ ETİMOLOJİSİ HAKKINDA

Başta köyler olmak üzere yerleşim yerlerinin özellikle eski adları hakkında etimolojik açıdan yeterli bilgi bulabilmek kimi zaman çok zor olmaktadır. Değiştirilerek koyulan yeni adlarda ise tahmin yürütebilmek genellikle daha kolaydır. Çünkü köyü tanıtıcı dışsal bir özellik esas alınmaktadır. Yine de aslında bu yeni isimlerin bile neden verildiğine dair açıklayıcı bilgiler bulunabilir düzeyde mevcut olmamaktadır. Eski yer adlarında ise neden koyulduklarını anlayabilmek çok daha zordur. Bu bağlamda bu konuda önemli bir eksiklik bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun en önemli nedeni ise derleme çalışması yapanların yer adlarının kökenlerinin belirlenmesi ve kayıt alınması yönünde bir çaba göstermeyişleridir. Yani hem sahada başka derlemeler yapılırken hazır gelmişken köyün adına dair hafızalarda kalan tarihsel geçmişine dair bilgilerin veya hikayelerin hatta gerçeküstü motiflerle süslenmiş efsanelerin öğrenilmesi gerçekleştirilmemiş hem de daha sonradan masa başında etimolojik çözümlemelerin yapılması önemsenmemiştir. Bunlar da yeniden yapılamayacak araştırmalarda bu fırsatın kaçmasına neden olmuştur. Oysaki herhangi bir derlemeci gitmiş olduğu bir ilçede veya köyde, o yerleşim yerinin adının tarihini ve hikayesini öğrenmeye çalışarak kayıt altına aldığı takdirde sadece bu bile yeterli olacaktı ve bambaşka bir alanda yeterli veri birikimi sağlanmış olacaktı yapılan derlemelere ek olarak. Ama maalesef ki günümüzde bu imkan ve fırsat neredeyse bütünüyle yitirilmiştir. Çünkü özellikle de köyden kente göç nedeniyle kuşaklar arası kopuş gerçekleşmiş, sözlü anlatım geleneğine dair bilgi birikimin aktarılması durma noktasına gelmiştir. Ayrıca teknolojik araçların kullanımı da sözel iletişime dayalı kültür döngüsünü bitirecek düzeyde hasar vermiştir. Bunların sonucunda bu olumsuz etkenler bu öykülerin unutulması sonucunu doğurmuştur.

Yeri gelişken değinilmesi gereken bir konuda şudur. Değiştirilen köy adları ile ilgili yanlış bir algı vardır. Hepsi devlet eliyle değiştiriliyor diye düşünülmektedir Bu her zaman için doğru değil, hele de günümüzde neredeyse hiç geçerli değildir. Geçmişte hangi bölgelerde neden ve ne kadar devlet tarafından değiştirildiği ayrı bir araştırma konusudur ve bu yönde incelemeler yapan kişiler vardır. Ancak günümüzde ise mesela ilginç olan sebeplerden birisi modaya uyma anlayışı üzerine kuruludur. Benzetme yapacak olursak tıpkı yeni doğan çocuklara verilen isimlerde olduğu gibi bu konuda da modaya uyulmaktadır. İç Anadolu bölgesinde edindiğim izlenim bu yöndedir. "Bu nasıl isim böyle?" gibi bir düşünce ile köy halkı kendi beğenmeyip, dilekçeyle imza toplamaktadırlar. Yüzlerce örnek vardır bu konuda. Tabir caizse daha süslü sözcüklerle değiştirmek istemektedirler köylerinin isimlerini. Bunda ne kadar haklıdırlar o da çok ayrı bir tartışmanın konusudur. Söz uzar...

Şarkışla ve yakın çevresindeki ilçelere bağlı bazı köylerin adlarına dair yazmış olduğum bir inceleme mevcuttur. Yaptığım araştırmalar sonucunda yalnızca mantıklı sonuçlar elde edilmiş olanlara yer verilmiştir.

© Deniz Karakurt

SİVAS'IN ALTINYAYLA İLÇESİNE BAĞLI DELİİLYAS KÖYÜNE DAİR BİR İNCELEME

Konu: Köyün adı hakkında 2 rivayet, "Deli" kavramı üzerine düşünceler ve Ziyaret Tepesi hakkında bir düzeltme

Kaynak Kişiler:
1. Hayati Akbulut
2. Salih Şahin
3. Kıral Darıcı
4. Ayrıca yöre ahalisinden bazı kişilerden edinilen bilgiler

Derleyen: Deniz Karakurt

Deliilyas köyü Sivas'ın Altınyayla İlçesi'ne bağlıdır. Belediye varlığını sürdürmekte olduğu için "belde" niteliği taşımaktadır.

Köyün adı: Yörede "Dellez" (Deli ve Ellez kelimelerinin bileşimi) olarak da bilinir. Bu söyleyiş geçmişte daha yaygın olup günümüzde kullanımı azalmıştır. Köyün İlyas (Ellez) adlı bir kişi tarafından kurulduğuna dair birbirine benzer ama bazı farkları olan üç öykü anlatılmaktadır. Bunlardan ikisini işitme fırsatım oldu. (Derlemeci notu: Kutlu Özen'in kitabında ayrıntılı olarak bahsedilen üçüncü rivayete dair kişisel olarak yörede bir bilgi edinemedim.) Hepsindeki ortak nokta Ellez / İlyas adlı bir kişinin varlığıdır. Kendi işittiğim iki söylentiyi kısaca özetleyecek olursam… Yakınlarda, köye yaklaşık 3 km mesafede, Ellez Öreni adı verilen yerde bir kişi yaşarmış. İnsanlardan uzak duran meczup biriymiş. Köy ahalisinin ilk yerleştiği yer burasıymış. (Derlemeci notu: Bahsedilen yerin biraz ilerisinde Keçikıran mevkisi bulunmaktadır ve aynı adı taşıyan bir höyük vardır. Hemen ötesinde ise Uyuzpınarı adlı su kaynağı ve çeşmesi bulunur. Bu unsurlar bu mevkiye özel bir anlam yüklenmesine neden olmaktadır.) Burada yaşayan bu kişinin adı nedeniyle bu eski örenin adı Ellez olarak kalmış. Zamanla bu isim Deli-Ellez / Deli-İlyas biçimine dönüşmüş. Öteki söylentide ise İlyas adlı kişinin köyün şimdiki bulunduğu araziye gelerek yerleşip köyü kuran ilk ailelerden birinin reisi olduğu anlatılmakta. Sinirli, geçimsiz ve delicoş bir kişiliğe sahip olduğu için çevresine kimseyi yaklaştırmazmış bu yüzden de kendisine Deli lakabı takılmış.

Ek bilgi -1: Kutlu Özen hocanın Sivas Efsaneleri adlı kitabındaki diğer rivayete göre ticaret yolu üzerinde bulunan köyde İlyas adında bir adam varmış, gelip geçen kervanlara kılavuzluk edermiş. Bölge halkıyla tacirler arasında yaşanan sorunlarda bilirkişilik ve hakemlik yapar hep haklı çıkarmış, sözleri delil sayılırmış. Bu nedenle kendine Delil-İlyas denirmiş, zaman geçtikçe bu isim Deliilyas olarak söylenir olmuş. (Ben bu söylentiye dair bir bilgi edinemedim.) Delil sözcüğünün önder, rehber, kılavuz anlamlarına geldiği de bilinmektedir, bu açıdan rivayet etimolojik olarak mantıksal bir açıklamaya sahip görünmektedir. Bu anlamın yukarıda bahsettiğim ikinci rivayetle de uyumlu olduğu söylenebilir, öncülük, rehberlik ederek yöreye ilk gelen kişidir kendisi. Yeri gelmişken ifade etmek gerekir ki, Türkiye'deki kimi yer adlarında özellikle tamlamalarda yer alan Delil > Deli dönüşümüne

© Deniz Karakurt

rastlanma ihtimali de bütünsel olarak değerlendirilmelidir. Ancak bu tespitin bu yerlerin tamamı için geçerli olduğu anlamına gelmeyeceği de açıktır.

Ek bilgi -2: Kişisel fikrim Ellez isminin İslam öncesi çağlardan köken aldığı yönündedir. İslamiyet ile birlikte İlyas ile özdeşleşmiştir.

Deliilyas sözcüğünün, Şam Bayadı (Bayat) Türkmen aşiretine mensup bir obanın ismi olduğuna dair bir bilgi de mevcut. Halep ve Şam Bölgesi'ndeki Türkmen aşiretleri bahar aylarında göç ederek, Deliilyas'ın bugünkü topraklarının bulunduğu yere kadar gelerek buraları yaylak olarak kullanıyorlarmış. Bu meralarda hayvanlarını otlatır, kısa süreli tarım yaparlarmış. Güz mevsiminde yeniden daha sıcak olan Şam taraflarına giderek kışı orada geçirirlermiş. Bu göçebe yaşam tarzı yüzlerce yıl boyunca sürmüş. 1548 yılında Sivas'ın güneyinde Gürün, Kangal ve Tonus (şimdiki Şarkışla) nahiyelerini kapsayan bölgede Halep ve Şam'dan gelen Türkmen aşiretlerinin iskan edilmesi amacıyla Yeni-il Sancağı adıyla bir idari yerleşim alanı oluşturulmuştur. Osmanlı Devleti kayıtlarından Deliilyas'ın, Sivas Vilayeti'nin Yeni-il Sancağı'na bağlı Kara-Tonus Nahiyesi'nin bir köyü olduğu anlaşılmaktadır. Belgelerde "Karye-i Karacaşehir nam-ı diger Deliilyaslu" ifadesine rastlanmaktadır. Bu belgelere göre Deliilyas'ın ilk ismi Karacaşehir'dir. Ancak Deliilyas isimli Türkmen obası buraya iskân edildiği için daha sonra köyün adı değişmiştir.

Derlemeci açıklaması: Deli tanımlamasına dair dikkatimi çeken bir husus olduğunu belirtmek isterim. Höyükler, örenler ve eski yerleşim yerleri gibi halk kültürünü ilgilendiren unsurlar nedeniyle yüzey araştırması çalışmalarına baktığım bir dönemde tesadüfen yöredeki "Deliler Fay Hattı"nın ismi ilgimi çekti. Deliler Fayı olarak bilinen jeolojik yer altı kırığı Kayseri'nin Palas Tuzlası önünden başlar, Gemerek ilçesine bağlı Deller/Deliler (şimdiki adı Yeşilöz) köyü altından geçer, daha ileri kısımlarında ise Gazimağara ile Deliilyas köyleri arasındaki göletin ortasından geçip Ulaş yakınlarından ilerleye doğru uzanır. Bu bölgenin geçmişinde "Deli" sözcüğü ile ilgili ortak bazı unsurlar olduğu kanaatindeyim. Deliler köyü eskiden Kayseri'nin Bünyan ilçesi Akkışla bucağına bağlıyken, 1947'de Sivas'ın Şarkışla ilçesi Gemerek bucağına bağlanmıştır. (Gemerek ise daha sonradan ilçe olmuştur.) Şu an için Deli tanımlamasıyla ilgili bu ortak hususun Avşar boyunun Deliler Oymağı ile bağlantılı olabileceği en mantıklı açıklama olarak görünmektedir. Ülkemizdeki "Deli" ile başlayan ayrıca Deliler/Deller gibi köy ve mevki adlarının önemli bir kısmının bu oymakla ilgili olduğu düşünülmektedir. Deliler (Yeşilöz) köyü için bu bağlantı daha belirgin gibi görünmekle birlikte, Deliilyas için yeterli bilgi elde edemedim. Yeşilöz köyünden Halil Kılınç'ın verdiği bilgiye göre köyde Delipınar adlı bir kaynak su vardır. Uzunyayla bölgesinde 10 köye yakın Deliler obası bulunmaktadır.

Deliilyas yakınlarında Ziyaret Tepesi olarak bilinen bir mevki vardır. Köyde "Dede" adıyla bilinir. Bazı kaynaklarda İskender Dede Yatırı adıyla ikinci bir ziyaret yerinin varlığından daha bahsedilmektedir. (Hem Ziyaret Tepesi hem de İskender Dede Tepesi tabirleri aynı kaynaklarda yer alır.) Ancak yapmış olduğum araştırmaya göre burada bir karışıklık olduğu anlaşılmaktadır. Büyük olasılıkla farklı yerler olduğu sanılarak bahsedilen bu iki ziyaret alanı aslında aynı yerdir. Derlemeci kaynaklı bir hata olduğu izlenimi vermektedir. Üstelik ben de daha önce yazdığım Şarkışla – Tarih ve Kültür adlı kitapçıkta "İskender Dede" adına yer vermiş olmakla birlikte daha sonradan yörede böyle bir

© Deniz Karakurt

adlandırmanın kimse tarafından bilinmediğini öğrendim. Zaten bahsi geçen kaynaklarda farklı olduğu sanılan her iki yer için de “Dede” ifadesinin kullanıldığı belirtilmekte.

Deliilyas Belediyesi’nde değişik dönemlerde Belediye Başkanlığı yapmış olan aynı zamanda şu andaki başkan olan (2024) Hayati Akbulut ile görüşerek konuya dair bildiklerini sordum. “Ziyaret” dedikleri bir alanın var olduğunu buranın “Dede” olarak da bilindiğini ancak “İskender Dede” ismini hiç duymadığını söyledi. İkinci bir ziyaret yerinin yakınlarda bulunmadığını ifade etti. Ayrıca “Dede” dedikleri bu ziyaret yerinde kurban kesme gibi herhangi bir tören yapıldığını yaşamı boyunca hiç görmediğini söyledi. Ayrıca dua edildiğine de hiç rastlamadığını belirtti. Ancak çok daha ilerideki Davullu Dede mevkisinde, çevre köylerden gelen Alevi vatandaşların kurban kesmeye devam ettiğini anlattı.

Köydeki Büyükpınar (diğer ismi Ondört-oluk) adlı çeşmenin 14 oluğu varmış. Daha sonra suyu köy şebekesine verilmiş. Şu an aynı yerde bir oluklu çeşme bulunmaktaymış. Ancak Hayati Akbulut köy şebekesini başka kaynaklarla güçlendirdiğini böylece Büyükpınar'ı eski orijinal biçimine uygun bir görünümde yeniden düzenleyeceğini söyledi. Köyde Azizban (Aziz beyin) Pınarı, Hacaların (Hacı ağaların) Pınarı, Emmilerin Pınarı adlı çeşmelerin günümüzde akmaya devam ettiğini belirtti.

Eskiden karakol, belediye benzinliği, hamam, fırın, kaynak atölyesi, halı kursu, marangoz atölyesi, PTT şubesi, halk kütüphanesi gibi kurumlar hizmet verirken azalan nüfus özellikle de gençlerin kentlere göçmesi ve bunun yanısıra ilçe merkezinin yakın olması, özel araçların artmasından dolayı ilçeye ulaşımın kolaylaşması, bazı işlemlerin cep telefonları ile yapılabilir hale gelmesi gibi nedenlerle kapatılmışlardır. Yine aynı nedenlerle bakkal sayısı azalmıştır. Köyde şu anda resmi kurum olarak Belediye, İlköğretim Okulu, Tarım Kredi Kooperatifi ve Sağlık Ocağı bulunmaktadır. Ayrıca önemini yitirmesi nedeniyle köyde bulunan bezir yağı üretimhanesi kapanmıştır. (Derlemeci notu: Bezir yağı, keten bitkisinden çıkarılmaktadır.)

Köyde kışlar çok soğuk geçer, yazlar ise sıcaktır ama fazla uzun sürmez. Köy halkının çoğu tarım ve hayvancılıkla uğraşır. Tarım ürünü olarak en fazla buğday, arpa ve çavdar yetiştirilmektedir. Sulama göletlerinin yapılmasından sonra pancar ekimi yaygınlaşmıştır. Az da olsa patates ekimi yapılır. Halkın hayvancılıkla uğraşması nedeniyle yem bitkileri yetiştirilir.

Mevki Adları: Hamzalı, Velininevi, Alıçlık, Arapdede, Bayır, Bostanbaşı, Büyük Yalçı, Çamırca, Çatalçayır, Çorak, Davullu, Devederesi, Dolay, Düğnükkaya, Efenoğlu, Ellez Öreni, Gavurçayırı, Hacıynoğlu, Karatepeler, Kepez, Kırcı, Körpınar, Kulmaçlar, Kurtderesi, Kuş Tepesi, Küçük Yalçı, Küsülü, Mastığındüzü, Mürket, Örenin Suyu, Patlacınındere, Sulumağra, Tecerdağı, Tükenmez, Tuztaşı, Ulusuluk, Ustacoğlu, Uva (Ova), Yargırağı, Yayla, Yircekuyu

Ek bilgi: Altınyayla ilçesinin eski adı Tonus’tur. Yörede bu kullanım günümüzde de devam etmektedir. Örneğin Şarkışla’da konuşmalarda “Tonus arabaların kalktığı yer” gibi tariflere veya “Tonus’tan yeni geldim” gibi ifadelere sıklıkla rastlanır. Eski kayıtlardan bugünkü Altınyayla ilçe merkezinin bulunduğu yerde olduğu tahmin edilen Altındiğin adlı bir köyün varlığı anlaşılmaktadır. Daha önceden Şarkışla’nın eski adı olan Tonus zamanla buradaki yeni nahiyenin adı olarak kabul edilmiştir.

© Deniz Karakurt

Ya da şöyle de ifade edilebilir, Şarkışla'nın adı olan Tonus sözcüğü yapılan değişiklikle terkedilince şimdiki Altınyayla için kullanılmaya devam etmiştir. Tonus ise daha eski kayıtlarda "Kara Tonus" olarak geçer (ikisi farklı yerler değildir, yaklaşık olarak aynı idari birimi ifade eder, sadece zaman içinde sınırlarında ve kapsadığı alanın büyüklüğünde bazı değişiklikler olmuştur). Bu tanımlama artık Kara Tonus Dağları'nın adında varlığını sürdürür. Günümüzde bile özellikle yaşlılar tarafından yaklaşık olarak Altınyayla, Şarkışla, Ulaş ve Kangal ilçelerini içine alan yöreye Kara Tonus denilir. Daha sonraları (1972 yılında) ise Tonus adı değiştirilerek Altınyayla adı verilmiştir. 1990 yılında ilçe yapılmıştır. Yörede "–diğin" ile biten köy adlarına rastlanır; Gümüşdiğin, Beydiğin. Sondaki ekin prens veya şehzade anlamlarına gelen Tekin/Tigin kavramıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Anadolu'nun değişik yerlerinde sonu bu veya benzer şekilde biten yer adları mevcuttur.

Kaynak Kişiler:
1. Hayati Akbulut
2. Salih Şahin
3. Kıral Darıcı
4. Ayrıca yöre ahalisinden bazı kişilerden edinilen bilgiler

Derleyen: Deniz Karakurt

© Deniz Karakurt